

Haydar Beltan

ASMEN RA ROZ VINETO!

**AĞITLARIN DİLİNDEN
DERSİM TERTELESİ**

**WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ
(Hayatı ve Eserleri)**

**Kıtavê 1ine / 1. Cilt
(Kırmancki / Zazaca -
Türkçe)**

ŞIIR - ÖYKÜ

Haydar Beltan
Asmen Ra Roz Vineto!
Ağıtların Dilinden Dersim Tertelesi
Weliyê Wuşênê Îmami (Hayatı ve Eserleri)
Kıtavê 1ine / 1. Cilt (Kırmancki / Zazaca - Türkçe)

Genel Yayın Yönetmeni: Aydın Şimşek
Kapak Tasarım: Canan Atasoy Beltan
Kapak Resmi: Mayıs Ceylan
Zazaca Editör: Hawar Tornêcengi
Sayfa Düzeni: Dorlion Tasarım Atölyesi
1 Baskı: Şubat 2025

Sertifika No: 33967
ISBN: 978-625-

© Dorlion Yayınları | Şubat 2025
© Haydar Beltan | Şubat 2025

Merkez Adres: İstiklal Mah. Yeşiltepe Sok. 24/A Eskişehir

Şube Adres: Kültür Mahallesi, Liderler İş Merkezi,
Kızılırmak Cd. D:No: 63/9 06420 Çankaya/Ankara
Tel: (0312) 433 03 78 • Gsm: (0555) 037 73 19 • (0530) 307 10 93

İç Baskı & Cilt: Bil Ofset Basım Yayın Matbaa Hizmetleri San. Tic. Ltd.
Şti. Tesviyeci Caddesi No:7/5 İskitler- Ankara

Tel: 0312 433 03 78
Sertifika No: 46767

© Bu kitabın yayın hakkı Dorlion Yayınları'na aittir.
Dorlion Yayınları™ bir İnsancıl Sahaf tescilli markasıdır.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir
şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

web: www.dorlionyayinlari.com e-
posta:
dorlionyayinlari@gmail.com

KİTAP İSTEME ADRESİ:

■
INSANCIL

Sipariş Hattı: 0 530 307 10 93 - 0 532 674 09 30
web: www.insancilkitap.com • e-mail: depo@insancilsahaf.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
AĞITLAR, DERSİM POLİTİK TARİHİNİN OKUNMASINDA ENÖNEMLİKAYNAKTIR.....	9
SUNU	11
KIRMANCKİ / ZAZAKİ QESÊVERİ.....	15
WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ (VELİ KUTAN) KAMO?	17
ÇÊNA WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ ELİFE DE JÜ MÜLAQAT	25
LAZÊ WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ, QEREMAN KUTAN (SEY WELİ), PİYÊ HU SERO QESEY KENO	35
1 - ZU - ŞÜWARA DERÊ LAÇİ	43
2 - DI - ŞÜWARA MISTEFAYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ (DERÊ MEYİTU)	85
3 - HİRÊ - HEWA HESEN EFENDİ	101
4 - ÇOR - HEWA WUŞÊNÊ SEYDİ	123
5 - PHONC - HEWA QEMER AĞAY	145
6 - SES - HEWA AĞLERUNÊ ÇUXURE	179
ZILFİ SELCAN, WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ SERO, BAVA BEDRİ (BEDRİ ÇAĞLAYAN)' DE QESEY KENO.	205

DAVUT TEKİN (Dawudê Memedi) QESEYKENO
(Khandole-1926/1934 Çhola Heru)
.....209

TÜRKÇE
AĞITLARIN DİLİNDEN DERSİM TERTELESİ
.....221

WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ'NİN KIZI ELİF BELTAN İLE BİR
SÖYLEŞİ
.....2
33

WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ'NİN OĞLU KAHRAMAN KUTAN
(SEY WELİ) İLE SÖYLEŞİ
.....241

1 - LAÇ DERESİ AĞITI
.....251

2 - MISTEFAYÊ WUŞÊNÊ İMAMİAĞITI
.....295 3 - HESEN EFENDİ AĞITI
.....329

4 - WUŞÊNÊ SEYDİ AĞITI
.....367

5 - YUSUFANLI KAMER AĞA AĞITI
.....399

6- ÇUKUR AĞALARI AĞITI
.....465

ZİLFİ SELCAN'IN WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ HAKKINDA,
BAVA BEDRİ(BEDRİ ÇAĞLAYAN) İLE YAPTIĞI MÜLAKAT.
.....499

DAVUT TEKİN (Dawudê Memedi) İLE SÖYLEŞİ
Yaşar Kaya (Sözlü Tarih Projesi)
.....503

ÖNSÖZ

ASMEN RA ROZ VINETO WELİYÊ WUŞÊNE İMAMI'NİN AĞITLARI

Dr. Yektan Türkyılmaz

İlk başta şunu söyleyeyim: Kolektif şiddet benim akademide uğraştığım temel alan, ama Dersim uzmanı sayılmam. Özellikle yoğunlaştığım örnek Ermeni Soykırımı. Ama tabii ki Ermeni Soykırımı, bir coğrafyada, bir tarih içinde oldu ve Dersim bu tarih ve coğrafyanın en merkezi yerindedir; '38'e ve Dersim'in sıra dışı hikayesine ilgisiz kalamazdım.

1990'larda Boğaziçi Üniversitesi'nde mastır öğrencisiyken, uzun süre 1934 İskân Kanunu ve uygulamalarını araştırdım. 1930'lar iskân tartışmalarının temel ve özel bir bölümü Dersim'e ayrılmıştır.

Bana göre mesele, sadece Dersim ağıtlarının ne kadar çarpıcı olduğu ne denli önemli kaynaklar olduğu değildir. Doğrudur, ağıtlar, özellikle de yazılı geleneği olmayan topluluklar üzerine kafa yoranlar için -hele de o gruplar travmatize olmuş gruplarsa- hazinedir. Çünkü travmayı, şiddeti devlet belgelerini merkeze alarak anlamaya çalışınca, bu belgeleri eleştirel bile okusanız, en iyi ihtimalle, devlet aklının değillesmesi üzerine kurarsınız anlatınızı. Ama bu bir tuzak gibidir aslında. Çünkü bilme biçiminiz, kavramlarınız, kurgunuz, sorularınız kaynağınıza, kullandığınız malzemeye göre şekillenir.

Ağıtlar, başka bir yerden bakmayı sağlıyor galiba. Bir tek '38'e değil, içinde bulunduğum akademik çevrenin kavrayışına dair de. Temel argüman, bir tek ağıtların önemli bir kaynak

olduğu, bize başka bir yönden bakmayı gösterdiği değildi. Bunlar da var ama çok daha fazlası da var Weliyê Wuşênê İmami ağıtlarında.

Doktora yaptım, en iyi okullarda okudum, hayatımın yirmi yılını bu konular üzerine düşünerek geçirdim, kolektif şiddet üzerine lisans ve lisansüstü dersler verdim, bu konuda ne varsa en son çıkmış, haberdar olmak, takip etmek durumundaydım. Ne var ki, bizlerin tüm farklı disiplinlerden bilgilerini, akademik metotlarını, kaynaklarını bir araya getirsek bile şimdiye kadar üretemediğimiz bir nüans, erdem ve bilgelikle bir hikâye çıkarıyor Weliyê Wuşênê İmami. Kısacası, o kadar katmanlı bir kurgu ile öyle bir soykırım anlatısı ortaya koyuyor ki biz ‘mekteplilerin’ bütün modellerimiz bunun yanında sığ, yavan ve karikatür kalıyor.

Weliyê Wuşênê İmami ve diğer Dersim şairleri aslında sadece Dersim Soykırımı için bir kaynak olmuyor, soykırımları nasıl analiz etmemiz gerektiği konusunda da yol gösteriyor. Belki Hannah Arendt’in Holokost analizlerine çok benzetilecek bir anlatı. Hatta ben onun da ilerisi olduğunu düşünüyorum. Daha sofistike ve samimi bir betimleme.

Bu ağıtların soykırım çalışmaları açısından tarihsel bir kıymeti olduğu gibi, aynı zamanda akademik olarak birer “belge” niteliğini taşımaktalar. Dersim ağıtları soykırımın sadece en sahih “belgeleri” değil, aynı zamanda en görkemli anıtlarıdır. Maalesef ispatçılık, ısrarla inkarcılıkla konuşma hali, sizi “güvenilir belgeye” itiyor sürekli. “Güvenilir belge” ne demek? Ya diplomatın ürettiği belge ya devletin valisinin, askerinin, memurunun, istatistikçisinin ürettiği belge... Bu nafile çabanın birinci kurbanı mağdur grubun kendi hikayeleri oluyor. Paradoksal biçimde hem etik hem metodolojik gerekçelerle şiddetin karmaşıklığını, korkunçluğunu anlamamızın temeli olması gereken mağdurun dilini bile biz, “uzmanlar”, “araştırmacılar”, “akademisyenler” kesiyoruz. Halen Ermeni Soykırımı çalışmalarında “Aha belge buldum, ispat ettim, inkarcılığı bitirdim” çok piyasası olan bir durum ve maalesef “uzmanlarca” sıkça istismar edilen bir mağdur grup talebi de var bu yönde.

Kime neyi ispat ediyoruz ki? Burada imha ile ilgili bilinmeyen ne var Allah aşkına? Evet, şiddetin, travmanın karmaşıklığını ve etkilerini çok daha fazla konuşmamız gerektiği aşikâr.

Ağıtlardan yola çıkarak belki soykırım travmasını da konuşabiliriz. Soykırıma uğramış toplumlarda genelde suskunluk ya da başka hallerle açığa çıkan bir travmatik durumla karşılaşırız.

Bence travmanın mağdurlar açısından en sancılı kısmı, ne olduğuna mana verebilmek... Yakınların kaybı, mekânın kaybı, bunlar da çok büyük meseleler. Ama belki her şeyden öte imhacı travmayı yaşayanlar ve mirasçıları, “Bize niye bu yapıldı?” sorusuna cevap bulmaya çalışıyorlar; “Neden böyle düşünülemez bir şey başımıza geldi?”, “Bizden nasıl oluyor da bu kadar nefret ediyorlar?”

Dersim’de dayatmacı modernleşmeye karşı duran şöyle bir durum var: Dersim, evet, bir yandan kendini yönettirmiyor ve bunu yapabilmek için kendi içinde de dayandığı bir sistematığı var. Dersim dediğimiz zaman

Asmen Ra Roz Vineto! - Ağıtların Dilinden Dersim Tertelesi

tabii çok parçalı bir şey ama esasen merkezi Dersimce, Zazaca konuşan Kızılbaşlar. Veya Raa Haq’çılar. Bunların çok kurumsal olmayan, yazılı da olmayan bir idare mekanizması var. Dersim içinde; bir adalet mekanizması var, yapılabilirler ve yapılamazlar var, bir problem olduğunda çözme mekanizması var, aşiretler, ocaklar federasyonu gibi bir yönetsel, idari ve hukuki ağ söz konusu. Bunun temel referansı ise bir inanç sistematığı. Kızılbaşlığa referansla şekillenmiş. Ama etnisite bilinci olmadığını da düşünmemelisiniz, o da var, kendisini farklı dil konuşan gruplardan da ayırıyor. Ama esas referansı inanç sistemi olan bir yer.

Şunu çok açık görüyoruz: Dersimli, karşı karşıya kaldığı kötülüğü çok iyi tarif ediyor. Gerçekten karşımızda bir Hannah Arendt duruyor sanki. Şiddet anını ve kötülüğü de size öyle anlatıyor ki Welîyê Wuşênê İmami, “Türk kötüdür, biz iyiyiz” basitliğinde değil, “Allah’ın dünyası zaten kötü” diyor. Bu kötülük içerisinde mana kazanan bir kötülük, “kafir” düşmanın

kötülüğü. O kötülük sıradan, bayağı bir kötülük değil, köklü ve sofistike bir kötülük; öyle ki Dersimliler arasında da uzantısını yaratabilmiş. Ve soykırımın, imhacı şiddetin nasıl bir kader anı, kopuş anı olduğunu inanılmaz çarpıcılıkta anlatıyor ağıtlar. Bunları yaparken de failliği ve sorumluluğu çok net bir biçimde yerli yerine koyuyor.

Derê Laçî Ağıtı'nda mesela, Demenanlılara, Haydaranlılara sırtını dönenlere, devlet yanında saf tutanlara, "Sizin de göçünüz Ermeni göçü gibi olacak" diyor. Bir yandan bir sorumluluk tarif ediyor, bir yandan tarihsel hafızaya gönderme var.

Başka bir versiyonunda diyor ki, "Bu savaş aşiretlerin savaşı değil, bu savaş Kırmancılarla zalim Türklerin savaşıdır." Ve ondan sonra da bakın çok önemli bir nokta: Mağduriyeti reddediyor. Mağduriyeti teslim olanlara atfediyor. "Vay aşiretler, siz ki onlarla birlikte hareket ediyorsunuz, sonunuz Ermeniler gibi olacak" diyor. Dahası bu ağıtlar bizi alışıldık ve basit kahraman-hain, masum-suçlu, mağdur-fail ikiliklerinin ötesinde düşünmeye davet ediyor.

Birçok ağıtta en öne çıkan şey yiğitlik, kararlılık. Dersim'deki savunma, karşı koyuş. Bütün ağıtlar onu öne çıkarmaya çalışıyor. Tabii ki teslim olan da savunan da imhayla karşı karşıya kalıyor. Onlar da bunu biliyor aslında. Ama orada Dersim savunucularına, Demenanlılara, Haydaranlılara verdiği konumsa İmam Hüseyin yolunda Kerbela'da şehitlik. Yani kendini hiçbir zaman mağdur kabul etmek istemiyor.

Başka ağıtlara bakarsanız, mesela Çuxur ağıtı, bu ağıtın kahramanlarının, yani Çuxur ağalarının, çok karmaşık mağduriyetini görüyorsunuz; bir yandan kendileri fail olmuş, zulüm etmiş, iş birliği yapmış, ama sonunda kendileri korkunç bir mezalimle karşı karşıya kalırlar. Ha keza Fındıq Ağa ağıtı, o dönem Dersimlilerin Kırmancıye'yi savunmak için nasıl derin dilemmalarla karşı karşıya kaldıklarını gösteriyor. Birçok Dersim ileri geleni yıldıdığı, gözü korktuğu için 'teslim' olmuyor, tam tersine bu da direnişin, Dersim'i kurtarmanın bir yöntemi olarak denenen oldukça fedakârca bir tavır aslında; buna bir başka örnek Demenanlıların lideri Cîvê Khêj teslim olur ama oğlu Wuşen Ağa Laç Deresi karşı koyuşunun en önündedir.

Dersim ağıtları bir tür ispatçılık aklının en köklü eleştirisini de yapıyor; isyan olmadığını ispat etme çabasının. Bu nedir? Aslında ağıtlarda sürekli bir pişmanlık konusu var. Nasıl bir pişmanlık? Biz Kırmanciye'yi nasıl savunamadık? Savunamadık ve bizim atla gitmediğimiz kutsal yerlerimizi, ziyaretlerimizi askerlerinin postalları altına aldılar. Ziyaretlerimiz bize küstü. Bunu nasıl yapabildik? İnandık da silahımızı nasıl teslim ettik?

AĞITLAR, DERSİM POLİTİK TARİHİNİN OKUNMASINDA

EN ÖNEMLİ KAYNAKTIR

Kemal Kahraman

Otuz yılı aşkın süredir Dersim sözlü kültür tarihiyle ilgili derleme çalışmaları yapıyoruz. Bunlar üç, dört bin saatlik kayıtları bulmuştur. Bu kayıtları dinleme, anlama sürecinin kendisi zaman içinde bir çalışma planı oluşturuyor; çalışma başlıkları olarak şekilleniyor. Bu başlıklardan biri de Dersim ağıtlarıydı. Son yıllarda Dersim politik tarihi tartışmaları yoğunlaşınca bu çalışma başlığı biraz daha ihtiyaç olarak öne çıktı. Yaklaşık yedi, sekiz yıldır Dersim politik ağıtlarını bir başlık olarak çalışıyoruz.

Neden böyle bir albüme ihtiyaç duyduk? Çünkü biz de Dersim kültürünü yıllardır anlamaya ve öğrenmeye uğraşıyoruz. Dersim kültürü sözlü gelenek ile aktarıldığı halde bugün hem bütün kültür tarihi hem de siyasi tarih yazıcılığı tamamen resmî belgeleri kaynak olarak bir tarih yazıcılığı yapmaktadır. Kimse sözlü hafızanın kendine ait kaynaklarını referans olarak sürece bakmıyor. Halbuki ağıtlar sadece bir acıyı dışa vuran çığlıklar değildir. Sözlü gelenekte ağıtlar, daha çok önemli bir olayı toplum hafızasına emanet etmenin, yani tarihe kayıt düşmenin imkânı olarak işlevseldir. Yani bunlar aslında sözlü hafızanın belgeleridir. Kısacası biz, ağıtların Dersim politik tarihinin okunmasında en önemli kaynak olduğunu düşünüyoruz. Ve bu kaynaklar üzerinden okuduğumuzda bambaşka bir tarih algısıyla karşılaştığımızı söylemek istiyoruz.

Eserlerin müzikal boyutu bizim açımızdan iki yönlü bir özeni gerektiriyordu. Bir yandan Çanakale Savaşı Ağıtı, Xelil Beg Ağıtı, Fındık Ağa Ağıtı gibi örneklerde olduğu gibi sözleri

yanında melodileri de geleneksel olan eserlerde bu geleneksel damarı, dokuyu taklit etmeye çalışmadan korumak diğer yandan da yaylılar, gitar, kontr-bas, nefesliler, çok sesli vokaller vesaire modern bir orkestrasyonla icra etmek. Yani bu eserlerin, sadece dün olmuş bitmiş bazı münferit olaylara şahitlik etmediğini bugünkü kuşaklar olarak bizlerde de yaşadığını, devam ettiğini, şahitlik ettikleri hakikatle bugün bizim gerçekliğimize de dokundukları için geleneğin gerektirdiği gibi sadece tambur ya da kemanla değil bu zamanın içinden, kendi şarkılarımızı nasıl bir orkestrasyonla yorumluyorsak öyle çalışmak istedik.

Biz, Weliyê Wuşênê İmami'yi kendi bağlamı içerisinde, içinden geldiği kültürü, söz söyleme sanatını, o gelenekleriyle birlikte ele almalıyız. O'nu, Kırmanciye'nin büyük bilmem neyi, diye böyle biricikleştiremeyiz. Aynı şey Sey Qaji için de geçerlidir. Yani O'nu anlamaya çalışırken, O'nu kendi durumu içerisinde görmemiz lazım. Tabi, Weliyê Wuşênê İmami çok büyük bir şair. Son yüz yılın en önemli şairi. Sey Qaji 38 öncesinin çok önemli bir şairi. Fakat bunlar, diyelim yakın tarihte oldukları için senin benim gibi kayıt tutma imkânı olan insanlar değillerdi. Bunlar, gökten düşmediler. Bunlar Kırmancı/ Zazaca'nın söz söyleme sanatının yarattığı değerlerdir. Weliyê Wuşênê İmami bu geleneğin yetiştirmiş olduğu ender şairlerden biridir.

Weliyê Wuşênê İmami'nin, Kırmancı/Zazaca bir sözlü geleneğinin, bugüne aktarılmış bir dilin söz söyleme sanatı içerisindeki yeri büyüktür. Bu şekilde görmediğimiz müddetçe, sanki Weliyê Wuşênê İmami girmiş bir odaya da '38 bilincini nasıl aktarabilirim ya da '38 katliamını nasıl söyleyebilirim diye hareket etmiştir.

Günümüzde modern bir şairin durumunu biliyoruz, sanat bugün bireysen bir iş. Çekiliyor odasına, ne kadar yalnız kalırsa, o kadar kendince bir şey söyleyebileceğini düşünüyor ya da yaratıcılığı artar ya da öyle bir yaratıcılık süreci gerekiyor. Ama sözlü gelenekte durum böyle değil. Sözlü gelenekte, Weliyê Wuşênê İmami, halkın içinde, onunla birlikte söylüyor. Halkla birlikte söylüyor ve halk neyi düşünmüşse, neyi söylemesini istiyorsa yani o kamuoyu dediğimiz halkın

vicdanında, şahitliğinde ne billurlaşmışsa, O, onu söylüyor. Zaten O'nun şairliği de oradan geliyor.

Yani ben böyle bireysel bir yaratma sürecine girdim, esin geldi bana, şöyle bir fantezi ile bir şey ürettim diye bir şey yok orda. Orda her söz hakikattir, hakikidir, yaşanmışlığa, bir şahitliğe dayanır. Ve bu da toplumun şahitliğidir. Yani sen eğer sözlü gelenekte o toplumun şahitliğini, vicdanından geçmiş doğru, hakikat bilgisini söyleyen bir şair değilsen, senin söylediğin lafı toplum almıyor, tekrar etmiyor, çoğaltmıyor; dolayısıyla var etmiyor, sen söylediğinle kalmış oluyorsun.

Yani çok farklı kavramlarla kriterlerle değerlendirmemiz gereken bir geleneğin içerisinde bir şairdir Weliyê Wuşênê İmami.

SUNU

Bu kitabı okuyan kişi olarak, kitaba dair hiçbir fikriniz yok sanırım. Pek bir ipucu da verme niyetinde değilim. Sayfayı okuyup çevirdikçe, yeni bilgiler edineceksiniz. O zaman, sayfaları çevirin ve güzel bir eser okumanın tadını çıkarın.

Hayat geriye doğru akmaz hiçbir zaman. Aynı zamanda hayat, geçmişte yaşanan acılar hakkında üzölmek için oldukça kısa. Ama yine de sizi bu kitapla birlikte epey gerilere götürüp acıları istemeyerek te olsa tazeleyeceğim.

İnsanlar çıkarları uğruna, çevreye, doğaya, tüm canlılara ve kendi nesline, çoğu kez geri dönüşü olmayan korkunç hasarlar bırakabilmektedir. Bazı hasarlar unutulabilir ancak kimi büyük hasarlar vardır ki tarihler boyu unutulmazlar.

İnsanlar, yaşadıkları acılarla ses verirler. Ağlarlar, haykırırlar, inlerler, bağırlar.

Doğa, yağmurla, rüzgarla, gök güröltüsü ve zelzeleyle doğal biçimde kendi yöntemiyle ses verir.

Bunun yanında, tarihte yaşanmış ve büyük hasarlar oluşturmuş olayların da kendi sesi vardır. Ozan da bu sesi, dil

aracılığıyla söylenen ağıtların mısraları arasına gizleyerek geleceğe taşır. Olayları, o mısralarda, kelimelerde, hecelerde eritebilir ve olayların sesi ve ışını olabilir.

Kimi özel kişiler insan, doğa ve olayların sesini derin ve yoğun duygu zenginliğiyle, tarihe aktarım becerisini gösterirler. Bu özel kişilerden biri de Weliyê Wuşênê İmami'dir.

Uzun bir çalışmanın sonucunda, nihayet Dersim'in yetiştirdiği ender şairlerden biri olan, Weliyê Wuşênê İmami'nin hayatını, eserlerini, öyküleriyle birlikte siz değerli okuyucularla buluşturabildim. Bu kapsamda ve Weliyê Wuşênê İmami şahsında bu çalışma bir ilktir. Bunun için torunu olarak, mutluyum, gururluyum.

Ninem Emine Hanım'ın, Annem Elif'in, Babam Süleyman'ın, komşumuz Ap İsmail'in, Ana Gılore'nin, Baki Toyam'ın, Weliyê Wuşênê İmami'yi anlata anlata bitiremedikleri anılarıyla büyüdüm.

Elinizdeki bu kitap, yılların birikiminden doğan bir emek ürünüdür. Bu birikim ve emek tek başına bir kişiye ait değildir. Başta, bu birikim ve emeği üreten ve yaratan Weliyê Wuşênê İmami'yê, bu birikim ve emeğin kaybolmadan günümüze kadar sabırla, inatla ve gururla taşıyan Sılemanê Qız'a, Alaverdiyê, Rayver Heylo'ya, Bava Bedri'ye, Hesê Fatê'ye, Pasaê Şixani'ye, Davut Tekin'e, Zilfi'ye, Metin Kêmal Kahraman Kardeşlere, Maviş Güneşer'e, Serdar'a, Daimi'ye, Rençber'e, Sait Bakşı'ye, Qemero Areyiz'e, Hüseyin Çelik'e, Pala Hüseyin'e, sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Yine bu birikim ve emeğin kaybolmaması için, derlemeler yaparak, bu birikim ve emeği, koruma altına alanlardan, başta Zilfi Selcan ve Hawar Tornêcengi olmak üzere, Munzur Çêm'e, Daimi'ye, Mesut Özcan'a, Hesên Uşên'e, Heyder'e çok teşekkür ediyorum.

Kitaba Önsöz'üyle katkıda bulunan Dr. Yektan Türkyılmaz'a, yazım çalışmalarımın her aşamasında beni yalnız bırakmayan eşitim Canan'a, yine beni kamçulamaktan geri durmayan oğlum Çınar'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Başta Dersim Tertelesinin ana teması olmak üzere, tarihimiz, kültürümüz, inancımız, bütün yaşanmışlığı ile Weliyê

Wuşênê İmami'nin yakılan kılamlarının derinliklerinde gizlidir. Welîyê Wuşênê İmami'nin kıamları, ezberimizi bozacak kadar derinlikli ve sağlıklı birçok veriye sahiptir.

Genelde tarihe ışık tutacak birçok şey ört bas edilmeye ve gizlenmeye çalışılır. Ancak o dönemde yaşayan şair ve ozanların yaşanan acıları mısralara döküp, onlara ses vererek yaktıkları ağıtlar, bu anlamda tarihe iz bırakır.

Welîyê Wuşênê İmami, bire bir birçok olayın yakın tanığıdır. Yaşamının önemli bir bölümünü, Dersim'i adım adım gezerek geçirir. Ağıtlar yakarak, insanları ağlatır. Cemlerde zakirlik yaparak insanlara yolun birliğini anlatır. Düğün, nişan, kına, kirvelik gibi törenlerde de insanları eğlendirir.

Kısacası, Dersim Tarihi, kılamların derinliklerinde gizlidir. Bu anlamda, Welîyê Wuşênê İmami önemli bir arşivdir. Sözlü tarih, günümüzde veri toplayıp depolamanın en önemli yöntemlerinden biridir. Welîyê Wuşênê İmami, kemanının bitimsiz yayının yürekler yakan melodisine, acıların mısralarını yükleyerek, Dersim Soykırımı'nı anlatan yegâne şairidir.

Elinizdeki bu kitap iki dilde yazılmış olup, yaklaşık 4 Cilt olarak tasarlanmıştır. 1. Ciltte, Welîyê Wuşênê İmami'nin bilinmeyen hayat hikayesini okuyacak ve Onunla ilgili bilgiler edineceksiniz. Dersim Terletesini

Asmen Ra Roz Vineto! - Ağıtların Dilinden Dersim Tertelesi

dile getiren, Derê Laçi Ağıtı, Kardeşi Mustafa ve Oğlu üzerine yaktığı Ağıt; Wuşênê Seydi, Hesên Efendi, Qemer Ağa ve Çukur Ağaları'nın Ağıtları yüreğinize yansıyacak ve ağıtların öykülerini okuyarak, adeta o döneme doğru bir yolculuğa çıkacaksınız.

Yine 1. Ciltte, Bava Bedri Çağlayan ile yapılan söyleşiyi, şairin kızı Elif Beltan, oğlu Kahraman Kutan ve Davut tekin ile yapılan söyleşileri okuyacaksınız. Bu söyleşileri okudukça, Welîyê Wuşênê İmami hakkında bilgi sahibi olacak ve tarihe tanıklığına şahit olacaksınız.

Dersim'de sadece insanlar değil, doğası, yaşam kaynağı olan hayvanları yani börtü böceğiyle birlikte katledildi. Doğal yaşamı yok edildi.

Weliyê Wuşênê Îmami'nin sadece aracı olduğu olayların kendi sesindedey, insanlar zalim, dünya zalim, yöneticiler zalim. Aşiretler kalleş, aşiretler hain. Kendilerinin imdadına yetişemeyen Kutsallara kırgın. Bir tek doğa dost, doğadır koruyan, doğadır kollayan.

Kitabın 1. Bölümünde Kırmancık/Zazaca, 2. Bölümünde ise Türkçe çevirisini bulacaksınız.

Yaşanan bu acıların, yer yüzünde bir daha yaşanmaması umuduyla. İyi okumalar.

HAYDAR BELTAN

KIRMANCKÎ / ZAZAKÎ

QESÊ VERÎ

Karê arêkerdena çiyê folklori Dersim de hona gurewo de newe say beno. Lawîkunê mara qeyr, hona gurê mayê folkloriki motazê Arêker u Doskerunê xuyo. Folklorê ma her hetra dewletî u reng ve rengu. Lawîkê ma wayirê veng u rengiyê.

Tabi keso ke tarixê qomê Dêrsîmî zoneno, xusisîyê zonê ma u kulturê ma sayiya kamci faktoru ra payra mendo; ey ki rind fam keno. Zonê ma hetê yimiskerdene kîlamu ra, hetê ifadekerdene ra zono de weso. Hora, hurênd-ardena adet u torewnê Dersîmî de ca ve ca, rew-rew eve zonê sayiru yeno ifadekerdene. Venga Haqî dayene de, vatena lawîk u şîwaru de, qesey u gulvangi eve usîlê sayiriye u pêmenê muziki yenê vatene.

Lawîkê ke Dersim de hata nîka vajiyê; çî hêf ke pêro nênuşiyê, nêamê werte, hama roz ve roz benê jêde. Yanê, xeyle lawîki teverde mendê u xeyle lawîki zonê qomî de hona vajînê.

Na derheqe de xeyle sayirê ma vejîyê, derd u khulê qomê xo ardo'ra ma viri. Ni sayiru ra jûyo pil ki bêsîk Welîyê Wuşênê Îmami yo. Ey Tertelê Dêrsîmî (1937/38), qîrrkerdisê mîletê ma eve şîwaru ardo'ra zon. Kamci mordemo hewl ke amo kistene, kotî ke qomê ma qîrr biyo, eve vatena dey biyê şîwari, amê vatene. Şîyo derd u khulê mîlêti gos no'ro ser, eve kêmanî xo cînîto.

Lawkê ke ey vatê, kutê zonê qomî. Hetê zovîna sayiru ra eve zovîna varyantu amê' ra zon.

No karê Arêkerdene, hetê Haydar Beltan bîray ra eve qeyret amo werte. Lawîki (Şîwari) eve zonayîs u hesnayîsê qomî binê

lawıku de arde'ra zon u çarnê tırki ke, zerek u meremê lawıku bêro famkerdene. Eve na hal, kam ke bîwazo, endi besekeno na kıtav bîwano u sero bîfıkırıyo.

Hên inam ken ke, sayiya nustoğ Haydar Beltani de tham u thuzê na welati, tarix u kulturê na coğrafya tenena beno hira u eskera.

Ni lawiki wertê sarrê made çitur vajiyê, hên ki amê nustene. Çiyê folklori ne jêde - ne senık, eke çıturiyo hên eve qeydkerdene bînge gureto. Karê xode, her çi ra raver qîmet do've na prensibê ilmi. Lawikê ke khalikê xo Weliyê Wuşênê İmami vatê, ardê pêser. Kıtav ki kerdo zîmetê khalikê xo.

Na berhem, xêreser kulturê made cawo de xirt cêno u beno miraz u amênê karê raverşiyayis u gamunê hirawu. O waxt, xızmeta ma ki sona hurêndia xo vênena u mara têpia azo newe cıra fayde vêneno.

Van: Haydar Beltan wes u war bo! Wendoğê xo bîjedyê! Bîmanê weşiye de!

*Hawar
Tornêcengi
(Nustoğ u
Arêker)*

WELİYÊ WUŞÊNÊ ÎMAMÎ (VELÎ KUTAN) KAMO?

Aslê Weliyê Wuşênê Îmami, Dêsim ra (Qızılkilise - Qısle), Qeza Nazımiya de Dewa Khuresu ra amê. Aşira Khuresu ra ezveta Kudu rayê. Weliyê Wuşênê Îmami, nıfuse de namê ho Veli Kutan, namê piyê ho Hüseyn, namê mowa ho ki Hadice wa. Weli, serra 1884ine de Dewa Pêtere de ama riye dina hama nıfuse de serra dina-amayene 01.07.1889 / Mazgirt-Dedeagaç nusno. Herey qeyd kerdo, coka serri tenê kêmi nusnê.

Kud Ali, lazê Khureşi yo. Yê Khureşi, new laji, hirê ki çênê ho benê. Namê Domonunê Khureşi, Ali, Wuşê, Khali, Guli, Qaji, Kud Ali, Şix Ali, Mes, Silema, Jêle, Buyere, Xaskare benê.

Lazê Khureşi Ali khe yeno riyê dina, niadanê khe kudo. Eke beno pil cıra vanê “Kud Ali”. Kud Ali jü mordema hode zeweznenê, jü lazek cıra beno, hama o ki kud yeno dina. Piyê ho Kud Ali khe mireno, apê ho Wuşên qayitê cı beno. Pi ra vato “Kud Ali”, dıma namê lazê Ali ki Weli no pa, cıra vato Weliyê Kudi. Tenê ke biyo pil, biyo xort, mordemunê ho cıra zof has kerdo. Der u cirani cırê rınd biyê.

Apê ho Wuşê domonunê ho zewezneno, hirê veyvê ho çê derê. Dewa Khuresu de pia jü bono de gırs de manenê. Bonê ho dı qatiyo, Kud qatê cêr de maneno. Hên bınê lingu de fetelino, her jü ho dust ra qayitê cı benê. Apê ho Wuşê ‘ve domonunê hora ke çê de çinevi, veyvê çêyi Kudi rê xêr cı nêkenê. Rozê mird, rozê vêsan hên waxtê ho vêreno ra sono. Hama Weli, derdê ho kêş ra nêvano.

Veyvi, endi nêwazenê ke qayitê Kudi bê. Wertê hode qesey kenê vanê: „Bêrê ma huska henene berjime ney ser ke reyna çimê mara ney nêgino.”

Rozê, Wuşê eve domonunê hora yeno çê. Lewe de jü ki tolivê de ho beno. Nu toliv Dewa Mamekiye ra yeno. Hal u waxtê ho hurêndi dero, wayirê Mamekiye wo. Mamekiye yê na mordemek

ya. Jü qatire çimi bar kerda arda çê Pirê ho. Çimi qatire ra ard war, ard zere, amey sofre ser horê nonê ho wenê. Eke nonê ho wenê, veyva jüye jivena vana: „Na Kudi dest estra ma.” Hên huska de henene soynena cı ke, Wuşê sas beno, beno hêrsın, urzeno ra lewê tolivê hode dano Kudi ro. Kud bervenno vano: „Ni huske soynenê mı, mı çiyı de hene nêkerdo.” Dima eve bervis pê dêşî cêno sono verê çêveri.

Tolivê ho, cırê zof hêfê ho yeno. Sodır khe urzenê ra ara ho ke kenê, toliv vano: „Piro, eke destur dana mı, ez endi cêron ra son Mamekiye çê ho. Van na Pirê ho ki tey beri Mamekiye, se vana? Savrê sîma ki endi biyo teng, qayitê cı biyayene endi veyvunê torê ki çetın yena. Nara dime wazon ke ez qayitê Pirê hovi.”

Apê Kudi Wuşê, beno raji vano: „Eke bena qayitê cı bena, cedê mı Khures, tode olvoz bo. Zovina se vaji.”

Benê rast yenê Mamekiye. Mamekiye de kosê çhemê Muzîrî de cırê bonê vîrazeno, dima zewezneno. Kud beno wayirê çor domonu. Endi domonê Kudi, jê ho kud ninê dina.

Tolivê ho khe mîreno, Mamekiye Kudi rê manena. Domonê ho khe benê pil, benê wayirê Mamekiye.

Waxt rew vêreno ra. Waxto ke Kud hona ke roy verde ro, Kud vengîa mordemunê ho dano, ano pêser vano ke “Ez felan roze, tij khe est riyê dina miron. Mı wedarê hama tolivı ra, qomı ra vazê ke a sewe kêş çê ho meşêro. A sewe tha çê made vîndê. Mı wedarê, gorn u kêfen kerê wedarê, serê mezela mîde rakuyê, sîpedêra rawurzê mezela mı bîkînê, ez khe a mezele deru, mezela mı duz kerê. Ez khe mezele de niyu, bîzonê ke ez Ewladê Khureşiyu, mezela mı ser mecêrê, akerde verdê.”

Kud roza ke vano, a roze mîreno, benê danê we. Eke danê we, vanê la lawo bêrê şime çê, yî budelay horê hên vato. Tayê ki vanê khe: “Ey khe hên vato, guna ho kerda vilê ma, bêrê ma dirê tenêy tha vîndêrime, xîravo.” Tayê wuza manenê, sarê finê’ra mezela Kudi horê kunê ra. Sîpedêra wurzenê ra, huy u zenge cênê hama wuncia ki ğeyal kenê vanê: „Mezele rakerime, ramekerime.” Vanê, ey khe vata radê, dame ra. Danê ra khe Kudi kêfenê ho qat kerdê wuza nê ro, mezela ho fişta ta kerda pak hama eve ho mezele de çîno.

Kudi weşıya hode vato: “Hora ez khe mezele de niyo, mezela mı, ser mecêrê, açuğ verdê, her kês bêro bivino ke ez ewladê Khureşıyo, ez nêmerdu.”

Neyse, mezele kenê ra niadanê ke kêfenê ho qat kerdê wuza nê ro, bimbarek wuza çino. Milet beno top bervenê, anê qirvanu kenê, düawu kenê. Dima dormê a mezele eve kêmeru ra dês kenê, daru anê nanê ser vanê sola mal gay piro nêgînê. Dora dime Kudu ra kam ke mireno, benê lewê Mezela Kudi de danê we. Cawo ke Kud dardo we, endi wuza ra vanê “Hewsê Kudi.”

Waxt ra dime ki, Hewsê Kudi beno jiarge. Wuza çilu finê'ra cı, niazu kenê vıla u qırva kenê. Kam ke wuza ra vêrd ra, Hewsê Kudi ra kêlê ho birneno hên sono.

Jü waxt ra dime, Boli Ağa Palu ra bar keno yeno Mamekiye. Virende Sogayige de lewê birawunê ho Suru de maneno dima Sono Tulık. Hem Mamekiye de hem ki Tulık te bonu virazênê kunê bın. Niyê ke newe amê ita, benê jêde, Boli Ağa mirenô, lazê ho benê pil jedine. Werte ra jü zof baqıl, zerrewes u nondar biyo, namê ho ki Wısiv biyo. Wusivi kene serverê aşire. Coka ninura vato Wısvu.

Milk sero, Wısvu ve Kudu ra nanê hurê. Yi vanê naza yê mawo, yi vanê naza yê mawo.

Domonunê Kudi ra Qer, xof çhêr u pêt beno. Qer ve Wısvu ra milkê Mamekiye sero danê pêro. Qer jüyê de Wısviji şimşêr keno, keno dirvetın hama remeno sono raye ra mirenô. Domonê Ağayê Wısvu benê top sonê tholavê Qeri. Qer eve mordemunê hora hêga de beno. Wuza jümini cênê danê pêro, lazê Ağayê Wısvu ra jü wuza kışino.

Lazê Ağayê Wısvu benê Tulık te danê we. Eke danê we, Ağa vano: “Qeri bıkısê.” Mordemê ho, Qeri zof goynenê vanê: “Cigêra Qeri dı çatala.” Ağa reyna vano: “Qeri bıkısê, cigêrunê dey vezê mirê biyarê tha.”

Wısvu nata fetelnenê, dota fetelnenê, axirê rozê Qeri kisenê. Eke Qeri kisenê, cigera Qeri vezenê kenê şiniyê, benê Tulık, verê Ağay de nanê ro. Ağa yeno ser, çüya ho şiniyêde nano cigera Qeri ra vano: „Meste şêrê domonunê Kudi pêrüne bıkısê bêrê. Ya pêro remenê sonê ya ki pêrüne bıkısê, sarê dinu mirê biyarê.”

İyê ke dormê cigêra Qeri de biyê top, niadanê ke cigêra Qeri zerê şiniyê de dı rey ho lewna. Miletö ke dormede hem sas benê hem ki tersenê. Ağa ke ney vineno, vano: „Şiniye qapa kerê, cigêra Qeri berê mezela Qeri kerê, hama qarsê kêşi mebê. Kudu ra ki vazê, naza ra bar kerê şêrê.”

Vatena Ağayê ho kenê, cigêra Qeri benê kenê mezela Qeri. Qarsê kêşi ki nêbenê. Kudura ki vanê: „Naza ra bar kerê şêrê.

Kudu tayê manenê, tayê ki bar kenê sonê hetê Hakışi, sonê dorme Warê Miri. Sarê Karsanu, Warê Miri danê Kudu, vanê:

„Horê naza vinderê.” Lazê Kudi Şêrxan cêreno ra yeno cêr fekê çemi. Şêrxan wayirê kıramete beno. La giredano u şilan onceno’ro nêwesu. Hem mordemê ho hem ki tolivê ho cıra zof has kenê.

Rozê, Şêrxan ve birawunê hora, çemi sero jü pird virazênê. Uwa wusariya, phêl dana, dormê ho rıznena hên sona. İsu nêthoreno uwe kuyo. Domonê Kudi, eke uwe ser pird virazenê, daru erzenê ser, uwe dana puro, pird kena ho ver, Şêrxani ki pa cêna bena. Şêrxani bena fina ra jü kêmere.

İyê bin besenêkenê şêrê lewê a kêmere çike uwe zof pête viya. Dima cêrenê kêmere vera vanê: „Ma Şêrxan sano ve şiya tu, pê destê Şêrxan bızê rameverde.” Şêrxan eke qefelino, destê ho kêmere ra xeleşinê ra uwe cêna bena. Birayê ho zotu danê a kêmere ro vanê: „Tu birayê ma qori nêkerd, mineta ma ke Haqi ra esta, sola ko ra jü kêmere dêm-diyo bêro, mianê tu bısıknô, tu sero son u sodır vındero.” Haq ra biya, corde jü kêmere cêrr biya ama, a kêmere sero vineta.

Na hadise ra dime, namê na çemi, chemê Şêrxanu nanê pa. Vanê naza marê rınd nêame. Naza ra bar kenê, her jü niseno cayê ra. Aliyê Kudi bar keno sono Koyê Seri. Jü bıra bar keno sono ve Tare. Birawo jü reyne peyser yeno Mamekiye.

Koyê Seri de jêdinê, endi wuza cırê kifayet nino. Domonê Alê Kudi, Koyê Seri ra ağme benê. Tayê Sonê Tercan, sonê (Manse) Çayırılı. İyê ke sonê Manse, ni terafê Davut Sulari yê. Terafê Welîyê Wuşênê İmami u piyê Qeremanê Dewres Welîyê Şêrxani ki reyna yenê hetê chemê Şêrxanu. Weli ‘ve Qeremani ra birayê, lazê Dewres Weli yê. Sılê Beyri, terefê Weli yê Dewres Weli yê. Hirê lazê Beyri benê. Namê jü Sılê Beyri yo, namê jü İvê Beyri yo, namê jü ki Khalê Beyri yo.

Waxt ra dime, çê Dewres Weli yenê Mamekiye, hetê Welîyê Wuşênê İmami, tornê Sılê Beyri ki virende sonê Bor, dima sonê hetê Pêtere. Tornê Sılê Beyri İmami ra, çor domoni benê, Wuşê, Ali, Hese u Phitali. Welîyê Wuşênê İmami ki lazê Wuşêni, tornê İmami yo. Coka cıra vato Welîyê Wuşênê İmami. Khalikê ho İmam, Gafat-Cırnu de sono haqiya ho. Mezela ho wuzara. Wertê Kudu de na het ra vato Beyru.

Weliyê Wuşênê Îmami, 1889ine de Pêtere de amo riyê dina, hama nifuse de Dedeğaç nusno. 1958ine de Pêtere de şiyô Haqiya ho.

Khalikê Weli piyê Wuşêni, Îmam, Gafat-Cırnu de sono Haqiya ho, mezela ho Cırnu dera. Wuşê Pilvank de zewejino. Xanîma ho Pilvancika. Piyê Weli Wuşê ki Pilvank de sono Haqiya ho. Wuşê hona ke nêşiyô Haqiya ho, vato: “Ez khe şüne Haqiya ho, mı berê Pêtere de wedarê.” Wuşê khe Pilvank te mîreno, benê Pêtere de teşmilê Hardê Dewreşi kenê. Mezela ho Pêtere dera.

Piyê Weli u dêka Weli hem thomur hem ki kêmane cınito. Weli khe Pêtere de amo riyê dina, biyo xort, thomur u kêmane dêka hora mîso. Weli, hetê Pir Xatune, Pêtere de, Gomê Komi de u nêjdiyê Dolu Bavay, Gafat de beno pil u beno xort.

Weliyê Wuşênê Îmami tenêna khe bi pil, pede-pede berd veyvu, dewe ve dewe fetelna. Kam ke merdêne wastêne berdêne, ey ser kılami vatêne. Pede-pede sarê Dêsimi Weli nas kerd. Weli hem kılami vatêne hem şiyêne veyvu, hem camatu de nistêne ro, hem ki hostayin kerdêne.

Pêtere de beno pil. Dima bırayê ho Mîstefa beno, ey ki kêmane u thomur cınito. Weli, Wîsvu ra çêna Paşi de zewejino. Destevera Weli her çi rê amêne. Hostayin kerdêne, boni virastêne, marangojin kerdêne u şiyêne veyvu de thomur u kêmane cınitêne.

Weli beno wayirê howt domonu. En pilê ho Wuşêno. Dima Elife, Sa Heyder, Gulizare, Sose, Hese u Qereman yenê riyê dina.

Sey Rıza khe lazê ho Bava kışino, dîma Vonk de sono Çê Begê İvîli, vano: “Venga lazê Wuşênê Îmami Weli dê, Pêtere nazara nêjdiya va bêro. Cîrê sılayiya.” Sonê Weli dîma, vanê: “Sey Rıza amo Vonk, vengia tu dano. Vano kêmanê ho bijêro, eke zamet nêbeno, waxte ho khe esto cîrê sılayiya, reyê bêro lewê mı.”

Weli beno sa. Xeyle waxtiyo Sey Rıza nêdiyo, hora katora viri. Tîdarekê ho vineno beno rast sono Vonk.

Eke sono Vonk, Sey Rıza ve Begê İvîl ra verva Weli sonê kêle ho jûmini ra birnenê sonê zere. Sogis kerdo hazır, sogisê ho ke wenê, Sey rıza vano: „Pîrê’m hal u mesela nîa u nîara. Ez wazon ke tu zere mı tenê oroşiyê dê.”

Weli vano: „Sarê u çîmunê mı ser Rayver, çayê nêvaji. Bava teyna lazê tu niyo, lazê mawo ki. Xızır zoneno ke ma Bavay ra zof has kerdêne. Mı her daim vatêne, Rayver Sey Rızay ra dime, astarê Bavay bereqino, pileni o cêno.”

Sey Rızay, „Pileni, Haqi ra maxsusa pirê” vake. “Qeytan mı vira nêsono. Son u sodır verê çîmunê mı dero. Derd u khulê Bavay zerrê mı werdo. Belkia tu tenê senik kerê.”

“Haq derd u khulu dūr bero, soniya ma xêrli kero. Nu waxt hona çıko ke, Haq waxto xıravın ma nêmisno Rayverê” vake Weli.

Weli kêmanê ho guret ho dest, kok de niada ke rındo, gıra gıra vengê ho kerd berz. Lazê Sey Rızay Bavay sero kılame vate. Eke kılame vano, camat amo pêser, Weli gosdanê. Sey Rıza taxti ser roniştawo, orğa onto lingunê ho ser gosdano. Weli tenê khe vano, niadano ke Sey Rızay orğa onto sarê ho ser bervenno. Eke bervenno Weli vındarneno. Sey Rıza vano: „Weli, pirê çayê vıneta, çayê nêvana.” Weli: „Rayver” vano. “Beso, reyna van. Reyna kon tamam”. Sey Rıza vano: „Vaze vaze.” Hama Weli nêvano, dıma peyê coy keno tamam vano, qedeneno.

Bırayê ho Mistefay eve torê dina zewezneno, keno wayirê çêyi. Mistefa hem kêmane u thomur cıneno hem ki tey vano. Vengo de wes pa biyo. Pia şiyê veyvu amê. Zewez ra dime, Mistefa bırayê hode nêşiyoy veyvu. Bırayê ho Weli ra vato: „Bıra tu su veyvu, ez ki çêde vindi wayire na mal u gawu, wayire na çêyi vi. Çê khe bê mordem mend, rınd nêbeno.”

Weli: „Raşt vana bıra, ez horê son veyvu, belkia eve asmu, eve serre çê nêamu. Tu khe thara, çimê mı, mı dıma nêmanenê” vake.

Weli roze sono veyve, eve serre çê nino. Xanıma Mistefay, Mistefay caverdana sona çê piye ho. Eke sevev çıko, kês nêzoneno. Mistefa ki dıma nêsono nêano. Endi jûmini caverdanê

1938 ra avê, Pêtere ra bar kenê yenê Hiniyê Dızdu. Uza xeyle ke manenê, bırayê ho Mistefa, çêna Wuşênê Seydi de zewejino. Lazê Weli Wuşê ki Deste de sono mektev. Weli ki eve serru sono fetelino, dıma yeno çê. Endi sarê Dêsimi Weli ho dest de fetelnenê.

1938 de, yeno çê vano çêna Paşi, domonu bızê şime wertê gême, wortaliğ xıravino, ni nafa ma pêrûne qırr kenê. Bırayê hora

vano biremime, mordemunê hora vano biramime, pêro vanê ke:
„Ma se kerdo, çayê biremime, marê thowa nêkenê.” Weli çare
nêvineno, domonunê ho cêno sono kuno wertê gême.

Dîma dijdîa wertê gêmera sono dewe khe, pêro Lara Deri de
ardê pêser, jûmini ra giredê. eve çîmunê ho vineno. Wuza pêrûne
qırr kenê, dîma sîngiy sanenê cî. Weli payê coy sono ser ke,
birayê ho Mistefa, lazê ho Wuşê, çêna ho Gulizare, veyva ho, lazê
apê ho, domonî, ciranî pêro pîa qırr kerdê.

Sono çê khe bonê ho hawo vêseno hama kêmanê ho hona adır
cînêkoto. Kêmanê ho cêno yeno lewê meyitu, birayê ho Mistefa u
lazê ho Wuşênî ser şüare vano:

“Mêrat Hiniyê Dîzduno

Ya de bîra Mistefayê mı cerde

Alaiya hetê Qerşî ama ma serde

Zalîmu cênc u cayilê ma

dêare Dest u payê ma giredai

Dest u payê ma giredai

Dîzmîs kêrdîme Lara Deri de

Ağîrmakîna verde

.....”

Dîma beno phevug ko ve ko, dewe ve dewe fetelîno, derdê sarê
Dêsîmî anora zu. Sarê Dêsîmî endî Weli Sayîr vînenê. Weli serverê
Sayîruno, serverê kîlamuno, O, hîniyê Dêsîmîyo endî.

Destana Dêsîmî Hawa Derê Laçi, Hawa Çuxure, Hawa Wuşênê
Seydî, Hawa Ağlerunê Pulemuriye, Hawa Qemer u Fındıq Ağayî,
Hawa Hemê Cîvê Kêjî uzb. kîlamu vano. Tertele çıqaş ke wertê
qulê made hêni zof qesey nêbiyo hama kîlamê Weli, saadê Tertelê
Dêsîmîyê.

Weli, 1938 ra dîme, yeno Mamekiye Pulê Bargî. Wuzara sono
Turusmege, sono Sorxum, Rovayige, Dînarû. Dîma, sono Gêwru,
uza tenê mîlk hêrneno. Jû lazê ho kî Sorxum de yeno riyê dîna
hama dîma bojîno mîreno. En qîzê hu kî Dînarû de hozor u new
se u çewres çorîne de (1944) yêno dîna. Namê dey kî Qareman
nanê pa hama dîma çêde cîra vanê Sey Weli.

Wuza ki nêvîndeno. Vano: „Pi u khalîkê mı hetê Pêtere de weşıya ho ramita, ez ki wuza amune riyê dina, mı wuza boni vıraşti, honde emegê mı wuza esto. Reyna son Pêtere. Domonu cêno reyna peyser cêreno ra sono Pêtere. Lazê ho İsmaili zewezneno, rusneno eskeriye. Hesen ki Pêtere de zewezneno. Elife ve Sose ra Turusmage de zewejîyê. Endi biyo wayîrê tornu.

1947 de, Muzaffer Sarısözen vengia Weli do vato: „Ala reyê şêro Mamekiye, lewê Mudîri.” Sono Mamekiye lewê Mudîri. Mudîr cıra vano tu Xarpêt ra wazenê, vanê Weli felan roze bêro, vengê Weli qeyd keme. Vengia Silemanê Qiji ki do. Silemanê Qız, şîyo çê Weli, Weli ra hem kılami guretê hem ki eyra derse gureta.

Evê Silemanê Qiji ra pia sonê Xarpêt. Tayê dawîlci, zurnaci ki Dêsim ra ardê. Sinatkârê Xarpêti yê. Wuza veng qeyd kenê, cêreno ra yeno. Silemano Qız, ho pencere ra erzeno, rew remeno yeno Mamekiye.

Weliyê Wuşênê İmami, serra 1958, asma wusariya peyena (gulane) des u seşine (16.05.1958) de, Pêtere de sono haqiya ho. Wertê gul u sosunu de bo!

Eke sono Haqiya ho, Silemanê Qız sono mezele, Weli ra xatîriya ho wazeno. Çıke Weli, heto jü ra maylîmê Silemanê Qiji yo. Silema eke kuno tenge, sono çêverê Weli. Cıra kılamunê dey cêno vano. Eke pia şîyê Xarpêt, Weli ra izne gureta, kılâmê Weli vatê, qeyd kerdê.

Hona ke mezele ser viyê, Silemano Qız hem bervo, mîlet fişto bervis hem ki tey şüare vata. Eke mezele ra yenê çê, nonê ho wenê, Silemano Qız kêmanê ho cêno destê ho, wuşîre keno tıra, Weli sero kılame vano. Vano:

**“Mêrat Pêtere vera sono hiniyo
Nawo kerdo elçiyê raye sayîrê mı
Weli yo**

**Wax de wayi wayi bîra Weli wayi
Kotara cınaza ver bervena
Xanîma ho çêna Wuşênê Paşî
Vana tûya cêrena ra sona
Guna sewunê ho kena vîlê kami**

.....”

ÇÊNA WELİYÊ WUŞÊNÊ ÎMAMÎ ELİFE DE JÜ MÜLAQAT

*Haydar Beltan (Tornê Weliyê Wuşênê
Îmami) Asma Omnonia Peyêne 1997 –
Mamekiye (Elife, Mowa mîna. Deva devê
75 serre dera.)*

Haydar Beltan: Dayê, ho naskerdene de. Kilmek ra tu kama?

Elif Beltan: Ez qeda, namê mı Elifa, Elif Beltan. Ez Pilvank te amune dina. Pilvankê Wısıvu de. Serrê mı howtay ra jêderê. Hetê heştay ser son. Ez '38 de, 14-15 serri de bine. Serrê mı nıfuse de belkia tenê qız nusnê. Namê piyê mı Weli yo. Namê khalikê mı yanê, namê piyê Weli, Wuşêno. Namê khalikê Weli ki Îmamo. Coka cıra vato, Weliyê Wuşênê Îmami.

Piyê tu çond serde u koti amo dina?

Piyê mı çond serde amo dina nêzonon hama Pêtere de amo riyê dina.

Khalikê mı yi, dîma şiyê Pilvank? Nıfuse de Pilvank nusno.

Heya. Yê ma pêrûne nıfuse de Pilvank nusno. Khalikê mı Wuşê ke Pilvank te zewejiyo, o waxt eve çê ra şiyê Pilvank te mendê. Mara avê, khalikê mı Wuşê yi wuza viyê, piyê mı hên vatêne.

Khalikê mı koti ra zewejiyo? Namê dêka mı çiko?

Khalikê tu ki Wısıvu ra zewejiyo. Ağdad de Çêna Pasê Mursay ya. Namê mowa mı, Emina wa. Yi heşt bıray viyê. Khalikê tu vatêne, yi heşt bıray ke koti vejîyêne, mîlet cıra tersenê. Vatêne, ni ma qırr kenê. Her jü şırteqerey biyê ha. Niade xalê mı Ali, Qemer Ağa yi ke berdi Xarpêt de eşti zere, o

ki berd Xarpêt de est zere ha. Aliyê Paş vatênê ha. Wusê Paşi, Xidê Paşi, Khêkê Paşi, Mursayê Paşi, nia heşt bıray biyê.

Reyê jü, piyê mırê jü çêneke diya ke biyaro, jüyê bin vato: „Bê çêna Mursayê Paşi esta biya.” Na mowa mı verecoy, na Wusê Bese Pax te çino, mowa dey amıka mowa mı biya. Ama mowa mı yi Alê Bese rê berda. Berda dı hirê asmi menda, rema ama. Her ke berda rema ama, her ke berda rema ama. Rozê mowa mı rema ama Pirdê Paxi, wuza ho dardo we, eke bêro, dı mordemêk wuza mali de viyê. Mowa mı vato: „Bêrê na uwe jêdera mı bover kerê.” Yenê anê naver. Eke ama şiya, Wusê Bese ve bırayê hora dıma şiyê. Amê şiyê çê khalıkê mı. Mowa mı a o cor ho dardo we. Amê şiyê khalıkê mıra pers kerdo vato: „Xalo, thowa çêna tu ama çê.” Khalıkê mı biyo ve tıfongê horo vato: „Sıma çêna mı kerda gostarme” verdo dıma, yi remê. Eke tayê ca remê, na mowa mı kêmere esta, bırayê ho Ali peyde biyo, vato, bıra ez nawo tha ro. Endi yena çê piyê ho. Ey caverdana, na piyê mı, jü veyve de vineno, beno müşteri ano ha. Dêma ke neşivê dey viya ha.

Khalıkê tu Wuşênê İmami rê se bî?

Khalıkê mı Wuşê, vatena piyê mıra gore derma danê cı, Pilvank te mıreno. Eke wuza Pilvank te ke roy verde biyo, weşünê ho keno, vano: „Mı berê Pêtere de wedarê. Mı tha wemedarê.” Mowa mı ki mıde nêwese viya, Khalıkê mı Wuşên xanıma hora vato “Xeycan, veyva mı khe kote ra lazek bi, bêrê mezela mı ser paskulê mezela miro dê, namê mı panê, Wuşê panê.” Eke kuna ra, bırayê mı beno hama mıreno. Dıme reyne kuna ra na bırayê mı beno. O bırayê mı khe beno, wusar biyo. Piyê mı yi mal çimi cênê sonê Pêtere, wuza qırvanu kenê. Na piyê Hesê İmami, hiremena bırayê ho Pêtere de biyê. Her jü malê ki yi anê, mezele de sare birnenê vanê: „Wuşê torê meraq mebo, lazek biyo, namê tu name pa.” Eke Pilvank te çıqa ke mendê ey nêzonon, amey Paxê Havig. Amey Pax te zomonê mendi, eke çıqa ke mendi, ez endi pile vüne. Dıma reyna şime ve Pêtere.

Sıma çond wa u birayê?

Pêtere ra şime Hiniyê Dızdu. Piyê mı ve mowa mıra ke zeweyiyê, pizo virende mowa mı nêwesa domoni biya, khalikê mı Wuşên vato: „Eke lazek bi, namê mı panê.” Dıma domu biyo, merdo. Eke merdo, berdo Pêtere de dardo we. Dıma jü birayê mınno bin biyo, name, Wuşê no pa. Wuşê namê khalikê mınno. Wuşên ra dime ez bine. Mıra dime, Gulizare, wuza ra İsmail. İsmail ra dime Sose, dıma Hese bi. Hesen ra dime, jü birayê mınno bin bi eke bi hirê asmen, a u ki merd. En peyniyêde ki, a na xalê tu Sey Weli (Qeraman) bi. Waa mı Gulizare ‘ve birayê mı Wuşên ra pia ‘38 de Hiniyê Dızdu de kıştı.

‘38 de Hiniyê Dızdu de çê sımara kam qırr kerd, çond tenêy vi?

İyê ke çê mara Hiniyê Dızdu de qırr kerdı, waa mı Gulizare, birayê mı Wuşê, apê mı Mıstefa, xanıma apê mı Mıstefay, a ki dıgan viye, nêwesa domonu viye. Apê piyê mı vi, xanıma ho viye, dı domonê ho vi. Yani mara, 9-10 tenêy bi.

Sıma iyê bin çutır xeleşiyay?

Ma saya khalikê tode xeleşiyayme bıko. ‘38 de khe sarrê Halvoriye qırr kerdı, khalikê tu xalê tu Sayder kerd vırara ho, dêka to ki xalê to Hese kerde vırara ho, Hese hona cızık de vi. Khalikê to vake: „Ma some, meste ki yon, sıma bon.” Mend verasu, mı apê ho Mıstefay ra va: „ez na waa ho cion, son”. Apê mı herediya mıra, vake: „Na ronê sıma tharo, na çiyê sıma tharo, tı caverdana sona koti?” Aqılê bilmejiyo, bıko...! Mı waa ho Sose gurete kerde phoştia ho şüne. Ez raye ra amu, amu kotune “Wersağê” vanê, verê Sakaki de mı niada ke esker ame kot cêr. Mı waa ho Sose kerde phoştia ho, gurete şüne ve Gorgit, mı niada ke jüy cor de veng da mı, vake: „Elê!”. Mı vake, yewo. Vake: „Erê, thawo, bêrê”. Ez tik şüne ke; piyê mınno. Verva mı ame, Sose mıra gurete. Ma şime uza ke, dı ciniki ki Sakak rayê, wuza rê. Ma niştıme ro. Endi waxto ke lêl bıkuoyo, ma uştıme ra, şime Sakak. Şime Sakak, çê Ağayê Miroyi wuza vi. Nu pot, ma nonê ho werd, esker qeleviya de Sakak. Veng do

ve Muxtari, vato: „Ma esmu ita vındeme, nun-çimi marê biyarê”. Nu, most-çimi cırê berdo. A, ma wuza ra ki remayme.

Sima wuza ra kata şî?

Piyê mı ma berdime serê dewe, wuza caverdayme, vake: „Sima na cinu de şêrê hetê Derê Oxe, ez son dewe, Wuşêni, Gulizare, bırayê ho yinu cion yon”. Ma hata sonde şime. Çor ciniyê, ez, mowa mına, Sosa, bırayê mınê, ma şimê Derê Oxe de kotime wertê birri. Roza bina ma niada ke, di-rê tenêy hayê dota yenê. Ma vake, belkia ke eskerê. Phêzn yeno wertê birri de ke, Xidê Memê Kheki yiyê. Amey, tenê nu dave ma, ma werd. Yinu vake: „Ma dota Oxe ra yême”.

Neyse, ma verşimşêr şime, şime Galvasu. Cor de jüy vengda vake: „Wayê, wayê, sima kamê, meşerê, esker ame!” Ma niada ke Hiniyê Dızdu de ağırmakina nê ve ro. Ağırmakina nê ro, bi zelemela mıleti. Mend sonde, pesewe khalikê tu vejıya ame, vake: „pêro qırr kerdê”. O sonde ki jü na hetê Qereçori ra biyo, wertê eskeri de biyo, vato: “Ez amune ke, jü hawo lawuku vano, namê ho Mıstafa vi, vengo de wes pa vi. Ame lewê ma, mı vake, ero, eke bese kena, bireme, sima pêrunê qırr kenê.” Vake: „Ez amune ke sodır remnayis di, mı niada ke, esker cêro vejıya, mı endi bese nêkerd...” Apê mı Mıstefa uza kisto.

Sima Galvosu de rê, hêniyo?

Ala sayê. Heya, ma wuza ra ameyme Galvosu, Galvosu de jü serre mendime. Galvosu ra ciniya Sey Bakılı, waa Hesên Efendi yi ki berdi. Wuza ra ameyme Pulê Bargi. Ma ke ameyme Pulê Bargi, a na jü astır vi. Astırê ve orğanê ra Heydê İvişi day ma, tenê orğan ve astırê ra Seydaliyê Hoki day ma. Ma estêne binê ho pêro pia. Na Sayder vi, Hese vi, ez vine, Sose viye, khalikê to ve dêka tora vi. Piyê mı şî Dinaru de Çê Aliyê Wuşêni ra qatê cılı hênay, ardi.

Weşıya ho çıtur ramîtêne. Eve çıki idare kerdêne?

Nê piyêm piyêm, khalikê tu sına kar vi, kêmanewo hene cınıtêne ke, tu radiya ke gosdê. Wuza ra tepia khalikê to veyvu ra feteliya. Berd veyvu, berd kêwrayên, koti ke kam merdêne,

khalîkê tu berdêne. Endi berdêne her ca. Çike o waxt dowul u saji zof çine bi. Haq mîleti ra raji bo, qavi ki dêne cı, thuriki ki dêne cı, cılı ki day cı. Na Aliyê Mîstefay ki bovera vi, qatê cılı ki ey day cı. Qatê cılı Memê İmami day cı. Pede-pede axiri kerd çêwo viren.

Sima, Pulê Bargi ra dime şî koti?

Peyê coy şime Dinaru. Uza ra şime Sorxum. Sorxum de zomanê mendime. Peyê coy wuncia şime Dinaru. Gêwru de mîlk hêrna nafa ki şime Gêwru. Vake: „Ef vejîyo, mîlet endi sono dewunê ho.” Çike mîlet pêro surgın kerdî vi. Dewi kerdî serbest, yî ki şî. Piyê mı ki ma guretime şime Pêtere.

Lawukunê Khalîkê mı zonena? Namu ra, qeydu ra?

Piyê mı lawukê weşî vatêne. Mîleti têdest de fetelnenê. Na dêka tora vatêne: “Erê Çêna Paşî, na lawuke vaji, ya ki na lawuke vaji?” Dêka tu vatêne: “Weli, a lawuka ke tu sifte vate, qeydê dayê weso, ayê vaze”. Piyê mı ayê vatêne. Wuza ra ki jûyo bin sero ke vatenê, mowa mı wuncia vatenê: „A qeydê na peyêne weso”. Tu hên zonana ke, nia hên yazmıs keno! Çênêmerdaye, tu vatêne ke bîlbîlo! Lawukê dey mı viri de nêmendê. Hewa Derê Laçi ra di-rê çekuy van:

“De biye biye, İvisê mı biye /İvisê mı dest-pay semernê we/ Koto wertê tawure/ İvisê mı voz de peyê kêmere/ Tı rew memire/İvisê mı ke gino cı/ Eskerê Tırki koto dere/ İvis koto wertê tawure/ Sano şüya anaware/ Haq adirê aşiru wedaro/ Bêbextiye kerde marê/ Sey Khali vano İvisê mı tı memire/ Tora tepia kêş sefkaneni nêkeno marê/...” Na dı çekuy mı viri de mendê, ez qeda...

Tu çê Hesên Efendi yî thowa di vi, nêdi vi?

Nêê, mı nêdi vi. Yî na Dinaru de vi. Ma domon vime, ma u sure hona Hiniyê Dızdu de bime, yî Hesên Efendi yî ke berdivi kıştîvi ha.

Khalîkê mı ke Hesên Efendi sero lawîke vate, vîrende kotî vate?

Piyê mı hora Pulê Bargî de vatê. Piyê mı Hesên Efendi rınd naskerdêne. Rew rew jûmîn diyêne hama ez nas nêkon. Ali yînu ard Dînarû, wuza ser vake. Eke şiyêne kotî, hawa butîne vatêne ey ha. Piyê mı hora çêde imîs kerde vate. Pulê Bargî de imîs kerde vate, peyê coy Aliyê Wuşênî, nîka Îsmailê birazayê Hesên Efendi kî birayê Aliyê Wuşên vî. Çêna Wusê Seydî ardî vî, domu cîra çînevi, huske viye. Hesên Efendi kî çê Aliyê Gaxî ra ardivî ha. Mowa ho Surîze viya, xanîma ho kî Çê Aliyê Gaxî ra viya. Çê Aliyê Gaxî ra jû vatêne, na Golê Çetu de kîsto, wuza esto uwe ha. Ez hên hêşûne pê. Nîka Hewa Çê Hesên Efendi kî nêzonon ke dî çekuy vajî...

Pekî Hesên Efendi kotî pê gureto?

Hora çê ra ardî ha. Yî Dînarû de vî. Nîka na odawa ke xal tede niyo, a oda de qereqol biyo. Na çê Ap Îsmail, çê Îsê Mîstê Arêyîze yî ha, na Turusmege de viye. Na Kêkılê piyê Xıdır biyo, Hesê Mîşt biyo, Hesên Efendi biyo. Kêkıl ra vatêne Kêkê Hesê Qolî. Aliyê Hesê Qolî, Alo Alîz vatêne, na piyê Seydalî ra ha. Mî o fîqare nêdivî, Kêkıl kî nêdî vî. Lazê horê ke vajî, nî ardî kerdî na axure. Na cîniya Hesê Mîştî, na oda huya Sorxum de oda hode nîa phonc cay de pencere kerdîv cî, cîra zernî vetîvî. Bara Thîte davî cî, bara Bavê Qerî davî cî. Nîka Ap Îsmail vake, amê tha çê ma, na miya ho kerde ra ke nîa kerdo ewk gîredo, kerdo zere sala ho, sano miya ho yî zernê ho. Cîniya Hesê Mîştî ha, na mowa Bavê Qerî ha. Yînu benê kîsenê.

Nînu ke kenê axure, na Kêkıl, piyê Xıdırî, Khêkê Hesê Qolî vano ke “Hesên Efendi, tu ewk meke, ez na pençere sîknon - nîa honde pençere axure de vî ha- ez son serê bon de pê nobetçi cion, dest nan feki ser, sîma bîremê, dîma ez remon. Ya mîron ya xeleşûn. Na Hesên Efendi Heredîno, vano: „Tu bena sevevê ma, belkîa ma nêkîsenê.” Heredîno pa. Khêk vano: „Dî haydê, tu nêkîsenê mekîsê.” Endî Seydalîyê Dîl kî tha biyo. Seydalîyê Dîl ve Khêk ra benê Arêyê Albegu, çê Sewşênê Nazîke kî Şêgank ra anê, a wuza pêrûne kîsenê. Çê Hesê Mîştî

ve çê Hesên Efendi ra ki benê Derê Balişêre de kisenê. Na Hesê Mışti yi ke kunê dustê Çolçayire, Çolçayire yê dey viya. Eke gay cûn sereyê, vato: „Nêro Hesê Alê Qeri Heso -wu ki morevayê ho biyo- Hesê Alê Qeri Hesooo, gay hayê hêgaderê.” Eke hên vano, jü teymen vano: „Derdê ho nêcêno, derdê hêgay cêno.” Vano: „Hêgayê mino, rîskê mino, çimê mı wekerdayê. Tavi derdê hêgayê ho cion.” Endi yinu benê, a Derê Balişêre de kisenê, serva yi zernu ha. Seveta peru yi berdi kışti ha. İsmailê na bırayê Aliyê Wuşênî, ni butu berdê wuza qırr kerdê ha. Yi wuza kıştî: Na Seydaliyê Dili, Khêkıl, Çê Sewşênê Nazîke yi ki ardi na arêyê Albegu de kıştî, A na Ali Ağayê Çırtîke yi ki ardi na Derê Simılqi de kıştî ha.

Ma Wuşênê Seydi?

Wuşênê Seydi, idam kerd. Wuşênê Seydi, Qemer Ağa, Xalê mı Ali, ni hiremêna berdi Xarpêt, o est dare, idam kerd. Wuşênê Seydi, hora çê ra berd ha. Wuşênê Seydi, na pilê Şixu vi ha. Na Wuşênê Seydi, Hesên Efendi, nioz Qemer Ağa, nioz kam, eke camat bî, restêne pê, camat kerdêne wertê mîlet te ha. Aşîru ke dêne pêro, endi ke çiyê bî, ninu camat kerdêne.

Namê lawîkunê khalîkê mı zonena? Eke zonena, mirê name kena?

Lazê lazê, Xızır bo mı vir de nêmendê... İyê ke yenê aqlê mı, Derê laçi, Hawa İvişi, yê lazê Sey Rızay, yê Wuşênê Seydi, lazê Aliyê Gaxi. Mı vir ninê ha. Heya, Hewa Gove, Zegeriye. Lazem lazê, na dina Haqî de, na Dêsim de çı kılâm vajiyê, pêro yê khalîkê tûyê ha.

Zovina, eke namey yenê'ra tu viri vase.

Wusê Mozik sero vata. Hewa Kortasure, Wusê Mozik sero vata. Lazê horê vaji. Çê Suli Ağay, khalîkê tu vate, Hewa Çuxure. Silê Sur ser khalîkê tu vatêne. Silo Sur ki şırteqerey vi ha. Metê dey kerdêne ha. O ve khalîkê tora jüminde bivi bıra. Çê Qemer Ağay ser vatêne. Çê Qemê Murtê Oji ser. Na Tulukê Wısıvu de. Mı vira şiyê bıko bıko. Ey neçe tenêy vati. Ali Ağayê

Çırtıke ser vate. Sarê Xêçe ser vatêne. Ciniyu ser ki vatêne. Vatêne, Tew Zeynemê tew Zeynemê/ Halê ma se beno/ Rêça Zeyneme fetelna/ Kerda mereka çê Dewri/ Dewr vano mirê mane meke/ Alo Xun kokunê ciğaru fetelino/ Kokunê ciğaru keno top simeno/... Hewa Tuşki, Cana ma Guliya/ Rowa ma Guliya/ Güliyê nawa cêro yena/ Yare mîno tey/ Ezu vera Güliya ho sonu/... nioz se kon. Yê ciniyu zof vatêne hama mı vira şiyê cigêram, cigêram.

Seke khalikê tu hewa mîleti vatêne, mîlet bervêne, hama Hewa Zeyneme vatêne, huyiyêne. Dı tenê bin ke vatêne, nafa hewa cinika bine vatêne. Mîleti vatêne, Weli Weli, Haq thowa ve tu nêkero ke tu her waxt nia moral dana ma, vatêne. Ey ser binê hardi vatêne. Ez Haq ra dileg viyêne, o wes viyêne, tu horê bîdiyêne. Qa, mı vir ninê zuqmat.

Zovi çiyê vana?

Mı tora va ya, kêmane, dêka hora, piyê hora mîso. Khalikê mı ki kêmane cınîto. Bırayê ho ki kêmane cınîtêne. Piyê mı, nêçê tenêy kêmane salıx day.

Kêmanê henen cınîtêne, lawukê heneni vatêne ke, tew... Apê mı ki kêmane cınîtêne, o ki sayir biyo. Khalikê mı ki sayir biyo. Butu sayir viyê...

Haq ra dileg, o wes viyêne, vengê dey na bantu de vejîyêne, tu horê bîdiyêne... O na dina ra feteliyêne ha!..

Ma khe Pulê Bargi de vime, amey khalikê tu berd. Doolci Sadiq cıra vatêne, Sorpia de dool cınîtêne. O Wuso Qırr ki Silcu ra vi, ey ki lawuki vatêne. Silo Qız vi. Ni hirê-çor tenêy pia berdi. Vake: „Lawuku vanê, cênê bante.” Ma kam çı zonêne ke dina Haqi çıka? Na hurêndia makêmi de Kemal Çawus bi, verecoş Qaymaqam, yüzbaşı çine bi. Vali çine bi. O waxt Kemal Çawus bi. O sure de ey na Mamekiye idare kerdêne. Ey berd, thowa veng cıra nêvejiya. Veng gureş, nêgureş, nêzonon...

Tu çitur zewejiya?

Ma Sorxum derime, a serre îvê Hoki ez remnune berdune, mı o caverda. Ez Pulê Bargi derune, na Qume amê ez xapıtu vake:

„Haydê şime, mîde bê tever. Ma pia şime, mı niada ke jû pê mı guret. Jû pê mı guret, ez çhiku, se kerd, ey dest naro fekê mı ser, ez berdu, çê Heydê İvişi wuzarê, çê Seydaliyê Hoki wuzarê, çê Dursê Hoki ki wuzarê. Ez berdu çê yinu. Na piyê mı heşiya pê ame ho ont ra cı, Wusê Khêkê Bori Muxtar vi. Endi piyê mı şî ke gêre bıkeroy, Wusê Khêkê Bori nêverda. nêverda, endi Wusê Khêkê Bori ame vake: „Waa mı, tu eve zerya ho ama ya ki tu eve zor arda.” Mı vake, ez zora ardune. Vake: „Raşt vase.” Mı vake, Haq bo ke ez eve zor ardune. Zera mı çina. Vake: „Meke ez son lewê piyê tu yinu eke ewk kerd, bêro tu bero.” Ez nia çêverde vinetu nêvinetu ke nêame. Eke nêame, ez nafa ki bervune. A ciniya Dursê Hoki amê, lew na mira, cêrê mı vero, se kerd, çitur kerd, dee. Endi ez berdu çê dinu, veyve meyve kerd tenê, ez çor phonc roji çê dinude mendu nêmenduy, remune amune şüne çê piyê ho têpiya. A, nêvinetu ha.

Ez amune, hên hên hên, şî gêre ma kerd, ez ve piyê tora, Kêmal Çawis vi. Ma reyê berdime Çixeke, ree ki berdime lewê Kêmal Çawışı. Wusê Hemedi Muxtar vi. Vake, qızım tu verê coy çayê tey şiya, nika çayê nêsona. Mı vake, verê coy, ez bilmezo, cayıl biyo, ez qan kerdu remnu berdu. Nika ki nêson. Vake, to bê so, ez evlemê tu virazon, eke xırazın vi tu caverde bê lewê mı, ez evlemê tu rıznon. Mı va xêr, isterse mı bıkişse, ez nêson. Nioz na İvê Hoki se va, vake siktir eşek oğlu eşek, tu çutır hên qan kerda berda, reyna qan ke bere. Tode nina. Endi ameyme, şüne çê piyê ho, reyna nêşüne. Endi wuza serre çê piyê hode vine, ez ve khalikê tora şime Mamekiye, cêrayme ra ameyme, o sure de makney vi.

Na piyê Nuri ki amo Mamekiye, o ki ma dero. Dı roj mend a Ğeê amê, amê Sorxum çê ma vake, na İsmail yaxero mı gureto, vano su çêna yi Ap Weli, yinu jûmin caverdo, mırê ewk ke ez an. Ame, ala khalikê tu yinu pers da cı, çor phonc roj mend, sonde amey ez ardu. Amey endi dı mali sare bırnay, ciranê ho davete kerdi, endi ma pia zeweyiayme. Haqı, o ki berd, mira guret. Na Nuri bi, çênêkê biye merde pile viye, jû ki ez gınu sero. Endi dı hirê seri wuza viyu, nat bota mîlet ama, na Rayverê ma Gulavî ame vake: „Niade tu şêrê, ez torê zotu dan.

Çê hode vînde, jû mordemê dey an kon çêy ser, na milkê dinu ağme meke. Na lazê ho meve verê destunê kêşî meke."

Dî hire roj mendi, na piyê to 've khalikê tora amey. Amey dî roj wuze mendi, mîra va, mî Rayvere mara va, Rayver, Haq yê mî kerdo sey, ez çayê yê dey sey kêri. Zotu danê miro. Vake Haqî ra biya, tu ke nêbê ki, vîstewrê mî vake: „Çênâm tu ke nêbê, mî çênêkê Pulemuriye de diya ke biyaro, Hesên Çawîş nêverdo. Vake tu qalê a veyva ho kerdo, veyva ho ca meverde. Endî ame, bîze arda, Alêderê Beydamu ard, wuza têtîre kerde, ma qîrva kerd, qîrva ağme kerd. Endî piyê tu ame tha, nêşî ha. Çêvêsaye wukî hawo şî.

Piyê Nuri İsmail çayê merd?

Piyê Nuri, gêmig vêraniye viye ha. Na Baxçê Meleke de çê de merd. Gêmigê ho butu hezmîs bivî. Gêmig vêraniyê xîravîne viye. Vatêne bojiyê mî, vatêne bêçîka mî, vatêne mianê mî, vatêne qorê mî. Serrê hên ont ont ont, merd ha. Toxtor kî çînevi. Berd Dînarî de dard we, nîka raye mezele ser nêbeme, nêzoneme ke kotî dardo we. O bîneniya mezeli de, bîrr bi, berd dard we, na Ela rametiye viye, berdî wuza dardî we, nîka kêş raye ser nêbeno ke kotîyo. Kêşî raye kî ser nêberde ke kotî dardo we.

Hewa Derê Laçî de cayêde İvîsê Sey Khali ra vano "wereza." Çê hên vano?

Ma mowa İvîşî Kuduza ha. Çêna apê piyê mîna, coka. Aqîlê mîde nîa mendo:

De biye biye İvîse mî biye/İvîse mî vozdo peyê kêmere/İvîse mî rew gîna cî/Xevere vejîyê vake/İvîs gîno cî peyê kêmere de/Zalim esker pêşî koto ve dere/Esker tîfongê ho guret/Kot ra dîme/Kot wertê tavure/Tavure semernê we/Kerde şûya Anavare/Qol zor kerdo/Qolê hetê Pêtere/Zalim nêvîndeno/ Nê aşîrenê/Bêbextiye mekerê/Esmer sîra mawa/Meste sîra sîmawa/De biye biye biye/İvîse mî biye/Mî zona ke esker/Pêşî koto ve dere/Bîko İvîse mî rew memîrê/Vozde peyê kêmere...

Endi honde amê mı viri, zof nêzonon. Na yi khalikê tûya, zovina kami vazo ke! Eheê, khalikê tu ser binê hardi vatêne. Vinde jûya bine van.

De çemo çemo/çhem delğeliyo/Lawo hem naleno hem berveno/Ma some çhem mara nêvano/Koyê serê mawo bira mız u dumano/Ewru haydê şime/ Koyê Muziri derdeno/Çêvêsayê doğri mara nêvano/Nê biko biko biko Memedê mı/Mem şiyô eskeriyê amo/Mı gureto de ke/Veyve cigêra ho bikeri/Ustu ra ke/Cigêre mı cile de çino/Koraniyê mı bijêro/Ez pers kenu/Na cigêre mı kata şiyô/Hirê çor roj gediyo/Xevera cigêra mı amê/Vanê zalıma muaye/Cınaza lezê tu nawa arde/Haq dineê meverdo/Kam ke cigêra mı xapito berdo/Biko Memedê mı/Ez korre vi serva tora/Ez se bikêri/Memedê ho koti bivini

Na lawike yê khalikê mına?

Nê nê. Na lawike hora mı vate ha. Mı imıs kerde.

Khalikê mı '38 ra ave ki kêmane cınito, şiyô veyvu?

Heya heyâ. Ey rew ra cınitêne, şiyêne veyvu. Piyê ho, dêka ho, khalikê ho pêrüne kêmane, thomur cınito ha. Apê mı Mıstefay ki hem cınitêne, hem ki vatêne. Mıstefa reyê zewejiya, çêna na apê Dewreşi arde, çêna Khalê Wusivê Qoli arde, ayê zer pa nina, caverdê şiyê. Dima na Xêçe ra jüyê arde, Çêna Wuşêne Seydi yena, waa yi Mursayê Silemani. Domoni ki cıra çinevi, eke qırr kerdi hona digane viyê ha.

Mı tu xeyle qefelna, tenê ki reyna qesey keme. Wes u war ve dayê...

Heya cigêram, tu ez xeyle qefelnu. Tenê ki reyna van. Tu ki wes u war ve cigêram...

LAZÊ WELİYÊ WUŞÊNÊ ÎMAMÎ, QEREMAN KUTAN

(SEY WELÎ), PİYÊ HU SERO QESEY KENO

Haydar Beltan: Ma ‘ve xêrdi xalo. Namê tu çhiko, tu lazê kamiya? Kamci aşire rawa? Tenê hu dana naskerdene?

Qereman Kutan (Sey Weli): Ez lazê Weliyê Wuşênê Îmami yo. Namê mı nîfise de Kahraman Kutano hama her kêş mira vano Sey Weli. Jû khe vazo Kahraman, kêş mı nas nêkeno. Ma Aşira Khuresu rayme. Mara Kudu vanê. Wertê Kudu de ki mara vanê Beyru. Çhike ma hetê Beyr ra yême. Yi Beyri çhor domonê ho biyê. Ma terefa Silê Beyri rayme.

Tu vake namê piyê mı Weliyê Wuşênê Îmami yo. Tene dana naskerdene, Weliyê Wuşênê Îmami Kamo?

Piyê mı hozor u heşt se u heştay u newine (1889) de Pêtere’de amo riyê dina. Nîfisede hên nusno hama serrê ho tenena girşiyê. Nîfisede herey qeyd kerdo. Namê piyê ho Wuşê, namê mowa ho ki Xeycana. Namê khalikê hu Îmam, namê dêka hu ki Sengale viya.

Hata peyniyê Pêtere de mendê?

Nê, hata peyniyê Pêtere de nêmendê. Khalikê Piyê mı Îmam khe PêtereCırnu de sono Haqiya hu, khalikê mı Wuşê, bar keno sono Pilvank. Çhike dêka mı Pilvancıka, coka. Eke çıqa ke manenê nizonon, khalikê mı Wuşê khe Pilvank te sono Haqiya

hu, benê Pêtere de teşmilê Hardê Dewreşi kenê. Mezela hu Pêtere dera.

Piyê mı, khalıkê mı ‹ke sono Haqiya hu, Pilvank ra bar keno virende sono Pêtere, dıma ki sono Hiniyê Dızdu. Apê mı Wuşê Hiniyê Dızdu de çêna Wuşênê Seydi de zewejüno. Yanê xanıma ke Wuşênê Seydi newe zewejıyo, veyva ma, çêna dayê wa, mêrdê vire rawa.

Piyê tu sair viyo heniyo?

Heya, piyê mı, Dêsim de sayir viyo. Meşur viyo hem ki mîletê horê rınd viyo, saygılı viyo. Mîleti ki cıra zof haskerdenê. Her kêşi serva dey sonđi werdenê. Mîleti vatenê Weliyê Wuşênê İmami, peyde şiyênê. Veyvu ra evê asmu çê niamenê. Her ca ra feteliyênê. Nas u dostê Weliyê Wuşênê İmami zof vi. Dı bıray vi. Namê bıray Mîstefa vi, namê piyê mı ki Weli yo. ‹38 de biraê mı Wuşê, waa mı Gulizare, apê mı Mîstefa, xanıma Mîstefay niajnıa mı, aki dıgan viya. Apê piyê mı, xanıma ho, domonê ho, yi wuza Hiniyê Dızdu de qırr kerdê.

Piyê mı ki domonê ho guretê wuza ra amo Pulê Bargi. Tene ke maneno nafa yêno Dinaru. Dinaru de ke xeyle maneno, wuza horê dirê parçu hêgawu hêrneno, tene yêno ra hu ser. Hama mîleti, her kêşi cırê ordım kerd. Piyê mı ki mîleti rê, nas u dostê horê rınd vi. Meymanunê horê, mowa mı vo, piyê mı vo, nas u dostunê hore zof zerewes viyê. Mowa mı ra vatenê “Çêna Paş, jü ‹ke yêno çê ma, cırê odet u xızmete bıke, yi pêro dostê mınê. Ez son veyvunê domonunê dinu, son kêwrayına domonunê dinu, cıre nıa xatır bızone, cırê xızmete bıke.” Raştı khe hen vi yanê.

Dıma ma reyna cêrayme ra şime Pêtere. Pêtere de xeyle mendime. Piyê mı hozor u new se u phoncas u heştine (1958) de şı Haqiya hu. Zof mîlet ame cınaza piyê mı. Ma, piyê mı Pêtere de dard we.

Piyê mı lawiki vatenê. Yê Bavay vatenê, yê Sey Rızay vatenê, yi Çuxure vatenê, Hewa Derê Laçi vatenê, Hewa İvisê Sey Khali vatenê, Hewa Sılê Suri vatenê. Zof heway vatenê, ez kamci hesav kerı.

Thowa çêde qesey kerdênê, sîma hetê Nazmiya ra key amê?

Tarix tam nêzonon hama ma zof rew ra ameyme Pêtere. Virende Dewa Khuresu ra amê Mamekiyê, eve Aşira Wusivu ra ke kotê tê, do pêro, şiyê Koê Seri. Wuza ra tayê şiyê hetê Çayirli, tayê reyna cêrê ra amê Mamekiyê. Terefa ma çê Beyri, Silê Beyri, Îvê Beyri, Khalê Beyri ki şiyê hetê Pêtere.

Îmam khe Kudunê Koyê Seri ra yêno, virende yêno Demenu. Ni çor bıray benê. Çor bıray virende yêne Bor. Wuza ke tene manenê, Demenu vanê naza Pêtere esta, şêrê wuza. Benê pêtere, vanê naza horê bonu virazê, vinderê. Khalikê piyê mı Îmam yi sonê wuza bonu virazenê, horê vîndenê. Terefa Sey Rızay yi ki vanê Pêtere yê mawa. Amenê kêsım berdenê. Yanê Pêtere ki hetê Demenu dera. Werte de Çhemê Muziri esto. Bovera Avasunê, navera ki Demenunê. Pêtere ki hetê Demenu dera.

Khalikê Piyê mı Îmam sono kode, Gomê Khami vanê, evê hozoru malê ho beno; sono wuza qonağ saneno cı bonu virazeno vîndeno. Domonê ho, Wuşe, Ali, Hesên u Phit Ali têde piya sonê wuza. Dêka khalikê piyê mı yanê ciniya Îmami, Sengale, hem kêmane cınitenê vatenê hem ki thomır cınitenê. Piyê mı nêne ro na zoniye ho ser kêmane cınitenê vatenê, piyê mı hona domon viyo. İşte piyê mı hem vatene hem ki hetê cınitene, virende dêka hora mîso. Dêka piyê mı hem cınıto hem ki vato. Dêka piyê mı, xanıma Îmami ya. Hem ki duzmê fisegu estenê hermunê ho, niya mianê horo çewernênê, tıfong estenê. Vatenê, tıfongo ke ayê estenê, kêşi nêestênê. Silo Sur, İvis hetê tıfong estene ra, şiyêrê dêka piyê mı. Ni ki kêmane dêka piyê mîra mîsê.

Roza ke Avasu danê malê Demenu ro benê, mane ke Derê Meseru vatenê ha. Sîle Suri wuza des u dı teney kıstê, wu derede. Dêka piyê mı mali de bena, tıfongê hu ki teyro. Dêka piyê mı mali de bena vana, “Hew nu malê Demenu no hayê viarnênê ra benê.” Eke benê alçağ, dêka piyê mı Sengale nana pa, jû erzena hard. Yinu fam kerdo, zono vato, “Erê çêvesaênê, nu vengê tıfongê cinia Îmami yo, Îmamê Kudiji. Vengê tıfongê daê wo.” Cıra jû kısına vana, “Silo Sur ke kotiyo, evê vengê tıfongê mîra yêno.”

Silo Sur khe koti beno, vejino yêno. Vejino yêno vano “Kotirê şî?” Vanê, “Na dere ro şî.” Corde çerexino, yêno vireniye. Yêno vireniyê, wuza des u dî tenu kisenno. Pi ‘ve laji ra, namê laji Ali beno. Ali ‘ve piyê hora kunê miğare, Silo Sur ki yêno serê miğari. Miğare zof berz beno. Vano, “Silema, werte mın u tode Khures esta, Duzgı esto, Sultan bava, Dolu Bava esto. Lazê mı ki leê mıdero, mara mene, ma ki tora nêname, veng nikeme horê some” vano.

Silo Sur “Tamam” vano. Silo Sur xuya dinu rınd zoneno. Silo Sur kulıka ho niya keno çelig ra miğare sero verdano ru, wu nia cêro nano pa, kulıka Silê Suri cêr bena sona cêr. Silo Sur vano, “Yaa, dêmake heniyo.”

U het ro çerexino yêno dustê miğari, dustê çêverê miğari. Yêno ke hurdêmena hayê verê çêverê miğaride biyê kung, piya vınetayê. Vırende nano laji ra laji kisenno, dıma nanove pi ra pi beno dirvetın. Silo Sur endi sono sono çê. Yêno çê, çêde maneno, Silo Sur vano, mı yi pêro estê hard, şêrê malê ho bijêrê biyarê. Demenu sonê malê ho cênê anê çê.

Dıma, nata bota, fetelnenê, se kenê, endi dewa wuza qedina. Hama Avasu vanê “Nu kar karê ciniya İmami yo, ma yême Kudunê Pêtere pêrüne qırr keme.” Vanê, “Ciniya İmami vırende nove mordemê mara, kisto.”

Wuşênê Seydi, pilê Şixu heşino pê. Heşino pê, elçi rusneno Sey Rızay rê, Ağdad de, vano, “Şêrê Sey Rızay ra vazê, Pêtere de Kudunê mara, mordemunê mara, bêçhıka jü goni vo, Halvoriye vêsnon, Vonk vêsnon, İksor vêsnon, hata Ağdad, hata dewa tu yon, sıma pêrüne qırr kon.”

Wuzara dime endi vındenê, veng nikenê. İşte yi Ali sero, mıva ya, pi ‘ve laji ra kıştı ya, yi Ali sero piyê mı lawıke vatenê. Dıma piyê mı yi sonê Pilvank, wuzara sonê Hiniyê Dızdu.

Peki, piyê to Pilvank’te yêno dina?

Nê, piyê mı Pêtere de yêno dina. Khalıkê mı yi vırende Pêtere de viyê ya. Piyê mı ki wuza amo dina. İmami ra çhor domon benê. Wuşê, Hese, Ali, Phıt Ali. Yi çhor lazı ra lazê Wuşêni yanê piyê mı beno sair. Dêka ho Sengale ki Saire viya. Sengale, hem kêmane hem thomur cınito hem vato hem ki cêsûre viya

tifong ki rınd esto. Sengale ki Khalıza. Apê mîno ke Hiniyê Dızdu de kısto, ey ki kêmano de wes cınito, vengê ho ki wes biyo. Biraê mı Wuşên ki hem homır hem ki kêmane cınito.

Piyê to çond serri de zewejiyo, sîma çond bırayê?

Piyê mı çond serri de ke zewejiyo, nêzonon. Hama mowa mı Wusivıza. Namê ho ki Emina wa. Cıra çhor laji, hire ki çêneki benê. Pilê ma Wuşêno. Wuşê, Deste de şıyo mektev. Wuşên ra dîme Elifa. Elife ra dîme, Gulizara. Wuza ra Sosa. Sose ra dîme Sa Heydero, Sa Heyderi ra dîme ki Heseno. ‘38 ra avê ni biyayi viyê. Hese hona paçku de beno. Werte ma de hona dı pîzey domon benê. Piyê mı Sorxum de beno, lazê beno, zof gostin viyo. Jû hermete ama, biraê mı hêlanekte viyo, ayê mowa mira vato “Na, lazeki kêşi nêmisnena, ala vînde reyê ez tey niadi.”

Mowa mı vana “Haq kena qarse cı meve.” Çhime dayê fena viyo. Bena çitero, çita ke serewo, a çite oncena vana, “Nu çi lazo, nu sene lazo amo riyê na dîna. Nu çiko, nu çıvawo. Haq çut do.” Dı satı werte nêkuno, lazek bojino, bırayê mı, mîreno ha aynı daqade. Dı satı werte nêkuno.

Piyê mı wuza ra bar keno yêno, yêno Dinaru. Ez Dinaru de bon. En qızê hu ezo, ez ki Dinaru de yon riyê dîna. Ez hozor u new se u çhewres u çorine (1944) de amune riyê dîna. Ez Dinaru de bon, piyê mı ki Gêwru, muxtari ra hêrneno cêno; Hasan Tunç ra. Hazar kağite dano cı, Gêwru de milk cêno. Piyê mı Gêwru de bonu virazeno. Ma, çor phonc serri Gêwru de mendime, dîma reyna şime Pêtere. Wunciya peyser şime, şime Pêtere.

Pêtere de mendime, mendime, mendime, işte piyê mı 1958’de khe şî Haqiya ho, 1961’de ma reyna cêrayme ra ameyme tha Dinaru. Mowa mı hona wese biye. Mowa mı tha Rostu de, na peê coy herey şiyê Haqiya ho. Ma xeyle zameti onti, qe mevaze.

To qalê biraê hu Wuşên kerd sata bine. Tu vake Deste de mektevde vi. Ey ki thomur cınitenê, lawiki vatenê, hên niyo?

Heya, bırayê mı Wuşêni hem thomur cınito hem ki lawuki vatê. Bırayê mı ki waxtê hode, a serunê hode sayir viyo tavi. Ey ki hem thomur hem ki kêmane cınito. Qeraqol qomutani, mektev ra dime berdenê baxçê hode cıra lowiki gos dênê. Vatenê, ey raniverdenê ke horê bêro çê hu. Wuza rovarê dey kerdênê, kinci şütenê. Asme de reye, seme ke biyênê, ostor dênê cı vatenê, “Wuşê, seme sonde cınise su çê, diseme sodır ki cınise bi mektev, ostor reyna teşmilê make.”

Emrê qırr kerdena Hiniyê Dızdu hke vejino, Qeraqol Qomutani vato “Ma thara vurnenê, newe alayiyê yêna” yani. Qeraqol qomutani kağite ra çiyê nusneno, dano cendermu vano, “Berê ney Wuşên resnê.” Cendermu ra vano ha. Cendermey yêne khe Wuşê çêde çino. Vanê, “Şiyo are.” Muxtarê wuzay ki apê mira nivano, cendermu ki leê apê mı nibeno.

Mowa mı ve piyê mira ki domonu cênê remenê. Cêrênê apê mı ver vanê, “Bê piya biremime, ni ma qırr kenê” dee. Eskêr hawo cêro yêno. Kêşi gos nido. Vato, “Marê thowa nikenê.”

Sımara Hiniyê Dızdu’de çond teney kişiyê?

Wuşê Kışiyo, Gulizare kışiye, Mıstefa ‘ve cinia ho dıgan viya, ni kışiyê, bi phonc. Apê piyê mı, xanıma ho, domonê ho bi new. Yi çê apê ho nêvinenê. Piyê mı fetelino, çê apê ho nêvineno. Piyê mı na hadisa ser jü lawıke vatenê. Şüwara Mıstefaê Wuşênê İmami. Vatenê:

“Hiniyê Dızdu vera sona kare/ Mı cigêra ho tode kerda bare/ ...” piyê mı bervenê, caverdenê. Vatenê hama letê vatenê. Milet ki tey bervenê. Piyê mı nafa ki hawa ciniu ser vatenê. Eke ciniu ser vatenê, nafa ki millet huyênê. Tavi millet ke bervenê, piyê mı hewa ciniu vatenê, nafa millet huyênê. Hên kerdênê khe millet bıhuyo.

Apê to yi khe qırr kerdı piyê tu koti vi?

Piyê mı hetê Sakak de veyvede beno. Piyê mı veyvede beno yêno, yêno çê domonunê ho cêno sono. Tavi bırayê ho yi nisonê. Vanê mare thowa nêkenê diye. Dıma reyna tek cêreno

ra yêno ke nu çhiko. Dûriya dûri niyadano. Apê mı Mîstefa, bırayê mı, waa mı, niyajniya mı jûmini ra giredê. Dêma ke qomutanê serê alayiyê vato, “Bunlar bir aile, bunları birbirine bağlayın.” Bojünê pêrûne jûmini ra giredanê, anê ağır makina ver, pêrûne kisenê. Hiniyê Dızdu’de kisenê. Piyê mı yêno ser ke nu çhiko. Dewe vêsna, nu kotiyo, nu çhiko, nu çıvawo. Niyadano ke, bırayê mı, waa mı, apê mı, niyajniya mı, pêro wuza qırr kerdê, jûmini ra giredê. Piyê mı hevê hard kıneno, hên têververde wuza dano we. Firsant nêvineno, keno çole dano we sono. Dima piyê mı sono mowa mı yinu fetelino.

Mowa mı ki domonu cêna, waa mı Elife, Sose kena koliya ho, mowa mı ki pê bojiyê Sa Heyder cêna, Hesên ki kena vırara ho, cêna yêna hetê Khuro Sîpê ra sona, verê Rovayiga Khane ra, destê naver de wertê bîrr de vîndena. Eke Rovayiga Khane fiştera cı, eskêru ki wuza çadıri sanê cı, wuzarê. Sa Heyder tene pîl beno. Sa Heyder berveneno vano, “Vêsan, têsan.” Fekê deride jû veng fino ra ho vano “Waam waam, to kamciya, wu lazek ça berveneno? Niade dustê made hawo eskêr esto. Heşino pê, yêno ma têdina ita qırr keno.” Mowa mı vana “Wui, pheppo pheppo nu eskêro, zonê ma zoneno.” Mowa mı endi vîşina pêro. Wu vano “Waam waam, meterse ma esker nime ma Demenunime.” Endi phoştiya mowa mı tene bena qewûne.

Mowa mı vato, “Lazek, domani hem têsanê hem ki vêsanê.” Vana vejîya ame ke cayê nu ardo, nîa hora esto binê adır hên tene biyo sur, cayê nu, dî hirê matarey uwe kerda pîrre, wu çhimê Rovayige ra. Mare guret ard, vake, “Ma Demenîji me, Bor rayme.” Pers kerdo vato, “Sîma kam rayê?”

Mowa mı vato, “Ez xanîma Welîyê Wuşênê Îmami yo.”

Vato, “Wuiy Ana. Hona ke eskêr thara nêdariyo we, cayê meso, eke şî sîma ki şêrê. Ma hore ayrê some.”

Roza bine endi khe beno sodır, eskêr Rovayige ra çadıru sokmıs keno sono, mowa mı domonu cêna sona, sona Zargovit. Na İvrayimê Sey Memed yî, Khêkilê Sey Memed yî têde ki Zargovit de biyê. Sona sona kuna werte dinu.

Piyê mı fetelino, fetelino pers keno. Vanê, “Jû hermete niya ama şîya, hetê Khuro Sîpe ser şîya. Mîlet khe rastê cı beno,

hanê mowa mı vinenê ya. Wuza ra yêno sono Rovayige, sono kuno dotê Gomunê Doy, wuza jû rastê cı beno. Vano, “Weli, wu çiko tu koti ra yêna, kata sona?”

Piyê mı vano, “Hermeta mı, dı çêney, dı laji, ninu kon saye. Bırayê mı yi kistê, qırr kerdê evê laz u çêna mira, Hiniyê Dızdu’de. Ez ki iyê ke weşiyê yinu kon sayê. Nika yi berdê koti kistê nizonon. Ez yinu fetelün, thowa cayê nivinon. Van belkiya ala kata şiyê, yinu fetelün.”

Vake, “Weli, saate ra avê wu cor rastê mı bi, yi şî Zargovit. Su, su wuza, mîlet wuza pıro. Hawo nu pozenê, dowu sanenê, wuza mîlet zofo.”

Piyê mı sono, sono wuza, mowa mı yinu vineno. Tabi eke vineno, sono dūra duri bervenon, dıma yêno leyê mowa mı. Mowa mı vana, “Weli, çımê tu biyê pırê goni. Tu bivena çi vawo? Ça bivena? Haq kena mira doğru vaze.”

Piyê mı vano, “Thowa çino.” Vana, “Doğru vaze.” Endi piyê mı vano, “Bırayê mı Mistefa, veyva ma, lazê ma Wuşê, çênaka ma Gulizare, phoncemêna piya Hiniyê Dızdu de qırr kerdê. Dewede kês wes niverdo.”

Mowa mı tene ‘ke bivena, dıma cêrena ver vana, “Weli, endi yi şiyê, yi qırr kerdê şiyê. Endi bê ma nayê khe weşiyê, ninu bıxeleşnime.” Mowa mı vana zona. “Endi naynu bıxeleşnime” vana.

Peki, waa tu Gulizare ça tey nêberda?

Waa mı Gulizare, mowa tu Elife ra qıze viya. A, leyê ciniya Apê mı Mistefay de biya. Xanıma Apê mı Mistefay, dıgan biya. Mowa mı vato, Gulizare leyê veyva made vıno, cırê ordım bıkeron. Domonê ho hona, phonc ses asmen viyo. Coka tey niberda zonena?

Apê mı Mistefa, jüyo Pilvancık, Xıdê Xate vatenê, tırkiyê ho biyo, Muxtarê wuzay viyo. Nika fermanê Wuzay vejino, zona, endi qırr kenê. Qeraqol Qumandaniyê Deste (Geyiksu), xete yazmıskeno dano cendermu, vano, “Ney berê Wuşên dê,” biraê mira gore vano. Wato, “Wu waneno, wendis zono” yanı. “Wu televewo, zoneno. Berê cidê, vazê wuzara birêmê, emirê wuzay amo hem sima qırr kenê hem a dewe vêsnenê.” U waxt,

birayê mino pil Wuşê, Galvosu'de arede beno. U 've lazê Ali ra, lazê khalikê na Pala Hüseyin. Namê dey ki Ali beno. Eke nu rinê ra qatire barkenê yêne, yêne tavi, Xıdır Qaya yi, Ali Qaya yi wertê birrde viyê. Vato, "Wuşên ra vazê, domanu ra vazê, Qatire va şêro, bêre werte ma. Birayê huyo bin qayil nêveno, vano, "Belkiya ma ita qırr kenê, beli nêbeno, domonu ki made qırr kenê, vanê sevev i viyê. En iyisi şêrê, piyê ho yi wuzarê, mowa ho uzara, apê ho wuzaro, kunêra dine, remenê sonê."

Neyse, cendermey sonê, xetê benê vanê, "Hüseyin nerde." Muxtarê wuzay vano, "Wuşê şüyo are, hona niamo." Vato, "Not madero, not dama ci." Muxtari vato, "Not midê, ez dan ci." Not danê yi muxtari sonê. U muxtar, not apê mı nimusneno, Wuşên ser ki nêvındeno, çêr keno erzeno. Endi cendermey sonê. Biraê mı Wuşên yi ki yêne wuza, xafilde kunê werte eskêru.

Wuza ra sonê koti?

Wuza waxtê manenê, eke tene beno sukutiyê, sonê Pulê Bargi. Dirê asm ki wuza manenê, rameti Aliyê Wuşêni, Ali Demir ha. Aliyê Wuşêni heşino pê khe, "Weli yi amê Pulê Bargi." Verasu ra herey yêno, yêno çê piyê mı. Çêde ne astiro ne ciliyê ne qavo, thowa çêde çino. Tene bu esto, u bude kunê ra, tenê sakil kerdo top ardo, mowa mı, piyê mı sala ho vezenê kenê binê domonu ra, piyê mı yi ki hard de kunê ra.

Aliyê Wuşêni sonde yêno niyadano khe nu çiko. Wu sonde çê Hêydê İviş de vındeno, hewna nisono. Hên ke cırê çetin amo. Pesewe ra wurzeno ra sono Dinaru. Dinaru de arê hu biyo. Ali eve çê ra Dinaru de beno. Barê ardu bar keno, qatê cili; balişna, orğa, astır, doseğ erzeno qatire ser; na Xıdê Qemê Pêteriji, Memê Qemê pêteriji ra, qatire dano dinu vano, "Xıdır, Memed, ninu doğru berê Pule Bargi, berê çê Weli." Ali vano, zona.

Piyê mı yi ke dirê asmi Pulê Bargi de manenê, Aliyê Wuşêni sono piyê mı yinu cêno ano Sorxum. Sorxum ra dime sono Dinaru. Aliyê Wuşêni vano, "Ez son Sorxum, tu ki hurendia made, na bonu kuyê, ala Haq ra ve xêre." Endi piyê mı yi yêne

Dinaru. Wuza sono veyvu, durume ho tene beno rınd, dıma Gêwru de milk hêrneno, sono Gêwru de bu virazeno, kuno bın.

Peki thowa lawukunê piyê ho zonena? Mirê name kena?

Zof mı virde nêmendê zıqmat ha. İyê ke yê nê mı viri torê van, ça mevaji. Hewa Bavayê Sey Rızay, Hewa Derê Laçi, Hewa Wuşênê Seydî, Hewa Sılê Suri, Hewa Hesên Efendî, Hewa Ağlerunê Çhuxure, Hewa Fındıq u Qemer Ağay, Hewa Selman Ağay, Hewa Seycanî (Pulemuriyê de, Lolizo), Hewa Satoğlu; gêgane Qırğu vatenê Hewa dey meveze. Cırê zor amenê. Satoğlu sare davi pıro ya. Qomutani vato, şêrê mirê wes biyarê. Şıyo, sarê apê ho do pıro ardo. Qomutani vato, “mı tora vake, wes biya, tu ça sare do pıro ardo?”

Hewa esqî, hewa ciniu thowa zonena?

Hewa Zeyneme vatenê, Hewa Sekina vatenê. Hewa Ele vatenê. Elê Elê Elê/ Zeriya mına bele/ Mı lewê nave pa verê sojide/ Elê Elê Elê/ Ela mına germiya peroji/ Şime Gêma Thoji.../

Tu Xeyle malûmat da mı, wes u war ve xalo.

Aqılê mıde khe çı mendo nawo. Zıqım ma vira şıyo ha. Duzgı sımara raji vo khe sımaya reyne amê raa ho ser. Tu ki wes u war ve cigeram.

1 - ZU ŞÜWARA DERÊ LAÇÎ

.....

*Danê pêro gayê minê şîay
Tede mîz u dumano
Haq adirê Aşîru wedaro
Kês marê Ala mutare
nêvano*

HAL U MESELA ŞÜWARA DERÊ LAÇÎ

Şüwara Derê Laçî, Destana Tertelê Dêsimî ya. Tertelê Dêsimî, eve na şüware îsu şikino araze kero. Vatisê na şüware zofiyê hama bîngê ho jûyo. Welîyê Wuşênê Îmami hên zere ra vata ke keşî neşkiyo bîngê na şüware bîvurno. Çîtur ke Weli na şüware yimîs kerda, pîrd de wertê Dêsim de ağme biya. Fek ve fek, ko ve ko, dewe ve dewe vajiya; khalunê ma, sayirunê ma arda resna ma. Werte de jû esto ke, Haqa dey îsu nêşkino yînkari kero. Nu ki Silo Qîzo.

Rozê ez vê Ap Sileman ra pia qesey keme, mîra nîa va: „Heyderê'm, tayê eve lesa mî qeyil nêbenê; tayê ki estê, lewê mîde namê mî wenêdarenê. Nî, ya sermayînê, ya ki ayv kenê. Tu zonena, ez lese ra qîzo hama aqîl ra dengîzo, ez Silo Qîzo. Tu, ez khe lewê tode nîyo, mîra şikîna vazê Silo Qîz. Nîa namekerdene mîrê çetîn nîno, tomete ki nîya. Namê cûamerdu tîm darîno we Heyderê'm. Hama eke lewê mî dera, mîra ki qîza, Silo Qîz vatene mînasîv nîyo. Nîade, Apê sîmayê pil ra ki vatêne Wuso Mozîk. Ey ki yînkari nêkerdêne. Çîke, namê cûamerdu; namê cûamerdu tîm darîno we ap qeda. Hora lewe de vatene mînasîv nîya.” Ap Sileman ra, Sîlêmanê Qîj ra, Haq raji bo!

Derê Laçî, Hetê Demenu dero. Hona ke hukmatî Dêsim ser nêesto, Hukmatî vake çekunê ho biyarê teşmîl kerê. Na qese ra dîme, sarê Dêsimî çekê ho berdi teşmîlê hukmatî kerdi. Reyna

eve Qaymaqaymu, eve Muxtaru xevere ağme kerde, wunciya teyyaru ra kağıti eşti war vake: „Bêrê teşmilê mavê, sima rusneme ğerv, qarsê sima nêbeme. Dormê sima çoreli birno, iyê ke teşmil nêbenê, peyniya ho xıravına...” Sarê Dêsim ki na xeverera dime, qelfe ve qelfe şî teşmilê hukmati bi. İyê ke teşmilê Hukmati benê, ya kisenê ya ki benê kenê hepîs.

Pulur de, Şine de, Amutqa de, Danzik u Burnağ de qereqolunê newu virazenê u temelunê Qışlu erzenê. Dewa Mamekiye kenê Nahiya, qaraqol virazenê, pîrd sanenê pê, temelê Qışlu erzenê. Dima, namê Mamekiye vurnenê kenê “Tunceli.”

1937 de pîrdê Gaxmuti ke vêsna, qereqolê Tuliki kerd thol, koyê Dêsim eve teyyaru bombe kerdî. Dewê Demenu, dewe Wusıvu kerdî xırave. Ora avê çekê ho teşmilê hukumat kerdî vî. Qelfe ve qelfe teşmilê hukumat bivi. Aşiru vake: “Tayê şêrê teşmilvê ala hukmat se keno.” Çike, tıvarê sarê Dêsimi eve hukmat çinevi. Niadanê ke iyêke teşmil benê, ya kisenê ya ki erzenê hepîs, uzara dime iyêke manenê, nêsonê teşmilê hukumati nêbenê.

Çêrê Demenu u Heyderu wortê hode benê top, vanê bêrê domonunê ho u hometa binu arê dime şime Derê Laçi. Wuzara qeyir kês ma qori nêkeno. Yenê têare sonê Derê Laçi. Eskêtu rındek virazenê, çimi mimi danê are benê kenê cî. Dima tıdarekiya ho khe vinenê, domonunê ho cênê sonê Derê Laç, kunê ve eskêtu, wuza ho danê we. Malê ho ki tey benê. Nêjdiyê Laçi de seva malî ca virazenê kenê cî. Sonde benê çıraynenê, sodır ke bî reyna anê kenê goru. Nia nia a omnoni tey manenê. A serre, kam khe hesneno remeno yeno kuno mığaru, wuza ho dano we, ho qori keno. Niadanê ke esketi biyê pîr.

Derê Laçi, hem xoriyo hem ki hên eskêtê heneni tey estê ke, kêso biyaxkî ara ser nêkuno, raye era ser nêbeno, top u qersuni ara cî nêkuna. Çêrê Demenu ra Hemê Cîvê Khêji, Silo Phıt, Mirzê Sîlê Hemi, Besa Şiaye, Qemê Cîvê Khêji, Hemê Mirzê Sîlî, İvisê Sey Khali, Hesê Khalê Gonci, Alio Qız, Hesê Gêwe, Qemerê Heseni, Alê Momudi, Wuşênê Xırancıke, Qemerê Murexani, Xîdê Memê Khêki, Wusê Sîlî, Wuşênê Sey Khali u zovina kêşî, sonê Derê Laç kunê eskêtu, eve çeku hem ho qori kenê hem ki iyê ke eskêtu derê yinu qorikenê.

Dêsım de xeyle çi vuriya. Sırf serva Dêsimi qanunê newey veti. Name Dêsım vurna kerd Tunceli. Mamekiyê kerde Nahiya. Ray u olaği vıraşti, Qısley sanay pê. Çhemu serde pirdi vıraşti. Qumandar u Vali tayin kerdî, kar u gurê ho Elaziz de ard hurendi, “Tunceli” Elaziz ra da idarekerdenê.

Rapori day virastene ke çi waxt se kenê kerd areze.

Ağayê Aşiru day are berdi Elaziy tey qesey kerd vake “Çhekunê ho biyarê teşmilê ma kerê u iyê ke qaçağê bêre texalet bîdê.” Aşiru Hukumat gos da çekê ho berdi teşmilê eskêriya kerdî, iyê ke qaçağê şî teşmilê Hukmat bi.

Hukmati vake “Dêsım kêrgana, gêreke ma na kêrgane der kêrime.” Na qesera dime Hukmati, serva na der kerdena kêrgane, plano de gırs ard werte. Planê ho, linge ve linge ard virastene. Milet vêsa u têsâ verda. Thız kerd aşiri koti tê, wertê hoda da pêro.

Hozor u new se u hiris u hotine (1937) de, Ağayê Dêsimi şiyê Çimê Halvoriye de biyê top, wertê hode qesey kerdo vato: “Her aşire hetê hode pêrodo, kam khe tenge de mend, iyê bini cırê ordım birusnê.” Na mesela amê ra Silê Phiti viri.

Silê Phiti va: „Na qesa mîrê wes nêamê. Sarê Dêsım ke, çekê ho berdi teşmilê hukumat kerdî u eve ho şî teşmilê hukmati bi, thılısmê Kırmanciye u waxt şikiya. Nika eve çınay, eve kami danê pêro. Niadê ma nika çond çêr itarime? Wişt, wişt u phonc mordemime. İyê bin ya kokimiyê ya cini u domoniyê ya ki nêweşiyê. Eve kami dame pêro?h Ma ancax ke ho u niyê khe naza mığaru derê ninu qori kêrime. Niade aşiru vato ke, herkês hete hode pêrodo. Nika ma eve çınay dame pêro?”

Silê Phiti ke qesê ho qedena, verê mığari de phizê ra kêşî nêkote. Hora vengê chemê Muzuri yeno. Çhem lerzeno, naleno, eve kêf u kuf verê eskêtura vêreno ra sono.

Omnoniyo, tiji ho sano asmen ver, corde sewlê ho rusnena Derê Laçi, Kokım u nêweşi zerê eskêtu derê, cüanik, cüamêrdê weşi u domoni ki verê mığaru derê. Tayê xorti ki mali benê çıraynenê. Sefkani ki çekê ho, ho dest derê wertê hode qesey kenê. Silê Phiti, İvisê Sey Khali u Qemê Cîvê Kêji ra corde amey

war, amey verê eskêti. İyê ke wuzarê uşt ra tayê verva cı şî, kêlê ho jûmini rê bîrna, reyna pia niştî ro.

Tenê Murozuniyê, veng ra cı nêkuno. Hemê Cîvê Khêji kot wertê sukitiye, vake: „Sevî sîmarê, halê sîma halo de rınd niyo, thowa bi çîwawo!”

Sîlê Phiti sarê ho fişt hewa, reyê de ho cor tiji de niada, dîma: „Qe pers mekerê, werteliğ xıravîno. Esker vejîyo ro Koo Sur, Koo Sur heşiriyê dero. Aşîri biyê qelfe qelfe. Tayê kotê hetê hukmatî, tayê vanê tîfong berjime, tayê ki biyê mılışı. Nara dîme marê retîye çîna. Çîmunê ho rakerime, dormê hode niadime, sola esker Derê Laçi mekuyo” vake.

Qemê Cîvê Khêji dîma qese guret: „Sîlema raştî vano, durum xıravîno. Qopê nolotmî koto hetê hukmatî, biyo har vîneto. Sarê Alişêr ve cinîyê ra cırakerdo berdo Xozot teşmilê Alpdoğanî kerdo. Şahan Ağa kîsto. Piyê mirê ki xevere rusna, elçi amo lewe cıra vato, bêrê teşmil vê, sîma rusneme sukunê binu, wuza ret kenê” vake.

Vengê pêrûne bîriya. Sîlê Phiti corde asmen ra niada, tiji nêdiyê. Tiji ho sıkîto hetê Xozatî. Ho hode ğeyal kerd, “ecep Sey Rıza nîka se keno. Bîraza biyo kutık, biyo har, pêskarê dey biyo, ho çitur sevekneno.”

Honikê son khe sana mianê çekdaru, uştî ra hoser. Hemê Cîvê Khêji vake: „Ma dava devê vîşt u phonc çekdarime. Dirê tenêy naza lewê eskêtu de bîmanê, iyê bin ki çor çor qol bîjerime şime dormê Laçi, Laç eskeru ra bîseveknime. Fejir hona ke asmen nêzano, reyna racêrime bêrime” vake

Her roz halê çekdaru nîa vî. Rozê Hemedi vengia bîrayê ho Qemerî da vake: “Ala bê lewê mî.”

Qemer şî lewê bîrayê ho, vake: „Ez amu, mîra se vana. Çîyo de xıravîn çîno her hal.”

Hemedi va: „Halê mara xıravîn çî bîbo ke bîra. Bay xeverê rusna vato, mordemunê ma, ma yixbarê hukumatî kerdime, esker dormê ma dero, ha ewru ha meste erzênê ma ser, elçi ve elçi ser yeno lewê ma, ilam vanê bêrê teşmil vê. Domonê mî bêrê pia şimê teşmilê hukmat vime.”

Qemer bi murozın, fek bi qapa, vengê ho nêvet. Ame ke rawurzo, Hemed de niada, reyna nişt ro. Çike qesê Hemedi hona nêqediyay vi.

Hemedi va: „Bira tu dı tenu mordemu bijê su qula bay, cıra vaze, yamu yamu meşêro teşmilê hukumati mebo. Niade, iyêke sonê teşmil benê, peyniya dinu se biya, bıvino. Ez terson ke peyniya ma ki nia bo. Uyo khe some vurqoşiya Kamil beme, vurqoşiya koy beme dayına rındo”

Qemeri a sewe, dı mordemê huyê xırti gureti, fejrê sodırî vêrna ra, tij khe sana Koyê Jêle, şî dormê qula piyê ho. Dür ra düri qula de niada eve durde. Qulê Haqî cayê de nêdi. Gıra-gıra şî kot qula, kês tey çino. Tayê cılı hard derê, qav qazağ dorme de vinetawo. Tı vanê pêro merdê, her ca xofino. Qulade zof nêmendî, ho est tever ke cayê qulê ho bıvinê, pers kerê, ala çê ho seviyê, kata şiyê, merdê weşiyê.

Xeyle ke şî, rastê jü amey, cıra pers kerd, vake, Piyê mı, çê ma kata şî, kotiyê?”

Mordemeki vake: „Sate, dı sati ra avê, muğurvê sodır de jü dı tenê de biyaxki amey ita, pia şî teşmilê Hukumat bi. Mı düri ra dür eve çımunê ho di.”

Qemer cêra ra ame Derê Laçi, hal mesela piyê ho, bırayê ho Hemedi rê qesey kerde. Vake “Bay eve çewres çini u domonu ra şiyê teşmilê hukumat biyê. Corde ki Cıvrayıl Ağa eve çê hora şiyê teşmil biyo. Qemer Ağayê Wusıvu şiyê teşmil biyo, vanê benê Xarpêt. Hal u mesela ma niawa.”

Rozê, xeverê amê vake, çê Sey Rızay butu qırr kerdê. Ser sevevê na qırrkerdene ki bırazayê ho Qop biyo. Ey, ray olaği mısna y ra hukmati. Şêrê Derê Laçi, noloti arde’ro hukmati u Qopî rê. Çhokê tayine şikiay hama uncia amey ra ho. Hemed Ağay vake: „Olim karê cüanık u cüamerdano. Olim marê salteneto bırayenê. Kam ke na kowura mara bımiro, cayê ho ceneto.”

Tayê cüamêrdê çekdari, rew rew sonê dewe yenê. Wuncia rozê sonê dewe ke, xeyle hêgay vêsnê. İyê ke nêvêşiyê çinenê, çarnenê, vaydanê, mosıl kenê top anê Derê Laç mığaru.

Virendera distare berda Derê Laçi de kerda mığare, eve distari hev rinê ra, verê mığaru de adır kenê we, non pozênê, zereveti

virazênê horê wenê. İye ke Derê Laç'te eskêtu derê, na serre zof tengia xırawine nêvinenê. Eke nonê ho wenê, ya ki gost kenê serçele, İvîşi kêmanê ho guretêne lawıki vatêne, ya ki hewa reqış dênê pıro, pêro pia raqeqışiyênê. Weşıya ho nia ramitenê.

Eke bi Payiz, werteliğ ke bi sukutiye, reyna cêray ra emey dewunê ho. Çêyê ke eve bombu rijiyê, newede vıraşti, sarê ho kerd binê bonu. Sodır ke vengê teyyaru amêne, vozdeêne wertê birri ya ki şiyêne kotêne eskêtu, veng ke biriya, reyna amêne kotêne zerê bonu.

Serre hozor u new sey u hiris u hota (1937). Xevera şıayê desinde ağme biye amê ve koyê Demenu. Xarpêt te makême qediyo, howt ağleri Dêsimi estê dare, tayê verdê ra, tayê ki ceza gureta, hepiste mendê.

Hemed ve Qemer ra veng da Sılê Phiti, Silo Phit ard lewê ho. "Silema" va Hemedi. "Mı piyê hora va nêva, pere nêkerd, gosro mı nina, şî teşmil bi. Qemer Ağa hem eve ho şî hem ki lazê ho Fındıq berd teşmilê hukmati kerd. Se bi, o ki est dare. Qemer Ağa 've piyê mıra dare-estene ra xeleşiyê, şêrê mirdi pia ciranên bikerê hepısxane de. Hepısxane ki yinu nêxelesneno."

"Mı sımara rewra va, nia nêbeno. Ma ya piya peyê chekê hode bımerdenê, ya ki ho nêlewnenê. Kêş gos ro mı nina. Ala peyniya ma se bena" vake Sılê Phiti.

Qemeri vengê ho nêvet. Tenêna ke rew bışiyênê, belkia ke piyê ho nêşiyênê teşmilê hukmati nêbiyênê. Qemeri ho hode nia geyal kerd. "Ma hove ho kerde Silema" vake Hemedi. „Kêrmê dare, zere dare dero. Yê ma ki hênıyo. Ma hove ho kerde, nıka ki onceme. Waxto ke tu va, na gosê mıde kote cı, a gosê mıde vejıye. Hama nıka idraq kon ke piyê mı ki, Qemer Ağa ki, Wuşênê Seydi ki, mordemunê hora qar kerd şî teşmil bi. Saan ve Alışêr Efendi, eve qulê ma amey kistene. Ma kam ra sa vjime" vake.

"Endi her çi biyo şıyo se bıkeri. Ma nara dime se keme, ayê ser tenê qesey bıkerime" va Sılê Phiti.

Serre hozor u new sey u hiris u heşti (1938) ya. Çekdarunê Demenu, na zimustu dijdiya şî dewunê ho. Xeyle ke jümini de qesey kerd, dıma zumustu khe viarna ra: „Reyna raa Laçi awsena marê" vake hiremine. Tedarekê ho di, zumustu dirê rey şî diarê

Laçi, hem iyê ke Laç de mıǵaru derê yinurê tayê çimi berd hem ki niada ala çı esto, çı çino.

Eke bi belevor, uncia ho sevekna, gıra gıra şive Derê Laç Eskêtu. Eskêti jü ve jü tey niada, çimiyo ke tey ardo ağme kerd. Tayê kokım u nêwêşiyêke eskêtu de vi, yi merdê. Yi onti tever berdi wertê birrde dardi we. Tayê ki newe amê, tayê ki şiyê reyna peyser nêamê.

Wusar qediya, koti asma omnonia virene. Hukmati, dormê Dêsim çoralı birna. Nê verda kêş şêro tever nê ki verda bêrê zere. Erzaqo ke ard Derê Laçi qediya. Reyê dı rey şı qol amey, uncia ki wertê tenge de mendi. Qutudere ra bije, hata Şine, Halvoriyê, Derê Xaçêliyê, hetê Koyê Mirzani; wuza ra bijê hata Qocu, Ali Boğaji pêro “Yasak Bölge” ilan kerd. Esker khe kot kamci dewe, adır na pa vêsna, hêgay, birri fişt ra cı. Mıleto ke kerd top qırr kerd. Kêşê kusê wes nêverda. Dewi, eve teyyaru bombey kerd. Qaz est ve eskêtu, iyê ke zere derê, eve qaji xeneqiti, qırr kerd.

Asma omnonia wertiya. Esker gıra gıra ğırê Derê Laçi beno. Yeno ke bêro nêjdi, qolê Demenu şiyêne vireniyê, nêverdenê bêrê cêr. Rozê, tij khe ho est doym, dormê Laç khe bi tari, qolê Demenu wunciya, bêveng şı vireniya eskeri. Qolo ke İvis teyro, o qol niadanê khe, topê hawa ko de na ro, vireniya topi çarna ra Derê Laçi. İvis ho nano ro, olvozunê hara, vana: „Mı biseveknê, es son a tope cêrkon yon.” Sono nêjdiye tope, kılama ho vano, ho erzeno esker ser, ey heşir cêno, topeki tırr ra cêrr keno, cêreno ra yeno.

Qolo ke Hemedê Cıvê Khêji teyro, sonê dijdiya ho danê we, eke esker hawo gıra gıra oncino serê Derê laçi, nanê pa dirê tenu kisenê chêkunê dinuki cênê erzênê ho doşı, yenê Derê Laçi.

Qolo ke Hesê Khalê Qonci teyro, hetê peyra sonê dormê ordi cênê, hata fejrê sodiri ordi farmasız kenê. Ordı ho peyser onceno, yi ki cêrênê yenê Laç.

Qolo ke Silo Phıt teyro sonê vireniya eskeri, eke xeyle danê pêro, ordi ağme kenê, tayê kisenê, tayê remenê, jü ki kunora dest, dırvetino, dırvetia ho xoriya, reyê niadanê ke, Ragıp Gümüşpala wo. Eskero ke lewe dero yinu kisenê, ağır makinaliya dey cênê pia benê Eskêt. Ragıp ra vanê tu meymanê mawa, qarsê tu

nêbeme, tu keme wes, tu khe ma gos da vatena ma ke kerde, tu beme teşmilê tavura sîma keme yême.

Ragıp Gümüşpala hode niyo, xori xori naleno, dêma ke dezê ho girano. Silo Phıt sono ser gosde vano, meterse, tenê damişde, ez nîka xeverê rusnon cêrê marê an, o tu keno wes. Hama tenê damişde. Paçu vêsnenê nanêro dirveti ser, tenê pisenê, goni vındarnenê. Ragıp reyê çîmunê ho keno ra, vîrende qîlafetê Silê Phıti vineno. Eke sîlê Phıti vineno, dezê ho ho vira keno, ho hode vano: „Nu mordemek mı keno wes, ez imu kon.” Çîke riyê Silê Phıti de meremet vineno. Tenê riwayıs yeno ro cî.

Çıqa waxt ke vêreno ra, Cêre Mistefayê Sılıji çêverê eskêti de awseno. Silo Phıt verva cî sono, jûmini pers kenê, Silo Phıt vano: „Nu esker serva

ma mûhimo, meymanê mawo, se kena bîke ney weske.”

Destê Cêri tu vana yîlazo. Wertê heştê de wurzna ra ho ser. Silê Phıti, ağırmakina çutır gureyêna cıra mîsa, Ragıp berd nêjdiyê tavura dinu de verda ra amey.

Jû heşt vêrd ra, esker dormê Laçi nêame. Keşi esker nêdi. Verê eskêti de bî top, vake ma kokê esker ard, iyê ke mendê yî ki remê şiyê. İvîşi kêmane cînit, tenê dê ho esq u çêf kerd, dîma, çekdarê ke sonê qol, yî şî koti ra.

Rozê wuncia sonê qol, qol de İvîs tope cêr keno, peyra qersune weno, gînenno hard ro mîrêno. Qersune qersuna dismeni nêviye, qersuna olvoj viyê. İvîs wuza kerd hard cêray ra amey eskêtu. Wuzara dime tîfongê Demenu herediya, nêşi qol. Eke tîfongê Demenu ke herediya, cêbîriya nêşi qol, esker gîra gîra gîzê dormê Laçi bî, tope este esketu, verê eskêti de xeyle mordemi kîşiy.

Silo Phıt ve Hemê Cîvê Khêji ra bî tever ke, şêrode beran Qemerê Heseni ki gîno cî verê mîğari de rakotewo. Sonê ser, niadanê ke merdo. İyê ke wuza merdê, benê zerê mîğari de nanê ro. Silo Phıt vano: „Dêma ke, eskeru plan kerd, ma ser nêesto. Ma ki va, ma kokê eskeri ardo. İvîs khe qersuna olvoji ra gîna cî, tîfongê ma ke herediya, esker tope onto Laçi ser, ma ardime na hal. Marê naza endi ca nêmend, gêreke nazara tever vejime, şime kowunê ho. Cêr marê ca çîno, ho bioncime cor” vake.

Qesê qırrkerdena Ağlerunê Alu u Aliyê Gaxî yena gosu. Peyder-pey xeverê xırawini yenê resenê Derê Laçi. Her xevera xırawine de çhokê çekdaru tenêna şikinê.

Çekdarê ke mendê, Hesê Gêwe ve dirê tenu ra qeyir Derê Laçi caverda şî. Hama zerê eskêtu pirê quliyo. Tersura kês tever nêvejino. Vanê zerê miğaru kuyê, tever mavejiyê, belkia ma zere de xeleşime. Eke vejime tever, esker kokê ma ano. Çike, pêro cini, domani, kokımı u nêweş mendê.

Dirê roji ra têpia, eskeri topi eşti eskêtu, eskêti kerdî xırave, dıma gızê deri bi. İyê ke vejıay tever, sungi sanay cı, eşti uwa çhemê Muzırî. İyêke miğaru de mendê, qaz est cı, çêveri muniti zere de pêro qır kerdî. Çhemê muzırî eve heştu cendegi ardi berdi. Uwa huya zelale biye surela...

Hesê Gêwe, miğare de pê guret eve mordemunê huya, berdi kode qır kerdî. İyê ke rew ra Laç ra vejıay şî, wertê birri de, gêmu de, miğaru de ho dard we, heşiriyêde mendi.

Aşirê bini, tayê tesmil bi, tayê ki ho peyser ont, bêveng mendi. Kêşî halê Demen u Heyderu se biyo, qe pers nêkerd.

Weliyê Wuşênê İmami, Laç ra zof dūr nêvi. Eskeri waxto ke est dewu ser dewi vêsınay, milet qırr kerd, ey ki domonê ho gureti şî wertê birru de ho dard we. Heşiriya Laçi amê gos. Şî hetê Demenu, şî Halvoriyê, şî Zimeqe, şî Galvosu, şî Turusmege; bi Phepug feteliya ko ve ko, dewe ve dewe. Kêmanê ho kerd ho dest, Destana Derê Laçi, destana Dêsimi, destana hirus u heştî arde ra zu. Hem vake hem tey berva hem ki mîleto ke dorme dero yi fiştî bervis.

Bava Bedri vatêne: „Weli khe şûara Derê Laçi vatêne, uzağ ve cibo, tey bervêne. İyê ke dorme derê, yi ki fiştêne bervis. Kêş seda Weli rê, vengê

Weli rê damiş nêviyêne.”

Bêrê, Hewa Derê laçi, Destana Dêsimi, Destana hirus u heştî pia bîwanime. Tavi ke eve xeylê vatisu ra...

DERÊ LAÇÎ

**Halo halo halo
Halê ma yamano
Halo halo halo
Halê ma çî yamano
Ordi onto ve ma ser de
Dormê ma qapano
Ax dayê esker zofo
Cayê de welağe ma nêdano
Şêrê diarê Derê Laçi
Tede mız u dumanu
Şêrê Derê Laçi
Şêrê mı danêpêro
Tede şin u şivano
Haq adirê aşiru wedaro
Kês marê Ala qutare nêvano
Ax leminê derdo
Kês marê Ala qutare nêvano
Ordiyê Tırki zofo
Cayêde olağe ma nêdano
Haq adirê aşiru wedaro
Kês marê Ala qutare nêvano**

**Derê Laçi bivêso
İvisê mı gavano
Bıra pêrodê ma pêrodime
Na qewğa qewğa aşiru niya
Mereve Kırmanc u
Zalmanê Tırkano
Qemerê Heseni
Verê miğari de ginove cı
Şêrê mino berano
Hemed Ağayê Cıvrayili
Dormê ordi de çiv dano
Vano pêrodê pêrodime**

Olım karê cüamerdano
 Honde ke ez ve
 Wuşên Ağay ra wes vime
 Ko aşiru u hukmati nêdanu
 Hesê Khali persenê
 Beşlû 've hermu ser ano İvişi ho sano diyarê
 Pulê Pir Xatune
 Hem dano pêro
 Hem tey qeydu vano
 Ordi qumandari
 Diyarê Anavare de vineto
 Pusla ra niadano, vano Gosdê vengê İvişi yeno
 Ala mara sa vno
 Hemed Ağayê Cıvrayil Ağay vano
 Hirê ordi ontê ma serde
 Nêvana axırê din İslamo
 İvis vano
 Tu hirê ordi ontê maser
 Haq ke dest da ma dame pêro
 Hal ve hal ko sîma nêdanu
 Ordiyê tora nafa nefer nêverdanu
 Aşiru ra vazê
 Nika teseliya ho ke
 Ma Demenu ra gurete
 Nêjdi de goçê sîma
 Jê goçê Hermeniano

Laçi verde İvis Ağayê mı Çeto
 Laçi verde aslanê mı Çeto
 Ordi amo ma serde
 Şêrê mı Laçi de danêpêro
 Asmen ra roz vineto
 Hemed Ağa koto wertê ordi qırr keno
 Ala içun vazê
 Ma hêfê huyo howt bedelu gureto
 Kam ke mara Derê Laçi de seyid vo

**Roza Hezreti Wuşeni ya
Kêvela de cayê ho ceneto
Qırr keme qırnêkeme
Nêqedino ordiyê dewleto
Ordi hucım kerdo
Hu berze peyê kêmere
Ewru zor kerdo Qolê hete Pêtere
Qersuna polate gına İvisê mı
Hona ordi koto dere
Kamo ma u piyê torê biyaro
Bıko a xevere
Qırrkerdena ma mêrdê Demeni
Aşıru arda ve rısvet u pere
İvis ho çarneno, vano
Hemed Ağa mevınde
Aşire teşmilê tûya Welatê ser de bere**

**Laçi verde İvis Ağayê mı şüya hire Şêrunê mı dest u boji semernê
we
Kotê wertê ordi u tavure
Ax dinalige de niadanu
Dinawa de zure
Ordiyê hukmati u milısu
Amê ma serde
Dina ma sero kerde sojia sure**

**Derê Laçi verde İvise mı Çeto
Reyê şêrê diarê Derê Laçi
Roz ve asme ra vineto
Haq zono ma dopêro
Hêfê huyo howt bedelu gureto
Na kora marê merdene
Hem çêfo hem saltaneto
Kam ke mara Laçi de bımiro
Axrete de cayê ho ceneto
Kam ke na kora made bımiro**

**Raa Hezreti İmam Wuşên de
Cayê ho ceneto
DERÊ LAÇI**

(Vatisê 2ine)

**Wela wela wela
Ah wela yamano
Wela wela wela
Ah wela çıqa yamano
Ordi qurlağ amo
Dormê ma qapano
Çê aşiru birijiyo
Kês dest ra ma nêdano
Şêrê Derê Laçi
Tede mız u duman
Bextê Heyderu u Demenu rê
Kês xirave nêvano
Ordiyê hokmati zofo
Cayê de wolağê ma nêdano
Ma jûmini qırr keme
Çemê Muziri cendeg u lesu ano
Ondêri de dame pêro Tede şin u şivano**

**Derê Laçi bivêso İvisê mı gavano
Bıra pêrodê na qewğa aşire niya
Merevê Kırmanc u zalimunê Tırka'no
Destê hora ho mecêrê
Sar marê qolayê vano
Phepug bêro bıniso
Cêncunê marê bıwano**

**Qemerê Heseni
Verê miğari de gino waro
Malo şêrê mino berano
Hesê Khali kuno qewğa
Beşlüwu ve doş ser ano**

*Hemê Cîvê Khêji pers kenê
Xîsmê ordi u tavurano
Îvîşi ho sano Pulê Pir Xatune
Hem dano pêro
Hem tey qeydu vano
Gosdê vengê Îvîşi yeno
Şêrê mî ala sa vano
Vano zalim
Tu hirê tawuri esker onto ma serde
Axır din Îslamo
Haq ke dest bîdo
Nafayê ordiyê tode danu pêro Eskerê tora neferê nêverdanu*

*Derê Laçi bivêso
Îvîsê mî Çeto
Derê Laçi bivêso
Bawo gavano Çeto
Ordi wurzno ra amo
Dorme ro ma gureto
Destê hora ho mecêrê
Ma hêfê az ve azê ho gureto
Qırr keme, qırr nêkeme
Nêqedino ordiyê dewleto
Kam ke mara bîmîro
Cîrê saltaneto cayê ho ceneto
Laçi sero dame pêro
Asmen ra roz vineto*

*De biye biye Îvîsê mî biye
Îvîsê mî dest-pay semernê we
Koto wertê tawure
Ordi vîreniya to dero
Îvîsê mî ho bîçarne peyê kêmere
Ordi vîreniya to dero
Bawo gori ho bîçarne ra kêmere
Seke polate gîno rê Îvîsê mî*

Esker kot ve dere
 Haqo çı yemano
 Malê tharva cigêre
 Kam ma u piyê torê bero
 Cigêramı na xevere
 Vano bawo
 Pêrodê ma pêrodime
 Meyitê mı cameverde
 Haq kena tey bere
 Dinade coru ontene nina
 Malê tharva cigêra hare
 Ewru zor kerdo qolê hete Pêtere
 İvisê mı ke kışiyo
 Eskerê Tırki hona koto dere
 Haq adirê aşiru wedaro
 Bêbextiye kerde marê
 Sey Khali vano
 İvisê mı tı memirê
 Tora tepia kêş
 Sefkaneni nêkeno marê

Laçi verde İvisê mı sona şüya hire
 Lazê mı dest u boji semernê we
 Koto 'ra vertê tawure
 Biko lerze meke
 Ravêr meso rew memire
 Ordiyê na zalimi zofo
 Dina ma sero kerda sojia sure
 Çê aşirunê xayinu birjiyo
 Qırrkerdena ma da risvet u pere
 Sima ke teseliya ho mara gurate
 Meste bêro halê sima Jê halê Hermeniano
 Haq zono ma dopêro
 Hêfê huyo howt bedelu gureto
 Na kora marê merdene
 Hem çêfo hem salteneto

Merdena koy persenê

Marê salteneto

DERÊ LAÇI

(Vatisê 3ine)

Ax halo halo

Halê ma yamano

Ordi onto ma ser

Cayêde welağê ma nêdano

Ala şêrê diarê Derê Laçi

Tede mız u dumanı

Ala şêrê diarê Derê Laçi

Tede şın u şivano

Haq adırê aşiru wedaro

Kês marê Ala qutare nêvano

Nika ordi ke teseliya ho mara gurete

Goçê sîma aşiru jê goçê Hermeniano

Nika ordi teselia ho ke mara gurete

Cêrd ra kokê sîma ano

Qemerê Heseni

Verê miğari de gîno waro

Malê vazê çhêrê mîno berano

Hesê Khali kuno çismê qewğa

Çheku ‘ve dosu ano

Hemê Cîvê Kheji persena

Bedelê ordi u tawurano

İvisê Sey Khali

Ho sano pulê Pir Xatune

Hem dano pêro

Hem tey qeydu vano

Ordi qumandari

Ho sano pulê Anavare Pusulara niadano

Vano lawo ala vîndêrê

Ez İvîşi gosdanu

Ala İvis mara se vano

İvis vano zalım
 Tu hirê tawur esker onto ma serde
 Haq ke dest bîdo
 Nafayê ordiyê tode danu pêro
 Eskerê tora nefere nêverdanu
 Derê Laçi verde İvisê mı sono hire
 Ewru zor kerdo qolê hetê Pêtere
 Qersuna polate gına İvisê miro
 Cıra rîşîye gonîa sure
 Qersuna polate gına sefkanê miro
 Esker ğır bi kot ve dere
 Kêş çino mowa u piyê torê bero
 Cigêra mı na xeverê
 Na zalım ewru zor kerdo
 Dina ma sero kerda sojia sure

Derê Laçi verde İvisê mı Çeto
 Reyê şêrê diyarê Derê Laçi
 Roz ve asmera vineto
 Haq zono ma do pêro
 Hêfê huyo howt bedelu gureto
 Na kora marê merdene
 Hem çêfo hem salteneto
 Kam ke mara Laçi de bîmîro
 Axrete de cayê ho ceneto
 Kam ke na kora made bîmîro Raa Hezreti İmam Wuşên de
 Cayê ho ceneto
DERÊ LAÇÎ
 (Vatisê 4ine)

Halo halo halo
 Halê ma yamano
 Esker onto ma serde
 Dormê ma qapano
 Halo halo halo
 Halê ma se beno

**Ordi onto ma serde
Ra u welage ma nêdano**

**Qırrkerdena ma Demenu
Aşiru rê rısvet u pere
La lawo pêrodê ma pêrodime
Merdene karê cüamerdana
Aşirenê nıka teseliya ho ke
Ma Demenu ra gurete
Meste ki goçê sîma
Jê goçê Hermeniyano**

**Şêrê diyarê Laçi sero
Tede mız u dumanu
Bextê aşiru bırıjiyo
Kês marê Ala qutare nêvano
Şêrê diyarê Laçi sero
Asmen ra ax roz vineto
Dina Haqi ke pers kena
Dinawa de zurekêra bêtivara Derdo derdo derdo
Nu çi derdo girano
Qemerê Heseni
Verê miğari de gino waro
Ax şêrê mino berano
Derdo derdo derdo
Nu senê derdo bêdermano
İvisê Sey Khali koto wertê tawure
Hem dano pêro
Hem tey qeydu vano
Zalimu qısley ontê ma serde
Dina biya sojia sure
Qersune gına İvisê mı
Ordi hona koto dere
Ma dove pêro qomo
Hêfê huyo howt bedelu gureto
Kam ke mara Laçi de bımıro Axrete de cayê ho ceneto**

Şêrê diarê Dere Laçi
 Tede şin u şivano
 Bextê aşiru birijiyo
 Kês marê Ala qutare nêvano
 Şêrê diarê Derê Laçi sero
 Asmen ra roz cêriyo
 Dina Haqi ke pers kena
 Dinawa de zurekêra bêtivara DERÊ LAÇI
 (Vatisê 5ine)

Halo halo halo
 Halê ma yamano
 Halo halo halo
 Halê ma ewru çı yamano
 Ordi gurlax amo
 Dormê ma qapano
 Ax esker zofo
 Cayê de ra u welağê ma nêdano
 Şêrê diarê Derê Laçi
 Tede mız u dumanio
 Şêrê Derê Laçi
 Şêrê mı danêpêro
 Tede şin u şivano
 Haq adirê aşiru wedaro
 Kês marê Ala qutare nêvano
 Bextê aşiru birijiyo
 Kês marê Ala qutare nêvano

Derê Laçi bivêso
 İvisê mı gavano
 Bıra pêrodê na qewğa
 Qewğa aşiru niya
 Merevê Kırmanc u
 Zalımunê Tırkano
 Destê hora ho mecê
 Sar marê qolayê vano

*Phepug bêro biniso
Cêncunê marê biwano
Qemerê Heseni
Çêverê miğari de gînowaro
Ximalê vazê şêrê mino berano
Hemê Cîvê Khêji persena
Xîsmê ordi u tawîrano
Hetê ra qîrr keno
Mezal ve ordi nêdano
Vano pêrodê pêrodime
Olim karê cûamerdano
Honde ke ez ve
Wuşen Ağay ra wes vime
Ko aşîru u hukmati nêdanu
Bextê Heyderu u Demenu rê
Kês xîrave nêvano
Ordiye Tırki zofo
Cayê welağê ma nêdano
Ma jûvîni qîrr keme
Çhemê Muzîri
Cendeg u lesu ano
Hesê Khalê Gonci pers kenê
Gayê mino şîawo
Kuno ve qewğâ
Dormê ordi de çhiv dano
Sonde ke ame
Çheku eve doşî ano
Alio Qîz Lazê Mirzê Sîlî
Haq zono vergê qatarano
Îvîs Ağayê mî
Hu sano diarê Pulê Pir Xatune
Hem danopêro
Hem tey qeydu vano
Ordi Qumandari
Hu sano diarê Pulê Anavare*

Zalım eve durde made niadano
 Vano vengê İvîşi yeno
 Gosdê ala şêrê mı se vano
 İvîs vano zalım
 Tu ewru hirê ordi ontê ma serde
 Nêvana axırê din u İslamo
 Laçi verde İvîs Ağayê mı Çeto
 Laçi verde cayilê mı Çeto
 Şêrê mı Laçi de danêpêro
 Asmen ra roz vineto
 Hemed Ağa koto wertê ordi qırr keno
 Vano Haq ke dest da mı
 Ordîyê tora nefer nêverdanu
 Ala içun vazê
 Ma hêfê huyo howt bedelu gureto
 Kam khe mara Laçi de seyit vo
 Roza des u dî İmamu'na
 Axrete de cayê ho ceneto
 Bextê cüamerdu de qolayê mevazê
 Ala içun vazê ma dopêro
 Hêfe huyo howt bedelu gureto
 Qırr keme, qırr nêkeme
 Nêqedino ordîyê dewleto

Ax de Laçi verde
 İvîs Ağayê mı şüya hire
 İvîs Ağayê mı
 Dest u boji semernê we
 Koto wertê ordi u tawure
 Lerze meke İvîs Ağayê mı
 Ravêr meso rew memire
 Ax dinalige de niadana
 Dina de zure
 Ordiye hukmati u milişi
 Amê ma serde
 Dina ma sero kerda sojia sure

Ordi zor kerdo ax İvis Ağayê mı
Hu berze peyê kêmere
Ewru hucım kerdo
Ordîyê hetê Pêtere
Qersuna polate gînê İvis Ağayê mı
Ordi hona koto dere
Kam ma u piyê torê biyaro
Ax biko a xevere
Kam ma u piyê torê biyaro
Ax İvis Ağayê mı
Ax lemin a xevere
Qırrkerdena mêrdê Demenu ajiya khana
Çê aşîrunê xayinu bîrijîyo
Qırrkerdena ma Demenu
Arda rîsvet u pere
Aşîru ra vazê
Nika teseliya ho ke
Ma Demenu ra gurete
Meste bêro goçê sima Jê goçê Hermeniyano

İvis ho çarneno, vano
Hemed Ağa mevînde
Aşîre tesmilê tûya Welatê ser de bere
Ma dopêro hêfe ho u
Howt bedelu gureto
Merdena koy persena Marê saltaneto

Qemerê Heseni
Verê mığari de gîno waro
Malo şêrê mino berano
Hesê Khali kuno qewğa
Beşliu ‘ve doşi ser ano
İvişi ho sano Pulê Pir Xatune
Hem dano pêro
Hem tey qeydu vano
Vano tu hire ordi ontê ma ser de

Axır din İslamo

Destê Haqi dame pêro

Ordiye tora nefere nêverdame

DERÊ LAÇÎ

- İvîsê Sey Khali (Vatisê 6ine)

Derê Laçi bivêso İvîsê mı Çeto

Ordi gurlax amo

Dorme ro ma gureto

Destê hora ho mecerê

Ma hêfê az ve azê ho gureto

Qırr keme, qırr nêkeme

Nêqedino ordiye dewleto

Kam khe mara bımiro Cayê ho ceneto

Laçi sero damepêro

Asmen ra roz vineto

Ordi vireniya to dero

İvîsê mı ho bıçarne kêmere

Ordi vireniya to dero

Bawo ho bıçarne peyê kêmere

Seke polate gînê ro İvîsê mı

Eskerê Tırki kot ve dere

Kam muwa u piyê torê bero

Cigêra mı na xevere

Vano bawo pêrodê ma pêrodime

Meyite mı cameverde tey bere

Dina de coru ontene nina

Malê tharva cigêra hare

Ewru zor kerdo qolê hete Pêtere

İvîsê mı kışiyo

Eskerê Tırki koto dere

Laçi verde İvîsê mı şûya hire

Lazê mı dest u boji semerne we

Koto 'ra wertê tawire

**Biko lerze meke
Ravêr meso rew memire
Ordiye na zalimi zofo
Dina ma sero kerda sojia sure.
DERÊ LAÇI**

- İvisê Sey Khali (Vatisê 7ine)

**Derê Laçi bivêso İvisê mı Çeto
Ordi gurlağ amo
Dorme ro ma gureto
Destê hora ho mecerê
Ma hêfê az ve azê ho gureto
Qırr keme qırr nêkeme
Nêqedino ordiye dewleto
Kam khe mara bımıro Cayê ho ceneto**

**Laçi sero damepêro
Asmen ra roz vineto
Ordi vireniya todero
İvisê mı ho bıçarne kêmere
Ordi vireniya todero
Bawo ho bıçarne peye kêmere
Seke polate gınê ro İvisê mı
Eskerê Tırki kot ve dere
Kam muwa u piyê torê bero
Cigêra mı na xevere
Vano bawo pêrodê ma pêrodime
Meyite mı cameverde tey bere
Dina de coru ontene nina
Malê tharva cigêra hare
Ewru zor kerdo qolê hete Pêtere
İvisê mı kışiyo
Eskerê Tırki koto dere**

**Laçi verde İvisê mı şûya hire
Lazê mı dest u boji semerne we**

Koto 'ra wertê tawire
Bıko lerze meke
Ravêr meso rew memire
Ordiye na zalimi zofo
Dina ma sero kerda sojia sure.
DERÊ LAÇİ
(Vatisê 8ine)

Halo halo halê ma yamano
Ordiyê dewlete amo
Dormê ma qapano
Haq adirê aşirunê Dêsimi wedaro
Kês marê Ala qutare nêvano
Ma jûmini qırr keme
Çhemê Muziri
Cendeg u lesu ano Laçi de dame pêro Tede şin u
şiwano

Qemerê Heseni
Mığari verde gino waro Malo şêrê mino berano
Hesê Khali khe kuno qewğa
Beşli ve doşi ser ano
Hemê Cıvê Khêji persenê
Xısmê ordi u tavorano
İvişi ho sano Pulê Pir Xatune
Hem dano pêro
Hem tey qeydu vano
Vano tu hirê ordi ontê ma serde
Axırê din İslamo
Destê Haqi dame pêro
Ordiyê tora nefer nêverdanu

Derê Laçi bivêso İvisê mı Çeto
Ordi qurlağ amo,
Dormê ma gureto
Destê hora ho mecêrê

**Ma hêfê howt bedelu gureto
Qırr keme qırr nêkeme
Nêqedino ordiyê dewleto
Laçi sero dame pêro
Asmen ra roz vineto
Elayi qumandari
Hu sano Pulê Anavare
Pusula de niadano
Vano vengê İvişi yeno
Nêzon haqa made se vano
İvis vano Haq ke
Ro binê qırtıka mıra nêcêno
Ez ordiyê tora
Tek nefer nêverdanu**

**Derê Laçi bivêso İvisê mı gavano
Bıra pêrodê na qewğa aşire niya
Merevê Kirmanc u zalımunê Tırkano
Destê hora ho mecêrê
Sar marê qolaiyê vano
Phepug bêro bıniso
Cêncunê marê bıwano
Yinu khe teseliya ho mara gurete
Meste bêrro goçê sima Jê goçê Hermeniyano**

**Qersuna polate gınê İvisê mı
Esker ğırr bi kot ve dere
Kam muwa u piyê torê bero
Cigêra mı na xevere
Merdena mı dıme
Na aşire kena çond pere
Ewru zor kerdo qolê hetê Pêtere
Laçi verde İvisê mı şüya hire
Lazê mı dest u boji semernê we
Koto ‘ra wertê tawure
Bıko lerze meke**

**Ravêr meso rew memire
 Ordiye na zalimi zofo
 Dina ma sero kerda sojia sure
 Çê aşirunê xayinu birijiyo
 Qırrkerdena ma arda rısfet u pere**

**Ma do pêro hêfê ho u
 Howt bedelu gureto
 Merdena koy pers kena
 Marê çef u saltaneto
 Kam khe mara bımıro Roza İmam Wuşeni bo ke Cayê ho
 ceneto.
DERÊ LAÇI
 - İvisê Sey Khali -
 (Vatisê 9ine)**

**Mı va yêmano Haqo yêmano
 Şêrê Dêsimi şêrê de girano
 Hên biya bıra bıray sero ifade dano
 Wax de wayi wayi way leminê
 Ax de wayi wayi way leminê
 Ax de wayi wayi way Roza Şıayê**

**Mı va hewri vejıay hewrê suri
 Mı va hewri vejıay hewrê suri
 Sarê Dêsimi sero bivılayi
 Vanê çewres çênekê ozovi
 Pêdestê jümini gureto
 Hu esto çhemê na Muziri**

**Şêrê wertê zav u zeçi
 Tede şın u şivano
 Qemerê Heseni
 Verê mığarade gıno waro
 Xılêmalê şêrê mino berano
 Vano gos ro sernê**

Vengê İvisê Sey Khali yeno
Ala Mirê mı sa vno
Wax İvisê Sey Khali
Hu sano Diarê Pir Xatune
Hem dano pêro hem qeydu vano
İvis Ağayê mı ordi zor kerdo
Hu bıçarne peyê kêmere
Ewru hucım kerdo
Qolê hetê Pêtere
Qersuna polate
Gina İvis Ağayê mı ro
Ordi hona koto ve Dere
Nêzon kami mowa kore rê
Arda na xevere
Ax de way way way leminê
Ax de wayi wayi roza şıayê
İvis Ağayê mı welati vera şüya hire
Lazê mı hermi boji semernê we
Koto wertê tavure
Mı va bıko lerze meke
Ravêr meso rew memire
Ordiyê Hukmatê Tırki zofo
Dina ma serro kerda sojia sure
Mı va bıko lerze meke
Ravêr meso rew memire
Ordiyê Hukmatê Tırki zofo
Dina ma serro kerda sojia sure
Ax de wayi wayi lemin wayi
Ax de wayi wayi roza şıayê
DERÊ LAÇI
- İvisê Sey Khali - (Giniye)
(Vatisê 10ine)

Halo halo halo
Ax halê ma yamano

Hiris u dı helayi amê
 Dormê ma gureto qapano
 Top mitroz onto ve ma ser
 Verê ma mız u dumano
 Verê ma dumano
 Ma sero tufano
 Ala bêrê Derê Laçi
 Tede şin u şiwano

Têlmas Derê Laçi
 İvisê mı gavano
 Vano bawo
 No pêrodayisê aşiru niyo
 Ax cengê dulgerano
 Haq adirê aşiru wedaro
 Kês marê Ala qutare nêvano
 Merdena mara têpia yê sîma
 Jê goçê Hermeniano
 Kafiri ordiyê ho do arê
 Ra u olağê ma qapano
 Qemerê Heseni gino ve cı
 Gayê mîno şêro berano
 Ali Ağay hora têpia berze
 Pilênia aşire tey bımano
 İvisê mı hem dano pêro
 Hem lawıku vano
 Ax biye biye İvise mı biye
 Vano bawo
 Aşiru kerda lemin bêbextiye
 Têde, biyê top şiyê
 Milis yazmıs biyê
 Esker hora têpia esto
 Amê kotê vireniye
 Destê mordemi cı nêsono Bawo rında Kirmanciye

 Halo halo halo

**Halê ma yamano
Zalımı ordiyê ho dove arê
Ardo kerdo dormê Demenu
Pêrodê bımırime
Ewru roza des u dî İmamı
Berzê ho ver şime
Na dawa ar u namusê Demenu**

**Ondêrê Laçi vera İvisê mı Çeto
Merevera tıfong gırino
Ax asmen ra Roz vineto
Pêrodê ma pêrodime
Na merdene marê saltaneto
Astê ma nêsono nêkuno
Çolunê melmekêtu
Herkês peyê tıfongê hode bımıro
Na welat marê ceneto
Bıko Derê Laçi cigêrem hire
İvisê mı dest u pay semernê we
Koto wertê tawure
Sey Khali vano lerze meke
Bıko bıko herey bımıre
İvisê mı gıno ve cı
Esker hona koto dere
Piyê mıra mevazê
Zora na xevere
Piyê mı damış nêdano
Zora tharva cigêre
Hevalunê mıra vazê Meyitê mı tey berê**

**Biye biye cigêrê mı biye
Sey Khali vano bıko
Merdena tora têpia
Na dına biye tariye
Demenu danê pêro
Malê vazê şêrê minê bariye**

Vanê peyê tîfongê hode mireme
 Marê lozîme niya
 Surgunên u qurvetiye
 Mezelê ma kotê Dolu Bavay
 Sultan Bava u Koyê Qutiye
 Derê Laçi bîko Paga Khani
 Mî 've phoşti kerd pil werezayi Namê huyo xêr îvisê Sey Khali
 Cîrê kîlamu vano
 Xal Welîyê Wuşênê Îmami.
DERÊ LAÇÎ
 (Vatisê 11ine)

Way de welat welat
 Dayê welat çî yêmano
 Welat sero danê pêro
 Dayê mîz u dumanî
 Tiarey ma sero
 Ontê riyê asmeni
 Dayê asmen şiyê dano
 Aşîrenê cêver mevejîyê
 Tîfong berzê
 Dayê karê cûamerdano
 Haq adîrê aşîru wedaro
 Ver vejîyê kêş marê Ala qutare nêvano

Ondêra Giniye verde
 Îvisê mî şüya hire
 Esker vîrendiya tode ro
 Merame mevzu ser
 Hu bîçarne kêmere
 Vano dayê derd mî nêweno
 Qul katora eskerî ver
 Qulwawunê ma cî salîx dano
 Mistefayê Torne Sure
 Vano xalo tîfong berze
 Werezayê tu top bijêro

**Nia tıfong çipı berze
Meverde kafır sarê mı bero
Hesê Gêwe vano
Pêrodê ma pêrodime
Kês ma dıma
Çheku gire nêdano
Dayê nê lemê
Ma hêfê huyê howt bedelu gureto
Bextê Aşira Demen rê
Qolayê mevazê
Astê ho polato demıro
Senê cano polato
Dewrê hirê serriyo
Dewletu de dano pêro
İvisê mı hem dano pêro Dıma kılamu vano**

**Ondêra Giniye verde sono şüye
İvisê mı esker do arê
Sano gêrisa Anavare
İvisi esker do arê
Sano gêrisa Anavare
Ewru esker zor do ma
Qomo qolê hetê Pêtere
İvisê mı khe gıno cı
Texeliyo tıfongê aşire
Vano qomo Oli kenê
Piyê mirê meverê
Evê mın na xevere
Zora kês damış nêbeno
Çetına tharva nê cigêre
Haq adırê aşiru wedaro
Dayê sarê ma benê
Zalimu çarnove pere
Ondêra Giniye verde
İvisê mı sona cerde
Dayê ewru çêverê miğari de**

Dest u pay nêro pêser
 Qemerê Silemani
 Dayê xırmalê vazê
 Şêrê mino berano
 Bawo Oli bo çêver onto
 Oda ho kilit kerda
 Sileman Ağa'yi
 Miletî mêratê boni de
 Sero caverdayi
 Khana aşiru zofa
 Ma eve destê na zalimi
 Ya sevqetê ma urzno ra
 Qomo kerdo hewzê çewlîgi
 Elay ontê ma ser
 Tavuri sanê têpey
 Dormê made qurmîs kerdê
 Ağırmakineyi
 Jêde merdena ho ver mekuyê
 Sımara têpiya aşiri
 Qırr kerdi qedenayi.
DERÊ LAÇI

- Hewa Demenu (Vatisê 12ine)

Halo halo halê ma çı yamano
 Halo halo halê ma yamano
 Ordi onto ma ser
 Dormê ma qapano
 Şêrê Diarê Derê Laçi
 Tede şin u şivano
 Şêrê Diarê Derê Laçi
 Danê pêro gayê minê şıay
 Tede mız u dumanano
 Haq adirê Aşiru weda ro
 Kês marê Ala qutare nêvano
 Bextê aşiru birijio

Kês marê Ala qutare nêvano
İvis Ağayê mı vano
Pêrodê ma pêrodime
Merdene karê cüarmerdana
Ax ordiyê çêvêsayi zafo Qırr keme qırr nêkeme
Ondêr zofo nêqedino
Ala bêrê Qemerê Heseni
Verê mığari de gıno waro
Şêro mıno berano
Hemedê Cıvrailê Khêji dano pêro
Su ve su beşliyu 've hermu ser ano
Hesenê Khalê Gonci persenê
Gayê mıno şia
Dormê ordi de çhiv dano
Aliyo Qız Lazê Hemê Mirzê Sili
Haq zono vergê qatara no
İvis Ağayê mı ho sano
Diarê Pulê Pir Xatune
Hem dano pêro hem qeydu vano
Ax ondêra Gêma Anavare de
Bêbext pusıla ra nia dano
Gosdê vengê İvis Ağay yeno
Şêrê mı cüavê helayu çitur dano İvis vano tu hirê ordi ontê ma
ser
Nêvana axıre din u İslamo
Haq ke dest dano danpêro
Nafa ordiyê tora
Tek neferi ranêverdanu
Aşiru ra vazê
Nika teseliya ho ke
Ma Demenu ra gurete
Meste bêro goçê sîma
Jê goçê Hermeniyano
Laçi verde İvis Ağayê mı çeto
Laçi verdê cayile mı çeto

Şêrê Diarê Derê Laçi
 Asmen ra roz vineto
 Kam ke mara Derê Laçi de bımıro
 Roza des u dı İmamuna
 Axrete de cayê ho ceneto
 Bextê cûamerdu de
 Qolayê mevazê
 Ma dopêro
 Hêfê huyo howt bedelu gureto
 Qırr keme qırr nêkeme
 Nêqedino ordiyê dewleto
 Ax Laçi verde
 İvis Ağayê mı şüya şirene
 İvis Ağayê mı
 Dest u boji semernê we
 Koto wertê ordi u tawure
 Lerze meke İvis Ağayê mı
 Ravêr meso rew memıre
 Ordiyê hukmati zofo
 Dina ma sero kerda sojia sure
 Mowe vana Haqi ra bena
 Mineta mına dertliye qewıl bena
 Kıstena İvis Ağayê mı
 Nafa zure bena
 Ordı zor kerdo
 Ax İvis Ağayê mı
 Ho bıçarne peyê meterisê a kêmere
 Ewru hucım keno
 Ordiyê çırtonê hetê Pêtere
 Bêrê leminê na bêtere
 Qersuna polate gınê İvis Ağayê mı
 Ordı hona koto ve Dere
 Kamo muwa u piyê torê biyaro
 Bıko ax a xevere
 Kamo muwa u piyê torê biyaro

**Ax İvis Ağayê mı
Ax leme a xevere
Qırr kerdena ma Demenu
Ajiya de khana
Aşıru pê ma kerda rısvet u pere
Qırrkerdena ma Demenu Kerdo rısvet u pere.
DERÊ LAÇİ
(Vatisê 13ine)**

**Da Derê Laçi yo
Bıra na gavano
Danê pêro tede mız u dumano
Ala bêrê tenga ma u Laçi
Phepug marê bıwano
Ala bêrê tenga ma u Laçi
Phepug marê bıwano
Top u tufang no ro ma ser
Dere mız u dumano
Top u tufang no ro ma ser
Dere mız u dumano
Seşt u dı tiyareyi estê ma ser
Bimbarek roşt nêdano
Şeşt u dı tiyareyi estê ma ser
Bimbarek roşt nêdano
Xiremalo İvisê Sey Khali
Hem dano pêro
Hem tey kılamu vano
Xiremalo İvisê Sey Khali
Hem dano pêro
Hem tey kılamu vano
Qumandan dormê gureto
Verva ho tey niadano
Lawo lawo ala gostê
Wu İvis mara sa vno
İvis vano Haq ke dest da mı**

Eskerê dismên ra az nêverdanu
 İvişi tufangê ho gureto
 Kuno wertê tawure
 Makinu cêno ano
 Ondêrê Deri persena
 Tede mız u dumanu
 Xiremalê aşirenê
 Kam ke rew reseno
 Ra u welağunê ma
 Hukmati rê salix dano
 Aşirenê rınd vinderê
 Na raye goçê sima
 Jê goçê Hermeniano
 Tenga ma u Laçi
 Phepug marê biwano
 Hese Gêwe persenê Kuno wertê tawuru
 Tede şin u şivano
 Wuşên Ağayi persenê
 Wu Ağawo khano
 Hemedê Civraili persenê
 Dormê ordi de bira çhiv dano

Onderê Derê Laçiyo
 De bira şüya hire
 Onderê Derê Laçiyo
 Ax bira şüya hire
 İvis dest u pawu semerneno we
 Kuno wortê tawure
 Biko lerze meke
 Bawo qeda rew memire Mayê vana Haq ra bena
 Merdena lazê mı bena zure
 Bawo peyra zor kerdo
 Ho berze peye kêmere
 Bawo qeda ho sas meke
 Ho biçarne peyê kêmere
 Surata lazê miro Yena gonîa sure Ondêrê Derê Laçi yo

Wax bira sona Çeto Kowu ra damê pêro
Marê saltaneto
Kowu ra damê pêro marê saltaneto
Peyê tufangê hode bımırime
Cayê ma ceneto
Peyê tufangê hode bımırime
Cayê ma ceneto
Pêrodê ma pêrodime Hêfê ho ma gureto.

2 - DI ŞÜWARA MISTEFAYÊ WUŞÊNÊ ÎMAMÎ (DERÊ MEYÎTU)

.....

*Têlmas Hiniyê Dızduno
Bıra Mistefayê mı sona cerde
Kafiri ordiyê ho dove arê
Helayiya hetê
Qarşi Ama ma
serde*

HAL U MESELA

ŞÜWARA MISTEFAYÊ WUŞÊNÊ ÎMAMÎ

Weliyê Wuşênê Îmami, xeylê waxtiyo çê ra vejîyo. Hetê Xozati de kêwrayênia çê Alê Hemê Fate biya, wasto berdo wuza kêwrayin. Kêwrayin khe qediya, ho dest de fetelno, şîyo weyvû, şîyo deniskar ya ki jûyo ke merdo, şîyo dey sero şûare vata. Hên hên feteliyo, serre şîya serre ser.

Hete Şine ser ke şîyo, şîyo Sey Rızay rê biyo meyman. Çike ora avê Sey Rızay veng do cı berdo Vonk, Vonk dustê Pêtere dero. Çê Begê İvil vanê, amo uza, Bavay sero kılame vata, şîyo Ağdad qonağê Sey Rızay de eve Alişêri ra pia kılami vatê. Hem ki khalikê Weli yi khe amê Pêtere, hurêndia bonu khalikê Sey Rızay ra gureta. Coka jûmini rınd nas kenê. Jûmini khe pers kenê, Weli vano: „Çiyê ame mı gos, vanê, aşir biyê top, qerar gureto, vato nara dime uwa Pêrtage ra nat eskeri nêverdame bêrê Dêsim. Na xevere raştîya, raşt niya.”

Sey Rızay çîmunê Weli de niada, binê lewura huyiya vake: „Weli, fekê mîleti çûal niyo ke gîredime. Jû qesê vajino, wuyo bin ki jüyê nano pa hên vano. Na xevere zura. Çikê ma esto, kamê ma esto, çond çekê ma estê ke ma uwa Pêrtage ra nat eskeri nêverdime. Ma par çekê ho berdi teşmilê Avdıllay nêkerdi. Nika

çıkê ma esto. Rayver biyo qeda kota çê ma, aşir Aşire viren niyê, qul qulo viren niyo bayêm! Tu ki zonena ke ez bînê na qulik dero. Çike bi, çike kerd, erzenê mı ser. Ezo Rızo nêçar, çı wele ro horo kêri!”

Weli vake: „Sıma çheki berdi teşmil kerd, thowa rınd kerd çıwawo. Vinde yî çı qeda anê kenê verê çêverê sıma. Çı anê ma serde, ala sayê! Ez her cara fetelün. Qereqol virajinê, ray virajinê, pırdi virajinê, ni bila seve nêvirajinê. Nu fermanê Dêsimiyo, fermanê Kirmanciyo, nayê bizonê!”

Sey Rızay vake: „Endi biyo şıyo. Mı xeyle ho ver da. Ez zonon ke ni ma xapnenê. Tıvarê mı ninurê çino. Mı xeylê mektuvi rusnay Xozat. Mı va, mı xatırê Haqi sanê, bêrê qesey kerime, goni nêrişıyo. Yinu xeverê mirê rusnê, ez şüne lewê dine, ma pia qesey kerd. Wunciya qesê mı pere nêkerd. Yinu horê qerarê ho gureto. Ma ke se vajime, feydê ho çino, pirêm!”

Weli a sewe kerd meyman, derdê Sey Rızay têra kerd, lawıka Bavay u zovına lawıki vati, fişt bervis. Sodır ara ho khe kerde, xatırê ho wast, kêle ho jümin ra bırna, bi rast şî hetê Xozati.

Phonc ses asmi vertê xozat u Pulur de ame şî. Hem milet reqesna, hem fişt huyiayis, hem ki fişt bervis. Wuzara ke şıyo hetê Qocu, xevere ama vato, Çê Sey Rızay Bombe kardo, laz biyo dırvetın, Sey Rıza eve domonu zor xeleşiyê, çê kerdo thol, bar kerdo şiyê hetê Puluri. Dıma, Alişer u Zarifa Xatune sare cıra kerdo berdo Xozat. Wuzara vake, Şahan Ağa kısto. Kistêna Şahani cırê xeylê çetın amê. Çike Şahani rınd nas keno. Pia non u sola jüvini werda. Veyvê Şahani de Weli kêmane cınito. Nu qese, cırê zof çetın ame.

Peyê coy xevere gurete ke, çê Sey Rızay pêro qır kerdê, hora Sey Rıza xeleşıyo. O ki şıyo Erzingan de teşmilê hukmat biyo, berdo Xarpêt. Wuşênê Seydi, teşmil biyo, uki berdo Xarpêt lewê Sey Rızay.

Xozat u Pulur de xeyle mend Weli. Xeveri na het de rew ağme benê. Hetê Demenu ki zoneno, hama na het, hetê xeveru ra zovınawo. Eke Qereğlan devi, jü xeverê amê vake: „Qemer Ağa, Fındıq Ağa, Cıvrayil Ağa, Cıvê Khêji yi ki şiyê teşmil biyê. Xarpêt de howt ağlerê Dêsimi estê dare.

A zimustu ki wuze mend. Çelê zimustoni Pulur de zof çetın vêreno ra. Her ca vore gureto binê bandıra ho, sipe keno. Serd u pukê ho gezevo. Eke kot asma Gujige, her ca guza, vawo hene yeno ke tozıka vore keno ison ser, ison xenekneno. Dora dime asma Marti çêver kerd ra. Dima siliye vorê, pede-pede kerd gêrm. Mereku de alef hama hama yeno ke bıqediyo. Çimê mal u gawu tever ra perê. Wayirê çêyi wazenê ke, Mart endi ravêro şêro, Nisane bêro, mal u gay şêrê tevera bıçerê.

Weli niada ke hawo endi Mart vêreno ra, wayirê çêyi ra vake: „Eke izne dana mı ez endi rast vi şêrinê çê ho. Xeyle waxtiyo ez çê ra bûne duri.”

Wayirê çêyi vake: „Bava Weli, hala dı hirê rozê binu vınde, na Phire ravêro, horê gıra gıra sona, hora tu kota herey, zonon tu xeyle waxtiyo ke riyê çêyi nêdiyo.”

Weli vake: „Hawo serre şıye serre ser ke ez çê ra vejıyo. Van linge rew şeri hama zeke tu vana, kptime Phire, roze dı roze bini vındi hala dına se bena.”

Weli, hekatê Phire ard ra ho viri. Sonde miletire khe kemane cınıt kılami vati, dima domonê çêyi dorme hode kerdı top, cırê hekata Phire qesey kerde.

“Waxto vire de jü Phire biya, hirê tenêy ki bijêkê ho biyê. Waxt waxte Asma Marti viya. Phire niadana ke mereke de alef qediyo. Hal ke na hal bo bijêkê Phire pêro mirenê. Phire veng Marti dana, vana: „Martı Martı, tenê hirayıye ke, bijekê mı memırê, Xızır bo, eke bijêkê mı nêmerdı, jü torê kon sogıs.”

Mart cüav dano Phire vano, ‘Rozê mı senık mendê hama, seveta tu kon gêrm va bijêkê tu memırê.’

Mart Phire nêskıneno keno gêrm. Eke beno gêrm, hewri benê vındi, tij erena riyê hardi, pede-pede vore vıleşına ro. Phire bena tever sona vilıkunê verê vore dana arê, ana dana bijeku. Bijêkê Phire, verê çêveri de ho tadanê, kay kenê.

Mart niadano ke, endi rozê xuyê peyenyê hama Phire ra veng nêvejino, phize ra cı nikuna. Mart dewrê ho senık mendo ke ravêrno. Senık mendo ke Nisane hurêndia Marti bijêro.

Mart sono verê pencerê Phire, venga Pire dano, vano, ‘Phirê Phirê, mı torê hawo kerd hirayiye hama tu hona mirê sogis nêkerd, sogisê mı koti mend?’

Phire vana, ‘Se bi! Ala tenê savır ke, bijeki tenêna hewl vê, hona sogisê ho wena.’

Ha ewru ha meste, Mart niadano ke fêlê Phire zovina ro. Mart gınenno puro ke, waxtê ho hawo vêreno ra. Sonde yeno çêverê Phire ke sogisê ho bıwazo. Bêveng yeno şêmıga çêverê Phire, niadano ke zere ra vengê Phire yeno. Gos nano’ro ser ke Phire bijekunê hode hem qesey kena hem ki cırê lawıke vana. Vana,

‘Martı martı solê tı pêşiyê

Bêçika mı de ha foliye

Asma to vêrde ra şıye

Bijekê mı endi xeleşiyê.’

Dıma vana, ‘Mı pê Martı xapıt. Hirê roji mendê, endi nêşkino thawa bıkerı. Dı-hirê rozunê binu ey xezelnon, dıma dar dan dım ro rusnon, va kata sono şêro. Asma Nisane comerda, qemisê bijekunê mı nêbena, cırê thawa nêkena.’

Mart na qesunê Phire ke hesneno, hervi ra vozeno sono lewê Nisane. Vano hal mezal nia u niaro.

Nisane cıra vana, ‘Se kena, hirê rozê to mendê ke tı şêrê çê ho. Hirê roji Bijêki vêsan bımanê ki, cırê thawa nêbeno.’

Mart vano, ‘Hımmm. Hona hirê rozê mı estê, to ki xêrê ho hirê rozu bıde mı, ez kon serd u puk, bijekunê Phire vêsaniye ra nê, nafa serd ra kison.’

Nisane Martı nêşıknenı, qewul kena. Mart sonde ra nano ro cı, vore vorneno. Nata puff keno, bota puff keno, hewa keno serd u puk. Phire sodır urzena ra ke, çı bıvino. Her ca pêro vora, sıpewo, dar u ber bıne vore de mendo, puk u ğezevo. Lozine de ne koli estê ne ki mereke de alef. Bijekunê hora vana, ‘Damis vê ha, nayê dı roji mendı... nawa jü roze mende... damis vê ha!’

Jüyê aye ra, jüye Martı ra waxtê Martı qedino. Phire vırende bena sa hama dora dıme sık kuno zere. Niadana ke çıyo de temase zuğur keno. Her ke şı beno puk u badev. Roza jüya Nisane de bijeko sıpe mıreno, roza diyine de ki bijeko şia mıreno. Phire

vana, ‘Marto, tu dı bijekê mı werdi, kerdî ğenimê ho, tekê hireyine to nêdan!’

Bijekê ho cêna bena dînike de kena binê lêyê qatîği ra, cıl dana ra ser, rınd têminena. Eve ho ki sona verê lozine de sarê ho avoro kena, berverna, zuqena vana, ‘Ero Marto, to bijekê mı pêro werdi, ğenimê can royê to vê!’

Mart lozine ro yeno niadano ke, raşt ki bijekê Phire cayê nêawseno, caverdano horê sono.

Asma Nisane yena, her ca beno ğêrm, Phira dêkbaze bijeka ho binê sepete ra vezena bena tevera çiraynena.

No adet verecoy Dersim de ca ve ca amêne diwayene. Asma Marti tayê cawu de asma Phire say bena. Asma Phire ke amêne, kokımu dı-hirê bijekê soyi kerdêne binê sepete ra. Vatêne, ‘Nêbo ke Mart Phire rê thawayê bikero!’ Serd u puki ver bijekî hên dardêne we. Phire hetê Dêsim de zof zof muhima. Hata ke na ranêvero, kêşî rê retiyê çina.”

Weli, eke bi wusar, Phire viarnê ra, çêwo ke tey mendo cıra xatirê ho wast, bi tever, pede-pede oncia ame çê, ame Hiniyo Dızdu. Eke ame çê, xanıma ho tenê herediyê. Tey qesey nêkerd. Domanê ho virarê nêşî. Çike xeyle waxtiyo ke çê nino.

Xanime vengê ho kerd berz vake: „Nêro Weli Weli çêvêsaye, tu eve seru kotiya. Nêvana ke, na domanê mı estê, ni se biyê, weşiyê merdê! Nêvana ke, lazê mîno jû Deste de mektev dero, eyrê se bî, vêsano, têsano, virano!”

Weli binê lewura huya vake: „Nêrê çêna Paşî, ez çêf ra nêamu. Mîleti ez ra nêverdune. Wes bê, herkeşî ho dustra ez sılayiye kerdune. Mı yaxê ho mîleti dest ra nêxelesna. Wuza veyve, haza kêwrayin, naza deniskar...”

Xanıma ho Emina tenêde ho ke herediyê şiyê dînike, tenê nu ‘ve most ra ard verd de na ro vake: „Tu raye ra ama nîka vêsana, horê buyê.”

Lazê ho İsmayil tenê pilo hama Hase hona cıcık dero. Çêna ho Elife uste ra amê lewê piyê ho, dest phaç kerd, pi ki lewê nê ve gêpera, lewê hode nîsnê ro, horê nonê ho werd. Dıma İsmayil ‘ve Sose ra amey lewe, yî ki phaç kerdî. Weli hona nonê ho newe qedenavi, Emina ke tenê cıcık est fekê Heseni, uste ra Hese berd

dave Weli. Guret kerd vırara ho, rınd tey niada “Wiy wiy lazê mîno nazli. Serre nê m qedeno hona cıcık lino. Ez qedayê lazê ho bijêri” vake.

Eke nonê ho werd, Emina domoni teşmilê çêna ho Elife kerdî, şiyê hini de tencık na ser, uwe kerde gêrmîne, uwe kerde Weli rê, dîma kinci kerdî tencık, wela adırı kerde cı, eve dar rınd çerexna, dê m da, xeyle ke mend, kinci tencık ra veti eve topiç topiç kerd, rınd qiler cıra vet, eve uwa pake kerdî zelal, eşti ve lızgunê tee ser ke jüa bê.

Weli khe ame dewe wertê domonu u qomê ho, çike di, çike hesna hurdi hurdi qesey kerd. Her keşi ra vake: „Wertaliğ zof xıravino, hukmati qerar gureto, erzeno Dêsim ser, Ağlerê Dêsim tayê eşti dare, tayê kıştı, tayê ki kerdî hepıs. Nika eke koti kamci dewe, a dewe ‘ve hêgawu ra, çêwu ra vênênê, mîleti kenê top, qırr kenê. Mal u gawu ki cênê tey benê.”

Hiniyê Dızdu vire ra yê Pilvancıku biyo. Dîma mordemê Wuşênê Seydi, terefa Sılê Hemê Boli, Şêğank ra yenê Hiniyê Dızdu de milk hêrnenê horê a dewe de mekan cênê. Wuşênê Seydi ki nejdiyê Hiniyê Dızdu de Galvosu vanê, wuza weşiya ho ramita. Çê huyo jü Galvosu de biyo, çêwo bin ki Çola Heru de Ova Khêru de biyo. Wuşênê Seydi ra jü laz u heşti ki çêney benê. Lazê ho eke mîreno, vano ocağa mı kor mebo diye sono Xêçe ra çêna Xıdê Reye de zewejino. Ayê ki ano Galvosu. Namê dayê ki Gulise bena. Mêrdê Gulise ki jü qewğa aşiru de mîreno. Deyra dı çênê u jü laz beno. Birayê Weliyê Wuşênê İmami Mîstefa ki reyê zewejıyo hama jümin caverdo. Mîstefa zer verdano çêna Gulise, sonê wazenê, weyve kenê pia zewejinê. Wera dime Weli, birayê ho u tayê mordemu ra endi Hiniyê Dızdu de mekan cênê. Çike ora avê amê lewê mordemunê ho ware. Veyve ra dime endi Pêtere nêsonê.

Weli virende sono lewê mordemunê ho, sono lewê Sılê Hemê Boli. Vano: „Apo, hal u mesela nia u niara, hukmati qerar gureto, yê ma endi na raye kok u fermano. Bêrê ma çimi mimiye huyo qımeti bijême horê şime wertê biri, wertê gême ho wedarime, ala halê ma se beno. Niadame ke thowa çino, reyna cêreme ra yême. Niade Ap Wuşênê Seydi pêguret berd, eve ağleruna eşti dare. Nafa sıra ma dera.”

Silê Hemê Boli eke tenêdê ho Weli gos da vake: „Apo gori, to raşti vana, niyêdê ninu nafa rınd niyo, ez ki fam kon. Hama ma eskerunê na dormu naskeme, qumandani naskeme, muxtari naskeme. Mîde di-rê qurîşi estê, tenê erzon ver, belkia ho xelesneme, hala ercele meke.”

Îyê ke dewe derê, kêş gosro Weli nêna. Birayê ho Mistefay vake: „Nê bira tu se vana, ma se kerdo ke hukmat yeno ma qırr keno. Ma thowa tıfong esto Hukmati çiko.”

Weli: „Bira, mı eve çımunê ho diyê, zofê tenu ra ki mı hesna hetê Xozati de Pulur de, mîlet qırr kenê, iyê ke mendê ki, remenê kunê gêmu, mığaru de ho danê we. Dirê asmi ra avê şiyê Sey Rızay de qesey kerdo, dima amê, çê dey eve teyyaru bombe kerdê, laz biyo dirvetın. Sey Rıza uzara remo, kotê vireniyê, pêro Qırr kerdê. Uzara ki remo şiyê Erzinga, teşmil biyo. Se kerd, berd Xarpêt de est dare. Mordemê ma Wuşênê Seydi est dare. Nafa sıra made ra. Bêrê şime wertê gême, şime mığaru ho wedarime, belkia yenê ma nêvinenê, vêrenê ra sonê. Dima wuncia yême dewa ho.”

Mistefa tenê bi xayis, ama ke fıkırê ho bıvurno, wunciya texeliya. Vake: „Nê bira, ez dewe de vındon, marê thowa ki nêkenê. Sima ki çê hode vınderê. Remenê, peyê coy, ‘dêma ke suce sima biyo ke sima remenê’ vanê, ma kisenê.”

Weli niada ke, bira nino. Qesa huya peyêne vake.

“Ağayê Alu Çuxurê ra gurêdê berdê Kêrtê Mazgerdi de kistê. Mordemê mara, Aliyê Gaxi ve mulxıtê çêyi ra berdê Mazgêrd de dıma Wuşênê Aliyê Gaxi Gole Çetu de, Hesên Efendi, Hesê Mışti eve domonu ra berdê Balışere de butu qırr kerdê. Thowa Hesên Efendi ve Ağayê Çuxure tıfong est hukmat çıvawo! Aliyê Gaxi belkia, Tırku dismeniya khane arde ra ho viri qırr kerd. Ma suçê iyê binu çıva vi.”

Weli se kerd, va nêva qe pere nêkerd. Xeverê gurete ke esker amo Halvoriyê vêsna, mîlet kerdo top pêro qırr kerdê, reyna birayê ho Mistefay ra va “Bê biremime” biray qewul nêkerd, veng da xanıma ho Emina, vake: „Erê Emê, çêna Paş, sodır hona fejr riyê asmen nêsano, İsmayil ve Heseni ra bijê ma şime, roza bine ki yon çênu cion an.”

Muaye veng da çêna ho Elife, vake “Elê.” Çêna vake “Çıvawo dayê.” Vake, ma sodır çhike ra domonu cême some, tu lewê Sose de vînde, qayitê çêyive, dîma piyê tu yeno sîma ki cêno ano.”

Elife u taw des u çor, des u phonc serri dera. Elife vake: „Ma ki sîmade yême. Ez tek teyna naza se bîkêrine, terson.”

Muaye vake: „Çênâm, honde qatîgê ma îtaro, mal u gayê ma îtarê. Ala vînde, piyê tu dîma ki sîma yeno cêno.”

Sodır hona fejr asmen nêesto, Weli ve Emina ra uştî ra. Tenê tedarekê ho dî, nu ve thoraq ra kerdî wertê paçi, İsmail Weli pê dest guret, Hesên ki Emina kerd vîrara ho, hona Elife ve Sose ra ranêustê, bî tever, bîra raştî.

Kotî wertê gême, ho kerdî vîndî. Weli hem sono, hem ho dîma dewe de niadano. Aqîlê ho bîrayê ho Mîstefa u domonunê hode mendo. Jû ki lazê huyo ke Deste de sono mektev, o zof kotora Weli virî. Çike xeyle waxtiyo lazê ho nêdiyo. Eke amo çê, o waxt Weli Sakak te veyve de biyo. Lazê ho ki çêde ardî çineviyê, qatîre bar kerda şîyo arêye, hona çê nêamo.

Xeyle khe şî, şî Gorgit, wertê bîrr de ho dard we, wuza vînetî. Emina wertê birrî de nişte ro, Hese virare dero, cîcîkê ho vet est fekê Hesênî, tenê non ve uwe ra ki day İsmayîlî. Vake: „Weli, ma rînd kerd nêkerd nezôn. Yî domonî, bîrayê tu, torna Xîdê Reye, cîranê ma, kêşkîa ca nêverdêne. İnurê ke se bî, marê ki hên bîviyêne. Ya ki tey bîyardêne. Mî kêşkîa Wuşê arêye nêrusnenê. Nîka Ele ve Sose ra se kenê ecep. Gulizare, çê bîrayê tu Mîstefay de lewê cîniya deyde ra, a se kena. Yî eskêteğiyê, cahiliyê, zerrê mî zon dano.”

Weli vake: „Erê çêna Paş, tu vana zerrê mî zon nêdano çıvawo. Mî hetê huyo jû, dewe de caverda. Mî se kerd bîrayê mî Mîstefa nêame. Meste son çênu an, reyna cîra van, hora khe ame, yine ki tey cîon yon.”

Eke bî su, Elife şiyê lewê Apê ho Mîstefay, vake “Apo, ez ki son. Waa ho Sose ve Gulizare ra cîon son lewê piyê ho yînu.”

Apê ho Mîstefa herediya, vake: „Nêrê tu kata sona tek teyna. Na pesewe çutîr raa ho vezena, kata sona, piyê ho yînu çituri vînena. Jû ki honde ron u thoraqê sîma yîta ro, mal u gayê sîma se benê, kam yînude niadano. Tu vînena, kêşrê thowa nêbeno.

Piyê tu yi ki meste bêro cêrenê ra yenê. Çê hode vînde, cayêki meso. Gulizare lewê veyva tode ra, ayêrê ordım kena."

Elife apê ho gos nêda. Hona tij ko ra vind nêbiya, waa ho Sose gurete este phoştia ho, çêver kerd ra biye tever, ho ro Gorgit guret biye raste. Hama çimê huyo jü waa ho Gulizare de mend. ho hode va: „Kêşkia mı Gulizare ki tey biguretêne." Xeyle khe şî koti wersağê vanê koti wuza, verê Sakaki tenê solix guret, reyna niada ke, esker ame kot cêr. Sose reyna kerde phoştia ho, şî şive Gorgit. Elife gos da ke, jüy corde wertê birrde veng da vake: „Elê!" Elife ho çarna vake: „Yewo!" Vake: „Erê thawo bêrê." Elife, Sose phoşti dera tik şiyê khe, piyê huyo. Verva cı ame, Sose cıra gurete, pia şî lewê iyê binu. Çimê Elife khe gınara mowa ho, şiyê lewe wirqoşıya cı biye, bervê. Vake: „Dayê, ez hên tersune ke, mı va belkia ez endi mowa u piyê ho nêvinon. Birawunê ho nêvinon. Apê mı, waa mı Gulizare ki mı nêdê. Vake veyverê ordım kena. Zof tersune, zof. Hora mı khe sîma nêdiyêne, ho aşê ra estêne cêr."

Muaye vake: „Meterse cigêram, piyê to hora ho kerdi vi hazır ke bêro sîma bijêro biyaro. Sîma nayê eve ho amey."

Elife niada ke, dı cinikê bin wuzarê. Yi ki Sakak rayê. Endi waxto ke lêl bikuyo, uşti ra, pêro pia şive Sakak. Weli Sakak rınd zoneno. Hora heştêra avê amevi ita veyve, veyvê lazê Memli Ağay biyo. Sarê Sakak ki Weli rınd nas kenê. Sakak de şî çê Ağayê Miroyi vanê, şî çê dinu.

Eke nu mu pot pia werd, dîma niada ke esker qeleviya de Sakak. Veng dove Muxtari vato: „Ma esmu ita vindeme, non çimi marê biyarê." Eke nu çimi cîrê berd, esker khe bi ğayis, Weli yi wuşti ra dijdîa, Sakak ra vejîay, remay şî serê dewe. Dı ciniyê bini kotira yînu, bî des. Çor ciniyê Sakaki yê, Elifa, Sosa, bırayê ho İsmayil ve Hesên rayê, mowa huya, bî rast şî, şive Derê Oxe, wuza koti wertê birri.

Zerrê damişnêda, hona fecir gîlê kowu nêesto hurêndia hora ust ra vake "Emê." Xanîma ho emina Hese vîrare dero hên wertê birrde tenê hard vîrasto, sakilo khan ki kerdo binê hora, rakotiya. Çimê ho kerdi ra, gîra ra vake "Çıvawo Weli, se vana."

Weli vake: „Erê Emê, hewnê sewe çîmunê mı nêkot. Eskero ke kot Sakak nîka horo Hiniyê Dîzdu cêno sono. Zerrê mı terseno, ez

vajine ke nafa yê ma kok u fermano. Ez van, reyna şêri dewe, se vana?"

Emina vake: „Weli, tu honde ho va, se kerd vatena tu aqlê dinu nêkote. Tu honde camatu de biya, mîleti to gosdêne. Nika, bırayê to, dewizê ma to gos nêdanê. Tu khe şêrê dewe se kena ke. Hama uncia tu zonena. Zerrê to khe damiş nêdano: „so niade, eke yenê bizê biya, ma se vaji.”

Dı mılışı verê eskeru de sonê, raye mısnerê ra erkeru. Yi dı mılışı Qereçor ra viyê. Ravêr şiyê dewe, şiyê Hiniyê Dızdu ke, jü hawo verê çêverde, binê tüye de kêmanê cıneno, lawuku vano. Vengo weso henen pa biyo ke, tenêdê ho vinetê gos do. Dıma şiyê lewe, tenêna ke gos do, vato: „Bıra bıra, eke şikina bireme, nika deqena esker yenê, sîma qır kenê.” Amê khe Mıstefay remdayis dê, esker kot ve zerê dewe.

Jü lazê Weli ki, Deste de şiyêne mektev. Namê ho ki İmam Wuşêno. Malimê ho ki suvay beno. Hem ki qumandarê eskeriyayê Deste wo. Nu Qumandar hem Wuşên ra hem ki Weli ra zof has keno. Gêgane peyê heşti Wuşên ranêverdano, çê nêrusneno. Xanîma ho kincunê Wuşên şûna, mektevde uwe keno horo. Dıma thomır u kêmanê cıneno vano, yinu xecelneno.

Maylîmê Wuşêni, Sonde veng dano dı cendermu vano: „Meste, sodır çhike ra wurzê bêrê lewê mı, jü mektuve dan sîma, sîma rusnon Hiniyê Dızdu, na mektuve berê Wuşên dê bêrê.”

Eskeri, hona ke fecirê sodiri ke sana hardê Dewreşi uşti ra, kincê ho kedi pay şi lewê qumandari. Şi ke qumandar ninura avê usto ra. Ekeru sılan da cı, payra vîneti. Qumandari jü mektuve dê cendermu vake: „Na mektuve berê Hiniyê Dızdu de Wuşên dê bêrê. Sîma Wuşên nas kenê. Zarfe ramekerê, Wuşên ra qeyir ki kêşi medê. Karê sîma khe qediya, racêrê bêrê.”

Ekeru reyna sılam u tekmlı da qumandarê ho, bi raşti. Çutır şi, çond satıyo ke sonê nêzonenê. Eke sonê dewe, Wuşên pers kenê, vanê “Wuşê çêde niyo, şiyo arêye.” Muxtarê dewe rastê eskeru beno, vano: „Xêra sîma çayê amê? Qumandar mı wazeno çiko?”

Eskeri vanê: „Ma Wuşên keme sayê. Jü mektuva de ho esta, wazeme ke a mektuve cıdime.”

Muxtar vano: „Wuşê, dewe de niyo, şiyô arêye. Mektuve bidê mı, Wuşê khe ame dan cı.”

Eskeri tenê ke vîndenê, mektuve danê muxtari, cêrênê ra sonê Deste. Muxtar, esker khe sonê, nu ki sono çê, zarfe keno ra, vano ala çı nusno, merax keno. Wendena ho zof rînd niya hama, axirê fam keno. Mektuve gîra gîra waneno ke, qumandar vano, eskeriya qerar gureto, dewu vêsnenê sima qîrr kenê, yamu yamu biremê, şêrê wertê birri, ho wedarê. Muxtar na mektuve Wuşên nêresneno, çêr keno erzeno adır.

Wuşê ve lazê apê piyê ho Ali ra ke arêye ra cêrenê ra yenê, wertê gême de rastê domonunê Sîlê Hemê Boli benê. Bîrawo jû vano: „Wuşê dewe meso, bê lewê ma, ma xevere gureta ke eskeri yenê mîleti qîrr kenê.” Bîrayê bini ki vato ke: „Bîra çayê hên vana, pi u mowa dey estê horê şêro lewê dine. Naza marê thowa beno, vanê sevev nêviyê.”

Neyse, Wuşê ve mordemê hora wuza nêvîndenê sonê Hiniyê Dîzdu khe eskeri dormê dewe gureto, kunê wertê eskeri. Eskeru, kam khe dewe de diyo kerdo top berdê Lara Deri vanê, wuza jûmini ra gîredê.

Îmam Wuşên yine khe pêcênê, vano “Ez Deste de televewo, nîka tatilo, mektev çino amune çê. Nîka ki arêye ra yême.” De, pere nêkena. Wuşêni ki benê Lara Deri de kenê wertê mîleti. Îmam Wuşê niadano ke, Apê ho yi pêro wuzarê, jûmini ra gîredayê. Îmam Wuşên ki benê Api ra gîredanê. Eke jûmini ra gîredanê, esker gîneno ro Mistefay, kêmanewo ke destê Mistefay dero, gîneno hard ro, esker payneno cı, şikino, beno dı letey. Vengê çîzayisê têlunê Kêmanê Mistefay, tivanê jê isoni veng vet, nala. Eke kêmane nala, zerrê Mistefay çîzza. Tı vanê dina sare ser çerexiye. Çimê ho çarnay heto bin. Ap reyê çîmunê Îmam Wuşêni ra niada, zerrê hode jû kılame têra biye. Ho hode va: „Mı kêşkia gos ro bîrayê ho Weli sernêne.”

Weli, dîjdia wertê birri ra ame ame, Şüya Qole de ho dard we vînet. Şüya Qole de hem qertê gırşi estê hem ki bîrr tenê sıgo. Peyê qerta pile de ho est wertê birri, merediya ra vînet.

Sîlê Hemê Boli, Muxtari ra vano: „Mı bere lewê qumandari. Qesê de mı esto, ez na qesê ho gêreke qumandari ra vaji.”

Muxtar vano: „Nia bêveng vînde, meke ez şêr qumandari ra vaji, ala tu qewıl keno nêkeno. Dima yon lewê tu.”

Muxtar sono lewê qumandari eve dı cendermu ra cêreno yeno lewê Sılê Hemê Boli. Vano: „Qumandari vake, ala biya lewê mı, derdê ho çıvawo.”

Eke pia sonê lewê qumandari, qumandar payra vîneto, hete ra emır dano eskeru, hete ra ki binê çımu ra iyê ke yenê yinude niadano. Sılê Hemê Boli qumandari ra va: „Qumandar, ma bextê Haqi sane. Ez na dormu de çıqa ke eskeri estê, qumandari estê, pêrûne naskon. Ma hata nıka hukmati rê bêbextiye nêkerda. Ma tıfong hukmati nêesto. Ez hên zonen ke sucê ma çino. Tenê perê u zernê mı estê meke şêri çê yinu bijêri biyari. Her hal sîma ma rusnenê ğerv. tenê kon xerzlıĝ cion, iyê binu ki dan tu, torê helal bo. Ma ki ya raverde ya ki eke surgın kenê, meke tıdarekê ho bıvınime, hona.”

Qumandar, eke Sılê Hemê Boli gos da binê çımura huyiya. Cüav cı nêda hama veng da eskeru vake: „Oĝlum bu vatandaşla birlikte evine gidin, bu evde bir şeyler alacak, alıp gelin.” **Eskeru lingi day hard ro, destê ho sana çarê ho jü fek ra va:** „Emredersin Komutanım.”

Sılê Hemê Boli ve dı eskeru ra şî çê, peyê boni de arêluĝa mêsu esta pia koti wuza, pere u zernê ke dardê we gureti amey lewê qumandari. Qumandari çimiyo ke ard, guret lewê hode hard de na ro, vake: „Gidin bunun ailesini ayırıp alın buraya getirin.”

Eskeri şî lewê mıleti, çê Sılê Hemê Boli bırna ra, xanıma huya, mowa huya, dı çênê huyê, jü torna huya, ninu cênê benê lewê qumandar u Sılê Hemê Boli.

Qumandari ke çım sıkıt eskeru ra, ninu pê yinu guret vake, bêrê şime, sîma xeleşıay. Ninu, iyê binura bırnênê ra, benê hetê sereniye de hêga esto, nia jê şüyêwo. Benê a şüye vanê: „Naza vînderê.” **Deqêna aylımê cı kenê, çê Sılê Hemê Boli pêrûne wuza eve aĝırmakına u sungi ra qırr kenê.**

Eke vengê tıfongu vejıya, iyê ke cêr dest u pay giredê wertê yinude Rızê Oji, hetê bînen de deşti giredê, la destê hora serde kerdo, hên vermişêrde ho noro wertê birri, remo. Esker hata biyo hayıg ke, Rızê Oji şıyo xeleşıyo.

Wertaliğê Şüya Qole ve Derê meyitu de phonc sey metre ya esto ya çino. Weli reyê niadano ke, vengê tıfongu ame. Hama iyê ke dê arê hona pay rayê. Ho hode va, ecep tayê remay nay dinera çıvawo. tenêna ke vêrd ra, niada ke kîle vejiye, kîle vejiye, çêy vêsenê. Araluğa Silê Hemê Boli fiştera cı. Dumano şia vejiya asmen ser, her ca bi tari. Mêşi têra bi her jü hetera şı. Hekino ke ramito, çinito u hekın fişra cı. Ame ke hurêndia hora rawurzo şêro çêwu u hekinu wesayno, wuncia ranêust. Dürri ra dürri dewe de niada.

A ağır makineyê ke dustê dinude nêru, vake gırrr, gırrr, gırrr. Çızzayisê bırayê ho Mistefay amê gosê Weli. Vengê bırayê ho Mistefay nas kerd. Destevera ho thoway rê nêamê. Dest u payê ho gıredıay, zırçayisê bırayê ho gosda. Deva devê çewres-phoncas mordemu pêrunê wuza qır kenê, çêwu u hekinu vêsnenê, mal, gawu u çimiyê qımeti cênê benê rast sonê.

Weli, eke esker dewe ra oncino, sona Lara Deri khe, çı bıvino, milet pêro qır kerdo. Cini, cüamêrd, domonî, wertê goni de vindbiyayê. Çimê ho virende gına ra kemanê bırayê ho. Kêmane hard ra guret ho dest ke şikiyo. Dıma niada çimê ho virende gınay ro bırayê ho Mistefay. Tey niada ke, lewe de ki lazê ho İmam Wuşêno, destê ho destê ap ra gıredayê, hard de wertê goni dero. Laz endi emaneta bırayê ho Mistefay biyo. Dormê hode hira hira niada, tek ve tek pêro nas kerdı. Çêna ho Gulizare, xanıma Mistefay, lazê apê ho ‘ve ciniyê ra, derezay pêro wertê goni derê.

Cigêrê ho bi pirtley. İştiri çım ra amey gınayve welero, zırçayisê ho est zerrê ho, hetê bonunê ho ser şı. Niada ke bonê ho hayê vêsenê, hama kêmanê ho peyê çêveri de dardekerdewo. Hona kîle kêmane nêesto. Şı kêmanê ho guret, phaç kerd, kerd vırara ho, ame Lara Deri. Eve vengo berz ra berva, berva, berva. Eke bervisê ho qediya, kêmane guret ho dest, Bırayê ho u lazê ho İmam Wuşên ser şüware vate.

Nara dıma kêşi nazay ra Lara Deri nêva. Kam ke qalê nazay kerdêne vatêne “Derê Meyitu.” Çıke iyê ke uza qırr kerdê, hên uza mendê, astêy uza poyiyê. Coka na dere rê vato “Derê Meyitu.”

MISTEFAYÊ WUŞÊNÊ İMAMI

- Derê Meyitu -

Mêrat Hiniyê Dızduno

Ya de bira Mistefayê mı cerde

Alaiya hetê Qerşi ama ma serde

Zalimu cênc u cayilê ma dêare

Dest u payê ma giredayi

Dest u payê ma giredayi

Dızmis kêrdime Lara Deri de Ağırmakina verde

Hiniyê Dızdu verde

Şin u şiwano

Vengê Bırayê mı Mistefay

Tede beliyo

Kêmer ve miro voro

Jê Phepug u Goyin

Gilê na kowu de bıwanine

Çênêrijıyayi bırayên zora

Gostê verê nenikiyo

Vano; Bıra mereme

Mı ağırmakinaliya kafiri verde

Ca meverde

Bıra bextê bırayê hode

Qolaye mevaze

Mıno kardi nêro cigêra ho

Bırayê hode bare kerde

Nê xımalê vazê Welo

Vineto derga-derg niadano

Bırayê ho Mistefa u

İmam Wuşênê hode

Nê bıra bextê bırayê horê

Qolaye mevaze

Mıno kardi nêro cigêra ho

Tode bare kerde

Nê bıra

To ke Haqi nas kena

İmam Wuşêne mı

Ca meverde

**Nê bira
To şiya xeleşiya
Ezune dina ra lemin
Ezo mendo derd u izrav u
Qotikunê na dina ra**

**Nê bira
Hevalê Phepug u Goyine
Bıwani seveta tora
Ezo hevalê Phepug u Goyine
Seveta bırayê ho Mistefa u
İmam Wuşênê hora
Ko ve ko bıwanine
Wele sarê miro bo bira Lemın lemin...
MISTEFAYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ
(Vatisê 2ine)**

**Têlmas Hiniyê Dızduno
Bıra Mistefayê mı sona cerde
Kafiri ordiyê ho do ve arê
Helayiya hetê Qarşı
Ama ma serde
Zalımı cênc u cayilê ma Day ve arê
Kerdi ağırmakina verde
Ax derdo derdo
Bıra Mistefayê mı derdo
Ax derdo derdo
Bıko Wuşênê mı derdo
Zalım ama
Cênc u cayilê ma qırr kerdê
Ma kerdime ve wayirê derdu**

**Xımalo vazê ezu Welo
Derga derg niadanu meyitu serde
Ax meytê bırayê ho Mistefay u
Birazay serde**

Niştu ro bervonu
 Meyitê bırayê ho Mistefay verde
 Vanu bira
 Bextê bırayê ho ro mede
 Mı nawa kardi na ro cigêra hu
 Bırayê hode barekerde
 Bira bira
 Tı khe Haqı nas kena
 İmam Wuşênê mı cameverde
 Ax bira derdo derdo derdo
 Kafiri qom u qavilê ma qırr kerdê
 Nayê ke mendê
 Kerdê wayirê derdu
 Ondêr Hiniyê Dızduno
 Bira Mistefayê mı
 Mız u dumano
 Ax de bira bira
 Sima şı xeleşıayi
 Phepugê na kowu
 Marê bıwano
 Bırayê tu Phepug u Gayin vo
 Ko ve ko şêro
 Tharva simarê bıwano
 Ax derdo derdo
 Derdê bira Mistefayê mı derdo
 Ax derdo derdo
 Derdê cigêrem Wuşênê mı derdo
 Kafirê Mervani
 Miletê ma qırr kerdo
 Ma dıma bimê wayirê derdu

 Wayi wayi wayi
 Serva cêncêniya to bırayi
 Ezu bırayê ho vera
 Da ezo lazê ho vera
 Damayê Welo

Vêsu pêsu

Biyu kêngêrê verê vayi

Ax Weli Weli Weli

Torê sebi Weli pirê yêli

3 - HİRÊ HEWA HESEN EFENDİ

.....

*Ondêrê Turusmega
Hesen Efendiyê mı gêris u
kaso
Vanê Anqara de qerar
gureto Nu ne dawilo, ne
ki sazo*

HAL U MESELA HEWA HESEN EFENDİ

Sayirê Dêsimî, tarîxê marê hona sahedên keno. Çi khe diyo, çi khe hesno ardo'ra zu. Hete edediyati ra cayê ho zof berzo. Birayê ho, lazê ho, çêna ho, ciranê ho, mordemê ho, hometa ho qır kerdê. Derd u dîrvetê dinu, zerrê hode hesneno. Eke zerrê hode hesneno, veng zere ra beno tever, aĝme beno hard u asme pia naleno. Zulmo ke mîlete marê kerdo, tari de nêverdo, kerdo areze, sayirunê binu ki ardo resno ma, tarîxe ma kerdo eskera.

Mîleto Kırmanc, welatê hode amo qırrkerdene. Cini, cûamêrdi, domani, pil u qız, aĝleri, amê qırbiyayene. eve sungi, eve qersune, eve kardi, eve bonbeyi u eve vêsnayene welat jiva, nala. Weli ninu pêrunê eve weşıya ho vineno. Mordemê ho Hesen Efendi ki benê Vîlê Balişêre de kisenê. Tı vanê Birayê ho, lazê ho reyna kışiyo serva Weli. Eve na derdu beno phepug ko ve ko, dewe ve dewe fetelino, serva derdunê welati naleno.

Mordemê Weli Çê Hesen Efendi, rewra Dewa Khuresu ra Qisle ra Koyê Ser ra amê çhemê Şêrxanu, wuza ra şiyê ve Mamekiye. Gazike, Pulê Bargi, Kêmera Bele, Şêĝank, hata vîlê Sorpiani yê khalîkê Hesen Efendi, Dewres Weli viya. Hesen Efendi ki lete jêde weşıya ho Pulê Bargi de ramita. Mezelê Kudu hurêndia Adliya khane de viyê. Namê hurêndia mezelu ra vatêne Hewsê Kudi. Hardê Mamekiye ser eve Wusvu ra xeylê jûmini de do pêro. Hurdi hetura xeylê mordemî merdê. Wusvu eke Qemê Say ve Dursê Hoki ra ke kisenê, Hesen Efendi bar keno sono Turusmege.

Turusmege Dewa de pileviya. Hermeni u Kirmanc pia weşıya ho ramita. Xeyle beg u moravay amê şiyê. Zof aşiri têlewe de wiyê. Çarsancax Beyleri, Suru zomanê naza hukum kerdo. Dima Ali Efendi, Hesên Efendi amê Turusmege de milk gureto. Aliyê Gaxi, Turusmege de Qaymaqaymên kerda.

Hesên Efendi Aşira Khuresu ra Pêra Kudu ra wo. Mordemê ho, domonunê Api, Qeru amê ita. Dima Najmia Koyê Seri ra mordemê huyê ke şiyê Pêtere, şiyê hetê Demenu, yi tayê cêrê ra amê Turusmege, hên hên biyê jêde. Dima Wusvu, Alu, Demenu, Qajiyu, Dewres Cemalu, ita ya milk hêrno, amê ya ki amê moravayên kerda.

Hesên Efendi khe Turusmege de weşıya ho rameno, qeytan Tifong nêerzeno hukmati, ho hode weşıya ho rameno.

Waxtê Hesên Efendi de Turusmege Nahiya viya. Mudirê Nahiya Turusmege Sıtqi Bey biyo. Dima Aliyê Gaxi, Wuşênê Aliyê Gaxi; peyê coy ki Hesên Efendi Turusmege de Mudurên kerda. Waxtê Hesên Efendi de Muxtarê Turusmege ki Dewrê Yême, Azayê jüyine ki Îsê Mîstê Arêyize biyo. Îsê Mîstê Arêyize ki çêna Alê Yême de zewejiaye biyo. Alê Yême ki birayê Dewrê Yême wo.

Hukmat khe serva ser estena Dêsimi qarar cêno, Nahiya Muduriyê Mamekiye Qoçoğlı, xevere rusneno Kêwrayê ho Hesên Efendi rê vano: „Tu ‘ve Ali Efendi ra şêrê lewê Wuşênê Seydi, cıra vazê bêro teşmil bo. Eke teşmil nêbeno, ez ki ey nêxelesnon.”

Na xevera Qoçoğlı ra dima, Hesên Efendi ‘ve Ali Efendiye Qılaçiyê ra Wuşênê Seydi sılayiyê kenê anê Dinaru. Piyê Hesên Efendi Alêder ki Dinaru de weşıya ho rameno. Hesên Efendi ‘ve Wuşênê Seydi ra hem mordemê jüminiyê hem ki xınamiyê jüminiyê. Besera Çêna Wuşênê Seydi, lazê Hesên Efendi de zewejiyayê viya. Waa Hesên Efendi ki, lazê birayê Wuşênê Seydi de zewejiya.

Wuşênê Seydi rê khe xevere kenê xevere ser rusnenê, teseliya Wuşênê Seydi khe kuna, sılayiya dine qewul keno beno rast sono. Eke sono Kuno Khuro Sîpê, Sorxum de çadurunê eskeru vineno. Dima sono, sono Dinaru. Hesên Efendi ve Ali Efendi ra verva cı sonê, jümin kêle kenê, hal xatirê jümin pers kenê, nisenê ro nonê ho wenê. Eke pizê ho kenê mîrd, Hesên Efendi vano:

„Zonena, Qoçoğli Kêwrayê mîno, mîrê xeverê rusnê, vano hal mesela nia u niara, yamu yamu Wuşênê Seydi ra vazê bêro teşmil bo. Eke nîno teşmil nêbeno, ez ki ey nêxelesnon.”

Hesen Efendi ve Ali Efendi ra Tırki ki zonêne. Aliyê Efendi ki va: „Mî ki Qumandarê Turusmege de qesey kerd, ey ki va qarsê Wuşênê Seydi nêbeme. Bê pia some Sorxum, eskeri hawo çadiri sanê cı uzarê, teşmilê yînuve, tu verdanê ra, uncia pia cêreme ra yême.”

Wuşêne Seydi tenê dê ho beno hêrsın heredino dinura vano: „Sîma ki ez xapîtu. Sîma vake esker Korpiyê Pêrtage ra nat nîno, sevi! Nawo esker qelewiyo her ca. Neyse, ez zonon ke peyniya mî lawo! Peyniya sîma ki, jû peyniya Hermenûna!”

Hata sodır jûmîni ard berd, dîma Wuşênê Seydi va: „Heya!” Uşti ra şive Sorxum, teşmilê eskeriya kerd, eskeriya ki qeyd kerd, dîma vaka: „Gosê mawo tu ser, yamu yamu çê hora qeyir hete ra meso.”

Peyê coy tertele ke amo wertê Dêsimî, cîrê retîni nêmenda. Hesen Efendi, Turusmege de mazra Dînarî, Sorxîm u Turusmega Bînene de weşiya ho ramîtêne. Muxtarê Turusmege Dewrê Yême, sono Sorxum de gêrê Hesen Efendi, Hesê Mîşti u Dîlê Alê Qerî keno, vano. “Nî cepxane danê Demenu, danê aşîrunê binu. Emrê ma, emrê hukmatî hurêndî nianê.”

Qumandanê Sorxumî vano: „Su Turusmega Bînene ra dî cendermu bîjê, su Mamekiye lewê Koçoğli, na dilekça eyde, ey khe emîr da, nî nayê lê maderê, o waxt pêcême.”

Dewre Yême sono Turusmega Bînene, Qereqol ra dî cendermu danê cî pia sonê Mamekiye, vejîno huzurê Qoçoğli. Vano “Hal mesela nia u niara. Mî eve çîmunê ho dî, nî çheku rusnenê Demenu, rusnenê Heyderu, mîleti thîz kenê. Nîkara khe vîreniya nînu mecêrê, meste bêro kume herey.”

Qoçoğli dilekça Dewrî cêno, vano: „Tu racê so, fekê ho çîp bîzê, ez roze dî rojî ra têpia Qereqolê Turusmege rê xeverê rusnon.”

Dî roj ra têpia Qoçoğli xeverê rusneno Qereqolê Turusmege vano: „Hesen Efendi, Hesê Mîşti u Dîlê Alê Qerî, Mekême ho esto, pêbîjerê bîyarê Mamekiye Mekême.”

Yi hireminê cênê benê Mamekiye. Vezenê huzurê Koçoğli. Nahiya Memekiyê ki Qanunê newey ra gore, biya Vilat. Virende ra Vilat Xozat ra amêne idarekerdene hama nika Xozat ra gureto do Mamekiye. Hama Umumi Vali hona Xarpêt te maneno, Vilat uzara idare keno.

Qoçoğli ki kerdo Qaymaqamê Mamekiye. Qoçoğlu, jü valiyê dewlete gurino. Yetkiyê Avdila Pasay Mamekiye de ney dest de biyo. Qoçoğlu hem Qaymaqamo, hem qumandaro hem savci hem hakim hem ki Mudiro. Mamekiye de her çi eyra pers biyêne. O ki jü Avdila Pasay koto zidê pilunê Dêsimi. Her kêş rê jü mane pêda kerdo, gêreci diyê, yi thiz kerdê ke mana ho quvetine bo ke ninu ret werte ra wedaro.

Hesen Efendi, Hesê Mışti u Dilê Alê Qeri cênê bênê Mamekiye mekême. Mekême de Kêwrayê Hesen Efendi Qoçoğli vano, muxtarê sima Dewrê Yême serva sima rapor rusno hukmatire, gêre sima kerdo, vato sima çeku u zernu danê Demenu. Phoşti dovê Wuşênê Seydi. Ma dima, seva hukmati duvaru kenê, se vana.”

Hesen Efendi sas beno. Dewrê Yême muxtaro, koto zidê Hesen Efendi u Hesê Mışti. Eke tenê dê ho ke ğeyal kerd, Koçoğli ra vake: „Kêwra çiyê niane çino. To mı nas kena, ez ki Hesê Mışti ki çiyê niane nêkeme. Mı hata nika tıfong ho dest nêkerdo. To xeverê rusnê vake: „Wuşênê Seydi biya teşmil ke, mı ard teşmil kerd. Tu vake Mutayinena Raa Pêrtage hata Mamekiye ve, mı qewul kerd, eve mordemunê hora ma raye viraste qedenê. Ez endi se bikêrine. Tu zonena ke ez ‘ve Hesê Mışti ra xeyle waxto ke têkoteyme, jümini de qesey nêkeme. Dewrê Yême rê tıvar meke, ma xatirê Xızır sane.” Qoçoğli her çi zoneno. Çike xeyle waxtiyo Mamekiye dero. Hama Muxtar ve azawu ra dilekça da ifada gureta binê zabıti, qeyd kerda. Telgraf rusnove Anqara. Plano ke virasto, gêreke bêro hurêndi.

Qoçoğli vano: „Kêwra, na sate destevera mı thoway rê nina. Ez qerar cion sima rusnon ğerv. Nika su dewe, çimiye huyo qımeti bizê u xevere mordemunê hode top ke, vengê ho mevezê, xevera mı bıpiyê. Dirê roj ra têpia esker yeno sima cêno beno Xarpêt, uzara sima benê zovina ca.”

Hesen Efendi vano: „Kêwra, qumandari mıra va, ma her çiyê ho kerdo hazır. Mordemê mı raa mı pinê. Ez zonon ke, peyniya ma rınd nêawsena. Emir cawo gırs ra amo. Ez tora çike vajine, pere nêkeno. Tu bilaseve ma ardime ita. Tu emir bîdêne, ma uzaki ifada ho dêne. Nika domonê mı qırfiyê, çimê ho raa Mamekiye de perê, ero mı pinê.”

Qoçoğlu dima ifada Hesê Mîşti u Dîlê Alê Qeri ki gurete. İnura ki vake: „Sıma rusnon ğerv. Nika şêrê, xevera mı bîpiyê.”

Tavi eke kuno herey, xanıma ho çêna Aliyê Gaxi, çêna u mordemunê horê beno qıstawete. Vanê koti mend, çayê nêame. Nêzon kisto çıwawo, vanê. Neyse, Hesen Efendi eke ifeda ho dano Qoçoğlu, cêreno ra, eve olvozunê hora cêreno ra yeno Turusmege.

Qumandarê Turusmege ninura vano: „Şêrê peru u zernunê ho bîjerê, mordemunê ho ki tey biyarê bêrê, sıma rusneme ğerv.”

Hesê Mîşti sono Sorxum. Perunê ho ve çiyê binura keno çûal, nano qatire ra, zernunê ho ki tayê dano xanıma ho, tayine ki o cêno, kenê wertê paçi, mianê hora gîredanê, mordemunê ho ki cêno reyna yeno Turusmega Binene qereqol.

Hesen Efendi ki sono Sorxum, Bırayê Bava Taybaray phonc zernu dano cı. Dima xevere rusneno Dinaru, werezayê hora vano ke, domonu bîzê biya, ma rusnenê ğerv. Fetelino mordemê ho tayê zernu danê cı vanê sıma rusnenê ğerv, ni sımârê lozim benê. Hesen Efendi vano pere u zernê mı estê, marê beşiyê. Nicêno hama eve zor ra danê cı. Hesê Mîşti hêşinopê ke Hesen Efendi mordemunê hora pere u zerni guretê, heredino. Xevere rusneno Hesen Efendi rê vano: „Ma malê dina ser çıqa ke nave hurê, dapêro ma uncia mordemê jûminime. Mide pere ki esto, zern ki estê. Torê ki beso, mîrê ki beso. Ho qız meke, tu pilê mawa.”

Dima Hesen Efendi mordmunê horê xevere rusneno vano qerar vejiyo ma surgın kenê, koti ke mordemê mı estê, mordemê mı bêrê bîvinine. Hesen Efendi tainêrê xevere rusneno, iyê ke xevera ho bena ya yenê ya ki kami de ke pere, zerni estê cîrê rusnenê, vanê sono ğerv belkia cîrê pere lozim beno. Tayê mordemê Hesen Efendi, çê ho ‘ve mordemunê hora cênê yenê ve Turusmege.

Evê mordemunê hora yenê, Turusmega Binene. Çê Hesên Efendi, Çê Hesê Mışti u tayê mordemê huyê bini, cawo ke lawike de Diarê Hamami vajino uza de Qaraqol biyo, yenê uza, uza pê cênê kenê hepîs. Hapisxane ki axura Hesên Efendi bena. Axura Hesên Efendi xeyle gırse viya. Pêro kerdê axure, çêver do ca kilit kerdo, dı eskeri, Azayê jüine ‘ve Muxtari ra sanê ver, vato va kês meremo.

Diarê Hamami, Tursumega Binene de ro. Uza waxtê Çarsancax Beyleri de hamam biyo, lewe de ki Qonağê Begu biyê. Peyêcöy qonağê ke lewe de biyo, uki kerdo qereqol. Nêjdiyê qanağde jü axura de gırse bena. Dima xeyle mordemi ardê kerde zerê a axure, çêver sero kerdo qapa, tayê növetçiki sanê ver. Baxçê Meleke ra ki jüyo de Alız, Khêkê Hesê Qoli pêgureto ardo kerdo Axura Hesên Efendi. Khêkê Hesê Qoli, Hesên Efendi ra vano: „Bava, ni ma qırr kenê, bê ez dês kon ra horê biremime.” Hesê Mışti eve Hesên Efendi ra vanê: „Nê ma se kerdo, çayê biremime. Nu keno ke ma qırrkerdene do. Ma thowa tıfong esto hukmati çıvawo. Ni marê thowayê

nêkenê, ma rusnenê ğerv. Ğerv şıyayene, merdene ra rında.”

Hesên Efendi yi, Khêkê Hesê Qoli gos nêdano, nêremenê.

Eskeri, dı roji ra têpia yenê, Khêkê Hesê Qoli, Dılê Alê Qeri, Seydaliyê Dili, Wusê Dili u tayinê binu birnenê ra benê tever. Verê axure de destu gıredanê benê cawo ke Derê Dinaru kuno chemê Muziri, uza jü Areyê Albegu beno, benê qelevnenê zerê arêyi. Tayê ki zovina ca ra ardê. Uza pêrunê qırr kenê.

Hesên Efendi yinu vezenê tever benê Diarê Hamami lewê Qumandani. Hesên Efendi ‘ve Hesê Mışti ra Diarê Hamami ra chemê Muziri de niadanê, chem corde lesu u cendegu ano. Xof kuno zerê dine. Virende ra malê dinalige sero xeyle jümini de sare onto. Jümini ra heredaniyê. Xofê hurdimine uza yeno têlewe, beno jü reseno pê.

Hesên Efendi reyna Diarê Hamami ra niadano ke raa tofili de cor ra esker yenê. Çimê ho gıneno’ra wistewrê ho Wuşênê Aliyê Gaxi. Verê ho çarneno Hesê Mışti, vano “Dereza, reyê cade de niade, aslanê cüamerdu çitur dest pawu saneno ra. Hawo na het ra nia nêdano ala mara se vano.”

Hesê Mışti vano: „Mara se vazo. Vano, ‘Metersê, ho çip bijêrê. Sıma jümini de zof nêne hurê, nıka mirdi kenê ciraniyê.” Hesê Mışti ke nia va, vengê hurdimine biria. Hora vengê bervisê cinu u domanu ve vengê chemê Muziri amenê.

Hesen Efendi reyna dormê hode niada. Xanıma ho çêna Aliyê Gaxi, Roqese kotera çımu ver. Hete ra eskero ke raye ra yeno yinu de niadana, serva birayê ho Wuşêni berverna, hetera ki Hesen Efendi u domonunê hode niadana berverna.

Çêna Hesen Efendi Xeycane, rindeka, vilika Turusmega. Tı vanê bereqına, sewle dana. Wertê na homete de, rindekiya Xeycane ser rindekiye çına tıvanê. Xeycane hona ozeva. Hesen Efendi cıra zof has keno u qımet dano cı. Xeycane ki piyê ho Hesen Efendi ra zof has kena.

Domonê Hesen Efendi Sayder ve Mıstefay ra ki bêveng vınetê, nêzonenê ke soniya ho se bena. Derezeyê ho İsmail tenêna ame nêjdiyê Hesen Efendi. Seda Hesen Efendi eyrê wes amêne. Vatena Hesen Efendi deyrê qanun vi. Xanıma İsmail ki pê fıştanê xanıma Hesen Efendi gureto, pia bervenê.

Hesê Mışti, reyê xanıma hode niada ke berverna. Ame khe bıherediyo vazo: „Ayvo çayê berverna, meberve” hama fekê hode guret. Hirê werezayê Hesê Mışti ki ho ozno ve dêşi, hên ğayis mıleti de niadanê.

İyê ke hetê Mamekiye ra amey, lewê Gola İşkêla de vıneti. Xevere rusnê Turusmega Bınene vake: „Endi bêrê şime, waxtê ma zof çino.”

Qomandar emir da vake: „Asker, hazırlanın, sayım alın ve güvenli bir biçimde aşağı inelim.” Eskeru vake: „Emredersiniz Komutanım.” Werte ra dirê deqey vêrd ra nêverd ra jü eskeri eve vengo berz ra vake: „Toplam on altı kişi, emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım.”

Zere de destê cüamerdu khe gıreday, xof gınaro zerê mıleti. Hesen Efendi ve Hesê Mışti ra reyna jümini de niada. Hesê Mışti vake: „Hesen Efendi, ma jümini de zof sare ont. Malê dinalige sero xeylê dapêro. Niade, nıka qederê ma biyo jü. Ma nıka têtustderime. Destê to ki gıredayê, destê mı ki gıredayê. Ma weşênde ni hama waxtê merdene de têlewe derime.”

Hesen Efendi gıra va: „Hese meterse, ma qırnêkenê. Kêwrayê mı Qoçoğlı vake, Sıma rusneme ğerv.”

Xanıma Hesen Efendi ve çêna ho Xeycane, honde ke bervê, çimê ho biyê pîrê goni. Xeycane reyê piyê hode niada, zerrê damiş nêda. Pırrde çimê ho çarna cawo bin. Damiş nêbiye.

Khêkê Hesê Qoli, Dîlê Alê Qeri, Seydaliyê Dili, Wusê Dili benê Arêyê Albegu de qırr kenê. Waa Wusê Dili, qırrkerdene ra dime eke hev berdêne Arê Albegu de ridêne ra ardêne, nonê a arêyi nêwerdêne. Vatêne: „Bowa bırayê mı cıra yena. Na nu nêşkin bori.” eve ho pê distari ridêne ra, horê nu potêne hên werdêne.

Hesen Efendi pilê Kudu'no. Wayirê wendiş beno. Waxt de Turusmege de Mudirin kerda. Virastena raa Pêrtage hata Mamekiye Hesen Efendi sero çawusên kerda. çek ho dest nêgureto. Çike bavay bêçek viyê. İtiqatê yinu de mordem kistene çina. Horê budelayê wayirê huyê.

Lawıke de ki hên vajino ke ni hiremêna eve destê dewlete pia ya ki jû roze de kişiyê. Eskeri sungi sano cı, kistê. Hesen Efendi ve Usê Mışti ra çıqaşi ke malê dina sero têkote biyê ki, Vilê Balişêre de pia sare sano hard. Yanê yeno o mane ke, Vilê Balişêre de tijia omnoni vera kişiyê. Hona khe Hesen Efendi yi nikistê, Qumandar vano na çêna ho bide mı, pêlase sıma nêbon. Hesen Efendi heredino Qumandari ra, sono ser, vano: „Teres, o çiko tu hên vana. Made çiy o nianen nêbeno, teres!”

Hesen Efendi ve Wusê Mışti endi zonêne ke ma kisenê. “Nu kar karê ğerv rusnayene niyo. Niyetê na kafıru xıravino” vano Hesen Efendi. Qumandari ra vano: „Ma zoneme ke sıma ma ğerv nêrusnenê. Niyetê sıma xıravın awseno, ez nayê sık kon. O waxt, verecoy domonunê ma, cinukunê ma qırr kerê, dima hona ma qırr kerê.”

Peroz ra têpiya verê soni yo. Tiji gıra gıra ho çarno peyê Gomılgani. Eke amey Derê Balişere, makiney vındarnay, pêro ardi war, çimiyo ke tey ardo, yi makinu ra nêardi war. Cini u domonı, zovına cade, cüamerdi ki zovına cade vındarnay. Destê pêrüne gıreday. Bervisê cüanık u domonu, riyê hard u asmeni dırna. Hard u asmen cırê berva. Dima vengê ağır makinu dina hencite. Gonia Khuresu hardê Dewreşi kerd surela. Hard u asmen reyna berva,

dar u ber nala. Dima vengê pêrûne biria, Hesên Efendi ve Hesê Mîştî ra gînay hardê Dewreş ser, destê Hesê Mîştî ame destê Hesên Efendi ser kîlît bî, reyna jûmini ra cênêbîriyayi.

Na lawike de qalê Uşênê Ap Ali vêreno ra. Uşênê Ap Ali: Uşênê Aliyê Gaxiyo. Yanê, lazê Aliyê Gaxiyo. Dewlete 38 de Aliyê Gaxi ki eve Rayverê Hovare u Ali Efendiyê Qılaçîye u zovîna Ağlerê Dêrsimî pia wastê Mazgêrd. Eskerî, raye ra hêrdîsa Ali Gaxi ruçîkna, dîma Mazgêrd de sano sungî ver, kîsto u estê kînarê raye.”

Eke Hesên Efendi yînu qîrr kenê, dîma sonê vengîa sayirê ma Welîyê Wuşênê Îmami danê anê Dînarû, vanê Hesên Efendi sero jû lawuke vaze. Çêna ho Elîfe vana, piyê mî Welî u waxt Pulê Bargî de mendêne. Kêmanê ho cêno sono ve Dînarû. Uza niseno ro, dorme de ki mordemê ho ve cîranu ra yenê têlewe, Welîyê Wuşênê Îmami kêmanê ho cîneno, Hesên Efendi sero qeydo de wes vano. Hona khe nêamo Dînarû, çêde lewê xanîma ho Emina de tenê vano. Jû dî qeydu de khe vano, vano: “Erê Emê çêna Paşî, na qeyde weso, ya ki na qeyde weso!” Xatuna ho Emina vana: “Welî, a na qeydo vîre’ mîrê tenêna wes ame!” Eke yeno Dînarû, qeydewo ke xanîma ho Emina qayil biya, a qeyda de vano. Mesela Hesên Efendi u meselunê binu hevê ve hevê keno eskera. Mîlet fino bervis. Welî ki cêreno sono Pulê Bargî. Dirê serî ra têpia kî, çê ho bar keno sono Sorxîm. Dîma yeno Dînarû, uza ke xeyle maneno, Gêwru de mîlk hêrneno sono Gêwru.

Lawîka Hesên Efendi, varyantê ho xeyle rê. Hata ke ama resta ma, xeyle vuriya. Wuncia kî na lawîke ra xeyle çî mîsayme. Hete cêr de xeylê wariantê Lawîka Hesên Efendi estê, eve zerrewêşîye bîwanê.

HESEN EFENDİ

Ax cade Turusmego
 Hesên Efendiyê mı cadê tomafili
 Mayê vana
 Haq adirê na dewlete wedaro
 Ama na welatî de
 Kota qestê mordemê pili
 Vana biko çhemê Muzîrî yeno sono
 Cendeg u gonîu beno
 Vengia Xîzîrî danu minete konu
 Halê na mîletê ma se beno
 Wayî wayî hêfê mı yeno Tu Hesên Efendî bırayî

Têlmasa Turusmega
 Hesên Efendiyê mı duz u raştî
 Jûyo Diarê Hamamî de vengdano
 Vengê Hesê Mîştîyo
 Vano bîra Hesên Efendî ra vazê
 Mî ve tora malê dinalige sero
 Jûminî cêontenê
 Zalım u Mervan ma beno
 Balîşêre de keno ciraniyê
 Ax de wayî wayî hêfê mı yeno
 Bezna tu Hesên Efendiyê bırayî

Ondêra Turusmega
 Hesên Efendiyê mı dewe ra yana
 Kota vîreniya Koçoğlî berverna
 Çêna Hesên Efendî Xeycana
 Vana zalımo Mervan Canê piyê mı nazıko
 Haqî kena piyê mîra avê
 Jûyê mı sane
 Ax wayî wayî hêfê mı yeno
 Tu Hesên Efendî bırayî
 Ondêra Turusmega

**Hesen Efendiyê mı gêris u kaso
Vanê Anqara de qerar gureto
Nu nê dawilo nê sazo
Zalimu kaf u kokê Dêsimi veto
Xanu sero nê evlado nê lazo
Qırrkerdena ma şêr kenê
Dulgeru de ne vengo ne vazo**

**Bıra na Turusmega
Hesen Efendiyê mı dara vami
Zalimê Mervani ma dayme arê
Têde ded u cirani
Hesen Efendi vano
Zerrê mı terseno
Na zalimo Mervan
Na raye vezeno goni
Kêmane gureto kılamu vano
Derezayê tu
Weliyê Wuşênê İmami
Vano bıra horê efkar meke
Sima dıma nêmaneno
Na qesasê goni
Ax way de wayi
Hêfê mı yeno tu bırayi
HESEN EFENDİ
(Vatisê 2ine)**

**Sewtimale bınê Turusmega
Hesen Efendiyê mı gavano
Mayê vana qomo Oli kenê
Ewru no çi mızo cigêra mı
Ewru çi dumano wıy
Nê bıko cendermu
Ewru dewi basmıs kerdê
Nafa çê Ağlerunê Dêsimanu**

Nê cigêra mı bê çê ra vejîyê
Esker nawo corde ame
Wuşênê Ap Aliyo ver
Dest u pawu tadano
Wuşênê Ap Aliyo ver Dest u pawu tadano

Zarifa wayê vana
Haq ano hurê lemin bira
Dest u pawunê min u bırayê mı
Ewru pia giredanê
Zarifa wayê vana
Haq ano hurê lemin bira
Dest u pawunê min u bırayê mı
Ewru pia giredanê
Bırayê mı ewru sono Mamekiye
Ax ifada ho zalımê Qoçoğlı de dano

Wayê vana korania Oli mı bijêro
Dı rojiyo bırayê mı şıyo Mamekiye
Nêzon çıra nêamo
Ez vaji bırayê mı kisto
Nê qulê Haq u Thalayê zalimi
Mıra nêvano
Nê wayê çêvesayi kam ke
Na tharva zalimi de amo ax
Ax reyna dot ra eve weşiyê nêamo Nê wayê bê diarê Hamamê
sewtimali
Zalimi makney duzmıs kerdê
Corde çhem cendegu ano
Hesê Mışti vano
Hesen Efendi tu meterse
Malo heramo ke mı ciando nawo ardo
Bedelê ho u tu danu
Nê mı va çêvêsayê
To dirê serri mıra pila
U mara dinalige nêcêno

Mın u tora az nêverdano

Ax de roze roze roze

Ya çi roza dumane

Na çi roza mız u dumane

Virare fişta vilê piyê hora berverna

Çêna ho Xeycane

Virare fişta vilê piyê hora berverna

Çêna ho Xeycane

Vana canê piyê mı nazıko

Zalım sungi cı mesane

Zalım teka virene piyê mıra mene

Verê piyê mı teka virene tu mirane

Wax de biye biye

Hesen Efendiyê mı biye

Wusê Mışti vano Hesen çêvêsayê

Hetê mı ser vınde

Virare vilê derezayê hora fiye

Mın u tu malê dina sero

Jümini cêontenê

Ax Balişêra sewtimale de

Endi mirdiya ho keme ciraniye HESEN EFENDİ

(Vatisê 3ine)

Turusmege vera kêmero

Hesen Efendiyê mı

Vera sono gavano

Hesen Efendiyê mı vano

Zalımı ma ewru dayme arê

Kerdime zerê boni

Kêso xam made çino wuyi

Ma têde xal u werezayi Ded u birazayi

Hesen Efendi vano

Dayê ala reyê tevera niadê

No çi mızo no çi dumano

Ax no çı mızo no çı dumanö
Mowe vana Hesên Efendiyê mı
Ala reyê bê su diyarê Hamamê wêsayi
Çhem corde ano cendeg u lesu
Biko zerrê mı terseno Na raye tersa mı
Yê ma kok u fermano
Ax yê mayê ma na raye Kok u fermano”

Hesên Efendi vano
Dayê ala reyê su lewê Mudiri
Mudır Kêwrayê mawo mara sa vano
Mowe vana Hesên Efendiyê'm
Mêrde Tırko
Mêrde Tırk non u sole nêzono
Non u sola mêrdê Tırki zoni sero

Ax de wayi wayi wayi
Hêfe mı bêro
Xanedanênia tornê İsmayili
Çhêrên u aqıldarêna Seydaliyê Dili
Malê çêna Ap Aliyê Gaxi
Xatuna mına non daiya wuiy
İsmayilê birazay vazê
Ax bext u mirodu verde vi
Turusmege bivêso
Verra sona hiniyo
Ewru Wuşênê Aliyê Gaxi
Kêlepçe kerdo
Nawo eskeri vero
Wuşênê Aliyê Gaxi vano
Hesên Efendi mın u tora
Zof jümin ra has kerdêne
Non u sola ho mirê helal ke
Ez u tora ma endi jümin nêvineme Ax ez u tora endi jümin
nêvineme

**Turusmege vera sona hiri
Hesen Efendi vano birusnê elçi
Sorxumo vêsayê Hesenê Mışti
Vazê ewru evraqê mın u tu çift vejıyê
Hesenê Mışt mın u tu malê dina sero
Jûmın cêontenê wuyi
Dê ma surgın kenê
Surgınê Derê Balişêra vêsayiyê**

**Mowe vana ey zalım
Sungi Hesen Efendiyê mı mesene Canê ho nazıko damış nêdano
Damayê Xeycana çênayê bervenena
Vana ey kafır verê piyê mı Jüya virene mı sane**

**Ax de wayi wayi wayi
Hêfe mı bêro
Xanedanênia tornê İsmaili
Çhêrên u aqıldarêna Seydaliyê Dili
Malê çêna Ap Aliyê Gaxi
Xatuna mına non daiya wuiy
İsmayilê birazay vazê
Ax bext u mirodu verde vi
HESEN EFENDİ
- Cadê Tomofili (Vatisê 4ine)**

**Dayê çêver ra niade
Ala nu çı vawo Ala nu çı puko
Hey wax hey
Hey wax dayê
Heya ax leminê**

**Roze roze roze
Roze roza mız u dumana
Çhemê Muziri corde yeno Pirrê zama u veyvıkuna**

**Cadê Turusmega vêsayê romerdiyo
Cadê tomofili**

Haq bîrızno çê piyê yi
 Vejiyo na ko nêvejiyo ko
 Koto qesasê mordemê pili
 Ewru şî mêrata Mamekiye de
 Ewraqi day wendene
 Ewraqa mı ve
 Hesênê Mîstefay jû vejiye
 Ma benê binê Balîşêra vêsaiyê Way leminê sodır ra ciraniye

Bîra ma malê dinalige sero
 Jûmini cê ontenê way leminê
 Dest u payê ma jûminra gîredai
 Ma ardime verê jû qersune
 Malê dina sero
 Ma jûmini guretêne
 Kafîri ma ewru kerdime bîrayê jûmini

De biye biye biye
 Malê Hesênê Mîstefay sero
 Ewru kotê tê
 De way way wayi
 Dewîz u morawayi
 Sero jûmini ra barekenê
 Way leminê dewîz u moravai
 Hey wax hey hey wax hey Heya heya leminê lemê

Turusmege vera vêreno
 Hesên Efendiyê mı
 Cado de tomoîlî
 Haq u Thala wedaro
 Taxtê Mîstê Kamîlî
 Eke vejiyo taxt nêvejiyo taxt
 Koto qestê mordemê pili
 Hêfê mı yêno
 Nondariya Hesênê Mîstefayi
 Çhêrina Seydaliyê Dîlî HESEN EFENDÎ

(Vatisê 5ine)

**Sewtimale bînê Turusmega
Hesen Efendiyê mı gavano
Mayê vana qomo Oli kenê
Ewru nu çı mızo cigêra mı
Ewro nu çı dumanu
Nê biko cendermu
Ondêrê dewi basmis kerdê
Nafa çê ağlerunê Dêsimano
Nê cigêra mı bêrê çê ra vejîye
Esker nawo ame
Verra Wuşênê Ap Aliyo Dest u pawu tadano**

**Zerifa wayê vana
Haq ano hurê lemin bira
Dest u pawunê min u bırayê mı Ewro pia giredano
Bırayê mı ewro sono Mamekiye
Ax evraqê zalimê Qoçoğlı nêdano Wayê vana koraniya Oli mı
bijêro
Dı rojiyo bırayê mı şîyo Mamekiye
Nêzon çira nêamo
Ez van bırayê mı kîsto
Nê qulê Heq u Thalay
Zalimi mîra nêvano
Nê wayê çêvesayî
Kam ke na derba zalimi de amo
Ax reyna eve weşîye nêamo
Nê wayê bê diarê Hamamê sewtimali
Zalimi makîney dîzmis kerdê
Corde cendeg u heşîru ano
Hesê Mîştî vano meterse
Malê heramo ke
Ciando nawo ardo
Bedelê ho u to danu**

**Nê mı va çêvêsayê
To dirê serri mıra pila
Malê dinalige nêcênê
Mın u tu endî ranêverdanê**

**Ax de roze roze
Na çi roza dumane
Virare fişta vilê piyê hora berverna
Çêna ho Xeycane vana
Zalım teka virene piyê mıra mene
Tek a virene nata mirane**

**Wax de biye biye
Hesen Efendiyê mı biye
Vano Hesen çêvêsayê
Mın u to malê dinalige ser
Jümini nêontenê
Balişêra sewtimale de
Mirdi piya keme ciraniyê
HESEN EFENDİ
- Turusmege (Vatisê 6ine)**

**Ondêr Mamekiya
Sono cadê tomoфіli
Haq dina de bivêsn o
Zagonê Mıstefa Kamili
Ma sarê ho dardo we nêdardo we
No zalım koto zıdê mordemê pili
Hêfê mı yeno
Çêrên u aqılê Seydaliyê Dılı
Vano Hesen Efendi
Karê ho bivine
Na zalımı ma pia
Kerdime refikê jüvini**

**Ondêr Turusmega
Hesen Efendiyê mı gavano**

**Wayê vana
Bırayê mı şıyo Mamekiye
Ewru makêmê huyo
Ax ifadê xo
Zalimê Qoçoğlı de dano
Vana bırayê mı ke şıyo nêşıyo
Verê çımunê mı mız u dumanı
Dı roji vêrdo ra lemin
Nêzon çıra nêamo
Ez ke vaji Bırayê mı kisto
Qulê Heqı mira nêvano
Vano wayê çêvêsayi
Ala bê Diarê Hemami
Çhemê Muzuri corde
Cendeg u lesu ano
Maye vana bıko
Zerrê mı terseno
Yê ma na raye tersamı ke
Kok u fermano
Ondêr Turusmega
Tevera mız u dumanı
Esker nawo diar de vejıya
Wuşênê Ap Aliyo ver
Dest u pawu tadano
Vano Hesên Efendi
Ho'ra yande
Na zalım mara
Az u uz nêverdano
Vano; yê ma qırrkerdene niya
Bıra hetê zu ra fermano
Hesê Mışti vano
Hesên Efendi tu meterse
Malo heramo ke ciando
Nawo ardo bedelê ho danu

Ax de roze roze**

Çı roza de mız u dumane
 Virare fişta vilê piyê hora berverna
 Çêna Hesên Efendi Xeycane
 Vana Bawo na zalımı marê veta
 Ax leminê zuquma fermane
 Vana canê piyê mı nazıko
 Zalım sungi cı mesane
 Teka virene piyê mıra mene
 Zalım teka virene tı bê mı sane

Ondêrê Turusmega
 Hesên Efendiyê mı gêrıs u kaso
 Vanê Anqara de qerar gureto
 Nu nê dawılo nê sazo
 Zalımu kaf u kokê Dêsimi veto
 Xanu sero nê evlado nê lazo
 Qırrkerdena ma şêr kenê
 Dulgeru de ne vengo ne vazo
 Ax de biye biye
 Hesên Efendiyê mı biye
 Hesê Mıştı vano
 Hetê mı ser vınde
 Virare vilê derezayê hora fiye
 Malê dina sero
 Ma jümini nêontênê
 Terson ke no zalım
 Ma bırusno surgıniye
 Hesên Efendi vano
 Yê ma surgıniye niya
 Ax Balişêra vêsaiye de
 Mirdi keme ciraniye

4 - ÇOR HEWA WUŞÊNÊ SEYDÎ

.....

*Welat welat welat
Welat çıqa şireno
Hal ve hal destê
mordemi Coru cıra
nêbeno*

HAL U MESELA HEWA WUŞÊNÊ SEYDÎ

Wuşênê Seydi hem mordemê Weliyê Wuşênê Îmamiyo hem ki xınamiyê jûminiyê. Çêna Wuşênê Seydi (xanîma dîyine ra mêrdê vîren rawa), veyva Weli'ya, xanîma bîrayê Weli Mîstefay'ya.

Namê piyê Wuşênê Seydi, Seydaliyo. Seydali ki lazê Dewrê Dewres Khaliyo. Khalîkê dinuno pil ki, Şixê Dewres Momîdiyo. Khuresîjîyê u ezbeya Şêxu rayê. Wirende ra Dewa Khuresu de mendêne. Dîma barkenê yenê Mamekiye. Wuşê, 1879ine de Dewa Çola Heru de yeno riyê dina. Eke yeno riyê dina, piyê ho Seydali mîleti ho keno top sonê Dewa Khuresu. Çike piyê ho Mursay Dewa Khuresu ra goçê ho guret amey vi. Şî Mekanê pi u khalîkunê hode qîrvani kerdi.

Wuşê hona domoneko. Kamo, koti ra amo, aslê ho koti ra amê, hona idraq nêkeno. Riyê Wuşêni muaye rê hên pûr u pak amêne ke vatêne na dinaliga çêvasayîye de tekê lazê mî çino. Piyê ho Seydali, namê lazê ho Wuşê navi pa. Muaye ke vatêne Wuşênê'm, howt Wuşên fek ra perêne. Wuşên hir u bereket kerd wertê çêyi. Riyê pi u mowe her dayim huyiyêne.

Mowa Wuşên khe riyê Wuşêni de niadêne, hem biyêne sa hen ki vatêne: „Na lazê mî eke bi pil, wertê aşîre de cayê ho beno berz, astarê ho zof bereqîno.”

Mowa Wuşêni verê çêveri fina ta. se ke bervisê Wuşêni ame gos, gêzê ho est har, çêver ro kote zere, Wuşê hêlanek ra vet kerd vırara ho. "Lazê mino semt, lazê mino hewl, omudê mı, tu usta ra, biya vêsan. Ala reyê vinde binê tu rakêri, nika tu binê ho ki kerdo hit." Cılo ke hard de rafiştewo, ey sero na ro. Piyê Wuşêni ki ust ra. Ame ke laziki bijêro vırara ho, muaye vake: „Ala nayê vinde, virende bin bivurni, dima cêna vira ho."

Muaye dunike ra tenê qum ard kerd teneki ser, teneke berd tiramia adiri ser na ro. Dima bunê Wuşêni kerd ra, qumo hit eve paçhu ra bin ra ont, paço newe binde fişt ra. Qumo ke tenê bi gêrmın ard paçhi sero kerd ro, lingi fişt hawa, Wuşê tenê avê da, qumi sero na ro. Paçhi Wuşêni sero pişti, eke tenê riwayis est ci, cıcikê ho vet est fek, eke bi mird fekê ho peyser ont, Wuşê fişt hawa dave pi. Vake: „Ha bızê mirdi vırara hoke. Hama diqat ke."

Piyê Seydali eke Wuşê kerd vırara ho zof bi sa, dina biye yê dey. Hurdi liski mirdiya ho phaç kerd. Vaka: „Xanım çimê mı endi peyde nêmaneno."

Kar u gurê Seydali, derd u khulê aşire qeytan nêqedino. Her roz hetera sono. Wuşê kerd hêlanek bi tever. Riyê şût, duaw kedi reyna ame zere. Xanime tenê most ve nura ard ver, werd, tıfongê ho kerd destê ho, reyna şî lewê Wuşên phaç kerd çêver ra bitever.

Seydali çı zona ke na phaçkerdena Wuşêni raa peyena. O waxt wertaliğê Qırğu u Şixu çino. Milki seta têkoteyê. Ni hurdi aşiri ciranê jüminiyê. Mal gayê ho kuno têwerte, jümini ra çênay dê guretê. Hama seveta malê dinalige, wertê ho beno xıravın.

O waxt wuncia qewxa Qırğu u Şixu têra biye. Piyê Wuşên Seydali tıfongê ho guret eve mordemunê ho şî vireniya Qırğu. Dalıka Miroşi de qewxa têra kerde, hata su da pêro. Jü qersuna kore amê ginê Seydali ro, hurêndia hode gına waro, reyna ranêust.

Wuşê halenekê hode, hewnd dero. Xevera ho kotira bibo ke piyê ho Qırğu kisto. Wuşê çı bızono ke nara dime bêpi maneno, hên beno pil.

Eke piyê ho Seydali, qewğa Qırğu u Şêxu de, Dalıka Miroşi de kışino, o waxt Wuşê hona domanek beno. Eke bê pi sey maneno, Apê ho Qeremanê Hemedi cırê wayirên keno, keno pil. Wuşênê

Seydi, namê huyo peyê, namê piyê hora cêno. Namê piyê ho Seydaliyo, eke beno pil, eyra ki vanê Wuşênê Seydali. Kılmek ra, wertê aşira hode cıra vanê, Wuşênê Seydi.

Wuşênê Seydi, qışkêkin ra zof baqıl beno. Tenê khe beno pil, el qom cıra zof has keno. Haqa kêşi nêweno, kêşi nêskineno, qesekerdena ho qomi rê zof wes yena. Wertê pilu de khe nişt ro, qesey kerd, seda ho wes amê. Camatu de nişt ro, ust ra. Hal demê apê ho rınd vi hama eke hona cêncu, wertê ezbeta Şêxu de bive wayirê raye, avê şî. Hên bi ke, endi qese eyde qediyêne. Hem wertê Şêxu de hem ki wertê Khuresu de bi berz. Cayê ke camati biyêne, venga Wuşênê Seyd dêne. O khe kotêne kamci camat, eve rındiye u eve haştıye qedenenê.

Wuşênê Seydi khe nêviyêne, Şêxu ve Avasu ra kokê jüvini ardêne. Saya deyde, qewğa cêbıriyê. Qırğu ve Avasura ke koti têwerte, dave pêro, Wuşênê Seydi kot werte, Şine de camat kerd, ardi hurê. Avasu khe, koti vireniya Wuşênê Aliyê Gaxî, çiyê dinu ke cıra guret berd, Khuresu khe est Xêçhê u Halvoriyê ser, wuncia saya Wuşênê Seydi de, qewğa cêbıriyê, amey hurê.

Yê Wuşênê Seydi, dı xanımê ho bi. Xanıma huya virene namê ho Beser'a. Besere çêna Memê Bori'ya. Yê Memê Bori, hal u waxtê ho hurênd de bero. Hirê roj, hirê sew khe veyve kerd zewejia, Çola Haru de weşıya ho ramte. Besere ra heşt çêney, jü ki lazê ho ame dina. Namê çênu, Gule, Dilife, Fatose, Khêze, Xeycane, Meleke, Fatıke u Bese wa. Namê lazê ho ki Hese beno. Lazê ho, hona ke qızo mîreno. Dina Wuşênê seydi tıvanê rijina. Haqi jü laz da cı, o ki cıra guret. Nu cırê zof çetın ame. Vanê reyna bızewejıyo ke warê ho şên bo, aslê tu nêbıriyo. Çıke endi Xanıma ho Bese ra domoni nêbenê.

Dima, Xêçe ra çêna Xidê Reye Gulis'e bena, mêrdê dayê Silema ki qewğa aşıru de mîreno, çê piyê hode ra, ayêde zewejino. Gulise ra ki, hirê çêney jü laz beno. Çêna huya jüyê ki mîrena Namê iyê binu, Xeycane u Khêze wa. Namê lazê ho ki, Ali Heyder nano pa.

Eke raa diyine zewejino, çê huyo jü Çola Haru dero, xanıma huya diyine Gulis'e ki beno Galvosu, Ova Khêru de vındarneno. Wuşênê Seydi ki, gêgane Hiniyê Dızdu de gêgane ki, Galvosu de mendêne.

Serre 1933 viye. Asme ra asma Xızır viyê. Asma Xızırı Gağan ra dime amêne. Çhele 14ine ra hata Gucige 14ine Asma Xızırı'ya. Na asme, serva aşiru bimbareka. Têdîma roze cênê, cem giredanê, qırvanu kenê u sonê diarê zeyinê ho, yinu anênera hoviri. Vore vorena, serdo hama zerrê mîleti her dayim gêrmîno.

Lazê Sey Rızay Rayver, eve Xıdê Welê Murti u Ağayê Sey Muzırı pia Xozat ra cêray ra. Vanê Bava şıyo Xozat ke pilênia Kırmancı bijêro ho dest. Şıyo Xozat eve Binbaşı Şefket ra pia şiyê lewê Qaymaqamî. Sılamê piyê ho cırê berdo. Gêreke piyê ho Sey Rıza bışiyêne lewê Qaymaqamî hama Bava piyê ho vera şî. Eke qesê ho qediyay, Rayveri xatır wast vake ez endi son çê.

Bimbaşı Şefketi desinde xevere rusnê Rayveri. Vake “Rayver sodır Xozat ra beno rast, hetê Şinê'rê sono Ağdad. Xevera tu bîbo.”

Rayver pırde sono Şine, sono çê Memedê Sılemanê Satoğlı. Rayver vano hal mesela nia u nia, Rayver meste yeno Şine sero sono Ağdad. Qesey kenê wertê hode jû senete virazenê. Rayver, Memed Ağa, Ali Qedirê Qurri u Seydali izma erzenê cı khe Rayver kışt şeşt zernu cênê.

Sey Rızay lazê Bavay ra vake: „Lazê m eke sona Xozat yena, yamu yamu lînga ho ara Şine mafiyê Qırğu dîsmenê khaniyê. Memed Ağa mevê desyê tu bîvî dirvetın. Ey dirvetiya ho hona ho vîra nêkerda.”

Bavay “heya” vake hama eke Xazat ra cêra ra amey nêjdiyê Şine, qesê piyê hu ho vîra kerdi. Eve olvozunê hora piya şive Şine. Şine de mordemade ho esta namê ho Menesa. Bavay Menese ra vatenê amîki. Menese ki Şine de Dursê Azizi de zewejıyayı viya. Sonê çê Dursê Azizi de benê meyma. Menese ke Bavay vinena verva cı sona, dest phaç kena hem bena sa hem ki tene xof kuno zere. Ho hode vana, “İsala keşı Bava nidiyo ke amo çê ma. Çike naza dîsmenê ho jêderê. Eke gonıa Bavay borê mîrd nîbenê.”

Dursın vengia domonunê ho da goliği tesmilê cı kerdi, berdi axure de gıreday, tene çês ki est are, amey.

Menese ho est zere dünike. “Esmu sewa Yêniya” vake Yêmose. Dima duay kerdi. Vake, “Ya Xızırê sata tenge, to esta,

rasta. Ya mılakêtê Sewa Yêniye. Ya Mılakêtê Hardê Dewreşi. Homete rê çêvero de xêr rakerê. Kêşi tenge u zılomote de meverdê. Az u uzê ma wayirê nonade xêre kerê. Qusur cıra dūr berê.”

Ewru ra hirê rojiyo ke roze cênê. Hona roze Xızırı eyru qediyo. Dünike de nu mir kerd, tıramia lozine dêare, bın kerd pak, bıçhıke wertede nê ru, soji virkoşıya cı kerde, tırami ki kerde soji ser, reê oda da niada ke yi haê hona qesey kenê. Bınê selıke ra ru vet vilesna ru, dima soji fişte hawa, nono ke esto bın vet. Niada vake, “pojiyo, biyo, endi beso.”

Zere vet, tene terene ard, eve uwe ra qusxane de rınd mışt da kerd do. Reê pencere ra niada ke, tiji hawa ho koy serde dêmdo hama hama yêna ke şêro çê ho. Biye tever, roştıya peena ke sana deşi, phaç kerde vake, “Ya Tijiya Oli Mihemedi, ma roştıya hora morım meke. Xêr weşiyê so wertê domonunê ho, sodır wuncia marê meyman be. Ya Xızırê sata tenge, to esta ka esta, hometerê çêverode xêr rake, koseko jüde ki maê bêkêsurê rake.”

Reyna şiyê zere, lazê hu Momudi ra vake, uwe yivriqke bize su leyê meymanu, destê meymanuke, dest u riyê ho buşiyê, nu hazirow, endi waxtê fıtarawo.”

Pêro rozeê, eke dest riyê ho şüt, Menese ki do sana zereveti ro, rono ke vilesnoru corde kerd ser, berd honike sero na ru, emey dorme, Bavay sıfre duaşiyê ke dê cı vake, “Ya Xızır, jede vo, kê m mevo. Pır vo, çarç mevo. Ma jü weme, Haq u Taala hozor bıdo. Şêro dest rowu reso. Defterê Oli Mihemedi de qeyd vo. Helal u xos vo.” Pêro pia rozê ho kerde ra. Nonê ho ke werd, deste ho ke şüti, reyna şı vere lozinede nişt ru.

Xeyle sewe ke şikiyê, hora qefeliay vi, cırê cılı kerdı ra, şı koti bıne cıle, hore koti ra, heni pa hewna şı.

Bava, her çıra bêxever u bêqıswete hewnê xori dero. Rew ra piyê ho Sey Rızay vativ, “Lınga horo Şine mene” hama Bavay piyê ho gos nida ama Şine. Çhıke Bava bêters vi. Vatenê, “kam thoreno yêno mı ser.” Jü ki vatenê, ”Satoğlı Sılema mısayivê piyê mın, ni Qırğu hên ret nêşkinê mı ser erzê, mı bıkıse.”

Menese sodır çhıke ra uste ra, tene nu mir kerd, pêsare pot, vake, ”Meymani sonê, tey berê çê, horê raa Xızırı de bivêro.”

Lozine dü kena, pakao, serdo hama emser zof vore nivora. Wayira çêyi Menese sodır çhike ra uste ra, pê sare pot, kerd thurık da Weli dest. Meyman ki çhike ra uşti ra bi tever. Wayirê çêyi Dursê Aziz ki usto ra goligi ontê vere çêveri, lewede vineto. Meymani ke amey leê goligunê ho. Dursın ve Menese ra lewe ra kôti dūr, şî vere çêveri.

Yoxro ke dismenê Bavay pesewe ra amê dormê boni birno, meterisê hode ho do we, mendê. Bavay xatirê ho wayirunê çêyi ra wast, niazı ke poto Weli est terkiyê mayine. Bavay seke lınga ho este zengiyê mayına ho, vengê tıfongu vejıya. Dismenê ho lazê Lıl Ağay Xıdır ve mordemunê hora pia dijdiya nayve Bavay ra. Bava wuza pera gına hard ro. Hard de ki nay pa, Bava wuza kıst. Dima nayve Ağayê Sey Muzurı ra wu ki wuza kıst. Ağayê Sey Muzırî, zamaê Bavay yo. Eke ninu kisenê, niadanê ke jû hawo remeno. Nanê deyra ey ki kenê dirvetın hama u evê a dirveta ho remeno sono xeleşino. Nuyo khe xeleşino u ki Welê Xıdê Murtiyo.

Bavay ve zamay ra cınaza kenê benê Ağdad. Hona ke cınazey Ağdad niamê, Sey Rıza kuno zere bonê ho, çêverê oda dano ca, penceru ki keno qapa, vano, “Bavay ez gos nidune, şî bi sevevê ho, Qırğu lazê mı kıst, çimê mı ve thoway ra meginı, gosê mı thowa meheşıyo pê.” Zerê çêyi de şia giredo, heredano.

Kistena Bavay ra dima, Qırğu niadanê ke Sey Rızay şia giredo, vano “Erzon Şine ser, Şine vêsnon,” Qırğu Şine caverdanê, her çê sono wertê jû aşire.

Sey Rıza, Hukmati ra ordım wazeno. Vano, “Kami ke lazê mı kısto, sıma zonenê. Pê bijêrê, ceza ho ke çhıka cidê. Niyê, eke nia nêkenê, ez ‘ve deste ho kare ho kon, naê bizonê.”

Kistena Bavay de destê Hokmat ki tey biyo. Coka, virende vengê ho nivezenê, dima ki phoşti danê Çê Satoğlı. Wazenê ke aşiri her daim têkote bê.

Sey Rızay niada ke Hukmat bêveng manano, eskêrê ho dano are, erzeno Şine ser, Şinê vêsнено. Mezelu rıznano, kêmere kêmere ser niverdano. Hora bonê mısayivê hu Satağlı Silemani payra maneno. Dima erzeno Sakak ser, Sakak ki vêsнено.

Qırğu xeverê rusnê Wuşênê Seydi rê vake “Tu elçiyê mawa, wertaliğe ma ve Sey Rızay ra camat bike, tu khe çı qerar cêna ma qararê tode vindeme.

Wuşênê Seydi xevere rusnê Sey Rızay’rê vake felan roze bême pêser, camatê sımawo Qığuno. Sey Rızat vake “Sarê mı ser.”

Camatte virende Wuşênê Seydi qesey kerd. Vake: „Sey Rıza, ez zonon ke aciya cigêre çetına, nina ontene. Yê mı ki lazêde mı merd, mirê çetın ame. Ez tu fam kon. Dıma tu est Şine ser, şine vêsnê, milet kışiya, mezeli sıkıti. O waxt ki xeyle mawu piyê isoni berva, yinere ki çetın amê. Goni eve goni şütene rınd niya Rayver. İnu ki rınd nêkerd, tu ki rınd nêkerd.”

Wuşênê Seydi wuskurê doyê ho sımıt dıma: „İnu dina tu rıznê, zonon. Hama tu ki şiya dina dine rıznê. To ki mowayê dinu fişti bervis. Tu rınd kerd çı vawo. Vijdanê mı nayê ki qewıl nêkeno. Bavay Hene kiste, zere de ki domono sewî kıst, mowa Hene nêbervê çıvawo. A ki bervê. En bowa çiçhega rindeke bile, bowa dominunê kêşi ra wes niya Sey Rıza. Domonê her kêşi, her kêşirê şirenê.”

Camat bêveng Wuşênê Seydi gos da, seda Wuşêni pêrunêrê ki wes amê. Sey Rızay vilê ho na ro hard de niada. Wuşênê Seydi venga Muxtari da vake: „Senete lewê todera.”

Muxtari vake: „Heya lewê mı dera Piro.”

Muxtari senete cêvê hora vete dêve Wuşênê Seydi. Wuşênê Seydi gurete, veng da jü vake bijê na senete wendene de u imzu de niade, hala çıvawo. Hemê Boği senete berde mısınê Sey Rızay ke, imza Rayveri ki tey esta. Reyna vilê ho bi çewt, hard de niada.

Wuşênê Seydi vake: „Rayver, Bava kam kıst zoneme hama kami do kıstene ayê nêzonenê. Nıka bi eker a ke, lazê bırayê tu, derezayê tu Rayveri do kıstene. Naza izma rayveri esta ke kıstene vera şeşt zernî dêve cı.”

Camat ra phizê nêvejiye. Sey Rızay serm kerd. Hiştiri çım ra phırkay gınay astırı ser. Sey Rızay: „Ma ez kamira sa vji. Dismenain, xayineni zere made viya” vake, reyna qesey nêkerd.

Hiris u howtine de ke Halvariye de aşırı amey têlewe jümini de qesey kerd, Wuşênê Seydi virende ezveta ho Şêxu de qesey kerd, persê ho kerdı jü. Sey Bakıl ve Hesê Reye vake: „Qesa ma tode

ra. Tu khe se va, ma qesa tode vindeme.” Eke Halvoriyê ra cêray ra, Sey Bakıl ki, Hesê Reye ki peyê qesa hode nêvîneti, ho peyser ont. Dora dime, Wuşênê Seydi tek mend. eve heştu tever nêvejiya. Na qesa cîrê zof çetîn amê.

Pîrdê Gaxmudi evê thîzê milişî ra vêsna, rîzna. Wuncia evê destê milişî ra, İsmail Haqî da kîstene. Est Qereqolê Paxî ser. Hokmat ki koê Demenu, dewê Wusîvu, Koê Heyderu, evê teyyaru bombey kerdî, bonî rîznayî, hêgai bînê lîgude şî.

Jû waxt de ki tîfongî eşti Qereqole Şîne. Vîreniya eskêru bîrnê. Sey rîzay vake, “Mî karo niane nîkerdo. Taê thîz kenê, çîyo xîravîn kenê, erzenê mî ser. Nîadê, hora ke mî kerdî, îspot kerê, çîî ceza ke danê mî, qewulê mîno.”

Sey Rîza xeverê rusnê Wuşênê Seydi rê vake, “Pîrem Wuşê, mî xeverê gurete ke, taê aşîrî erzenê Mazgêrd ser. Su vîreniye bîvîrne, meverde şêrê. Hokmatî ra ki vaze ke, thowaê Sey Rîzay çîyo niane de çîno.”

Wuşênê Seydi, taê mordemunê ho cêno sono vîreniyê nîverdano şêrê Mazgêrd ser erzê. Nînu peyser çarneno ra.

Wuşênê Seydi, nivîndeno sono Mazgêrd. Vîrende sono leê Qaymagaymî, dîma sono leê qumandani. Înu ra vano. “Ma çîyo niane qewul nîkeme. Destê Sey Rîzay ki çîyo niane de çîno, naê bîzonê.”

Asme ra têpia, Ali Efendi ve Hesên Efendi’ra veng danê Wuşênê Seydi, cîra vanê, “Nêvo nêvo to gêletiyê bîkerê, tîfong berzê Hukmatî. Torê sîlayîya, bê Dînarû, tode qesey keme.”

Ali Efendi ve Hesên Efendi ra, hem tîrkiyê ho esto, hem pilê Aşîre say benê, hem ki, lewê hukmatî de qîmetê ho esto. Wuşênê Seydi, tenê de ho ke fîkriya, şî Dînarû eve mordemunê hora hata sodîr qesey kerd. Peyê coy, Ali Efendi, Hesên Efendi ve Wuşênê Seydi ra pia şî Sorxum lewê eskeriya. Eskeriya wuza çadîrî sanê pê, vînetê. Wuşênê Seydi ‘ve kumandani ra qesey kerd amey hurê. Qumandari va: „Madem tu ama dest dove ma, bê pia şîme hetê sîma, ma wuza çadîru sanemepê.”

Wuşênê Seydi, dest dave cî, reyna nêşkiya ke destê ho peyser bonco. Qesê qumandan ra dime, vake “Heya.”

Avdıla Pasa gosê her cay serowo. Na qeşi ra xevera ho esta. Desinde Anqara're jü telgraf ont vake: „Khuresu ra, ezveta Şêxu ra Wuşênê Seydi ame texelet bi. Nika verva çımunê ma dero, xevera sima bibo.”

Eke esker ke ame çadiri saneypê dewe de mendi, veng da Wuşênê Seydi, vake: „Ma zere Mamekiye de jü pırd vırazeme, marê emeley lozımıyê. Su Kudu ra, Şêxu ra emelu top ke biya, cor daru bıvırnê berzê uwe, cêr lewê lınga pırdi de ki vezê. Tu ki ninu sero vınde. Yê herkeşi ki omia dine dame tu, tu ki bena dana dine.”

Wuşênê Seydi ki serva mordemunê ho qar kerd, şi mordemi kerdı top, berdı gurenay. Hukmat ki hên kerd ke, Wuşênê Seydi, bınê çımê made bo. Dima, Muxtar Xıdê Reye ve Mursayê Dergu şikiat kerd vake: „Wuşênê Seydi ve Sey Rızay ra xevera ho kerda jü, nêjdi erzenê qereqolu ser.”

Esker ki nayêra dima, şi pê Wuşênê Seydi guret, berd Xarpêt de kerd xepis. Xarpêt de vırende berd otel de ca da cı vake, “Tu ita meymanê mawa.” Wusiv Ağa ke ame teğelet da Hukmati, wu ki ard leyê Wuşênê seydi. Vırende pia mendi hama dime Wuşênê Seydi berd qatê seri. Wuzara dime, Wuşênê Seydi ve Qemer Ağay ra jümin nidi. Peyê coy, hurdêmena têdima gureti berdı eşti hepıs. Sey Rıza ke Payız pêguret berd Xarpêt, hona mekême bi ra, wu waxt nine jümini di. Dest destê jümini ra gıreday pia berdı ve mekême.

Saya zurekêru ra, her çi est Wuşênê Seydi ser. Dima Wuşênê Seydi ve ses Ağlerê Dêsimuzu Xarpêt de eşti dare. Wuşênê Seydi, rew ra vatenê, “Yê ma peyniyê de dare estena. Ez zonon, mı hewnê ho ki diyo.”

İhsan Sabri Çağlayangil, serva dare estena ağlerunê Dêsimi rusna Xarpêt. Cıra vake, “Atatürk asme 15ine de sono xarpêt, to rewra so Xarpêt, hata ke hona Atatürk nêamo Xarpêt, yine dare erze. Vanê qulê Dêsimi gızê Xarpêti biyo, Atatürk. ra efe dine wazenê. So, na kar bıqedene.”

İhsan Sabri desinde niseno trene, roza semiye sono Xarpêt. Vırende sono leê Avdıla Pasay, tey heve ve heve qesey keno. Avdıla Pasa jü kağıta thole izma keno dano Çağlayangil. Cıra

vano, “namê mira çhı kar ke kena torê servesto.” Dima sono leê Hakim, sono leê Savci dinede ki qeseykeno vano, hal mesela niau niara, hona ke Atatürk Xarpêt niamo, ma na kar gêreke bîqedenime. Cıra vanê “Peê hefti Mekême ranibeno, ma gêreke hata

Diseme vînderime.”

Ninu qararê ho rewra do cı hama vato, “Ma na qarar asme des u phoncine de waneme.” Hama des u phoncinede ki Atatürk yeno. Jü olvozê de Çağlayangil ki wuza Savciyo hama na Mekême de vazîfa ho çinebiya. Sono leê na olvozê ho. Eyde ki qesey keno, wu ki vano nêbeno.

Çiyê yêno aqilê Çağlayangili. Vano, “Qesê tora van.”

Olvozê ho vano, “Vaze.”

Vano, “Bazar sewe lete ra têpia, sate wişt u çor ra dime, kume kamci roze?”

Cüav dano vano, “Kume roza Disemiye.”

“Peki, ma ‘ke a sate ra têpia Mekême rakerime, beno nibeno?” vano. Olvozê ho Sacvi tene gâal keno dima vano, “Beno, çha nêvo.”

“Wu waxt” vano, “Ez Savciyê pili rusnon izne, to hurendide niadana, na kar ki pia qedeneme.”

Olvozê ho vano, “Sonde elektrik nêvesenê, ma taride na kar çhutir ame hurendi?”

Çağlayangil olvozê hora vano, “Ni kari to mire caverde, ez hal kon meterse.”

Savciyê pili rusneno izne, hurendia dey de olvozê ho tayin keno. Vano, “Pesewe ke bi, makinu an dorme Mekêmi, eve roştia makinu dormê Mekêmi kon jü roştia sodiri, Mekême hên keme ra hên ki qedeneme.”

Sewe letede dormê Mekêmi kenê roştî, tı vanê biyo sodır. Vijêri ra sarê Dêsimizu ra vato, yamu yamu ra mekuyê, pesewe Mekême sîma beno, qerarê sîma dame wendene.”

Ağlerê Dêsimi, mana na qarari vîrende fan nêkerd. Dima tayine vake, yê mao ma dara. Tayine vake, ma verdanê ra. Wuncia ki ranêkoti.

Çêveri kerdî ra, dî ve dî deşti jûmini ra gîreday berdî Mekême. Pêro pia şêşt u çhor teneyê. Niadanê ke dormê Mekêmi evê roştia makinu kerdî roşti. Deşti kerdî ra, sandalû ser nisnay ru.

Heyetê mekêmi amay, nine ki hurendiya ho gurete, nişt ru. Dîma, jû ve jû namey kerdî wurznay ra, kam ke çhî ceza gureta cîre vatî. Ni Mekême de new tenu berat kerd, hîris u heşt tenu zovîna serru ceza gurete. Des u hot tenu ki ceza dare estene gurete. Na des u hot tenu ra des teney serre ho gîrşî vî, dare estene ra ardî war hata omro pee ceza zere kotene dê cî.

Serrê Wuşênê Seydî ki gîrşiyê hama nîfise de qîz sanê cî. Eke name Wuşênê Seydî da wendene, dîma vake, “Îdam” pêro sas bî. Vake, “Suzê Pîrê ma çhîk viyo ke, idam danê cî.”

Eke vake “Îdam” Wuşênê Seydî vîrende tene fam nîkerd, dîma fam kerd ke endî bene bînê dar ağaciye. Olvozunê hode niada jû ve jû. Çhîmê ho, vîrende leê hode gînay ro Sey Rîzay. Derga derg çhîmê Sey Rîzay de niada. Ho hode vake, “Sey Rîza, yê ma endî mendê sat u deqey.”

Wuşênê Seydî, mordemunê hora ke qar kerd, yînu ke şî yîğbar kerd, hora rew ra vativ, “Yê mî na raê lawo.”

Sey Rîzay gîra vake, “Sey Wuşê, mekemi hora rew ra xîtam day vî cî. Deqena pîreno bêbeden danê mara, pia some bînê layî.”

Wuşênê Seydî vengê ho nêvet. Çhîmê ho henî çhîmê Sey Rîzay ra darde bî mendi. Sey Rîzay deste ho est hermê Wuşênê Seydî ser, pê guret vake, “Sey Wuşê, roza ke des u dî Îmamu rê arde, ewru marê nesiv biye.”

Wuşênê Seydî vîlê ho berz guret vake, “Sey Rîza heyî, mî ve tora berê bînê layî. Peki, sucê na cayilunê ma çhîvoa acêp.”

Çhîmê ho Fındîq Ağa kerd saê, dotê Hesê Îvê Qîjî kotî ra Fındîqî. Hêfê ho cîre ame. Ho hode vake, “Hadî ez tesmîl bûne amune, tu çha tesmîl biya. Yê mî sucê mî çînevi, ez naê ra gore qan bûne amune. Hama dawa

Îsmail Haqî este to ser, to sero mende, gêreke naê bîzonenê, çha nîa kerd?” Wuşênê Seydî ho hode “Malo Hesê Îvê Qîjî” vake. “To ‘ke xanîma Mudîrî Guliyê ser a kîlame nivatenê, to belkîa nişiyênê bînê layî, xeleşiyênê.” Çhîmê Ho gîna ra Wuşênê Sey Rîzayî.

“Wuşê en qizê mao” vake. “Kam tora vake bê diarê piyê ho. To ama tortori, bojiyê to pişt, xer qewıl so dewe leê moa hode vınde.”

Hetê dote de lazê Civrail Ağay Hese di. “Na Hese parena tharo, naza ceza ho ontenê. Wu ki ard est wertê ma. Yê pi serrê ho gırış vi, dareestene ra xeleşiya, koti zidê dey, ey vera laji benê binê layi. No sene qanuno de xıravino” vake.

Sate çhorine ra vêrde ra. Hona fejr riyê hard u osmen niesto. Düri ra dür niada, roştia makinu ra qeyir çiyê niame ra çımu ver. Dewe kote ra viri. Lazê ho Hese Wuşê, çênê ho u xanımê ho amey vere çımu. “Nika se kenê, kotiyê? Vêsanıyê, vıranıyê? Dewede rê, wertê bırrde rê?” vake.

Yekte dı cendermey koti zere, şı leê Wuşênê Seydi de vıneti. Her jü pê boji guret bi tever berd jü oda, pırenê bêbeden day pa, guret berd vere darağacıyê. Reê dorme hode niada ke, jü olvozê ho hawo lade sanino ra. Ho hode vake, “Sati verdi ra, mendi eve dequ.”

Cıra pers kerd vake, “İmam wazena?”

Wuşênê Seydi vake, “Nêwazon. Ewru Roza des u dı İmamu na, na roze mire nasiv biya, mire beso.”

Jüyo de bin ama pê boji guret, yi dı eskêri dire gami peyser şı. Bojide pê guret, berd vere layde, vezna tavure ser. La est vile, linge dê puro, Wuşênê Seydi gına hard ro. Yoxro ke la vışıyo. Yi eskêriyê ke dire gami peyser şı, yi reyna voştı amey leê Wuşênê Seydi, pê guret hard ra urzna ra.

Wertê dı dequde la reyna gireda, eskêri wunciya şı hurendia ho. Eke est dare, linge dêve tavure ro, la wuncia vışıya. Wuşênê Seydi nafa tene pê gına hard ro sarê ho şı gına lınga tavure. Sarê ho deza hama vengê ho nivet.

Çağlayangil, Avdıla Pasa u Qumandarê bini düri ra düri niadanê. Jü Qumandar xafilde vost şı leê celadi herediya pıra vake, “Lao newe çino, lao newe berze vile.”

Celati vake, “Çino efendım. Ez nika ni lay qeyim giredan, reyna nivışino.”

Celadi nafa la qewın gireda, reê de ho ont tey niada, ho hode vake “nafa nêvışino.

Celadi pê guret ke vezo tavure ser, Wuşênê Seydi, firsant celadi nida, eve ho vejiya tavura ser, laê ho est vilê ho, tene kerd çip, linga ho kuye tavure ra tavurê dêmdê, saniya ra, saniya ra, dîma şî Haqiya ho.

Eke pêro eşti dare, mîletê Xarpêti ke amey şêr kerd, dîma nay ru berdi vîsnay, kerdî quyê, beton kerd ser amey.

Weliyê Wuşênê Îmami biyo ve Phepuk, dewe ve dewe, ko ve ko waneno vîndeno. Aciya Wuşênê Seydi u Ağlerunê Dêsimi cîrê gîran amê. Xînamiyê ho Wuşên rînd nas kerdêne. Jûmini ra zof has kerdêne. Seda Wuşênê Seydi Weli rê wes amêne. Wuşê khe amêne Hîniyê Dîzdu, Weli khe çêde vi, veng dêne cî ardêne, hem pia qesey kerdêne, hem ki vatêne: „Weli, ala jû şüare mîrê vaze, zerrê mî tenê raoroşîyo.” Weli kêmanê ho cînitêne, şüari vatêne. Efkarê Wuşên ke tenê têra biyêne, çarnêne lawîkunê raqîşî, fiştêne huyayis.

Eke layê Wuşênê Seydi ke ont, efkarê Weli têra bi, son sodir Wuşê amêne ra viri. Kêmanê ho guret ho dest, Wuşênê Seydi sero şüara de hewle vate.

WUŞÊNÊ SEYDÎ

*De biye biye biye
Ax begê mı begê mı biye
Kafiri begê mı pêgureto
Khêla Dêsimia osnene rijiyê
Kafiri ma dayme arê
Sanayme Qoço Deresiye
Kafir begê mı ra keno
Ax soğırê İslamiye
Vengê pilunê Dêsimi ilanet kerdo
Kenê top rusneme Malatiye Çênêrjiawu kêşi
Khavê merdena ho nêkerde Cırê icat kerda darağaciye*

*De welat welat welat
Begê mı yamano
Teresê sofori begê kerdo makine
Duzo Şeğankê vêsayi ro beno
Yêl u qom amo pêser
Cıra helaliya ho wazeno
Kerdo Vîlê Sorpiyayê vêsayi Têlmasê Welati cıra awseno
Sarê ho makina ra ardo tever
Hermê huyo raşti ser niadano
Qulê de Haq u Thalay çino
Cıra pers kero
Emirê ho çiko ala sa vano
Pire mı horê efkar meke
Haq zoneno
Dar u kêmer torê vêseno
Aqılı berdê dartmıs kerdê
Çor derecey
Aqilê Pirê mı aqılı ra gırano
De wayi wayi wayi
Begê mı qesa de zora
Sey Rıza vano
Sulte Bava bêbextiye meke*

Ma mebe verê lingunê hora
 Aşiri kotê tıfong danêpêro
 Ax leminê phoştia tora
 Pire mı Sey Wuşê vano
 Tu aqılê ho sas kerdo
 Yê minê tu nafa dara
 Vano Pirê mı
 Horê efkar meke
 Roza İmam Wuşênê Kêrbela wa
 Roza ke yi seyid kerdê
 Ax Pirê mı a roze na roza

Peyê Pirgiçi romerdiyo
 Pirê mı sona şüye
 Vengê dare-estena Pirê mı
 Ewru wertê aşiru ro ilan biyo
 Pirê mı esto dare
 Mêrata sıcımi vışıye
 Halvu ke raa dıyine
 Dare-estene çinebiye
 Vano ma çıqaş ke
 Xayinê yi Comerdi bime
 Merdena ho marê neşib nêbiye
 Serrê Sey Rızay nêru
 Ardê phoncas esto dare
 Piro tu endi dina huver mekuye Haq zoneno seveta Pirê mirê
 Homete bêhese biye.
WUŞÊNÊ SEYDİ
 - Welat Çıqa Şireno - (Vatisê 2ine)

Da welat welat welat
 Begê mı Sey Uşêno
 Teresê soferi
 Begê mı kerdo makina
 Hawo duzê Şêğanki ro beno
 Begê mı cam onto we

Helaliya ho wazeno

Vano Qomo xatır ve sima Ezo goçeriyu nawo sonu

Da welat welat welat

Mêrat çıqaş şireno

Hal ve hal destê mordemi

Coru cıra nêbeno

Begê mı kerdo vîlê Sorpiyani

Hona welat cıra awseno

Reyê xora têpiya niade

Bervisê dar u kemerî torê yeno

Sey Wuşê vano

Ağlerê koyê Dêsimi

Dayime arê berdime

Kerdime tum vilati

Hên ke amey ma serde

Alaw u tawurê hukmati

Dayme arê berdime

Kerdime na Xarpêti

Tayine ifadê xo tayinê ki

Îlavê xo ma sero vati

Vano Sey Rızay ra vazê

Roj qediyê mendê deqe u sati De biye biye biye

Welat Begê mı biye

Hêfê mı yeno ve to

Begê mı Sey Wuşêni

Haqê dina cor zoneno

Reyizê Kirmanciye

Ewru ağlerê Dêsimi dêare

Berdê verê darağaciye

Cıra pers kenê

Sorğuyê din u İslamiye

Sey Uşê vano Sey Rıza

Tıra merdena ho ver mekuye

Ewru roza Des u Dı İmamuna

Yi ki jê ma
Eve destê kafîrî şehid biyê

Piro Piro Pirê tolîv u yêlî
Pirê mî khe şîyo nêşîyo
Dû wenêdariyo
Çiley biyê melulî
Khîle panîso bivêso
Qanunê Meclîsê
Mîstefa Kêmali
Nîştîrî çîra
Koto zîdê mordemê pîlî
Pirê mî khe şîyo nêşîyo Aşîrî cêvervejîyê Biyê sew u sefîlî.
WUŞÊNÊ SEYDÎ
- Ağlerê Dêsimî (Vatisê 3ine)

Way de biye biye
Way lemin Begê mîn biye
Dayê elayî ontê ma ser
Taburî berdê serê Bor Giniye
Seyd Wuşên teşmil biyo
Khêleka Dêsimî ya osnêne rîjiye
Seyd Wuşê berdo nêberdo
Khêleka Dêsim uwe de şîyê

Seyd Wuşê vano
Duzgîn çînayrê veng nêkeno
Aşîrî kotê tîfong erzenê
Way leminê lemin
Phoştîya Asm u Jiaru ra
Sey Rîza vano
Seyd Wuşê
Ma zerrê Haqî xori dazno
Jiaru verê ho çarno hetê mara
Vano zerrê mî terseno
Yê mîn u tu na defa

Tersa mı sıcim u daro

**Seyd Wuşên teşmil biyo qomo
Kerdo mêrat Düzê Şêğanki
Yêl-qom dorme de amo pêser
Vano bira ezu sonu
Way lemin xatır ve sima
Ma kerdime mêratê Vîlê Sorpiyani
Mêrat welat mara awsa
Dayê mêrat welat çıqa şireno
Hata roza merdene
Coru destê mordemi
Cıra nêbeno
Qemer Ağa vano
Pire mı
Nêchê Sultan Sılemanê jê tu
Amê na dina ondêre şiyê
Endi mın u tu dest nêkuna
Way leminê lemin
Mêrata rında Kirmanciye**

**Seyd Wuşên berdo
Qemer Ağa cêriyo
Qomo ma ardime
Mêratê ni Xarpeti
Vişt u çor sati tamam nêbiye
Nisanê idami
Kerdi ma ver ra
Vişt u çor sati tamam nêbiye
Nisanê idami
Kerdo ma ver ra
Ağlerê ma qomo
İdam kerdê
Way leminê lemin
Zalım cendegu ma nêdano
Çiftê toxtori amê**

Cendegunê Ağlerunê ma kêfs kenê
Aqılê Seyd Wuşêni
Des u dı derecêy
Aqılu ra gırano
De lemin zora zalım Cendegu ma nêdano WUŞÊNÊ SEYDÎ
- Welat Welat (Vatisê 4ine)

De biye biye biye
Ax lemin begê mı biye
Kafırî begê mı gureto
Khêla Dêsim sero rijiye Kafırî ma dayme arê
Sanayme Qutî Deresiye
Kafır begê mîra keno
Ax sorğiyê Îslamiye
Vengê pilunê Dêsimî ilanet kerdo
Kerdime top
Rusnayme Meletiyê
Çênêrijîay kêş
Qalê merdena ho nêkeno
Cîrê icad kerda darağaciye

De welat welat welat
Begê mı welat yamano
Teresê soferî
Bege mı kerdo makina
Duzê Şeğankê vêsayi ro beno
Yêl u qom dorme de amo pêser
Helaliya ho qom ra wazeno
Cıra helaliya ho wazeno
Kerdo Vîlê Sorpiyanê vêsayi
Têlmasê welat cıra awseno
Sarê ho makina ra ardo tever
Herme huyo raştî ser de niadano
Vanê Sey Wuşê
Ewru berdo Xarpêt
Tersa mı khe idam vo

Sey Wuşê vano
Ez ra merdena ho ver nêkun
Hesen Wuşênê mı hona domono
Dina Hequtalay de
Kês çino cıra pers kero
Emrê begê mı çiko ala sa vano Begê mı horê efkar meke
Haq zoneno khe
Dar u kêmer torê vêseno
Aqılı berdê dartmıs kerdê
Aqılê begê mı
Çor derecey aqılı ra gırano

De wayi wayi wayi
Lemin çı qêsa de zora
Sey Rıza vano
Sulte Bava bêbextiye meke
Ma meve verê lingunê hora
Aşiri kotê tıfong danêpêro
Ax leminê phoştia tora
Sey Wuşên vano
Sey Rıza aye mevaze
To aqılê ho sas kerdo
Yê mın u tu nafa dara
Vano Pire mı
Horê efkar meke
Roza ke İmam Wuşên u İmam Hesen
Kêrvela de seyid kerdê
Awa pirê mı a roze nawa.
WUŞÊNÊ SEYDÎ
- WELAT (Vatisê 5ine)

Da welat welat welat
Welat çıqa şireno
Hal ve hal destê mordemi
Coru cıra nêbeno
Ağayê mı ewru berdo

Tersa mı ke idam vo
 Vano xatır ve sîma
 Endi reyna ez ninu
 Welat welat welat
 Welat çıqa şireno
 Hal ve hal destê mordemi Coru cira nêbeno

Têlmas na Xarpêto
 Tu vana xerepito ‘
 Darağaci qurmîs kerdê
 Zalîmanê sarê Tîrku
 Welat welat welat
 Welat çıqa şireno
 Hal ve hal destê mordemi
 Coru cira nêbeno.
WUŞÊNÊ SEYDÎ
 (Vatisê 6ine)

Bîra bîra bîra
 Begê mî Seyd Wuşêno
 Zalîmê soferî kerdî makîna
 Hawo Duzê Şêğankî ro beno
 Yel u qom dorme de amo pêser
 Helaliya ho qomîra wazeno
 Vano ezu sonu
 Reyna peyser ninu
 Seyd Wuşê vano
 Ma kerdîme Vîlê Sorpiyanî
 Mî herme ho serde niada ke
 Welat mîra awseno
 Çond uwi deru de bêrê şêrê
 Kamo rawurzo hurêndîa tu cêno
 Begê mî
 Ala reyê sarê ho weda
 Kêmer u khuç
 Derdê mîleti rê bervenî

**Ax de welat welat
Welat şireno
Destê mordemi
Coru cıra nêveno
Wuşênê Seydi ewru berdo
Tersamı ke idam vo
Vano ezra merdena ho ver nêkunu
Hesen Wuşênê mı hona domono**

**Wayi wayi wayi
Ewru kam khe
Ame mekêmê Mamekiye
Îfada ho ma sero dayi
Îfadawa ke mekêmi xıtam do cı
Îfada bırayê Mursayi
Hêfê mı yeno
Sey Wuşêni Khêla Dêsimi
Yê Şix Hesenu tornê Bavayi
Sey Rıza vano
Seyd Wuşê
Mekême marê xıtam do cı
Ma benê bınê layi
Qemer Ağa dano zoniyunê horo
Bıko Fındıqê mı bıko
Yê Fındıqê mı
Mada İsmayil Haqi Begi ya
Nêzon qusur u qabetê
Pirê mı Seyd Wuşêni çıko**

**Way de bıra way bıra bıra way
Na xevera de zora
Ewru amo ma serde
Ordi u tavrê Anqara
Sey Rıza vano
Ewru mekêmê ma
Xıtam do cı**

Ardo pirenê bêbedeni dove mara

Biye biye biye

Wule begê mı biye

Hêfê mı yeno

Cência Seyd Wuşêni

Reizê Kirmanciye

Qomo ala bêrê niadê

Khêla Koyê Dêsimi rijiyê

Ewru la kerdo vîlê begê mı

Berdo verê darağaciye

Begê mîde kenê

Sorğiyê din u İslamiye

Sey Rıza vano

Sey Wuşê

Roza ke Des u Dı İmamu rê arde

Ewru marê nêşiv biye

5 - PHONC HEWA QEMER AĞAY

.....

*Qoçoğliyê zalımı
Kardi arda wertê xortunê ma
Warê made az nêverdo
Torge sano koyê Suri
Qonağê to bın ra berdo*

.....

HAL U MESELA HEWA QEMER AĞAY

Qemer Ağa, Aşira Wusivu rawo u pilê Wusivuno, Ağayê Wusivuno. Wusiv Ağay ra dime, ağayêna Wusivu endi wuza de cêbirina, qedina.

Virende Derebeyligêni biya Dêsim de. Dewleta Osmani, eve Derebegu Dêsim idare kerdo. Waxt de Mirê Manquli biyo, wayirê aşire, wayirê xeyle dewu biyo. Hem hal u waxtê ho hem ki quweta ho hurênd de viya.

Rozê xeverê cêne ke, vanê namê Osmanli ra Pasawo Sur amo, eve eskerunê hora çadiri sanê ve Kêrtê Mazgêrdi, ma şêr kenê.

Dêsim de ki aşiri kotê tê, Dewa Khuresu de camat esto. Camat wazeno ke nine biyaro hurê. Pilê Khuresu ra Seydaliyê Dewres Momudê Gulin khe qesa ho qedeneno, niadano ke jü Bavayê Budelay qılawunê ho ardo noro çarê ho ser, geyal keno. Eke Seydaliyê Dewres Momudê Gulini khe qesa ho qedenê, yi Bavayê Budelay vengê ho tenê kerd berz vake: „Nu kêlê Khureşiyoy, mı dismenaina sîma werte ra darde we.”

Na qesa Bavayê Budelay dima pêro jümini ra benê raji. O Bava vano: „Yê sîma sulfo, nara dime dismenê ma Pasawo Suro. Hawo çadiri Koyê Şinewari de nê ro, çadiri sanê ve cı, hama meverderê

çadırı ra vejıyo, bonu vırazo, wuza mıqerem bo. O Tırko, Tırko, barbarizo. Eke çadire ra vejıya boni vıraşti, ma thara keno tever.”

Dewleta Osmani, jü Mirewo newe rusnena Dêsim. Namê na Mirey ki Pasawo Sur biyo. Her dayım kincê suri kerdê pay, coka cıra vato Pasawo Sur. Pasawo Sur Tırko u Musılmano.

Camat vatena Bavayê Budelay nêskneno, sıpedêra benê top, şımşêrunê ho sone kenê, vanê some dormê Koyê Şineware çê Mursayê Mewri. Çıke dı-rê roji ra avê vengia Mursayê Mewri do, ardo dewe. Mursayê Mewri ra malûmat gureta, qesa ho kerda jüye. Dima Mursayê Mewri cêro ra şıyo dewa ho.

Mursayê Mewri Saglu de Tırkêle de maneno. Qolê Dêsimuzu dijdia sonê, sonê ve Tırkêle. Mursayê Mewri ninu beno nêjdiyê çadırı, dormê çadırı cênê. Cırê hevê ve hevê salix dano. Sewe lete de dijdia kunê yi çadırı. Eve şımşêru teka-tek tayê eskeru qırr kenê.

Hu hard ra qışt kenê, sonê çadıra Pasayê Suri. Çadıra Pasayê Suri tenê cawo de berz de biya. Pasawo Sur ki hewnê xori de biyo. Dine de jü tuxveng biyo, o ki çadıra Pasayê Sur de biyo. Eke veng vejino, Pasawo Sur hewn ra wurzeno ra, a talaşa de tuxveng erjino, gınena Pasayê Suri, Pasawo Sur wuza kışino.

Eskerê ke çadırı derê pêro wurzenê ra, eve şımşêru danê pêro, eskeri ra tek jü wes nêverdanê. Hora jü tuxveng tey biyo. İyê binu de şımşêr biyê. Sarê Dêsim eskeru butu qırr kenê, yi tuxvengi eve şımşêru ra cıra cênê sonê. Çadırı wuzara danê we, Pasawo Sur kışino, sarê Dêsimuzu ra ki Heso Kuk kışino.

Pasawo Sur ke kışino, Dewleta Osmani, Manquli kena Mirê wuzay, cıra vanê Mirê Manquli. Yeno Sogayige, serê Pulê Tee de qanağê virazeno, kuno bın, endi wuza maneno.

Mirê Manquli zof dewletli beno. Dewleta Osmani, coka nu kerdo Mire. Pêrre ra bızê hata çhemê Şêrxanu, hata binê Pulemoriye, idare do Mirê Manquli. Mirê Manquli eve esker u zaptiya hora, namê Osmani ra wuzawu qori keno, qamçhur dano arê, rusneno gëzna Osmani.

Mirê Manquli o dormu de esxeta ki kerda. Zof kêrvanê ho biyê. Vanê, pey nioz kot biyo, ver Sam de biyo. Hên dewletli biyo.

Kêrvanê ho şiyê hetê Sam ra çi ardo, na hetê Dêsim de hetê Xarpêt de roto.

Aşira Wusivu pêro Kırmancki/Zazaki qesey kenê. Eke bilanu qesey kerdênê vatenê: „Wusivu mîleto newewo. Peyê coy amê Mamekiye.” Raştiya ho ki nawa belkia. Hama ni zof duri ra nêamê. Nêjdiyê Mamekiye ra amê hetê Tuliki. Koka ho wuncia ki Dêsim de biya. Peki, ni koti ra şiyê hetê Goyderi? Ni hora wuzaviyê ya ki peyê coy şiyê Goydere?

Hetê Goydere ra dı biray, Mîst ve Civi ra, Goydepe sera yenê Mazgêrd. Mîleti ra pers kenê vanê: „Mirê thay kamo, koti niseno ro.”

Vanê: „Mirê ithay, namê ho, Mirê Manquliyo. Na Gogeris ra ho berzê doym, sarê doym rind zonenê, yinura pers kerê.” raye ci salix danê, Kêrtê Mazgêrdi sera ho erzenê Gola Dêsimi.

Yi dı biray yenê Tirkêle, wuza ki pers kenê vanê: „Mirê thay kamo?”

Sarê Tirkêle vanê: „Mirê thay, Mirê Manquliyo, Sogayige de Pulê Tee de qonağê ho estê wuza maneno.”

Sonê, sonê Sogayige de Qonağê Mirê Manquli de vejînê. Sonê huzurê Mirê Manquli, ho danê naskerdene, vanê: “Ma bextê ho sane, tu Mirê mawa, ma şüanê sımayme.”

Wuza cîrê xeyle ke şüaneni kenê, zerria Mîşti kuna çêna Mirê Manquli. Namê çêna Manquli ki Sure bena. Zerria Sure ki kota Mîşti. Hurdêmena jümini ra has kenê, hama nêthorenê ke Mirey ra vazê.

Mîst, zof damiş nêdano, çêna Mirê Manquli Sure remneno. eve bırayê ho Civi ra pia Sure ki cênê sonê hetê Paloy. Wuza ra cêrenê ra reyna yenê dewa huya virene, yenê Goydere. Goydere de ke xeyle manenê, domonê ho benê, çê ho reyna kenê şên, muredê ho anê hurêndi.

Jü lazê de Mirê Manquli beno, nu ki her daim eve mordemunê hora, komur bar kerdêne berdêne sukunê binu de rotêne, wuzara ki şiyêne Sam, kuras, xali u zovina çimi ardêne Dêsim de rotêne.

Lazê Mirê Manquli, xeyle waxtiyo şiyê Sam hona nêamo. Şiyayene u amayena ho ses howt asmi viya. Asma payiza wertene

de hona ke vore nêvorayvi sonê, hata asma wusara wertiyê de cêrenê ra yenê.

Roji rew vêrenê ra. Bê waxt so waxt, zimustu yeno, vore her ca minena, dina pêro kena sipe. Serdo puko, kês tever nêvejino, kês hawurê kêşi niyo. Rozê, khurela vanê yanê çhorr kuno çê Mirê Manquli, benê nêwes, kunê tenge. Pêro ginenê cılu ro. Der cıra ki beno pêrsa. Endi hawurê ho niyê.

Jü waxt ra têpia, çê Mirê Manquli ra çewres u dı guli pêro mirenê. Lazo ke eve tayê mordemunê hora şiyê Sam u çêna ho Sure ra qeyir, az cıra nêmaneno. Der u cıra ki kuno halê dine, dine ra ki az peyde nêmaneno. Qonağê Mirê Manquli endi dü nêkeno.

Zimustu vejino, kunê wusar, bowa cınazu her ca minena. Kêş nêthoreno ke şêro Pulê Tee. Zomonê wuza beno ip isız.

Laz Sam ra cêreno ra yeno ke, no çı halo. Kêş verva cı nêamo, kêşêkusê werte de çino, her ca bowa pıxa. Sık kuno zere. Tenêna benê nêjdi, niadanê ke kutiki bile nêlawenê. Çêverê qonaği se ke kenê ra, bowa meyitu ra nêthorenê zere kuyê. Tenê tevera manenê, dewunê binura ki tayê milet yeno, yi ki sas benê.

Dıma kunê bonu, jü ve jü meyitu anê tever morenê ke çewres u dı nıfusê Mirê Manquli yê. Benz betê pêrüne şiyê, kêş kêşi sera nas nêbeno. Mal, gay, kutiki, pısingi ra qeytan wes nêmendê. Meyitu pêrüne benê peyê Pulê Tee, wuza mezelu kinenê, sanenê têpey kenê mezelu, danê we.

Çêna Mirê Manquli Sure ‘ve Mışti ra ki Goydere de weşiya ho ramenê. Wuza hirê lazê ho yenê riyê dina. Ni Elewinina ho zonenê, Dêsim nas kenê, Kırmancki qesey kenê u hirê bıray benê. Namê bırayê pili İvo, cıra vanê Lazê Sure, namê jü Bolo, namê iyê bin ki Çareko. Khalikê naynu rew ra wuncia Dêsim de biyo. Çor sey u phoncas serre dora avê, waxto ke Şah İsmail ve Yavuji ra do pêro, khalikê naynu ve sarê Dêsim ra kotê hetê Şah İsmaili. Yavuji, na herv de xeylê Qızılbaşı qırr kerdê. İyê ke hetê Şah İsmail derê, pêro jü ve jü tespît kerdê, namey dêve Yavuji. Wazenê ke, virende ninu werte ra wedare ke dıma halê Şah İsmail de ret niadê.

Osmanlı fetva vezena, vana: „Kıstena Qızılbaşu helala. Kam ke jü Qızılbaş kıst beno qazî, kam ke destê Qızılbasu ra ki kışino, beno şehit.”

Hata Çaldırani, kamci Qızılbas ke rastê cı ame u namê kami ke lista de esto, ninu pêrûne raye ra qırr kenê. Na herv ra avê u herv de hozor u phonc sey u des u çorine (1514) de çewres hozor ra jêde êlevi kisenê. Dewu vêsnenê, her ca wertê goni gonaşir de maneno. İyê ke manenê tayê ho sanenê kowu ho danê we tayê ki eve terefa Şah İsmaili ra piya sonê hetê İrani, sonê hetê Horosani. Tayê ki tersu ra itiqatê ho vurnenê benê Musılman, benê Sunni.

Cedê Wusıvu ki lete jêde Yavuji qırr kerdê, tayine kowunê Dêsim de ho dardo we, tayê ki şiyê hetê Horosani. Çıqa ke wuza mendê, dıma tayine bar kerdo şiyê hetê Paloy. Goydere de horê boni virastê, wuza mendê. Ninu her waxt zonê ho qesey kerdo, raa ho ramıta, itiqatê ho ca nêverdo.

Goydere, wertaliğê Paloy u Qereqoçan de ro. Sarê wuzay lete ra jêde Sunni yê, Zazayê. Tayê ki werte de Kırmancê yanê Eleviyê. Hirê bıray, Lazê Sure İv, Çarek u Boli pia Goydere de weşıya ho ramenê. Cedê ninu, vanê hetê Horesan ra amê hetê Goyderey.

Mirê Manquli khe mireno, Gola Dêsim de laji ra qeyir, az cıra nêmaneno. Zovina ki jü çêna huya ke Mışti remna berda Goydere, a xeleşiya. Azê ke naynu ra benê, benê pil jêdinê. Lazê Sure İv, eke piyê ho sono haqiya ho, tayê mordemunê ho cêno, bar keno yeno Pulê Tee de milkê vistewrê ho ser maneno. Namê mowa ho Sure viya, wuza ra cıra vato Lazê Sure. Dıma lazê Sure İvi ra kılmek ra vato Suroğlı.

Dewleta Osmani khe Aşırunê Dêsim ra vana şêrê Erzuram de beyliğên bijêrê, Aşire Dêsim nayê qewul nêkenê hama İv Ağa kêşi gos nêdano, namê Suru ra sono Erzurum, Leva cêno yeno, sono Mazgêrd. Cêrê Mazgêrdi ra bızê hata çhemê Şêrxanu danê ve Suru, vanê na “Yurtluğ” yê sımawo. İv Ağay ki kenê Qaymaqamê Mazgêrdi.

Xeyle waxt ke Goydere de mendê, dıma wertê hirê bırawu tenê biyo serdın. Virende lazê Sure İv ama Dêsim, ey dıma ki Çarek, Goydere ra bar kerdo amo hetê Mamekiye. Lazê Sure İv şiyu Sogayige, Çarek ki şiyu Merxu de weşıya ho ramıta.

Sey Wuşê ve mordemunê Miraku ra ninê hurê, niadanê ke durum her roz beno xırawın, goni kota werte. Wuşê wuzara ki bar keno sono hetê Pulêmoriye. Pulêmoriyê de benê jêde, dıma

ninura vanê Çareku. Osmanli wuza des u dı dewu “Yurtluğ” dana cı, Çareki ki kena Mirê wuzay. Cıra vanê Mirê Çareku.

Bırawo bin Bol ki xeyle Goydere de maneno. Niadano ke naza ninura gore niyo. Bol vano: „Ma xeyle serriyo nazarime. Zere na deri de hora asmen awseno. Royê mı beno tari. Hora bırayê mı İv ve Çarêk ra ki ma caverdayme, bar kerd şî Mamekiye. Bêrê ma ki naza ra bar kerime şêrimê hetê Mamekiye, lewê bırawunê ho.”

Mowa Boli Sure kokıme bena. Piyê ho Mıstefa ki xeyle serriyo şıyo Haqiya ho. Mowa hora vano: „Dayê tu eke bena raji, ez van ke tha ra bar kerime şime, hetê Mamekiye. Mordemê ma ‘ve bırawunê mı ki bar kerd şî Mamekiye. Piyê mınno rameti her daym vatêne, ‘Bıko, koka ma Dêsim dera. Hora ez miron, weşıya mı sımara nawa ke, koka ho vind mekerê. Piyê mı vatêne Dêsim, peyde şiyêne. Piyê mırê nesiv nêbiye hama belkia sımârê bena nesiv. Ez ki şüne xeyle Dêsim de mendune. Mı mowa tu remnê arde tha, reyna peyser nêşüne. Wuza welatê mawo, nayê ho vıra mekerê’ vatêne. Nu qesê piyê mı, qe aqılê mıra nêşi. Bê, ma ki mordemunê ho, bırawunê ho dime bar kêrime şêrime Mamekiye, verê Koyê Muziri de horê weşıya ho bıramime, se vana?”

Mowa Boli vana: „Tu raşt vana cigêram. Piyê to her daym vatêne. Uncia ki tu zonena. Hama ez endi kokımo ha ewru ha meste dina ho vurnon. Yê piyê mı ki az cıra nêmendo, bırayê mıra qeyir. O ki se keno, merdo weso, ez ki nêzonon. Horê tu zonena, eke wazena tode yon. Çıqa ke wertaliğê sîma bırawu tenê serdın vi, wuncia ki sîma bêrê lazê.”

Bol, mowa hora dime, mordemunê hode ki qesey keno. Yi ki nayê mınasiv vinenê. Dima çê ho barkenê, horo Mamekiye cênê benê rast sonê.

Ninura avê, bırawo pil İv ki Goydere de biyo, bar kerdo şıyo Mamekiye. İv eke sono Mamekiye, niadano ke, Kêrtê Paxi ra bızê, hata Pêre yê Mirê Manquliyê. Kêrvanê çê Manquli zof viyê. Ninu, o dorme de esxeta ki kerda. Çi gureto çi roto. Vanê kêrvanê ho, vırendiya hode Sam de viya, peyniya ho nioz koti viya. Hên kêrvanê ho biyê.

Çê Suroğli ra avê, Çê Mirê Manquli Pax te viyê. Qonağê Mirê Manquli, Sogayige de Pulê Tee vanê, wuza de biyo. Mirê Manquli, hetê Mowe ra khalikê İv biyo. İv khe eve tayê mordemunê hora, Goydere ra amê naza, niado ke, niyê ke peyde mendê milkê Mirê Manquli Ağay wertê hode kerdo mêres. İv khe nayê vineno, bin ra Dewleta Osmani de qesey keno, eve zora naynu keno tever, kuno ve Qonaxê khalikê ho Mirê Manquli. Paxi ra bijê hata dormê Mazgêrdi yinura cêno, ninu wuza ra keno tever. Dora têpia, Qonağê Mirê Manquli, kuno Lazê Sure İv yinu dest.

Dewleta Osmani, xevere rusna Aşirunê Dêsimi rê, wastê Mazgêrd. Vato bêrê, sımade qesey keme. Ağlerê Dêsimi biyê top şiyê Mazgêrd. Temsilkarê Dewleta Osmani vato ke Qaymaqamê Mazgêrdi çino, şêrê Erzurum de Lava Qaymaqam bijêrê, wertê hode jü Qaymaqam kerê.

U waxt, Qaymaqam ki sivilo, esker ki sivilo. Wertê hode qesey kenê, ağlerê Dêsimi vanê ke “Lawo, binê bandıra Osmani mekume, Osman barbarizo. Ma khe ard kerd pasayê ho, binê bandıra Osmani ra nêşkime bivejime. O waxt miqerem kume binê bandıra dewlete.” Velhasıl nêsonê Lava nêcênê. Hama Suru rızalığiya ho danê Osmani sonê Erzurum. Ağayê Suru ra İv Ağ, sono Lava cêno yeno. Eke sono Erzurum de Lava cêno yeno, beno Qaymaqamê Mazgêrdi. İv Ağ, o waxt Ağayê Suruno. Mordemunê hora Momid Ağay ki kenê Qumandarê Eskeri.

Paxê Suru, Şêgank u dorme hata Lazva danê Suru. Hata dormê Pêre, pêro hardê deyiye, yê Suru’no. Dora têpia Türkoğlu, waxtê Selim de yeno tayê ca dinura cêno, keno yê ho.

Qawune ra Rayverê ho Wusê Taji keno ombaşı, mordemunê hora, Çê Korê Momud Ağay ve tayê Suru ra keno cendermu. Dormê horo dades u des u phonc tenu keno zaptiya. Ni sonê dewu de fetelinê, qamçhur danê arê.

Bol khe bar keno yeno Mamekiye, virende sono Sogayige lewê bırayê ho, sono lewê İv Ağay. Yê İv Ağay, gılê huyo binen Goydere wo, gılê huyo seren ki yeno Pax. Na Mazgêrd, bover, naver, pêro İv Ağay ra pers beno.

Bol khe Goydere ra yeno Sogayige lewê birayê ho İv Ağay, hona ozav beno. Eke yeno Sogayige, wuza lewê birayê ho İv Ağay de maneno.

Bol rozê sodır çhike ra wurzeno ra sono lewê mowa huya kokıme vano: „Dayê mı esmu hewn di.” Mowe vengê ho nêvezena. Bol, tenê de ho bêveng maneno. Dima vano: „Hewnê hode, ez na koy serde şüne şüne, na boverê chem ra verê koy de rastê jü duzlige amune, jü mira va tha horê jü page viraze bine kuye. Horê bonu viraze vinde vake.”

Mowa ho Sure, gos ro Bol ser nênana. Ho hode vana, hewno diyo, kata şıyo, kami cıra se vato, ma ez se bikêrine.

Bol, hirê roji tê dima nia hewn vineno ke, hetê boveri de şıyo verê Koyi. Mowa ho eke reyna thowa nêvana, Bol tenê de ho heredino. Roza bine wuncia hewnê hode sono a hurêndi. Mowa kokıme most ana verê Boli, most nêweno, sıt dana cı, sıt nêsimeno, du dana cı du nêsimeno. Nu ana ver, nu nêweno. Yoxro ke Bol mowa hora herediyo, ne weno ne simeno.

Mowe vana: „Ça nêwena?” Bol veng nêkeno.

Eke nêweno u bêveng maneno, mowe reyna sona cırê most ana verde nana ro vana: „Haq ve xêr kero! Haq ve xêr kero! Haq hewnê to xêr kero!

Mı nêva ‘hewnê tu xêr bo!’ To coka mira herediya ne!”

Bol, binê lewura huyino u binê çımu ra mowa hode niadano. Yeno niseno ru horê nonê ho weno. Eke pizê ho keno mird, mowa hora vano: „Dayê.” Mowe vana: „Çıko.” Pê destê mowa ho cêno, vano: „Dayê hayde şime.”

Bırayê ho İv de ki qeseykeno, keno raji. Bırayê ho İv vano, “Tu khe çı wazena ey bize, ez phoşti dan to. Eke vana ilam ez son, horê su. Bızone khe no çê yê tüyon ki. Horê çı tey bena va bere. To çı waxt khe wast racê bi. Eke cêra ra ama, wunciya çêverê mı sımârê rakerdawo. Çıke ma bırayme, nayê bızone.”

Benê rast, tı vana na rayê ra des rey şıyo amo. Şıyayênede geletiye çına. Hewnê hode khe çı diyo, koti ra khe şıyo, kata khe şıyo, wazeno khe hên şêro.

Hewnê hode ke çı diyo, koti ra şıyo, kata şıyo, wazeno ke hên şêro. Benê rast, tı vana na raye ra des rey şıyo amo. Şıayêne de geletiyê çına.

Bol, Sogayige ra wurzeno ra, citê gawunê ho ki tey cêno. Tayê mordemunê ho ‘ve mowa hora pia, peyê Milu ra verê Ağdad ra vêrenê ra hama qulê Haqi ra kêşî nêvînenê. A çetê Ağdad ro vêrenê ra, bover Oxniyê ra ho’ro yi derey cênê sonê. Sonê verê koy ke, çı bîvinê. Tayê warey têşirte de virastê, eke sarê Khaldariku hayê wuzarê. Sonê wuza vanê: „Mave xêrdi.” Vanê: „Xêr ve sılamet.”

Cêreno’ra mowa ho, vano: „Dayê hewno ke mı diyo, a thıkawo. Ez naza naynu ra hêrnon, horê tha vîndeme. Dima bazarlıg kenê. Hora yê sarê Khaldariku ki ne tapuyê ho esto, ne resmîyette namê ho esto, cayê ho çino. Ni horê fetelinê, sonê haza ware, yenê naza ware, eke kata şî horê gomu virazenê wuza vîndêne.

Bol, Khaldariku keno top vano, dî-rê qurusu dan sîma, naza mı rosê. Khaldariku ho hode vanê: „Ma hora cayê de nêvîndeme, îta tapuyê made ki niyo. Ma ha ewru thara şîme ha meste. Nu sans amo verê warunê ma, ney peyser nêruşnime. Vanê “Heya.” Bol, çiyê pere ve tayê mal u gawu ra dano sarê Khaldariku wuza cıra hêrneno, çê ho wuza nano ro.

Verê gomu de jü hêga biyo. Boli, mowa hora vato: „Dayê, hona ke waxt nêvêrdo ra, ez gêreke na hêgay bîramine.”

Hama Bol, gay ki cawo ke gureto ey vera dê ve sarê Khaldariku. Mowe vana: „Biko biko, tu vana tha ramon hama to gay ki day ve dine, pê çınay ramena.” Kor phosema beno. “Wiy dayê” vano: „To raşt vana. Ala sayê, ez gêreke çiyê bîkêri, son lewê dine, tey qesey kon.”

Waxt zof werte nêkuno, Bol yine dîma vozeno sono, ala koti rastê cı beno. A, yeno niadano ke yi hayê çhepê Ağdad derê. Çê ho hên hini sero no ro, horê uwe sîmenê, xecelinê. Bol vano hal mesela nia u niara.

Sarê Khaldariku, niadanêke nu safa u raşt vano. Vanê: „Boli Ağa, dî-rê qurusu khe dana ma, gawunê to reyna dame to.”

Ninu ke vake “Boli Ağā.” Cîrê wes ame, bi sa. Dîma dirê qurîsuno binu dano yînu, gawu reyna pêyser cêno yeno lewê mowa ho.

Mowa hora vano: „Mî tora va, son gawu cion yon. Niade mî gay ardi. Jû ki mîra se va zonena? Mîra vake, ‘Boli Ağā.’”

Na sate ra dîme, mowe khe vengia lazê ho dêne, her daim cîra vatêne “Boli Ağā.”

Endi wuza bonu virazeno, gome virazeno, cêrê ho hêga rameno, çînenno. Çond ser ke wuza maneno, dîma ho buro yeno Ağdad.

Boli Ağā khe rewra zewejîyo, çor lazê ho amê riyê dîna, namê jû Wusiv no pa. Namê jû Wuşê, namê jû Sovoz, namê jû ki Kêkıl nove pa. Wusiv, Wuşê, Kêkıl ve Sovoj ra pia benê pil.

Domonunê hu zewezneno, pêro ki benê wayîrê domonu. Eke zevejînê benê wayîrê domonu, pede pede benê cia, her jû sono zovîna dewe, horê bonu virazenê, kunê bîn, weşîya hu endi wuza ramenê. Wertê na bîrawude, çê Sovoj ra vanê “Sovozu,” çê Wusivra ki vanê “Gêwru.”

Yi Sovojî dî lazê hu yêrê riyê dîna, namê jû, Cemalo, namê iyê bîn ki Sîlemanî.

Yi Wusiv ki hot domonê hu yêrê dîna. Namê domonunê Wusivî, Mursa, Temur, Wuşê, Sîlema, Rengi, Bertal u Hesen beno. Nî her khe şî jêdîne u ağmê dormu benê, her jû cayê qulukê virazeno, horê kunê bîn, weşîya hu ramenê.

Nînura qeyir, tayê mîleto de bîn o dormu ra biyo. Rozê, ostorê Boli Ağay beno vîndî. Fetelînê nêvînenê. Dormê hode vanê nu ostor kata şîyo, kamî berdo. Sonê Ağdad, bînenîya raye de Axvan esto, wuza ki mezexane ho esto. Yêrê wuze ke çî bîvînê. Ostor hawo wuza gîredo, kemerî kerde fek, ostor wuza gêver biyo. Boli Ağā domonunê ho cêno yeno zerê Ağdadî. Zof hêrslenmîs beno. Domonê ho ve mordemunê hora ki lewe derê. Yînura ki quwete cêno, vano, nu ostorê mî kamî kîst? Sîmara qeyir nu kar kêş nêthoreno bîkero. Mîlqî keno, zotu dano, heredîno pîra, kêf kuno fek, fek puxur dano, fek ra çîkîk vaydînê. Vano: „Ez naza vêşnon, sîma qîrr kon, sîma ostorê mî kîsto.”

Kês tersu ra tever nêvejino. Daru erzenê peyê çêveru, zere de vîndêne. Sodır wurzenê ra ke, iyê ke wuza rê goçê ho gureto, hayê hetê Çhêt ser sonê. İyê ke yi dormu dere, pêro remenê sonê. Wuza ki Boli Ağay rê maneno.

Dirê roj ra têpia jü vano: „Bol hên ke ho kerd teng, tu vana fek ra çhik, pîrnîke ra puxur vaydiyêne. Nu çhikê Boli Ağay Ağdad vêsna, puxurê Boli Ağay ki her ca mînit.”

Na qeşî ra dime, namê Boli Ağay wertê mîleti de endi beno Bolo Pux.

Nîfîsê Bolê Puxi her ke şî jêdinê. Tayê zovîna cara yenê kunê wertê nine, pia jêdinê. Vatene ra gore, Bolo Pux eke xanîma ho sona haqîya ho, reyna zewejino. Xanîma huya newiyê ra, mêrde vîre ra ki domonê ho biyê. Ni domonî pil viyê. Tayê zewejîyê viyê, tayê ki newe zeweznê. Ni ki endi ninu sero say biyê. Dîma her ke şî jêdiyê.

Dot Sîlîzu, Sîlîzî ra têpia Pîlvank, Pîlvank ra vejîna ser sona Serê Anavare. Anavare ra sona gîlê Koyê Suri, Koyê Suri ra yena dustê Jêle. Dustê Jêle ra ho çarnena yena lewê Marçêgî. Na wertê dî çemu de Hetî jü Muzîr, hetî bin ki chemê Şêrxanu, Bolo Pux hukum keno. Cayê Bolê Pux ra dime, cayê Demenu sîfte beno, hata natê Zağgê Heyderu sono. Verê Jele ra ho cêno, hetê Demenunê Doym ra ho çarneno Derê Laç ra sono chemê Muzîrî. Naza ki yê Demenuno. Zağgê ra cêno hetê Koyê Jêle ser yeno, naza ki yê Heyderuno. Dustê Chemê Pulemoriye, destê bover ki yê Alu no.

Çê Boli Ağay ra dî pêrî vejînê, jü ra vanê Gêwru, jü ra ki vanê Sovazu. Sovazu, wertê hode Sîmayîlu yanî Çê Paşî, hete Kêmerî, ninu ra vanê Sovozu.

Sîmayîlunê, Sovozunê, Cemalunê, Çê Wusîv Ağay yê, yanê Gêwrunê, Çê Temîrê Sîlemanî yê, Bertalunê, Hesenunê; ni pêro pia, Secera Boli Ağay ra pêda biyê.

Boli Ağay, endi waxtê ho yeno, sono Haqîya ho. Domonê ho, domonê cîniya huya ke mêrdê vîren rayê yi, mîlêto ke amo ho Boli Ağay sero say kerdo, pêro pia jêdiyê. Eke Boli Ağay mîreno, lazê ho Wusîv hurêndîa piyê ho cêno. Lazê Boli Ağay Wusîv hem

baqıl, hem çêr hem ki nondar beno. Milet pêro Wusiv rê hürmet keno u vanê nora dime qesa ma Wusiv dera, ey ke sa va, ma qewıl keme. Wusiv kerdo Ağayê ho. Nora dime, aşire eve namê Wusivi darda we, Aşire ra vatu Wusivu. Yanê, eve namê khalıkê ho namê kenê, hora vanê Wusivu.

Wusiv, lazê Boli Ağay yo. Endi biyo Ağayê Wusivu. Yê Ağayê Wusivu, Wusivi, howt domonê ho yenê riyê dina. Wuşê, Temur, Hese, Mursa, Rengi, Silema, Bertal.

Yê lazê Wusiv, Mursay ra çor lazê ho benê. Namê dine, Sileman Ağa, Qemer Ağa, İsmail Ağa u Hesên Ağa wo. Yê domonunê Wusiv ra tayine, şiya ho miletirê zof gıran ama. Eke name kerdê, evê çêyi ra name dardo we. Bertali ra virende vato, Bertalê Wusivi, dima ki çê ra name kerdo vato, Bertalu. Çê Hesênê Wusivi ra ki vato, Hesenu. Ni hurdi ki domonê Wusiviyê.

Virende, Ağayê Aşire, Wusiv Ağa biyo. Eke Wusiv Ağa şiyô Haqiya ho, lazê ho Wuşê, eyra dime ki Khêçi Ağa beno Serverê Aşira Wusivu. Khêçi Ağa khe sono Haqiya ho, lazê Mursay Qemer biyo Serverê Aşire, cıra vato Qemer Ağa. Namê piyê Qemer Ağay Mursa biyo. Piyê Qemer Ağay ra vanto Murtê Oji. Na laqama huviya. Murtê Oji ki lazê Wusiv Ağay yo.

Niyê ke amê Ağdad ki, tayê hora vanê: „Mara Çê Silê Zazay vanê!” Yanê ni hetê dote ra amê na het. Wertê hurd hetu jümin ra zof dır niyo. Vajime ke Goydere ra amê ve Ağdad. Bover ra amê naver. Yani, Uwa Pêre ra vışiyê naver amê hetê Uwa Pulemoriye. Ağdad de jêdiyê.

Lazê Mursay Qemer ke beno pil, zewejino, beno wayirê domonu, Wusivu ney kenê pilê ho. Vanê nara dime ağayê ma tûya. Gesê ma tode ro. Qemer zof baqıl u çêr biyo, nondar biyo. Endi Qemer Ağa biyo pilê aşire, qese eyde qediyô. Eke name kerdo, cıra vato Qemerê Mursayê Oji. Çıke Murtê Oji, piyê Wusivi yo, coka cıra nia vato. Kılmek ra ki vato, Qemer Ağa.

Xanıma Qemer Ağay, çêna Khêki Ağay viye. Eke pizo pee de pêmanena, jü çêna de huya bine bena, goni nêşkinê bivındarnê, kora eskêtu de mîrena.

Waxtê hervê Urişi de Qemer Ağa ve hukumatê Osmani ra jûmini de camat kenê, vanê Uris nawo amo nêjdiyê Erzingani, bêrê piya virendiye Urişi bijêrime, sola avê meşêro.

Qemer Ağa vano heya. Çheku hukumati ra cêno, na dormu de, Suru ra, Zaza ura, Hermenü ra mîleti keno top sonê ko, koro sonê hetê Erzingan u Pulêhuriye. Uris ki hata Sowa Thole, hata Erzinga amo. Şila Qemer Ağay zofe viya. Aşir ki Qemer Ağay dîma şiyê. Hetê bover ra ki Aliyê Gaxi milis kerdê top, amê hetê Pulêhuriye.

Eke Uris yeno nêjdiyê Pulêhuriye, Mirê Çareku tersunê Urişi ra çê ho bar keno ano Ağdad lewê mordemê ho Qemer Ağay. Dîma qonağê Mirê Çarekunê ke Şêniya Ağu de virastê, Urişi ninu bîn ra vêsnenê.

Mirê Çareku ke çê ho ano Ağdad, çêna ho Aslı Xanîme ki sona Erzinga. Qemer Ağa heşino pê ke Aslı Xanîme şiya Erzingan, şî Erzingan ra gurete arde Ağdad, dîma ayê de zewejiya. Çike xanîma Qemer Ağay, domu ke ardo dîna, şiya Haqîya ho.

Eke Erzinga ra Urişi çarnenê ra, Hukmat madalya keno Ağawunê Dêsim vera. Jü Madalya ki kenê Qemer Ağay vera.

Dîma, tayê Hermeni vejînê yenê Ağdad. Vanê: „Ma Qemer Ağayê Dêsimi keme sayê, kotiyo? Ma berê lewê Qemer Ağay.”

Axîrê sonê lewê Qemer Ağay. Dîma qemer Ağa ağdad de ca dano Hermenü, endi wuza manenê.

Eke Uris peyser çarna ra, Qemer Ağa ke çêna Mirê Çareku de zewejiya, Mirê Çareku ama Ağdad, çê ho reyna barkerd peyser berd Pulemoriye.

Na hervê Urişi dîma, astarê Qemer Ağay herke şî bereqîya. Her cara amêne Lewê Qemer Ağay. Pêrûne cîrê hurmet kerdêne. Vatêne: „Sîma hervê Urişi de Qemer Ağa bîdiyêne ke yê tayine dest de çheko yê Qemer Ağay ki cengo.”

Ağdad de hirê qonaği viraşti. Qonağî seren yê Qemer Ağay vi. Mianê ho ozno ro gême. Qonağê İsmail Ağay ve Qonağê Fındıq Ağay ra ki wertê dewe de vi.

Yê Qemer Ağay, xanıma virene ra ses domonê ho benê. Dı çênayê, çor ki lajiyê. Namê çênu, Yêmose u Fidane, namê lazû ki Memed, Fındıq, Silema u İsmayil beno.

Lazê AQemer Ağay, Memedi ra çor domanê ho benê. Domono vire ke beno, Memed namê piyê ho Qemer nano pa. Namê iyê binu ki Ali, Hese u Wusivo. Qemer Ağay, lazê ho Fındıq ki zewezna. Fındıq ki bi wayirê dı çêneku. Namê çêna huya jüyê Elife, jüyê Kıvare jüyê ki Simele viya.

Lazê Qemer Ağay İsmail hona 12-13 serru dero. Waxtê cünuno, peyê Qonağu de cün virasto şüax kerdo, gırzey kerde ra estê ser, musene tenê kêmere naro cı, dı gawu ra giredê horê cün çarnêne. İsmail zere ra bi tever, ame cün, payra vineto gawu de niadano. Çimê ho gawu u museni de perrê. Tenê dê ho ke vînet, niada ke ga hawo hama hama yeno ke sıl bıkeroy, veng da vake: „Apo apo, ga hawo sıl keno.” Ap ki ververê gawu de pia çerexino, sure ano sure ser. Desinde ho çarna, gêzo ke dest dero sana gay pey, silo ke ame, kerd gêji ser, nêverda wertê cünde waregıno. Pê guret cün ra est tever. Moravay niada ke çimê İsmayili gawu u musene de mendo, vake: „İsmail, cigêram eke wazena bê museni ser kırşı ser ronise, pia bıçerexime. Çimê İsmayili bereqıay, huya, sare sana ra vake “Heya.”

Moravay gay vındarnay, pê İsmayili guret, naro museni ser, kırşı ser nişna ro. İsmayil lesera tenê bariyo, por ra khêziko u ri wayiso. Par na waxt ame’ra İsmayil viri. O waxt ki nişti vi museni ser çerexiyay vi. Çıqa ke çerexiya, waxt çutır vêrd ra aqıl nêame. Hora vengê moravay ame gos: „Oha bayê, oha” vake. Gawu ke na veng hesna, desinde hurêndia hode vîneti. Uwe arde dê gawu, gawu tenê solix guret hama İsmayil hona mird nêbiyo. Wazeno ke hona bıçerexiyo. Moravay reyne veng kerd ro gawu, gay reyna çerexiyay. Gay çerexiyay, İsmail çerexiya. Ne gay qefeliyay, ne İsmail qefeliya.

Lazê Apê Qemer Ağay Temirê Silemani, Ağdad de niseno ro. Hal u waxtê ho hem hurêndi de biyo hem ki zof quwetın biyo. Wertê Wusıvu de jê dey quwetın, jê dey xirt, jê dey çimê şia çinebiyo. Hên tıfongo hene esto ke, ey sera kêş tıfong niesto. Eve çıkre ke nişane bijêro, werte de nano pa.

Rozê, omnoniyo, gêrmo, tiji corde sewle ho esto Temuri ser, gêrm ra foteşıyo. Eke oroj ro vejino ser yeno dormê mezelu, vano: „Qefelûne, tha ronişı, tenê hem solix bijêri hem ki jü ciğara bısımi.”

Wuza nisenro, tenê solix cêno, jü ciğara ho ki keno de sımeno, düri ra düri dewe de niadano. Seyta qurdi keno, vano: „Nazara jü nisane bijêri, ala nan pa, pa nênan.” Niadano ke peyê Qonağu de hayê cün çarnenê. Ho hode vano: „Museni sero hawo çiyê çerexino, ala nisanê bijêri, sanon cı, cı nêsanon.”

Wertaliğê Temiri u cawo ke cün çarnenê, howtsey, heştsey metro esto. Eke ciğara ho sımeno qedeneno, tıfongê ho keno ho dest, mermiye ano ver, nişane cêno, solixê ho ki pê cêno, bêçike nano’ro lınga tıfongi, tey onceno. Wuzara ke tıfong erzeno, qersune sona museni ser gınena İsmail, museni sero permelino, gıneno ve museni ser. Gay hona çerexinê, İsmail çerexino. Benz betê ho sono, wertê goni de maneno, moreva hata hasarê cı beno ke, İsmail hurêndia hode tey sono. Muredê İsmaili, zere İsmaili de maneno.

Vengê tıfongi eke vejino, nat dot milet ağme beno yenê peyê qonağu cün ser, niadanê ke, Lazê Qemer Ağay İsmayil kışıyo. Kami kıst, kami kıst vanê, hasar benê ke, Temir Ağay Kısto.

Kistena İsmayili, Qemer Ağay rê zof çetın amê. Aşiru de honde do pêro, lewe de honde qul kışıyo hama aciya ciğere cırê gıra amê. Wertê Qemer Ağay ve lazê Apê ho Temir Ağay tenê serdı viya hama, qe goni werte nêkotivi. Nika goni kote werte, Qemer se bikero ke.

Fındıq Ağ hurêndia hode nêvındeno, yê wawu heştiri çım de nêvındêne, son-sodır bervêne. Ala Memed dewe de niyo, mektev dero, hona xevera ho thoway ra çına.

Xevera xıravine rew resena her ca. Milet wertê hode qesey keno vanê: „Lazê Qemer Ağay eke cün çarno, museni serde biyo, jü qersuna kore ama gına cı, museni sero kışıyo. Qemer Ağ ve tayê mordemunê hora têkote viyê, qewqa têra biya, nat dot nove jümini ra qersuna Temir Ağay ama gına İsmayili, İsmayil werte de kışıyo.” Ni qesey, Qemer Ağay rê zof çetın amê. Fındıq, hora ho sas kerdo, vanê biyo bom, son sodır sawo sora qesey keno, vano,

ez gêre ke hêfê bırayê ho bijêri. Hama Qemer Ağa, nêverdano lazê ho Fındıq çiyô xırawın bıkerô, destê ho gonîa mordemunê ho kero.

Na hadise ra têpia, Temur wertê dewe nino, Ağdad terk keno sono Tulık çê domonunê apunê ho.

Domonê Apê Qemer Ağay, Wuşên Ağa, Sileman Ağa, İsmail Ağa, Silemanê Rengi, Tuluk de yenê têlewe, wertê hode qesey kene. Vanê: „Temur Lazê Apê mawo. Ney tornê Apê ho kîsto. Hama Qemer Ağa ki Ağayê Aşiro, ma gereke ninu biyarime hurê.” Çıke vanê “Temur Ağay, lazek kîsto hama qesto pa nino, qersune şiya gına cı.” Ni hên geyal kenê.

Tuluk de çê bırayê jûde yenê têarê. Eke qesa ho qedenenê, rese cênê ho jûminî ra eve rese giredanê, vanê dustê Qemer Ağay de dare de vindeme.

Veng danê Qemer Ağay, vanê bêro Tulık, qesa ma Ağayê mara esta, wertê hode camat bıkerime.

Qemer Ağa yeno Tulık sono çê domonunê apunê ho ke domonê apunê ho, butu eve rese ho jûnîni ra giredo, hayê dare de vinetê.

Qemer Ağa ke nine nîa vineno, vano “Yahu no çiko, sîma se kenê, kotê çı hal. Xêra sîma nîa kenê.”

Vanê: „Aciyê tu aciyê mawo ki. Ha lazê tu kışiyô ha lazê ma kışiyô. Çiyô ke biyo, iso nêşkino endî ey peyser raçarno. Lazê to kışiyô hama Temur ki lazê apê mawo. Ey eve qest nêkîsto. Seyta qurdi kerdo, qersune şiya gına lazê to. Ma bextê wayirê ho sane. Temuri kerda, tu meke. Qemer Ağa, endî biyo şiyô, gonî wertê ma mekerime. Temur ki efke, horê bêro bonunê ho.”

Qemer Ağa mordemo de baqîlo, mordemê camatiyo u pile Aşiro. Domonunê apunê ho nêskîneno, xeyle ke wertê hode qesy kenê vano: „Heya, qewulê mino, lazê mino kışiyô hama ez wuncîa ki ney ef kon. Hama şartê de mı esto, kam khe biyo sevevê lazê mı, Ağdad ra bar kero şêro. Kata son va şêro, çimê mîra dine megîno. Hama Tulık meşêro, hetê Deste ser şêro.”

Temur, na qeşî ra dime, tenê beno gıayîs, tenê ki yeno'ra ho, çê ho cêno, bar keno sono ve Deste.

Xeyle waxt khe kuno werte, çêna Qemer Ağay Yemos Xatune, son sodır berverna, vana: „Yê sari qeqe ni hêfê ho cêriyo. Hêfê birayê mı hona nêcêriyo.” Nafa ki sona mezela birayê ho ser, eve şüare berverna, vana: „Birayê mı Fındıq Ağay, hêfê birayê mı nêguret, nu mirê biyo derdo de gira.”

Na jivayisê waye, Fındıq Ağay rê zof çetın yeno. Mordemunê hora vano: „Eke waa mı nia berverna, jivena ez damiş nêdan, mirê çetın yena. Tı vanê ez çime waa hode hên gêvseko. Waa mı berverna, vana: „Kêşî hêfê birayê mı nêguret.”

Qemer Ağ, veng dano Lazê ho Fındıqî, beno qonağê ho, vano: „Lazê nara dime tu na qonağ de lewê mide vînde. Ez, tek teyna binê na qonaği de damiş nêdan.”

Qemer Ağ, Fındıqî beno qonağê ho, jü oda dano cı, qonağ de pia kunê ra ke, Fındıq thowa mekero. Binê çimê hode vîndarneno ke, sonde meşêro tever, gonî destê hora mekero.

Dîma Fındıq damiş nêdano, veng dano mordemê de ho, vano: „Sonde rewra bê qonağê piyê mı, tode karê de mı esto.”

Olvozê ho sonde ke bi yeno qonağ, Fındıq tey qesey keno, vano: “Na kîncunê mı ve tîfongê mîra bîzê, bere a felan ca de binê merxî ke, sodır çhike ra ki tîfongê ho bîzê bê wuza, pia some cayê, karê de mı esto.”

Sonde yeno, kîncunê Fındıq Ağay eve tîfongi ra cêno beno cawo ke vato wuza keno binê merxî, wuza dano we, dîma sono çê hu.

Sodır safağ ra Fındıq wurzeno ra khe şêron tever, seke çêverê teveri keno ra, piyê huki wurzeno ra çêverde niadano khe Fındıqo çêverde hama, kîncê rakotene parê. Qemer Ağ ho hode vano, “Dêma khe Fındıq sono tever miliya hu keno.” Fındıqî ra zovîn çî sık nêkeno, cêreno ra sono oda hode kunora, sono hewna.

Fındıq ki ho dîma niadano khe piyê hu dîma tever nêvejiya. Vano, “Dêma khe piyê mı thowa fan nêkerd, rînd. Endî ez horê şêrî.”

Fındıq qeytan peê hode nianidano. Sono, cawo khe olvozê hora vato, hawo çhei dest derê, cıra avê amo. Endî jûmîni khe vînenê, Fındıq kîncunê hu vurneno, çhek3e hu keno hu dest, hetê Deste ser sonê. Wuza ra tik sonê, sonê Gortê Gêrîse. Wertê bîrr

de ho danê we, vîndenê. Dîma Temur ve dî domonunê hora yenê hêgay ver. Vastîrûya ho sone kerde, şî lewê hêgay, horê hoyê verde hêga çinenê.

Hoyê dî hoyê khe cênê erzenê tever, dîma horê oroşînê ra. Tenê uwa ho hke simenê, waxto yêne khe rawurzê, Fındıq olvozê hora vano, “Mî tora niva hama ez amune khe Temur bıkişî, hêfê bırayê hu cıra bıjêri. Ez honde khe tenge nêkotu, tu veng ro tıfong meke.”

Temur yî, yêne khe raurzê şêrê verê hoyê, Fındıq nişane cêno, lînga tıfongi Temur de onceno, nano pa. Eke nano pa, Temur pereno gineno simelu ser. Laz, seke hu erzeno piyê hu ser, nano deyra, ey ki erzeno pi ser. Wuza, pi ve laji ra kîseno. Lazê Temur Mursa, wurzeno ho ser, hu erzeno peyê gırjî, tıfongê piyê hu cêno, wu ki doda tıfong nano naynura. Olvozê Fındıqî Memed, tıfongê hu çarneno Mursay, tey onceno. Mursa tene permelino, beno dirvetın, dîma hu erzeno wertê birri, eve a dirveta hu remeno, beno vîndî. Eve a dirveta hora, sono xeleşino.

Fındıq ve olvozê hora ki cêrênê ra yêne, hama Ağdad nêsonê. Horo Demenu cênê sonê hetê Arêkiye.

Dirê rojira tipiya sonê lewê Cıvrail Ağay khe, na xevere rewra resta her ca. Cıvrail Ağa, “Xer ama Fındıq” vano hama eve zere ra nêvano.

Fındıq “Xêr ve sılamet Cıvrail Ağa” vano, sono khe dest phaç kero, Cıvrail Ağa ho peyser onceno, destê hu cî nêdano.

“To se kerdo Fındıq? Mî hesna hama imu nêkerd. Mî vake, Fındıq çıyo de niane nêkeno. O baqılo, perse piyê hora nêvejino. Dêma ke raş viya, to mordemê ho kıştî ne?”

Fındıqî, Cıvrail Ağay ra hem has kerdêne hem ki şıya ho cırê zof gıra amêne. Vake: „Heya, mî kıştî.”

“To rınd nêkerd Fındıq. Goni eve goni nina şütene. Piyê to hona weso, nu kar karê to niyo Fındıq. Piyê to, yî rew ra ef kerdî vî. Nika to çitur cüavê piyê ho dana ha?”

Fındıq, vengê ho nêvet. Cıvrail Ağay xeverê rusnê Qemer Ağay rê ke vake: „To eke wazena, Fındıqî an tesmilê to kon. Na mesela ke sîma hona hal nêkerde, ez Fındıqî tha nêwazon.”

Qemer Ağay cüav da vake: „Wes u war ve Civrail Ağ. To findiqi tha miya, o eve ho bêro, na daha minasiva.”

Findiq, zof phosema beno hama endi vêrdo nra. Dima cêreno ra sona lewê piyê ho. Qemer Ağ, heredino Findiqi ra vano: „To ez gos nêdune, na kar kerd, nika çitur kena pak pakke.”

Qemer Ağ, wertê aşire de bê vile çewt. Wertê qul nêvejiya. Çike endi goni kerda wertê aşire. Ya na goni keno pak ya ki hona zof goni rışina. Xeyle ke ğeyal kerd vake: „Venga Pirê ho dan, camat kon, dare de vîndeme, çı ceza ke dê ma, bon raji. Zovina çare mı çino.”

Vengia Pirê ho da, sılayiyê kerd ard Ağdad. Mordemê ho ki kerdi top, Qonağ de amey pêser. Qemer Ağ, camat de ust ra dare vake: „Mı bextê wayirê ho Khurêş sane. Huzurê tode, huzurê na camati de, ez ve lazê hora dare derime, ya ma na dare ra biya war ya ki çı ceza ma ke esta bide, ma rajime.”

Pir vake: „Sucê tholivê mı Qemeri çino. Ez hê zonon khe camat ki cıra rajiyo. Findiq ki vano, aciya birayê mı, mı vira nêşiyê. Seyta ez qurdi kerdu, mı na kar kerd hama phosemanu. Vîlê mı na dare de muye ra bariyo.” Camaat Findiqi ef keno, jûminde benê hast. Reyna goni wertê ho nêkenê.

Na hadisa ra dime, wertaliğê Qemer Ağay yo tayê mordemunê ho beno serdın. Endi zof gos ro Qemer Ağay nênanê.

Heto binra ki eve tayê aşiru ra têkoteyê, mezal ve jûmin nêdanê. Qol erzenê jûmin ser, çı ke kot dest kêlepur cênê anê. Jûmini ra mordem ki kışinê. Qemer mordemunê hora vano: „vîndê”, kês nêvîndeno, vano pîrodê, kês pîro nêdano. Mordemê ho endi Qemer Ağay gos nêdanê.

Tayê Aşiri vanê, bêrê pêro pia hukmat ro dime. Tayê ki vanê, ma dame pîro hama Qemer Ağ, ma gos nêdano. Peyê coy, Qemer Ağ vano: „Bêrê hukmat ro dime, nafa ki aşir Qemer Ağay gos nêdanê.

Ni qesey Qemer Ağay rê zof çetin amey. Qemer Ağ lazê h Memedi wazeno lewê ho, vano: „Lazê ez dan hukmati ro, tu se vana?”

Memed, o waxt Mazgêrd de mektevê Tırku wendo. Hona ke mektev niqedeno, amo dewe reyna peyser mektev nêşiyê. Na

ruwal ra Tırki zoneno u hukmatê Tırku rınd nas keno. Qazantayê ke amê Mazgêrd, yi hevê ve hevê dê wendene, hukmat ke çı wazeno, se keno, malûmatê ho esto.

Memed piyê hora vano: „Bawo, nu kay niyo. Hele ke kayê domonu qe niyo. Dustê tode hukmat esto, ordiyê ho esto, çekê ho estê, teyyarê ho estê. Yê tu çıkê tu esto! Çekê sima bile, ca ve ca we nêdarenê. Niade bawo, madem ke tu mira pers kerdo, ez tora nayê van, tu vana ez dan hukmati ro. Su Dêsim ra bîfeteliye, aşiru ra tek tek pers ke, hora ike tode pia danê pêro, şêrê pîrodê. Ez imu nikon hama wuncia su bîfeteliye, mîrodê ho biya hurêndi. Raa diyine, tu ke wazena, tu cion bon Anqara lewê hukmati, tey qesey bike, belkiya qesa tu pere kena, goni nêrîşina.”

Qemer Ağa, lazê ho Memedi gos dano, tayê mordemunê ho rusneno, hetê Puluri, taine rusneno hetê Xozati u Pêrtage. Eve ho ki sono, Demenu, Sono Alu, Sono lewê Khuresu têpia cêreno ra yeno. Niadano ke Aşiri Aşire vîren niye, kêş kêşî gos nêdano, pêro qefeliyê, pêro jûmini ra tersenê. Hetê jûra ki, mordemê ho ey gos nêdanê.

Lazê ho Memed reyna çêver de kot zere ke piyê ho hawo qonağ de taxti sero ronîştawo hama çêfê ho hurêndi de niyo. Şi destê piyê ho phaç kerd, Qemer Ağay ki lew na çîmunê lazê hora, lewê hode nêşna ro.

“Xêr ama lazê” vake Qemer Ağay.

Memed: „Xêr bîvine bawo. Wesa rında. Mî tu tenê mîrozın diya, ça?” vake.

Qemer Ağa, tenê dê ho bêveng mend. Reyê kêşrete onte we. Ame ke qese vazo, reyne vînet, fek ra qese nêvejiya. Dîma xanîma Memed ve domonu ra koti zere. Qemer Ağa tenê ama’ra ho. Tornê ho u veyva ho amey dest, dest phaç kerd, tenê huayis ame riyê Qemer Ağay ser.

Memedi vake bawo: „Mî jû qazanta wende, wuza hukmat vano ke, Dêsim de kêmerê ke wertê hêgawu derê, yînu weçînê, hêgawu pak kerê.”

Qemer Ağay, wertê çîmunê lazê ho Memedi de niada vake: „Ma rınd kenê, bêrê kêmeru weçînê, hêgawu kene pak, se beno.”

Memed binê çimu ra huya vake: „Nê ba bawo, ni sımara vanê sımara, tora vanê. Yanê hukmat vano ke, ağawu werte ra wedarê. Her çi binê sarê ninura vejino vanê. Vanê ağawu ya werte ra wedarê ya ki birusnê ğerv ke reyna peyser mêrê ha.”

Qemer Ağay: „Hııı, ez ki zonon cigêram. Peyniya ma zof rınd nêawsena, nayê zonon. Ez şüne wertê aşiru de fetelüne, mı niada ke her jü temase qesey keno. Kês verê ho nêvineno. Mı o waxt fam kerd ke, Dêsim, Dêsimo viren, milet, mîleto viren niyo. Mı tu gos da biko. Tu vake, to bon Anqara lewê hukmati hama ez endi kokımune, honde raye nêşkûn şeri. Aqılê mide çiyê esto hama ala sayê” vake.

Qemer Ağa endi Qemer Ağayê vire niyo. Ne aşiri ey gos danê ne ki mordemê ho gosdanê. Na cırê zof çetın amê. Werdene u simitene ra bırıya.

Lazê ho Memed çêdero hama Fındıq leto jêde wertê Demenu de ro. Veng da Memedi vake: „Biko, ez son qereqol an tha. Zonon ke soniya ma rınd nêawseno. Ez huzmê kêşi nêvejüyo, kês endi mı gos nêdano. Wertaliğ hona ke xıravın nêbiyo, ez gêre ke çiyê bıkêri. Belkia hukmat ma tenê gos dano, vengê ho birneno beno ğayis. Vengê tıfongu birino, milet zof telef nêbeno, se vana?”

Qemer Ağay vatena ho ke vake, Memed tenê bêveng mend. Dima: „Bawo, mı tora qese ho rewra vake. Eke wazena, to bon Anqara lewê Hokmati, tey qesey bike. Nêê, eke ney qewul nêkena, tu zona, çıtur ke zona, çike yeno aqılê tu, hên bike” vake.

Peyê coy Fındıq Ağa ki ame dewe. Qemer Ağay cıra vake, “Lazê, ez son qereqol an ita, se vana?”

Fındıq Ağay cüav da piyê hu vake, “Bawo çiyö ninen meke. Hona khe rewê tora vaji, ez nayê qewul nêkon. Aşirê dormê maki na qesa qewul nêkenê, naye bizone.”

Na qesekerdene ra dime, Qemer Ağa nişt ostorê ho, eve tayê mordemunê hora, virende şî Pax, wuza ra şî Mazgêrd de hukmati de qesey kerd, fikrê ho ard ra zon, amey hurê, dima qereqol ard Ağdad.

Ağdad de qulikê da cı, ses-howt cendermu ve çawış ra amey koti bine. Dima xanıma çawış ki amê. Hetö jü de çawıs ve xanıma huya, hetö binde ki eskeri manenê.

Vali Cemal Bardaxçı ve Baytar Nuri ra wazenê ke, ağlerunê Dêsimi berê Anqara eve Atatürk ra pia qesey bıkerê. Vanê hetê Vusıvu ra Qemer Ağa, hetê Demenura ki Cıvrayıl Ağa bêro.

Qemer Ağay vake: „Xeylê serrê mı estê, tenê ki pêrsanu. Ez naza ra Anqara bese nêkon şeri. Eke mara zof wazenê, ho vera Fındıq Ağay rusnon.”

Wuzara sonê leyê Cıvrayıl Ağay. Cıvrayıl Ağa ki vano: „Ez kokımo, nêşkûn thara Anqara şeri. Madem ke Qemer Ağay Fındıq mınasız diyo, namê ma hurd aşiru ra Fındıq Ağa va şêro.” Fındıq Ağay de qesey kenê, kenê raji, ni aşiru vera Fındıq Ağa sono Anqara.

Fındıq Ağa ke şî Anqara ame, çıke di, çıke qesey biyo, hevê ve hevê hem piyê horê hem ki Cıvrayıl Ağay rê qesey kerd.

Waxt ra dime, Avdıla Pasa yeno Mamekiye, aşiru de qesey keno, vano: “Çhekunê ho biyarê tesmil kerê, iyê ke qanun ver remê bêrê dexelet vê. Kami ke ma gos dayme, qarsê dine nêbeme, jüyo ke ma gos nêdano ki ğezevê mara nêşkino bıxeleşıyo.”

Qemer Ağay veng da lazê ho Memedi, vake: „Lazê su xeverê mordemunê made, kami de ke çheki estê biyarê, beme tesmilê hukumati keme.”

Memedi xeverê dê mordemunê ho, kami de ke çheki estê ardi, çheku sero namey nusnay, berdi lewê adliya khane de tesmilê hukumati kerdı amey. A serre, sarê Dêsimi deva devê heşt hozor çheki berdi tesmilê hukumati kerdı. İye ke hata nıka qaçağiyê, yi ki şî huhumati rê dexelet kerd.

Çokê Qemer Ağay endi şikinê. Qaymaqaymi, xafiyayê khê dormê hode dêare, yinu thız keno khe, her cade hadisu vezê, hukmat ki berzo Dêsim ser. Pirdê Gaxmuti vêsna, Yüzbaşı İsmail Haqi da kıstene. Qereqolo khe ard vi Ağdad, wuzara kerd tever. Tayine ki est ve Qereqolê Paxi ser.

Hetê Xozati de ki est Qereqolê Şine ser. Na karude, qettan xevera Ağawunê Dêsimi çineviya. Sey Rızay xeverê rusnê Wuşênê Seydi rê vake, “Pirê, ez heşüne pê khe esto Mazgêrdi ser. Se kena bıke, vireniye bıvirne, meverde Mazgêrdi ser erzê.

Dıma ki su Mazgêrd, Qaymaqaymi bıvıne, cıra vaze, xevera mı, xevera Sey Rızay na karude çına."

Wuşênê seydi sono ver bırneno, niverdano berzê Mazgêrdi ser. Dıma ki sono Mazgêrd, Sey Rızay khe se vato, heve ve heve Qaymaqaymi ra vano, cêreno ra yêno.

Hukmat ki thol nêvindeno. Xarpêt ra teyyarey wurznay ra, hetê Demenu hetê Heyderu u hetê Wusıvu bombey kerdı. Dewi kerdı xırave, mal u gay qırr kerdı, tayê qul ki kışiya.

Qemer Ağay niada khe, durum rınd niyo, her khe sono beno xıravın, "Nu nia nisono" vake. Dirê roji kot zerre, tever nêvejiya. Lazê hu Memedi de qesey kerd vake, "Bıko, nu nia nêveno. Soniya Dêsim rınd nêawsena,

Haq bıçarnove xêre ser. Ez van, şêr teşmil vi, tu se vana?"

Memedi vengê ho nêvet. Qesewo khe fek ra vejıya vake, "Tu zonena."

Roza bine ki Fındıq Ağay de qeseykerd vake, "Cigeram, mı honde hu huver da hama destevera mı thaway rê niamê. Ez wazon khe şêr teşmil vi, tu se vana?"

Fındıq Ağa, tene de hu khe bêveng vınet, dıma vake, "Eke fıkre mı perskena, ez nêwazon khe tu şêrê teşmil bê. Tu khe şêrê teşmil bê, ez wertê aşiru de çutır fetelün? Tu khe kuna hetê Atatürk, ez ki kun hetê koy."

Wunciya ki Qemer Ağay game peyser nêeste. Aşire teşmilê Fındıq Ağay kerde vake, "Cigeram, ez tu fam kon hama zovına çarê mı çino. Quveta ma çına khe dustê hukmati de çheku berjime. Dast u payê ma endi şikiyê. Belkiya xêra hu nawa. Ma dest ra vejıyê, niyê khe ma dımayê ni bıxeleşiyê beso. Aşire teşmilê tüya. Tuki qayitê hov e. Hukmat her cade tu keno sayê. Tayê ki goniya tu khe borê mırd nêbenê. Nayêra gore, tu gêreke hu bıseveknê. Yê mı madalya mı esta, mı tıfong Hukmat nêest, çheki berdi teşmilê hukmat kerdı, qereqol ard ita. Mırê thowa nêkenê, verdanê ra tavi, mı sekenê?"

Qonaqê hu ki teşmilê Memedi kerd vake, "Ez meste sodır son teşmilê hukmati bon. Belkiya nia daha rınd beno, Dêsim xeleşino. Ez endi bınê guna mıleti nêkun. Nara dime kês mevazo khe sevevê ma Qemer Ağay vi. Madem khe kês gos ro mı nênano, vanê

ser u sevevê ma ağayê, u waxt ez ki son teşmil bon, ala wora dime se vanê. Çê endi bavokê tüyo. Wawunê hore, domonurê muqayêt ve."

Qemer Ağa khe şî dexelet bi, guret berd Xarpêt de est zere, kerd xepısxane. Waxtê herve Ruşî de jû madalya day vi Qemer Ağay. Qemer Ağay vake belkia, na madalya, mı xelesnena, mı nêzerzenê zere. Hama nêzona ke, yê Qemer Ağay dawa de xoriya. Waxt de hukmatê Osmani Qemer Ağay ra vativi, Hermeniyu biya tesmilê ma ke, Qemer Ağay Hermeni tesmil nêkerdê. Dêma ke hesavê Qemer Ağay çimê dewlete de hona nêqediyay vi.

Qemer Ağay ke benê Xarpêt de erzenê zere, mordemê ho çimi cîrê benê, sonê lewe yenê. Qemer Ağa zere de endi fam keno ke, pêrunê erzenê dare. Wuso Zeng, Qemer Ağa ke hona otel de biyo şîyo lewe, Qemer Ağa cıra pers keno, vato dewe de çî esto, çî çino. Kam weso, kam merdo?

Wuso Zeng vano: „Wertaliğ qe rınd niyo. Hukmat, her ke şî zor keno, vano iyê ke mendê bêrê tesmil vê. Mordemê ma ki Fındıqî ra vanê ilam su tesmil ve. Ez ke hona tha nêamu, dî roj ra avê mı hesna ke domonê ma pêro guretê berdê. Yi nıka heşiriyê. Hukmat vato, ya Fındıqî anê tesmilê ma kenê, ya ki sîma pêrunê wesa wes keme bînê wele."

Wuso zeng ke nia vano, qemer Ağa dormê hode reyê niadano, vengê ho tenê keno alçağ, vano: „Ero Wuso Zengo, mevînde rew ra so Ağdad. Nıka sona, sonde sona, perrena ra, çitur sona so, su lewê Fındıq Ağay. Fındıqî bivine, vaze, yamu yamu mêro tesmil mebo, eke tesmil bi, kokê ma bın ra anê. tenê idare kero, ala se beno."

Wuso zeng beno tever sono çarşı. Sono cor, yeno cêr. Xafilde rastê Nahiya Mudiriyê Tulıki beno. Yoxro ke karê mudiri biyo, o ki amo Xarpêt.

Mudir vana: „Wuşê tu tha se kena, çınayre ama Xarpêt."

Wuso Zeng, nêvano ez şüne lewê Qemer Ağay. Vano, "Tenê karê mı bî, mı çimi mimi ard rot. tenê axсата ki kon, nıka ki cêron ra son Mamekiye."

Mudir vano: „Rınd, ez ki cêron ra hama hona karê mı nêqediya. Naza ra son Diyarbekir, tenê herey cêron ra. Madem ke tu cêrena

ra, ostorê gêreke şêro Mamekiye. Bê şime ostor dan tu, tey bere Tulık, bere tesmilê qereqolê ma ke. Hata ke ez racêrine, naza beno pêrsa."

Wusê Zengi rê Haq bêçike erzeno we, nisenno oston, eve çor nali yeno Mamekiye. Ostorê Mudiri beno Tulık, tesmilê Qereqoli keno, kenê axure. Wuso Zeng wuza ra sono ve Ağdad.

Virende sono Qonağê Fındıq Ağay. Niadano khe jüyê hawa verê çêverê qonaği de bivena. Wuşê sono lewe niadano khe awa khe bivena xanima Fındıq Ağay ya. Çêna huya qıze Elife ki puleşiya lingunê mua haro, a ki bivena. Dı çênê huyê bin ki verê dêşide bivenê. Seke Wuşê di, bervisê çêneku herke şî jêdiya.

Wuşên vake, "Waam, ça bivenê? Se bi, kam merd? Fındıq rê thowa bi çıvawo?"

Xanima Fındıq ra veng nêvejiya. Wayirê hirê çêwuna hama Wuşêni ra hona riyê hu cêna. Riyê hu çarna hetê çêveri, hona bivena. Çêna huya qıze, mua hu khe bervê, ayê ki vengê hu her khe şî kerd berz. Hona domona, ça bivena, serva çiki bivena, kotira bizono khe. Muayê serva Fındıq bivena hama Elife ça bivena nêzonena hama evê vengo berz bivena.

Wuşê tene herediya vake, "Waam, mı qısawetede meverde, nıka ça bivena? Mira ça nêvana? Gunayê, na çênu ça fina bervis?"

Fekê xanima Fındıq ra hora "Fındıq" vejiya. Se ke vaka "Fındıq" reyna bervê.

"Nê Fındıq rê se bi? Haq dūr bero, kıst çıvawo? vake.

Evê bervis ra, "Fındıq, şî teşmil bi" vake. Çêna hu kerde vırara hu, evê çênu ra koti zerre, çêver hu sero daca.

Çokê Wuşên şikiyay. Tı vanê dez kot wert3e bêruku. Hurendiya hode tene khe vınet, bi rast. Vake, "Hona khe tari nêkotu, gêreke şêri çê."

Wuso Zeng, virende yimu nêkeno khe Fındıq şıyo teşmil biyo. Çıke Wuso Zeng hên zoneno khe Fındıq ya mığare dero ya ki kode wertê Demenu de wederdawo.

Rayê ra sono hama aqılê hu Fındıq de mendo. Tı vanê Fındıqo lewede ro. Tene ke ş, asme sewlê hu est ve dina, tari tene kerd

roşt. Wuşê, sodiro rayê rawo, qefeliyo, hewnê ho ki yêno, çhimê hu yêne khe qapa vê. Binê qarajêrtede nişt ru, tenê oroşiya ra. Phoşt ser merediya hard ra, şî hewna. Hewnê hode Fındıq Ağay vineno, lewede ki birayê huyo pil Memed esto.

Wuso Zeng khe Fındıqı vineno beno sa, vana “Ma ‘ve xêrdi Fındıq Ağa.” Fındıq vano, “Xer ‘ve sılamet Wuşê.”

Wuso Zeng vano, “Tu nia kincê huyê rindeki kerdê pay, xêra kata sona?”

Fındıq Ağa cüav dano vano, “Ero sekêri, piyê mı mirê mektuve rusna, ez nawo son teşmil bon.”

Wuso Zeng, zeleşino boji ra, gıneno binê lingu ro, vano, “Niade, ez nawo lewê piyê tora yon. Hal hakiat niyawo, niyaro. Gêreke ez tenêna herey biamêne hama Mudurê Tulik Xarpêt de ez diwu, ostar da mı vake bere Tulik, ez ve ostarê dey amu, coka rew amune. Piyê tu Qemer Ağay vake, yamu yamu mêro teşmil mebo. Eke teşmil bo, kokê ma anê.”

Wuso Zeng, xafilde amera hu, hewnra ust ra pay, dormê hode niada, ne Fındıqo ne ki Memedo. Hu sero asme de niada khe bereqına. Eve roştıya asme ra pia, hên eve xof, eve ters eve qısawete, şî çê ho.

Peyê coy, niadano khe milet hawo haqa Fındıq sero qesey keno. Vanê, “Qemer Ağay, Fındıq wasto berdo teşmilê hukmati kerdo.

Yoxro ke, Hukmati apê Fındıqı Sileman Ağa ve howt heşt mordemunê hora hêşir pê guretê, berdê jü quye kınita, vato: „Ya sonê Fındıq anê tesmilê ma kenê ya ki sima pêrüne wesa wes keme na quye, wele keme sima ser, binde xenekinê.”

Tersu ra qewul kenê, vanê heya. Apê Qemer Ağay Sileman Ağa, sono Memedi vineno, vano “Hal mesela nia ra, namê piyê ho Qemer Ağay ra jü mektuve binusne, vase yamu yamu, bêro tesmil bo.”

Wuso Zeng, vatena pi Fındıq Ağay nireseno. Roza ke Xarpêt ra yêno, a roze eke name piyê hora mektuvade saxtiyê cêno, Fındıq Ağa sono Tesmil beno. Eke sono tesmil beno, biraê huyo pil Wuşê ki lewede beno. Wuzara benê Xarpêt de leê Qemer Ağay de erzenê zere, dima erzenê dare.

Qemer Ağa khe lazê ho Fındıqi vineno, sas beno. Vano: „Her hal, Wusê Zengi xevera mı Fındıqi nêresnê, coka amo tesmil biyo. Nêzoneno ke, namê dey ra mektuve nusna, da Fındıqi. Fındıq coka amo tesmil biyo. Miletî, nat dot zotî day ro Qemer Ağay rê. Pêrûne zonêne ke, Qemer Ağay, lazê ho ardo tesmil kerdo. Hona ke Wusê Zengi qesa raştiye qesey nêkerdo, pêrûne nia zono.

Dina Qemer Ağay rijina. Wertê çor dêsu dero, destê ho endi cayê ki nêreseno. Çike peniya laji se bena, zoneno. Yüzbaşı Haqqî kîsto, esto Fındıqi ser. Qemer Ağa vano: „Mada Haqqî, Fındıqi ra kenê tever. Yê Fındıqi, zovîna sucê ho çino. Hata Anqara şî ame. Eke sucê ho biviyenê, Anqara de pê guretenê.

Zotî day Wusê Zengi ro vake, “Ero Wuso Zengo, tu nu ard sarê mı ser ya. Haq ki tora pers kero.”

Fındıq ve Qemer Ağay ra Xarpêt de zere derê hama zof jûminî nêvinenê. Hora roza makêmi jûmin vinenê.

Rozê makême derê, çimê Qemer Ağay, Fındıqi fetelino. Dûri ra dûri Fındıq di. Ho hode: „Lazê Cüamerdu werte de beliyo. Ez qedayê lazê ho bijêri” vake. “Mı khe bizonêne ma kume na hal, mı qereqol ardêne wertê ho? Ax, ax.”

Evê ho Xarpêt de zere dero hama royê ho hona dewa hode ro. Çêna ho Fidane, lazê ho Memed, tornê ho, veyvê ho, mordemê ho kotera virî. Îlam ilam qonağê ho, çim de perenê.

Reyê dî rey mektuve rusnê dewe, hevê ve hevê pers kerdi, sîlam rusna pêrûnerê. “Mı merax mekerê, ez rîndune. Na dîna kêşî de nîna, nêçhe padîsaxî amey dîna şî. Na dîna Sultan Sîlemanî rê nêmende, mîrê manena çîvawo. Neçeleru na dîna caverdê şî.”

Qemer Ağa, wuncia ki imu nêkerdêne ke ey zof zere de verdê. Çike hervê Urîşî de madala ho biya. Na madala ra gore, dare-estenerê ki, zereestenerê ki tîvarê ho çinevi. Vatêne: „Rew bo, herey bo, mı verdanê ra.” Nêzoneno ke waxt de Osmanî cîra Hermenî wastê, voto nînu tesmilê ma ke. Qemer Ağay nî gos nêdê, Hermenî tesmilê Osmanlî nêkerdê. Nu qeyd biyawo. Hukmatê Cumurâtî ki na mesala ho vîra nêkerda.

Makême Xarpêti de adalet çine viyo. Avdîlay ke se vato, çı qerar do cî, makêmi ki a taqîv kerda. Endî waxtê qerariyo. Axlerunê Dêsimu ra howtîne rê qerarê dare-estene vejîno. Serunê Sey

Rızay kenê qız, serva Wuşênê Seydi ki serva dare-estene qerar danê cı. Fındıq Ağa, kistena İsmail Haqi ra mesul cênê, qerar danê cı. Qemer Ağa ke nayê heşino pê vano: „Yê Fındıqê mı, mada İsmail Haqi ya zonon. Peki sucê Pirê mı Wuşêni çık vi ke, erzenê dare.”

Howt Ağlerunê Dêsimi lewê Qemer Ağay ra cênê benê erzenê dare. Sodır vengdanê mîleti vanê: „Bêrê peyniya, sarê Dêsimizu bîvinê.” Mîlet yeno tey niadano. Dima kenê top benê, qaz verdanê ser, pêrûne vêsnenê, kenê hard, beton kenê, wele kenê ser.

Dina qemer Ağay endi bın ra rîjina. Yê Qemer Ağay ki hata merdene cêza danê cı. Dima rusnenê Xepıxanê Boli.

Eke benê erzenê Xapıxanê Boli, iyê khe zerre derê, vîrende xêr ro cı nêkenê. Tırki nişkino qeseykero, eke qesey kerd ki pê huyinê, kokımo pê kayê ho kenê. Waxto vîre, Qemer Ağay rê zof çetın vêreno ra. Heto jûra kıqıaweta Fındıq Ağay yo welatê ho zof keno. Endi damış nêdano, roz ve roz zof beno pêrsa. Wunciya ki payra maneno.

Zere de axirê hondê ho Tırki ki mıseno. Zerê xepıxanide, jû gardiyan ra tene peru dên cêno, wuyo ke dên do cı, eve deyra piya pede pede axsata kenê. Olvozê ho gardiyan, tevera çimi ano zere, Qemer Ağa ki na çimi zerê xepıxanide roseno. Çıqa khe qezanç kerd, jû bırawu wertê hode barê kenê. Niya niya, Qemer Ağa tene yênora hu. Cêvê ho peru vineno. Mîleto khe xepıxanede ro, roz ve roz Qemer Ağay her khe şî zof rınd nas kenê u cıra endi zof haskenê. Qeseykerdena ho, kuratê ho, endi mîleti rê wes amê.

Xeyle waxt khe koto werte, vato “Nêjdi de ef vejino, niyê khe zerrede rê, nine ef kenê, endi vejînê tever, benê serveşti.”

Vatene ra gore vanê khe Hukmati vato, “nêjdide ef vejino, ni eşkiyaê sarê Dêsim khe vejıay tever şî dewunê ho, reyna sarê ma daznenê, sarê marê benê bela. Hona khe sarê marê bela nêbiyê, ninu werte ra wedarê. Niyê ke zere derê, senik mendo ke eve ef ra vejıyê, ağu danê cı, pêrûne zere de qır kenê.

Qemer Ağay ki na çêsut Xepıxanê Boli de kisenê, benê mezexanê bêkêsu de danê we. Mezela ho kotiya, çituriya qe kês nêzoneno.

Qemer Ağay ke zere de kisenê, na hadisa yena gosê Weli. Weli, Qemer Ağay rınd nas keno çike mordema Qemer Ağay de zewejiaye viyo. Rew rew şıyo lewê Qemer Ağay hem pia movet kerdo hem ki cırê kılami vatê. Yi dormu de rew rew şıyo veyvu, şıyo kêwrayini. Virende ra çıqa ke wertê Kudu ve Wusıvu ra çine viyo, wuncia ki wertalıǵo Weli ve Wusıvu ra zof rınd viyo. Çıke zamayê Wusıvu viyo.

Hem mesela Qemer Ağay hem ki mesela Fındıq Ağay, Weli rê zof çetın ama. Weli vato, ni hurdimine ki merdene haq nêkerda. Merdena dine mirê wes nêamê vato. Kêmanê ho kerdo ho dest, kılama de wese vata. Bêrê pia bıwanime.

QEMER AĞA

Wıy de serdo serdo de serdo

Qemer Ağayê mı serdo

Qemer Ağay

Mektuve yazmıs kerda

Pil u qızê aşıra horê sılam kerdo

Vano mirê dot ra

Cüav yazmıs kerê

Ala aşıra mı ra kam weso

Kamê mı merdo

Çêna ho Fidan Xanım

Cırê mektuve yazmıs kena

Vana Bawo

Berdena tora têpia

Hewr amo ra

Torge sano Koyê Suri

Şêl amo Qonağê tuyê Ağdadi

Bın ra berdo

Vana Bawo

Berdena tora têpia

Melê serra vêsaniye de amo

Bağ u baxçê tora çerdo

Vana derdo ke zerrê mı weno

Malê piyê mı zofo

Taqıze ke topê kuras u
 Qalivê sovu ra
 Piyê mirê nasiv kero
 Vano cigêra mı tu meberve
 Dewr dewrê otuzsekiji yo
 Neçêler Ağleru cüando
 Neçêler begleru caverdo
 Vano Aşire butu
 Miani ser gına waro
 Haqi murodê mêrdê rêyali kerdo Ondêrê Ağdadi verde
 Fındıq Aqayê mı şüye
 Fındıq vano
 Haq piyê mirê nêverdo
 Bi sevevê cência mı
 Nêverda ez aşira ho top kêri
 Kêmerê Nêrgiji de
 Ezo çor roji tıfong berji
 Vano bira Haqi ra qarşı
 Qırrkedene u
 Purrkerdena ma zofe biye
 Dara Haqi
 Qırrkerden u
 Purrkerdena ma gurete
 Da ra fitneqerji
 QEMER AĞA
 - Ağdado (Vatisê 2ine)

 Ax de derdo derdo derdo
 Bira ağayê mı derdo
 Mektuva Qemer Ağayê mı ama
 Vano nêzon
 Kam weso kam merdo
 Yemos Xatuna çêna
 Mektuve nuste kena vana
 Torge sano koyu
 Laşer amo

Qonağê tûyo Ağdadi berdo
Melê serra vêsaniye ita usto ra Baxçê tûyo Ağdadi ra çerdo

Way de Ağdado Adado
Ağayê mı hêgayî
Bawo zerrê çê Wusiv Ağay ra
Çewres u dı nıfusi kerdê tever
Têde ded u birazayi
Nê Bawo
Torê efkaro gıran nêbo
Têde qırr kerdî qedenayi
Bawo ni bêbextê xıncızi
Way de Ağdado Ağdado
Ağayê mı verde sono lazo
Fındıq Ağa vano
Bawo Haq çê to nêvesno
To nêverda lazê tu
Çor roji toxım berzo
To nêzona ke
Qereqolo ke ardo wertê ma
Marê peyniye de saredezo
Taye cênci tede reştivi ra
Haq zaneno têde bağo rezo
Bawo ters zerrê tode çinevi
To nêva ez ça bonu
Sevevê na bilmezu
Hay de Ağdado Ağdado
Ağayê mı sona şüye
Ewru vengê dare-estna Fındıq Ağayi
Wertê aşiru de ilan biye
Duma bijêro yê Qemer Ağayi
Xepısxane de xevere cırê şıye
Cigêr acişiye çıqaşı zora
Dina çımu ver de biya tariye QEMER AĞA
-Ağdado(Vatisê 3ine)

Ya de payizo payizo
 Findıqê mı rozu ra serdo
 Qemer Ağa vano
 Mektuva çêyi mirê nina
 Nêzonu kam weso
 Kam merdo
 Alê Wusê Zengi vano
 Apo tu efkar meke
 Torge sano koyu
 Şel amo qonağê tu berdo
 Emser welatê made
 Mele peyda biyo
 Bağê tuyo gul sosın ra çerdo

Ya de Tırko Tırko Tırko
 Zalımo zındıqo
 Ewru berdo esto ra dare
 Bıraye ma Findıqo
 Berdo Xarpêt de esto ra dare
 Sevkan u şêrê mı Findıqo
 Alê Wusê Zengi
 Dêsimi rê mektuve rusneno Vano fayde pilu sımarê çıko

Ya de ondêro Ağdado
 Bırayê mı dalık u gêzo
 Wusıvu vanê
 Qemer ma tora vake
 Vinde Findıqê tu
 Kêmerê Çile de
 Tıfangu berzo
 QEMER AĞA
 - Ağdado (Vatisê 4ine)

Ax derdo derdo
 Derdê serra emserrene
 Ax zerro piskê mîleti werdo

**Ax çchemo çchemo
Ax çchemê na Harçiki
Nê bêrê şêrê
Diyarê ondêrê Çhêmi
Yeno sono
Pêro cendeg u na qafiki Nê vırari besna jüvin ra
Ax pêro zama u na veyviki
Nê Qemer Ağayê mı
Mektuve yazmıs kerda
Koyê Dêsim rê
Sılam u kılam kerdo
Nê vato
Lawo kamê ma merdo
Ax kamê ma mendo
Lazê İvê Zengi nişto ru
Mektuva Qemer Ağayê mı
Yazmıs keno
Nê vano Ağayê mı
Torge sano Koyê Suri
Laşêrê wusari amo
Qonağê tüyê Ağdadi
Bın ra berdo
Nê vano Ağayê mı
Qımılê serra vêsaniye ama
Ax bağê tüyê gul sosın ra
Pêro çerdo
Ax Tırko Tırko Tırko
Zoro na zındıqo
Qarşiyê çımunê mıde fişto dare
Ax cigêrê mı Fındıqo Ax Tırko Tırko Tırko
Giawuro na zındıqo
Qarşiyê çhivê çımunê mıde
Fişto dare
Ax cigêrê mı Fındıqo
Nê vano Bawo**

**Xojivê yi keşî vo
 Peyê tıfongê hode merdo
 Namusê ho Tırkê kafır rê
 Paymağ nêkerdo
 QEMER AĞAYÊ WUSIVU
 (Vatisê 5ine)**

**Derdo derdo derdo
 Qemer Ağayê mı derdo
 Qemer Ağa vano
 Zere mı terseno lemin lemin
 Kafır amo azê ma birneno
 Lemın lemin
 İsmail Haqi Begi
 Fındıq sero ewraq veto
 Lemın lemin
 Berdo Xarpêtê vêsayê de
 Dardekerdo lemin lemin
 Xatuna Çêna vana
 Torge sana Kowo Sur
 Laşêr amo
 Qonağê tûyo Ağdadi
 Temelu bınê berdo Lemın lemin**

**Qemer Ağa vano
 Ez terson lemin lemin
 Kafırê Mervani
 Az warê made nêverdo
 Lemın lemin
 Çêna vana Bawo
 Tayê cênci bivi têra
 Lemın lemin
 To vana ke bawo rez
 Fındıq vano Bawo
 Mı va qaraqol tha miya
 Zalım marê saredezo**

**Bawo tu nêverda
Lazê tu tıfong berzo Lemın lemin**

**Xatune mektuve yazmıs kerda
Lemin lemin
Vana horê efkar meke
Ağlerê Dêsimi berdi qırr kerdi
Az ware kêşî de nêverda
Lemin lemin
ÇÊ QEMER AĞAY
(Vatisê 6ine)**

**Ondêro payizo payizo
Qemer Ağayê mı
Rojî biye serdi
Alê Wusê Zengi
Xete rusneno Qemer Ağay ro
Fındıq Ağayê tu tesmil biyo
Koyê Sur serde şêl amo
Qonağê tode
Cênc u caili qırr kerdi
Torge sano Koyê Sur lemin
Cênc u cailê tu qırr kerdi
Derd u merax
Tode yeno bînê hardi**

**Ax lemin roze
Qemer Ağa naleno
Phepug mirê bıwano vano
Efkarê dina
Mıde yeno bînê hardi
Ondêr perozo
Ağayê mı nême rozo
Cıvrail Ağa vano
Qemer Ağa gosro mine**

Fındıq Ağayê to
Dı hirê roji
Demenu de tıfong berzo
Cıvrail Ağa vano
Mı tora va
Qereqol miya wertê ma meke
Cêncunê marê saredezo
De biye biye ağayê mı biye
Wuşênê Seydi vano
Qemer Ağa teşmil meve
Reyna giredame
Duzmunê serê miyê
Qemer Ağa gosro mine Tıfong berze
Reyna giredame
Duyzmunê serê miye

Derdo derdo ağayê mı derdo
Qemer Ağay
Hepıs ra mektuve rusna
Vano xortunê mira
Kam weso kam merdo
Yêmosa çêna
Nata mektuve rusna vato
Mele emser usto ra
Bağê tüyo Ağdadi ra çerdo
Qoçoğliyê zalımı
Kardi arda wertê xortunê ma
Warê tode az nêverdo
Torge sana Koyê Suri
Qonağê to bın ra berdo

6 - SES HEWA AĞLERUNÊ ÇUXURE

....

*Çhik paniso bivêso begê mî
Qanunê na Hukmatî
Ondêra Kirmanciye dariya
we Nişto ro qanunê
Cumurati*

HAL U MESELA HEWA ÇUXURE

Çuxure Dewa Alu'na. Ağayê Alu, Hesên Ağa, Sülû Ağa u Memed Ağa birayê. Ni bîrawu ra en pilê ho Hesên Ağao. Ninu vîrende ra Qîl de weşîya ho ramîta. Hetê Qîl Saqu de ki mordemê ho çê Qîrrê Mewaliyê Badi weşîya ho ramîta. Ni hurdi çêyi serva mal u milki sero kunê tê, wertê jûmini de qewğa têra bena. Çê Hesên Ağay zor kenê, hetê Qîrrê Mewaliyê Badi ra howt mordemu kîsenê. Peyê coy vanê, "Naza marê neşîv niyo, nara dime marê retiye çîna. Ma gonîa mordemunê ho çarçê hardê Dewreşî kerda. Naza ra bar kerime şêrime."

Eke çê ho Qîl ra bar kenê kunê raye, vêrenê Hîniyo Sîpi ra, dustê Karşîniye de kunê orojî, îlasu ra îlas Beg ninu vineno. îlas Beg, naynu dîma dî mordemunê ho rusneno, cîra vano, "Hala naynu dîma şêrê ni kamiyê, kata sonê? Cîra perskerê racêrê bêrê."

Nîsenê ostoru sonê leyê dine khe, ni Çê Hesên Ağay yê. Dîma cêrenê ra yêneyê leyê îlas Begî. îlas Begî ra vanê, "Çê Hesên Ağay yê. Hesên Ağay vake, 'Gonî kota wertê mawo Çê Qîrrê Mewaliyê Badi, ma çê hu bar kerdo, ala kata some, Haq comerdo."

îlas Beg, na xevere ra dime mordemunê hora vano, "De mevîndê, şêrê Hesên Ağay rê sîlamê mî vazê. Vazê, îlas Ağa vano,

zovina cayê meşêrê, şêrê Hopa Laçinu de horê bonu virazê, wuza vinderê.”

Hesen Ağa yêlçü ra vano, “Sima ki îlaş Beg rê sılamê ma vazê, wes u var bo, ma some cawo ke vato, wuza bonu virazeme, maneme.”

Hesen Ağa yi goçê ho cênê benê Hopa Laçinu de cawo Pul de nanê ro. Dire roji ra dime sonê Erzurum ra çor phonc hostawunê Hermeni cênê anê. Ni hostayê bonu viyê hama destevera ninu her çira amenê. Anê temelê qonağunê ho danê puru.

Hostay sonê kêmer vezenê, eve qatıru anê Pul, hirê bırawu rê, hirê qonağu virazenê. Cayê qonağu, cawo de berzo. Coka hurendiya wuzay ra vato, Pul. Qonağura khe niada, her ca binê lingunê to dero, kam yêno kam sono vinena. Hama jü kêmiya ho biya, a ki uwa sımıtena ho çineviya. Dustê Karşniyê de jü hiniyê biyo, cıra vato, Hiniyê Hurdku. Hostawu Hesen Ağay ra vato “Hesen Ağa, ma na uwa Hiniyê Hurdku şikime biyarime qonağunê sima. To eke wazena, ma na kar ki şikime virazeme.”

Hesen Ağa vano, “Ça mebo, destê wayirê ho Khalmemê Sirri, ez a uwe an Qonağu.”

Pia gureenê, yerğat kenê cı, purxanek kinenê, sonê Erzurum u Mazgêrd ra kungu hêrnenê anê. Tayine ki evê destê ho, wuza virazenê. Xeyle emeg ra dime, evê kungu uwa Hiniyê Hurdku anê Pulê Hopa Laçinu. Hesen Ağa, eke uwe amê reste Pul, hini ra khe vejîyê, vırende uwe kerde lopa ho sımıte. Vake, “Ox, malê uwê. Uwe mevaze, weşıya ison vaze; uwe weşıya isoniya. Uwe khe çineviye, ma tıvanê alange de vime. Nika uwe amê, tı vanê roştiya Khalmemê Sirri esto Qonağu’nê ma. Wayire mı Khalmemi ra sıkır.”

Endi nara dime Dewa Çuxure de weşıya ho ramenê. Hal u waxtê ho ki hurêndi de beno. Hiremena bıray, têlewe de jü dewe de mendêne, her jü, jü qonağê de nistêne ro. Tufong hukmati nêesto. Wertê huyo hukmati ki her daym rınd viyo. Wertê dinu ve Qaymaqamê Mazgêrdi u eve qomutanu ra ki rınd viyo. Eskêr ya ki hetê hukmati ra khe kam amo dewa dine, çêverê Ağawunê Çuxure hata peyniye cırê rakerde biyo. Ya ki eke şiyê kamci dayra

hukmati, çêveri hata peyniye cîrê rakerde biye. Hetê xızmete ra hetê ordımıyê ra lewê hukmati de viyê.

Hesen Ağa, bırawu ra en pilê huyo. Sülû Ağa ki Memed Ağa ki persê bırayê pili Hesen ra nêvejinê. Hukme bırawu, dewunê Alu'nê pêrunê de vêreno. Dewunê Alu de çike bıbo, çike bıwazê vîrende sonê Çuxure, ağawunê hora pers kenê. Perse bırawu ki raa vîrene Hesen Ağay dero.

Hata ke Hesen Ağa qese nêvazo, bırayê bini qerar cı nêdanê.

Alu wayirê des u heştî Dewu'nê. Qesê na des u heşt Dewu, Ağawunê Çuxure de qedînê. Qewğa Alu u Demenu de ki, qesey ni Ağa'u de qediyênê.

Serra hozor u new se u vişt viya. Demenu khe sonê malê Alu danê pîro anê, tayê Alu vîrende sonê Korta Sure çê Hesenê Tornê Hesê seydi ke ordım bıwazê, Heseno Qız vano, “Ça amê ita şêrê Çuxure, Ağayê ma wuza rê, qesa ma yînu de qedîna.” Dîma sonê Çuxure lewê Ağawunê ho, yi ki peyser rusnenê Korta Sure, vanê “Çerxbaşıyê ma Tornê Hesê Seydi, Heso Qızo, yi şêrê malê ma vera Malê Demenu pîrodê bıyarê.”

Eke sonê malê Demenu danê pîro anê, Çarxbaşıyê Alu, bırayê Wuşênê Moziki Hesê Qiji ‘ve Lazê Hesê Gêmi ra kışînê. Hetê Demenu ra ki Lazê Sîlê Hemi kışîno. Eke kışînê, qewğa Alu u Demenu têra bena, nat u dot ke mordemi kışînê, camat kenê wertê ho, yê nê hurê, new serri tîfong wertê ho nêkenê.

Ağayê Alu ra tayê tenê zulumkar benê, zor u zarpê naynu zof viyo. Wertê hode bêbext viyê hama eke werte de hukmato, sarê ho muye ra bari viyo. Hem eve aşîru ra xêr jûmin nêkerdo hem ki wertê hode zof neqiyê jûminire kerda. Wertê na bırawu de Sülû Ağa tenê eve bext viyo. Mîleti letê jêde Sülû Ağay ra has kerdo.

Waxtê khalîku de wertê hode tayê mordemê ho kîstê, berdê lonero kardê war, kerde vîndi. Jû cıra xeleşîno, eke çor serri ho keno vîndi, reyna cêreno ra yêno dewa ho. Vano, “Sîma khe mordemê ma qîrr kerdê, kotiyê, meyîtunê ma bîderê ma. Ma mordemê jûminime, sîma marê ça na xîravîniye kerde.”

Ağayê Alu wertê hode qesey kenê vanê, “Na mordemek ke nîa zof qesu ma sero vano, seveta ma beno sare dez. Nu na qeşî fetelneno, çerexneno, wazeno ke hêfê ho mara bîjero. Bêrê neyde

kêwrayin vajime, Honika Mihemedi verde ronime ke, vengê ney bivrîmîme.” Nia neqî viye. Neqîya ho nêvinenê, eve Honika Mihemedi, vengê mordemê ho birnenê.

Eke Wısvu ve Kudu ra danê pêro, Wısvu sonê lewê Demenu vanê phoşti madê. Demenu qewul nêkenê, vanê yî pirê mayê, ma nêwazeme goni werte ho kerime. Dima Wısvu sonê lewê Ağawunê Alu. Vanê ala reyê şime Qonağê Hesên Ağay, cıra vajime hal mesela nawa u niara, phoşti madê dest berzê ma, arzeme Kudu ser.

Eke sonê ke şêrê Çuxure, rayê ra rastê Kudu benê dî tenu kisenê. Terknenê sonê Çuxure çê Hesên Ağay.

Kudu ki xevere rusnenê Hesên Ağay’rê, tayê zernuki cîrê rusnenê vanê, yî hurdi Wısvızu bıksê.

Yî dî Wısvıjî çêverê Qonağê Hesên Ağay de kunê zere. Niadanê ke veyva Hesên Ağay dıganiya, nêwesa domonuna. Zere de nanê pa, jû pereno gıneno waro, wuyo bin ki ho erzeno peyê veyva Hesên Ağay. Jû xılbeno pêcêno, ey ki kisenê. Hesên Ağay vano, “Ninu berê kêmer ro berzê, bêrê.” Yinu wertê hode kenê vindi.

Serre hozor u new se u vişt u newa. Qewqa Alu u Demenu new serrira têpiya reyna têra bena. Serra newine Demenu ra Alê Dewreşi, Lazê Wusê Alê Şiayi jû ki Alu ra Khêkê Qemê Naji, pia sonê tholavê malê Kirigi. Wuza verdanê ninu dima, Gêwreke de pê ninu cênê. Benê Kortu çardağa Mursa Ağay. Wuza jûmini de qesey kenê vanê jû ma Arêyizu kısıme, jû ki sîma Alu bıksê. Jûyo Alız nano Alê Dewreşi ra kısıno. Tek a bine nano Wusê Alê Şiay ra, a ey ki kısıno, firsant Arêyizu nêdano. Vanê xevera kêşî mebo, beme keme şîkarê kêmere, wuza dame we, kam çî zono se biyê.

Dima Khêkê Qemî sono Kortu, wuzara xevere dijdiya rusneno Demenu’rê vano “Mordemê sîma Gêwreke de kistê hayê fîlan ca de kerdê şîkarê kêmerî, şêrê vezê berê.”

Wuşênê Mozîk xevere cêno khe Alu dî Demenîjî kistê berdê dardê we, eve mordemunê hora sono yî meyîtu vezeno, xevere dano Demenu, Demenu yênê meyîtunê ho benê danê we. Dima qol erzenê Kortu ser, Demenu ki Mursa Ağay wertê bostani de kisenê. Qewqa Demenu u Alu reyna têra bena. Alu ki wazenê khe Wuşênê Xırancîke bıksê. Ey nianê hesav hama bırayê Cîvê Khêjî,

Qemê Khêji kisenê. Çike Qemê Khêji waxt de bîrayê Wuşênê Moziki, Heseno Qız kîsto. Qewğa Alu u Demenu reyna têra bena.

Qul kuno werte, aşiri kunê werte, hama ninê hurê. Demenu ciniyu rusnenê çê Ağawunê Alu, wuncia ninê hurê. Hesên Ağâ kêşî gos nêdano. Hurdi hetu ra xeyle mordemi yê nê kîstene. Nat u dot şin u şiwano.

Rozê Demenu, veng danê Hemê Thüye vanê “Ağawunê Çuxure ra vaze, na dîsmenaina ho endî bîqedenime. Yê mawo ma qesasê ma Wuşênê Moziko. Ey wertera wedarê, yê mawo ma sulfo. Çike wazênê vazê, sarê ma serowo. Zerniyê zernî, milko milk. Çi vanê ayê qewul keme.”

Zernu sero yê nê hurê. Demenu letê zernu cênê benê Pazapu de çê Milê Pazapun de nanê ro, letê zernu kî çhemê Şêrxanu de vîndarnenê. Vanê sîma khe karê ho qedena, zernunê ho cênê.”

Ser serra hozor u new se u hîris u sesa. Payîzo, serdo puko, vayê hene yêno ke, îsu damîş nêveno, tîfongî cemedînê. Hemê Thüyê, Hemê Cîvê Khêji, Aliyo Qız u zovîna mordemu cêno sono, cawo ke Wuşê her dayim sono qula ho, sonê dormê na qula de ho danê we vîndêne. Dîma Wuşênê Moziki eve dalavera benê qula, Hemê Thüyê nano pa, sero kî Hemê Cîvê Khêji nano pa, kîsenê.

Nayêra dîme qewğa Alu u Demenu cêbîrina. Tertele Dêsimî khe kuno werte, yî zernê ke serva Wuşênî dê, yî hên werte de benê vîndî sonê, her kêş horê weno, beno medağê Wuşênî.

Pax, o waxt Nahiya viye. Pax kî Mazgêrd ra pers biyêne. Qaymagaymê Mazgêrdî, “bînê emîrê Avdîla Pasay de vî. Avdîla Pasay khe çî plan kerdêne, ey desînde ardêne hurêndî. Pîrdê Gaxmudî vêsna, Îsmail Haqî kîst. Endî amay ke Demenu ser erzê, Qaymaqamê Mazgêrdî, Hesên Ağayê Çuxure ra vake, “Qereqolê Paxî u Mudurî ra bextê to dero. Tu gêreke nazawu bîseveknê.

Hesên Ağâ, bîrayê ho Sülû Ağay eve tayê mordemunê hora rusneno Pax. Vano, “Şêrê Pax, çîmê sîma wuzay sero bo.” Sülû Ağâ vano, “To eke vato son, ez to nêsiknon hama ez van ke tîvarê mîve ninu endî nîno. Bê gosro mîne, ma endî destê ho zof ninu medîme, se vana?”

Hesen Ağa qarino bırayê hora vano, “Tu mı gosde, so Pax. Ninu zof non u sola ma werda, meterse, qarsê ma nêbenê.” Sülû Ağa mordemunê ho cêno sono Pax.

Eke sono Pax, hafiya Qaymaqami thız kenê, Demenu erzenê Paxi ser. Hona eke Demenu niesto Paxi ser, cendermunê ho wuzara oncenê, Mudır ki roze ra avê şıyo Mazgêrd, hora dirê cendermi ve xanıma mudiri ra mendê. Demenu erzenê qereqolê Paxi ser, jü cenderme mıreno, Xanıma Mudiri ki cênê tesmilê Sülû Ağay kenê, vanê, “Na ciniya Mudiri bere Mazgêrd de tesmilê hukmatike.”

Serra hozor u new se u hiris u heştiya. Celal Bayar kerdo Başbaqan, rusno Mamekiye. Celal Bayar khe yêno Mamekiye, sono Çuxure Qonağê Hesen Ağay, Hesen Ağay rê beno meyman. Hesen Ağay tım pilê hukmati kerde meyman. Sülû Ağa Qonağ de niyo. Xevere cırê rusna vato, yamu yamu bê, meymanê de mawo gıran amo. Eke Sülû Ağa yêno Qonağ, çokê ho şikinê. Reyê Celal Bayar’dê niadano, reyê bırayê huyo pil Hesen de niadano. Vano, “Bıra nu marê meymano hama made xayın niadano. Vanê çay u qawa maki nêsimıta. Ters kot zere mı, ni zalımı her hal nafa fermanê ma veto ardo.”

Cêlal Bayari cığara esta wertê bêçika ho, yêno nat sono dot. Eke hona sodır nêbiyo, Cêlal Bayar çhike ra biyo tever şıyo. Fejirê sodır eke sano riyê dina, niadanê ke eskêri dormê Çuxure çorali gureto. Uştı ra khe çı bivinê, her ca pırê eskêruno, gızğijînê, wele khe berzê ara hard nêkuna. Eskêr tek tek kot çêwu vake, “Kês zere de mevindo, tevervejiyê bêrê cün.”

Ağleri, cüaniki, domoni, kokımı pêro cünde ardi têlewe, jüminira gıredayi. Qumandari Ağawu ra vake, çimiyê huyo hewl bijêrê, qatırünê ho barkerê, deqena beme rast. Ağawu çimiyê huyê qımetını vet tever, narê qatıru wuncia amey lewê mıleti de vineti. Dıma, çê ağawu bırna ra vake, “Ma na hetro some.”

Sülû Ağay reyê bırayê ho Hesen de niada ke benz betê bıray şıyo. Vake, “Bıra mı va, nu zalım kokê ma ano.” Hesen Ağay vake, “Meterse, qarsê ma nêbenê. Ma waxtê Osmanlı de ki, Waxtê Cumurat de ki, phoştı dê cı. Ma hata roza ewreene tıfong jümini nêesto. İnu khe se va, ma ard hurêndi. Ma Qonağê ho cırê kerdi

ra. Werd u simitena dine kêmi nêkerde. Mara eskêr vast ma da cı, qamçhur wast, ma da cı. Ma se kerdo ke ma qırr kerê. Zof zof ma surgın kenê, rusnenê ğerv, va birusnê."

Ağayê Çuxure goçê ho guret, eve eskêru ra bi raşti. İyê ke peyde mendê, vanê, "Ağawunê ma goçê ho gureto, tı vanê sonê Kêrtê Mazgêrdi ware."

Perezo, gêrmiya omnoniya, tiji ho kerdo berz, corde sanena qafıka Ağawunê Çuxure, têdima sonê. Dı çênê Memed Ağay hona nizeweyiyê, pê destê piyê ho gureto pia sonê. Namê jüyê Xaskara, namê awa bine ki Zerifa'wa.

Qumandar dormê Memed Ağayde fetelino. Yêno nat sono dot. Şi verê Memed Ağay de vınet, "Mehmet Ağ" vake." "Ya çêna ho Xaskare khe dana mı, ez sîma merdene ra xelesnon."

Hesen ağa xafilde bi hêrsın. Hora tija omnoni do sare ro, ara q cıra sono, ri biyo sur. Na qese qumandari ra dime, rınd bi sur u çhır. Cêre ra qumqndani, "Tu çi qesey kena qumandar. Nu sene qesewo tu vana. Ma wayirê namuşime, wayirê ar u edevime. Meste bêro, cirani, mordemi mara sa vanê. To nêvato, mı nihesno" vake Hesen Ağay.

Hesen Ağay, "Hey wax" vake zerrê hode. "Waxt waxtê Kirmanciyê niyo ke ez çi weloreve horokêri" vake ho hode. Waxtê Kirmanciyê amera viri. Rozê sona Mazgêrd dayra hukmati, Qaymaqam dayra de ke cırê heqeret keno, Hesen Ağ yekte thıl beno, şilpaxe onceno binê göse Qeymaqaym ro beno tever. Nu ame aqıl, reyna vake "Hey wax hey ke hey wax."

Pulê Derê Gêwri rê hete Kêrtê Mazgêrdi ser ho çarna. Mowa Ağawunê Çuğure kokıme bena. Neway serre ra jêdera, rayêra nêşkına şêro. Eskêri vanê na kokıme caverdê, sarê marê bena bela." Canêverdanê, vanê "kotike merde, wuza dame we." Her jü tenê ca kenê phoşti. Eke kunê Phırkaniyê, vındarnenê, iyê ke kokımiyê, nêşkinê rayê ra şêrê, ninu uza pê sungi qırr kenê. Eke qırr kenê, vengê jıvayis u bervisê isoni reseno Koyê Qelxeru.

Hesen Ağay, Memed Ağay u Sülû Ağay jüminra têdime eve rese gıredanê. İyê binu pêrunê ki jüminira gıredanê. Hesen Ağ u waxt bırayê ho Sülû Ağay ra vano, "Bıra, qedayê tu bijêri, mı tu gos nêda. Kêşkia mı tu gosdêne, ni kafırı rê itimat nêkerdêne."

Kotera orojiya Kêrtê Mazgêrdi, verê Qelxeru de rê. Qumandar Mümin Beg yêno lewê domonunê ağawu. Ni domoni Xarpêt'te şiyêne mektev. Omnoni mektev çino, amê dewa ho. Namê jü Ali, namê jü ki Zerdik'o. Eke oroj ro sonê kunê wertê gême, Qumandar vano, "Wertê na gême kuyê biremê, şêrê ho wedarê. Mı, non u sola piyê sima ve apunê simara zof werda."

Ali ve Zerdik ra kunê gême, vozdanê ho danêwe, xeleşinê. Xeleşinê hama, nara dime çı yêno sare ser, ney nêzonênê.

Hiris u phonc nifusê Ağayê Çuxure benê binê Kêrte Mazgêrdi, Korta Heru vanê wuza vindarnenê. Eke vindarnenê, Emrê Celal Bayari anê hurêndi. Celal Bayari vato, Ağawu Mazgêrd meverê. Sima eke ninê berê Mazgêrd belkiya naynu wuza verdanê ra ya ki benê Xarpêt, makêmê Xarpêti naynu verdano ra. Ninu se kenê bıkerê Mazgêrd meresnê."

Korta Heru de ağır makinu dustê dinude sanenê pê. Sülû Ağa vano, "Rica mı simara esta. Ravêr domonu u hermetunê ma qırr kerê. Ninu dıma hona ma qırr kerê."

Çiyo ke qaturura bar kerdo, yi çimi erzênê hard. Çiyê hewlu, ipegu, qumasu, xaliu cênê, zernê şêmê ke parê yinu cıra kenê cênê. Çimiyê binu erzenê pêser. Kıncu cıra kenê kenê rut u rupal. Dıma yi çimiyê bini adır nanê pa vêsnenê.

Sülû Ağa gosê bırawunê hode vano, "Bırayênê, wayirê ma Khalmem, hesavê domonunê Qırê Mewaliyo mara pers keno."

Hesen Ağa, "Ax" keno, zovina thowa nêvano. Verê hode hard de niadano.

Eke ni çimi vêsnenê, ağır makney vanê gırr gırrr gırrr. Yi tayine verra gınena cı peyde perena, yi tayine ki peyra gınena cı verra perena. Hesen Ağa, Memed Ağa u Sülû Ağa pia ginenê hard ro. Hardo şia eve gonıa bırawu beno sur. Her ca goni goneşir de beno vindi. Çêney, lazeki, moay, pi, cüaniki, cüamerdi, ginenê têver, têsêr u têvirare. Vezir u Sultanê Çuxure benê boka muleçiku, mılawınu, vergu, hesu u qılancıku.

Phepug niseno Kêrtê Mazgêrdi ro, seveta Ağawunê Çuxure, son u sodır waneno. Pheppo, khêkko, pheppo, khêkko..!

Domonê ağawunê khe verdê ra, qeytan ho dıma nia nêdanê. Vozenê vozenê, sonê sonê, sonê dewa hode vejınê. Niadanê ke,

çêverê Qonağu kılito, morkerdayê. Dima ninu vinenê bêbexti u vijdansiji. Pêcênê, vanê sima beme dame we, ala dina se bena. Sima khe werte de bivinê, simaki kisenê. Dirê roj khe Ali ve Zerdiki ra danê we, dima sonê Kêrtê Mazgêrdi, niadanê khe Ağlerê Çuxure ve mulxiti ra pêro qirr kerdê, cêrenê ra yênê dewe. Domonê khe dardê we, naynu cênê benê kisenê, aşê ro erzenê. Vanê mal u milkê Ağawunê Çuxure marê bımano.

Dewij u morevayê ağawu, niadanê ke Ağay raşt kistê, nayêre ke tam yimu kerd, sonê çêverê qonağu kenê ra, zern u şemo ke ağawu dardo we yinu cênê. Zernu, şêmu, mal u milkê Ağawunê Çuxure jümini ra bare kenê.

Tertele ke vêrd ra, Weliyê Wuşênê İmami sono dewunê Alu ra fetelino. Çıke çêna ho Elife Korta Sure de İsmailê Hesê Qoli de zewejiaiya. Ağawunê Çuxure ser khe mîleti de qesey keno, malûmat cêno, Ağlerunê Çuxure ser jü kılame imis keno. Na kılame virende lewê Bava Bedri de vano. Vano, “Bedri, ez şüne Hetê Alu, mı niada ke her jü çiyê vano. Niyê ke peyde mendê, virqoşiya mal u milkê Ağawunê Çuxure biyê, tola kerdo. Kêse ho peyde nimendo. Jü qumandari dı domoni xelesnê, yi domon ki wertê hode kistê, az cıra nêverdo. A na kılame mı naynu sero vate. Belkia tayê mordemê ho mıra heredinê hama, ma gêreke naynu biyarimera zu.”

Bedri Bava vano, “Ez na kılame virende Weli ra heşüne pê. Weli khe na kılame vatêne, hardo dewres amêne’ra zu, bervêne. Theyr u thuri, xayinên u bêbextiye rê zoti dênê. Phepug niştene ro gilê kowu, eve Weli

pia wendêne. Seda Weli mirê hên wes amêne.” Bêrê Hewa Ağlerune Çuxure pia biwanime.

AĞLERÊ ÇUXURE

Wayi wayi wayi
 Süli Ağayê mı wayi
 Ax de wayi wayi wayi
 Hesên Ağayê mı wayi
 Wayi wayi wayi
 Memed Ağayê mı wayi Haq u Thaala bivêsnê
 Çê Celal Pasayi
 Haq u Thaala bîrîznê
 Bextê Celal Pasayi
 Ağlerê na Çuxure
 Xanım u ağayi
 Pêro pia gîredayi
 Ağlerê na Çuxure
 Sultan u Vejirî
 Pêro pia gîredayi
 Fîşt ra rayê têdîma berdi
 Ax ap u ded u bîrazayi
 Berdi verê Kêrtê Mazgêrdi de
 Hata su tijîa amnonî vera
 Xanım u ağayi vîndarnayi
 Celal Bayar emîr do
 Ağır makîney qurmîs kerdî
 Zalîmî ver ra nay ve mara
 Peyde qoluncunê ma de
 Sîbiyanê makinu perrayi Celal Bayar emîr do
 Ağır makîney qurmîs kerdê
 Zalîmî ver ra nay ve mara
 Qoluncunê made
 Sîbiyanê makinu perrayi
 Süli Ağa vano derdê dinalige
 Hey wax hey wax
 Mîde sono binê wela hardê şîayi
 Cari u şüanê çêverunê ma ustê ra
 Zern u şême ma

*Jüminra bare kerdi
Dew u ümare ma
Jümini ra bare kerdi
Milk u idarê ma
Ma dest ra gureti
Benê sa dewız u morevayi
Kistêna marê bi sa
Jü linge sero reqeşiyayi*

*Ax Çuxura Çuxura
Memed Ağayê mı na kêmero
Bıra na Çuxura mêrese
Hesen Ağayê mı kêmero
Elçiye birusnê bıra Süli Ağay rê
Mevinde ro rew bêro
Celal Bayar meymano gırano
Esmu nêvındeno ma sero
Süli Ağa ax keno
Dano zoniyunê horo
Vano teres dismeno khano
Tersa mı ke na zalım
Ma bero qırr kero
Hêfê çê Qırrê Mewaliye Badi
Tersa mı ke mara bijêro
Xaskar Xanıme vana
Mordem khe isê kerd
Gêreke az ve aji
Haq cıra icra kero
Ax derdi derdi derdi
Hesen Ağayê mı derdi
Derdi wiş derdi
Memed Ağayê mı derdi
Derdi de derdi
Sülü Ağayê mı derdi
Ağlerê Çuxure gıredayi
Hiremena Ağay têdıma berdi*

Ağlerunê Çuxure
Goçê ho gureto
Sonê verê Kêrtê Mazgêrdi
Ağlerunê Çuxure
Goçê ho gureto wayi
Ho sano verê Kêrtê Mazgêrdi
Celal Bayar emir da
Ağır makinêy qurmıs kerdı
Tijia omnoni vera
Sultan u Vejirê Çuxure
Jü roze de qırr kerdı
Süli Ağa vano tersa mıke
Derdê dinalige
Mıde bêre binê hardi
Cari u şüanê çêverê ma ustê ra
Dew u timarê ma
Jümin ra barê kerdı
Ax de Çuxura
Hesen Ağayê mı gavano
Wıy na Çuxura
Memed Ağayê mı gavano
Mêresa na çuxure
Sülü Ağayê mı gavano
Phepug u goyin roso Çuxure de
Wejirunê marê bıwano
Celal Bayar ništo ro
Emsu ma sero meymano
Elçiye bırusnê Hesen Ağay rê
Bırayê mawo pilo bêro
Ala mara se vano
Celal Bayar amo
Çay u qewa ma nêsimeno
Mara xori heredano
Cığara esta werte bêçıkunê ho fetelino
Ma de xayin niadano

Süli Ağa vano
Derdê ma gırano
Phepug Çuxure de roniso
Cêncunê marê biwano
Zerrê mı terseno
Kafir dismeno de khano
Zerrê mı terseno
Zalim bêdin u bêimano
Kafir fermanê ma veto
Kokê ma ano
Terson ke nafa
Az mara nêverdano
Xaskar Xanime vana
Efkar meke
Mordemi khe xeta kerde
Howt bedeli têpiya
Axır dêne ho dano
Çuxura Çuxura
Memed Ağayê mı kare
Çuxura mêresa
Süli Ağayê mı kare
Ax da Çuxura Çuxura
Hesen Ağayê mı sona kare
Memed Ağay goçê ho gureto
Koto ra birawunê ho ver
Sonê ondêr Kêrtê Mazgêrdi ware
Celal Bayar emir do
Ağır makina naru
Ax lemin na zalimi
Xanım u Ağay qırr kerdi
Jü roze cendeği eşti têvırare
Vındarnay tijia omnoni vera
Süli Axa vano
Bıraenê efkar mekerê
Na dina pers kenê

Kêşi de nina bosa bêtivara
Cênc u cayilê ma qırr kerdi
Cari u şüanê çêverunê ma benê sa
Ax cênc u cayilê ma qırr kerdi
Zern u şemê ma
Jüvin ra bare kerdi
Ax Ağa u Xatunê ma khe qırr kerdi
Cari u şüanê çêverunê ma
Ostori mal u idarê ma
Jüminra barê kerdi
HEWA ÇUXURE
(Vatisê 2ine)

Ax biye biye
Bego bego bego
Begê minê welati
Çik paniso bivêso begê mı
Qanunê na hukmati
Ondêra Kırmanciye dariya we Nişto ro qanunê Cumurati

Süli Ağa vano vozdê
Ma vojdime
Na kafır ma qırr keno
Keno paki
Hesen Ağa vano
Metersê bırayenê
Jêde ke zor bıkerro
Ma surgın keno
Ax surgınê na welati

Ax ondêra Çuxura
Begê mı dust de kare
Ax ondêra Çuxura
Ağayê mı dust de kare
Süli Ağa vano
Şêrê diyarê ondêra Çuxure

**Tede yêno vengê şin u şüare
Cênc u royali qırr kerdê
Fiştê têver u têvırare
Fidan Xatune
Dana xo ro berverna
Vana cigêra mı bê mı virare
Süli Ağa vano
Efkarê virare meke
Yive ho meste ma kisenê
Finê têver u têvırare
Vana qedayê Ağayê ho con
Hên mevaze
Jêde zora
Tharva cigêra hare**

**Ax cade cade cade
Begê mı cado khano
Ax cade cade cade
Ağayê mı cado khano
Süli Ağa vejıyoro qonağu ser
Leminê ho tadano
Vano esker nawo
Tumê Jêle ra cêro ra
Qurluğuyê bivinê
Esmu marê meymano
Fidan Xatune vana
Qedayê Ağayê ho bijêri
Kafir na rayê
Yemegunê ma nêweno
Kafir sonde vejıya ame ke
Verê ho mara çarneno
Mayına qırıra qımete
Boncê tever
Ağayê mı pay pırano
Şêro ondêra Mazra Xarpêti de
Lemin pay rono**

Ax ondêra Çuxura
Begê mı dust de dare
Ax ondêra Çuxura
Ağayê mı dust de dare
Ağayê mı sarê ho weda
To dina guretêne eve virare
Sima şeyê hona çor roji nêqediyoy
Alunê Karşniye çü do puro Çuxure kerda hêsa u bare

Ax ondêra Çuxura
Begê mı verde viyali
Ax ondêra Çuxura
Ağayê mı verde viyali
Ağayê mı tu sare ho weda
Kotê qonağunê Çuxure
Pêro şüanê gawu u mali
Ewru do arê berdo
Xêma serê Mêrdê Ali
Ewru do arê berdo
Xêma serê Miri de ware

Ax ondêra Çuxura
Begê mı peyde kêmero
Ax ondêra Çuxura
Ağayê mı peyde kêmero
Derdê çê Hesên Ağayê Çuxure
Çor derecey ora coro
Süli Ağa vano
Bıra uzağê nayê binu peyde şeno
Yê mın u to peyde koro
Hesên Ağa vano
Malê dina pê se kena
Peyê ma uwa deri bêro bero ÇUXURE
(Vatisê 3ine)

Da Miro Miro Miro Mirê Welati

*De Bego Bego Bego
Begê Welati
Da piso piso piso
Qanunê na Hukmati
Ondêro piso piso piso
Qanunê na Hukmati
Zalimu nayve mara
Eve qersunê polati
Heyveto ke nayve mara
Zerrê u cigêrê ma Ma zere de poti*

*De wayi wayi wayi
Çuxure wayi
Haq u Thaala bîrîzno
Taxtê Celal Pasayi
Ağayê Çuxure fiştêra rayê
Pêro pia gîredayi
Kerdi topi berdi
Kêrtê Mazgêrdi
Verra nayve pîra
Peyde perrai
Verde nayve pîra
Peyde perrai
Meyitê cênc u cayilunê ma
Eve roze tiji vera verdai
Ax de derdo derdo derdo Çuxure derdo
Elçi birusnê Sülû Ağay rê
Mevîndo bêro
Celal Bayar ewru meymano
Ma sero niştî ro
Goçê Ağlerunê Alu fiştî rayê
Hesen Ağawo kokîmo vero
Sülû Ağax keno
Dano zoninê horo
Vano tersa mı ke na zalimu Nafa ma pêrûne qîrr kero*

Mêrat Çuxure bivêso
Vera sona kare
Şüne ke şêri diare Çuxure
Tede yêno vengê şin u şüware
Hên zona ke
Alu goçê ho barkerdo
Tı vanê şiyê ware
Alu u Demenu ra amê
Çuxure jümin ra kerda
Hêsa u bare
Fid Xanîme lazê huyo qız
Wuza kerdo ho vırare
Sülû Ağa vano
Çênê derdê dey meze
Nıka ma benê qırr kenê
Kenê têver u têvırare
Ax dina dina dina
Dinawa bêtivare
Dina Haqi kêşî de nina
Cêrena de yêna şiya dare
Ax derdi derdi derdi
Çuxure derdi
Way derdi derdi derdi
Çuxure derdi
Ağleru goçê ho bar kerdo Şiyê Kêrtê Mazgêrdi
Ağır makina qurmiskêrdi
Cênc u cayilê ma
Pêro qırr kerdi
Ax dina dina dina
Dinawa bêtivare
Dina Haqi kêşî de nina
Cêrena de yêna şiya dare

Celal Bayar emır do
Vejirê ma pêro qırr kerdi
Kerdê têver u têvırare

**Dina dina dina
Dinawa bêtivare
Dina Haqi kêşi de nina
Cêrena de yêna şiya dare ÇUXURE
(Vatisê 4ine)**

**Ondêra Çuxura
Ağayê mı gavano
Fidan Xatune vana
Memed Ağa
Quliğiyê bivine
Pasa torê meymano
Zalım sono amo
Nonê ma nêweno
Vaji mara xori heredano
Süli Ağa vano
Zerrê mı terseno
Na zalım na rayê
Kokê ma ano
Fidane vana mira savana
No dêne çê Qırrê Mewaliyo Mordem dêne ho dano**

**De wayi wayi wayi
Begê mı wayi
Ewru amo ma serde
Lemın eskêrê pasayi
Ewru kerdê top
Hırıs u dı nıfısê Çê Hesên Ağayi
Ma kerdime top
Ded u derezai
Fiştime rayê
Ostori mara gureti
Ma kerdime payayi
Berdime Mazgêrd Kerdime bono ısız
Sanay vireniya ma
Eskêr u zaptayi**

Zuvinra giredayme
 Bıra u birazayi
 Berdime verê makina ondêre
 Dormê ma bîrnayi
 Hesên Ağa vano
 Zalım rew marane
 Domonê ma vîşiyi

Ondêr Çuxura sona kare
 Wusaro Fidane vana
 Memed Ağa
 Wurze şime Meneskut ware
 Derdo gıra mı boro
 Derdê İvrahim u Xaskare
 Vana Apo
 Şime Diarê Çuxure
 Dewuz u morevawu
 Jüvin ra kerda bare
 Memed Ağa vano
 Fidan ala to bi
 Şime ondêra Çuxure
 Vayê sipedi de yêno Vengê şin u şüware

Sono da sono
 Hesên Ağayê mı sono
 Sono da sono
 Memed Ağayê mı sono
 Sono da sono
 Sülû Ağayê mı sono
 Phepug u Goyin roniso Çuxure de
 Wejirunê marê bîwano
 Celal Bayar niştö ro
 Emsu ma sero meymano
 Yêlçiyê birusnê Hesên Ağay rê
 Bırayê mawo pilo
 Bêro mara sa vano

Celal Bayar amo
Çay u qawa ma nêsimeno
Mara xori heredano
Cığara esta wertê bêçika ho
Payra eve hêrs fetelino
Made xayin niadano
Sülû Ağa vano
Derdê ma gıranano
Phepug marê bıwanano
Zerrê mı terseno
Nafa kafır kokê ma ano
Xaskar Xanîme vana efkar meke
Mordemi khe xeta kerde
Howt bedeli têpia
Axır dêne ho dano
AĞLERÊ ÇUXURE
(Vatisê 5ine)

Wayi de wayi wayi
Hesen Ağayê mı wayi
Wayi wayi wayi
Memed Ağayê mı wayi
Wayi de bira wayi
Sülû Ağayê mı wayi
Celal Bayar amo
Ma sero meymano
Zalimo heredano
Çay qawa ma nêsimeno
Made xayin niadano
Süli Ağa vano
Zerrê mı terseno
Nu zalım mara az nêverdano

Bira na Çuxura
Hesen Ağayê mı gavano
Memed Ağa vano

Mali beri Mazgêrdo vêsayê
 Kês fiat tey nêdano
 Hesên Ağa vano
 Sekena malê dinalige
 Mara têpia şêro ca bîmano
 Sûlû Ağay
 Çım kerdê pirê hêşturu
 Lozına hode niadano Têlmasa na Çuxura
 Hesên Ağayê mı wayi
 Zalım ma dayme arê
 Têde ded u birazai Ma kerdime mêres
 Mal u ko u hêgai
 Kafirê Merwani
 Ma fiştime ra verê vayi
 Ma sera qırr kerdê Çê Tornê Bavayi

Mêrat na Çuxura
 Hesên Ağayê mı şüyê
 Kota vireniya goçi kay kena
 Fida Xatuna ciniyê
 Vana Mirê mı
 Ara hover mekuyê
 Goçê qom qewili
 Mın u tora raver şiyê

Bıra na Çuxura
 Memed Ağayê mı hêgayi
 Ma dayme arê
 Têde ded u birazayi
 Berdime verê Kêrtê Mazgêrdi
 Dest u payê ma gıredayi
 Vera nayve mara
 Qoluncunê made perayi
 Peyra nave mara
 Ma verde perayi
 Kafiri meytê cênc u cayilunê ma

*Tijia Omnoni vera vındarnayi Çuxura bıra Çuxura
Memed Ağayê mı kare
Çuxura mêrese
Sülû Ağayê mı kare
Çuxura Çuxura
Hesen Ağayê mı kare
Ağlerunê Çuxure goç gureto
Sonê verê Kêrtê Mazgêrdi ware
Celal Bayar emır do
Ağır makiney nê ro
Xanım u Ağayi tijiya omnoni vera
Jü roze cendeği estê têvırae
Sülû Ağa vano
Bırayênê efkar mekerê
Dina kêşi de nina
Bosa bêtıvara
Ciari u şüanê çêverê ma ustê ra
Zern u şêmê ma
Jümin ra kerdê bare
Derdi derdi derdi
Hesen Ağayê mı derdi
Derdi derdi derdi
Memed Ağayê mı derdi
Derdi derdi derdi
Sülû Ağayê mı derdi
Ağlerunê Çuxure
Goçê ho gureto
Sonê Kêrtê Mazgêrdi
Ağlerunê Çuxure
Goçê ho gureto
Hu sano verê Kêrtê Mazgêrdi
Celal Bayar emır da
Ağır makna qurmıs kerdı
Tijia omnoni vera
Sultan u Vejiri*

Jü roze qırr kerdi
Sülü Ağa vano derdê dinalige
Mıde amay bınê hardi
Cari u şüanê ma ustê ra
Dew u tımarê ma
Jümin ra bare kerdi

**ZILFİ SELCAN, WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ SERO,
BAVA BEDRİ (BEDRİ ÇAĞLAYAN)' DE QESEY
KENO.**

Zilfi Selcan: Hewa Derê Laçi kam vata, sayirê ho kamo?

Bedri Çağlayan: Hewa Derê Laçi, yê Weliya, ez Wêli ra heşiyô pê.

Na Ğeriv ğeriv kam vata?

Rew ra şiyê Ostomol eke dota amê, hetê Zigani ra amê. Kokım amo verê çêveri, zere nêverdo, xanci zere nêverdo. Vano ni 12 tenêy Ostomol ra amê taqızê xan pereşiya mı danê. 12 tenêy amê kês qursê perey cı nêdê. Wusto ra şiyô xanê cori. Xanci vato koti ra yena kata sona, serdo puko. Vano xerzligê mı çino. Tu kokıma, kokımê jü tu ma idare nêkeme! Qurso ke tu dana çı dermankêr, çı derdkêr sekêr. Wuza vano vengia lazê hode bêro hêmê teveri. Vano lazê mı se kena, hadê şime zere. Paskul dano xano bınero, bojiyê lazê dey cêno, saneno serverê boni, sono. Kokım hên kerdo ha.

Na lawıke vırende tu kamira hesnê? Lawıka Ğeriv Ğeriv. Weli vatêne. Hadise rew biya hama Weli vata.

Weli kami serre de merd apo? Ulle ez ki nêzonon.

Milet ke ğerv ra cêra ra ame, hona wes vi?

Heya hona wes vi. Hata phoncas hona wes vi.

Ma, mezela dey kotiya?

Mezela Weli Pêtere dera.

Domonê ho wesê?

Domonê ho, jü Erzinga de kışıya, Hese ki merd. A jü ki memlekêt dero.

*Resmê Weliyê Wuşênê Îmami esto?
Eke bibo, wayiru de esto, ez sa vji.*

*Tu diyo thowa resme dey.
Niyê, mı nêdiyo.*

*Eke merdo, kamci serru de merdo,
zonena? Nêê, nêzonon.*

*Ey Tırki ki zonêne?
Tırki nêzonêne.*

*Qe nêzonêne?
Kêmi zonêne. Hên çat pat. Tırki eke bizonêne, Tırki ki vatêne.*

*Ma, lawıka Hesên Efendi kam
vata? Ey vata. Weli vata.*

*Na lawıka Kamıl yê kamiya?
Mamekiye de ke u sure de ke biney vırastê '38 de, o sure de
niştêne'ro makina şiyêne, o sire makina dêmdiya, merdo.*

*Na lawıke kami vetara cı, kami vata?
Uncia yinu vetara cı ma se vaji. Ey vata ma kam vazo.*

*Weli vata?
Weli vata. Ma ez pêro lawıku eyra heşiyopê ha.*

*Makina koti dêmdiya.
Peyê Dundule de. O kêmer esto ya, kêmer ardo, wuza
dêmdiya.*

Lawıka Çolaxi kam vata? Yê kamiya?
Çolaxi, hete Ovaciğa, Xozatiya nêzonon.

Ma na lawıke tu kam ra
hêşiyapê? Ez Weli ra hêşiyopê.

Ey vetora cı?
A lawıka khana her halde.

Tu Weli ra hesnê.
Heya.

Lawıka Hesê Kamaşi yê kamiya?
Ayê nêzonon, Heydê Phiti vanê vata, kam vata nêzonon.

Heydê Phiti kamo?
U Şixu ra wo, Paxê Havig ra wo.

Na mesela domonunê Hesê Kamaşi kamci serre de biya?
‘38 ra evevi. ‘38 ra dıme ki iyê ke kisenê yinu ki surgın kenê.
Ap, birazayê ho qırr kerdê.

Yi kamci dewe rayê?
Khuro Sipe de vındenê.

Lawıka bine vate, Çchemo çchemo, çchem delğeliyo, yê
kamiya? Çchem delğeliyo, a Weli vata.

Weli vata?
Kam ke merdêne, amêne Wel berdêne. Mordemek sayir viyo.

Lawıka Bavay Kam vata?

Ez, Weli ra heşiyu pê. Nêzonon.

Ma lawıka Mirey kami vata?

Lawıka Miri kam vata nêzonon. Lawıka Miri xeyle khana. Waxtê Heyder Beg de biyo. Heyder Beg, Xelil Beg do kistene. Heyder Beg, apê Mîstefa Beg beno. Nıka dewr yê lazuno. Waxtê Sey Qaji dero, niyo nêzonon.

Ma, lawıka Sey Wuşên kam vata? Weli tavi.

Lawıka Çuxure kam vata?

A ki Weli vativi, mı Weli ra hesna.

Yanê tu vana, ey've ho veta'ro cı?

Ez deyra heşiyu pê, zovna kam vazo. Kêşî ra nêheşiyu pê. Ma sayir hora o bi ha. Silo Qız vano, hama imis nêkeno jê dey ha.

Lawıka Seteri kam vata?

Yê Weliya. Pêro Weli ra heşiyu pê ha. Pêro lawıkê Weliyê. Yanê Wel ke cayêde maneke jüyê pêheşiyêne, endi fiştêne'ra cı, eklemisê cı kerdêne, kerdêne ra rast mordemêki. Yimisê cı kerdêne mordemêk ha.

DAVUT TEKİN (Dawudê Memedi) QESEYKENO

(Khandole-1926/1934 Çhola Heru)

Yaşar KAYA (DSTP): *To Tertelê Dêsim de pil viya. Çı yeno'ra to viri, marê qesey kena?*

Davut TEKİN: *Virende vêsaniyê viye, jê vergi jûmini werdenê. Thowayê Sey Rızay çinevi. Sevevê Dêsimi Rayver vi. Rayver şiyenê na Çêmişgêzag de her pislîgiyê kerdênê, dênê pıro ardenê, ey ve çêtecû ra werdenê, yine ki têl ve têl sero ontenê Anqara vatenê, Sey Rıza marê nia keno, haqaret keno. Durum niavi ha. Sey Rıza domonunê ho cêno sono Gêma Balke, Rayvero Qop kuno'ra esker ver cêno beno wuza, domonê Sey Rızay, ciniyu minu, gême de dormê birnenê pêrunê qırr kenê zona.*

Qırr kenê, yê Rayveri, jü lazê ho beno, Xozat de waneno. Ey nanore mayine, eve ho ki nisenê ostoni, roza bazara, lazek amo çê. Sono, sono Deste lewê yüzbaşı. Sono lewê yüzbaşı, lazeki ra vano cıra vaze ke, neslê çê Sey Rızay birno, jü Sey Rıza mendo. Lazek ke cıra vano, yüzbaşı vano ke “Sen iyi bok yemişsin.” Eke vano “Sen iyi bok yemişsin” eskeri ra vano, nu soyê zarance rawo, ney bıksê. Bataniya pulesnenê po, eve sungiyuna kisenê.

Lazek remeno, waxto ke gêmê mayine pê cêno, linga ho erzeno zengi ke yani bıozdêne ser xeleşiyay vi. Novetçi qarşiyê hode nêpa, a lazek ki wuza kıst.

Rayveri eve sungi ra kisenê. Piyê mı yi Deste de gureyenê, qıslê Deste de. Seva Qıslê Deste kêmer vetenê. Piyê mı vake, eve sungiyu ra kıst ha. Vake, lazeki eke linge bıestêne zengi, reyê hora rastkerdêne, xeleşiyêne. Vake, nöbetçi nêpa, uki wuza kıst. Azê dey ki biriya, yi Sey Rızay ki biriya. Sey Rıza sono warê Mazra Bolü de, binê merxe de nisenê ro, bonu ra düri, tayê kêşif tiyarey vatêne vir vir vir. Tayyara yena, tornê ho vano ke “Baloni baloni” vano, „Bawo haniyo binê çekemi de, nawo binê çekemi de...” Sey Rıza dano zonino horê vano “Welê ve sarê miro voro, dızdê mı çê mira vejıya.”

Neyse birayê horê vaji, sono tayê zernu cêno, tayê ki perunê şêmu cêno neyse Îmamê Laçi finora ho, Koyê Muzır de sono, sono ke şêro Erzînga, Erzînga ra yanê şêro Rusya zona. Sonê Pîrdê Mutî de yaxalamis beno.

Apê mî Wusê Seydî berdî vî Elazığ de eştîvî zere, cêzaevîde vî zona. Seyd Wuşê '37 de berd. Asma wusarî vîye, a na waxt vî ha, mayîse vîye. Nî Galvosan de çêranu birnenê erzenê uwe. Thowayê Seyd Wuşênî çîne vî ha. Bila seve bila dava wuza mordemu da kîstene. Xîdê Xate ve Sey Bakîlî ra kerde. Yînu da kîstene.

Tene ho naskerdene de, sîma çê kamiyê?

Ma howt biray vîme. Pîlê ho ezune. Mîra têpia Xîdır'î. Xîdırî ra têpia Qereman'î, yanê nîfuse de Aliyî namê ho. Wuza ra Wuşênî, Wuşên ra têpiya kî Bîra'î. Bîra'yî ra têpia Kêmal'î. En qîzê ma Mursa vî. Xîdır kîşîya, Kêmal kî şî eskerîya ho kerd ame, ho întîar kerd. Îyê bîn kî weşîyê. Qerema, Wuşê, Bîra yurt dîşî derê. Nîka birayê mî kês tha çîno. Ez nîka teyna naza na dewe dero.

Ez dî serri şûne Almanya de gurewune, 1971 de amune mî ita mîlk hêrna. Ez Galvosan ra amunê ita. Verê coy ez Galvasan de niştêne ro. Dewa mî Galvosan vîye. Çalqîran'ın Galvosan Mezrasîyê vatêne.

Ez, Çalqîran de amunê dîna. Xîdır kî naza ame dîna. Wuza ra ma emeyme Galvosu. Birayê minê bîni Galvosu de amê dîna. Dî kî wayê mî vî. Mowa u piyê mî merdo. Khalîkê mî, namê ho Wuşê vîyo. Mara Tornê Wuşênê Dewreşî vatêne. Namê piyê ma kî Memed vî. Memedê Wuşênê Dewreşî vatêne.

Khalîkê ma Dewres, Dewa Khuresu ra amo, Nazmîya ra. Khalîkê ma, Wuşê, namê khalîkê çê Sey Bakîlî kî Îvraîm vîyo. Nî dî biray vîyê, hurdêmena pia amê zona.

Ma Khuresu'nîme. Galvosu ra ameyme ita. Khalîkê mara phonc lajî vîyê. Namê jû Dewres vîyo, jû Seydalî vîyo, Jû Qerema vîyo, jû Dawud vîyo, jû kî Hemed vîyo zona. Neslê ma Dewa Khuresu ra amê. Hezveta mara çê Doyê Khêrî vanê. Khalîkê ma namê ho Wuşê vîyo, bîrawu vato ke bêrê şîme mordemi bîkîşîme, şîme cayê rê heqaret bîkeme, cayê dijdenî

bıkeme. Khalikê ma vato ke ez çiyê heram nêwon, qewul nêkon zona. Naynura vato, ez bîrawo khêrone. Naynu ki laqame na pa vato: „Khêro” zona. Mara Khêru vanê, Çê Doyê Khêr vanê.

Mowa mı Aytaçu ra viye. Dêka ma ki Pilvancike viya. Yani ciniya Dewreşi Pilvancike viya. Mordemê Çê Îvê Mesê İviyê, Hiniyê Dızdu ra. A mowa Seyd Wuşên ki Pilvancıku ra wa.

Galvosu de ciranê ma yabancı kes çinevi. Çê Sey Bakıl yi ki Khuresu vi, mordemê mayê, ma mordemê jûminime. Çê Wusê Tuski bi, Çê Sey Bakıl vi, Çê Îsê İvîşi vi, pêro ki mordem vime.

Galvosu de tayê ki Hermeni bi. Waxto viren de Galvosu de vi, '38 khe ame, yi surgın kerdî. Tayê isonê ma surgın kerdî, yi ki tey surgın kerdî. Terefê Çê Sey Bakıl de, lewê Sey Bakıl de vinetenê. Dı bıray vi, hata hirê bıray vi. Ağ vi, Ovanes vatêne, Lev vatêne. Yi ki Çê Sey Bakıl ra piya tey berdi ğerv. Berdi Eskişehir, yi 1946-47 de peyser amey, ef vejîya. Yi ki tey peyser amay, bırayê ho Ağ, Xarpêt de mendi vi. Lev namê deyiş kerd, bi vi İvraim. Çê Sey Bakıl de vi. Hukmatî 1800 Evler de bon day vî cî, o wuza merd, mezela dey arde Galvosu, lewê Sey Bakılı. Domonê huyê bini wuzarê, 1800 Evler de qonixî uza hukmatî dê cî, qonuğ derê wuza.

Tu çıkê Wuşênê Seydi'ya? Wuşênê Seydi çıkê sımawo?

Wusê Seydi 've khalikê mîna, domonê apunê. Khalikê mî Lazê Dewreşîyo, Seyd Wuşê ki Lazê Seydaliyo. Yani bir ailenin tek çocuğı. O çê ra zu lazo, Seydali ra. Dewreşî ra ki hirê lajiyê. Namê khalikê mî Wuşêno, bırayê ho Mursa vi, jû ki Mîstefa vi.

O waxt, na dormu de kamci zon amêne qesekerdene?

Ma, zonê ma, ma Zazaca qesey kerdênê. Zonê ma Zazaca vi. Yi tayine ki, yi na Çixeke wuzawu ki, here were, Kurmanckî qesey kerdêne. Zonê ma ki Dîmilki vatêne, Zazaca vatêne. Zonê ma Zazaca'wo. İyê ke here were qesey kenê, na Çixeke de bi, sımade Pilvancıku bi, ninu here were qesey kerdêne. Zonê ma, yê sıma Zazaca vi. Ma Zazaca qesey kerdênê, tayine ki here were qesey kerdênê.

Pirê sıma kotî ra amenê? Pir, Rayverê sıma kotî ra amenê?

Pirî, Rayverî, Rayverê Dewres Gêwru vatêne, Rayverê ma wuza ra amêne. Pirê ma ki Tosniyê ra amenê, Seydu vi. Rayveru ra Çê Dewres Gêwru vatêne. Yi ki Xıra ra Dewres Welû ra amenê. Pir u Rayverî yi vi.

Toluvê sima bi?

Tolivê ma zofiyê. Tolivê ma Bextiyaru de hetê Xozat de bi, hetê Erzingan de bi, Varto de bi, Adıyaman Kâhta Qazası de bi. Yani her cade tolivê ma bi.

Namey ma vira şiyê. Varto de Çê Sey İlaşi vatêne. Naza Bextitaru de ki Seymemed vatêne, ileri gelenê ho, bıray rê vaji. Adıyaman Kâhta Qezası de, tolivê mayê jêde Malatya de rê. Erzinga, Varto, Xınis de bi. Khalu de bi, Axpanos de; hetê Ovaciğe de. Khalu toluvê mayê haqi vi. Yi, nika şiyê Dewrescemalu dest.

‘38 ra avê, mîleti çı ramitenê, çı werdenê, çı simitenê? İqrarên çıtur viye?

Mîleti verecoy, cew ramitêne, gênım ramitêne, pê gawu. İdare hên kerdênê. Arıcên kerdênê. Yani yi tayine mêşi bi; khalıkê tu yine, zona. Tayine ki horê mal kerdênê weyiye. Ma ‘38 ra têpiya zof darlıgiyê diye, yoğsullıgiye diye, qıtlıgiyê amê. Verecoy mîlet ke ‘38 de qırr kerd, nêweşiyê amê, hastalix; hal ame zona. Nêweşiyê amê, mîlet u hal ra zof qırr bi. Qatliamê yi meyitura, nêweşiyê amê, zona. Wuzara têpiya ma, vêsaniyê diye. Cayê nu nêamenê diayene. Mîleti gılgıl ramitenê, korek ramitenê. Tayê şiyêne hetê Xıran ra, wuza ra tenekê gênım hêrnenê ardenê, Mazgêrd Koprısı de hukmati cıra guretenê, qereqol qurmıs kerdivi. Nu nêdenê mîleti. Yaxalamıs kerdênê, dest ra guretenê.

Wuza ra ma şiyenê ke yanê, jü somiyê nêdenê isonî. Jü none nêdenê isonî, guretenê kerdênê letey, çêyreg dênê. Yasağ vi, yasağ kerdi vi.

Wuza ra ‘38 ra têpia, ray çine vi, mîlet guretenê berdenê, phoncas roze, şêşt roze berdenê rawu de gurenênê, serva yol vergisi. Mîleti ra vergi guretenê. Yol parasiye diye guretenê, mîlet berdenê rawu de gurenênê, bedeva. Bize ra vergi guretenê, manga ra vergi guretenê, heri ra vergi guretenê, qatire ra vergi guretenê zona. Her çi ra vergi guretenê.

Wuzara khe cite ramitenê, hukmati memuri rusnêe, tayin kerdênê amenê hêgade yazmıs kerdênê, çond donımıyo

yazmıs kerdênê; sırê çinitene de kerdênê cûn çarnênê, memuri amenê ser, leto jêde guretenê, leto senik dênê mîleti. Yanê hukmati guretenê berdenê. Mîleti ra guretenê. Yoğsullığıya henene mîleti diye ke yanê Cênabê Haqî göstermıs nêkero.

Tu qalê raye kerd, vake berdenê rawu de gurenênê...?

Mîlet berdenê rawu de gurenênê ha. Hukmat wastenê. Raa Xarpêti de, raa Mazgêrdi de raa Deste de zona. Raa Xozati de. Mîlet guretenê berdenê raye de eve qazme kuregi gurenênê; bedeva.

Naskordeğunê tora kam şî raye de guriya?

Mîletê ma pêro guriyay. A na civarde ke iyê virên, yaşliyê ma zonena. Kam khe bî pêro berdi gurenay. Na piyê mı berd gurena, khalikê mı berd gurena, ciranê ma berdi gurenay zona. Piyê tu yî pêro berdi gurenay. Yanê kam nêberd ke. Cûamerd ke pil vi berdenê gurenênê. Eke nêşiyênê, cendermey kutenê, dênê puro eve çûwuna hezmıs kerdênê, falaqaya yatırmıs kerdênê, guretenê berdenê, zora.

Hetê ma şî koti de guriyay?

Mîletê ma, ez na raa Xarpêti hatırlamıs kon. Raa Xarpêti de, raa Mazgêrdi de guriyay. Raa Pêrtage de guriyay, Mercimek vatenê, berdi wuzawu de gurenay. Bado ke esker ame şî kowu, na raye ki gureti berdi, terefe Silicu de zona, berdi raa Silicu de gurenayi. Mîlet zora, eve çûwuna dênê puro berdenê gurenênê.

A na tutın yasaq vi, kamî sero ke, qutiya kamî de ke bivinênê, cêza cıra guretenê. A qutiye dest ra guretenê. Bile nêverdêne ke a ciğara bısımo, yasaq viye.

Pir u Rayverê ma yasaq vi, nêthorenê bêre zona. Yaxalamıs kerdênê berdenê qereqol, qereqol de eve çûwuna kistenê.

Peki '38 khe ama, çı yeno'ra tu viri? Esker çitur ama? Ayê sero tenê qesey ke.

Esker sırewo ke ame, en sıfte esker ame Mazgêrd. Mazgêrd ra qoli barekerdi. Qol barekerdi, qolo jü ame Turusmege de

biriya ra ame şi Pax; Pirgit ra. Qısimo jü wuza ra vera şi Tunceliye zona, şi Mamekiye. Mamekiye vatêne verecoy. Eve qayığuna vışıay bover şi, Adliya khane biye ya, şi Adliya khane de çadiri sanay binê yi tüyu. Yê Pax ki sana diarê Khêla; çadiri. Sonde khe biyêne, na topo ke barut kenê cı naza de erzenê; o top estenê serê Pilvanki de kêmera Gulere vatenê, sondane ke biyênê uza ra yi topi jü-di tenêy estenê peyê Pilvanki de, estenê kêmera Gulere zona? Yanê ma diyênê; topê hukmati nia erjinê.

Qolo bin ki na hetê Gomılğan ra ame, ame Demir Qapi. Na Kowo Sur ra. Ame serê Zımeqe u serê Xêçe, ame wuza. Wuza ra esker ame na qısımê nazay ra, Demir Qapi ra. Yüzbaşı, wuzara tabure biye ke, bölige biye ke çı ke bi guret amey Galvosu. Wuzade peyê bonunê Hasan Korkmaji de, binê yi qertu de, veng da Muxtari eve bekçiya gureti berdi, vake köy qorıcı birusne, Muxtari ra vake, şêrê vengda miletidê, yanê xanê başi cüamerdi pêro bêrê zona. Pêro bêrê beme Xarpêt de arazi dame cı. Cüamerdi pêro bi top şi; amey wuza bi top, dest u pay gireday, fişt ra huver, gureti raa Oxe ra a na raye ro gureti ardi berdi Turusmege zona; cüamerdi. Cüamerdi ardi berdi Turusmege de wuza kerd axura Hesên Efendi. Wuza day puro, vativ çheku biyarê, tıfongu biyarê zona. İyê ke rew tesmil kerdivi, tavi keşi Tırki nêzonênê, zu nêzonênê. Tayine maxbuze, yaji guretivi, tayine nêguretivi zona. Milet zu nêzono. Berdi vi çüyüna falaqa yatırmıs kerdivi, dayve puru hezmıs kerdivi, wuza howt-heşt roji eve işkêncêwa işkêncê kerdivi.

Wuza ra vêsa-têsa na raye ra iyê ke mesela bese kenê fiştiv'ra ho ver, iyê ke jêde dopuro binê lıngu hezmıs biyo, yi ki qaturu ra, golıgu ra piştivi; na raye ro gureti ardi berdi, Vîlê Dermir Qapi de Hopıke vanê, berdi wuza qırr kerdi; cüamerdi. Xevere amê vake, qırr kerdê zona. Cüamerdi qırr kerdê, hermetu domon gureti remay bırr, zona. Ma guretime remayme, kotime bırr. Kotime bırr, alayıya de hetê Xozati ra amê; süvari alayıye. Süvari alayıye ke amê, yi cüamerdi ke qırr kerdi, na reyê ki milet kerd top, yaxalamıs kerdi, domoni, cini, çıke kotra dest yaxalamıs kerdi, kerdi top o şêkil qırr kerdi. Tayê ardi Derê Gol de qırr kerdi, tayê ardi dewa sımade. İsonê dewa sıma, qısimo jü hêgayê sımade qırr kerdi, qısimo bin ki

verê khurê sımade, wuzade qırr kerdî. Hata na seru bile qafıkî, ma hona ke Galvosu de vime qafıkê mîleti yi deru de vi. Sıma diyêne wuza, kam nêdiyênê.

Yanê mîleti awa ke diyê, Canabi Haqî vaze huzur nêkero, heşiriya ke mîleti rê arde, Dêsimî rê arde, Allah göstermesin.

Nika na bıray mesela Sey Rızay qesey kerd, thowayê Sey Rızay çinevi. Bırazayê ho Rayver bi sevev zona. Rayveri şiyênê dênê miyunê Savaqî rê ardenê werdenê, çête qurmus kerdvi, yine ki gêrê Sey Rızay kerdênê. Sey Rıza domonunê ho cêno remeno sono gêma Balku, Rayvero Qop sono kunora eskeri ver sono, beno gême de dorme birnenê, qırr kenê zona. Wuza qırr kenê, piyê mı yi Qıslê Deste de guriyenê. Lazê de Rayveri beno, berdo Xozat de waneno, do mektev. Wuza ra roza bazare yeno çê. Rayver cêno ospor keno lazeki, eve ho ki ospor beno, hurdêmena pia yenê Deste, lewê yüzbaşı. Rayver yüzbaşı ra vano ke, lazê hora vano, yüzbaşı ra vaze ke mı neslê çê Sey Rızay qırr kerd, jü Sey Rıza mendo. Jü Sey Rıza mendo, iyê bini pêro qırr kerdî, Gêma Baluku de. Eke lazek hên vano, yüzbaşı ki vano ke: „Söyle, sen iyi boq yemişsin.” Lazek ke cıra hên vano, neyse, yüzbaşı emir dano eskeri vano: „Ney bıkısê, nu kêklik soyira wo” zona.

Niade, yanê vano ke, nu zıdê neslê huyo zona. Wuza bataniya pulesnenê puro, vera çımunê mîleti, eve sungiyuna, süngi sanenê cı kisenê. Lazek remeno, gêmê ostori cêno, linge erzeno zengi khe a linge berzo cı ostori niso, nöbetçi hetê seren de nanove lazekira, lazeki kisenê.

Neslê Rayveri ki birino, yê Çê Sey Rızay ki birino. Yi Rayveri, dı-hirê çênê ho manenê, laz cıra çinebeno. Neslê dey ki birino, yi Sey Rızay ki birino. Dinura kêş nêmaneno.

A, Sey Rıza ki sono, sonê ke şêro Erzinga, sono Muti Köprüsü de, pırd de wuza yaxalanmıs beno. Resmi dê qaraqolu zona. Wuza yaxalanmısbeno, rusna Xarpêt lewê Seyd Wuşêni. Seyd Wuşêni sucê ho çinevi. Seyd Wuşê eskeri ra nêrema. Ame, lewê yüzbaşı de lewê eskeride vi. Yüzbaşı emir da, „Seyd Wuşê” vake. “Çêranu bıvırnê, daru bıvırnê bıyarê, korpi virazeme zerê Tunceliye de” zona. Golvosu de qawaxi bırnay,

milet kerd ver qol gireday, uwo ke eve hermewa mileti onti, uwa bin ki eve gawuna zona; pê gawuna. Qawaxi bîrnay, Pax de bîrnay, onti berdi. Khêla de, Khêla Paxi ro berdi eşti çhem. Uwa wusari viye, çêrani berdivi verê Anafatma de kêmerê gırşı bi wertê çhemî de, berdivi peyê yi kêmeru de biriktirmis kerdivi yi çêrani.

Yüzbaşı Tunceliye de pers keno, Wusivu ra vano “Kam azna zoneno.” Yane ke çêranu wuzara qutar kero zona. Wusivu vanê ke terefê Hesên Efendi, terefê Seyd Wuşêni, yi azna zonêne, ma azna nêzoneme zonena, yüzme bilmiyoruz vanê. Neyse, Seyd Wuşêni, yêlçi rusna Barge de Çê Aytaç’u hirê bîray vi, ondan sonra yüzme biliyorlardı, hem de güçlü insanlardı. Şi, yelçi rusna yi amey cêro. Hesên Efendi ki cêro isonê ho guret ame, rusna. Amey şi çêrani xelesnay ra wuzara.

Çêrani xelesnay ra yoxro ke Sey Bakılı eve ewki ra, eve muxtari ra zona, hîris-çewres mordemî, têpia mordemê mayê ha, yanê Galbosu rayê. Sonê gêrê Seyd Wuşêni kenê. Wuza anê düyê lamba qaji biye ya, benê namu yazmıs kenê, a lamba gaji sero bêçika ho cênê, yi düyê ayê ra, parmax basmıs kenê zona. Yalandan çewres parmağê basmıs kenê, Muxtar Xidê Xate cêno beno, beno Tunceliyê de dano yüzbaşı zona. Beno dano yüzbaşı, vano meste mekara yena sona Xozat, gunê Wusê Seydi ‘ve tayfê huya Derê Oxe de virendiyê bîrnenê, kunê vîrandiye zona. Gêrre kenê ha. Halbuke Seybakıl ame cıra va, Sey Bakıl vake ke, ciniya ho herediya vi şivî Gazıke, Sey Bakıl şi gurete arde, weng da Seyd Wuşêni, Seyd Wuşê tey veyn nêkerdênê ha. Vake: „Ala bêro naza.” Wuyo, jüyo Demeniz lewe devî, o ame vengda cı vake “Sey Bakıl sa vana?” Vake, „Meste gêreke Makara bêro Derê Oxe ro şêro, vake xevere isonê sımade, mordemunê hode, Gomunê Doy ra, bêrê Derê Oxe de virendiye kume.” O ki vajiya pede zona. Vajiya pede vake: „Yahu ma ça şime hukmatî ro dime” zona. “Ma hukmatî ro nêdame.”

Yi ki şiyê wuza, berdo çewres bêçike naro cı, tutanağê saxte gureta bêçike naro cı, namey yazmıs kerdê, berdê dê yüzbaşı. Seyd Wuşê şiyê çêrani xelesnay ra yüzbaşı çewres şüwari eve ewk ra rusna, Pirgiç ra, patika yol ra. Rusnay, ververê çhemê

Muziri de raye çineviye. Na Pirgiç ra amey, amey şî Seyd Wuşên Pax ra guret; Diarê Khêla ra. Pax ra guret, na hetê Pirgiç ro ard berd Tunceliye. İsonê ma şî, şî raye beklemıs kerde, benê Xarpêt zona. Verê coy qamyonê gırşî çinevi, na pikape viye, na pikapa qıze ha. Şî raye sero vineti, sodır pesewe ra kenê gewze sodiri de, kenê pikape, benê Xarpêt, esker zona. Benê Xarpêt, wuza isonê ma raye qapa keno, elge kenê, yeno war. Yeno war, xatirê ho jümini ra wazenê. Eskeri vanê ke sima ruwalê mordemê hora hên kenê, ma qırmekerê, mordemê ho berê zona. Seyd Wuşê yeno war vano: „Ez son” vano. “Esker amo koto wertê ma, ma nıka yinu ki gêrê mı kerdo” zona. “Ez khe nêşêri, ez bon qaçağ, isonê ma qırr kenê” zona. “Vanê Seyd Wuşê biyo qaçağ remo, isonê ma qırr kenê. En iyisi ez son, mı ke bıkıse, ez jü mordemo, isonê ma ki xeleşino. Seva mı ça bilaseve isonê ma qırr kerê” zona. Seyd Wuşê berd Xarpêt ha.

Koti de kunê ver?

Kasê Rostu de kunê virendiye. Kasê Rostu de kunê virendiye, Şêğank ra nat. Mordemê mavi, khalikê mı yi vi amê virendiye. Neyse wuza yeno war: „Yinu gêre mı kerdo” vano. Seyd Wuşê Tırki nêzonênê. Yanê eke Tırki bizonênê, Seyd Wuşê nêkistenê. Zu nêzonênê, zu. Okur-yazarê ho çinevi, Tırki nêzonênê. Yalnız, tercümano ke Xarpêt te cırê tercümanın keno, Halboriye ra beno, Sey Kêmalu ra. Tercümanê ho, Wusê Xece beno, cêzaevi de ha. Suro ke anê ifada, tercümanê ho Wusê Xece beno, kêlimawa ke Seyd Wuşê vano, ayê nêvano, zovina çêşit kêlimu vano, çarneno zona.

Jüyo Zaza, ma raa Maden de gureyenê, vake, o suro ke eşti dare zona. Vake, hêfê Seyd Wuşên ke ey zu nêzonênê, Tırki nêzonênê, tercümanê ho ki terefê dismenê ho bi. Yinu rew ra jümin ra mordemi kıstê zona. O ruval ra kêlimewa ke ey vatenê, ey nêvatenê, zovina çêşit kêlima vatenê. Ma ki kês nêthorenê qesey keme, zona. Eke vajime nu nia niyo, niaro. Sonra, Sey Bakıl, bırayê Dewresê Dergi vineno, sono sero sahadên dano. Seyd Wuşê, bila seve kıst. Yanê, sucê Seyd Wuşêni çinebi.

Yi key eşt vi dare?

Yi, kamci roze nêzonon. Yalnız sero ke erzenê dare, Qemer Ağayê Wusıvu ki wuza vi, laz ki guret vi berdivi wuza hepıstevi, bırayê horê vaji. Des u dı mordemi zere de vi. Yanê ileri gelenê Dêsimi des u dı mordem vi. Wuza Xarpêt de eşti dare, Qemer Ağa, laz vera cı est dare zona. Fındıq Ağa, Lazê Qemer Ağay, vera pi est dare Xarpêt de, pi dare nêest. O berd Yassiada, Qemer Ağa wuza merd. Seyd Wuşê wuza idam kerd; Elaziğ de zona. Des u dı mordemi Elaziğ de idam kerdi.

Yi Seyd Wuşêni, ewko ke yi mordemeki marê qesey kerd, vake dı reyê est dare, vake sıcım bi ra ame war zona. Ame war vake, cêllat şı danışmîsê Celal Bayar bi; vake Cêlal Bayar jü perda de şıaye ontivi, peyê a perda şıaye de bi, zona. Çıke wuza makême qurmîs kerdîvi. Vake, Sey Rızay vake ke, vake S. Rızay eski Türkça zonêne, eski Türkça oxumuş, zonena. Vake, va, “Atatürk görev da ma” zona. Rus harbi de ame görev da ma, ma qos qoca Rus Devleti çêvirmîs kerd zona. Sucê ma çıvawo ke ma erzenê dare. Ma thowayê nêkerdo, theriyê nêkerdo, ça ma erzenê dare. Vake dinemîsnêkerd. Qemer Ağay ki görev day vi cı, sayiya Atatürk’te zona. A vake, dinemîsnêkerdi.

Serrê Sey Rızay vake berz vi khe çıqa vi, vake, yıldırım makême qurmîs kerd, peyra, peyê perdade, siyah perda ontivi ra vake, des u phonc serri nay ro, idam kerd vake. O ki est dare vake, Sey Rıza. Sevepsiz yere. Vake, eşti dare yalnız, Sey Rızay ve Seyd Wuşên ra yanê iyê ke idam kerdê, vake kerdi at arabasiye, hetê cadê Meletiya, Pötürgê ser, vake o het ser berdi zona. Eke berdê koti dardê we ma nêzoneme. Yalnız vanê, berdê kerdê hard, berdê vêsnê meyiti, qaz verdo ser. Meyiti kerdê hard, sero ki beton qurmîs kerdo. Yanê ke sero vas beno, mal weno, mîlet weno, zekâli insanlar çıkar diye. Ama kês nêzoneno ke mezeli nıka kotiyê zona. İyê vireni zonê hama na neslo peyê kês nêzoneno, mezeli kotiyê.

Peki xeverê çutır sîmarê amê ke Ağlerê Dêsimi estê dare?

İsonê ma şiyênê Xarpêt amenê ha. Na Çıxeke ra komır berdenê Xarpêt zona. Komır ke berdenê Xarpêt, sıro ke şiyênê

Xarpêt, şiyênê wuza lewê Seyd Wuşên zona. Hona ke idam nêkerdivi. Cîrê çi berdenê. Yi amey vake berdê idam kerdê.

Wuşênê Seydi sero jü kılame esta zonena. Torê zamet, ayê marê vana. Piyê'm, veng koto, vengo viren niyo ke, vengê mı nino.

Qeyde, qese, çıqa ke bi!

Ayê Weliyê Wuşênê İmami vatenê. Ey vatenê ha. Nıka ma vira şiya. Vengê mı ki nino ke. Ma endi bime kokım, isu khe bi kokım, bi yaşı, hafıza değışıyor. Beyin hafızası değışıyor.

Yanê sucê Dêsim, nıka vanê ke vergi nêdo, qarşiyê hukmati amo. Va vazê, pêro ki zura. Ali Efendi Tesnage de Mudır vi, vergi guretêne; Ali Koç. Khêkê Alê Berti, Merxo de Mudır vi vergi guretenê miletira. Miletı vergi dênê. Vergi kerdênê top, berdenê Mazgêrd de tesmil kerdênê. Ça vergi nêdenê! Pêrüne çeki berdi tesmil kerdı zona. Kês ki hukmati ra nêrema. Yalnız ke berdi Koyê Sipi de ke qırr kerdı, o waxt hermetu, teko ke mend rema horê birde xeleşiya. Fevzi Çaxmax emır vet zona.

Dıma yême wuza. Na kılami bivindi şı. Ma nêwazeme ke vindvê. Hewa Wuşênê Seydi, Hewa Ağlerunê Dêsimi sero ki tu vatêne. Marê reyna vaze bijême qeyd.

Leto jêde mı vira şiyê. Tene ki vengê mı nino.

Weli vatêne, Khêla Dêsimi Sey Wuşêno/ yi kêlimey ey vatêne. Berdi se kena, endi vêrdi ra şî. Weli, bırayê ho ser vatêne zona. Vatêne: „Hiniyê Dızdu verde Cerde/ Helayiya hetê Qerşî/ Corde ama ma serde/ Dest u payê cên u cayilunê ma/ Pia giredayi Lara Deri verde/ Qarşiyê made ağırmakina qurmis kerde/ Malo vazê Welo/ Vineto derga derg niadano/ Bırayê hode.

Ey ke vatenê, bervisê isoni amenê. Vatenê tey bervenê. Ey waxto ke wuşîre kerdênê kêmane ra vatenê, mîlet bervenê. Ağleru ser vatenê zona.

Raa jüyê Miskısağ de Kêwrayina Khuresuna. Wuza, Khuresu, Wusıvu restêpê, terefê Çê Qemer Ağa yi. Weli wuza lawıka Qemer Ağay u Seyd Wuşêni vate zona. Wusıvu ki Khuresu ki pêro, çitur khe hona sayê ke newe merdê zona.

Yi Weli, Haq vergisi vi zona. Hora koti ke niştênê ro vatenê zona. Wuşîrê kerdênê kêmanera vatenê. Yanê o kêmanewo ke ey cınitenê, hiç ömür hayat te mı kês nêdivi ke, hên cınitênê. Yalnız, Mîstê Demirci bi ya, a perda Weli ra Mîstê Demirci cınitênê. Mîsto ke haceti virastenê, Mîstê Beğdi ha. Pulê Bargi de, ey mirê kêmane cınıt, wayîrê to bo, ayni perda Weli.

“Qemer Ağa vano/ Bıko Fındıqê mı bıko/ Meda Fındıqê mı/ Meda İsmail Haqi Begi’ya/ Niozu suc u qevatê/ Pirê mı Seyd Wuşêni çıko/ Biye biye biye/ Qemer Ağa Vano/ Pirê mı tu ‘ve merdena ho ver mekuyê/ 12 Yimam ki jê Fındıqi u jê tu/ Destê na Hêjdu ra seyid biyê.”

“Khêla Dêsimi Seyd Wuşêno/ Reize Dêsimi Seyd Wuşêno/ Seyd Wuşê kerdo qomuyone/ Sefaqi sono cı/ Duzê Şêğanki ro zalim beno/ Yêl u qomê hu/ Dorme de amo pêser/ Cıra helaliya ho wazeno/ Kêrdo Vîlê Sorpianê vêsayê/ Hora têpia niadano/ Ya de weten weten weten/ Bıra weten şîreno/ Hali ve hali/ Destê mordemi cıra nêbeno/ Sey Wuşê hora têpia niadano/ Koyê Duzgîn Bavay awseno/ Nê Duzgîn cıra veynêkena/ Zalım ma beno şiya tora/ Nika khe teseliya ho mara gurete/ Nara ki ver çarneno hetê sımara/ De ax biye biye biye/ Wela Pirê mı biye/ Qemer Ağa vano/ Meda fındıq Ağayê mı/ Meda İsmail Haqi Begi’ya/ Nêzon sucê qevatê pirê mı/ Sey Wuşêni çıko/ Zalımı evraqê ma guretê/ İdam

Qarariyê ma/ Sano çêverê dayra yi hukmati/ Zalimu şahidi waştî ardi/ Îfadê ho doru dürüst ma sero vati/ Sey Rıza vano/ Seyd Wuşê ara merdena ho ver mekuye/ Yê ma asmi roji qediyê/ Mendê deqe u sati/ Zalım idam qarariyê ma veto/ Sano çêverê dayra yê hukmati/ Way de biye biye biye/ Qemer Ağa vano pirê mı biye/ Safağ sano cı/ Axret kêfeni kerdê vîle maro/ Versimşêr de odun meydani ro/ Berdime verê darağaciye/...”

A na şêkil ra berdi, Odun Meydani vatenê, berdi wuza idam kerdi.

38 de koti mordemi qırr kerdi, tu ‘ve ho çım çı dî?

Piyê, yi dewa sîma vera çımunê ma qırr kerdi. Mara nêjdivi, hora ma eve çımunê ho dî. Hiniyê Dızdu vatêne Dewa sîmara. Îsonê dewa sîma kerd top, mowa mı yine ma guretime remayme, ma birr de vime, wertê birr de. Ma qarşiyê hode niada, kerdi top, Haq çitur ke zelalo, a na satu vî, pê peroj vî zonena. Peyê peroji vî, hêgayê sîma Lare vatêne, wuzade kerdi top, nia têşirte de, ağırmakina qarşı de qurmîs kerdê. “Gırr gır gır gırrr! Nay pa, peyde qurşın gînêne cı, çitur ke nia cûn vaydana, peyde tozê qersunu hêni vejîyêne zona. Jû raye jivatiye amê, veng endi biriya. Dîma ki eve sîngi ra şive ser, eve sîngiyuna dênê puru estênê.

Khalîkê tu, dî hirê boni pirê pêtagu vî. Bütün camati amenê çê khalîkê tode camati kerdênê Ağleru zona. Hemgênê ho zof vî, durumê ho rınd vî. Adır verda pêtagu vêsna, dîyo şia vejîya, çitur khe na volkanê ewki vejîno ha; yanardağ de vejîno. Ayni o şêkil de dîyo şia vejîya. Khalîkê tu yaxalamîs kerd, corde ard eve qurşune nêkîst, eve sîngiyuna. O hêgayê Mezelu vanê ya, cawo ke Xîdê Xate kerdivi qawaxi. Wuzaro ard, vera çımunê ma, eve sîngiyuna kîst. Sîngi sanêne cı, ey estêne dey, ey estênê dey, bawo bawo vatêne, hata ke u şêkil ra kîst zona.

Ma zof aciye diye, nîka kami virdê mendê nî. Herkêş ki ho vira kerdê.

Wuza bırayê Weli ve laji u çênara ki kîşiyê. Derê Meyitu de çond tenêy qırr kerdi?

Xeyle qırr kerdı piyê. Ez hesav nêzon hama wuza se mordem ra jêde qırr kerd. Pil u qız se mordem. Wuza Pilvancıku bî, Khuresu bî. Hiniyê Dızdu de çî mîlet bî pêro qırr kerdî.

Peki ayırım kerdêne, domon, hermeti, pil, qız thowa ayırım kerdêne, ya kî?

Ayırım mayırım çinevi ha. Pêro têlewe de vi. Nia dizmıs kerdı vi, çitur ke nia eskeri dizmıs kena. A u şêkil de dizmıs kerdı, vera cı na kas de a jivatiya zovjeki, bervayis zona. Darama da cı pêro qırr kerdı. Pêro qırr kerdı, wuzara ki sıroke hard de vi, vake nêbo ke kês wes bımano, şive ser eve süngiyuna, sanêne meyitu ha. Vatêne nêbo ke yaralivê, eve süngiyu ra hucum kerdênê.

Kês wuzara xeleşiya?

Kês wuzade nêxeleşiya ke.

Vanê Rızê Oji xeleşiyoy.

Rızê Oji, o Halvoriyê de xeleşiya. O ve waa Wuşên Bilmeji ra wuza Halvoriye de xeleşiyay. Siro ke ewk ra erzenê ya, kêmer ro.

Weli jû kılame ki birayê ho ser vatêne. Ayê ki marê vana?

Weli vatêne hama vengê mı çino bira bira. Weli vatêne: „Hiniyê Dızdu’no cêrde/ Helayiya hetê Qerşî ama ma serde/ Cênc u cayilê ma dê arê/ Dizmıs kerdime Lara Deri de/ Ağirmakina verde/ Malo vazê Welo/ Vineto derga derg niadano/ Birayê ho Mistefa u İmam Wuşênê hode/... Zona, lazê ho ki tey viyo. Pia kıştî vi ha. A lawike vatêne Weli, tey bervêne. Nika ma kokımime endî, veng nêmendo, ho vira kerdime.

Qeydê kılame şikina marê vana?

“Mêrat Hiniyê Dızdano/ Ya de bira Mistefayê mı cerde/ Ewru Helayiya hetê Qerşî/ Ama ma serde/ Zalimu cêncê cayilê ma dêare/ Dest u payê ma gıreday/ Dizmızkêrdime Lara Deri de/ Ağirmakina verde/ Nê xırmal malo vazê Welo/ Vineto derga derg niadano/ Birayê ho Mistefa u İmam Wuşênê hode/ Nê bira bextê birayê horê/ Qolaye mevaze/ Mino kardi nêro cigê hu/ Tode

*barekêrde/ Nê bira tu khe Haqî nas kena/ İmam Wuşênê mî
cameverde/ Nê bira tu şiya xeleşiya/ Ezo na dinaro lemê/ Ezu
mendu derd u izravu u/ Qotukunê na dinaro lemê/ Nê bira hevalê
phepug u goyinê/ Bîwani seveta tora/ Ezo hevalê phepug u
goyine/ Seveta bîrayê ho Mîstefa u/ İmam Wuşênê
hora/ Ko ve kora bîwanine/ Wele sarê miro bo, bira
lemê/...” Veng çîno qardaş, kokîmiye zora.*

TÜRKÇE

AĞITLARIN DİLİNDEN DERSİM TERTELESİ¹

WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ (VELİ KUTAN)² KİMDİR?

Dersim'in ünlü halk şairlerinden olan Weliyê Wuşênê İmami, 01.07.1889 tarihinde Peter Köyü'nde³ dünyaya gelir. Doğduğu zamanda Peter, Pulur'a⁴ bağlı ve Abasan Aşireti'nin hâkim olduğu bir köydü. Köyün sahipleri de Sey Rıza'nın büyük dedesi ile Diyab Ağa'nın dedeleriydi. Weliyê Wuşênê İmami, Peter Köyü'nde dünyaya gelmesine rağmen, Nüfusta, o zamanlar Mazgirt'e bağlı Dedeagaç Köyü olarak kayda geçer.

Babasının adı Hüseyin, Annesinin adı Hadice,⁵ dedesinin adı da İmam'dı. İmamın beş oğlu vardı: Hüseyin, Ali, Hasan, İbrahim

¹ *Tertele: Dersimliler, Soykırım'ı kendi dillerinde Tertele olarak adlandıırırlar.*

² *Weliyê Wuşênê İmami: İmam'ın torunu, Hüseyin'in oğlu Veli. Nüfusta adı Veli Kutan'dır. Resmi kayıtlara göre, 1889 yılında Peter Köyü'nde doğar ancak Dedeagaç Köyü nüfusuna kayıtlıdır. 1958 yılında Peter'de Hakka yürür.*

³ *Peter: Dersim'de Avasan Aşiret'nin bir köyü. Kudanluların Beyru kolu'nun da uzun zaman yaşadıkları yer.*

⁴ *Pulur: Ovacık İlçesi'nin eski adıdır.*

⁵ *Hadice: Hatice*

ve Binali (Phitê İmami). Bundan dolayı halk arasında, kendisine Weliyê Wuşênê

İmami deniliyordu. Aşiret olarak Khureşanlı'ydı. Khureşanların da Kudu⁶ Kolundandı. Kudanları'nın bir bölümü kendi içinde de büyük dedeleri Silê Beyri'den dolayı "Beyru" olarak anılmaktadırlar.

Yaşamının önemli bir bölümünü, doğduğu köy olan Peter, Gafat⁷ ve Meydan Dağı'nın altındaki Gomê Khani⁸ üçgeninde geçirdi. Daha küçük

⁶ Kudu. Bunlara Kudanlılar denir. Kud, kötürüm demektir. Dedeleri kötürüm olduğu için kendisine "Kud" denmiş. Veli de bu kola mensuptur. Khureşan Aşireti'nin bir koludur.

⁷ Gafat: Dersim-Demenan Bölgesi'nde bir köy adı.

⁸ Gomê Khani: Demenan bölgesinde, eski harap olmuş evler anlamına gelir.

yaşlarda, babası ve daha çok da nenesi Sengal Hanım'dan⁹ keman ve saz çalmayı öğrendi. Sengale, Veli'yi çok sever ve gözlerindeki umut ışığını görürdü. Bundan dolayı boş vakitlerinde Veli'yle ilgilenir, kendi kucağına alıp dizlerine oturtur, keman ve saz çalmayı öğretirdi. Nenesi Sengale de keman ve saz çalmayı nenesinden öğrenmişti.

Veli, yaşlılarıyla hem oyunlar oynar, kuzuları otarır hem de nenesinin kucağına atlayarak, keman ve saz çalardı. Kemanı ve sazı çalmaya başladığında, ilk resitalini dedesi İmam'a vermişti. Dedesi, gözlerinden öper ve "Torunumla gurur duyuyorum" derdi. Bir dönem sonra, Dedesi İmam, Gafat-Cırnu'da¹⁰ hakka yürür ve mezarı da Gafat'tadır.

Veli'nin babası Hüseyin Pilvenk Köyü'nde, Pilvenk Aşireti'nden biriyle evlenir. Hüseyin'in iki çocukları olur. Biri Veli, diğeri de Mustafa'dır. Yaşlanan Hüseyin hanımının köyü olan Pilvenk'e yerleşir. Ölümüne yakın bir dönemde: „Ben ölürsem, beni götürüp Peter'e gömün" der. Pilvenk'te Hakka yürüyen Hüseyin'i götürüp Peter'de Hakka teslim ederler.

Weliyê Wuşênê İmami'nin Soy Ağacı'nı şöyle sıralayabilirim. Veli, Hüseyin'in, Hüseyin, İmam'ın oğludur. İmam, Ali'nin, Ali, İsmail'in oğludur. İsmail, Süleyman'ın, Süleyman, Beyr'in oğludur. Beyr de Veli'nin oğludur. Veli, Derviş Veli'nin, Derviş Veli, Kud Veli'nin, Kud Veli Kud Ali'nin oğludur. Kud Ali de Khureş'in oğludur.

Veli, gençlik yıllarında, keman ve saz çalmasını öğrendikten sonra, önceleri cem ve cemaatlara sık sık katılmaya başladı. Çok iyi bir dinleyici ve de güzel saz çalan bir zakirdi.¹¹ Sesi de yanık ve güzeldi. Onu dinleyenler hayrete kapılır ve yaşının küçük olmasına rağmen, büyük bir hayranlık duyarlardı. Peter

⁹ Sengal Hanım: Veli'nin nenesi, İmam'ın eşi. Kêman ve saz çalıp söyleyen ve aynı zamanda iyi silah kullanan Dersim Kadını. Veli'nin Keman ve saz öğretmeni, ses eğitmeni. Ayrıca Silo Sur ve İvisê Sey Khaliyê de keman çalmasını ve silah atmasını öğreten Kadın.

¹⁰ Gafat-Cırnu: Dersim'de Demenânîluların hakim olduğu bir köy ve bölge adı.

¹¹ Zakir: Alevi geleneğinde, ibadet içerisinde deyişleri saz eşliğinde söyleyen, yolun edep ve erkanını gösteren, tarif eden, aydınlatan, öğreten ve kuşaktan kuşağa sözlü aktarma yolu ile yetişen ozanlardır.

ve yakın köylerdeki kına, nişan ve düğünlerde de keman çalıp, insanları eğlendirirdi.

Bu arada duvar ustası ve marangoz olan babası Hüseyin'in yanında, duvar ustalığını ve marangozluğu öğrenir. Veli'nin babası Hüseyin, bölgede duvar ustalığı ve marangozculuğuyla tanınıyordu. Veli, yaşitlarına göre çok çalışkan biriydi. Veli'nin de namı, babası sayesinde köylerinde ve yakın çevrelerinde duyulmaya başladı. Çağırıldıkları yere gidip, babasıyla birlikte evler yapıyorlardı. Kendileri aynı zamanda hem hayvancılık hem de arıcılık yapmakla meşgullerdi.

Veli'nin en önemli özelliklerinden biri, yaptığı her işi severek ve isteyerek yapmış olmasıdır. Bir işi yapmaya karar verdiğinde ise, en iyisini yapmaya çalışırdı. Veli, bu yeteneğinin farkındaydı. Ama insan çalışmadıkça var olan yeteneğinin hiçbir işe yaramayacağını da çok iyi bilen biriydi. Bunun için de kendi yeteneğini hiçbir zaman gizlemedi. Bu yeteneklerini, içinde yaşadığı topluma sunmayı da ihmal etmedi. Bu yeteneği olmasaydı, belki de bizler bugün o güzelim kılamları¹² bilmiyor olacaktık.

Biliyoruz ki dünyamızda, çevremizde yığınla yetenekli insan vardır. Onlar belki de Veli gibi cesaret sahibi olamadıkları için kaybolup gitmektedirler. Hakikaten yetenek tek başına yeterli değildir. Yeteneğin kapısını aralayan ise cesarettir belki de.

Yusufan¹³ bölgesinde bir düğündeydi Veli. Kemanı oyun havaları çalıyordu. Kendisini kadınlı erkekli bir oyunun içinde buldu. Sanki yalnız kendisi çalıyor, kendisi oynuyor hissine kapıldı. Gözlerini açtığında karşısında, kendince köyün ey güzel kıızıyla karşı karşıya geldi. Göz gözeydiler. Kemanı sustuğunda, göz göze geldiği kız, koşarak oradan hızlıca uzaklaştı. Yalnızca Veli'ye sevgiyle bakan mavi gözleri asılı kalmıştı bakışlarında. Bu durumun, Veli, kemanı ve mavi gözlü kız dışında hiç kimse farkında değildi.

¹² Kılâm: Enstrümanla veya enstrümansız söylenen Deyiş, ağut ve türküyü de içeren bir şiir türü.

¹³ Yusufan: Dersim'de bir aşiret ve Bölge adı.

Veli'nin gözleri aralıksız aradı mavi gözlü kızı. Buldu sonunda. Adını ve kimin kızı olduğunu öğrendi. Adı, Emine, babasının adı da Paşa'ydı. Emine ve Paşa, Veli'nin yaşama bakışını değiştiren iki önemli isim olacaktı bu andan sonra.

Sık sık Yusufan Bölgesi'ne gelip gitmeye başladı. Bu sayede, Emine ve ailesiyle daha yakın bağ kurmuş oldu. Her gelişinde Kamer Ağa'ya uğrayıp kahvesini içmeyi de ihmal etmiyordu. Geliş gidişler sıklaştıkça, içlerine kor bir ateş düştü. Öğrendi ki içine kor ateş düşüren güzel, evlenmiş ve boşanmıştı. "Olsun" dedi Veli. "Ben sevdim ya, madem ki oda beni seviyor, evlenip ayrılması önemli değildir" diye düşünmeye başladı.

Sonunda babasına açtı hislerini ve evlenmek istediğini söyledi. Tanıştı aileler, istemeye gittiler. Tanışmalar derinleştikten, hazırlıklar bittikten sonra, günler süren düğünle evlendiler. Bir çocukları dünyaya geldi ama ilk çocuklarını yaşatamadılar, iki aylıkken yaşama veda etti. Peşinden bir düşük oldu. Nihayet yaşatabildikleri nur topu gibi bir oğlan çocukları dünyaya geldi. Adını, babasının vasiyeti üzerine, Hüseyin koydular. Hüseyin'den sonra bir kız çocukları dünyaya geldi. Onun adını Elif, Elif'ten sonra doğan kızlarına da Gülizar adını koydular. Gülizar'dan sonra doğan kız çocuğuna Sose, Sose'den sonra İsmail, diğerine de Hasan adını verdiler. Hasan'dan sonra doğan çocukları hastalanarak yaşama tutunamadı. En son çocuklarına da Kahraman adını taktılar ama evde Veli olarak çağırıyorlardı.

Veli, Peter Köyü'nde yaşamını sürdürmeye devam ediyordu. Namı yayıldıkça Dersim'e, Peter Köyü'ne sığamaz oldu artık. Veli'nin kemani, sedası, sevdası ve sohbeti dillere destan olmuştu. Herkes düğününe, nişanına, kirveliğine Veli'yi çağırarak istiyor, kimi zaman da ölen birilerinin üzerine ağıt yakmak için çağırıyorlardı. Veli, öyle zaman oluyordu ki aylarca eve gelmiyordu. Mamekiye'den ¹⁴ Tercan'a, Tercan'dan Varto'ya, Varto'dan Hozat'a, Hozat'tan Pulur'a, Pulur'dan

¹⁴ Mamekiye: Dersim'de eski bir köy adı. Cumhuriyet döneminde önce ilçe yapılır, 1936'da da şehir statüsüne alınarak Tunceli adı verilir.

Pülümür'e, Pülümür'den Nazımiye'ye ayak basmadığı yer kalmamıştı.

Tercan Çayırılı'da yaşayan amcaları Kaltuk Mehmet Ağa'ya sık sık gider cêm ¹⁵ -camaate ¹⁶ katılır, aile bağlarını koparmamaya dikkat ederdi. Her gittiğinde Davut Sulari¹⁷ ile yakından ilgilenir, bilgi ve becerilerini kendisine aktarırdı.

Peki, Veli'nin mensubu olduğu Kudanlar kimlerdir?

Kudanların ismini aldığı Kud Ali Khureş'in oğludur. Khureş'in dokuz oğlu, üç de kızı vardı. Kız çocuklarının isimleri, Jêle, Buyere ve Xaskare,¹⁸ erkek çocuklarının isimleri de Ali, Hüseyin, Khali, Gül, Kud Ali, Qaji, Six Ali, Mes ve Süleyman'dı.

Khureş'in erkek çocuklarından Ali, doğumda sakat dünyaya geldiği için büyüdüğünde kendisine Kud Ali diye hitap etmeye başladılar.

Kud büyüüp serpildikçe evde ve çevrede sevilen biri haline geldi. Evlenme yaşına geldiğinde, akrabası olan bir kız ile evlendirdiler. Bu evliliğinde bir çocuğu dünyaya geldi ve çocuğu da kendisi gibi sakattı. Adını da Veli koydular.

Engelli olmasına rağmen, el üstünde tutuluyordu. Kud Ali, sakat olmasına rağmen, halkın dertlerine derman olup, hastalıklarına derman olurdu. Geleceğini merak edenler Kud'un yanına gelir, ip bağlamalarını isterlerdi. Bu da gelenleri geri çevirmez, ip bağlayarak dertlerine çareler arardı. Aynı zamanda da hasta olup şifa arayanlara Şılan ¹⁹ dalını

¹⁵ Cem: Alevilikte hem inançsal hem de ruhen yenilenme, yıkanma hem de toplumsal ve bireysel sorgulanma anıdır. Rızalık yeridir. Bir olma ve kadın-erkek ve mevki-makam ayırımının kalktığı andır.

¹⁶ Camaat: Herhangi bir sorunu çözüme kavuşturmak için yapılan buluşmadır.

¹⁷ Davut Sulari: Veli'nin yakın akrabasıdır. Dedeleri amca çocuklarıdır. Erzincan'ın Tercan İlçesi'ne bağlı Çayırılı ilçesinde 1925 yılında dünyaya gelir. Asıl Adı Davut Ağbaba'dır. 18 Ocak 1985 yılında Hakka yürür.

¹⁸ Jêle-Buyere-Xaskare(Haskare): Üçü de Khureş'in kızlarıdır. Jêle Dağı, Buyere Dağı ve Gölü, Haskar, Dersimliler için kutsal mekanlardır. Bu mekanlar ziyaret edilerek, adına yeminler edilir, adaklar adanır, dualar edilir.

¹⁹ Şılan: Kuşburnu

vücutlarına sararak yardımcı olur ve şifa bulmaya çalışırdı.²⁰ Bundan dolayı Kud'a her kes değer verir, saygı duyardı.

Kud Ali yaşama fazla tutunamadı ve Hakka yürüdü. Geride kendi gibi engelli olan oğlu Veli'yi bıraktı. Babası Kud Ali öldükten sonra, amcası Hüseyin, Veli'yi sahiplendi ve bakımını üstlendi. Büyüdüğünde herkes Weliyê Kudi²¹ diye hitap etmeye başladı.

Kud'un amcası Hüseyin de abisinin yadigarı olan Kud Veli'ye çok değer verir, el üstünde tutar, kendi çocuklarından ayırmazdı. Üç çocuğunu evlendiren Hüseyin, ev halkıyla birlikte Kud'a bakıyor, hiçbir şeyini eksik etmiyorlardı. Tabi en çok da yeni gelinleri bu görevi üstlenmişlerdi. Ancak bir engelliye bakmak, onun bütün ihtiyaçlarını karşılamak hem kolay değil hem de bu iş giderek sadece gelinlerin sırtına yüklenmişti. Evleri iki katlıydı. Kud, engelli olduğu için alt katta kalıyordu. Gelinler de eşleri ve kayın babaları evdeyken çok iyi davranıyor ama onlar yokken Kud'a pek iyi davranmıyorlardı. Kud Ali, bir gün aç, bir gün tok yaşıyor olmasınaa rağmen, bu durumu kimselere yansıtmak istemiyordu, evde sıkıntı yaşanmasın diye.

Zaman ilerledikçe evin gelinleri Kud'a bakmak istemediler. Bu durumu eşlerine nasıl anlatacaklar, anlattıklarında nasıl bir tepki alacaklar diye, sürekli konuşup durdular. Günlerden bir gün gelinler kendi aralarında: „Gelin buna öyle bir iftira atalım ki her kesi inandıralım. Biz de böylece Kud'dan kurtulmuş oluruz” dediler.

Amcası Hüseyin, çocuklarıyla birlikte eve geldi. Yanlarında Mamekiye Köyü'nden gelen bir talipleri de vardı. Mamekiye'den gelen talibinin hali vakti iyi olduğu için pirine bir

²⁰ Şilan ile şifa: Bazı hastaları iyileştirmek için, kendilerince geliştirdikleri bir tedavi yöntemidir. Bu yöntemi herkes uygulayamaz. Bunun uzmanları sadece Kudanlılardır. Kuşburnu ağacından kalın bir dal kesilir ve ortadan ikiye ayrılarak, kişinin ağrıyan bölgesine dolandırılır. Bir müddet sonra, dolanan ağaç çıkartılır. Böylece de hastanın iyileştirileceğine inanılır.

²¹ Weliye Kudi: Kudun Oğlu Veli

katır yükü de eşya getirmişti. Birlikte katırın yükünü indirip içeri geçtiler.

Yemekler hazırlandı, sofraya kuruldu, yemekler yendi. Her kes ellerini yıkayıp yerlerine tekrar otururken, gelinlerden biri, yazmasıyla ağzını kapatarak odaya geri geldi. Tam sessizliğin olduğu bir anda söze girerek, Bu Kud bize sarkıntılık yapıyor, bizi rahat bırakmıyor” dedi ve yeniden mutfağa döndü.

Kud’a öyle bir iftira attı ki amcası Hüseyin şaşkına döndü, afalladı bir an. İnanmak istemedi ama talibinden, kendinden utandı. Şaşkına dönüp sinirlenen Hüseyin, kendinden geçerek, yanında duran Kud’un suratına bir şamar patlattı.

Kud hem amcasına hem de taliplerine karşı mahcup duruma düştü. Çok üzüldü, yerin dibine batmış gibi hissetti kendisini. Bugüne kadar, çevresini mahcup edecek bir davranışta bulunmamıştı çünkü. Ağlayarak “Bunlar bana iftira atıyorlar, benden kurtulmak istiyorlar” deyip, duvara tutuna tutuna dışarıya çıktı.

Mamiki’li talipleri bu olaydan çok etkilendi. Piri Hüseyin ile bir an göz göze geldi. Pirine bir şey diyemedi ama Kud’a çok acıdı, yüreği parçalandı. Sabah olmuştu. Herkes kalkıp kahvaltıya oturdu. Hep birlikte kahvaltılarını yaptılar. Kahvaltı sonrası, Mamekiye’den gelen talipleri: „Pirim, eğer rızalık verirsen, ben artık gitmek istiyorum, iş güç beni bekliyor” dedi.

Piri Hüseyin: „Bu kez kısa oldu ama, madem ki işin var, madem ki gitmek zorundasın, sana engel olacak değilim. Hayırlısı ceddinden” dedi.

Pirin rızalığından sonra, talip yeniden bir şeyler söyledi. “Pirim, ben istiyorum ki, Pirim Kud’u da birlikte götürüyüm. Biraz da biz pirimize bakalım. Sizin de sabrınız daraldı, anlıyorum. Bir engelliye bakmak kolay değil, bunu biliyorum. Pirimin bakımını üstlenen gelinlerinizin de sabrı tükenmişe benziyor. Bunun için iftira atmaktan da çekinmiyorlar. İzin verirsen, bundan sonra Pirime ben bakmak istiyorum” diyerek Piri Hüseyin’den rızalık istedi.

Amcası Hüseyin de yeğeninin suçsuz olduğunu çok iyi biliyordu. Akşam ki hareketi kendisine de çok zor geldiğini talibine hissettirmeye çalıştı. “Çok utandım yaptığımın talibim. Sabaha kadar gözüme uyku girmede. Elim kırılırdı da yeğenime tokat atmasaydım. Ben yeğenimi iyi tanırım. Namuslu, dürüst, kendi halinde, iyiliksever, hak yemeyen, kalp kırmayan biri olduğunu biliyorum” diyerek üzüntüsünü dile getirdi.

Talibi, “Ben seni iyi tanıdığım için o hareketine, Allaha ayan ki bir anlam veremedim. Ben de şaşardım çünkü senden beklediğim bir hareket değildi. Neyse, olan oldu bir kere. Yeğenin de darılacak, kırılacak biri değildir zaten. Göreceksin, o da unutacak ve her şey güzel olacak” diyerek, olayı yatıştırmaya çalıştı.

Hüseyin, talibinin söyledikleri karşısında mutluluğunu gizleyemedi. Aynı zamanda da yeğeni Kudu birlikte Mamekiye’ye götürme isteğine karşı da kendisini ziyadesinden fazla mutlu hissetti. Yeğenine çok iyi bakacağından emin olduğu için “Ceddim Khureş seni kazadan, beladan korusun. Her daim yanınızda olsun. Yolunuz ve bahtınız açık olsun. Başka ne diyeyim” diyerek rızalık verdiğini yineledi.

Kud Veli, amcası Hüseyin’in elini öperek, hatır istedi. Amcası Hüseyinde her iki yanağından öperek, “Yolun ve bahtın açık olsun” dedi.

Talibi, Piri Kud’u katıra bindirerek birlikte Mamekiye’ye gittiler. Mamekiye’de Çêrgisk²² denilen yerde, Munzur Çayı’nın kenarında kendisine bir ev yaptırdı. Ev bittikten sonra Piri Kud’u kendi aşiretinden olmayan biriyle evlendirdi. Bu evlilikten dört çocuğu dünyaya geldi. Çocuklarının kendisi gibi engelli olmadığına çok sevindi. İsimleri, Şerxan, Ali, Qereman ve Veli’ydi.

Talipleri ve yakın çevresi Welîyê Kudi çok sever ve ölümüne taparlardı. Bu yüzden onu Dewres Welîyê Kudi olarak kabul etmişlerdi.

²² Çêrgisk: Tunceli’nin Ovacık çıkışında eski Adliye ve okulun olduğu yerin eski ismidir.

Mamekiye'nin asıl sahibi talipleri öldükten sonra, arazi Kud'a kaldı. Kud yaşlanıp çocukları büyüdükten sonra, Mamekiye ve çevresini çocukları adına hakkaniyetli bir şekilde bölüştürdü.

Zaman hızlı ilerleyişini sürdürüyordu. Kud yaşlanmıştı artık. Ölüm vaktinin geldiğini anlamış olacak ki çocuklarını, diğer akrabalarını, bazı taliplerini bir araya toplayarak: „Ben, haftaya perşembe günü, güneş şavkını evrene vurduğunda Hakka teslim olacağım. Beni töremize uygun bir şekilde toprağa teslim edin. Ancak beni gömdükten sonra, hiç kimse evine gitmesin. O gece evimde misafirim olun. Beni kefenleyip toprağa teslim ettikten sonra, mezarımın başında kalın ve o akşam orada uyuyun. Sabah tekrar güneş evrene ışığını yolladığında kalkın ve mezarımı yeniden açın. Eğer ben hala o mezardaysam, üzerimi tekrar kapatın ve gidin. Yok eğer ben mezarda değilsem, mezarımın üstünü kapatmayın, açık bırakın. Herkes gelsin görsün ve bilsin ki ben Khureş'in Evladıyım” diye vasiyette bulundu.

Kud, dediği gün ve zamanda hakka yürüdü. Çocukları ve akrabaları, Kud'un dediklerini aynen yaptılar. En güzel kefenlere sararak, adetlerine uygun bir biçimde dediği yere götürüp toprağa sırladılar. Toprağa sırlandıktan sonra, kimileri: „Haydi dağılalım, o budalaydı zaten, ne dediğini biliyor muydu ki” dediler. Kimileri de “Yo, olmaz. O ne dediye, vasiyeti ne idiye, yerine getirmemiz gerekiyor. O, günahını boynumuza asarak gitti. Gelin O'nun dediğini yapalım, günahıdır. Sabaha kadar da mezarı başında yatalım” dediler.

O gece orda kalanlar, başını Kud'un mezarına koyarak yattılar. Sabah güneş ışığını evrene yollar yollamaz kalktılar. Elleri kazma kürek alarak Mezarı açmak için harekete geçtiler. Bir ara açalım mı açmayalım mı diye tereddüt ettiler. İçlerinde bulunan taliplerinden biri: „Pirim mezarımı açın demişse, açmamız lazım” dedi. Mezarı açmaya başladılar.

Mezarı açıp baktıklarında, Kud'u mezarında göremediler. Baktılar ki kefenlerini katlayıp bir kenara koymuş, mezarını da süpürmüş, ter temiz yapmış ama kendisi yok.

Kud sağken yaptığı vasiyetinde: „Eğer ben mezarda yoksam, mezarımın üstünü kapatmayın, açık bırakın. Mezarımın üstünü kapatmayın, her kes gelip görsün ki ben Khureşin Evladı’yım, ben ölmemişim. Yok eğer ben yerimdeysem de mezarımı yeniden kapatın ve her kes evlerine dağılsın” demişti.

Mezarı açıp, Kud’un yerinde olmadığını, kefenlerini düzgün şekilde katlayıp, bir kenara indirdiğini, yattığı yeri süpürüp temizlediğini gördükten sonra, her kes ağlayıp, dualar ediyor. Hemen kurbanlar kesilip, niyazlar dağıtılıyor.

Bu durumdan sonra, mezarını açık bıraktılar, herkes gelip görsün diye. Sadece etrafına taştan duvar örüp, hayvanlar içine düşmesin diye de üzerine birkaç ağaç atıp güvene aldılar.

Kud Hakka yürüyüp sırlandıktan sonra, peşinde ölen diğer akraba ve talipleri de getirilip buraya sırlandı. Buranın adı artık Hewsê Kudi²³ oldu.

Bir dönem sonra Hewsê Kudi, Khureşanlar ve talipleri için, kurbanların kesildiği, niyazların dağıtılıp, duaların edildiği kutsal bir yer haline geldi. Oradan geçenler, Kud’un mezarını öpmeden geçmezlerdi.

Kısa bir zaman sonra, Palu Goydere’den Boli Ağa diye biri göç ederek, önce Paxa, ²⁴ sonra Tülük’e, oradan da Mamekiye’ye yerleşti. Nüfusu çoğaldıkça, başka aşiret bireylerine de kucak açıp içine aldıkça, toprak kendilerine yetmez oldu. Boli Ağa, bu yüzden topraklarını genişletmeye başladı. Dündül Tepesi’nin kenarından Munzur’a açıldı. Boş buldukları yerlerde ev yapmaya başladılar. Bu durumdan rahatsız olan Kudanlar, Boli Ağa’ya haber yollayarak rahatsızlıklarını dile getirdiler. Ama Boli Ağa kimseyi dinlemedi ve Kudanların çevresini kuşatmaya aldı.

²³ Hewsê Kudi: Eski Adliye binasının bulunduğu yerde Kudun Anıt Mezarı. Ziyaretgah.

²⁴ Pax: Pah. Eskiden Mazgirt İlçesine bağlı bir Nahiye.

Kud'un çocuklarından Qereman,²⁵ çok yiğit ve cesaretli biriydi. Qereman, Boli Ağa'nın²⁶ adamlarıyla, Mamekiye üzerine kavgaya tutuşurlar. Bu kavgada, Qereman, Boli Ağa'nın adamlarından birini şimşer ile yaralar. Yaralı, Qer'in elinden kurtulur ama yolda ölür.

Boli Ağa'nın çocukları, adamlarını toplayarak, Qer'i öldürmek için pusu kurmaya giderler. Qer, adamlarıyla birlikte tarla biçmektedir. Orada iki aşiret kavgaya tutuşurlar. Bu kavgada, Boli Ağa'nın bir oğlu şimşerle²⁷ öldürülür. Cenazelerini alıp Tülük'e götürür, orada sırırlarlar.

Boli Ağa, oğlunu sırladıktan sonra: „Qer artık ölmeli” der. Adamları da Qer'ı öve öve bitiremezler. “Qer'in ciğeri iki çatallıdır” derler. Ağa yeniden tekrarlar: „Qer'ı öldürün, ciğerlerini de söküp bana buraya getirin” der.

Boli Ağa'nın yiğitleri, evirir çevirir, bir gün hesaba getirerek Qer'ı öldürmeyi başarırlar. Qer'ı öldürdükten sonra, içini açar, ciğerlerini söküp bir siniye koyarak, Ağalarına götürüp, önünde indirirler.

Boli Ağa, sinideki Qer'in ciğerine elindeki bastonuyla dokunarak: „Yarından tezi yok gidin, Kud'un bütün çocuklarını öldürüp gelin. Ya hepsi buradan kaçıp gidecek ya da hepsi ölecek. Öldürdüklerinizin de başını isterim” der.

Sininin etrafında toplananlar bir bakarlar ki Qer'in iki çatallı ciğeri oynamaya başladı. Her kes şaşırır, korkudan titrerler. Kimileri de ağlamaya başlar. Ağa bu durumu gördüğünde hem şaşırır hem de ürker. Adamlarına dönerek, „Siniyi kapatın, bu ciğeri de gizliden götürüp Qer'in mezarına gömün ama kimseye de karışmayın. Ancak Kudanlar'a deyin ki buradan yüklenin gidin” der.

Ağalarının dediklerini yaparlar. Qer'in ciğerini götürüp mezarına gömerler. Hiç kimseye de karışmadılar. Ancak

²⁵ Qer: Kahraman

²⁶ Boli Ağa: Sonradan Yusufan Aşireti'ne dönüşen Aşiretin, Palu Göydere'den gelen ilk mensubudur.

²⁷ Şimşer: Eski dönemde kılıca benzer bir savaş aracı.

Kudanları, „Burayı hemen terk edin” diye de tehdit edip geri dönerler.

Kudanların önemli bir bölümü, Qer’ın ölümünden sonra Mamekiye’yi terk edip, Hakis Köyü’nde Ware Miri²⁸ dedikleri yere göç ederler. Karsanlar,²⁹ Ware Miri bölgesini Kudanlar’a vererek, burada kalın derler.

Bir dönem sonra Kud’un çocuklarından Şêrxan, ³⁰ yüklenerek çayın etrafındaki düzlük alanlara iner ve Kutuderesi’ni kendisine mesken tutar. Kudun çocuklarından Şêrxan, tıpkı babasının huyunu almıştı. Sessiz, iyi niyetli, budala, ip bağlayan, hastalara şilan çeken ve kêramet sahibi³¹ biriydi. Talipleri ve akrabaları Şêrxan’a çok değer verirdi.

Günlerden bir gün, çayın üzerinde bir köprü yapma ihtiyacı duyarlar. Mevsimlerden Bahar’dır. Çay coşmuş, karşı tarafa geçmek mümkün olmuyordu. Hayvancılık ve arıcılıkla geçimlerini sağladıkları için çayın her iki tarafını kullanmak zorundaydılar. Bunun için köprüye ihtiyaçları vardı.

Su coşkun akıyordu. Köprü olmadan karşıya geçmenin imkânı yoktu. Ağaçlar kesildi, hazırlıklar yapıldı, en dar noktada köprü yapılmaya başlandı.

Eriyen kar suları ve yağan yağmurların da etkisiyle, coşkun akan Pülümür çayı, önüne gelen her şeyi alıp götürüyordu. Her kes cesaret edip bu suya giremiyordu. Şêrxan, kardeşleri ve diğer akrabaları kestikleri ağaçları birbirine ekleyip köprü yapmaya çalıştılar. Sabah yağan yağmurdan sonra, su biraz daha yükselmiş, coşkusu biraz daha fazlalaşmıştı. Şêrxan, ikinci ağacı suyun ortasındaki kayaya atıp, o kayaya çıkarken, yükselen su ağaçları önüne katarak, alıp götürdü. Suyun ağaçları götürdüğünü gören Şêrxan, dengesini kaybederek önce kayaya, sonra da suya düştü. Suyu düşen Şêrxan, kayanın bir çıkıntısına sıkıca sarılıp, kayaya tutundu.

²⁸ Ware Miri: Mirin Yaylası

²⁹ Karsanlar: Nazımiye’de yerleşik olan bir Aşiret’e mensup kişiler.

³⁰ Şêrxan: Yiğit Han. Ya da Hanların yiğidi.

³¹ Kêramet Sahibi: Ermiş kişi. Gösterdiklerine ve yarattıklarına inanılan ve doğa üstü güçlere sahip; iyi, ahlaklı ve cömert kişi.

Kardeşleri ve akrabaları, ne yapacaklarını şaşırdılar. Suya girip kayaya ulaşmaları mümkün değildi. Ne yapacaklarını bilemediler. Sonra kayaya yalvarıp, durdular. Kayaya seslenerek, „Ey kaya, biz Şêrxanımızı senin gölgene emanet ettik. Ne olursun, Şêrxan’ımızın elini sıkıca tut ve onu bırakma” diye dualar ettiler.

Bir müddet sonra, yorulan Şêrxan’ın elleri gevşedi ve daha fazla kayaya tutunamadı. Kayaya tutunan parmakları gevşedi, fazla dayanamadı ve kendini suyun içinde buldu. Bulanık ve hırçın akan su, Şêrxan’ı alıp gözlerden kayboldu.

Şêrxan’ın kardeşleri ve akrabaları bir yandan ağlıyor bir yandan da kayaya beddualar ediyorlardı. “Sen kardeşimiz Şêrxan’ı koruyamadin, onu sahiplenemedin. Dileğimiz Allah tarafından kabul edilirse, şu yukarıdaki dağdan bir kaya kopup gelsin, senin belinin üzerine düşsün, belini kırsın ve sabah akşam üzerinde dursun” diyorlardı.

Bir müddet sonra, bir gürültü kopar, dağdan kopan bir kaya yuvarlana yuvarlana gelerek Şêrxan’ı koruyamayan taşın tam üzerinde durur.

Bu hadiseden sonra, bu çayın ismi Çhemê Şêrxanu³² adını aldı. Kendi aralarında konuşarak, bu bölgenin kendilerine yaramadığı söyleyen Kud’un oğlu Ali, Dewres Weli³³ ve diğer kardeşleri buradan da göç edip Koyê Seri³⁴ denilen Köyü mesken tuttular.

Zaman geçmiş, nüfus giderek çoğalmıştı. Arazi kendilerini idare edemez duruma gelince, yeniden göç etme zamanı gelir çatar. Kudun oğlu Ali’nin çocuklarından biri, Tercan Mans’a (Çayırlı) yerleşir. Bunlar, Davut Sulari’nin ailesiydi. Şêrxan’ın çocuklarından Dewres Weli yeniden döner Çhemê Şêrxanu bölgesine. Dewres Weli’nin üç çocuğu vardı, birinin adı Veli, birinin adı Nesemi, diğerinin adı da Kahramandı.

³² Çhemê Şêrxanu: Yiğitler Hanı Çayı. Kutudere’in eski isimlerinden biri.

³³ Dewres Weli: Derviş Veli. Derviş: Alevi inancında, yol önderlerinden biridir. Yola bağlı, yoksulluğu, çilekeşliği benimsemiş, alçak gönüllü, her şeyi hoş gören ve sevilen kişi.

³⁴ Koyê Seri: Yukarı Dağ. Nazûmiye İlçesi’ne bağlı bir köy.

Kud'un oğlu Ali'nin de Beyr diye bir oğlu vardı. Beyr'in de uç oğlu vardı. İsimleri, Süleyman, İbrahim ve Khali. Bunlara, babasının isminden dolayı, Sılê Beyri, İvê Beyri ve Khalê Beyri deniliyordu.

Dewres Weli ailesi Çhemê Şêrxanu bölgesinde fazla kalmak istemediler. Oradan da göç edip, yeniden Mamekiye de bulunan arazilerine, diğer akrabalarının yanına döndüler.

Boli Ağa Hakka yürümüş, yerine Aşireti yönetmek için Musa'nın oğlu Yusuf tayin edilmişti. Yusuf isminden dolayı, bundan sonra aşireti Yusufanlar olarak adlandırılmış ve bu şekilde devam etmişlerdi. Yusuf Ağa'dan sonra da Kudanlarla kavgaları devam etmiş, Dewres Weli'nin oğlu Qeremanê Dewres Weli öldürüldükten sonra, kavgaları sona ermiş, Kudanlar Mamekiye'den Sorpian Köyü'ne kadar olan arazilerin sahipleri oldukları için, Mamekiye Köyü'ndeki Ali Baba mıntıkası dışında kalan bölgeleri, Yusufanlara bırakmışlardır.

Weliyê Wuşênê İmami ailesi yani Beyr'in çocuklarından Sılê Beyri, İvê Beyri ve Khalê Beyri'nin torunları, önce Demenan³⁵ bölgesinde Bor'a³⁶ yerleşir, oradan da Peter Köyü'ne göçer, orayı kendilerine mesken tutarlar. Süleyman'ın torunlarından İmam'ın dört çocuğu vardır. Hüseyin, Ali, Hasan ve Minik Ali. Veli, Hüseyin'in oğlu, İmamın da torunudur. Dedesi İmam Gafat-Cırnu'da Hakka yürür ve mezarı da oradadır. Veli'nin ailesine, Beyr'den dolayı, kendilerine "Beyru" denilmektedir.

Veli'nin dedesi yani Hüseyin'in babası İmam, Gafat'a bağlı Cırnu'da Hakka yürür. Mezar, Cırnu'dadır. Babası Hüseyin Pilvenk Köyü'nde evlenir, eşi Pilvenk Aşireti'ndendir. Veli'nin babası Hüseyin Pilvenk Köyü'nde Hakka yürür. Henüz Hakka yürümemişken, yaptığı vasiyetinde der ki "Ben Hakka yürüdükten sonra, beni götürüp Peter'e sırlayın." Hüseyin Pilvenk'te ölür ama vasiyeti üzerine götürülüp Peter Köyü'nde sırlanır. Mezarı da Peter Köyü'ndedir.

³⁵ Demenan: Dersim'de bir aşiret ve bölge adı.

³⁶ Bor: Demenan Aşireti'nin yaşadığı bir köy.

Veli'nin babası Hüseyin ve nenesi Sengale iyi bir keman icracılarıydı ve aynı zamanda saz da çalarlardı. Sengale işlerinden sonra artan zamanda Veli'yi dizlerine oturtur kemen ve saz çalmayı öğretirdi. Bundan da büyük bir zevk alırdı. Sengale hünerli bir kadındı. Keman ve saz çaldığı gibi, silah kullanmada hem usta ve hem de cesur biriydi. Yüzlerce hayvanı, köpekleriyle birlikte tek başına ormana götürür, getirirdi. Korku nedir bilmezdi. Konuşmayı sever ve her kesi de etkilemeyi becerirdi. Demenanlı Silo Sur'un da Sengalenin atıcılığından ve cesurluğundan etkilendiği söylenirdi.

Veli serpilip büyüdüğünde, ninesi Sengale'den çok şey öğrenir. Kemanı ve sazı çaldığında, her kes tıpkı Sengale gibi çalışıyor derlerdi. Ninesinden öğrenmediği tek şey silahtı. Veli, konuşkanlığını da alır ninesinden ama silaha hiç merak salmaz. Veli'nin silahı kemanı ve sazıdır artık.

Veli'nin yaşı ilerledikçe, keman sazın önüne geçer. Keman onun her şeyi haline gelir. Cemler dışında sazı aklına gelmez. Onun varı yoğu kemanıdır artık.

1889 yılında Peter'de doğan Veli, Nüfus kaydına göre, Dede ağaç nüfusuna kayıtlıdır. 1958'de Peter'de Hakka yürür ve yine Peter'de sirlanır. Devri daim, mekânı gönüller olsun...

WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMÎ'NİN KIZI ELİF BELTAN İLE BİR SÖYLEŞİ

Haydar Beltan, (Weliyê Wuşênê İmami'nin Torunu)

Ağustos 1997-Mamekiye

(Elif Beltan benim annemdir ve söyleşi yaptığım zaman, yaklaşık 75 yaşındaydı)

Haydar Beltan: Anne, önce kendini tanıtır mısın? Kısaca, sen kimsin?

Elif Beltan: Ciğerim, benim adım Elif'tir, Elif Beltan. Ben Pilvenk'te doğdum. Yusufanlıların Pilvenk'inde. Benim yaşıım yetmişin üzerindedir. Seksene merdiven dayamışım. Ben '38 de 14-15 yaşlarıındaydım.³⁷ Nüfusta yaşıım küçük yazılmış olabilir. Babamın adı Veli'dir. Dedemin adı Hüseyin. Babamın dedesinin adı da İmam'dır. Ondan dolayı, babama Weliyê Wuşênê İmami demişler.

Baban nerede ve kaç yılında dünyaya gelmiş?

Babam kaç yılında doğmuş bilmiyorum ama Peter Köyü'nde doğmuş.

Dedemler, sonradan Pilvenk Köyü'ne mi yerleşmişler?

Evet. Dedem Hüseyin, Pilvenkli bir kızla evlendikten sonra, Pilvenk'e yerleşiyor. Yani bizden evvel dedem Hüseyin Pilvenk'te imiş, babam öyle söylerdi.

Dedem nereden evlenmiş, ninemin adı neydi?

³⁷ Elif Beltan, her ne kadar nüfusta 1925 olarak kaydedilmişse de kendisinin anlatımına göre, gerçek doğumu 1923 olabilir.

Deden de Yusufanlardan biriyle evlendi. Ağdad'tan³⁸ Paşa Musa'nın kızıydı. Annemin adı, Emine'ydi. Annemler sekiz kardeşlermiş. Deden diyordu ki o sekiz kardeşten her kes korkardı. Kolay kolay kimse üzerlerine varamazdı. Çoğu kişi onları gördüğünde, kaçacak delik arardı. Her biri babayığitti, korkusuzlardı. Bak, dayım Ali, Kamer Ağa³⁹ ve Wusê Seydi⁴⁰ ile birlikte Elâziğ Cezaevinde yatmış biridir. Paşa'nın Oğlu Ali derlerdi, biliyor musun? Kardeşleri, Paşa'nın Hüseyin'i, Paşa'nın Hıdır'ı, Paşa'nın Kêkil'i, Paşa'nın Musa'sı, unuttum diğerlerini, tam sekiz nüfustular.

Bir gün, biri babama bir kız bulmuş ki istemeye gitsinler, başka biri de “Gel Paşa'nın bir kızı var, onu sana isteyelim” demiş. Benim annem de önce Pah'ta Beser'in Oğlu Hüseyin yok mu, onun annesi annemin de halasıymış. Ne yapıp etmişse, annemi Beser'in Oğlu Ali ile evlendirmiş. Annem bir-iki ay ancak kalmış yanında. Sonra kaçıp babasının evine gelmiş. Her geri götürdüklerinde yeniden kaçmış. Bir türlü onun yanında kalmak istememiş. Bir gün yine annem kaçıp, Pah'ta suyun kıyısında, ormanın içinde saklanmış. Su çok olduğu için karşıya geçememiş. Bir bakmış ki iki erkek davar otlatıyor. Annem onlara seslenerek: „Ne olursunuz, ben karşıya geçmek istiyorum ama su çok olduğu için geçemiyorum. Gelip beni karşıya geçirebilir misiniz?” demiş. Onların yardımıyla karşıya geçmiş.

Annemin evde olmadığını ve yine kaçtığını gören Hüseyin ve Ali, peşine takılırlar. Doğru dedem Musa'nın evine gider, Emine'nin eve gelip gelmediğini sorarlar. Annem de direk eve gelmemiş, köyün yakınında saklanmış. “Dayı, kızın eve gelmişse, ver geri götürelim” dediklerinde, Musa silahına sarılarak: „Siz benim kızımı el alemin içinde rezil ettiniz. Hala ortalıkta geziyor musunuz? Gözüm görmesin sizi, defolun gidin” der demez, korkularından arkalarına bile bakmadan

³⁸ Ağdad: Yusufanların yaşadığı bir köy. Kamer Ağa'nın köyü.

³⁹ Kamer Ağa: Yusufan Aşiret Reisi. 1937 Yılında Elâziğ'daki mahkemede müebbet hapse mahkûm edildikten sonra, cezaevinde ölür.

⁴⁰ Wusê Seydi. Seydali(Sey Ali) 'nin oğlu Hüseyin. Khureşan Aşireti'nin Şıxan Kolu'ndan, Kasım 1937 yılında Elâziğ Buğday Meydanı'nda idam edildi.

kaçmaya başlamışlar. Çocuklarıyla birlikte bunları kovalarlarken, annem saklandığı yerden bir taş atıyor. En arkada olan Ali dayıma: „Abi, ben buradayım, bırakın peşlerini gitsinler” demiş. Kız kardeşlerini görünce, yeniden evlerine dönüyorlar. Annem artık babasının evinde kalıyor. Sonra, babam ile annem bir düğünde karşılaşıyorlar. Annem babamın ilgisini çekiyor. Sonra görüşüyorlar, bir dönem sonra da istemeye gidiyorlar. Neticede düğün yapıp evleniyorlar.

Deden Hüseyin’e ne oldu?

Dedem Hüseyin, babamın anlatımına göre, Pilvenk Köyü’nde zehirleyerek öldürüyorlar. Kimin yaptığını söylemedi. Ölmeden evvel, ben ölürsem beni götürüp Peter’e gömün. Burada gömülmek istemiyorum” demiş. Annem de o zaman hamileymiş. Dedem Hüseyin hanımını çağırarak: „Hatice” demiş. “Gelinim bir erkek çocuk dünyaya getirirse, mezarımın başına gelin, mezarıma ayak vurun ve benim adımla takın.” Dedemin ölümünden sonra, bir erkek kardeşim oluyor ama yaşatamıyorlar. Bir yıl sonra bir erkek kardeşim daha dünyaya geliyor. Dediklerini yapıyorlar, gidip mezarda kurbanlar kestikten sonra: „Merak etme, senin adını, yeni doğan bebeğe koyacağız” diyorlar. Böylece, kardeşimin ismini Hüseyin koyuyorlar.

Pilvenk’te ne kadar kalmışsınız hatırlamıyorum. Sonra Paxê Havig Köyü’ne geldik. Burada ne kadar kaldık yine hatırlamıyorum. Buradan sonra da yeniden Peter’e gittik.

Siz kaç kardeştiniz?

Kardeşim Hüseyin’den sonra, ben doğmuşum. Ben doğduktan sonra, Peter’den Hiniyê Dızdu⁴¹ Köyü’ne göçtük. Benden sonra kız kardeşim Gülizar doğdu. Sonra İsmail, peşinden kız kardeşim Sosê, ondan sonra da Hasan doğdu. ‘38’den sonra da dayın Sey Veli (Kahraman) dünyaya geldi. Kız kardeşim Gülizar ve erkek kardeşim Hüseyin Hiniyê Dızdu

⁴¹ Hiniyê Dızdu: Hırsız Pınarı. O dönem Hozat’a bağlı bir köy adı.

Köyü’nde, amcamın çocuklarıyla ve diğer akrabalarımızla birlikte katledildiler.⁴²

Hiniyê Dızdu Köyü’nde, sizin aileden kaç kişiyi katlettiler?

Hiniyê Dızdu Köyü’nde sadece bizim aileden öldürülenler, Kız kardeşim Gülizar, abim Hüseyin, Amcam Mustafa, hamile olan hanımı, babamın amcası, hanımı ve iki çocuğu. Yani bizden 9-10 kişi orada katledildi. Diğerleri de akrabalarımız ve komşularımızdı. Toplam 40-50 kişi vardı.

Siz nasıl kurtuldunuz?

Biz, dedenin öngörüsü sayesinde kurtulduk ciğerim. ‘38’de Halvori Köyü katliamdan geçirildiğinde, deden, dayın Şah Haydar’ı sırtına aldı, nenen de dayın Hasan’ı kucağına aldı, Hasan dayın daha meme emiyordu. Deden bizi çağırarak: „Biz şimdilik gidiyoruz, uygun yer bulduğumda, yarın da gelir sizi alırım. Ev ve kardeşlerin sana emanet” dedi. Çok korktum, annemden babamdan ayrı, yalnız başıma ne yaparım diye düşündüm durdum. Akşamı zor yaptım. Akşam olduğunda, Mustafa amcamın yanına giderek, amca ben de kardeşimi alıp, annemin babamın peşinden gitmek istiyorum dedim. Amcam kızdı bana. “Sizin bu kadar eşyalarınız var burada, bunları bırakıp nereye gidiyorsun. Dur durduğun yerde. Bak göreceksin, baban yarın dönüp gelecek” dedi.

Hiçbir şey düşünmeden, korkuyu da bir evin içinde bırakarak, kardeşim Sosê’yi sırtıma aldığım gibi, köyü terk ettim. Sonra Sakak Köyü’nün önüne geldiğimde, baktım ki asker hareket halinde. Yönümü Gorgit’e⁴³ çevirerek yol alıyordum. Gorgit’e vardığımda, bir baktım ki ormanın içinden bir ses: „Elif” dedi. Biraz ürktüm ama yine de efendim dedim. O ses: „Bu taraftan gelin” dedi. Yukarı doğru ormanın içine girdim ki babamdır, bize seslenen.

⁴² Bakın Mıstafayê Wuşênê İmami Ağudının öyküsü.

⁴³ Gorgit: Bir köy adı

Beni karşıladı, kız kardeşimi benden aldı, biraz daha yürüdük, bir baktım ki iki kadın. Yaklaştım kadınlara ve bu kadınlar Sakak Köyü'nde tanıdığım kadınlardı. Annem ve kardeşlerimle birbirimize sıkı sıkı sarıldık, sanki yıllardır birbirimizi görmemiştik. Karanlık çökmek üzereyken, kalkıp Sakak Köyü'nde Miro Ağa'nın⁴⁴ evine gittik. Yemeğimizi yiyip, karnımızı doyurduktan sonra, birden askerin Sakak'a ⁴⁵ girdiğini gördük. Muhtarı çağırmışlar: „Bu gece buradayız, bize yiyecek bir şeyler hazırlayın” demiş komutan. Askerlere bir şeyler götürdüler. Biz de bu durumdan yararlanarak, yine babamın sayesinde, o köyden de kaçtık.

Oradan nereye gittiniz?

Babam bizi köyün arka tarafında ormanlık bir alana götürdü. Bizi orada bırakarak: „Siz yürüyüp Oxe Deresi'ne gidin, ben köye gidip duruma bir bakacağım, eğer daha sağlarsa, Gülizar'ı, Hüseyin'i ve Mustafa'yı alıp gelirim” dedi. Sabaha kadar dikkatli bir şekilde yürüdük. Oxe Deresi'ne varmıştık. Burası, köye göre güvenliydi. Askerin buraya girmesi mümkün değildi.

Sabah olmuştu artık. Ortalık aydınlandığında, daha dikkatli olmamız gerekiyordu. Oxe Deresi'nde ormanın içindeyiz. Diğer gün bir iki kişinin öteden geldiğini gördük. Biz asker olabilir diye düşünerek, tedbirimizi aldık. Ayak sesleri giderek bize doğru geliyordu. Bize yaklaştıklarında gördük ki, Xidê Memê Khêki⁴⁶ ve arkadaşları olduğunu anladık. Onlar, Oxe Köyü üzerinden geldiklerini söylediler. Bize yiyecek bir şeyler verdiler. Yiyip karnımızı doyurduk.

Neyse, biz oradan Galvosan Köyü'ne doğru gittik. Yukarıdan bize seslenen biri: „Bacılar bacılar, siz kimsiniz, o tarafa gitmeyin, asker oraya doğru geliyor” dedi. Biz bir baktık ki, Hiniyê Dızdu Köyü tarafından silah sesleri gelmeye başladı. Ağır makineler kurulmuş, durmadan ateş ediyorlardı. Kısa bir

⁴⁴ Miroş Ağa: Sakak Köyü'nde, Kırgan Aşireti'nin ileri gelenlerinden biri.

⁴⁵ Sakak: Kırgan Aşireti'nin bir köyü.

⁴⁶ Xidê Memê Khêki: Kêkil'in oğlu Mehmet, oğlu Hıdır.

bağırış ve silah sesinden sonra, ortalık ölü sessizliğine büründü. İçimize korku ve ürperti girdi. Babamın bir türlü gelmemesi de bizi bir hayli endişelendirdi. Annem, korkusunu bizden gizliyor, metin durmaya çalışıyordu. Babanız, bir yolunu bulur, mutlaka gelir diyerek, bizi teselli etmeye çalışıyordu. Gecenin karanlığını yaran ay ışığının doğuşuyla birlikte babam çıka geldi. Hepimiz sevindik ama babamın yüzü gülmüyordu. Bizi gördüğüne sevinmemişti sanki. İyice sokuldum babama. İçine girmeye çalıştım. Gözlerinde kaybolmak istedim. Ay ışığı babamın yüzüne vurduğunda, gözlerinin şiştiğini ve kan çanağına döndüğünü gördüm. Annem: „Veli ne oldu, köydekilerin durumu nasıl” dediği anda, babamın ağlama sesi karanlığı yarıp, ay ışığına eşlik ederek, karşı dağlarda yankılanıp parçalanıyordu sanki.

Hepimiz birlikte ağlamaya başladık. Ağlama sesi kesildiğinde: „Her kesi öldürmüşler. Bir tek canlıyı sağ bırakmamışlar. Sılê Hemê Boli'nin⁴⁷ arılarını bile ateşe verdiler. Allah göstermesin, yanan arıların dumanı göğü kaplamış, göğün maviliği sanki siyaha boyanmıştı. Köyün davarlarını da önlerine katarak, bir savaş ganimet gibi alıp gittiler.”

Babamın hiçbir zaman dilinden düşürmediği: „Ah ah, bu neydi başımıza geldi. Beni dinlemediler, beni dinlemediler. Beni dinleselerdi, şimdi yanımızda olacaktı” sözleri, hala benim kulaklarımda vızıldıyor lazêm.⁴⁸ O dumandan sonra, yeniden sessizliğe gömüldük.

O akşam biri anlatmış. Karaçor⁴⁹ tarafından gelip askere yol gösteren biri demiş ki “Ben arkadaşım ile birlikte köye girdim ki biri dut ağacının gölgesinde oturmuş keman çalıp söylüyor. Adı da Mustafa'ydı. Sonra yanımıza geldi. Al çocuklarını kaç buralardan diyecektim. Bunlar hepinizi öldürecekler ama diyemedim. Ben onu kaçırtmak istedim ama asker aşağıdan

⁴⁷ Sılê Hemê Boli: Hırsız Pınar Köyü'nde ailesi ile birlikte kurşuna dizildi, süngülendi. Altınları ve paralarına el konuldu, arıları ateşe verildi.

⁴⁸ Lazêm: Oğlum.

⁴⁹ Karaçor: Pertek'e bağlı Türklerin hakim olduğu, Mazgirt'ten Çemişgezek İlçesi'ne kadar uzanan geniş bir bölge.

köye girdi, beceremedim.” İşte amcamı o gün orada diğerleri ile birlikte öldürüyorlar.

Siz artık Galvosan’dasınız değil mi?

Hele dur. Evet, biz oradan Galvosan’a geldik. Orada yaklaşık bir sene kaldık. Galvosan’dan Sey Bakıl’ın ⁵⁰ eşi, Hesên Efendi’nin kız kardeşi onları da askerler alıp götürmüşlerdi. Oradan Pulê Bargi’ye⁵¹ geldik. Biz Pulê Bargi’ye geldiğimizde, sadece bir kilim vardı altımıza serdiğimiz. Bir kilim ile bir yorgan da İbişin Oğlu Haydar verdi bize. Bir yorgan ile kilimi de Seydali⁵² bize verdi. Yere serer ve hep birlikte üzerinde yatardık. Babam Dinar Köyü’ne giderek bir kat döşek yorgan satın aldı. Öylece idare ettik bir süre.

Peki, nasıl yaşıyordunuz, ne ile idare ediyordunuz? Dedem çalışıyor muydu?

Oğlum oğlum, deden şairdi, sanatçıydı ha. Öyle bir keman çalardı ki, sesi öylesine yanık ve güzeldi ki, dinlemeye doyamazdın. Ondan sonra, dedeni daha çok düğünden düğüne gezdirdiler. Düğünlere götürdüler, kirvelik düğünlerine götürdüler, nerede biri öldüyse, babamı çağırırlardı ağıt yaksın diye. Artık her yere çağırıyorlardı.

Çünkü o dönemde davul zurna fazla yoktu. Vardıysa da milletin gücü onları çağırmaya yetmiyordu. Allah insanlarımızdan razı olsun, çağırdıklarında, her şey de veriyorlardı. Eve eli boş dönmezdi. Mustafa’nın Oğlu Ali vardı karşıda, İmamın Oğlu Mehmet vardı, her biri bir döşek bir yorgan verdiler. Gide gide durumumuz düzeldi, eski düzenimizi yeniden kurmayı başardık.

Pulê Bargi’den sonra nereye gittiniz?

⁵⁰ Sey Bakıl: Bekir. Wuşênê Seydi’nin yeğeni. Hasan Efendi’nin kız kardeşi ile evliydi.

⁵¹ Pule Bargi: Mamekiye Köyü’ne bağlı bir Mezra adı.

⁵² Seydali: Sey Ali. Sey, saygın kişilere söylenen bir hitap şeklidir.

Oradan Dinar'a gittik. Oradan da Sorxum'a.⁵³ Bir süre burada kaldıktan sonra, yeniden Dinar'a döndük. Dinara komşu olan Gêwran'da⁵⁴ arazi satın alıp, orada ev yaptık. Gêwran'dayken, af çıkmış, her kes köylerine geri dönebilir dediler. Biz de bundan yararlanıp, yükledik eşyalarımızı tekrar Peter'e gittik. Babam hem duvar ustasıydı hem de elinden marangozluk geliyordu. Yıkılan evimizi onararak, yaşanabilir hale getirdi.

Dedemin kılamlarını biliyor musun? İsimlerini, melodilerini?

Babam çok güzel kılamlar söyler, güzel de keman çalardı. İnsanlarımız, el üstünde gezdirirlerdi. Senin ninene söylerdi: „Paşın kızı, bu kılâmı mı söyleyem ya da bu kılâmı mı söyleyem?” Ninen derdi: „Veli, ilk başta söylediğin kılâm daha güzeldi, onun sedası daha hoşuma gitti. Onu söyle.” Babam da annemim beğendiğini söylerdi. Başkası üzerine söylediğinde de annem: „Veli, o sonuncunun sedası daha hoştu” dediğinde, babam mutlaka onu söylerdi.

Öyle bir yetenek vardı ki babamda, sen dersin ki defterine yazmış mübarek. Sanki bülbül gibiydi. Söylediğini, bir daha unutmaz, beynine kaydedirdi.

Babamın kılamları aklımda kalmamış. Söylenmeye söylenmeye unutulmuş. Laç Deresi Ağıdı'ndan birkaç şey aklımda kalmış, istersen söyleyeyim.

“Ah oldu oldu İbişim oldu/İbişim kolları sıvamış/Dalmış taburun içine/ İbişim kayanın arkasına kaç/Erken ölme/İbişim vurulduğunda/Türk askeri girdi dereye/İbiş dalmış taburun içine/Dayamış sırtını Anavare Yamacı'na/ Allah aşiretlerin evini yaksın/Hainlik ettiler bize/Sey Khali diyor İbişim sen ölme/Senden sonra kimse yiğitlik yapamaz bize/..... Bu birkaç söz aklımda kalmış kadani alam.

Sen Hasan Efendi ve ailesini gördün mü, tanıyor musun?

⁵³ Sorxum: Türişmek Köyü'ne bağlı bir Mezra adı.

⁵⁴ Gêwran: Dinar Köyü'ne bağlı bir Mezra adı.

Hayır, ben onları görmedim. Onlar Dinar Köyü'nde kalıyorlardı. Biz daha küçüktük ve burada değildik. Onlar katledildikleri zaman, biz Hırsız Pınar Köyü'nde ydık. Ama babam, annem o aileyi iyi tanıyorlardı. Çünkü biz o aile ile yakın akrabayız.

Dedem, Hasan Efendi üzerine ağıt yaktığı zaman, ilk önce nerede söyledi?

Babam, biz daha Pulê Bargi'deyken söyledi. Hasan Efendi'nin yakın akrabaları babamı Dinara çağırldılar, onlara da o zam söyledi. Babam Hasan Efendi'yi çok iyi tanıyordu. Sürekli görüşürlerdi ama ben tanımam. Babam evde söyledi. Aliyê Wuşêni, Hesênê Wuşêni⁵⁵ kardeşlerdi ve Hasan Efendi'nin de yeğenleriydi. Bunlar babamı Dinar'a çağırldı, ev ortamı dışında ilk kez orada söyledi.

Hasan Efendi, Aliyê Gaxi'nin⁵⁶ kızıyla evliydi, annesi de Suranlı'ydi.⁵⁷ Aliyê Gaxi'nin oğlu Hüseyin'i de Golê Çetu'da⁵⁸ öldürüp suya atmışlar.

Ben öyle işittim. Şimdi, Hasan Efendi'nin kılamını bilmiyorum ki birkaç kelime söyleyeyim.

Peki Hasan Efendi'yi nereden almışlar?

Zaten evinden almışlardı. O aranmıyordu ki suçlu değildi ki kaçsın. Bu köyde Kêkil İçten'in odası yok muydu? O oda karakol muş. Bu Amca İsmail giller, İsê Mistê Arêyize⁵⁹ onlar da bu Türüşmekte oturuyorlarmış. Bu Hıdır'ın babası Alanlı Kêkil- Khêkê Hesê Qoli,⁶⁰ Hesê Mışti'dir⁶¹, Hasan Efendi'dir, eşleri, çocukları, yakın akrabalarının hepsini toplayıp bu büyük ahıra koyuyorlar. Kêkil, Hasan Efendi'ye diyor ki "Hasan

⁵⁵ Aliyê Wuşêni-Hesênê Wuşêni: Hüseyin'in oğlu Ali-Hüseyin'in oğlu Hasan.

⁵⁶ Aliyê Gaxi: Ali, Khureşan Aşireti'nin ileri gelenlerinden. 1938'de ailesiyle birlikte, Mazgirt'te kurşuna dizildi. Sadece Hıdır adında bir oğlu kurtuldu.

⁵⁷ Suranlı: Dersim'de bir Aşiret adı. Palu-Göydere'den Dersim'e gelip yerleştikleri rivayet edilir.

⁵⁸ Golê Çetu: Dersim'de iki suyun birleştiği yerin adıdır. Dersimliler, burada Hızır'ın konakladığına

Efendi, sen sesini çıkarma, ben bu pencereyi yerinden sökerim, damın üstüne çıkıp nöbetçiye etkisiz hale getirir ağzını kapatırım, siz kaçın, peşinizden de ben kaçırım. Ya kurtulurum ya ölürüm” diyor. Hasan Efendi kızıyor Kêkil’e. “Sen ölümümüze sebep mi olacaksın. Belki bizi öldürmezler, o zaman kurtuluruz” der. Kêkil, kendi kendine: „Haydi bakalım, görüşürüz, seni öldürür öldürmezler, görürüz” der.

Diğer gün Seydaliyê Dili⁶² ile Khêkil'i alıp Ali Bey değirmenine götürürler, Sıhenk'ten⁶³ de Sewşênê Nazıke⁶⁴ ve ailesini getirip, değirmende kurşuna dizerler. Hasan Efendi, Hesê Mışti ve ailelerini de götürüp Balişêr⁶⁵ Deresi'nde süngüleyip, kurşuna dizerler.

inanır ve burayı kutsal olarak görürler. Aliyê Gaxın oğlu Hüseyin ve Yusufanlı Kamer Ağa'nın ailesi de 1938'de burada kurşuna dizilirler.

59 İsê Mıstê Arêyize: Areyanlı(Buradaki bayandır) oğlu Mustafa'nın oğlu İsmail. O dönemde bu kişi Türüşmek'te 1. Aza olarak görev yapıyordu.

60 Khêkê Hesê Qoli: Küçük Hasan'ın Oğlu Kêkil, Alan Aşireti'ne mensup. 1938'de Alibey Deresi'nde bulunan Ali Bey Değirmeni'nde kurşuna dizilir.

61 Hesê Mışti: Mustafa'nın oğlu Hasan. Hasan Efendi ile birlikte Pertek'e bağlı Balişêr Köyü'nde, süngülenerek öldürülürler.

62 Seydaliyê Dili: Dılın Oğlu Ali. Khureşanların Qeru(Karan) kolundandır. Ali Bey Değirmeninde kurşuna dizilir.

63 Sıhenk: Atatürk Mahallesinin eski adı. Orijinal adı, Şêgank'tır.

64 Sewşênê Nazıke. Nazlı'nın Oğlu Hüseyin. Ailesi ile birlikte Ali Bey Değirmeninde kurşuna dizilerek yakılırlar.

65 Balişêr: Pertek ilçesine bağlı bir köy.

WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMÎ'NİN OĞLU KAHRAMAN KUTAN

(SEY WELİ) İLE SÖYLEŞİ

Haydar Beltan: Merhaba dayı. Önce kendini tanıtır mısın? Adın nedir, kimin oğlusun? Hangi Aşirete mensupsun? Biraz kendinden bahseder misin?

Kahraman Kutan (Sey Weli): Ben Weliyê Wuşênê İmami'nin oğluyum. Adım, nüfus kağıdında Kahraman olarak geçiyor ama her kes beni Sey Weli olarak tanıyor. Biri Kahraman diye söylese, hiç kimse tanımaz. Biz Aşiret olarak Khurêşanlı'yız. Khurêşanlılar'ın da Kudan Koluna mensubuz. Kudanlılar'ın içinde de bize Beyru⁵⁹ derler. Çünkü biz Beyru kolundan geliyoruz. Beyr'in⁶⁰ dört çocuğu varmış. Biz Sılê Beyri'nin⁶¹ çocuklarıyız.

Sen, Weliyê Wuşênê İmami'nin oğlu olduğunu söyledin. Babanı biraz tanıtır mısın? Weliyê Wuşênê İmami Kimdir?

Babam, 1889 yılında Peter Köyü'nde dünyaya gelmiş. Nüfusa, geç kaydedildiği için sanırım yaşı biraz küçük yazılmış. Babasının yani dedemin adı Hüseyin, annesinin adı

⁵⁹ Beyru: Kudanlılar'ın bir alt kolu.

⁶⁰ Beyr: Bir erkek ismi

⁶¹ Sılê Beyri: Beyrin oğlu Süleyman.

da Hatice'ymiş. Babamın dedesinin adı İmam, nenesinin adı da Sengale'ymiş.

Yaşamı sürekli Peter Köyü'nde mi geçmiş?

Hayır, yaşamının sonuna kadar Peter'de kalmamış. Babamın dedesi İmam Peter'in Cırnu mezarında Hakka yürüdükten sonra, dedem Hüseyin göç edip Pilvenk Köyü'ne gidiyor. Çünkü nenem Pilvenk Aşireti'nden de ondan. Orada ne kadar kalıyorsa bilmiyorum, dedem Hüseyin Pilvenk'te Hakka yürüdüğünde, götürüp Peter'de defin ediyorlar, mezarı Peter'dedir.

Babam, dedemin Hakka yürümesinden sonra, yeniden Peter'e dönüyor, oradan da Hiniyê Dızdu⁶² Köyü'ne gidiyor. Amcam Hüseyin evlidir ancak eşinden ayrılıyor. Hiniyê Dızdu Köyü'ne gittiklerinde, orada Wuşênê Seydi'nin ikinci eşinden olan üvey kızıyla evleniyor.

Baban şairmiş değil mi?

Evet, babam Dersim'in şairiydi. Meşhurdu hem de. Milletine karşı çok iyiymiş, saygılıymış. Millet de kendisini çok seviyormuş. Herkes onun adına yeminler ediyormuş. Millet, Weliyê Wuşênê İmami diyormuş, başka bir şey demiyormuş. Düğünlere gidiyormuş, aylarca eve gelmiyormuş. Her yere gidiyormuş. Tanıdıkları, sevenleri çokmuş. İki kardeşlermiş. Kardeşinin adı Mustafa'ymış.

1938'de, Kardeşim Hüseyin, kız kardeşim Gülizar, amcam Mustafa, hamile olan eşi, babamın amcasının oğlu, ile beraber Hiniyê Dızdu Köyü'nde katlediliyorlar. Babam da diğer çocuklarını alarak Pulê Bargi⁶³ Köyü'ne geliyor. Bir dönem burada kaldıktan sonra, bu sefer Dinar Köyü'ne gidiyor. Dinar Köyü'nde bir müddet kaldıktan sonra, orada birkaç tarla satın alıyor ve durumunu yeniden düzeltmeye çalışıyor. Her kes de kendisine yardımcı olmaya çalıştı tabi. Babam da akrabalarına,

⁶² Hiniyê Dızdu: Hırsız Pınarı, bir köy adı.

⁶³ Pulê Bargi: Bargi Tepesi. Mameki Merkez'de Kudanlıların yerleşim yeri.

dostlarına karşı çok iyiydi, yardımseverdi. Her zaman anneme diyordu, “Paşın kızı, evime gelen misafire her zaman hizmet edeceksin, onların hepsi benim dostlarımdır. Ben onların çocuklarının düğünlerine gidiyorum, kirveliklerine gidiyorum. Onların hatırını bileceksin, hizmet edeceksin” diyordu.” Gerçekten de durum böyleydi.

Çok sonraları, biz yeniden Peter Köyü’ne geri döndük. Peter de epey bir zaman kaldık. Babam 1958’de Hakka yürüdü. Cenazesine çok insan katıldı. Babamı Peter’de toprağa sırladık.

Babam Kılam söylerdi. Bava üzerine söylerdi, Sey Rıza’nın Kılamını söylerdi, Çuxure Kılamını söylerdi, Derê Laçi Ağıtını söylerdi, İvisê Sey Khali üzerine söylerdi, Silo Sur Kılamını söylerdi. Çok kılam söylerdi, ben hangisini anlatayım.

Hiç evde konuşulur muydu, siz Nazîmiye’den ne zaman gelmişsiniz?

Tarihi tam olarak bilmiyorum ancak biz çok önceden gelmişiz Peter’e. Önce Khurêşan Köyü’nden Mamekiyê’ye gelmişiz. Yusufan Aşireti ile kavgaya tutuştuklarında, Koê Seri⁶⁴ Köyü’ne gitmişler. Orada çoğalmışlar, akrabalarımızdan bazıları Çayırılı’ya, bazıları da yeniden Mamekiyê’ye dönmüşler. Bizim taraf yani Beyrin çocukları, Sîlê Beyri, İvê Beyri, Khalê Beyri⁶⁵ de Peter tarafına gitmişler.

Sîlê Beyr’in oğlu İmam, Koê Seri Köyü’nden geldikten sonra, önce Demenan Bölgesi’ne gidiyor. Bunlar dört kardeşlermiş. Önce Bor Köyü’ne geliyorlar. Orada bir müddet kaldıktan sonra, Demenanlılar diyorlar ki bu yakında Peter diye bir köy var, oraya gidin. Orada ev yapıp yerleşin.

Babamın dedesi İmam Peter’e gidiyor, orada evler yapıp yerleşiyorlar. Ama Sey Rıza’nın tarafı da “Peter bizimdir” diyorlar. Gelip oradan odun kesip götürüyorlarmış. Ancak

⁶⁴ Koê Seri: Yukarı Dağ. Nzîmiyê’ye bağlı ve Kudanlıların yerleştiği bir köy adı.

⁶⁵ Sîlê Beyri: Beyr’in oğlu Süleyman. İvê Beyri: Beyr’in oğlu İbrahim. Khalê Beyri: Beyr’in oğlu Kali.

Peter Demenan tarafına düşüyor. Aralarında Munzur Çayı var. Karşıda Avasanlılar, bu tarafta da Demenanlılar yaşıyor. Babamın dedesi İmam, Gomê Khani⁶⁶ dedikleri yerde evler yapıyor ve orda kalıyor. Kendisi binlerce davara sahiptir.

İmam'ın, Hüseyin, Ali, Hasan ve Phit Ali adında dört çocuğu vardır. Bunlar hepsi birlikte orada yaşıyorlarmış.

Babamın dedesinin eşi Sengale hem keman çalar hem saz çalar hem de söylerdi. Çalıp söylediği zaman, babamı dizlerinin üstünde oturtur, öyle çalar söylermiş. Babam o zamanlar henüz çocukmuş. Benim babam da hem çalmasını hem de söylemesini ninesinden öğrenmiş. Ninesi de hem çalar hem de söylermiş. Babamın ninesi, İmam'ın hanımıymış. Hem de fişekliği beline dolayıp, silah atarmış. Derlerdi ki, onun attığı silahı, hiç kimse atamazmış. Silo Sur, İvisê Sey Khali, silah atma bakımından, babamın ninesine benziyorlarmış.

Avasanlılar, Demenanlıların davalarını götürdüklerinde, hani Derê Meseru⁶⁷ diyorlardı ya, Silo Sur orada on iki Avasanlı'yı öldürüyor. O zaman Babamın ninesi kendi davasının önündeymiş. Silahı da omzundaymış. Babamın ninesi Sengale kendi kendine, "Bu götürülen davar, sanırım Demenanlıların davasıdır" diyor. Kendisine yaklaştıklarında, silahını ateşliyor, birini vuruyor.

Davarları götüren Avasanlılar fark etmişler demişler ki "Hele durun, evi yanmayasicalar. Bu silahın sesi, Kudanlı İmam'ın eşinin silahının sesidir, "diyorlar.

İçlerinden birini öldürüyor. Diyor ki "Silo Sur neredeyse, silahımın sesini işitir ve hemen buraya gelir."

Gerçekten, Silo Sur neredeydiyse, silahın sesini işitir ve o tarafa doğru gelir. Gidiş yönünü öğrenir ve arkadan dolanarak önlerini keser. Önünü kesiyor ve Avasanlılardan on iki kişiyi orada öldürüyor.

İçlerinde baba ile oğlu da varmış. Oğlunun adı Ali'ymiş. Ali ile babası bir mağaraya girip saklanırlar. Silo Sur da onların

⁶⁶ Gomê Khani: Eski Barınak. Daha çok hayvanların kaldığı barınak.

⁶⁷ Derê Meseru: Peter Köyü yakınında bulunan, Çevrili Dere.

saklandıkları mağaranın tam üstüne gelir. Mağara oldukça yüksek bir yerde olur. Ali'nin babası Silo Sur'a seslenerek, "Silema, seninle aramızda Khurêş var, Düzgün Bava var, Sultan Bava, Dolu Bava var. Oğlum da yanımda, bizi vurma biz de seni vurmeyiz. Biz de sesimizi çıkarmadan buradan gideriz" der.

Silo sur da "Tamam" der. Ancak Silo Sur onların huyunu iyi bildiği için külahını çıkarıp bir ağacın ucuna koyarak, üstten mağaranın ucuna doğru uzatır. Onlar da bunu Silo Sur sanarak, ateş eder ve külahı havaya uçurur, sonra yuvarlanıp aşağı gider.

Silo Sur bağırarak, "Yaa, demek ki öyle" der. Silo Sur arkadan dolanarak tam mağaranın karşısına gelip siperini alır. Bakar ki baba oğul, mağaranın girişinde iki büküm olmuş bekliyorlar. Önce Ali'ye sıkıp onu öldürüyor. Sonra da babasına sıkıyor, onu da yaralıyor. Silo Sur artık evine geri dönüyor. Eve gelen Silo Sur, "Onların hepsinin leşini yere serdim, gidip davarlarınızı alıp gelin" diyor. Demenanlılar gidip davarlarını alıp geliyorlar.

Sonra da birbirlerini çok gezdiriyorlar, epey olay oluyor ama sonunda olay orada bitiyor. Avasanlılar, "Bu iş İmamın eşi Sengale'nin işiydi. Biz gidip Peter'deki Kudanlıların hepsini öldüreceğiz. Çünkü İmam'ın eşi önce adamımıza sıkıp öldürmüştü" diyorlar.

Bu durum, Şixanlıların büyüğü Wuşênê Seydi'nin kulağına gidiyor. Ağdad'ta kalan Sey Rıza'ya bir elçi göndererek, "Gidin Sey Rıza'ya söyleyin, Peter'de bizim Kudanlılar'dan, akrabalarımızdan birinin parmağı kanarsa, Halvoriye'yi yakarım, Vonk'ı yakarım, İksor'u yakarım. Sonra da senin köyüne, Ağdad'a gelir, hepinizi öldürürüm" der.

Wuşênê Seydi'nin bu lafından sonra, dururlar, sesini çıkarmazlar. İşte o Ali üzerine, dedim ya Ali ile babasını vurdu diye. O Ali'nin üstüne babam Kılam söylerdi.

Sonra, babam onlar önce Pilvenk'e, oradan da Hiniyê Dızdu Köyü'ne giderler.

Peki, baban Pilvenk'te mi dünyaya geliyor?

Hayır, babam Peter'de dünyaya geliyor. Dedemler önce Peter'de yaşıyorlarmış. Babam da orada doğmuş. İmam'ın dört çocuğu varmış. Hüseyin, Hasan, Ali ve Phıt Ali. O dört çocuğundan Hüseyin'in oğlu olan babam Weli, şair oluyor. Ninesi Sengale de şairmiş. Sengale hem keman hem saz çalıyor hem de söylüyormuş. Aynı zamanda da çok cesurmuş. İyi de silah atıyormuş. Sengale, Khalan Aşireti'ndenmiş. Hiniyé Dızdu da öldürülen Amcam Mustafa da iyi keman çalıyor ve sesi de güzelmış. Yine orada katledilen kardeşim Hüseyin de saz çalar, söylermiş.

Baban kaç yaşında evlenmiş, siz kaç kardeşsiniz?

Babam kaç yaşında evlenmiş, onu bilmiyorum. Ama annem Yusufanlı'dır. Adı da Emine'ydi. Dört erkek, üç de kız çocuğu vardı. En büyüğümüzün adı Hüseyin'dir. Hüseyin, Deşt'te okula gidiyormuş. Hüseyin'den sonra Elif, Elif'ten sonra Gülizar, sonsa Sose, sonra da Şah Haydar'dır. Şay Haydar'dan sonra Hasan dünyaya gelir. '38'den önce bunların hepsi birliktelermiş. '38 geldiğinde abim Hasan henüz meme emiyormuş.

Aramızda iki çocuk daha dünyaya geliyor. Babam o zaman Sorxum'daymış. Çocuk biraz kilolu ve nur topu gibiymiş. Bir kadın gelip o kilolu kardeşimi, salıncağında görüyor. Anneme dönerek, "Bu, çocuğunu kimseye göstermiyor. Hele dur ben bir kendisine bakayım" diyor.

Annem, "Allah'ını seversen karışma" diyor.

Onun gözünün nazarı fenaydı. Annemin bebeğin yüzüne örttüğü bezi çekip alıyor ve "Bu ne çocuktur, bu nasıl güzel bir çocuktur dünyaya gelmiş. Bu nedir, bu neyin nesidir, bu ne Allah'ın vergisidir" diyor. Daha iki saat araya girmeden, çocuk yani kardeşim aynı dakika da ölüyor.

Babam, oradan yüklenip Dinar'a geliyor. Ben dinar da doğdum. En küçüğü benim ve ben de Dinar Köyü'nde dünyaya

geldim. Doğum tarihim 1944'tür. Babam, Gêwran⁶⁸ Köyü'nde birkaç tarlayı, bin Lira vererek Muhtar Hasan Tunç'tan satın alıyor ve ev yaparak orada kalıyor. Dört beş yıl Gêwran'da kaldıktan sonra yeniden Peter'e geri döndük. Peter'de kaldık ve babam 1958 yılında Hakka yürüdü. Bir müddet daha kaldıktan sonra, 1961 yılında yeniden Dinar Köyü'ne döndük. Annem daha sağdı. Annem, Rostan Köyü'nde, bu son yıllarda Hakka yürüdü. Biz çok acılar gördük, hiç sorma.

Sen, az önce Kardeşin Hüseyin'den bahsettin. Deşt'te okulda olduğunu söyledin. Onun da saz çalıp söylediğinden bahsettin. Doğru mu?

Evet, kardeşim Hüseyin hem saz çalar hem de türküler söylerdi. Kardeşim de zamanında, o yaşlarda şairmiş tabi. O da hem saz hem de keman çalarmış. Okula gittiği dönemde Karakol Komutanı, okuldan sonra bahçesine götürüp ondan türkü söylemesini istermiş. Diyorlardı, onu bırakmıyorlardı ki hafta sonları evine gelsin. Bazen cumartesi günleri kendisine bir at verir, "Eve git banyonu yap ve pazartesi sabah tekrar geri okula gel, atı da tekrar teslim et" derlermiş.

Komutan, Hiniyê Dızdu'nun kırım emri çıktığında diyor ki "Bizim yerimiz değişecek. Buraya yeni alay gelecek." Bunun için kâğıda bir şeyler yazıyor, jandarmalara verip diyor ki "Bu mektubu götürüp Hüseyin'e ulaştırın." Jandarmalara söylüyor bunu.

Jandarmalar köye geliyor ama Hüseyin evde yok. Hüseyin'i soruyorlar, muhtar "Değirmene gitmiş" diyor. Köyün Muhtarı da amcam Mustafa ile görüştürmüyor. Babam ve annem de çocukları alıp kaçmışlar. Amcama yalvarıyorlar, "Gel kaçalım, bunlar hepimizi öldürecekler" diyorlar ama dinletemiyorlar. Asker yavaş yavaş yaklaşıyor ancak kimseyi dinlemiyor. "Bize bir şey yapmazlar" deyip duruyor.

Hiniyê Dızdu Köyü'nden, sizden kaç kişiyi öldürdüler?

⁶⁸ Gêwran: Dinar Köyü'ne bitişik bir köy adı.

Kardeşim Hüseyin'i öldürdüler, kız kardeşim Gülizar'ı öldürdüler. Amcam Mustafa ve hamile eşini öldürdüler. Oldu mu beş kişi. Babamın amcasının oğlu ve iki çocuğu ile sekiz. Onların cesedini göremediler. Babam arıyor ama amcasının oğlunu göremiyor.

Babam bu hadise üzerine bir ağıt yakıyor. Mıstefaê Wuşênê İmami Ağıtı diyorlardı. Diyordu: “Hidiyê Dızdu önü dar bir geçit/ Ben yüreğimi paylaştım seninle/...”

Babam, bunu söylediğinde ağlar, tamamlamadan bırakırdı. Söylerdi ama yarıda keserdi. Etrafındakiler de kendisiyle birlikte ağlardı. Bunu yaşayan babam, bu sefer de aşk türküleri söylerdi. Kadınlar üzerine söylediğinde, bu kez de her kes gülerdi.

Amcan onları kırdıklarında, baban neredeydi?

Babam, Sakak Köyünde düğündeymiş. Babam düğünü tamamladıktan sonra eve geliyor ve çocuklarını alıp gidiyor. Tabi kardeşi gitmiyor. Diyor, “Bize karışmazlar.” Sonra yeniden köye dönüyor ki bu nedir? Uzaktan olup bitenleri izliyor. Amcam Mustafa, Abim Hüseyin, kız kardeşim Gülizar, yengem ve diğer akrabalarımızı birbirine bağlamışlar. Demek ki komutan, “Bunlar bir ailedir, birbirine bağlayın” demiş. Birbirine bağlı olanları ağır makinelerin önüne götürüyor, orada öldürüyorlar. Hiniyê Dızdu'da hepsini öldürüyorlar. Babam geliyor ki bu nedir! Köyü yakmışlar, bu nedir, burası neresidir? Bakıyor ki, abim, kız kardeşim, amcam, amcamın hamile eşi, babamın amcasının çocuğu, diğer komşularımızı hepsini orada öldürmüşler. Orada yeri ešeleyip, biraz toprak üzerine atıyor ama fazla zamanı olmadığı için yeniden annem onları aramaya gidiyor.

Annem de çocukları yanına alıyor, ablam Elif, diğer ablam Sose'yi sırtına alıyor, annem de Hasan'ı kucağına alıyor, Şay Haydar'ında kolundan tutarak, Khure Sipê Köyü'ne gitmeden, Eski Robayik Köyü'ne doğru gidip, ormanın içinde durup saklanıyorlar. Askerler, Eski Rabayik'i yakmış ve orada çadır kurarak bekliyorlar.

Abim Şah Haydar biraz büyükmüş ama, acıktım, susadım diyerek ağlamaya başlamış. Derenin kıyısında biri seslenip, “Bacım bacım siz kimsiniz? O çocuk neden ağlıyor? Bak karşımızda asker var. İşitir gelir hepimizi burada öldürür” diyor.

Annem, çok korkar. Bunların Kırmançki konuşan askerler olduğunu zanneder.

“Bacım bacım, korkma biz Demenanlıyız” derler. Ondan sonra annem biraz rahatlar, kendine gelir.

Annem de “Kardeş kardeş, çocuklarım hem aç hem de susamışlar” der. Yanına geliyorlar ki biraz ekmek, birkaç matara su getirmişler. “Biz Demenanlı’yız, Bor Köyü’ndeniz” demişler. Onlar da anneme sormuşlar,

“Siz kimlerdensiniz?”

Annem, “Ben Weliyê Wuşênê İmami’nin eşiyim” diye cevap vermiş.

“Ah ana” derler. “Asker yerinde durduğu müddetçe, yerinizden kıpırdamayın. Onlar gitti mi o zaman siz de gidin. Biz başka yöne doğru gideceğiz” demişler.

Ertesi gün, sabah olduğunda, Eski Robayik’teki askerler çadırlarını sökerek, orayı terk ediyorlar. Annem de çocuklarını alarak Zargovit denilen bölgeye gidiyor. İvraimê Sey Memedi,⁶⁹ Khêkilê Sey Memedi⁷⁰ onlar da Zargovit⁷¹ bölgesindelermiş. Annem gidip onların arasına katılıyor.

Babam da annemleri arıyor, gördüğüne soruyor. Kendisine rastlayan birilerine soruyor, onlar da “Bir kadın gelip Khurê Sîpê tarafına gitti, oradan dönerek Robayik istikametine yöneldi” diyorlar.

Babam, Robayığe doğru gidiyor. Gomunê Doy Köyünün karşısına geldiğinde, tanıdık birine rastlıyor. “Weli” diyor tanıdığı kişi. “Nerden gelip nereye gidiyorsun?”

⁶⁹ İvrahimê Sey Memedi. Sey Mehmet’in oğlu İbrahim.

⁷⁰ Khêkilê Sey Memedi: Sey Mehmet’in oğlu Kekil.

⁷¹ Zargovit: Çok sık ormanlık bir bölge adı.

Babam, “Eşim, iki kızım, iki oğlum, onları arıyorum. Kardeşimi, bir oğlumu, bir kızımı Hiniyê Dızdu Köyünde öldürdüler. Ben de sağ kalanları arıyorum. Şimdi onlar nerede, sağ mı öldürülmüşler mi bilmiyorum. Onları arıyorum ama hiçbir yerde göremedim. Onları arıyorum” diyor.

“Weli” diyor karşılaştığı kişi. “Bir saat kadar önce, o yukarıda bana denk geldiler. Onlar Zargovit’e doğru gittiler. Oraya git, orada bizim insanlardan çok kişi var” diyor.

Babam, doğruca Zargovit’e gidiyor. Orada annemleri görüyor. Tabi, onları gördüğüne seviniyor. Gidip az ilerde, onlara görünmeden ağlıyor. Sonra annemin yanına geliyor. Annem, “Weli” diyor. “Senin gözlerine kan dolmuş. Yoksa sen ağlıyor musun? Peki neden ağlıyorsun? Allah’ını seversen bana doğru söyle, neden ağlıyorsun?” Babam, “Bir şey yok” diyor.

Annem, “Doğru söyle” diye çıkışıyor.

Babam, fazla direnemiyor, “kardeşim Mustafa’yı, eşini, oğlumuz Hüseyin’i, kızımız Gülizar’ı, beşini birden Hiniyê Dızdu’da katletmişler. Köyde kimseyi sağ bırakmamışlar.

Annem bir müddet ağladıktan sonra, babama dönerek, “Weli, onlar gitti artık, onları katlettiler tamam. Gel, kendimize gelelim, bu sağ kalan canları kurtaralım” diyor. Annem bunu söylüyor, biliyor musun? “Artık bunları kurtaralım” diyor.

Peki, kız kardeşin Gülizar’ı niye birlikte götürmüyorlar?

Kız kardeşim Gülizar, senin annenden küçüktür. O, amcam Mustafa’nın eşinin yanında kalıyormuş. Amcam Mustafa’nın eşi de henüz beş altı aylık hamileymiş. Annem, Gülizar, Mustafa’nın hamile eşinin yanında kalsın, ona yardımcı olsun dediği için amcamın evinde kalıyormuş. Bu yüzden birlikte götürmemişler.

Amcam Mustafa köyde kalıyor, babamlarla birlikte gitmiyor. Pilvenk aşiretinden Xidê Xate,⁷² Türkçe bildiği için o köyüm muhtarlığını yapıyormuş. O köyün fermanı çıkıyor artık, her

⁷² Xidê Xate: Hatun’un oğlu Hıdır. Köy Muharı.

kesi öldürüp, köyü yakacaklar, biliyor musun? Deşt⁷³ Karakol Komutanı, dediğim gibi, bir not yazıyor, jandarmalara verip diyor ki “Bu notu götürüp Hüseyin’e verin gelin.”

Kardeşim için diyor ki “Onun okur yazarlığı var, o okur. Bu mektubu götürüp ona verin, deyin ki köyde durmayın, kaçın. Orası için emir gelmiş hem sizi öldürecekler hem de köyünüzü yakacaklar.”

O zaman abim Hüseyin de pala Hüseyin’in amcasının oğlu Ali ile Galvosan’da değirmene gitmiş, henüz dönmemişler.

Diğer gün, öğüttükleri unu katırlara yükleyip eve dönerlerken, ormanın içinde Hıdır Kaya ve Ali Kaya ile karşılaşıyorlar. Kardeşlerden biri, düşük bir ses tonuyla, “Hüseyin’e söyleyin, çocuklara söyleyin, katırları bıraksınlar, yanımıza gelip ormanda saklansınlar” diyor.

Diğer kardeşi ise “Belki bizi burada öldürdüler, ne belli olur. O zaman çocukları da bizimle birlikte öldürürler. Her kes bizi suçlar der ki, onlar ölümüne sebep oldu. En iyisi bırakın gitsinler. Köyde babası, annesi, amcası var, gidip onlarla birlikte kaçınsınlar” demiş.

Neyse, jandarmalar elindeki notla birlikte köye gelip, “Hüseyin nerde? Onu görmek istiyoruz” derler. Köyün Muhtarı da “Hüseyin değirmene gitmiş, daha gelmedi” diyor.

“Bizde Hüseyin’e verilecek bir not var, onu kendisine vermek istiyoruz” diyorlar.

Muhtar da “Notu bana verin, ben kendisine ulaştırırım” diyor. Notu muhtara verip gidiyorlar. Muhtar, notu amcam Mustafa’ya göstermediği gibi abim Hüseyin’i de beklemeden, yırtıp atıyor.

Artık jandarmalar gidiyorlar. Abim Hüseyin ve akrabamız Ali, köye gelip birden kendilerini askerlerin ortasında buluyorlar.

Peki, ortalık sakinleştikten sonra, oradan nereye gidiyorlar?

⁷³ Deşt: Geyiksuyu. Hozat’a bağlı bir Nahiye.

Orada biraz kaldıktan ve ortalık sakinleştikten sonra, Pulê Bargi'ye geliyorlar. Orada da birkaç ay kaldıktan sonra, Aliyê Wuşêni⁷⁴ işitiyor ki Weli, Pulê Bargi'ye gelmiş. Akşama doğru Pulê Bargi'de babamın kaldığı eve geliyor. Evde ne cacım ne döşek ne kab kakacak. Hiçbir şeyleri yok. Kaldıkları ev bir odalı ve hepsi orada yatıyorlar. Biraz meşe yaprağı toplayıp getirmişler, anne ve babam belindeki kuşağı çıkarıp üzerine seriyorlar. Çocukları orada yatırıyor, kendileri de yerde yatıyorlar.

Aliyê Wuşêni gelip görüyor ki bu nedir? O akşam Heydê İvişi'n⁷⁵ evinde yatıyor ama bir türlü uykusu gelmiyor. Weli'nin bu durumu kendisine çok zor geliyor. Sabahın alacasından kalkıp Dinar'a gidiyor. Dinar'da onların değirmeni vardı. Ali, o zamanlar Dinar Köyünde kalıyordu. İki torba un katıra yüklüyor, bir çift döşek, yorgan, yastık da diğer katıra yüklüyor. Katırları da Xidê Qemê Peterij⁷⁶ ile Memê Qemê Peterijê⁷⁷ veriyor, "Xıdır, Memed" diyor. "Bunları alın doğru Pulê Bargi'de weli'nin evine götürün" diyor. Bunları Ali diyor, biliyor musun?

Babamlar birkaç ay daha Pulê Bargi'de kaldıktan sonra, Aliyê Wuşêni, gidip babamları alıp Dinar'a götürüyor. "Ben Sorxum'a gidiyorum, sen de bizim evimize geç, orada kal diyor.

Artık, babam gil Dinar'a gelip, oraya yerleşiyorlar. Orada, düğünlere gidiyor, durumunu biraz da olsa düzeltiyor. Sonradan da Gêwran'da arazi satın alıyor.

Babanın kılamlarını biliyor musun? Bana isimlerini söyleyebilir misin?

Çok aklımda kalmamışlar. Aklımda olanları sana söylerim, neden söylemeyeyim. Sey Rıza'nın oğlu Bava'nın kılamı, Derê Laçi, Wuşêne Seydi'nin ağıtı. Sılê Suri, Selman Ağa, Gêwre

⁷⁴ Aliyê Wuşêni: Hüseyin'in oğlu Ali. Ali Demir.

⁷⁵ Heydê İvişi: İbiş'in oğlu Haydar.

⁷⁶ Xidê Qemê Peteriji: Peterli Kamer'in oğlu Hıdır.

⁷⁷ Meme Qemê Peteriji: Peterli Kamer'in oğlu Mehmet

Keçisi'nin kılamı, Sahan Ağa, Setero, Seycan'ın kılamı (Pülümürlü, Lolanlı'dır). Satoğlu'nun kılamı. Kırganlılar, bazen "onu söyleme" derlerdi. Onlara çok zor gelirdi. Satoğlu'nun başını kesmişlerdi ya. Komutan, "Gidin bana sağ getirin" demiş, gitmiş amcasının başını kesip getirmiş. Komutan ise, "Ben, sana git sağ getir dedim, sen niye başını kesip getirmişsin" demiş.

Aşk türküleri, kadınlar üzerine söylediği türküler veya başka bildiklerin var mı?

Zeyneme ⁷⁸ üzerine bir türküsü vardı. Sakine üzerine söylerdi. Ele diye bir türküsü vardı. "Elif Elif Elifim/ İçim yüreğimsin benim/ Öptüm ekmek sacı önünde/ Elif Elif Elifim/ Elifim öğlen sıcaklığım/ Birlikte Thoji⁷⁹ Koruluğuna Gidelim/..."

⁷⁸ Zeyneme: Zeynep, Türüşmek'te yaşayan güzel bir kadın adı.

⁷⁹ Thoji: Ormanlık bir bölgenin adı.

1 - LAÇ DERESİ AĞITI

.....

*Ordu sürülmüş üzerimize
Kapalı her yanımız
Gidin Laç Deresi'ne bir
bakın Her yanı feryadı
figan*

LAÇ DERESİ AĞITI'NIN ÖYKÜSÜ

Öncelikle değinmek istediğim konu, Ağıtın yaratıcısının Weliyê Wuşênê İmami olduğudur. Bu bilginin insanı kâmiller tarafından tartışmasız bir şekilde günümüze dek aktarılmış olmasına rağmen, kaynaklarda çoğu kez “Anonim Eser” olarak yer verilmiştir. Bundan sonraki süreçte yayımlanacak kaynaklarda hassasiyet gösterilmesini umuyor ve istiyorum. Eser sahibi, ailesinin büyük bir bölümünü kırımda yitirmiş, onarılması güç acılar yaşamıştır. Bu bir anlamda onlara ithaf edilmiş bir ağıttır. Ozan, hayatını öngörüsü sayesinde son anda kurtarmıştır. Kırım sonrası, içinde oluşan derin boşluğu, onulmaz yarasını bu destanla anlatmıştır. Bizlere düşen sorumluluk ise destanı doğru şekilde ve hakkaniyetle aktarmaktır. Bu vesileyle, Weliyê Wuşênê İmami'nin şahsında, kırımda yaşamlarını yitiren insanların yanı sıra, cümle canlıların anısı önünde saygıyla eğiliyor, acılarını derinden hissediyorum.

“1938 Dersim Tertelesi”ni⁸⁰ konu edinen “Laç Deresi” ağıtı, dilden dile aktarılacak günümüz insanına ulaştı. Yazılı külliyatı olmayan toplum için önemli bir aktarım olarak dilden dile günümüze ulaşan ağıt, varlığını, dönemini, hikâyesini, derdini,

⁸⁰ Tertele: Dersim’de, Kirmançki/Zazaca dilinde Soykırım olarak kullanılmaktadır.

telaşını, teşkalesini bundan sonra yazılı bir şekilde kuşaklara taşıyacaktır.

Ağıt, aslında bir destandır. Doğrusu: „Dersim Tertelesi” Destanı’dır. Konuya mevzubahis olan destan, direnişin, felaketin, çaresizliğin, ihanetin, travmanın, Soykırımın adıdır aynı zamanda. Dersimliler destanı her dinlediklerinde, sessizleşir, derin acılara gark olurlar. İçten içe büyüüp patlayan bir isyan haline bürünürler. Ruhları göğün ve yerin yedi katına inip, inip çıkar.

Dersim’in insanı kâmilleri, yaşanan derin acıdan ötürü nadiren dillendirdikleri, dillendirirken gerildikleri “38 Tertelesi”ni, yaşanmışlıkları, çarpıcı bir biçimde, hiçbir nüansı atlamadan, bütünlüklü olarak anlatan bu ağıtı saygı ve dikkatle dinler, söylerler. Öte yandan, bu ağıt, Soykırımı inkâr eden kişi ve kurumların karşısına bütün heybetiyle insanlığın onur nişanesi gibi dikilir.

Pülümür Çayı’ndan, başlayarak batı yönünde devam eden, derin uçurumlara, sarp kayalıklara sahip olan vadinin, Munzur Suyu’na uzanan son noktasıdır Laç Deresi. Destanlara, ihanete tanık olmuş bu nokta, aynı zamanda Demenan mıntıkası içinde yer alır. Ürkütücü derinliği ile ulaşamaz mağaralara kol kanat geren bir kaledir adeta.

1936 yılıydı. Hükümet, Dersimlilerden silahlarını teslim etmesini istedi. Dersim’in büyük bir kesimi silahlarını nahiyelerde, ilçelerde hükümet güçlerine teslim etti. Teslim edenler, karşılığında imzalı, mühürlü belgelerini aldılar.

Ellerinde mühürlü belgeleriyle evlerinin, köylerinin yolunu tutan Dersimlilerin kolu kanadı kırılmış oldu. Teslim edilen silahların ardından bu kez de insanların teslim olmaları istendi. Kaymakamlıklar ve muhtarlıklar üzerinden evlere yollanan yazılarla: „arananların” teslim olmaları istendi. Devletin ciddiyetini ve gücünü hissettirmek için evlere gönderilen pusulalar yetmedi. Uçaklardan: „Gelin devletin şefkatli ellerine teslim olun. Size bir şey yapmayacağız. Sizi diğer illere sürgüne yollayacağız. Etrafınız sarılı, yapılacak hiçbir şeyiniz kalmadı. Eğer teslim olmazsanız, sonunuz kötü olacak ve bizim gazabımızdan kurtulamazsınız” yazılı bildiriler atıldı.

Bunun üzerine Dersimliler tek tek veya grup halinde hükümet güçlerine teslim oldular. Teslim olmayanlar da teslim olanların gidişatına göre tutum almayı düşündüler. Neticede, teslim olanlar ya öldürülüyor ya da tutuklanıp kötü muamele görüyordu. Bu nedenle, temkinli davrananlar teslim olmaktan vaz geçtiler.

Ovacık, Sin, Amutka, Danzik, Burnak gibi önemli mıntıklarda karakollar ve yollar yapıldı ve Pulur, Nazımiye, Mamekiye gibi alanlarda da kışla yapımı için temeller atıldı. Mamekiye Köyü, Nahiye statüsüne kavuştu.

Daha sonra Tunç Taburu'ndan esinlenerek önce "Tunç Eli" sonra yeniden değiştirilerek bugünkü resmi adı olan "Tunceli" olarak il statüsü verildi.

Teslim olmak istemeyen Demenanlı ve Haydaranlı bir grup, kendi aralarında konuşarak Laç Mağaralarına sığınma kararı aldılar. Zira köyleri bombalanan bu insanların ormanlık alanlara veya mağaralara girip saklanmaktan başka çareleri kalmamıştı. Buralara saklanacak, açığa çıktıklarında da kendilerini savunacaklardı.

Mevcut gelişmelerden şüphelenen bir grup önceden Laç Deresi'ne giderek, saklanacakları mağaralara çeki düzen verip yaşanabilecek hale getirdiler. Ardından bazı ihtiyaç malzemelerini taşıdıktan sonra, yanlarına en yakınlarını alarak gidip mağaralara sığındılar. Demenanlıların mağaraya sığındıkları haberini alan çevre sakinleri de peşlerinden gidip kaderlerini birleştirdiler. Yirmi beşe yakın silahlı insan dışında kalan yüzlerce insan, yaşlı, hasta, kadın ve çocuklardan oluşuyordu. Kısa sürede mağaralar dolmaya başladı. İnsanlar kalabalıklaşınca erzak sorunu çıktı. Bunca insanın ihtiyaçlarını karşılamakta giderek zorlanıyorlardı.

Hayvanlarını Laç'a yakın bir noktada, uygun yerler yaparak yerleştirdiler. Gece otlatmaya götürülen hayvanlar gündüz de korunaklarına konuluyordu. Dönem dönem yaşlı hayvanlar kesilip, mağaralarda yemek yapılarak yeniyordu. Elde edilen süt ise yaşlı, hasta ve çocuklara veriliyordu.

Laç Deresi, derin vadisiyle meşhurdur. Bir yabancının, orayı tanımayan birinin girmesi çok zordu. Muhteşem bir doğaya ve

derin uçurumlara sahipti. Mağaraları bulmak neredeyse imkânsızdı. Uçaklardan atılacak top ve mermilerin bu sığınaklara isabet etmesi mümkün değildi. Mağaraların tam karşısına top kurulmadıkça, hedefin tutturulması olanaksız görünüyordu.

Laç Deresi'nde silahlı olan kişilerden, Hemê Cîvê Khêji, Besa Şiaye, Sîlo Phîr, Mirzê Sîlê Hemî, İvisê Sey Khali, Qemê Cîvê Khêji, Hesê Khalê Qonci, Alio Qız, Hesê Gêwê, Qemerê Heseni, Alê Momudi, Wuşênê Xırancıkê, Qemerê Murexani, Xîdê Memê Khêki, Wusê Sîli ve Wuşênê Sey Khali'nin oluşturdukları gruplarla, gece pusu atıp askerin Laç'a yanaşmasına engel oluyor, topun hedefe konuşlanmasına fırsat vermiyorlardı. Gece pusu atanlar, gündüz mağaralara çekilip dinleniyor, uyuyor, bir kısım gündüz nöbetçileri de uygun alanlarda mevzide bekliyorlardı.

Yıl 1937 idi. Kışı geçirmek için Laç Deresi'nden gelip köylerine yerleşen Demenanlılar, henüz Laç'a geri dönmemişlerdi. Yine de Laç'a geri dönme planları üzerine kafa yoruyorlardı. Bir taraftan da Dersim'in kimi aşiret büyükleri Halvori'de⁸¹ buluşup durum değerlendirmesi yapıyor, nasıl davranacakları üzerine konuşuyorlardı. Neticede, bir direniş kararı çıkmasa da herkesin kendi bölgesini savunması gerektiği üzerine anlaşılmışlardı.

Yine, aylardan Mart'tı. İsyan gerekçesi yaratmak için uğraşan Abdullah Alpdoğan, Mazgirt Kaymakamı ve yerli milislerin büyük "hünerleriyle", ahşaptan yapılmış olan ünlü Gaxmut Köprüsü⁸² bir gruba yaktırıldı.

Köprü yakma olayı bahane edilerek: „Dersim'de isyan oldu” diyerek gerekçe yaratılıp, Demenan bölgesine saldırı emri verilecekti. Bunun üzerine, Abdullah Paşa bir rapor yazarak, gaz bombaları isteyecekti. Aynı yılın Nisan ayında, Pah Karakolu basılacak ve peşinden de İsmail Hakkı öldürülecekti.

Pah Karakoluna giden Demenanlıların: „Bunu aşiretimiz yapmadı, yapanları bulup size teslim edeceğiz” demelerine; Abdullah Alpdoğan raporunda “Olayı yapanların birkaç kişi

⁸¹ Halvoriye: Dersim'de Abasan Aşiretine ait olan bir Köy adı.

⁸² Gaxmut Köprüsü: Gahmut Köprüsü, adını Gahmut Köyü'nden alır ve Marçik Köyü'ne de yakındır. Tarihte bu köprü birden fazla kez yıkılmış, yakılmış ama yeniden yapılmıştır.

olduğunu” belirtmesine rağmen: „Dersim isyan etti” algısı yaratılacaktı.

Nihayetinde Demenan ve Haydaran Köyleri uçaklarla bombalandı. İnsanlar yeniden Laç Mağaralarına sığınmak zorunda kaldı.

Aslında, 1936 yılında Dersimliler, hükümetin çağrısına uyarak yaklaşık 8.000 adet muhtelif çaptaki silahlarını teslim etmişlerdi. Yine, sadece 1936 yılında yaklaşık 1010 silahlı-silahsız Dersimli, bizzat gidip Hükümet güçlerine teslim olmuştu.

1937’nin yaz aylarıydı, Laç Mağaraları ağzına kadar köylülerle doluydu. Güneş tam tepelerinde ve kavurucu ısınıyı mağaralara yolluyordu. Yorgun savaşçılar, hasta ve engelli insanlar, yaşlı ve hamile kadınlar, yeni doğum yapmış genç anneler ve bebekleri, mağaraların derinliklerinde ya dinleniyor ya da uyuyorlardı.

Biraz olsun hava almak isteyen insanlar mağaraların önlerine çıkmış, uygun buldukları yerlerde, Munzur’un akışını izliyorlardı. Kimi sırtını kayaya yaslayıp mayışmış, kimi mağara sakinlerine yemek yapmak üzere işe koyulmuş, kimi de başlarına gelecek olanı bilmeden, hayal alemine dalmıştı.

İbiş, silahını bir kenara bırakıp, eline bu kez kemanı alarak sığınaktan dışarı çıktı. Önce güneşe baktı. “Şükürler olsun” dercesine güneşi selamladı. Peşinden kemanını çalarak, bir şenlik havası estirdi. Sanki hiçbir şey değişmemişti. Eskiden olduğu gibi; köylerinde dut ağacının dibinde kadın erkek toplanıp eğlendikleri gibi eğleniyorlardı. Bütün gün boyu devam edip aktı keman sesi ile birlikte şen kahkahalar ve eğlenceler.

Akşam erken gelirdi Laç’a. Köylülerse, hiç geçmesin bugün, güneş tepelerinden uzaklaşmasın, akşam olmasın isterlerdi. Ne var ki bugüne kadar buraya sığınan köylülerin değil, devletin istedikleri olmuştu. Yine mi öyle olacaktı?

Günler hızlı geçiyor ve zaman kuşkanadında ilerliyordu. Silo Phit⁸³ üzgün, morali bozuk görünüyordu. Kendi aralarında konuşan grubun sözünü keserek: „Köprüyü yaktık ta ne oldu?

⁸³ Silo Phit: Süleyman, Demenanlı bir direnişçi. Laç Direnişi sırasında esir aldığı Ragıp Gümüşpala adlı komutanı iyileştirdikten sonra götürüp alayına yakın bir yerde serbest bırakmıştır.

Hemen ardından yenisini yaptılar. Peşinden İsmail Hakkı'yı kim vurdu? Pah Karakolu neden basıldı anlayamadım" deyip dikkatleri üzerine çekti. "Peki" diyerek söze girip konuşmasını sürdüren Silo Phıt: „Dersimliler, kendi elleriyle silahlarını götürüp hükümete teslim ettikten, peşinden de akın akın yola düşerek Abdullah'a teslim olduktan sonra Kırmancıye'nin ⁸⁴ büyüsu bozuldu mu bozulmadı mı? Şimdi kiminle, neyle savaşıcağız? Size söylüyorum kiminle, ne ile! İş işten geçmiş, Halvori'de buluşup, çözüm yolları arıyorlar. Geçti, geçti kardeşim, geçti" diyerek serzenişte bulundu.

Silo Phıt sözünü bitirdikten sonra, mağaranın önü adeta cenaze evine döndü. Hiç kimseden çıt çıkmadı. Munzur'un çağiltısı ve ağustos böcekleri dışında, herkes sessizliğe büründü.

Bu sessizlik hayra alamet değildi Laç için. O yıl, mağaralara sığınmış köylüler açısından pek tehlikeli geçmedi ama Dersim için çok acı bir yıl oldu. 4 Mayıs'ta Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu "Tedip ve Tenkil Harekâtı"ndan ⁸⁵ haberleri henüz olmamıştı. Bu kararın başlarına getireceği kıyımdan bihaber diler.

Bakanlar Kurulu'nun gizli kararında şöyle deniyordu: "Sadece taarruz hareketiyle ilerlemekle iktifa ettikçe isyan ocakları daimî olarak yerinde bırakılmış olur. Bunun içindir ki silah kullanmış olanları ve kullananları yerinde ve sonuna kadar zarar veremeyecek hale getirmek, köyleri kâmilten (tamamen-bn.) tahrip etmek ve aileleri uzaklaştırmak lüzumlu görülmüştür."

Bununla birlikte, Alişêr Efendi ile eşi Zarife Hatun'un kellesinin yerli muhbirler tarafından kesildiğini, Sahan'ın ⁸⁶ ise kardeşi tarafından öldürüldüğünü, Cıvrayıl Ağa, ⁸⁷ Cıvê Khêji, ⁸⁸ Wuşênê Seydi, Qemer Ağa ve Fındık Ağa'nın teslim alınarak Elazığ'a götürüldüklerini üzümlere duymuş ve moral bozukluğuna

⁸⁴ Kırmancıye: Dersimliler, kendi ana dillerinde, yaşadıkları coğrafyaya, kendi ülkelerine Kırmancıye, dillerine de Kırmancı derler.

⁸⁵ "Tedip ve Tenkil Harekâtı": Dersim'i imha hareketi kararı, 4 Mayıs 1937'de Atatürk'ün de hazır bulunduğu T.B.M.M.'de yapılan bir Bakanlar Kurulu Toplantısı'nda alınmıştır. Karardan sonra başlayan harekât, iki yıl sürmüştür.

⁸⁶ Saan: Saan Ağa, Şahin Ağa.

⁸⁷ Cıvrayıl Ağa: Cıbrail Ağa, Demenan Aşireti'nin Reislerinden biri.

⁸⁸ Cıvê Khêji: Sarı Cıbrail, Demenan Aşireti'nin Reislerinden biri.

uğramışlardı. Üstüne, Sey Rıza'nın tutuklandığını duyan Laç Deresi sakinlerinin morali tamamen bozulmuştu.

Mevsim hazan vaktine ulaştığında, kara haberin yankısı Laç'ın kayalıklarına çarparak Dersim'e yayıldı. Elâzığ'da yargılanan Dersim ileri gelenlerinden yedisinin idam edildiğini ve birçoğunun müebbet hapse mahkûm oldukları haberini aldılar. Laç, belki de ilk kez yıkıldı onlar için.

“Rêsık Wuşên⁸⁹ idam edileceğine, Aliyê Mirzê Sılı⁹⁰ idam edileceğine, keşke o ocağı yanasıca babam idam edilseydi, aşireti dinlemeyen Cıvrayil Ağa idam edilseydi” dedi Hemedê Cıvrayilê Khêji⁹¹ hüzünlü, üzgün sesiyle.

Yıl 1938'i gösteriyordu. Çok geçmeden her şey ardı ardına olumsuzluğa evrildi. 1938 yılı çok zorlu geçti Laç için. Bu yıl için “zorlu” demek fena halde hafif kalırdı. Zira silahlarını teslim etmiş silahsız köylülerle, silahlı ordu karşı karşıyaydı. Tam bir ölüm kalım; geni ortadan kaldırma kalkışmasıydı. Köyleri “kâmilen” yakan, insanları ayırım gözetmeksizin katleden ordu güçleri, Laç Mağaralarına yüklenmişti. Devlete güvenmeyip silahlarını teslim etmeyen birkaç grup savaşçı, bütün bir orduya karşı koymak zorundaydı. Silahlar ardı ardına patlıyor, makineli tüfek kayalıkları dövüyor, uçaklar dere tabanına bombalar yağıdırıyor, İbiş'in ezgili sesi kulaklardan içeri girip cüret ekiyordu tetiğe dokunan parmakların sahiplerine.

Hükümet güçleri: „Laç'ı alırsak bu iş bitecek” diye düşünürken; Laç'taki Demenanlılar da “Askerin kökünü getirdik, ha bugün ha yarın, çıkıp köyümüze gideceğiz” diye düşünüyorlardı.

Son silah sesinin ardından, tam bir hafta boyunca sessizlik hâkim oldu. Ne asker silah sıktı ne de Laç'ı koruyan yiğitler karşılaştı askerle. Sandılar ki, asker çekilmişti; o zaman: „zafer kazandık” dediler kendi kendilerine. İbiş yeniden kemanını aldı eline, çaldı keyfince. Yediler içtiler günler boyu. Akşamları rahat uyku çekti mağara sakinleri. Tedbiri elden bırakmayan bir grup

⁸⁹ Resik Wuşên: Elazığ'da idam edilen Sey Rıza'nın oğlu.

⁹⁰ Aliyê Murzê Sılı. Süleyman'ın oğlu Mirzali, oğlu Ali. Elazığ'da idam edilen Demenanlı.

⁹¹ Hemedê Cıvrayilê Khêji: Sarı Cibrail'in oğlu Ahmet.

ise: „ne olur ne olmaz” diye, etrafı kolaçan ediyor, sabah fecrinde mağaralarına dönüyorlardı.

Yine bir kolaçandan dönen grup içeri girmek üzereyken, korkutan bir silah sesi duyuldu. Mağaranın giriş kısmında bulunanlar, kendilerini anında yere attılar. O gürültünün içinden “Wıy Bawo!”⁹² diye nida ulaştı Sılê Phıt’ın kulağına. Sürünerek yer değiştirdi. Yerde kanlar içinde yatan birini gördü. Biraz daha yaklaştı, vurulup düşenin, aslanlar aslanı Qemerê Heseni⁹³ olduğunu gördü. Etrafa sürünerek giden savaşıların silah sesleri de kesildi. Ortalık sakinleştikten sonra, vurulan arkadaşlarını yerden kaldırdılar. Arkadaşları ölmüştü. İçerden aldıkları palasın üzerine yatırdılar cenazeyi. Alelacele, yıkamadan ormana taşıyıp gömdüler.

“Demek ki, yanılmışız!” dedi Hemê Cıvê Khêji. “Hemen gruplara ayrılıp, keselim yollarını. Bakalım, el mi yaman bey mi!” diyerek ekledi.

Fecir dönüşünde, Hesê Khali⁹⁴ mağaraya en son girenlerdendi. Onu görenler, omuzladığı beşlilere bakarak şaşılar. Wusê Sılı nazik bir ses tonuyla: „Keşke haberimiz olsaydı biz taşırdık, sana yardım ederdik. Bu kadar silah tek başına taşınır mı” dedi Hesê Khali’ye.

“Önemli değil, taşıdım işte” dedi Hesê Khali. “Hemed nerede, geldi mi? Hele siz Hemedi bir görseydiniz. Ordunun etrafında tur döndü. Aman vermedi askere. Korkudan kimse başını dışarıya bile çıkaramadı mevziisinden” dedi.

“İbiş, hiç kimseyi dinlemiyor. Aniden fırlıyor, bir bakmışsın atlamış topun üstüne. Bizim başımızı belaya sokacak bir gün” dedi Hesê Gêwe.⁹⁵

“İbiş’im, daha gençsin, dinamiksin. Seni iyi tanıyor, biliyorum ama kendini koruyup kollamalısın. Böyle açıktan açığa düşmanın

⁹² Wıy Bawo: Vay babam.

⁹³ Qemere Heseni: Kamer’in oğlu Hasan.

⁹⁴ Hesê Khali: Kali’nin oğlu Hasan.

⁹⁵ Hesê Gêwe: Gever’in oğlu Hasan. Gever kadın ismidir.

üzerine yürüyemezsin. Hem kendini tehlikeye atıyorsun hem de bizi” dedi Silo Phit.

Günlerce çatıştılar hiç durmaksızın. Laç Deresi’nin feryadı, figanı bitmek bilmedi. Mağaralardaki erzak tükenmek üzereydi. Hemen önlerinden Munzur Suyu akıyor olmasına rağmen bazen su sıkıntısı bile çektikleri oluyordu.

Etraflarındaki abluka giderek daralıyor, grup mağaralara girip çıkmakta zorlanıyordu. İlerleyen günlerin birinde, bir top mermisi mağaraya isabet etti. Üç kişi mağaranın önünde vurularak yere düştü. Sanırsın ki o anda koca kaya kütleleri yerinden oynadı. Kopan kaya parçaları ve meşe kökleri mağaranın giriş kapısını kapattı. Bebelere ağlaştı içerde. Herkes şaşkın şaşkın bakıyordu birbirine. Çocukların ağlamaması için sıkıca sarıldılar. Az kalan sularından damlalar halinde içirdiler bebelerine.

Demek ki mağaralar, top atışı yapılabilecek menzile girmişti artık. Düşünülp, durum tespiti yapıldı. Mağaraya isabet eden topun yeri belirlendikten sonra harekete geçildi. Grup topa yaklaştı gecenin karanlığında. İbiş, mevzilendiği yerden ansızın, aslan çevikliğinde fırlayarak: „Kollayın beni” deyip kendisini topun üzerine attı her zamanki gibi dilinde türküsüyle. Askeri ve nöbetçiyi devre dışı bıraktıktan sonra, topu kayalıktan aşağı yuvarladı.

Dilindeki türkü henüz bitmemişken, sırtından bir kurşun yedi İbiş. Bakışlarını, yuvarlanan toptan ayırarak arkasına baktı. Silah arkadaşlarıyla veda edercesine son kez göz göze geldi bir an. Bir şey diyemeden, olduğu yerde yığıldı toprağın üzerine. Arkadaşları gelip aldılar İbiş’i. Götürüp bir meşe ağacının yanı başındaki yamaca gömdüler.

Annesine haber veremediler. Kim verecekti ki annesine bu kara haberi? Henüz yirmisinde bir yiğit, keklik gibi öten mavzerine dilindeki ezgileri katık eden bir yiğide, kim “Öldü” diyebilirdi ki? Söyleyemediler. Söyleyemediler ama annesi oğlunu göremeyince durumu anladı. Karanlık parçalanıp hava aydınlanınca, Laç’ın üzerine gelen güneş İbiş’i görememenin hüznü ile gökte öylece asılı kaldı.

İbiş'in acısına dayanamayan Demenan silahları sustu, küstü hayata. Tam bir hafta pusu atmadılar askere. Annesinin ağlayan sesi, Munzur'un inlemesi ve ağustos böceklerinin ötüşü dışında, her yer ölü sessizliğine büründü.

İşte yeniden başladı taarruz. Ordu yeniden manevraya girişti. Toplar hedef aldı Laç Mağarasını ve ardı ardına patladı. Eli silah tutan yiğitler ve yakınları terk etti mağaraları. Asker terk edilmiş Laç'ı işgal etti. Askerin eline düşmemek için kaçışan genç kızlar ve kadınlar el ele tutuşarak, kendilerini Munzur Çayı'na attılar. Kaçamayarak geride kalan köylülere, merhamet edilmedi. Ele geçirilenlerin tamamı öldürüldü. Kimi kurşuna dizildi, kimi süngülenerek Munzur Çayı'na atıldı. Mağarada kalan yaşlılar, hastalar, çocuklar, hamile kadınlar, yeni doğum yapmış anneler, kundaktaki bebeleriyle mağara girişinden içeri atılan el bombaları ve zehirli gazlarla zehirlenerek öldürüldüler. Ele geçirilenler: „Ölü, yaralı, sağ” denmeden oracıkta üzerlerine gaz dökülerek yakıldılar. Laç'tan gökyüzüne yükselen dumanlar, yanmış et; ölü kokusu taşıyordu. Munzur Çayı günlerce kan aktı, yüzeyinde ceset taşıdı. Tıpkı ölü balıklar gibi birbirine kâh çarparak, kâh kümelenip ayrılarak, su üstünde tomruklar gibi yüzüp gittiler.

Ölü kokusu taşıyan dumanlar, Weliyê Wuşênê İmami'nin burun deliklerinden içeri girdi. Su üstünde hareketsiz yüzen cesetleri yaslı ve acılı gözleriyle gördü. Bakışları kanlı akan Munzur'a ağıt olup, donakaldı.

Kendi acısı da tazeydi Weliyê Wuşênê İmami'nin. Oğlu İmam Hüseyin, kızı Gülizar, Kardeşi Mustafa ve hamile eşi Elif, Amcası, oğlu ve eşi ile birlikte kırk beş kişi gözlerinin önünde kurşuna dizilmişlerdi.

Temmuz 1938 Laç için şimdiye kadar görülmemiş bir katliama sahne olacaktı. Bu korkunç ve dehşet dolu anları: „Halimiz halimiz yamandır halimiz/Asker sürmüşler üzerimize/Etrafımız kuşatılmış/... diyerek aktaracaktı. Koca bir orduya karşı, yirmi beş koca yürekli direnen. Etrafları sarılmış, çıkış yolları kalmamıştı bu koca yürekli insanların. Bir yandan karadan ve havadan yağın bombalar, diğer yandan ellerinde beşlilerle direnen canlar vardı Laç Deresi'nde. Bir yandan, o günün koşullarında modern silahlarla donanmış ordu güçleri ve

havadan bomba yağdıran tayyareler, öte yandan, silahsız yaşlı insanlar, hamile kadınlar, bebekler, çocuklar, hasta ve yaralı insanlar. Nereden bakarsanız bakın, dengesiz eşit olmayan güçler vardı Laç Deresi'nde.

Veli'nin ağıtında, her taraf yas ve ağıt, Munzur Suyu ceset ve ölümler taşıyor, dünya başlarının üstünde sıcak bir saca çevirmiş durumdadır. Hiçbir aşiretin yardıma gelmediğini, kimsenin Allah kurtarsın demediğini ve bu dünyanın yalancı ve itimatsız bir dünya olduğunu vurgulamaktadır. O, Dersim'in bir felakete doğru sürüklendiğini, sonlarının Ermenilerinki gibi olacağını açık açık dile getirmektedir.

Yine Laç Deresi ağıtında, direnmeyenleri kınar ve ayıplar. Direnenleri ise "Kim ki bizden ölmüşse bu dağlarda/Hazreti İmam Hüseyin yolunda/Yeri cennettir/..." diyerek yüceltir.

Hiçbir şey karanlıkta kalıp unutulmasın diye: „Gökyüzünde güneş donup kalmıştır/..." diyerek bu anı ebedileştirir.

Günlerce dolaştı Dersim'i Welîyê Wuşênê İmami. Her yerde cesetler, her yerde kan izleri gördü. Gökyüzüne yükselen katran karası dumanları izledi. Kimi zaman cesetlere basarak ilerledi. Laç'tan kurtulanlarla karşılaştı. Olup bitenleri bir de onlardan dinledi. Aldı eline kemani, asıldı sesinin sızılı, kırılmış teline. Dokundu yaralı damarına Dersim'in. Söyledi Ağıtını.

Kısa zamanda dilden dile dolaşan destan, Laç'tan Tercan'a, Varto'ya ulaştı ve oradan da kâinatın her bir köşesindeki mazlum halklara...

LAÇ DERESİ

**Halimiz ah halimiz
Yamandır halimiz
Halimiz ah halimiz
Ne de yamandır halimiz
Orduyu sürmüşler üstümüze
Çıkış yolumuz yok
Kapalı dört yanımız
Ah asker çok
Çıkış yolumuz yok**

**Dört bir yanımız sarılı
Gidin Laç Deresi'ne bir bakın
Her yanı feryat-ı figan
Gidin Laç Deresi'ne Direniyor yiğitlerim Her taraf kan
revan**

**Allah aşiretlerin ocağını söndüre
Kimse Allah kurtarsın demiyor bize
Ah aman acılara düşmüş yüreğim
Kimse Allah kurtarsın demiyor bize
Çoktur Türk ordusu
Dört yanımız sarılı çıkış yok
Allah aşiretlerin ocağını söndüre
Kimse Allah kurtarsın demiyor bize**

**Yansın Laç Deresi İbiş'im dar geçit
Direnin kardeşlerim direnelim
Bu kavga aşiretlerin kavgası değil
Zalim Türklerle Kırmacıların kavgası
Qemerê Hesên
Mağaranın önünde vurulmuş
Yiğidim aslanların aslanı
Hemed Ağayê Cıvrayili
Dört dönüyor ordunun etrafında
Diyor ki kardeşler direnin direnelim
Ölüm yiğitler içindir
Ben ve Hüseyin Ağa sağ kaldıkça
Dağı teslim etmeyiz
Aşiret ve Hükümet birliklerine
Hesê Khali'yi sorarsanız
Omzunda beşlilerle dönüyor**

**İbiş dayamış sırtını
Pir Hatun Tepesi'ne
Dilinde bir türkü
Hem direniyor**

**Hem türkü söylüyor
Ordu komutanı da
Anavare Tepesi'ne
Kurmuş karargâhını
Dürbünden İbiş'e bakıyor
Diyor ki Dinleyin İbiş'in sesi geliyor
Hele dinleyin bize neler söylüyor
İbiş diyor ki
Sen üstümüze üç ordu sürdün
Allah yardım ederse direneceğiz
Kolay kolay dağı vermeyiz size
Ordundan bir tek nefer bırakmayacağım**

**Hemed Ağayê Civrayil Ağay⁹⁶
Diyor ki
Üç ordu sürmüşler üstümüze
Ne de olsa din İslam'dır
Haber salın aşiretlere
Demenanlılardan
Umudunu yitirdiklerinde
Yakın zamanda göçünüz
Benzeyecektir Ermenilerin göçüne⁹⁷**

**Laç'ın önü İbiş'im
Dar bir kavşaktır
Laç'ın önü aslanım
Dar bir kavşaktır
Üstümüze sürülmüş bir ordu
Yiğitlerim Laç'ta direniyor
Gökyüzünde asılı kalmış güneş
Ahmet Ağa dalmış ordunun içine
Allah için söyleyin biz yedi nesil
Ecdadımızın intikamını almışız
Bizden kim Laç'ta toprağa düşerse**

⁹⁶ Hemed Ağae Civrail Ağay: Cibrail Ağa'nın oğlu Ahmet Ağa.

⁹⁷ Ermenilerin Göçü: Burada Ermeni Soykırımına vurgu yapıyor.

**Gün Hazreti Hüseyin'in günüdür
Kêbela'da yeri cennettir
Kırıyor kırmıyoruz ki
Yine de devletin ordusudur bitmiyor**

**Ordu hücuma geçmiş
Taşın arkasında siper al
Koru kendini
Bugün harekete geçmiş
Askerin Peter kolu
Dom dom kurşunu
Değdiğinde İbiş'ime
O zaman girdi Dere'ye ordu
Ah oğul ah bu kara haberi
Kim ulaştıra babana annene Biz Demenanlıların kırımını
Aşiretler çevirdiler paraya rüşvete
Dönüp bakıyor İbiş
Durma diyor Ahmet Ağa
Aşiret sana emanet
Kendine başka bir yurt ara
Laç'ın önü İbiş Aşam
Dik bir yamaçtır
Yiğitlerim sıvamışlar kollarını
Dalmışlar ordu ve taburun içine
Ah ah hayata bakıyorum
Dünya yalanmış
Hükümet ordusu ve
Milisler bizi kuşatmış
Dünyayı başımızda
Kızgın bir saca çevirdiler**

**Laç'ın önü zordur İbiş Aşam
Hele bir varın Laç Deresi'ne
Güneş asılı kalmış gökyüzüne
Allah da bilir ki biz iyi dövüştük
Yedi ceddimizin öcünü almak için**

**Bu dağlarda ölmek bize
Hem keyiftir hem de saltanat
Bizden Laç Deresi'nde kim ölmüşse
Ahir zamanda yeri cennettir
Kim ki bizimle ölmüşse bu dağlarda
İmam Hüseyin'in yolunda
Yeri cennettir**

LAÇ DERESİ

(2. Varyant)

**Toprak toprak toprak
Aman ne yaman toprak
Toprak toprak toprak
Aman ne de yaman toprak
Asker sükün etmiş etrafımız çevrili
Demenan ve Haydaran yiğitliğine
Kimse kêm söz söyleyemez
Lakin fazladır geçit vermiyor Türk askeri
Vuruşup öldürüyoruz birbirimizi
Munzur Çayı cesetlerle doldu
Ve kırmızıdır yüzü
Vuruşuyoruz alın alına
Feryat ve figan sesleri her yanda
Yankılanıyor dağlarda**

**Yansın Laç Deresi
İbiş'im geçittir geçit
Dövüşün kardeşler dövüşelim
Bu aşiret kavgası değil
Kırmaclarla zalim Türklerin kavgası
Çekingenlik göstermeyin sakın
El bize kötü söz söylemesin
Gelip konsun Phepug Kuşu⁹⁸ şuraya**

⁹⁸ Phepug Kuşu: Guguk Kuşu. Dersim'in acıklı öten Efsane Kuşu.

İnleyip ötsün gençlerimiz için İnleyip ötsün

**Vurulmuş Qemerê Heseni
Yatıyor mağaranın önünde
Yiğidim aslanların aslanı
Hesê Khali kavgaya girdiğinde
Omuzlarında dönüyor beşlilerle
Hemê Civê Khêji ise
Orduların taburların dengi
İbiş sırtını yaslamış
Pir Hatun Tepesi'ne Hem dövüşüyor Hem
de türkü söylüyor**

**Zalim sen üç tabur asker
Sürmüşün üzerimize
Eh ne de olsa din İslam'dır İslam
Allah'ın izniyle bu kêz
Ordunla dövüşeceğim
Geride askerinden
Tek bir nefer bile
Bırakmayacağım**

**İbiş'im yansın Laç Deresi'nin kavşağı
Kuşatılmışız dört bir yandan
Çekinmeyin dövüşün candan
Zaten almışız atalarımızın intikamını
Lakin kırmakla tükenmiyor
Meret devletin ordusu
Bizden kim ölürse bu dağda
Yeri cennettir cennet
Dövüşüyoruz Laç için
Güneş asılı kalmış gökyüzüne**

**Ah oldu oldu oldu İbiş'im oldu
İbiş'im elini kolunu sallayarak
Dalmış taburun içine
Önün asker dolu**

**Taşın arkasına çevir yönünü İbiş'im
Yavrum önünde asker
Atla kayaların arkasına
Mavzer kurşunu değince İbiş'ime
Türk Ordusu hemen girdi Laç'a
Kim annene babana götürsün
Ciğerim ölüm haberini
Dövüşün dövüşelim Babam diyor İbiş
Bırakmayın cesedimi birlikte götürün
Biliyorum ağırdır evlat acısı
Bugün bizi zorlamıştı ordunun Peter kolu
İbiş vurulunca
Türk askeri hemen girdi Dere'ye
Allah aşiretlerin ocağını söndüre
Hainlik ettiler bize hainlik
Sey Khali diyor İbiş'im sen ölme
Senden sonra yiğitlik yapmaz bize kimse**

**Laç'ın önü İbiş'im
Gün değmez yamaca
Yavrum sıyırmış kollarını
Dalmış tabura
Yavrum acele etme
Öne atılma erken ölme
Bu zalimin askeri çok
Dünyayı kızgın bir saca
Çevirmiş tepemizde
Ocağı sönesice aşiretler
Katlimizi eylemişler paraya pula**

**Unutmayın ordu işimizi bitirince
Yarın sıra gelecek size
Sizin de haliniz
Benzeyecek Ermenilerin'kine
Allah da bilir ki biz savaşıp
Yedi ceddimizin öcünü almışız**

**Bu dağlarda ölmek
Hem keyif hem de saltanattır bize
Bu dağlarda ölmeyi sorarsanız
Hem onur hem de erdemdir bize**

LAÇ DERESİ

(3. Varyant)

**Ah halimiz halimiz
Yamandır halimiz
Orduyu göndermiş üzerimize
Bir yerde çıkış yolu vermiyor bize
Hele bir varın Laç Deresi'ne
Toz ve Duman içinde
Hele bir varın Laç Deresi'ne
Feryat figan içinde**

**Allah aşiretlerin ocağını söndüre
Allah kurtarsın demiyor kimse bize
Ordu işimizi bitirince
Yarın sıra gelecek size
Sizin göçünüz tıpkı
Benzer Ermenilerinkine
Ordu işimizi bitirince
Yarın sıra gelecek size
Şimdi ordu öldürdü mü bizi
Sizden geride kalanı
Sağ bırakmaz dönüp de**

**Qemerê Heseni
Mağaranın önünde vurulmuş
Yiğidime aslanıma bir bakın hele
Hesê Khali kavgaya tutuşmuş
Geri dönüyor sırtında beşlilerle
Hemê Cîvê Khêji sorarsanız
O orduya ve tabura bedeldir**

İvisê Sey Khali⁹⁹

Pir Hatun Tepesi'nde

Hem dövüşüyor

Türkü söylüyor hem de

Ordu komutanı

Anabar Tepesi'nde

Dürbünle bakıp

Durun hele diyor

Ben bir İbiş'i dinleyeyim

Hele İbiş ne diyor bize

İbiş diyor zalim

Üç tabur asker sürmüşsün üzerimize

Bu kez ordunla dövüşeceğim

Allah izin verirse

Askerinden tek nefer bile

Sağ koymayacağım geride

Laç Deresi önünden İbiş'im gidersin

Bugün zorlamış Peter tarafının kolu

Dom dom kurşunu değince İbiş'ime

Al kan damladı bedeninden

Dom dom kurşunu değince yiğidime

Asker ondan sonra girdi Dere'ye

Ciğerim kimse yok ki

Anana babana bu kara haberi götüre

Bu zalim bugün göz açtırmıyor bize

Dünyayı ateşten sac yapmış başımıza

Laç Deresi önünde İbiş'im zordur

Hele bir varın Laç Deresine

Güneş durmuş gökyüzünde

Allah da bilir ki biz iyi dövüşmüşüz

Yedi göbek sülalemizin öcünü almışız

⁹⁹ *İvisê Sey Khali: Kali'nin oğlu İbiş. İyi bir keman ve ses ustası. Laç direnişinin en genç şairi ve savaştısı.*

**Bu dağlarda ölmek
Hem keyiftir hem de saltanattır bize
Bizden Laç Deresi'nde kim ölmüşse
Kim şehit olmuşsa bizden
Ahirette yeri cennettir
Kim ki bizimle ölmüşse bu dağlarda
İmam Hüseyin'in yolunda
Yeri cennettir
LAÇ DERESİ
(4. Varyant)**

**Halimiz halimiz halimiz
Yamandır bizim halimiz
Salmışlar askeri üzerimize
Bizim etrafımız kapalı
Halimiz halimiz halimiz
Ne olacak halimiz
Salmışlar askeri üzerimize Yol vermiyor bize**

**Biz Demenanlılar'ın ölümünü
Aşiretler rüşvete çevirmişler
Kardeşler dövüşün dövüşelim
Ölüm yiğitlerin işidir
Ey Aşiretler unutmayın ki
Biz Demenanlılar'ı yok ettikten sonra
Yarın da sizin durumunuz Benzer Ermenilerinkine**

**Gidin Laç tepesinden bir bakın
Her taraf acıdır dumandır
Yıkılsın Aşiretlerin bahtı
Kimse Allah kurtarsın demiyor bize
Gidin Laç Tepesi'nden bir bakın
Güneş Gökyüzünde asılı kalmış
Şu Allah'ın dünyasını sorarsanız Ne yalancı güvensiz
dünyaymış**

Derttir derttir derttir
Bu ne çekilmez bir derttir
Qemerê Heseni
Vurulmuş mağaranın önünde
Ah yığidim korkusuzdu
Derttir derttir derttir
Bu nasıl dermansız bir derttir
İvisê Sey Khali dalmış taburun içine
Hem dövüşüyor
Hem birlikte türkü söylüyor

Zalimler etrafımızı Kışlalar'la¹⁰⁰ çevirmiş
Dünya başımızda olmuş kızgın sac
İbiş'im vurulduktan sonra
Asker yeni girdi Laç'a
Biz döğüşlük dostlar
Yedi ceddimizin intikamını aldık
Bizden kim ki Laç'ta ölürse
Ahirette yeri cennettir cennet

Gidin Laç Deresi'nin Tepesi'ne bakın
İçi kör karanlık dumandır
Yıkılsın Aşiretlerin tahtı
Kimse Allah kurtarsın demiyor bize
Gidin Laç'ın Tepesi'ne bakın
Gökyüzünde Güneş tutuklu kalmış
Allah'ın bu dünyasını sorarsanız
Yalancı ve itibarsız bir dünyaymış

LAÇ DERESİ

(5. Varyant)

Halimiz halimiz halimiz
Halimiz yamandır
Halimiz halimiz halimiz
Halimiz bugün ne de yamandır

¹⁰⁰ Kışla: Askerlerin toplu olarak barındıkları büyük yapı.

**Ordu kalabalık gelmiş
Etrafımız kapalı
Ah çoktur asker
Hiçbir yerden bize yol vermiyor
Gidin Laç Deresi'nin tepesine bakın
İçi duman ve sistir
Gidin Laç Deresi'ne
Dövüşüyor yiğitlerimiz çığlık çığlığa
Her yer feryat figan içinde
Ve çığlık çığlığa
Çarparak parçalanıyor
Laç Deresi'nde hayatlarımız
Allah Aşiretlerin ocağını söndüre
Kimse Allah kurtarsın demiyor bize**

**Yansın Laç Deresi
Laç Deresi İbiş'im geçittir
Dövüşün kardeşler dövüşün
Bu kavga
Aşiretlerin kavgası değil
Kırmanclar'la
Zalim Türklerin kavgasıdır
El verin birbirinize
Yoksa yabancılar yadırgar bizi
Phepug Kuşu gelip konsun
Ötsün gençlerimiz için
Qemerê Heseni
Vurulmuş mağaranın önünde
Vay be benim aslanım yığidim
Hemê Cîvê Khêji sorarsan
Orduların taburların dengi
Bir taraftan vuruyor
Orduya aman vermiyor
Diyor dövüşün dövüşelim
Ölüm yiğitlerin işidir
Hüseyin Ağa ile sağ kaldığımız müddetçe**

**Dağı Aşiretlere ve Devlete teslim etmeyiz
 Haydaran ve Demenan yiğitliğine
 Kimse kem söz söyleyemez
 Türk ordusu çoktur
 Hiçbir yerde yol vermiyor bize
 Biz öldürüyoruz birbirimizi
 Munzur Çayı ölü ve ceset taşıyor**

**Hesê Khalê Gonci'yi sorarsanız
 Benim Aslan parçam
 Kavgaya girdiğinde
 Fır dönüyor ordunun etrafında
 Geliyor silahlar omuzunda
 Akşam olduğunda**

**Alio Qız¹⁰¹ Mirzê Sili'nin oğlu
 Allah bilir ki aç kurt gibidir
 Benim İbiş Ağam
 Dayamış sırtını Pir Hatun Tepesi'ne
 Hem dövüşüyor yiğitçe
 Hem de türkü söylüyor birlikte
 Komutan sırtını dayamış
 Anavare Tepesi'ne
 Zalim dürbün ile izliyor bizi
 Diyor İbiş'in sesi geliyor
 Dinleyin hele İbiş'im ne diyor
 İbiş diyor zalim
 Sen bugün üç ordu göndermişsin üstümüze
 Demiyorsun ne de olsa din İslam'dır**

**Laç'ın önü İbiş'im yokuştur
 Laç'ın önü yiğidim yokuştur
 Savaşıyor yiğitlerim Laç'ta**

¹⁰¹ Alio Qız. Küçük Ali. Süleyman Oğlu Mirzali'nin oğlu. Laç teslim alındıktan sonra dağlara çıkar. Esir düştüğünde diri diri gömülerek öldürülür. Welîyê Wuşênê İmami, üzerine bir ağıt yakmıştır. Bu ağıt kitabın 2. Cildinde yer alacaktır.

**Asılı kaldı Güneş gökyüzünde
Ahmet Ağa dalmış orduya öldürüyor
Diyor Allah bana izin verirse
Nefer bırakmam senin ordunda
Allah için söyleyin
Biz intikamını aldık yedi ceddimizin
Bizden kim ki Laç'ta şehit olursa
On İki İmamlar Günü'ndeyiz
Yeri cennettir ahirette
Kêm söz söylemeyin Yiğitlerin arkasından
Allah için söyleyin
Döğüşmüşüz biz
Almışız yedi ceddimizin intikamını
Vuruyoruz vurmuyoruz
Devletin ordusudur bitmiyor**

**Ah be Laç'ın önü
İbiş Ağam tehlikeli yamaçtır
İbiş Ağam kollarını sıvamış
Dalmış ordu ve taburun içine
Acele etme İbiş Ağam
Öne atılma erken ölme
Ah dünyaya bakarsan yalancı dünya
Ordu ve milisler gelmişler üzerimize
Dünyayı başımızda çevirdiler kızgın saca Ordu zorluyor ah İbiş
Ağam
At kendini taşın arkasına
Bugün hücumla geçmiş
Peter'den ordu
Domdom kurşunu
Değdikten sonra İbiş'ime
Ordu hemen girdi Laç Deresi'ne
Kim annene-babana götüre
Ah oğul bu kara haberi
Kim annene-babana götüre
İbiş Ağam ah aman bu haberi**

**Demenanlılar'ın kırımı eski acılarıdır
 Evi yıkılsın hain Aşiretlerin
 Biz Demenanlılar'ı kırdılar rüşvetle parayla
 Söyleyin aşiretlere
 Biz Demenanlılar'ın işi bittikten sonra
 Yarın bürgün sizin de sonunuz
 Ermenilerin sonu gibi olacak**

**İbiş dönüp diyor
 Ahmet Ağa durma
 Aşiret sana emanet
 Götür başka yerlere
 Biz döğüştük
 Aldık yedi ceddimizin intikamını
 Dağ ölümünü sorarsan
 Saltanattır bize**

**Qemerê Heseni vurulmuş
 Mağaranın önünde
 Vay be aslanım yiğidim
 Hesê Khali giriyor kavgaya Sirtında beşlilerle dönüyor
 İbiş dayamış sırtını
 Pir Hatun Tepesi'ne
 Hem dövüşüyor
 Hem de türkü söylüyor
 Sen üç ordu saldın üstümüze
 Hele dur din İslam'dır diyor
 Dövüşürüz Allah'ın izniyle
 Bir nefer bırakmayız ordundan
 LAÇ DERESİ
 (İvisê Sey Khali) (6. Varyant)**

**Yansın Laç Deresi
 İbiş'im yamaçtır
 Ordu kalabalık gelmiş
 Etrafımız sarılı**

**Birbirinizden ayrılmayın
Biz almışız yedi ceddimizin intikamını
Vuruyor vurmuyoruz
Devletin ordusudur bitmiyor
Kim ki bizden ölürse Yeri cennettir**

**Laç için dövüşüyoruz
Gökyüzünde Güneş durmuş
Ordu var önünde
Babam at kendini taşın arkasına
Dom dom kurşunu değdiğinde İbiş'ime
Türk askeri hemen girdi Dere'ye
Kim annene babana götüre
Ciğerim bu kara haberi
Baba dövüşün biz dövüşelim diyor
Cenazemi bırakma yerde götür birlikte
Dayanmaz hiçbir yürek bu dünyada
İlle de ciğer acısına
Zorlamış bugün
Peter'den askeri birlik
Vurulduktan sonra İbiş'im Girdi Türk askeri Dere'ye**

**Laç'ın önü İbiş'im dik yamaç
Sıyırmış kollarını oğlum
Dalmış taburun içine
Oğul acele etme
Atılma öne erken ölme
Ordusu çoktur zalimin
Ateşten saca çevirdiler dünyayı bize LAÇ DERESİ
(7. Varyant)**

**Halimiz halimizah
Yamandır halimiz
Devletin ordusu gelmiş
Kapalı her yanımız
Allah söndürsün ateşini**

**Dersim Aşiretlerinin
Kimse Allah kurtarsın demiyor bize
Karşılıklı vuruyoruz birbirimizi
Munzur Çayı taşıyor insan cesetlerini
Dövüşüyoruz Laç'ta
Her taraf yas her taraf acı içinde**

**Qemerê Heseni
Vurulmuş mağaranın önünde
Vay be benim yiğidim aslanım
Hesê Khali kavgaya girdiğinde
Getiriyor Beşlileri sırtında
Hemê Cıvê Khêji'yi sorarsanız
Ordu ve taburların dengi
İbiş sırtını dayamış
Pir Hatun Tepesi'ne
Hem dövüşüp
Hem türkü söylüyor
Sen üç oldu salmışsın üzerimize
Nede olsa din İslam'dır diyor
Allah'ın izniyle doğuşurüz
Bir tek nefer bile bırakmam ordundan Yansın Laç Deresi İbiş'im
yokuştur
Ordu kalabalık sarmış dört bir yanı
Birbirinize kızmayın
Öcünü almışsınız yedi ceddimizin
Vuruyor vurmuyoruz
Devletin ordusudur bitmiyor**

**Laç için kavga ediyoruz
Güneş durmuş gökyüzünde
Alay Komutanı yaslanmış
Anavare Tepesi'ne
Dürbünle etrafı izliyor
Diyor İbiş'in sesi geliyor
Bilmem hakkımızda ne söylüyor**

**İbiş diyor Allah canımı almazsa
Ordundan bırakmam bir tek nefer**

**Yansın Laç Deresi İbiş'im geçittir
Döğüşün kardeşler
Bu aşiret kavgası değil
Bu kavga Kırmancılar'la
Zalim Türklerin kavgasıdır Birbirinize hainlik etmeyin
Yabancılar yadırgar bizi
Phepug Kuşu gelip otursun
Ötsün geçlerimiz için
Onlar bizi kırıp bitirdiklerinde Yarın bürgün sizin göçünüz de
Olaçak Ermenilerin göçü gibi
Dom dom kurşunu değdi İbişime
Asker akın akın girdi Dere'ye
Kim anne babana götüre
Ciğerim bu haberi
Benim ölümümden sonra
Bu Aşiret kaç para eder
Bugün zorlamış asker Peter yönünden**

**Laç'ın önü İbişim çetin yamaç
Oğlum sıyırmış kollarını
Dalmış ordunun içine
Oğul acele etme
Öne atılıp erken ölme
Bu zalimin ordusu çoktur
Ateşten saca çevirdiler dünyayı bize Yıkılsın hain Aşiretlerin tahtı
Kırımımızı getirdiler paraya rüşvete**

**Döğüşmüş almışız
Yedi ceddimizin öcünü Dağda ölmeyi sorarsan
Bize keyif ve saltanatır
Bizden kim ölürse
İmam Hüseyin'in başı olsun ki
Yeri cennettir**

LAÇ DERESİ**(İbiş'in Ağıtı)****(8. Varyant)**

**Dedim yamandır Allah'ım yamandır
 Dersim'in kavgası ne de yamandır
 Öyle ki kardeş kardeşin üzerine ifade veriyor
 Vay be vah vah vah amanım vah
 Ah be vah vah vah amanım vah
 Vay be vah vah vah kara gün vah**

**Dedim çıktı bulutlar kızıla dönerek
 Dedim çıktı bulutlar kızıla dönerek
 Dolaştılar Dersim'in üzerinden
 Diyorlar kırk genç kız birlikte
 Tutuşmuşlar el ele
 Bırakmışlar kendilerini Munzur'a yiğitçe**

**Hele bir gidin bakın çoluk çocuğa
 Her yer feryat ve figan içinde Qemerê Heseni vurulmuş
 Uzanıyor mağaranın önünde
 Hele bir bakın yiğidime aslanlar gibi**

**Diyorlar dinleyin bir hele
 İvisê Sey Khali'nin sesi geliyor Hele Mirimiz ne diyor ah
 İvisê Sey Khali sırtını dayamış
 Pir Hatun Tepesi'ne
 Hem dövüşüyor hem türkü söylüyor
 İbiş Ağam ordu üzerine geliyor
 Kendini at taşın arkasına
 Bugün hücumla geçmiş
 Peter'den gelen ordu güçleri
 Dom dom kurşunu değdi İbişime
 Ordu hemen girdi Dere'ye
 Bilmem kim götürsün annene bu haberi
 Ah be vah vah vah amanım vah
 Vay be vah vah vah kara gün vah**

**İbiş Ağam vatanın önünde giden
Çetin bir yamaçtır
Oğlum sıyırmış kollarını
Girmiş taburun içine
Dedim oğul acele etme
Öne atılma erken ölme
Türk ordusu kalabalıktır
Dünyayı üzerimizde çevirmiş kızgın saca
Ah be vah vah vah amanım vah
Vay be vah vah vah kara gün vah**

LAÇ DERESİ

İvisê Sey Khali-(GİNİYE)¹⁰²(9. Varyant)

**Halimiz halimiz halimiz
Ah yamandır halimiz
Otuz iki alay üzerimize gelmiş
Etrafımız çevrili çıkış yok
Top ve mitralyözlerle
Üzerimize yürüdüler
Önümüz tufan ve duman
Önümüz duman üstümüz tufan
Hele gelin Laç Deresi'ne Her yanı feryat figan**

**Yıkılası Laç Deresi
İbişim geçittir
Diyor bu aşiret kavgası değil Baba
Ah devletlerin savaşı
Allah yıksın aşiretlerin evini
Kimse Allah kurtarsın demiyor bize
Bizim katlimizden sonra
Sonunuz benzer Ermenilerinkine
Kafir ordusunu sürmüş üstümüze Yollar kapalı geçit vermiyor
bize**

¹⁰² Demenan Aşiretine ait bir köy.

Qemerê Heseni vurulmuş
Yiğidim aslanların aslanı
Ali Ağa'yı kolla ve koru
Aşiretin ağalığı onda kalsın
İbişim hem çarpışıyor
Hem de türkü söylüyor
Ah oldu oldu İbiş'im oldu
Baba aşiretler ihanet etti diyor
Toplanıp gidip milis yazılmışlar
Askeri arkasına alıp önüne geçmişler
İnsanın eli varmıyor Babam
Ah ne tatlıdır Kırmanciye
Halimiz halimiz halimiz
Ah yamandır halimiz
Zalim ordusunu sürmüş üstümüze
Sarmış Demenan etrafını
Vuruşun sonu ölüm olsa da
Bugün On İki İmamlar günüdür
Dayanın ileri atılın
Bu dava Demenanlılar'ın Namus davasıdır

Yıkılası Laç'ın önü
İbişim dar bir geçit
Siperlerde ısınmış silahların namluları
Ah Güneş durmuş gökyüzünde
Vuruşun kardeşler vuruşalım
Bu ölüm bize saltanattır
Kemiklerimiz gurbette gömüleceğine
Silahlarımızın arkasında ölürsek Bu vatan bize cennettir

Oğul Laç Deresi ciğerim çetindir
İbişim elini kolunu sallamış
Dalmış taburun içine
Sey Khali diyor acele etme
Oğul oğul geç öl
İbişim vurulduğunda

Asker peşinden girdi Dere'ye
Babama söylemeyin zordur bu haber
Babam dayanamaz
Zordur evlat acısı
Yoldaşlarıma söyleyin
Cenazemi birlikte götürsünler
Oldu oldu ciğerim oldu
Sey Khali diyor oğul
Senin ölümünden sonra
Karanlığa gömüldü dünyam
Demenanlılar girmiş kavgaya
Ah aslanlarım yiğitlerim
Silahlarımızın arkasında ölürüz
Razı değiliz sürgüne gurbete
Atalarımızın mezarları var Dolu Bava'da¹⁰³
Sultan Bava¹⁰⁴ ve Kutu Dağı'nda
Oğul senin eski mekânın Laç Deresi
Sırtımda büyüttüm yeğenimi
Adı sanı İvisê Sey Khali
Kılam söylüyor dayısı¹⁰⁵
Weliyê Wuşênê İmami LAÇ
DERESİ

(10. Varyant)

Burası Laç Deresi
Kardeş derindir
Dövüşüyorlar içinde
Tozdur dumandır
Hele gelin biz ile
Laç Deresi'ni görmeye
Phepug Kuşu ötsün bize
Hele gelin biz ile

¹⁰³ Dolu Bava: Dersimliler'in kutsal saydığı bir Dağ ve bölge adı.

¹⁰⁴ Sultan Bava: Dersimliler'in Kutsal saydığı bir Dağ adı.

¹⁰⁵ Dayısı: Burada şair kendisini kastediyor. Çünkü İbiş'in annesi şairin yakın akrabasıdır, amcasının kızıdır.

Laç Deresi'ni görmeye
 Phepug Kuşu ötsün bize
 Topuyla tüfeğiyle
 Gelmişler üstümüze
 Dere tozdur dumandır
 Topuyla tüfeğiyle
 Gelmişler üstümüze
 Dere tozdur dumandır
 Altmış iki uçakla
 Gelmişler üstümüze
 Güneşin ışığı görünmüyor

Hey İvisê Sey Khali
 Hem dövüşüyor
 Hem de türkü söylüyor
 Hey İvisê Sey Khali
 Hem dövüşüyor
 Hem de türkü söylüyor
 Komutan etrafını sarmış
 Karşısında ona bakıyor
 Hey hey hele dinleyin
 O İbiş ne diyor
 İbiş diyor Allah el verirse bana
 Düşman askerlerinden
 Tek nefer bırakmam
 İbiş tüfeğini eline alıp Dalmış Taburun içine
 Geri dönüyor elinde Makineliyle Dere'yi sorarsanız
 İçi tozdur dumandır
 Aşiretlerden kim erken yetişirse
 Devlete yolları gösteriyor
 Aşiretler rahat durun
 Bu defa sizi göç ettirirler
 Tıpkı Ermenilerin göçü gibi
 Laç Deresi'nde çektiğimiz sıkıntı
 Phepug kuşu bizim için ötsün
 Hesê Gêwe'yi sorarsan

**Dalıyor Taburun arasına
Feryat figan sesiyle
Hüseyin Ağa'yı sorarsan eski ağadır
Cibrail oğlu Ahmet'i sorarsan
Tur dönüyor ordunun etrafında**

**Laç Deresi kardeş derin vadi
Laç Deresi ah kardeş derin vadi
İbiş elini kolunu sıvamış
Taburun arasına dalmış
Oğul acele etme
Baba sana kurban
Sakın erken ölme
Anası diyor Allah'tan dileğim
Oğlumun ölümü yalan olur
Babam arkadan sarmışlar
Kendini kayanın arkasına at
Babası kurban kendini şaşırma
Dolaş kayanın arkasını
Oğlumun suratından
Kırmızı kan akıyor
Yıkılası Laç Deresi
Ah kardeş gidersin çetindir
Dağlarda savaşıyoruz
Bize saltanattır
Dağlarda savaşıyoruz
Bize saltanattır
Silahımızın arkasında ölürsek
Yerimiz cennettir
Silahlarımızın arkasında ölürsek
Yerimiz cennettir
Dövüşün biz dövüşelim
Biz öcümüzü almışız
LAÇ DERESİ
(11. Varyant)**

Ah vatan vatan
Anne vatan ne tatlıdır
Çarpışıyoruz vatan için
Anne sisli ve dumanlıdır
Uçaklar gökyüzünde uçuşuyor
Anne her yer gölgeye dönmüş
Aşiretler birleşip silah kuşanın
Anne bu iş yiğitlerin işidir
Allah aşiretlerin ocağını söndüre
Girmişler ordunun önüne
Kimse Allah kurtarsın demiyor bize

Yıkılası Giniye önü
İbişim girmiş yamaca
Önünde asker var
Mevzilerinin üzerine koşma
Kayanın arkasına at kendini
Anne bu dert beni yemez
İnsanlar düşmüş askerin önüne
Mevzilerimizin yerini
Tek tek gösteriyorlar askere
Sure'nin torunu Mustafa
Dayı sık silahı kolla
Yeğenin topu yuvarlasın
Silahı böyle hedefe doğrult
Bırakma kâfir beni öldürmesin
Hesê Gêwe diyor
Çarpışın çarpışalım
Bizden sonra kimse silah kuşanmaz
Anne ah aman
Bizden sonra kimse silah kuşanmaz
Anne ah aman
Biz ceddimizin intikamını almışız
Demenan Aşireti'ni
Kimse küçümsemesin
Kemikleri demirden

**Aslanlar gibi
O nasıl yığittir ki
Tam üç yıldır
Devletlerle çarpışıyor
İbişim hem çarpışıyor
Hem de türkü söylüyor**

**Yıkılası Giniye
Önünde giden yamaçtır
İbişim katmış önüne askerleri
Koymuş Anavare yamacına
İbişim katmış önüne askerleri
Koymuş Anavare eteğine
Bugün asker zorlamış bizi
Dostlar Peter tarafının kolu
İbişim vurulduğu gün
Sustu aşiretin silahı
Diyor dostlar Allah'ını seven
Babama sakın götürmesin
Benim vurulma haberimi
Zordur kimse dayanamaz
Çok acıdır evlat acısı
Allah evini yaksın aşiretlerin
Kellemizi hükümete götürüp
Zalimler paraya çevirmişler anne Yıkılası Giniye önünde
İbişim giden patika yol
Anne bugün mağaranın kapısında
Vurulup elleri bağlanmış
Kamer'in Süleyman'ın
Anne nasıl anlatayım
Yığidim aslanların aslanı
Baba vallahi kapısını çekip
Odasına kilit vurmuş
Süleyman Ağa
İnsanları yıkılasıca evde
Yapayalnız bırakmıtılar**

Aşiretlerin ihaneti çoktur
Bizi bu zalimin elleriyle
Bizi göç ettirdiler
Koydular çevliğin bataklığına
Alayı sürmüşler üstümüze
Taburları dizmişler arka arkaya
Etrafımıza da dizmişler
Ağır makineli tüfekleri
Öldürüldüğünüze çok üzölmeyin
Ölümünüzden sonra bütün aşiretler
Öldürüldü yok edildi
LAÇ DERESİ AĞITI
(Demenan Ağıtı) (12. Varyant)

Halimiz halimiz halimiz
Ne de yamandır halimiz
Halimiz halimiz halimiz
Ne yamandır halimiz
Ordu sürölmüş üzerimize
Kapalı her yanımız
Gidin Laç Deresi'ne bir bakın
Her yanı feryadı figan
Gidin Laç Deresi'ne bir bakın
Yiğitlerim çarpışıyor
Her yanı figan ve duman
Allah aşiretlerin ocağını söndüre
Kimse Allah kurtarsın demiyor bize
Yıkılsın Aşiretlerin tahtı
Kimse Allah kurtarsın demiyor bize
İbiş Ağam diyor
Vuruşun biz vuruşalım
Ölüm yiğitlerin işidir
Ah evi yanasıcanın ordusu çoktur
Vuruyor vurmuyoruz ki
Yıkılasıca çoktur bitmiyor
Hele gelin Kamer'in Hasan'ı

Mağaranın önünde vurulmuş
 Benim yiğidim aslanların aslanı
 Cibrail'in Oğlu Ahmet dövüşüyor
 Akşamdan akşama omzunda
 Beşlilerle dönüyor
 Khalê Gonci'nin Hasan'ını sorarsanız
 Yiğidim aslanların aslanı
 Ordunun etrafında tur atıyor
 Küçük Ali Hemê Mirzê Sılı'nın oğlu
 Allah bilir ki kurt gibi
 İbiş Ağam yaslamış sırtını
 Pir Hatun tepesine
 Hem çarpışıyor hem türkü söylüyor
 Ah yıkılası Anavare ormanında
 Kalles dürbünden bakıyor
 Dinleyin İbiş Ağamın sesi geliyor
 Yiğidim orduya nasıl cevap veriyor
 İbiş diyor üç ordu sürmüşsün üstümüze
 Demiyorsun ki din İslam'dır
 Allah izin verirse dövüşeceğim
 Bu kez ordudan
 Bir nefer bırakmayacağım
 Aşiretlere söyleyin
 Umudunu Demenanlar'dan kestiğinde
 Yarın bürgün sizin sonunuz
 Benzeyecek Ermenilerin'kine

Laç'ın önü İbiş Ağam
 Dar bir geçit
 Laçın önü yiğidim
 Dar bir geçit
 Gidin bakın Laç Deresi'ne
 Güneş asılı kalmış ökyüzünde
 Bizden Laç Deresinde kim ölürse
 On iki İmamlar Günü'dür
 Ahirette yeri cennettir

**Yiğitlerin arkasında kötü konuşmayın
Dövüşmüşüz yedi göbek intikamını almışız
Vuruyor vurmuyoruz ki
Devletin ordusudur bitmiyor**

**Ah Laç'ın önü
İbiş Ağam tatlı bir yamaç
İbiş Ağam sıyırılmış kollarını
Dalmış ordu ve taburun içine
Acele etme İbiş Ağam
Öne atılma erken ölme
Çoktur hükümetin ordusu
Dünyayı üstümüze kızgın saca çevirdi
Annesi diyor Allah'tan dileğim varsa
Dertli anasının yakarışı kabul olur da
Bu kez alan olur
İbiş Ağamın ölüm haberi
Ordu zorlamış
Ah İbiş Ağam
Siper al koru kendini
Dön taşın arkasına
Bugün hücumla geçmiş
Peter kolunun ordusu
Gelin aman bu zulme bakın
Kalles kurşun değdiğinde İbiş Ağama
Ondan sonra ordu girebildi Dere'ye
Kim annene babana götüre
Oğul ah bu kara haberi
Kim annene babana götüre
Ah İbiş Ağam
Ah aman bu kara haberi
Biz Demenanlılar'ın kırımını
Acıların en eskisidir
Aşiretler sattılar bizi
Rüşvetle parayla
Biz Demenanlılar'ın kırımını**

**Rüşvetle parayla yaptılar
LAÇ DERESİ
(Vatisê 13ine)**

**Burası Laç Deresi'dir
Kardeş dar bir geçit
Dövüşüyor Demenanlılar
Her taraf sis ve duman
Hele bir gelin görün
Bizim ve Laç'ın
Çektiğimiz acıları
Bizim için ötsün Phepug Kuşu
Hele bir gelin görün
Çektiğimiz acıları
Bizim için ötsün Phepug Kuşu
Topla tüfekte
Geldiler üzerimize
Dere sistir dumandır
Toplalarla tüfeklerle
Geldiler üzerimize
Dere sistir dumandır
Atmış iki savaş uçağıyla
Saldırdılar bize
Görünmüyor Mübareğin¹⁰⁶ ışığı
Yiğidim İvisê Sey Khali
Hem çarpışıyor
Hem türkü söylüyor birlikte
Hem çarpışıyor
Hem türkü söylüyor birlikte
Kumandan sarmış etrafını
Karşıdan İvis'e izliyor
Beyler durup bir dinleyin
Hele İvis bize neler söylüyor
İvis cevap verip**

¹⁰⁶ Mübarek. Burada Güneş anlamında kullanılıyor

**Hakk izin verirse diyor
Düşman askerinden
Bir tek nefer bırakmayacağım
İvis kapmış silahını
Dalmış taburun içine Dönüyor elinde makinalarla
Uğursuz Dere'yi sorarsan
İçi sistir dumandır
Evi yıkılası aşiretler
Kim erkenden yetişiyorsa
Demenanlıların yolunu yordamını
Tarif ediyor Hükümet güçlerine
Hey Aşiretler rahat durun
Bu sefer sizin de göçünüz
Ermeni göçü gibi olacak
Hele bir gelin görün
Bizimle Laç'ın
Çektiğimiz acıları
Ötsün halimize Phepug Kuşu
Hesê Gêwe'yi sorarsanız
Dalar Taburların içine
Gelir feryat figan sesleri
Sorarsanız Wuşên Ağa'yı
O eski Ağalardandır
Sorarsanız Hemedê Civraili
Aman vermez Orduya
Tur atar döner etrafında**

2 - MISTEFAYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ¹⁰⁷ AĞITI

-ÖLÜLER DERESİ-

¹⁰⁸

*Kafirler toplamış ordularını
Kars'ın Alayı'nı
Sürmüşler üzerimize
Zalimler toplamışlar
Genç ve yaşlılarımızı
Dizmişler ağır makinelerin
önüne*

MUSTAFAÊ WUŞÊNÊ İMAMİ AĞITI'NIN ÖYKÜSÜ

Weliyê Wuşênê İmami, Tercan'dan Kemah'a, Kemah'tan Varto'ya kadar acıların, sevinçlerin türküsünü yakarak, baharın resmini yapan gezgin bir ressam edasıyla dolaşıp duruyordu. Acılarla yoğrulmuş Dersim coğrafyasının yakın tanıklığını yapıyor, hafızasına kaydediyor ve gittiği her yerde hafızasındaki resme eklemeler yapıyordu. Öyle ki yeryüzünün en geniş tuvali onun zihnindeydi.

Evinde çok az kaldığından ötürü çocuklarıyla da az zaman geçiriyordu. Hayvancılık ve arıcılıkla, ev ustalığıyla, marangozlukla uğraşmasına rağmen, zamanının önemli bir bölümünü, tıpkı bir derviş edasıyla dolanarak, yüreğinden kopan ezgileri halkının gönlüne nakşediyordu. Öte yandan da ailesinin eli kolu ve her şeyiydi. Bütün bu kültür taşıyıcılığından arta kalan zamanlarda ise rençperdik yapıyor; tarla ekip biçiyor, davar

¹⁰⁷ Mistefaê Wuşênê İmami. İmam'ın Oğlu Hüseyin'in Oğlu Mustafa. Veli'nin Hırsız Pınar Köyü'nde öldürülen kardeşi.

¹⁰⁸ Ölüler Deresi: Katliamdan sonra, yöre halkı buranın adını "Ölüler Deresi" olarak değiştirmiş.

besliyor, arıcılık yapıyordu. Öte yandan duvar ustalığı ve marangozluk yaparak da hayatını kazanıyordu.

Bütün bu yeteneklerinin yanında, Welîyê Wuşênê İmami aynı zamanda bir cemaat adamıydı. Cemaatin sakinliğinde uçuşur; tane tane konuşur, anlaşılmayacak sözcüklere, cümlelere yer vermezdi. Hakkın ve hakkaniyetin yanında durur, haksız cümlelerin karşısında sarsılmaz savunuyu yapardı. Gülerken gülücüğünü içine hapsedmez, bunu kahkahaya dönüştürerek etrafa yayar.

Bu kış, Gağan¹⁰⁹ başlarken Tercan'a gitmeye karar verdi. Gağan'ı ve Hızır'ı orada geçirmeye niyetlenmişti. Tercan'da yakın akrabaları yaşıyordu. Koê Seri Köyünden göç ederken, akrabalarının bir bölümü Tercan'a göçüp, sonradan Nahiye olan Mans Bucağı'nı (Çayırlı) mekân tutmuşlardı.

Veli, Mans'da akrabalarından Kaltık Mehmet Ağa'ya¹¹⁰ meyman oldu. Aile kalabalıktı. Mehmet Ağa, çocukları, gelinleri ve torunları ile mütevazı bir yaşam sürüyor, giderek çevrede sevilen biri haline geliyordu.

Kaltık Mehmet Ağa, kapıda karşıladı Veli'yi. Önce tanıyamadı. Sonra, akrabaları İmam'a benzetti Veli'yi. "Yoksa sen Hüseyin'in oğlu musun?" diye sorarken, Veli'nin yüzüne konan gülücüklerden cevabı aldı Mehmet Ağa. Sarıldı, her iki yanağından öptü Veli'nin.

"Bu ne hal, avurtların çökmüş, zayıflamışsın, bir an tanıyamadım seni" dedi Mehmet amcası.

"Bizim ağacımız böyle amcacığım. Aha bak, aslan gibiyim. Öyle olmasa, Dersim'den buraya kadar at sürüp gelebilir miydin bu kış günü?" diyerek cevapladı Veli.

Dersim'den atına yükleyip getirdiği bal, yağ, çökelek ve cevizleri uygun yere indirdikten sonra, ikisi de derin sohbete daldılar. Müthiş bir haz almış olmalı ki, zamanın nasıl geçtiğini bile fark edemediler.

¹⁰⁹ Gağan: Dersim'de hem bir Ay adı hem de Yeni Yılın başlangıcı olarak kutlandığı bir aylık bir dönemdir...

¹¹⁰ Kaltık Mehmet Ağa: Davut Sulari'nin dedesi.

Akşam olmuş, ev adeta dolmuştu. Annesi Rinde'nin yanında ayakta duran çocuğa ilişti gözleri. On bir, on iki yaşlarında ya vardı ya yoktu. Çağırdı yanına Veli.

"Adın ne senin" dedi.

"Adım Davut" diye cevap verdi.

"Maşallah" dedi Veli, devamla "Sen kimin oğlusun?" diye sordu.

"Veli'nin oğluyum. Tanır mısın babamı? Ama babaannem bakıyor bana. Ben hep Rinde'nin yanındayım."

"Tabii ki tanırım babanı. Biz akrabayız, amca çocukları sayılırız. Ben Dersim'de kalıyorum. Böyle ara sıra biz geliriz, ara sıra da sizin aile gelir bize. Böylece de bağlarımız kopmamış oluyor. Büyüdüğünde sen de bize gel olur mu?" deyip kemanını göstererek, "Gelirsen bu kemani da öğretirim sana, sazım da var, istersen saz da öğretirim sana olur mu?"

"Benim dedem bana saz öğretiyor zaten, ben saz çalmak istiyorum, keman çalmayı beceremem" diye cevap verdi Davut.

Veli, Davut'la yakından ilgileniyor, "Bu çocuk gelecekte kendinden çok söz ettirecek, göreceksiniz" diyerek, yanından ayırmıyordu. Duruşu, ahlakı, ağırbaşlılığı ile Dedesi Kaltık'a benziyordu Davut.

Soğuk bir Gağan günüydü. Yağan kar Mans'ı beyaza boyamıştı. Bugün, Veli ve Davut için koşuşturmalı bir gün oldu. Davut çocuk, Dersim'den gelen Amcası Veli'yle sıkı giyinerek akrabalarını ziyarete götürmüştü. Veli, çoğunu tanıyordu zaten. Akrabalarına doğru yol alırken, akşamdan beri yağan kar, etkisini giderek arttırmış, evlerin hepsini adeta birbirine benzetmişti. Hava oldukça soğuktu. Karın yağışına en çok Davut sevinmişti, soğuğa aldırış etmeden. Yağan kar Davut'un içinde güzel duygular uyandırmıştı, huzur doluydu. Güle oynaya yürüyor, bazen avuçladığı karı yuvarlayıp, ağacın dallarına atıyor, karın dallarda düşüşünü izleyip keyif alıyordu. Tek tek evlere girdiler, karın oluşturduğu sessizlik ve huzur içerisinde. Karşılıklı sevindiler, öylesine sevindiler ki, bu sevgileri dağlarda yağan karlar kadar yüce ve karı eritecek kadar ateşten bir parça gibiydi.

Davut sevgiyle, Veli de içindeki çocuğu keşfederek güle oynaya, karı çığneye çığneye, yeniden evlerinin önüne geldiler

Kapının önünde yaprakları dökülen dut ağacının dalları karın ağırlığı altında yere doğru bükülmüştü. Veli, Davut'un elini tutmuş, dut ağacının yere eğilen dallarına dokunarak kapıyı açmaya çalışıyordu. Dallarından aşağı dökülen kar Veli ve Davut'un üstüne düşmüş, onları da beyaza boyamıştı. Üstlerini silkelediler, kapıyı açıp içeri girdiler. Adeta sıırıslam olmuşlardı. Davut'la Veli, şöminenin yanan ateşinin etrafında birlikte oturup, üstlerini kuruttular. Yün çoraplarını çıkarıp, suyunu sıkıp ateşin yanındaki odunların üzerine serdiler. Bir güzel ısındılar.

Gağan ayı bitmiş, Hızır Ayı dedikleri Xêlase girmişlerdi. Şubat Ayının 13'ünden sonraki ilk salı günü başlamak üzere üç gün Hızır orucunu tuttular. Perşembe günü komşuları Dilo'ya davetli oldukları için oruçlarını Dilo'nun evinde açtılar. Komşuları kendilerinden keramet bekleyebileceğini bildikleri için curalarını birlikte almışlardı.

Oruçlarını birlikte açtıktan sonra, Kaltuk ve Veli'nin Dilo'nun evinde olduğunu duyan komşular, cem tutulacağını bildikleri için evi doldurmaya başladılar. Her gelen komşu eli boş gelmiyor, lokmalarıyla birlikte geliyorlardı.

Kış olduğu için hava oldukça soğuktu. Dışarıda kar yağıyor, her içeri giren kapının önünde kendisini kardan arındırıyor, öyle içeri giriyordu.

Zaman ilerledikçe sohbet derinleşiyor, sohbet derinleştikçe de Dilo'nun Erzurum Sobası odayı ve odada bulunan canları bir güzel ısıtıyordu. Isınmaları karın bıraktığı soğuktan değildi, Kaltuk ve Veli'nin birlikte hissettirdikleri sıcacık sohbetleriydi.

Sobaya atılan meşe odunları aleve dönüşmüştü. Sohbet derinleştikçe, Kaltuk'un içindeki alev giderek harlanıyordu. Veli'ye dönen Kaltuk, "Taliplerimiz bizden keramet bekliyor Veli" diye seslendi hafifçe. "Alevlenen soba durduğu yerde alevlenmedi. Alevlenen soba, korlanmayı bekliyor. Bu da bize meydan okumadır biliyor musun? Soba daha korlanmadan alalım sazlarımızı meydana çıkaralım yeğenim. Sen zakirim ol, ben de Dervişim. Sakın ola benim yaptığımı yapma, kendin ol. Benim

yaptığımı yapman için, alevi kora, koru da buza dönüştürme Aşkına nail olup yol ehli olman gerekiyor.” Dedi.

Dılo, bir kişi görevlendirerek ortalığı süpürüp temizletti. İki kişiye kapıda nöbet tutturdu, içerdekileri tehlikeden korusun diye. Sobanın içinde yanarak çatırdayan odun seslerinden başka çıt çıkmıyordu odada.

Sazını eline alan Kaltuk sobaya yakın bir yerde bağdaş kurup, “Canlar” dedi. “Yanan bu sobadan da anlaşılacağı gibi bu Hızır gününde bizden keramet bekleniyor. Biz hem yolumuzun pirleri hem de talipleriyiz. Yolumuzu sürdürmek ve kerametimizi göstermek için sizden rızalık istiyoruz. Yolu sürdürmek için bize rızalık veriyor musunuz?”

Cemaat hep bir ağızdan, “Himmet Hakk’tan” diyerek cevap verdi.

“Madem ki bir araya gelmiş birlik olmuşuz, Hakkı çağırıp arınıp pak olmak istiyoruz, o zaman bir sorunu olanlar, kūs olanlar, birbirinden razı olmayanlar varsa, kendilerini beyan etsinler. Çünkü biz bu yolda birbirimize ikrar vermiş canlarız. Gerçekler demine Hu” dedi Kaltuk.

Kaltuk, curasının tellerine dokunmaya başladı. Peşinden Veli devreye girdi. Şelpeledikçe sazı, curasının teline dokundukça Veli, curası söz oldu inledi Dılo’nun odasında. Cüra inledikçe, Veli’nin yüreğinden doğan deyişler daha bir anlam kazanıyordu.

Demlendiler birlikte, semaha durdular kadınlı erkekli. Hu çektiler demlenirken. Deyişler, çekilen semah ve Hu sesleri, sobayı iyice kora çevirdi. Curasını iki eliyle kapan Kaltuk, kendinden geçerek korlaşan sobaya iyice yanaştı. “Ya Hızır, yetiş, kötülükleri def et, bizi yüzü suyu hürmetine bağışla” dedikçe, cemaatten “Halla Halla” nidaları, ağlama eşliğinde yükselmeye başladı. Kaltuk’un ayakları yerden kesilmişti sanki. Uçar gibiydi. Kanadı yoktu uçmak için aşktı onu uçurtan.

Kendinden geçmiş ve kendini unutmuştu Kaltuk. Gözleri kapalı halde, ruhunu seyrediyordu yalnızca. Etraftakiler, Veli dahil, nur yüklü yüzünü görüyor ama ruhunu göremiyordu hiçbiri.

Gökyüzünde süzülerek semaha duran Kaltuk, ruhunun derinliklerine dalarak kendinden geçti. Kendinden geçen Kaltuk, “Ey Erenler” dedi. “Yolunuz yol, gönlünüz kırkların gönlü olsun.”

Gökyüzünde uçarak, dünyadan kopmuş gibiydi. Curanın ritmi giderek düşüyordu. Curanın ritmi düştükçe, içi içine sığıyordu Kaltuk’un.

“Dertleriniz kum tanecikleri gibi yayılmış Mans’ın üzerine” dedi Kaltuk. “Bunu sizden başka kimse göremiyor. Düzgün elindeki اساسını her sallayışında kum tanecikleri kara dönüşüp her yeri beyaza boyuyor. Beyaz temizliktir, önünüz aydınlıktır.

Hızır binmiş Kır Atına dört nala verip imdadınıza yetişiyor. Ya Hızır, sen hazır ve nazırsın. Yoksulu, naçarı kollayıp koruyansın. Yetiş ya Hızır” dediğinde canların gözyaşları sele döndü. Odaya sığmayan gözyaşı seli, kendisine yol bularak dışarıya taşıtı.

İçindeki ışığı takip eden Kaltuk karanlığı aydınlatıyor, ruhun penceresinden dışarıya bakıp olup bitenleri ve olabilecekleri izliyordu. Ruhunun derinliklerindeki gökyüzü pırıl pırıldı. Karşıda elinde Zülfikar’ıyla gelen birini gördü. Büyülü ışığıyla deryayı aydınlatanın Oli olduğunu fark etti. Gökyüzünde sıra sıra dizili yıldızlar Zülfikar’ın ışığıyla aydınlanıyor ve tabiata göz kırpmıyorlardı.

“Ya Oli” dedi Kaltuk. “Darda ve zorda olan kullarına yardım et. Bizi şefaatten mahrum etme. Yüzündeki sevgi ve şefkat dolu gülümsemeyi bize de nasip eyle.”

Kaltuk odanın boşluğunda uçuyor ama hiç kimse bunu fark etmiyordu. Uçan da oturan da oydu. Hem her kesin içinde hem de her kesten ayırdı. Uçan ruhu, oturan bedenine geri dönerek içinde kayboldu. Sanki oturup tanrılarına yalvaran Kaltuk değildi. Kendisini havada yürüyen biri olarak gördü. Gözleri henüz kapalıydı.

Aniden kızgın bir kora dönüşen sobaya yanaştı. Elindeki curasını sıkıca kavrayarak sallamaya başladı. Her yeri titriyordu. “Ya Hızır, Kaltuk Pirimize yardım et” diye dualar ediyordu cemaat.

Kızgın kor sobaya sarılır gibi sarıldı sanki. Diliyle sobayı her yaladığında, ağlama ve dua sesleri odada iyiden iyiye

yankılanmaya başladı. İçini ve dışını saran Aşk ona ilham veriyor, ilham aldıkça da kızgın sobayı diliyle küle çeviriyordu.

“Ya Cêddim Khurêş Bava” dedi Kaltuk. “Köye doğru gelen kara bir bulut kümesini görüyorum. Allah hayra çevirsin. Bu kara bulutu dağıt ya Khurêş.

Senin bir adağın var Bertal, bunu görüyorum. Ancak senin adağın bu kara bulutu dağıtabilir” diye seslendiğinde, ağlayanlar içinde bulunan Bertal, hiçkırarak, “Pirim Kaltuk, adağım adaktır” dedi.

“Ya Hızır” dedi Kaltuk. “Kimseyi şefaatten mahrum etme” diyerek sobanın etrafında dönüp durdu. Sobanın sıcaklığı Kaltuk’un sıcaklığına teslim oldu. Hem soba söndü hem de Kaltuk. Ruhunun derinliklerinden havalanarak bir yolculuğa çıkan Kaltuk nihayet ruhu genişledi, huzura kavuşarak yere inmeyi başardı.

Veli, Kaltuk’un elindeki curasını alıp öperek döşeğin kenarına koydu. Sonra kendi curasını da yanına indirdi. Kaltuk’u her iki koltuğundan tutarak kaldırdı ve götürüp döşegine oturttu.

Cemaat kadınlı erkekli hep birlikte ayağa kalktı. Kaltuk, “Hakk, birliğimizi daim etsin. Hırsız, arsız yolumuzdan uzak tutsun. Bütün ulular gözcümüz ve bekçimiz ola. Bizi yol katarından ayırmaya. Cümlelizin lokmaları ve hizmetleri kabul ola. Allah, eyvallah” diye dua verdikten sonra, cemaat secde ederek yeri üç kez öptükten sonra, her kes yerine çekildi.

Her kes, “Ellerine, yüreğine sağlık. Ömrün uzun, yolun yol, gönlün bol olsun. Dilindeki bal, gözlerindeki sevgi eksik olmasın” dedi.

Kaltuk’un içindeki fırtına ve sıkıntı dağılmış, yerini bir yol haline bırakmıştı. “Sıkıntılı bir kıştan sonra, nisan yağmurlarının bereketiyle karşılaşacağız. Hızır’ı, Oli’yi, Dedem Khurêş’i, yeğenimiz Düzgün’ü görmem, iyiliğe delalettir. Fırtınalı kötü günler de göreceğiz ama bunlar geçicidir canlar” dedi Kaltuk.

Mustafa eline aldığı süpürgeyle, ortalığı bir güzel süpürdü ve Kaltuk’un karşısında dara durdu.

Kaltuk Mustafa’ya bakarak, “Hizmetin Hakk katında kabul ola. Hakk seni yolundan ayırmaya. Ceddin Khurêş, gücüne güç kata,

seni pür-u pak eyleye” dedi ve Mustafa, Kaltuk’un ellerinden öpüp yerine oturarak bağdaş kurdu.

Peşinden kapıda bekleyen nöbetçiler dara durdular Kaltuk’un karşısında. “Pirim” dedi içlerinden biri. “Biz yol talibi ve görev erbabıyız. Bu yolda bir kusurumuz olmuşsa, af ola.”

“Kusur insana mahsustur evladım. Ama gel gör ki bir kusurunuzun olduğunu düşünmüyorum. Hepimiz rıza ve gönül hoşluğuyla bu yola hizmet ediyoruz. Yolun Mürşidi, yolun Piri, talibiyle vardır. Yolumuz bir, süreğimiz bin birdir. Bu yolda hepimiz yol talibiyiz ve biriz. Birbirimizden farkımız yoktur. Yalnız üstlendiğimiz görevler farklıdır. Size göre görevin nedeni ne ise, bana göre de odur. Yolunuz yola, damlanız deryaya karışsın, gönlünüz nur ile dolsun. Hizmetinizden şefaat bulasınız. Gerçeğe Hu.” dedi Kaltuk.

Her iki kapıcı Kaltuk’un ellerini öperek yerlerine geçtiler.

Ev sahibi Dılo getirilen lokmaları tepsilere koyarak sehpanın üzerine indirdi. “Bunlar Hakk lokmasıdır. Bu, lokmaların bir araya getirilerek cem olma halidir. Kimi sevgi kazanında kaynamış, kimi muhabbet kepçesiyle harmanlanmış, kimi inanç ateşinde pişmiş, kimi de dalından sevgiyle koparılmış lokmalarınızdır” dedi Kaltuk.

Peşinden lokma duasını verdi Kaltuk. “Halla Halla. Hakk versin, birlikte yiyelim. Gerçeğin demine Hu diyelim. Hizmetiniz kabul ola, muradınız hasıl ola. Gerçek erenlerin demine Hu.”

Kaltuk’un verdiği duadan sonra, gelen lokmalar eşit bir şekilde pay edildi. Her kes lokmasını aldıktan sonra, Kaltuk’a da lokması pay edildi. Kaltuk, “Bismişah Halla Halla. Biri bin ola, kazanan sağ ola. Kadasına kalkan ola. Arta eksilmeye. Taşa, dökülmeye. Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa ola. Elimde yoktur tuktu terazi, herkes hakkına oldu mu razı? Dil bizden nefes pirden ola” dedikten ve herkesin lokma aldığı kontrol edildikten sonra, önce Kaltuk yedi lokmasından sonra herkes yemeye başladı. Gecenin ilerleyen saatinde, her kes dağılıp evlerinin yolunu tuttu.

Veli, her fırsatta Davut’u yanına alıp konuşuyor ve hayat tecrübelerini kendisine anlatıyordu. Sabah kahvaltısından sonra, kapıdan içeriye giren Davut’a ilişti gözleri. Davut’u çağırarak,

yanına oturmasını söyledi. Yanına oturan Davut'a, sevecen bir ses tonuyla, "Davut, yavrum, henüz hamsın, dedenin yanında pişecek ve sen de aşk ateşinde yanacaksın" dedi. Peşinden, "Pirimiz bir gün bana şöyle demişti, 'Veli, mum olmak kolay değil. Işık saçmak için, önce yanmak gerekir.' Ben Pirimin söylediğini kendime rehber edindim. Önceleri senin gibi hamdım ama piştim. Kanatlanmışım ancak henüz aşk ateşiyle yanma makamına ulaşamadım Davut. Aşk ateşiyle yandığımda, aydınlanmamı ve aydınlatmayı tamamlamış olacağım.

En iyi insan, kendini tanıyan ve en başarılı olan insandır, biliyor musun yeğenim? Madem ki insanız, madem ki düşünüyoruz, o zaman elimizden geldiğince en iyisi olmaya çalışmalıyız. Başarının sonu yoktur Davut. Bir şey başarırınsın, her şeyin bittiğini sanırınsın ama bir bakmışsın ki başarmanın gereken daha başka şeyler var bu dünyada.

Ben, yaşamımda birçok şey öğrendim, onlardan dersler çıkardım. Nedir bunlar? Birincisi, önce kendime ait olmayı öğrendim. Yani önce kendin olacaksın. Kendine ait ne varsa onları bileceksin. Başta kendini sevmeyi becereceksin. Kendini seven insan, evrendeki bütün canlıları da sever. Sen kendine değer vermezsen, başkası sana niye değer versin ki, bunu başkasından niye bekliyorsun ki? Bak Davut, sen iyiysen, her şey iyidir demektir. Sen güzelsen, bil ki her şey güzeldir.

İkincisi, hiçbir zaman geçmişimle bağımı koparmadım. Veli, dedim, geçmişini iyi bileceksin. Kimsin, nerden geldin, ataların nasıl yaşıyorlardı, neye inanıyorlardı, bileceksin. Bazı insanlarla karşılaşıyorum, bakıyorum ki, bilmedikleri bir şey yok ama ne yazık ki kendisini, geçmişini bilmiyorlar. Bak ben ta Dêsim¹¹¹ Merkez'den kalkıp Mans'a geldim. Neden? Çünkü burası, sizler benim geçmişimsiniz. Belki kendimi arıyor belki de izlerimi sürüyorum, değil mi?

Üçüncüsü, inandım ve inandığım şeylere büyük değer verdim. Yani, inanacaksın ve inandığın şeylere de değer vereceksin, onları ayakta tutmaya çalışacaksın. En ağır olan da inandığın şeyleri ayakta tutup, onları taşıyabilme yürekliliğini en zor

¹¹¹ Dêsim: Dersim

şartlarda bile gösterebilmektir. Ben, kendimden ağır olan yükün altına girmedim hiçbir zaman. Ama, taşıdığım yükün de ağırlığının farkındayım. Bu yükü atalarımızdan devraldık, bundan sonra da çocuklarımıza devrederiz.”

Davut, Veli amcasının anlattıklarını, can kulağıyla dinliyor, hafızasının bir köşesine kaydediyordu. Çok sevdi amcasını. Anlattıkları zihninde uçsuz bucaksız, berrak bir dünya oluşturdu. Amcası, Davut’un başını okşayarak devam etti sözlerine.

“Benim yaşam felsefem başarı ve insan sevgisi üzerine kuruludur. İnsanı, doğayı severim, börtü böceği severim. Hayatımda hiçbir canlıya zarar vermedim. Kışın eve odun getirdiğimde bile, kurumuş ağaçları tercih ederim. Yaş meşe ağaçlarını kesmem, onların da canı olduğuna inanırım. Kadınlarla erkeklerin eşit olduğuna inandım. Sen de gözlerinle gördün, cemlerimizde bile kadınların ve erkeklerin yeri aynıdır. Birlikte semah döner, birlikte dara durur, birlikte huzuruna çıkarız divanını.”

Davut, can kulağıyla dinledi amcası Veli’yi. Veli konuştuğunda sanki dedesi konuşuyormuş gibiydi. Babasından çok dedesiyle kalıyordu çünkü.

Davut, Amcası Veli’ye dönerek, “Bir gün size geleceğim, söz veriyorum amca. Sazı iyice öğreneyim, geldiğimde birlikte Cem tutar, bir oluruz” dedi.

Veli, Gağan ve Xızır Ayı’nı¹¹² Mans’da geçirdi. Davut’un Dedesi Kaltuk Mehmet’in katıldığı Ayin-i Cemlerde zakirlik yaptı, bildiklerini topluma aktardı. Davut da Cemlere katılıyor, dedesinden feyz alıyordu.

Ayrılık zamanı gelmişti Veli’nin. Karlı yolları ve dumanlı dağları aşarak Hiniyê Dızdu köyüne döndü. Biraz dinlendikten sonra, hanımı Emine, kendisine gelen düğün davetiyelerine ilıştirdi eline. “Bu elma, Hozat’ta İvê Dem’in, bu elma Murtê Him’in, bu elma da Qeroğlan’da Gulavi’nin dir” diyerek köy isimlerini ve zamanlarını da söyleyerek bilgi verdi klendisine. Günlerden bir gün Hiniyê Dızdu köyüne gelen bir elçi, cebinden çıkardığı kırmızı

¹¹² Xızır Ayı: Hızır Ayı. Dersimliler için bu ay kutsal bir aydır.

elmayı Veli'ye uzatarak, "Hozat'ta Alê Hemê Fatê'nin ¹¹³ çocuklarının sünnet düğünü var. Seni sünnet düğününe davet ediyorlar" dedi.

Zamanını ve köyünü de öğrendikten sonra, "Tamam gelirim. Zaten benim sizin tarafta birkaç düğünüm daha var, hepsini aradan çıkarırım" diyerek, davetiye dağıttığı için kendisine hediye verip karnını doyurduktan sonra, misafirini uğurladı.

Çoktandır Hozat'a gitmeyen Veli, bu davetlere sevindi. Eşiyle konuşması gerektiğini düşündü ve yanına gitti. "Hanım" dedi. "Bak, ben seni ve çocuklarımı çok seviyorum. Sakın ha, sizden bıkip evden kaçtığımı düşünme. Ben sizden ve evden kaçmıyorum. Hayat beni beklemiyor Paşa'nın kızı. Ben rızkımızın peşinden koşarken bir yandan da hayatta olup biteni görmek, yakalamak için gidiyorum. Millet düğün yapıyor, nişanlanıyor, kirvelik yapıyor. Ben gitmezsem başkaları gider. Madem ki beni layık görmüşler, ne yapayım gitmek zorundayım. Ben giderim ama biliyorsun ki asıl yerim sizin yanınızdır, sıcacık yuvamdır."

Zaten Veli gezmeyi, yeni yerler görmeyi hatta oralara birkaç kez gitmeyi çok severdi. O gezme, görmese, o anları yaşamasa hayata bu kadar sevgiyle bağlanabilir miydi? Bu seyahatler hem Veli'yi mutlu etmekte hem geçimini sağlamakta hem de insanların sevinç ve kederlerine ortak olmanın yanı sıra halkıyla paylaşım olanak tanımaktaydı.

Veli için en zor an evinden dışarıya adımını attığı andı. Eşikteki engeliydi. Kapı eşiğinden dışarıya adımını attığında, en zor olanı başarmış demektir. Atı hazır, planı tamam ve kemanı akortluydu. Geriye kalan her şey de tamam ve hazır olduktan sonra, Hozat'a gitmek için yola çıktı.

Mart Ayı sona ermiş, Phire de geride kalmıştı. Dağlar hala karla kaplı olmasına rağmen, kış hükmünü yitirmiş, hava yönünü bahara döndürmüştü. Karı delerek fışkıran kardelenler, nergisler, kokularını Veli'nin ve cümle canlıların üzerine salmıştı. Dün geceden beri yağan yağmur etkisini kaybederek çiseliyorken, soğuğu sevmediğini de alenen haykırmış oluyordu.

¹¹³ Alê Hemê Fate: Fatma'nın Oğlu Ahmet'in Alisi...

Mevsim İlbahardı. Veli'nin yüreğindeki duygular depreşmiş ve atını ilkbaharın rüzgarına doğru şaha kaldırmıştı. Yağmur tamamen durduğunda, güneş tatlı, tatlı Veli'ye bakıyordu. Nergisler, kardelenler ile birlikte bilumum çiçekler başını kaldırmış, güneşi izliyorlardı. Güneşin doğaya ve tüm canlılara en güzel en tatlı baktığı bir anda yola çıkmak Veli'ye güzellik katıyordu.

Veli'nin bedeni adeta ilkbahar oldu; soğuk, ılık ve serin. Atla ilerlerken, hayal alemine daldı. Ufku derinleşti, gökyüzü gibi genişledi. Kafasında biriken yüzlerce ağıt yayıldı her bir tohumun topraktan fışkırmış filizine. Zihninden diline dökülen mısralar, hafızaya kazınmış bir kitaplıktaki tüm sözcüklerin damıtılmış estetiğini taşıyordu.

Yolu Sin Nahiyesine düşen Veli, soluğu Sey Rıza'nın Viyaleke'deki¹¹⁴ evinde aldı. Daha önce Sey Rıza ile Vank'ta¹¹⁵ buluşup oğlu Bava üzerine ağıt yakmış ve Ağdat'taki¹¹⁶ evinde de Alişêr Efendi ve Hesê Qaji ile görüşmüş, birlikte kılamlar okumuş ve sohbet etmişlerdi. Sey Rıza ile iyi dostlukları hep devam etmişti. Sey Rıza Veli'ye genellikle 'Piro',¹¹⁷ Veli de Sey Rıza'ya, 'Rayver'¹¹⁸ diye hitap ederdi.

Sey Rıza Veli'yi kapıda karşıladı. Birbirlerini omuz başlarından öptüler. Akrobalarına atı alıp yemlemelerini söyledikten sonra, Veli'yi içeriye davet etti.

"Gül cemalini uzun zamandır görmemiştin Veli. Hem seni hem de o güzelim yanık sesini özlemedim desem yalan olur" dedi Sey Rıza.

"Ben de sizin o nur yüzlü cemalinizi özledim. Hozat'ta Kirveliğe davetliyim. Kendi kendime, 'Hozat'a gitmeden Rayveri bir görüp, hâl hatır sorayım' dedim" dedi Veli.

¹¹⁴ *Vialeke: Sin Nahiyesi'ne bağlı ve Sey Rıza'nın kaldığı bir Mezra.*

¹¹⁵ *Vank: Dersim'de Laç Deresi'ne yakın bir yerleşim yeri.*

¹¹⁶ *Ağdad: Sey Rıza'nın Köyü.*

¹¹⁷ *Piro: Pirim: Pir, Alevi inancında taliplerinin doğru yolu bulmalarına yardımcı olup yol gösterendir.*

¹¹⁸ *Rayver: Talibi, Mürşide-Pire götürüp ilişki kurduran, yola koyan; yolu ve erkânı bilen kişidir.*

“Hoş gelmiş, şeref vermişsin. Haberimiz olsaydı, hazırlığımızı yapar, sana söğüş hazırlardım. Bizi mazur gör, kusurumuza bakma Pirim” dedi Sey Rıza.

“Hızır, kusuru uzak götürsün Rayver'im. Ben Hakk'ın misafiriyim. Misafir evde ne bulursa onu yer” diye cevap verdi Veli.

Hâl hatır soruldu, hazırlanan yemekler birlikte yendi. Sıra cemel cemale sohbete gelmişti. İkisi de gönülden gelen sıcak muhabbetler yaptılar. Sey Rıza genellikle az ve öz konuşur, karşısındakinin söz söylemesine fırsat verirdi. Söz konusu Veli olunca, Sey Rıza daha da az konuştu. Veli'nin sohbetini büyük bir hayranlıkla dinledi. İçerdekiler de mest olmuşlardı.

Veli'nin bakışları, bir ara Sey Rıza'nın donuk bakan gözlerine takılı kaldı. Sey Rıza'nın manalı, zarif ve nezaketli sözlerine hayran kalmıştı. Kısa konuşurdu ama her sözünün derin bir anlamı vardı, anlayan için. Yine de biraz durgun ve hüzünlü gördü Sey Rıza'ya. Bilmediği bir hüznün, anlam veremediği bir donukluk vardı yüzünde. Bir gariplik sezdi ama yine de bir mana veremedi.

“Seni biraz hüzünlü, üzüntülü gördüm Rayver. Sebebi ne ola ki. Sizi bu duruma getiren bir olay, bir durum mu oldu?” dedi Veli ama Sey Rıza cevap vermedi. Etraftakilerden de bir ses çıkmadı.

“Rayver” dedi Veli, “Eğer hâlâ Bava'yı¹¹⁹ unutamamışsan... Hepimiz üzüldük. Gideni geri getiremeyiz, hayat bu Rayverim. Hayat her zaman gülen, neşeli yüzünü göstermiyor. Hayat hem güzel hem de acımasızdır. Vicdansızdır bu dünya, vicdansız! Bizi üzgün gördü mü üzerimize üzerimize geliyor. İçimizi acıtmıyor mu? Acıtıyor! İnan Rayverim, içim her acıdığında sen geliyorsun aklıma. Güzel bir yaşamı herkes ister. Belki de gülü dikensiz istiyoruz. Ama olmuyor Rayverim. Hayatta önemli olan, gülü dikeniyile kabul edebilmektir. Yaşam varsa, ölüm, gece varsa gündüz, düşman varsa, dost da vardır. Ölenle ölünmüyor. Öyle olsaydı, şimdi hiçbirimiz hayatta olmazdık. İnsan üzüntüsünü, kederini içine hapsederse, boğulur kalır. Tabi insanın boş yere canı acımıyor. Önemli olan da acıyı bal eylemesini bilmektir. Yok,

¹¹⁹ Bava: Sey Rıza'nın oğlu. Bak Bava Ağıdı'nın Hikayesi'ne.

eğer başka bir dert; sorun varsa, o ayrı. Hızır dert keder vermesin, ne diyeyim.”

Kısa bir sessizlikten sonra, Sey Rıza, o yumuşak ses tonuyla, “Veli, yaşamda her şey insanın başına gelebiliyor, dert de keder de. Tabii ki Bava hiçbir zaman aklımdan çıkmadı. Vialeke’nin tepesinde ev yapmam boşuna değildi. Buradan her gün Sin’i izliyor, Bava’nın izini sürüyorum” derken, sesi giderek kısıldı, duygulandı.

Lüküz lambasının ışığı Sey Rıza’nın yüzüne her çarptığında, sararan benzi ortaya çıkıyordu. Aksakalı yüzünü gizlese de ışık kütlesine yeniliyordu her seferinde. Veli, Bava olayının yarattığı kasvetli havayı biraz dağıtmak için konuyu değiştirdi.

“Neyse” dedi Veli. “Hiçbir şey eskisi gibi değil Rayver. Bak kapının önünde Sin Nahiyesi var. Askeri var, müdürü var. Hozat ta buraya yakın. Her yerde karakollar yapılıyor, kışlaların yapımı için çalışılıyor. Ben Tercan’dan yeni geldim. Her taraf asker dolmuş. Milisler, kalleşler cirit atıyor. Hepimizin içine hüznün çökmüş. Hepimizin morali bozuk. Bilesin ki en hüznülü anımız, etrafımızdaki dostların azaldığı anlardır. Biz tam da bu anı yaşıyoruz. Yönümüzü nereye çevirsek, ihanetle karşılaşırız. Ne hale düştüğümüzü görüyorsun. Kırmanciye’nin hükmü de kalmadı. Aşiretler de bölünüp, parçalandı. Benim de içimde bir hüznün birikmiş. Düşünlere çağırıyorlar, ‘gideyim mi, gitmeyeyim mi?’ diye tereddüt ediyorum. ‘Gidersem ne olabilir, gitmezsem ne olabilir?’ diye düşünüp duruyorum. Ama hayat devam ediyor. Yaşamım da bunlara bağlı. ‘Gitmezsem, kemanımı çalıp, onu konuşturmazsam, ağıtlarımı yakmazsam, bir yanım eksik kalır’ diye düşünüyorum. Hem varım hem yokum!”

Herkes pür dikkat Veli’yi dinliyordu. Bir ara Veli’nin bakışları yeniden Sey Rıza’nın gözlerine kondu. Hüznün dilini, acının dilini gördü gözlerinde. Buradan ruhunu seyretti. Derinine indi, boğulmak üzereyken bakışları kanatlanıp uçtu yeniden. Gözlerinin konuştuğu dili, anlamaya çalıştı Veli. Yüreğinin derinlerindeki sesi dinleyemese de gözlerindeki bakışları kendini ele veriyordu.

“Her yerde, herkeste; hatta beni bağışla Rayver, sende bile bir umutsuzluk seziyorum. Saatlerdir buradayım, seni bir türlü konuşturamadım. Buraya gelmeden önce, Galvosu Köyü’ne gittim. Wuşênê Seydi’yi gördüm. Onu da pek keyifsiz buldum. Aşiretler yan yana gelip, direnme kararı almışlar ama Wuşên Amca’nın en yakın adamları dahi bu duruma karşı çıkıyorlar. Pertek Suyu’ndan bu yana askeri sokmayacaklarmış diyorlar” diye konuşmasını sürdürdü Veli.

Sey Rıza hafif gülümseyerek Veli’nin gözlerine baktı. Gülümsediğinde gözlerindeki donukluk kayboldu. Sessizce gülerek, “Veli” dedi Sey Rıza. “İnsanın ağızı torba değil ki büzesin. Biri bir şey söyler, diğeri bir şey daha ekler, sana gelinceye kadar, o konu başka şeye dönüşür. Anlattığın haber doğru değil. Evet, bazı aşiret Ağalarıyla buluştuk ama olay anlatıldığı gibi olmadı. Neyimiz var? Kimimiz var? Kaç silahımız varmış ki Pertek Suyundan bu tarafa asker bırakmayacakmışız? Biz geçen sene silahlarımızı götürüp Abdullah’a teslim etmedik mi? Şimdi neyimiz var? Grup grup gidip teslim olmadık mı? Ağabeyimin oğlu Rayver bela olup girmiş kapımıza. Aşiretler eski aşiretler değil. İnsanlarımız eski insanlar değil babam! Sen de biliyorsun ki, ben aha bu evin altındayım. Ne olduysa, kim ne yaptıysa, gidip ‘Sey Rıza yaptı’ diyorlar. Ben fakir Rıza, başımı hangi taşın altına sokayım?”

Veli araya girerek, “Dersimliler, silahlarını götürüp teslim etmekle iyi mi yaptılar sanki? Durun hele, onlar daha neler getirecek başımıza! Ben sürekli dolaşıyorum. Her yerde karakollar, yollar, köprüler yapılıyor. Bunlar boşu boşuna yapılmıyor. Bu, Dersim için bir fermanıdır. Kırmanciyê için bir fermanıdır. Bunu bilmeli herkes!” dedi.

“Artık olan oldu. Ben çok çabaladım, çok konuştum, onlarla da aşiretlerle de! Hozat’a çok mektuplar yazıp yolladım. Elâziğ’da Abdullah ile görüştüm. Durumu izah ettim. Her şeyi yapıp benim üstüme atıyorlar dedim. Biliyorum, Abdullah bizi oy alıyor, kandırıyor. Bunlara güvenim yok zaten. Sözüm de para etmiyor, onlar çoktan kararını vermişler zaten. Ne söylesek boş, faydası yok pirim” dedi Sey Rıza.

Oda tıka basa dolmuştu insanlarla. Herkes bir şeyler bekliyordu Veli'den. Veli bunu anlar anlamaz, kemanını aldı eline. Akordunu kontrol edip, bozuk telleri düzene çektikten sonra, kemanı konuşturmaya başladı. Kemanın hüznü lüküz lambasından süzülen huzmeleri sardı. Derinden ürperdi ışık, ışıkla birlikte odanın duvarlarında gezinip durdu. Odadakilere bambaşka bir duygu yükledi. Bava'nın Kılamı'nı çaldığında, keman ağladı, kılam da onunla birlikte ağladı. Odadakilerin tümü de keman ve kılamlı birlikte ağlıyordu. Kemanının yaylarından, Bava'nın sesinin çığlığı yankılanıp saplandı Sey Rıza'nın yüreğine. Dayanamadı, O da sessizce ağladı. Veli, Sey Rıza'nın ağladığı duyulmasın diye kemanının yaylarına yüklediği acı çığlığını, açılan kapıdan dışarıya süzülen buhara sarıp doğaya saldı. O anda kırdı kemanının sesini, yayın titreyişini, lüküz lambasının ışığına gömdü. Keman sustuğunda, hıçkırıklar daha baskın bir şekilde duyuldu.

Bava'nın klamı bittiğinde, herkesin ağlayıp gözyaşı döktüğünü gördü Veli. Akan gözyaşlarının gözlerden değil, gönülden döküldüğünü biliyordu. Bava'nın klamını ilk okuduğunda Vank'ta, Sey Rıza'nın yorgani yüzüne örtüp sessizce nasıl ağladığını hatırladı. "Allah rahmet eylesin, bir melanettir olmuş, geride kalanlara uzun ömür diliyorum" deyip ortalığı yatıştırmaya çalıştı.

Birkaç ağıttan sonra, ortamdaki matem havasını dağıtmak için "O zaman biraz da gülelim" diyerek, aşk ve sevdâ türküleri ile taşlamalar okuyup, yüzleri biraz da olsa keyiflendirmeyi başardı. Veli, türkülerin bitiminde, türkülerin öykülerini de anlatarak, havayı yumuşattı. Milletin yüzüne gülücükler ve gülücüklerin üzerine de papatyalar kondu. İnsanlar arasındaki mesafe kısaldı. "Aha böyle işte, gülen yüzlerin ömrü uzun olur" diye geçirdi içinden Veli.

Sin'den sonra Hozat'a geçip, sünnet yapılan eve vardı. Çaldığı oyun havalarıyla, başta sünneti yapılacak çocuklar olmak üzere, her kesi eğlendirmeye çalıştı. Pazartesi kurulan honça ile dualar eşliğinde çocukların sünneti yapılarak, görevini bitirmiş oldu.

Sünnet düğünü bitmiş, diğer düğünleri de aradan çıkarmasına rağmen, Veli bir türlü köyüne dönemedi. Davet üstüne davet

geliyordu çünkü. Yeni sünnet şölenleri, ölenler üzerine ağıt yakmalar, nişan törenleri derken, yaklaşık bir yıl kadar Hozat ve Ovacık bölgesinde kalan Veli, kâh ağlattı kâh güldürdü insanları. Kocanlıların bölgesine vardığında, bir haber duydu. “Sey Rıza’nın kaldığı ev, uçaklar tarafından bombalanmış ve oğlu Resik Hüseyin yaralanmış” diye. Zor kurtulan Sey Rıza ve diğer aile fertleri, evlerini terk ederek Ovacık’a doğru gitmişlerdi. Veli bu duruma çok üzüldü. Ne yapacağını bilemedi. Sey Rıza’yla son konuşmalarını hatırladı. Onun, “Abdullah bizi oyalıyor” sözünü anımsadı ve “Abdullah yine yapacağını yaptı” diye geçirdi içinden.

Kısa bir zaman sonra Şahan Ağa’nın, üvey kardeşi tarafından öldürülüp, kesilen başının Hozat’a götürülerek Abdullah’a teslim edildiğini öğrendi. Yıkıldı adeta, çünkü Şahan Ağa’yı çok iyi tanıyordu. Şahan’ın düğününü kardeşi Mustafa ile birlikte yapmış, birlikte çay, kahve içmişlerdi. Hem de onun üzerine yiğit tanıımıyordu. Hani denilir ya, “Yiğidin bakışı, korkağın kılıcından keskindir” diye. Onun gözünde Şahan böyle bir yiğitti.

Bundan sonra nelerin olabileceğini düşündü. Dersim Dağlarında, Sey Rıza’nın söyledikleri yankılandı. Kötü bir haber daha duydu. Bu kez de Alişer Efendi ve Zarife Hatun’un başları kesilip Hozat’a götürülmüştü. Durum giderek kötüleşiyordu.

O yıl, çok zor geçti Veli için. Sey Rıza’nın ailesi ile birlikte Ovacık istikametine giderken, pusu kurulup ailesinin öldürüldüğünü duyunca bütün dünyası yıkıldı. Önce Sey Rıza’nın da öldürüldüğünü duydu ama kısa süre içinde bunun yalan bir haber olduğunu öğrendi.

Karaoğlan’a vardığında, Yusufanlı Qemer Ağa ve Demenanlı Cıvrayıl Ağa’nın kırk kişilik aile efradıyla birlikte, Cıvrayilê Khêji’nin ise bazı aile fertleriyle birlikte teslim oldukları haberini aldı. Akrabası ve çok değer verdiği Wuşênê Seydi’nin teslim olmasına çok üzüldü.

Aralık Ayı’nın soğuk bir gününde, kötü geçen yılın bitimine yakın, Ovacık’ın bir dağ köyündeki evlerin birinde misafir iken, Dersim ileri gelenlerinin mahkemelerinin bittiğini ve toplam yedi kişinin iki hafta önce idam edildiğini öğrendi. O an Aralık

soğuşuyla birlikte, içinde bir acı bir kin belirip bilendi. Durumun vahametini daha iyi kavradı. İnsanları tedirgin ve ürkek olarak gördü. Gittiği köylerdeki insanlar, bahar ayında saklanacak bir yer arıyorlardı. Onlar için hayat, artık eskisi gibi olmayacaktı. Bunu giderek daha net anlıyorlardı.

Mart ayı sona ermiş, Nisan'a girilmişti ancak Dersimli tedbiri elden bırakma niyetinde değildi. Veli evine gitmek için yola koyulmak üzereyken, ev sahibi Sey Memed,¹²⁰ "Ne acelen var Veli, bu haftayı da atlat, Phire¹²¹ çıksın öyle git. Yolda her şey başına gelebilir, Allah korusun ne olur ne olmaz, biraz daha sabret" dedi.

Sey Memedi dinleyen Veli, gitmekten vaz geçti. Akşama doğru ortalığı toz duman kapladı, göz gözü görmez oldu. Fırtına, kar her yeri etkisi altına aldı. Gaz lambasının ışığında sohbete dalan Veli ve Mehmet, ha bire şömineye odun atıyorlardı. Hava birden soğumuş, kış geri gelmişti.

Mehmet'in çocukları, hanımı, gelinleri ve torunları odaya doluşmuş, iyi bir dinleyici görünümü veriyorlardı. Mehmet, "Senin gitmemen iyi oldu Veli. Bak hikmete, bahar geldi derken, kış bastırdı yine. Biliyorsun Phire dönemindeyiz. Phire'yi bilirsin, şu çocuklara anlat ta bunlar da öğrensinler" dedi.

Veli kırmadı Mehmet'i. Anlatmaya başladı, "Vakti zamanda Phire diye yaşlı bir kadın varmış" dedi. "Orada kış çok zorlu geçiyormuş. Mart'ın sonlarına doğru hayvanlarına verebilecek samanları, otları, yaprakları kalmamış. Mart geldi, havalar az da olsa ısınmaya başladı, yağmur yağıyor ama peşinden hemen güneş açıyordu. Hayvanların gözü dışarıda, bayırlarda, özgürlükte. Mart geçerse, kurtuluruz umuduyla yaşama tutunuyorlardı.

Phire diye yaşlı bir kadının da üç tane kuzusu varmış. Bakmış ki kuzularına verecek hiçbir şeyi kalmamış. Umudunu doğaya bağlamış Phire. Phire, Mart Ayı'na seslenerek, 'Mart' demiş. 'Bahara girdik, zaten senin zamanın da az kaldı. Ne olursun bize

¹²⁰ Sey Memed: Mehmet

¹²¹ Phire: Yaşlı bir kadına denir. Phire ile Tilki hikayesi sıkça anlatılır. Mart Ayı'nın bitişi ile Nisan Ayı'nın başlangıcı dönemine denk gelen bir anlatısı vardır.

umut ol, her tarafı yeşert, kuzularım sayende otlansın, ölmesinler. Eğer bize yardım edersen, Hızır adına yemin ederim ki birini sana kurban eder, sana ziyafet veririm.”

Mart “Tamam” demiş. “Eğer birini benim için kurban edersen, neden olmasın.”

Mart, hemen güneşini atmış doğaya, karlar yavaş yavaş erimeye başlamış. Kardelenler fışkırıp, her yer yavaş yavaş yeşillenmiş. Mart çıkmak üzere. Phire, dışarıda yeni gün yüzüne çıkan otları, çiçekleri toplayıp kuzularına vermeye başlamış. Böylece kuzularına biraz da olsa can gelmiş. Artık son günleridir Mart’ın. Mart bakar ki Phire’den ses seda yok, zamanı da bitmek üzere.

Mart, Phirenin kapısının önüne gelerek seslenir, “Ben senin için etrafı güllük gülistanlık yaptım, sözümde durdum ama senden ses seda çıkmadı. Hani benim ziyafetim? Bakıyorum ki sen sözünde durma niyetinde değilsin” der.

Phire cevap verir der ki “Biraz daha sabret, kuzularım biraz daha kendilerine gelsin, sonra yemeğini yersin.”

Ha bugün ha yarın, derken bir türlü ziyafet verilmiyor. Phire kurnaz davranarak, Mart’ın bitmesini bekliyor.

Mart farkına varıyor ki, zamanı bitmek üzere. Son üçüncü gününde Phire’nin kapısına geliyor ki ziyafetini istesin, kapının eşiğinde durup içerden gelen sese kulak veriyor. Bakıyor ki Phire kendi kendine hem kuzularıyla konuşuyor hem de türküsünü söylüyor. “Mart Mart senin tuzun kurumuş/ Parmak atarım sana/ Ayın geçip gitti/ Kuzularım kurtuldu artık” diye türkü mırıldanıyor.

Mart biraz daha kulak kabartır ki “Ben Mart’ı kandırdım. Üç günü kaldı. Onun artık bir şey yapacak hükmü kalmadı. Birkaç gün daha oyalarım, peşinden kuyruğuna bir odun vurup yollarım. Nereye giderse gitsin. Nisan Ayı iyi aydır, kuzularıma kıymaz, onlara bir şey yapmaz” der Phire.

Mart, Phire’den bu sözleri kendi kulağıyla duyduktan sonra, koşarak hızlıca Nisan’ın yanına gider. Nisan’a der ki “Hal mesele böyleyken böyle.”

Nisan kendisine der ki “Senin evine gitmen için birkaç günün kalmış. Kuzular üç gün aç kalsa ne olur ki. Kendilerine bir şey olmaz.”

Mart, “Hııı” der. “Daha üç günüm var. Sen de hayrına bana üç gününü ver, ben onun başına öyle bir şey getiririm ki görür gününü, Mart’ı kandırmak neymiş gösteririm ona. Öyle bir soğuk yapacağım ki, öyle bir fırtına estireceğim ki öyle bir kar yağdıracağım ki onun kuzuları açlıktan değil, soğuktan ölecek.”

Nisan kırmaz Mart’ı, isteğini kabul eder. Nisan Ayı, üç gününü Mart’a verir.

Mart, akşama doğru öyle bir kar yağdırır ki büyük bir fırtına kopartır, ortalık ayaza döner, her yer birden beyaza dönüp, buz keser. Phire sabah kalkar ki ne görsün, her taraf kar, her şey karın altında, fırtına, soğuk. Ne Şöminede odun nede merekte saman.

Kuzularına yanaşan Phire, “Dayanın kuzularım, iki gün kaldı.” Ertesi gün, “Bir gün kaldı, dayanın kuzularım.” der.

Bir Phire’den, bir Mart’tan, Mart’ın günü doldu. Phire seviniyor tabi. Ama işler bildiği gibi gitmiyor. Bakıyor ki mart bitti, Nisan geldi ama, soğuk, fırtına, kar dinmedi, ortalık daha da kötüye gitti. Baktı ki Nisan’ın 1’inde beyaz kuzusu öldü. İkinci günde de siyah kuzusunun öldüğünü fark etti.

Phire bu durum karşısında kendi kendine, “Hey Mart, sen benim iki kuzucuğumu yedin, üçüncüsünü sana verme niyetinde değilim” der.

Kalan tek kuzusunu alıp mutfağa götürüp, sepetin altına koyarak, üstünü örter. Şöminenin önüne gider, başını havaya kaldırıp ağlar, “Sen kuzularımın hepsini yedin. Sana zehir, zıkkım olsun” der.

Mart, şömineden aşağı bakar ki gerçekten Phire’nin kuzuları bir yerde gözükmüyorlar. Bunun üzerine, Mart yerini Nisan’a bırakarak çeker gider. Nisan Ayı gelir, ortalık ısınır, uyanık Phire, kalan kuzusunu sepetin altından çıkarır, kucaklayarak dışarı götürür, merada otlatmaya başlar.”

Veli’nin sözlerinin bittiğini anlayan ev sahibi devreye girerek, çocuklarına döner ve “İşte Phire ile Mart’ın kavgası böyle çocuklar” der. “İyi ki gitmedin Veli. Bak kar yağmaya başladı.

Sabah ne ile karşılaşırız bilemiyorum. Yolda fırtınaya yakalanırdın, başına bir şeyler gelirdi, Allah korusun.”

Veli birkaç gün daha kaldı. “Zaten bir yıldan beridir evden ayırıyım. Birkaç gün daha gitmesem, dünyanın sonu değil” dedi.

Mart bitmiş, Nisan’dan gün almıştı zaman. Dağlar hâlâ karla kaplı olmasına rağmen, kış hükmünü yitirmiş, hava yönünü bahara döndürmüştü. Karı delerek fışkıran kardelenler, nergisler kokularını Veli’nin ve cümle canlının üzerine salmıştı. Dün gecedden beri yağın yağmur etkisini kaybederek çiseliyorken, soğuğu sevmediğini de alenen haykırmış oluyordu.

Yaklaşık bir yıldır ailesinden uzakta olan Veli nihayet köyüne dönmüştü. Ailesine kavuştuğuna çok sevindi. Sevinmesine sevindi ama tedirginlik yüklüydü. Yaşamının hiçbir döneminde bu kadar tedirgin olduğuna şahit olmamıştı Veli. Bu sıkıntının nedensiz olmadığını iyi biliyordu. Bazen insanın içinde yeşeren bir umut fidesi, tedirginliği yok edebiliyordu ama bu başka bir şeydi. İçindeki umut fideleri tek tek kuruyordu.

Hanımı, Veli’ye kızgındı bir yıldır eve gelmediği için. Sesini yükselterek, “Veli Veli, evi yanasıca herif, sen bir yıldır nerelerdesin? ‘Bu çocuklarım ne yapar ne eder: ne yer ne içer’ diye hiç düşünmedin mi? ‘Benim bir oğlum da Deşt’te okuldaydı, eve geldi mi, gelmedi mi, çocuk öldü mü, kaldı mı?’ diye hiç merak etmedin mi?” diye çıkıştı.

Veli, durumu yumuşatmak için önce gülümsedi hanımına. Sonra, “Paşa’nın kızı, ben keyfimden mi gelmedim sanıyorsun? Millet beni bırakmadı. Ne yapayım? Sağ olsunlar, beni evden eve gezdirdiler. Yakamı bırakmadılar bir türlü. Kirvelik, nişan, düğün derken ancak gelebildim” dedi Veli.

Eşi Emine Hanım, biraz kızmasına rağmen, mutfağa gidip yiyecek bir şeyler hazırladı. Veli karnını doyurdu. Çocuklarını kucaklayıp, öptü. Kızları Elif ve Sosê ile oğlu İsmail babasına sarılıp ellerinden öptüler. Küçük oğlu Hasan ise bir buçuk yaşına henüz yeni basmıştı. Onu emzirmeyi bırakıp, babasının kucağına verdi Emine Hanım.

Köyüne dönen Veli, bir yılda yaşadıklarını, gördüklerini, duyduklarını tek tek anlattı köylülerine. Öldürülenleri, idamları, ihanetleri bir bir anlatıp durdu.

Bir dönem sonra, köylerin yakıldığını, yakalanan insanların hiçbir ayırım gözetilmeksizin öldürüldüklerini işittiğinde, daha da ürktü. Veli, tehlikenin kendilerine de yaklaştığını hissediyordu. Böylelikle durumun giderek kötüleştiği öngörüsü oluştu Veli’de. Bütün çabalarına rağmen, köylüleri ikna edemedi. Akrabaları olan Silê Hemê Bolî’nin evine gitti. Bildiklerini, gördüklerini, duyduklarını ve hislerini büyük bir sabırla anlattı bir kez daha. Her seferinde, “Biz ne yaptık ki devlet gelip bizi kırsın. Biz devlete silah mı sıktık. Hayır! Peki ne yaptık ki bizi kırsınlar, neden?” diyorlardı.

Sakak Köyü’ndeki bir düğüne çalgıcı olarak davetliydi Veli. Oyun havaları çaldığında, kalbinin çok acıdığını hissetti. Hayatında kalbinin bu kadar acı çektiğine tanıklık etmemişti. Çektiği acı yüzüne yansımış, düğünlerin güler yüzlü Veli’si gitmiş, yerine mutsuz bir Veli gelmişti. Her zaman düğünün bitmesini istemeyen Veli, her nedense bu düğünün bir an önce bitmesini ve evine dönmesini istiyordu.

Neticede düğün bittikten ve sünnet işi tamamlandıktan sonra, yeniden köyüne, çocuklarının içine döndü. İlk işi, kardeşi Mustafa’yla konuşmak oldu. “Durum kötü, köyü terk edelim!” dediyse de ikna edemedi. Kardeşi de köylüler gibi düşünüyor, durumun vahametini kavrayamıyordu. “Otur oturduğun yerde abi, kaçarsak bizi suçlu sanırlar, yakalandığımızda da hepimizi öldürürler. Köyde kalırsak, gelseler bile bize karışmazlar. Bu köylülere sebep olmayalım!” diyen Mustafa, abisi Veli’nin bütün ısrarlarına rağmen, köyünü terk etmek istemedi.

“Bak güzel kardeşim, akrabamız Wuşênê Seydi’yi idam ettiler. Wuşênê Seydi ne yaptı ki? Devlete silah mı sıktı? Ona acımayanların, sana acıyacaklarını mı sanıyorsun? Onun akrabalarını affedeceklerini mi düşünüyorsun? Alanlıların Ağaları, silah mı kullandı? Hayır! Bak sonları ne oldu, anlıyorsun beni değil mi? Hepsini çocuklarıyla birlikte yok ettiler. Aliyê Gaxî’nin sakallarını yola yola öldürdüler. Oğlu Wuşênê Aliyê Gaxî’yi, Golê Çetu’da, Hesên Efendi’yi götürüp Balişer’de

süngüleyip öldürmediler mi? Hem de ailesiyle birlikte. Peki, onların suçu neydi? Devlete silah mı sıktılar? Hayır! Hiçbiri silah sıklmadı. Artık durum değişti Mustafa. Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak. Bu sefer ciddiler. Taş üstünde taş bırakmayacaklar. Gel dinle beni, alalım çocukları gidelim ormanlara sığınalım! Belki oralarda kurtuluruz” diyerek belirtti Veli.

Kardeşi Nuh diyor, Peygamber demiyordu. İnatçı ve sabit düşünceli kardeşini, kararından vazgeçiremeyeceğini anlayan Veli, kendi planını hayata geçirmeye karar verdi. Duydu ki Halvori Köyü ateşe verilmiş, yakalanan insanların hepsi kurşuna dizilerek, kayalıklardan Munzur’a atılmışlar. Son kez kardeşine yalvardı birlikte gitmek için ama ikna edemedi.

Veli evine çekildiğinde, oldukça düşünceliydi. Eşi Emine bunun farkındaydı. Veli’nin öngörüsüne de güveniyordu. Sokuldu yanına, okşadı yüzünü. “Seni böyle üzgün görmeye alışık değilim Veli. Gülmeni, kemanını eline alıp bana aşk türküleri söylemeni, köylüleri eğlendirecek şarkılar çalıp söylemeni özledim. Korkarım o günleri bir daha göremeyeceğim” dedi Emine.

Veli, eşi Emine’nin gözlerine baktı. Lambanın titreyen soluk ışığı Emine’nin yüzüne vurmuş, sararan benzinin görünmesini engellemişti. Veli, Emine’nin sararan yüzünü okşadı sevgiyle. “Sen benden daha üzgün görünüyorsun, umudunu yitirmiş bir savaşıya benziyorsun” dedi Veli.

Sessizlik çöktü bir süre. Sonra söze girdi Veli, “Emine” dedi, “Sabah fecri sökmeden, alalım çocukları gidelim buradan. İçimde, ‘Gecikirsek, felaketimiz olur’ diye kötü bir his var. Diyorum ki İsmail ve Hasan’ı alıp gidelim, sonra da gelir Elif, Gülizar ve Sosê’yi alırız. Sen ne dersin?” dedi devamla.

Emine’nin pek hoşuna gitmedi bu durum. Anne yüreği dayanamadı. “Kızlarımı nasıl yalnız bırakabilirim?” diye geçirdi içinden. Gözleri doldu. Ağlamak istedi ama ağlamadı. İçine akıttı gözyaşlarını. Veli’ye itiraz edecekti fakat etmedi. “O’nun da bir bildiği var” diye düşündü. Ayağa kalktı, “Elê”¹²² dedi Emine.

¹²² Elê: Elif. Bir çağırma şekli.

Kızı Elif, “Beni mi çağırdın anne, buyur ne diyorsun?” diye cevapladı annesini.

Annesi, yanına gelen Elif’i, yanaklarından öperek oturttu yanına. “Bak güzel kızım, nazlım benim” dedi Emine. “Ortalık kötü. Yarın sabahtan İsmail ve Hasan’ı alıp gideceğiz. Uygun bir yer bulduktan sonra, yarın akşam ya da ertesi gün sabah gelip sizi de alacak baban. Sen, kız kardeşin Sosê ile Gulizar’a iyi bak. Malımıza sahip çık. Hayırlısıyla en kısa zamanda yine birlikte oluruz. Sakın korkma kızım, büyüdün artık. Sosê, Gülizar ve ev sana emanet, tamam mı benim güzel kızım?” dedi annesi.

On dört, on beş yaşlarında olan kızları Elif önce bu teklifi kabul etmedi. “Biz de sizinle gelelim. Burada yalnız kalıp ne yapacağız, korkarım ben!” dedi Elif.

Annesi, “Bak güzel kızım, siz burada yalnız değilsiniz. Amcanlar var, komşular var. Korkulacak hiçbir şey yok. Bu kadar malımız ne olacak. Burada kalın kızım, sonra gelir sizi de alırız” dedi.

Elif çaresizdi. Annesini dinlemekten başka yapabileceği bir şey yoktu. Mışıl, mışıl uyuyan kız kardeşi Sosê’nin yanına yatağa uzandı, az sonra o da derin bir uykuya dalmıştı.

Veli ile Emine, sabah henüz fecir sökmeden uyanmış, köyü terk etmek üzere hazırlıklara başlamışlardı bile. Hiniyê Dızdu köyünde gün doğumunu seyretmeyi çok severdi Veli. Kısa bir hazırlıktan sonra, yanlarına torbaya koydukları aزیğı alıp, fecir göğü ağartmadan düştüler yollara. İsmail’i Veli, Hasan’ı da annesi Emine kucağına alarak, kimseye görünmeden köyden çıkıp, gözden kayboldular.

Kendilerini meşeliklerle kaplı ormanın derinliklerine attılar. Veli, bir yandan sık adımlarla yürüyor, bir yandan da arkasına bakıyordu. Aklı hala kardeşi ve çocuklarındaydı. Bir de Deşt’te¹²³ okuyan oğlu İmam Hüseyin’i düşündü. Çoktandır görememenin hüznü çökmüştü üzerine. Oğlu Hüseyin okul tatilinden dolayı eve gelmişti ancak Veli Sakak’ta düğünde olduğu için oğlunu görememişti. Evde un kalmadığı için de annesi oğlu ile bir

¹²³ Deşt: Hozat’a bağlı bir nahiye.

akrabasını değirmene göndermişti. İki gün olmasına rağmen hala eve dönmemişlerdi. Anne Emine'nin aklı, hâlâ köyünde, Elif, Sosê ve Gülizar'da kalmıştı.

Uzun ve tedirgin bir yürüyüşten sonra, Sakak Köyü'nün Gorgit Mezrası yakınına vardılar. Ormanın içinde oturdular. Veli, İsmail'i yanına oturttarak, torbanın içinden ekmeği çıkarıp biraz çökelek biraz da yağ sürüp eline verdi. Aynı şekilde eşi ve kendisi içinde bir şeyler hazırladı. Emine'de oturduğu yerde göğsünü açarak Hasan'ı emzirmeye başladı.

"Veli" dedi Emine. "Biz iyi mi yaptık, kötü mü yaptık bilmiyorum. Çocuklarımızı, kardeşin Mustafa'yı ve eşini, komşularımızı keşke yalnız bırakmasaydık. Onlara ne olacaksa, bizlere de o olsaydı! Keşke daha çok zorlasaydın, ikna etseydin. Şimdi, Elê, Sosê ve Gulizar ne yapıyorlar, acaba? Onlar kız, onlar cahil... Hüseyin değirmenden döndü mü? İçim acıyor Veli, içim!" diyerek sitem etti.

Veli, "Paşa'nın kızı, benim içim acımıyor mu sanıyorsun? Ben bir yanıma orada, köyümde bıraktım. Mustafa'yı ikna etmek için çok uğraştım, köylülere çok anlattım ama olmadı, dinlemediler. Çocukları da ya bu akşam ya da yarın sabah gider alırım. Önce güvenli bir yer bulalım, sonrası... Allah kerimdir" dedi.

Akşama doğru Elif'in içine hem hasret hem de bir korku düştü. Ağlamaklı bir şekilde Amcası Mustafa'nın yanına gitti. "Amca, ben annemi, babamı ve kardeşlerimi çok özledim. Kız kardeşimi alıp onların yanına gitmek istiyorum, haberin olsun!" dedi Elif. Bir an kendisini koca bir boşlukta hissetti.

"Sen tek başına nereye gidiyorsun? Yolunu nasıl çıkaracaksın? Baban aldı başını kim bilir nereye gitti. Sen gidip onları bulamazsın. Sizin o kadar malınız var, davarlarınız var, bunları bırakıp nereye gidersin? Dur durduğun yerde! Biz de buradayız, korkma. Bak görürsün hiçbir şey olmayacak. Babanlar da yarın öbür gün geri dönerler. Evinde dur, bir yere de gitme anladın mı?" diye kızarak serzenişte bulundu amcası.

Evine dönen Elif, amcasını dinlemedi. Henüz güneş dağın ucunda göz kırparken, kız kardeşi Sosê'yi sırtına aldığı gibi, güneşe doğru yola koyuldu. Çevreyi iyi biliyordu Elif. Buralarda

az davar gütmemiş, az ot toplamamış, az yaprak kesmemişti. Her yeri adım adım biliyor, sanki arazideki her bir detayı beynine kaydetmiş gibiydi. Güneş batışını tamamladıktan sonra, yıldızların giderek parladığını gördü Elif.

Yönünü Gorgit istikametine çevirdi. Çünkü babasının Gorgit'e gideceğini biliyordu. Dinlene, dinlene yürüyen Elif, ay ışığını kâh beline kadar uzamış saçına dolayarak, kâh avucuna alıp öperek, birlikte bir süre yol aldıktan sonra, bir yamacın başına gelip durdu. Burası Gorgit'e yakın bir yerdi. Sabah fecri ortalığı aydınlatmaya hazırlanırken, Sosê'yi yeniden sırtına alıp biraz daha yürümek istedi. Ortalık henüz aydınlanmadan, meşe yapraklarını okşayarak, daha sık bir ormana daldı. Gorgit'e vardığında, ortalık tam olarak aydınlanmıştı. Nefesini tutarak olduğu yerde durdu. Sosê'yi yeniden sırtından indirerek bir ağacın dibine oturttu. Tuhaf sesler geldi kulağına. Bir taraftan korku dolu bakışlarıyla etrafı gözetliyor, diğer taraftan da kardeşine mukayyet olmaya çalışıyordu. Gece boyu su içmeden yürümüşlerdi. Kardeşi Sosê'nin acıkmış ve susamış olabileceğini düşündü. Koynunda sakladığı ekmeğinden az bir parça çıkarıp Sosê'ye uzattı, yanağından öperek. Sosê, ablasının gözüne umutsuzca bakarak aldı ekmeği ve yemeye başladı.

Elif'in korkusu, kardeşi Sosê ağladığında ne yapacağını bilememesiydi. Bunun için bir gözü sürekli kardeşinin üzerindeydi. Tam bu esnada, kıpırdayan meşe ağaçlarının sesiyle ürktü. Bir ses, "Elê" dedi. Tam Sosê'nin üzerine abanacakken, sesi tanıdı. Bu babasının sesiydi. Sevincinden bağırmak, kalkıp avazı çıktığı kadar "Babaaaa!" diye ağlayıp, haykırmak istedi.

Sosê'yi kaptığı gibi babasına koştu. Babası, düşük bir ses tonuyla, "Şu taraftan gel Elif'im" diyerek yönlendirip kızını karşıladı. Sosê'yi aldı sırtından. Bir öpücük kondurdu yüzüne. Birlikte, az ilerde bekleyen ailesinin yanına gittiler. Annesini ve kardeşlerini gördüğünde gözleri parladı. Annesine sarıldığında ise az önce parıldayan gözleri, yerini sevinç gözyaşlarına bıraktı.

"Sizi bir daha göremeyeceğim diye öyle korktum ki anne, anlatamam" dedi Elif. Annesinin kucağına iyice sokulduğunda ise "Annemi ve babamı bir daha göremezsem, kendimi bir kayadan aşağı atmayı bile düşündüm" diyerek ekledi.

Elif'e sıkıca sarılan annesi, "Korkma kızım, baban zaten hazırlanmıştı, sizi almaya gelecekti ki siz geldiniz" dedi.

Elif hemen sonra kardeşlerine sarıldı. Yıllardır görmemiş gibi özlem giderdi. O an gözleri iki yabancı kadına takıldı. Onları ormanın içinde bulmuştu babası. Sakak Köyü sakinlerindendiler. Birbirlerinin gözlerinin içine baktılar. Herkesin gözlerinde bir endişe, bir korku hasıl olmuştu.

Akşama kadar derin ormanlık alandan çıkmadılar. Akşam karanlığı bastırmadan kalkıp Sakak'a ¹²⁴ doğru yürümeye başladılar. Veli, Sakak ve Sakaklıları çok iyi tanıyordu. Onlar da Veli'yi tanır, severlerdi.

Sakak'a indiklerinde, önceden tanıdığı Ağaê Miroş'un¹²⁵ evine gittiler. Ağaê Miroş'un evi iki katlıydı. Alt katında ahır ve samanlığı vardı. Üst katında da kendileri kalıyorlardı. "Veli, ortalık kötü, köye girmeniz güvenli değil. Her yer basılıyor, kaçanlar yakalanıp öldürülüyor. Bari ormanlara, mağaralara gireydiniz. Birkaç gün önce Halvori Köyü'ne girmişler, ortalık ana baba günü. Kimseyi sağ koymamışlar" dedi ev sakinleri.

Yine de "Bir şeyler hazırlayın. Yoldan geliyorlar, acıkmışlardır şimdi" diyerek alelacele yiyecek bir şeyler hazırladılar. Yemeklerini yiyip, karınlarını doyurduktan sonra, bir baktılar ki asker doluştu Sakak'a. Muhtarı çağıran Komutan, "Bu gece buradayız, asker aç, yiyecek bir şeyler hazırlayın" diye emir verdi.

Veli, yanındakileri alarak, evin alt katındaki samanlığa sığındı. En küçükleri olan Hasan'ı kucaklayan Veli, "Korkmayın, bir yolunu bulur buradan çıkarız" dedi.

Askerler yemeklerini yiyip ortalık biraz sessizleştikten sonra, dışarı çıktı Veli. Bir müddet sonra samanlığa geri dönerek, "Gidiyoruz" dedi. "Çok sessiz olmalıyız. Daha ay şavkını Sakak'a vurmadan, ormana girip izimizi kaybettirmeliyiz. Sabaha kalırsak, hepimizi öldürürler" dedi sessizce.

Ağaê Miroş'un evinde bulunan iki kadın daha katıldı gruba, on kişi oldular. Askerlere görünmeden Sakak'ı terk ettiler. Gecenin

¹²⁴ Sakak: Hozat'a bağlı ve Kırgan Aşireti'nin hakim olduğu bir köy.

¹²⁵ Ağaê Miroşi: Miraş'un Ağası, Kırgan Aşiretinin ileri gelenlerinden biri.

karanlığı kırılmış, ayın şavkı ortalığı aydınlatmıştı. Sakak tehlikesini atlattıktan sonra, biraz olsun rahatladılar. Sonunda Derê Oxe dedikleri yerde, derin ormanlık alana girip, beklemeye başladılar.

Veli, bu tehlikeyi de atlattığı için biraz rahatladı ama akli Hiniyê Dızdu'da kalmıştı. Eşi Emine, Veli'yi dikkatlice süzdü. Gözlerine takılı kaldı bakışları. Veli'nin düşüncesini, kederini anlamaya çalıştı. Aklının hâlâ köyde olduğunu düşündü. Bakışlarını kaçırdı Veli'den. Onun da akli Deşt'te okuyan oğlu Hüseyin'de kalmıştı. Oğlu İmam Hüseyin Deşt'te bulunan yatılı okulda okuyordu. Yaz tatilinden dolayı köye gelmişti ancak Veli de o zaman Sakak Köyü'nde bir düğündeydi. Oğlu o zaman değirmene gittiği için onu görememişti. Oğlu İmam Hüseyin için, "Keşke o da burada olsaydı" dedi.

İçine bir korku düştü Emine'nin. Oğlu İmam Hüseyin için, "Senin dediğin gibi, keşke o da burada olsaydı" dedi.

Deşt'te okula giden İmam Hüseyin'in öğretmeni bir subaydı. Akşam yemeğinden sonra yanına çağırdığı iki askere, "Yarın şafak sökmeden odama, yanıma gelin. Size bir mektup vereceğim, o mektubu Hırsız Pınar Köyü'ne götürüp Hüseyin'e verip geleceksiniz. Hani bizim bu saz çalıp, türkü söyleyen Hüseyin var ya, işte o. Tanıyorsunuz her halde." "Baş üstüne Komutanım" deyip ayrıldılar komutanlarının odasından.

Sabah şafak sökmeden kalkıp komutanlarının odasına gitti iki asker. Komutanları onlardan erken kalkmış, odasında onları bekliyordu. Kapıyı çalıp içeri giren askerler, selam çakıp hazır ol vaziyetinde beklediler.

"Hazır mısınız oğlum" dedi komutan. "Hazırız komutanım" dediler birlikte. Masanın üzerindeki mektubu alıp askere verdi. "Bak oğlum, bu mektubu alıp Hırsız Pınardaki Hüseyin'e vereceksiniz. Sakın mektubu açmayasınız. Hüseyin'den başkasına da vermeyin. Mektubu verdikten sonra, hemen görevinizin başına dönün. Tamam mı?" dedi. Askerler, "Baş üstüne komutanım" dedikten sonra, Hırsız Pınarı Köyü'ne gitmek üzere yola çıktılar.

Hırsız Pınarı Köyü'ne giden askerler, Hüseyin'i sordular önlerine çıkan ilk kişiye. Hüseyin'in köyde olmadığını, değirmene gittiğini öğrendiler. Hüseyin'in evine doğru giderlerken köyün muhtarıyla karşılaştılar. Tanıyorlardı birbirlerini. Muhtar iki günde bir Deşt'e gider, komutanla görüşür gelirdi. Bunun için askerler de muhtarı iyi tanıyorlardı.

"Hayırdır askerler, ne işiniz var burada. Yoksa komutan beni mi istiyor" dedi muhtar.

"Hayır muhtar, seninle alakalı değil. Biz Hüseyin'i arıyoruz. Komutanımız kendisine bir mektup gönderdi, onu teslim etmek istiyoruz" dedi askerin biri.

"Hüseyin evde yok, değirmene gitti. Bugün gelmez, babası da evde yok, Sakak'ta düğüne gitmiş. Amcası da davarda. Evde kimseleri yok. Mektubu bana bırakın, geldiğinde kendisine iletirim" dedi muhtar.

Askerler mektubu vermekte tereddüt ettiler. Komutanları başka kimseye vermeyin diye tembihlemişti çünkü. Biraz düşündükten sonra, yapacakları başka bir şey olmadığı için mektubu muhtara verip, geri Deşt'e döndüler.

Muhtar telaşla evinin yolunu tuttu. Eve girdiğinde zarfı açıp baktı. Türkçe okuması zayıftı ama, zar zor anlayabildi. Komutan, Hüseyin'e, "Bu mektup eline geçer geçmez, babanla konuş ve hemen köyü terk edin! Sizin köyün yakma kararını almışlar. Kars'tan gelen birliği görevlendirmişler. Sizin için öyle zor olacak ki, yakalanan herkes öldürülecek. Saklananlar kurtulacak. Kaçın saklanın" diye yazmıştı.

Muhtar, mektubu açtığı için pişman oldu. "Keşke açmasaydım" dedi kendi kendine. "Neyse" dedi. "Komutan mektubu açtığımı öğrenirse, öldürür beni" dedi. Mektubu yırtıp ateşe atarak imha etti.

Karaçorlu iki milis önden teftiş için Hiniyê Dızdu Köyü'ne yaklaştılar. Güneş tam günü yarıladiğında girdiler köye. Yanık bir keman sesi geldi kulaklarına. Sese doğru ağır ve sessiz adımlarla yürüdüler. Sese giderek yakınlaştıklarında, evin önünde dut ağacının gölgesinde keman çalan birini gördüler uzaktan. Görünmeden bir nefes dinlediler. Sesi de keman tınısı da mest

etti bu iki milisi. Kemanın sesi hüzünlendirdi milisleri. Keman ağladı, kılamlar ağladı, insanlık ağladı. Kendilerinin de insan olduğunu anımsadılar. İçlerine dolan hüzün ürpertti onları. Fazla durmadılar, işleri vardı çünkü. Hemen yanaştılar keman çalana, selam verdiler. Keman sustu ve sesi kesildi kemancının. Nereden bilecekti ki bunun son keman çalışı olduğunu?

İki milis acidılar kemancıya. Bir an, “Gel biz bu kemancıyı kaçartalım, yazıktır. Durma kaç kemancı” diyeceklerdi ki asker büyük bir gürültüyle köye girdi. Kemancı kaçartılamadı. Hiç kimseye fırsat vermeden, herkesi topladılar evlerinden. Yaşlı, genç; kadın, erkek; büyük, küçük demeden topladılar köyün ortasına.

Komutan hem bağıırıyor hem de küfürler savurarak hakaretler ediyordu. Birkaç kişi dışında kimse Türkçe bilmediği için ne dediğini anlamadılar. Köyün az ilerisinde Derê Odi¹²⁶ adında bir yer vardı. Hepsini oraya topladılar.

Mustafa elinde kemaniyla en önde gidiyordu. Az sonra tepede bir hareketlenme oldu, herkes o tarafa çevirdi bakışlarını. Yakaladıkları birilerini ite kalka dereye doğru getiriyorlardı. Gruba yaklaştığında, önce Mustafa gördü getirdikleri gençleri. Bu gençler, abisi Veli'nin Deşt'te okuyan ve değirmene giden oğlu İmam Hüseyin ve amcasının oğlu İmam'dı.

İmam Hüseyin, Hiniyê Dızdu'ya girmeden önce, Sîlê Hemê Boli'nin çocukları ve kayınıyla karşılaşmıştı. Sîlê Hemê Boli, erkek çocuklarını her şeye karşı, tedbir olarak Sihenk'e göndermek istemişti. Çocuklar yolda Hüseyin ile karşılaşmış ve içlerinden biri Hüseyin'e seslenerek, “Nereye gidiyorsun Hüseyin? Ortalık kötü, yanımıza gel” derken, diğer kardeş de “Durun babasının, annesinin yanına gitsin. Yanımızdayken başına bir şey gelirse, bizden bilirler” diyerek karşı çıkmıştı.

Hüseyin ve kuzeni İmam, bir an evvel köye, eve gitmek için sabırsızlanıyordu. Fazla durmadı yanlarında. Un yüklü katırla birlikte evin yolunu tuttular. Köydeki evine varmak üzereyken, askerler etrafını sardı ve kendilerini askerlerin ortasında buldular.

¹²⁶ Derê Odi: Odi Deresi.

Askerler bunları yakaladıkları gibi, apar topar attılar topladıkları grubun içerisine. Göz göze geldiği ilk kişi Amcası Mustafa oldu.

Mustafa'nın içinde bir şey koptu sanki. Abisi Veli'yi düşündü, söyledikleri geldi aklına. Onu dinlemediği için büyük bir pişmanlık kapladı içini. Çok sevdiği kemani elinden kayıp yere düştü. İmam Hüseyin'e sarılıp hasret gidermek istedi ama araya giren asker buna müsaade etmedi. Mustafa'yı yana iten asker, yerde duran kemana potinleriyle basarak kemani kırdı. Kemanından çıkan kırılma sesiyle, Mustafa'nın kalbi bir kez daha ikiye bölündü. Hışımla yanlarına yaklaşan asker elindeki iple Mustafa ile İmam Hüseyin'i birbirine bağladı. Mustafa anladı artık geriye dönüşü olmayan bir yola girdiklerini ve yapacakları bir şeyin de kalmadığını.

Grubun içinde bulunan Sılê Hemê Boli, köyde hali vakti yerinde olanlardan biriydi. Kalabalığın arasında muhtarları aradı gözleri. Muhtarları Xidê Xate'yi¹²⁷ çağırdı el işaretiyle. Yanına gelen Muhtara, "Komutanla beni görüştür, diyeceklerim var" dedi. Az sonra komutan Sılê Hemê Boli'yi huzuruna çağırdı. Sılê Hemê Boli, Türkçe bilmediği için, Muhtarları aracılığıyla, "Komutan" dedi, "Bizi sürgüne yollayacaksınız herhalde. Bana biraz müsaade edin, evde biraz param ve altınlarım var, alıp geleyim. Birazını harçlık olarak alırım, diğeri de size helal olsun" dedi. Muhtar söylediklerini Türkçe'ye çevirerek komutana iletti.

Komutan, "para ve altın" dendiğini duyduğunda hemen yumuşadı. İki askeri yanına vererek isteğini kabul etti. Sılê Hemê Boli, askerlerle birlikte arılarını beslediği eve girdiler. Çünkü para ve altınlarını burada saklamıştı. Son kez arılarına baktı hüzünle. Arılarının çok balını yemiş ve onlarla çok zaman geçirmişti. Arılarına çok iyi bakıp koruduğu için Ana Arı yani o peteğin kraliçesi, sahibini çok sevmişti. Çünkü sahibi, zamanı gelip peteği sağdığında bile, içindeki balın hepsini almaz, kışın geçimini sağlamak için birazını da onlara bırakırdı. Son kez baktı arılarına ve sakladığı para ve altınları alarak askerlerle birlikte geri döndü. Az önce kükreyen somurtkan komutanın yüz ifadesi

¹²⁷ Xidê Xate: Hatun'un Hıdır'ı.

birden değişti. Altın ve paraları aldıktan sonra, “Bunu alın, çocuklarını da buraya getirin” diye emir verdi askerlere.

Emri yerine getirildi. Sılê Hemê Boli’nin ailesi grup içinden alınarak az ilerideki küçük düzlük bir alana götürüldüler. Tam “kurtulduk” diye düşünürlerken, askerler onları birbirlerine bağladı. Komutan, “ateş” emri verdikten hemen sonra Sılê Hemê Boli ve ailesi orada kurşuna dizildiler. Peşinden öldüklerinden emin olmak için süngülediler.

Veli, hanımına “Hele ben bir köye gidip bakayım. Askerler o tarafa gittiler. Ne var ne yok, öğrenip dönerim” dedikten sonra oradan ayrılmıştı. Hırsız Pınarı Köyü’ne varmadan önce köyün askerler tarafından sarıldığını gördü. Şüya Qole¹²⁸ denilen alanda, ormana girip saklandı, olup bitenleri izleyip, durumu anlamaya çalıştı.

Yerde sürünerek olayın yakınına doğru sokuldu. “Bundan sonrası tehlikeli” diyerek, olduğu yerde uzanıp olayı izlemeye çalıştı. Askerleri ve köylülerini göremiyordu ama konuşmaları, anlamsız bir şekilde duyuyordu.

Köydeki evlerin ateşe verildiğini, harmana yığılan buğday demetlerinin tutuştuğunu gördü. Bazı askerler, ormana yayılan hayvanları topluyor, yeşil alanda bağlı olan at ve katırları yerinden söküp köyün meydanına getiriyorlardı.

Hıncını alamayan askerler, çiçeğe, çiçeğin rengine ve kokusuna hiçbir zaman zarar vermeyen, Sılê Hemê Boli’nin arılarını bile ateşe verdiler. Yanan arıların göğe yükselen alevlerinin yarattığı kara dumanı, Hırsızpınar Köyü semalarının güneşle buluşmasını engelliyordu. Kurtulmayı başarabilen arılar da ana arılarını arıyor, bulamayınca da yolunu şaşırıp kayboluyor, yaşama tutunamıyordu.

Çiçeklerle adeta dans ederek ve sevgiyle polen ya da nektar toplayıp bal üreten, çiçeklerin ve ağaçların çoğalmasına katkı sunan, doğanın sessiz kahramanları olan arılar yoktu artık. Hal bu ki arılar ne devlete karşı durmuş ne askere silah sıkmış ne de çapulculuk yapmışlardı. Daha geçen seneydi, çok iyi hatırlıyordu

¹²⁸ Şüya Qole: Kısa Bayır.

orta yerde bağdaş kurup oturan kraliçe arı, birlikte çalışmanın gücüyle topladıkları ballarını, Deşt'ten gelen askerlere Silê Hemê Boli'nin nasıl ikram ettiğine tanıklık etmişti.

Sağına soluna baktı Mustafa. Eşini, çocuklarını aradı gözleri. Eşi Elif'in köy kadınlarıyla birbirine bağlandığını gördü. İçi burkuldu, yüreği yandı. Abisinin kızına takıldı gözleri. Amcasını ve çocuklarını izledi uzun süre.

Komşularını süzdü tek tek. Sonra da karşılarında dizilen ağır makineli silahlarıyla dizilen askerleri gördü. Yolun sonu gelmişti artık. Daha başka şeyleri düşünmeye fırsat vermeden, korkunç bir gürültü koptu. Patladı silahlar peş peşe!

Son olarak, "Mekerêêê! Ma sekerdooo? Çha ma qırrkenêêê?"¹²⁹ diyebildi Mustafa. Kesildi sesi soluğu. Dere al kana bulandı. Aktı... aktı... aktı... kana boyandı suları.

Veli, silahlar ateşlenip, yer gök inlediğinde, yerinden fırlayıp Lara Deri'ye doğru koşmak, köye gidip yanan evlerini söndürmek istedi, yapamadı. Göğe yükselen çığlıklar ve arıların vızıltıları yüreğini dağladı. Kardeşi Mustafa'nın çığlığıydı sanki yüreğine yapışıp kalan.

Çarşancak'tan gelen milisler, gözlerini kapatarak izledi bu korkunç olayı. İniltir, bağrıışmalar, çığlıklar kulaklarında çınladığında, insanlıklarından utandılar. Yerin dibine girdiler. Kemancıyı kaçırtaamadıklarına hayıflanıp durdular.

Silahlar susup, at ve katır sesleri kesildikten sonra, tehlikenin uzaklaştığını anladı Veli. Hemen eğile eğile meşe ağaçlarına dokunarak kendisini attı Lara Deri'ye. Yerde yatan ölümlere yaklaştığında, önce kardeşinin kırık kemanını gördü. Her şeyin bittiğini o an anladı. Kırık kemanın parçasını alıp, öperek alnına götürdü. O anda kanlar içinde yatan kardeşi Mustafa'yı gördü. Gözleri doldu. Ağlamak istedi ama ağlayamadı. Ağlayamadığı için kalbi bir kez daha acıdı. Hemen yanına koştu. Eğilip elini tutarak avuçlarının arasına aldı. Bir el daha kalktı o el ile birlikte. Birbirine bağlı olan diğer ele bakıp, ölünün yüzünü çevirdiğinde oğlu İmam Hüseyin'in solgun yüzü ile karşılaştı.

¹²⁹ Yapmayuun! Biz ne yaptuuk? Neden bizi öldürüyorsunuuuuz?

Elindeki keman parçasını göğsüne dayayarak, ağlamaya başladı. Belki de ilk kez ağlıyordu Veli. Bu durum, Veli için bir dönüm noktasıydı artık. Ağlaması durup, gözlerinin yaşlarını sildikten sonra, diğer ölümlere baktı tek tek. Hepsi tanıdık, hepsi akrabaydı. Az daha yukarıya çıktı, orada da öldürülenler atılmışlardı üst üste. Onları da tanıdı, Silê Hemê Boli ve ailesiydi.

Hepsini tek tek gömmek istedi ama yapamadı. Yerinden kalkarak köye doğru koştu. Evinin önüne vardığında, tutuşturularak yanmaya başlayan evini gördü. Yine de kapıyı açtı. Tavandaki ağaçlar alev almış yanıyordu. Küle dönenler yere düşüyordu bir bir. Her taraf alev topuydu. Kapının arkasındaki duvara baktı. Kemanı hâlâ olduğu yerde asılı duruyordu. Ateş henüz o noktaya varmamıştı. Heyecanla kaptı kemanını, öpüp alnına koydu.

İçerde daha fazla kalamazdı. Zira ateş giderek büyüyor, harlanıyordu. Ateş topu çıkış kapısına varmadan dışarı çıkmalıydı. Son kez göz gezdirdi dumanlı, isli duvarlara. Cayır, cayır yanan evine, gözlerinden akan gözyaşlarını serpmek istedi, yapamadı. Daha fazla dayanamadı. Alevler kapıya ha ulaştı ha ulaşacaktı. Duman her yeri karartmıştı. Çaresiz çıktı evinden yıkılmış adımları ve öldürülmüş içiyle.

Elinde kemanı, yeniden döndü Lara Deri'ye. Yüreği paramparçaydı. Gözyaşlarını yere akıttı. Acılarını içine, ciğerlerinin ta içine kilitledi. Toprağı sulayan gözyaşları, içine kilitlediği acının sessiz çığlığıydı artık. Lara Deri, bugünden sonra Derê Meyitu (Ölümler Deresi) olarak anılacaktı. Bu dereye düşen bir kentin ölüsüydü, masumların ölüsü.

Gözyaşları kuruduğunda ağlaması kesildi Veli'nin. Ciğerlerine düğümlediği sessiz çığlık, kendini dışarı atmak, kulakları sağır etmek istiyordu. Direnemedi Veli. İçinde kopan fırtına dile gelecekti mazlum yaraları onarmak için. Kemanına uzandı. Kabarmış, düğümlemiş içi ile Kardeşi Mustafa ve Oğlu İmam Hüseyin'e seslendi:

MISTEFAÊ WUŞÊNÊ İMAMİ
- Ölüler Deresi -

Lanet olası Hiniyê Dızdu¹³⁰
Ah Mustafa kardeşim
Yamaçtır ardı
Kars'tan gelen alay
Kuşattı bizi
Zalimler topladılar gençlerimizi
Bağladılar ayaklarımızı ellerimizi
Bağladılar ayaklarımızı ellerimizi
Dizdiler Lara Deri'de¹³¹
Ağır makinalı önünde hepimizi

Hiniyê Dızdu'nun önünde
Yükselir acı çığlıklar
Kardeşim Mustafa'nın çığlığı
İçlerinde bellidir
Ah taşlar yağsın başıma taşlar
Olayım ah aman
Yaralı Phepug Kuşu olayım
Öteyim bu dağlarda aman
Öteyim sizin için
Evi yıkılmayasıca
Kardeşlik bir başkadır
Tıpkı etle tırnak gibidir
Kardeşim kaçma diyor
Beni kafirin yêzidin
Ağır makinalısı önünde
Yalnız başına bırakma
Kardeşim beni kınama
Yanlış anlama
Kardeşinin bahtı hakkında

¹³⁰ Hiniyê Dızdu: Hırsız Pınarı. Katliamın olduğu Dersim'in bir köyü.

¹³¹ Lara Deri: Dere kenarındaki düzlük alan. Katliamdan sonra buranın adı Ölüler Deresi olur.

**Sakin öyle yanlış düşünme
Sapladım bıçağı yüreğime
Paylaştım yüreğimin yarısını
Yarısını seninle**

**Ah zavallı Velo
Durmuş uzaktan izliyor
Kardeşi Mustafa ve
Oğlu İmam Hüseyin'i
Ah kardeş beni kınama
Yanlış anlama
Sapladım bıçağı yüreğime
Paylaştım yarısını seninle
Ah kardeş sen Haq'ı seversen
İmam Hüseyin'imi yalnız bırakma
Ah kardeşim
Kardeşim benim
Sen gittin kurtuldun
Ben kaldım bu dünyada aman
Benim bu dünyanın
Derdi ve azabıyla
Gamı ve kederiyle
Baş başa kalan aman**

**Ah kardeşim
Yaralı Phepug Kuşu'nun yoldaşı
Öteyim senin için
Ah Kardeşim
Phepug Kuşu yoldaşı
Öteyim senin için
Benim Phepug Kuşu yoldaşı
Kardeşim Mustafa ve
Oğlum İmam Hüseyin için
Dağ dağ öteyim acı acı
Toprak başıma kardeş
Toprak başıma aman
Vah amanım aman**

**Yandım kül oldum ah
Yüreğim parçalandı
Kardeşimin ozanlığına
Vah amanım aman
Yandım kül oldum ah
Yüreğim parçalandı
Hüseyin'imın gençliğine
Gülizar'ımın masumluğuna
Yandım kül oldum sizin için
Kuru bir kengere döndüm
Rüzgâra kapılıp savruldu**MISTEFAÊ WUŞÊNÊ İMAMİ**
(Varyant -2)**

**Yıkılası Hiniyê Dızdu Köyü
Mustafa Kardeşim yamaçtır ardı
Kafirler toplamış ordularını
Sürmüşler üzerimize
Kars'ın Alayı'nı
Zalimler toplamış ah aman
Genç ve yaşlılarımızı
Dizmişler ağır makinelerin önüne**

**Ah dertler dertler
Mustafa Kardeşim dertler
Ah dertler dertler
Oğlum Hüseyin'im dertler
Zalimler geldiler hışımla
Topladılar gençlerimizi
Yiğitlerimizi katlettiler
Bizi dertlerimizle
Baş başa bıraktılar**

**Ah zavallı Velo¹³² ben
Uzun uzun bakıyorum**

¹³² Velo: Veli

Yerde yatan ölümlere
Ah kardeşim Mustafa
Ve oğlum Hüseyin'in
Yerde yatan cansız
Kanlı bedenlerine
Oturmuş ağlıyorum
Kardeşim Mustafa'mın
Kanlı cesedinin önünde
Diyorum kardeşim
Bana darılma sakın
Ben bıçağı sapladım yüreğime
Kardeşimle bölüştüm yarısını
Kardeşim Haq'ı seversen
İmam Hüseyin'imi
Yalnız bırakma

Ah kardeşim
Bu içime dert oldu
Kafirler zalimler
Kapı komşularımızı öldürdüler
Geride kalanlar dert sahibi oldu

Yıkılası Hırsız Pınarı Köyü
Mustafa Kardeşim
Boran ve dumandır
Ah kardeş kardeş
Siz gidip kurtuldunuz
Şu dağların Phepuk Kuşu
İnlesin halimize
Kardeşin de
Yaralı Phepug Kuşu olup
Dağ taş dolaşsın
İnleyip dursun derdiniz için

Ah dertler dertler
Mustafa Kardeşim dertler
Ah dertler dertler

Oğlum Hüseyin'im dertler
Kafirler yezitler
İnsanlarımızı katlettiler
Ardından bizi dertlerle Baş başa bıraktılar

Vah vah vah
Kardeşim senin gençliğine vah
Kardeşimin derdi için
Yandım kül oldum
Rüzgârın önündeki
Kuru kêngêre döndüm
Veli veli veli
Veli el alemin Piri

3 - HESEN EFENDİ¹³³ AĞITI

.....

**Yıkılası Turusmege
Hesen Efendi yokuştur
Ankara'da karar alınmış
diyorlar Bu ne davul bu ne
sazdır**

HESEN EFENDİ AĞITI'NIN ÖYKÜSÜ

Weliyê Wuşênê İmami, tarihimize tanıklık etmeye devam ediyor. Bizzat tanık olduğu, duyduğu ya da kendisine özellikle anlatılan olayları, anında veya sonradan, hafızasına kaydetmiştir. Belleğindeki hikayeleri, olayları mısralara dönüştürüp müzikal zenginlikle yoğurarak dillendirdiği ağıtları, ezgileri tarih kayıt defterlerinden daha nitelikli hale bürümüş, geçmişe yönelik soruların cevaplarını bulmamızı sağlamıştır. Dolayısıyla geriye dönüp baktığımızda birçok olayın unutulmaması için önüne güçlü setler çekmiştir. Bununla birlikte, ortaya koyduğu eserlerin edebi yönü inanılmaz derecede güçlüdür.

Yaşamında yakinen tanık olduğu kardeşi, oğlu, kızı ve amcası ve çocuklarının öldürülmesi, onun yaşamının dönüm noktası olmuştur. Komşularının, akrabalarının ve Dersim kahramanlarının ölümü ise ona biçim vermiştir. Çekilen acıları da sevinçleri de hep içinde hissetmiştir. Yaşananlara karşı hissettiklerini, duyduklarını, dizeleştirip dışa vurmuş,

¹³³ Hesen Efendi: Hasan Efendi. Khureşan Ocağı'nın Kudu kabilesindendir. Okur yazarlı olup, Bacanağı Wuşênê Aliyê Gaxi ile birlikte, Pertek-Mamekiye kara yolunun Müteahhitliğini yapmıştır. Devlete silah atmamasına rağmen ailesi ve akrabalarıyla birlikte, 1938 yılında, Balişêre Köyü'nde kurşuna dizilmiştir.

seslendirmiş, bulutların kanatlarına yükleyerek dört bir yana nefesle taşınmalarını sağlamıştır.

Veli'nin sedasını işiten, duyan insan ve doğa birlikte inlemiş, birlikte ağlamışlardır. Veli bulunduğu her yerde, insanlığa yapılan zulmü karanlıkta bırakmamıştır. Korkusuzca, cesurca hiçbir ayrıntıyı karanlıkta bırakmadan, yaşadıklarını sözcüklere dökerek hafızamıza aktarmakla kalmamış, bizlerin günümüzdeki olayları, olguları yazıya dönüştürmemizi sağlayan bilgiyi sunarak, muazzam katkılarda bulunmuştur.

Dersim'in Kırmanc / Zaza insanı, yaşadığı toprak parçasında kırma uğramıştı. Kadın, erkek, büyük küçük, ağa, bey demeden her kes kırımdan geçirilmişti. Kimi süngülenerek, kurşunlanarak, yakılarak, taşlarla, sopalarla, zehirli gazlarla, idam edilerek öldürülmüş; kimi de cezaevlerinde, sürgünde kırma maruz bırakılmıştı.

Veli, bütün bu yaşananların yakın tanığıydı. Henüz kardeşi, oğlu, kızı ve amcası ailesi ile birlikte öldürülmeden önce, akrabası Hasan Efendi, ailesi ve yakın akrabaları yakalanıp Turusmege'de¹³⁴ gözaltına alınıp, daha sonra Elâziğ'a götürülmek üzere yola çıkarılmış, Balişêre'de süngülenerek öldürülmüşlerdi.

O dönemde Turusmege, Mazgirt'e bağlı Nahiye statüsündeydi. Geniş ve verimli araziye sahipti. Turusmege, Çarsancak Beylerine, Suranlılara, Aliyê Gaxî'ye, Ali Efendi ve Hasan Efendi'ye mekân olmuştu.

Çarsancaklılar döneminde Türüşmek Tepesi'nde kısa süre içerisinde ün kazanacak olan bir Hamam yapılmıştı. Cumhuriyet ile birlikte, Hamam'ın yanında bulunan Çarsancak Beyleri'nin konağı karakol olarak kullanılmış ve Turusmege Nahiyesi bir dönem buradan idare edilir olmuştu.

Aliyê Gaxî, 1. Dünya Savaşı sırasında, Rus Ordusu Pulemuriye¹³⁵ tarafında bulunan Şüya Thole'ye kadar ilerlediğinde, gidip Rus komutanla konuşmuş anlaşmış ve Ruslardan epey miktarda silah ve cephane almıştı.

¹³⁴ Turusmege (Türüşmek): Dersim Merkez'e bağlı bir köy. Yeni ismi Aktuluk'tur.

¹³⁵ Pulemuriye: Pülümür İlçesi.

Aliye Gaxi, Nazımiye merkezli olmak üzere, 27 Mart 1916 tarihinde bir isyan başlattı. Mirakyanların¹³⁶ da desteğini alan Aliyê Gaxi önderliğindeki iki-üç bin kişilik silahlı bir grup Mart Ayı'nda Nazımiye'den başlamak üzere isyan ettiler. Nazımiye ve Mazgirt Hükümet Konaklarını yakıp yıktılar. Çarsancak ve Pertek'te birçok köyü ateşe verdiler. Hedeflerinde Elâziğ askeri kışlaları vardı.

İsyanın patlak verdiği dönemde Ruslar da Tercan'ı işgal etmişlerdi. Hem Rus işgalini önlemek hem de Aliyê Gaxi hareketini ve ona destek vererek Hozat'ı kuşatma altına alan Kocan ve Kırgan aşiretlerini engelleyip bastırmak için Vahit Paşa harekete geçti. Hozat ve Ovacık aşiret Reisleriyle bir görüşme yaptı. Kimine rüşvet vererek kimini de ikna ederek, Hozat kuşatmasını kırdı ve Hozat Aşiretlerinin önemli bir bölümünü yanına almayı veya tarafsızlaştırmayı başardı.

İsyanı bastırma emri verildi. Orduya takviye olarak 13. Tümenin 7. Taburu görevlendirilerek, Miralay Galatalı Şevket Bey sorumlu kılındı. Kısa bir dönem sonra Dersim'e askeri yığınak yapan Osmanlı, 6 Mayıs 1916 tarihinde Aliyê Gaxi önderliğindeki isyanı bastırdı.

Aliyê Gaxi, geride kalan güçlerini alarak önce Kutuderesi'ne çekildi, sonra da Osmanlı'nın görüşme talebini kabul ederek, Pah Nahiyesi'nin Sogayige köyüne yerleşti. Sogayige Köyü o dönemlerde Suranlıların¹³⁷ elindeydi. Aliyê Gaxi buraya yerleştikten sonra, Suranlılar yavaş, yavaş buradan çekilip, Çantur, Hasorik, Hezirgê, Turusmege ve Merxo'ya yerleştiler.

Osmanlı, ordusunu önemli bir bölümünü Nazımiye'de konuşlandırdı. Batı ve Doğu Dersim aşiret liderleriyle yapılan görüşmeler sonuç verdi ve Dersim aşiretleri, Osmanlı'dan aldıkları silahlarla Ruslar'a karşı yeni bir cephe açtı. Doğu Cephesi Komutanlığına Aliyê Gaxi, Yusufanlı Qemer Ağa ile Cîvê Khêji, Batı Cephesi Komutanlığı'nı da Sey Rıza kumanda etti. Ruslar, işgal ettikleri bölgelerden çekilmek zorunda kaldı.

¹³⁶ Mirakyanlılar: Dersim'de bir Ermeni Aşireti

¹³⁷ Suranlılar: Dersim'de bir aşiret adı. Palu Göydere'den geldiği ve Zaza olduğu söylenir. Yusufanlılara yakınlığıyla bilinir.

Ruslar'ın çekilmesinden sonra, cepheye katılan aşiret önderlerine çeşitli hediye, silah, para ve madalyalar verildi. Sogayige Köyü'nde oturan Khureşan aşiret önderlerinden Aliyê Gaxi'ye, dürbün, silah, ağızlık ve çeşitli diğer hediyeler yanında bir de Madalya verilerek, Turusmege Nahiyesi'ne Müdür olarak atandı.

Hasan Efendi ise, Khureşan Aşireti'nin Kudan kolundandı. Kud, kötürüm anlamına gelmektedir. Büyük dedeleri, anlatılara göre, birkaç nesil aile içi evlilikten dolayı, bedensel engelli olarak dünyaya gelmişti. Aile dışı evlilikten sonra, Kud'un nesli kötürümden kurtulmuş ve nesli devam etmişti.

Hasan Efendi, Turusmege Nahiyesine Müdür olarak atanan Aliyê Gaxi'nin kızı ile Evliydi. Hasan Efendi'nin ailesi Nazımiye'ye bağlı Khureşan Köyü'nden Koê Seri Köyü'ne, Koê Seri Köyü'nden de tahminen üç yüz yıl öncesinden göç edip farklı mıntıkalara yerleşmişlerdi. Khurêş Ocağının, Kudan kolundan göç edenlerden Bavaê Şêrxanu, Kutudere mıntıkasına yerleşir. Kud'un diğer çocuklarından biri de Tercan'a bağlı Mans Nahiyesi'ni kendisine mekân tutar.

Bavaê Şêrxanu, keramet sahibi olduğu ve halk tarafından benimsen diği için, Pülümür'den akıp gelen ve Kutudere'den geçen çayın adına Şêrxanuların Çayı deniliyordu.

Bavaê Şêrxanu Hakka yürüdükten sonra, oğlu Aliyê Bavaê Şêrxanu yolun talibi olur ve ailesinin başına geçer. Bir dönem sonra, bulunduğu yeri terk edip, Yusufan ve Demenan bölgesine çekilirler. Nüfusu giderek çoğalır. Aileye olan sevgi ve saygı giderek büyür. Gittiği her yerde cemler bağlayıp, cemaatler yapar ve çeşitli hastalıklara yakalanan Dersimliler'e derman olurlar.

Dewres Weliyê Şêrxanu da Kutuderesi'ni terk ederek önce Ağdad'a, oradan da Mamekiyê'ye yerleşir. Dewres Weli'nin, Ali, Qereman ve Nesemi adında üç oğlu vardı. Ağdad'ta yaşanan bir olayda kardeşlerden Qeremanê Dewres Weli¹³⁸ vurulur. Yeni yerleşim yerleri artık, Mamekiye Merkez Çêrgisk mıntıkası olur.

Çok eskiden, Mamekiyênin sahibi olan bir talibi, Pirleri Kudu, Mamekiye Merkez de "Eski Adliye" olarak anılan Çêrgisk'e yerleştirir ve kendi akrabası olmayan biriyle evlendirirler. Bundan sonra doğacak çocukları engelli olmaktan kurtulurlar. Kud Veli yaşlanmıştır ve bir dönem sonra orada Hakka yürür. Kud Hakka yürümeden önce, "Eğer ben Hakka yürürsem, beni bu yan tarafa gömün. O gece mezarımın başında yatın, ertesi gün mezarımı açıp bakın, eğer ben hala oradaysam, üstümü örtün ve mezarımı da kapatın. Yok, eğer beni orada göremezseniz, ben orada yoksam, mezarımın üstünü açık bırakın ve bilin ki ben Khurêşin Evladı'yım. Sonra da benim için bir Komete¹³⁹ yapın" der.

Dewres Weliyê Kudi, babasına aşırı bağlı olduğu için dediğini yapar. O akşam mezarının başında uyurlar. Sabah, fecir Koê Sovın¹⁴⁰ Dağı'nı taradığında kalkar, mezarını açar bakarlar ki Kud mezarında yok. O zamandan sonra da

¹³⁸ Qeremanê Dewres Weli: Derviş Veli'nin Oğlu Kahraman. Bakınız Derviş Veli'nin Oğlu Kahraman'ın Ağdının Öyküsüne, Cilt-2

¹³⁹ Komete: Anıt Mezar

¹⁴⁰ Koê Sovın: Mamekiye Merkezde, Sabun Dağı.

mezarının üstü açık bırakılır ve kutsal bir mekân olarak benimsenir. Üzerine bir Komete yapılarak, Hewsê Kudi¹⁴¹ adını verirler.

Dewres Weliyê Kudi'nin, Şêrxan, Weli, Ali ve Qereman isimli dört çocuğu olur. Qereman aşiret kavgasında öldürüldüğü için çocukları yoktur. Ali'nin Beyr adında bir oğlu, Şêrxan'ın da Yine Dewres Weli adında bir oğlu vardı. Dewres Weli'nin de Ali, Nesemi ve Qereman adında üç oğlu vardı. (Konu ile ilgili "Weliyê Wuşênê İmami Kimdir?" Bölümüne bakınız.) Dewres Weli'nin çocuklarından Qeremanê Dewres Weli Yusufanlılar tarafında on iki adamıyla birlikte öldürüldükten sonra, Çergisk üzerindeki anlaşmazlık üzerine kavga büyür ve karşılıklı olarak kayıplar verilir.

Aliyê Dewres Weli ve Nesemiyê Dewres Weli¹⁴² adlı kardeşler, düşünür, tartışır ve Gazike'ye göç etmeye karar verirler. Kardeşlerden biri de Kêmere Bel'e yerleşir.

Kud'un çocuklarından Aliyê Dewres Weli, yakınları tarafından Alêder¹⁴³ olarak hitap edilir. Ali Haydar, diğer adıyla Aliyê Dewres Weli, Kêmerê Bel'den Xosor'a¹⁴⁴ kadar geniş arazilere sahipti. Hem arazilerine sahip çıkıyor hem ailesinin bütünlüğünü koruyor, kolluyor hem de çocuklarının okuyup, faydalı birey olmaları için elinden gelen gayreti sarf ediyordu.

Oğlu Hasan boy atmış, giderek olgunlaşıyordu. Çevrede bilinen, tanınan bir hoca vardı. Hasan, fırsat buldukça onun yanına gider ve kısa zamanda ondan okuma ve yazmayı öğrenir. Hasan'ın mizacı ciddi ve sertti. Yaşı ilerledikçe, ciddiyet ve sertlik yaşamının bir parçası oldu. Orta boylu ve yaşitlarına göre biraz daha kiloluydu.

Olgunlaştıkça; okuma yazmayı söktükçe, kendisine olan güveni giderek artmaktaydı. Hasan sevilen, sayılan bir

¹⁴¹ Hewsê Kudi: Kudun Anıt Mezarı

¹⁴² Aliyê Dewres Weli, Qeremanê Dewres Weli, Nesemiyê Dewres Weli: Derviş Velinin oğlu Ali, Derviş Veli'nin oğlu Kahraman, Derviş Veli'nin oğlu Nesimi.

¹⁴³ Alêder: Ali Haydar

¹⁴⁴ Xosor: Dersim'de bir köy adı.

delikanlıdır artık. Sık sık Sogayige Köyü'ne gidip amcası Aliyê Gaxi'ye ¹⁴⁵ misafir olmakta, onun tecrübelerinden yararlanmaktaydı.

Sıcak bir yaz gününde, amcasının güzel kızıyla göz göze geldiğinde bütün hayatı değişti. İçinde bir şeylerin koptuğunu hissetti. Gazıke'ye¹⁴⁶ dönmek istemediğini anladığında içinde depresen şeyin aşk olduğunu anladı.

Hasan, çevrede olgun ve ciddiliğiyle tanınan biri haline geldi. Mazgirt'te Ali Efendi ve Ali Efendi'nin babası Musa'yla (Mursaê Aliyê Qojî¹⁴⁷) sık sık görüşmeye başladı. Ali Efendi de okuma yazma bildiği için ondan da çok şey öğrendi.

“Amca” dedi Hasan, “Oğluna niye Efendi diyorlar? Herkes annesi ya da babasının adıyla anılırken, Ali niye Efendi olarak anılıyor?”

Ali Efendi'nin Babası Musa'nın yüzüne gülücükler kondu. Hoşuna gitti Hasan'ın bu şekilde idrak edip, sorular sorması. Sevecen ve kibar bir ses tonuyla, “‘Efendilik’ okur-yazar biri oluşundan geliyor. Hükümet nezdinde yolunu çıkaramayan yanına geliyor. O, yol yordam gösteriyor herkese. Hü kümet de bazen ona danışıyor. Okur yazar olduğu için ona ihtiyaçları var. Bak, onu Hükümet adına görevlendirdiler. Onların ulaşamadığı yere ulaşıyor, onların vergisini toplayıp, hükümetin kasasına koyuyor. İşte beylik buradan geliyor ona. Ben, sende de bunu görebiliyorum. Okuma yazmayı en az oğlum kadar biliyorsun. Tam bir devlet adamı gibi duruyorsun karşımda. İstersen seni de devlet adına bir göreve getirebilirim. Ha, ne dersin?”

Hasan biraz düşündü, Mazgirt Dağlarının eteğinden Gomılğan Dağı'na ¹⁴⁸ doğru sevgiyle baktı ciddiyetini bozmadan. Ali Efendi'nin Babası Musa, kendisiyle ilgili söylediği iltifatları, dolgun ve orta boyunu sanki biraz daha uzatmıştı. Ali Efendi'nin Babasının yanında utanarak daha çok yere bakan Hasan, gözlerini yerden kaldırıp ufka dikti. Dersim

¹⁴⁵ Aliyê Gaxi: Bak “Wuşênê Aliyê Gaxi Ağdı”nın öyküsüne.

¹⁴⁶ Gazıke: Gazık. Şimdiki adı, Dersim Merkez Cumhuriyet Mahallesi.

¹⁴⁷ Mursaê Aliyê Qojî. Qozali diye de hitap edilirdi: Qoz Oğlu Ali'nin Oğlu Musa.

¹⁴⁸ Gomılğan Dağı: Mameki merkez ile Pertek arasında kalan Kutsal bir Dağ adı.

coğrafyasını bu kadar ihtişamlı, bu kadar güzel görmemişti. “Acaba” dedi kendi kendine. “Bu coğrafya mı çok güzel yoksa benim gözlerim mi coğrafyayı bunca güzelleştirdi?”

İlk kez Güneşin batışının bu kadar muhteşem olduğunu gördü. Munzur Çayı’nı ilk kez tıpkı bir gelin gibi kıvrıla kıvrıla yol aldığını fark etti. Belki her gün görüyordu bunları ama bugün bir başka gördü Hasan.

Gözleri dalıp uzaklara uzaklara takılı kalmıştı. Kıyamadı Dersim’e, kaybolmuştu geçmişinde. Çıkmak için çabaladı, çıkamadı bir türlü.

Ali Efendi’nin Babası Musa, “Hasan Efendi” dedi kendisine. “Hasan Efendi” diye hitap edilmesi onu gerçeğine kavuşturdu sanki, daha da ciddileşti. İlk kez biri kendisine bu şekilde hitap etmişti çünkü.

Ali Efendi’nin Babası devamla, “Nerelere daldın. Yanımdasın ama sanki çok uzaklarda gibisin. Bak yeğenim” dedi Ali Efendi’nin babası, “Nerelere baktığını, neler hissettiğinin az çok farkındayım. Önemli olan, bir yere bakmak değil yeğenim. Önemli olan, baktığın yerin güzelliklerini görebilmektir. Bak bu güzelliklere, insanın içine mutluluk tohumları ekiyor sanki. Güneşe bak, nasılda usul usul yol alıyor. Gomılğan Dağı’na nasıl da yüz sürerek ilerliyor. Ben her akşam bu manzarayla karşılaşıyorum. Bazen baktığımı sanıyorum ama bir bakmışım ki o bakan ben değilim. İnsan her zaman güneşin batımını izlemek ister, izler de. Mesele, güneşin batımını her akşam izlemek değil yeğenim. Asıl mesele, izlerken o muhteşemliği yakalayıp içine atmayı becerebilmektir” dedi.

Hasan, can kulağıyla dinledi Ali Efendi’nin Babasını. Her konuştuğunda biraz daha umutlandı. Şu anda yalnızdı. Etrafında dolanan yoktu ama umutlanmıştı işte. O anda babasına koşmak ve bütün bu olanları anlatmak istedi.

Babasının bir nasihati aklına geldi. “Bak oğlum” demişti babası. “Güçlü hayallerin var. Zekisin, akıllısın, sende geleceği görüyorum. Okuduğun, öğrendiğin için şanslısın. Yerinde

duramayan yaramaz çocuklar gibisin. Hiçbir yol sonsuz, hiçbir kuyu dipsiz değil oğul. Her yolun bir sonu her kuyunun da bir dibi vardır. Hepimiz bu fani dünyada yaşıyoruz ama her birimizin farklı dünyaları var. Farklı bakıyoruz, farklı yaşıyoruz. Sen, sen ol, yolundan ayrılma. Hırsıza, arsız arkadaş olma.”

Babası Ali Haydar merak etti oğlu Hasan’ı. Tam Sogayige’ye bir elçi yollayacaktı ki Hasan göründü evlerinin önünde. Gözleri parıldadı Ali Haydar’ın. Hasan, babasının eline sıkıca sarılarak öptü. Babası Ali Haydar başını okşadı, sırtını ovaladı. Hasan’ın kara gözlerine baktı, yukarıdan aşağı tombul vücudunu süzdü. Gözlerini parlıyor gördü. Hasan, gözlerini babasının gözlerinden ayırdı. Annesini arar gibi oldu.

Ali Haydar, “Oğlum, epey zamandır nerelerdesin? Amcan Aliyê Gaxi’ye gittiğini biliyordum. Kaç zamandır orada neler yaptın? Neden gelmedin? Neden bizi merak içinde bıraktın? Bak annen perişan oldu senin için. ‘Oğluma neler oldu’ diyerek ağlayıp durdu. Her gün Hewsê Kud’a gidip senin için dualar ediyordu. Her sabah kalktığında güneşe dua ederek seni aradı gözleri. Gelenden gidenden hep seni sordu. Yazık değil mi bu annene ha?” diyerek serzenişte bulundu.

Ciddi ve kendinden emin bir edayla, “Baba” dedi Hasan. “Amca Aliyê Gaxi’ye uğradıktan sonra, Qılaçiyê’ye¹⁴⁹ gittim. Büyük Amcamız Musa ve oğlu Ali Efendi’yi gördüm. Onlar beni bırakmadılar. Kalmam da iyi oldu. Orada çok şey öğrendim. Hem biliyor musun? İlk kez biri bana ‘Hasan Efendi’ dedi.”

Babası mutlu oldu. Gözleri parıldadı. Yeniden Hasan’ın gözlerinin içine baktı. Umudunu, geleceğini, hayallerini gördü onda. Kıyamadı Hasan’a, baktıkça doyamadığını anladı. Gülümseyerek, “Seninle gurur duyuyorum oğlum. Pardon, Hasan Efendi” diyerek hitabını düzeltti babası.

Babası, Hasan Efendi’nin annesine seslendi. “Hey, evin sahibesi, nerelerdesin? Bak, oğlun Hasan Efendi gelmiş. Hele bir çık dışarı.”

¹⁴⁹ Qılaçiyê: Khureşan Aşiret önderlerinden Ali Efendi’nin köyü.

Kapıda görünen annesi, ağlayarak oğluna koştu. Kucakladı, yüreğine aldı. “Beklemek zor be oğul! Zaman öylesine yavaş geçti ki... Günler geçmek, akşamlar sabah olmak bilmedi. Bir daha üzme bu garip anneni. Nefesini ensemde hissetmesem, dayanamam ölürüm. Ne olur beni nefesinden mahrum etme” diyerek oğlunu görmenin sevincini yaşadı.

Babası Ali Haydar bir daha tekrarladı, “Hanım, gözümüz aydın, oğlu muz yeniden aramıza döndü. Bundan sonra, amcalarının dediği gibi oğlumuzun adı, Hasan Efendi’dir, Hasan Efendi!” dedi.

Bir dönem sonra Hasan Efendi, babasına usulca yaklaştı. Bir şeyler diyecekti ama diyemedi. Babası, “Hayırdır bir isteğin mi var Hasan Efendi oğlum? Kıpır kıpırsın yerinde duramıyorsun, gözlerinin içi parlıyor. De hele, bir isteğin mi var?” dedi.

Hasan Efendi, utandı babasından. Diyemedi demek istediği şeyi. Uzaklaştı babasının yanından. Annesini aradı gözleri. Komşu kadınlarla derin bir sohbe dalmıştı annesi. Yanlarına yanaştı, bütün kadınlar bir ağızdan, “Hasan Efendi” demezler mi! Bir yandan utandı, bir yandan da gururlandı. Demek ki herkes duymuş benim Hasan Efendi olduğumu. İyi, güzel dedi içinden.

Annesiyle eve doğru giderlerken, bir şeyler mırıldandı annesine. Annesi, “Anlayamadım Hasan Efendi. Bir şey mi söyledin bana?” diyerek, söylediğini anlamadığını ima etti.

Hasan Efendi gücünü toparladı ve annesine, “Anne” dedi. “Ben Aliyê Gaxi Amca’nın kızına sevdalandım. Onunla evlenmek istiyorum. Hemen gidip isteyelim, ne diyorsun?”

Annesi bunu duyduğunda sevincinden havalara uçtu. Ne diyeceğini o an bilemedi. Oğlunun parlayan gözlerine takıldı bakışları. Mutluluğu, aşkı gördü gözlerinde. “Demek ki oğlum büyümüş artık. Birine âşık olduğuna göre, kendi kendisini aşmış ve yeni bir yaşama hazırdır” diye geçirdi içinden.

Hayatlarının en büyük mutluluklarını yaşıyorlardı Hasan Efendi’nin anne ve babası. Haber salındı Sogayige’de Aliyê Gaxi’ye. İstemeye gittiler kızı. Kızın da Hasan Efendi’ye

sevdalandığını bütün Dersim duymuş oldu. Önce nişanı takıldı, peşinden tam bir hafta süren düğünleri yapıldı. Sogayige ve Gazıke'de günlerce halaylar çekildi. Büyük sofralar kurularak yenilip içildi. Mutlu bir sonla, Hasan Efendi kendisine yeni bir yaşam kurdu.

Gel zaman git zaman, Hasan Efendi'nin bir kız, iki de erkek çocuğu dünyaya geldi. Bulunduğu, Çêrgisk ve Gazıke'de arazi anlaşmazlığı yüzünden, Şêgank'a ve giderek de Turusmege'ye çekildi. Kayın Babası Aliyê Gaxi ve Ali Efendi de Turusmege'de araziler alarak birlikte bir dönem yaşamaya başladılar.

Turusmege, bir dönem Karaçor Beyleri ve Suran Beylerine ev sahipliği yapmıştı. Suran Beyleri, Karaçor Beyleri'ni, Khureşanlılar da Suran Beylerini kovmuşlardı Turusmege'den. Aliyê Gaxi bir dönem Dere Nahiyesinde, sonradan da Turusmege'de Nahiye Müdürü görevini yaptı. Aliyê Gaxi'nin okuma yazması yoktu. Ancak, Ruslar'a karşı savaşta doğu cephesi komutanı olduğu için, madalya ve çeşitli hediyeler verilerek ödüllendirilmiş ve Nahiye Müdürlüğü vazifesi verilmişti.

Hasan Efendi hem okur yazar hem bilgili hem de otoriter olduğundan olacak ki yakın bir zamanda öne çıkarak toplum tarafından büyük saygı görmüştü. Aynı zamanda da Aliyê Gaxi gibi bir Khureşan büyüğünün de damadıydı.

Babası Ali Heyderê Dewres Weli Hakka yürüdükten sonra, Khureşanlılar'ın Kudan kolunun doğal önderi oldu. Hasan Efendi ve kardeşlerinden Wuşênê Alêderi Turusmege'de, kardeşlerinden İsmailê Dewres Weli Gazıke'de yaşıyor, kız kardeşi ise Çhıxeke'de¹⁵⁰ evlenerek evden ayrılmış ve başka bir köyde kalıyordu.

Amcalarından Qeremanê Dewres Weli, üvey annesinin bir ineği yüzünden, Yusufanlılar tarafından öldürülmüştü. Nesemiyê Dewres Weli de Kemerê Bel köyü mıntıkasında yaşamını sürdürmeye devam ediyordu.

¹⁵⁰ Çhıxeke: dersim'de bir köy ismi. Sonra'dan Nahiye olup Çiçekli adını aldı.

Turusmege Köyü'ne yerleşen Hasan Efendi, kısa sürede çevrede sevilen, sayılan biri haline geldi. Suranlılar Turusmege'yi terk ederek Merxo köyüne yerleştiler. Turusmege'deki arazilerini, yarıcılar aracılığıyla ekip biçtiler. Bir dönem sonra o arazileri Hasan Efendi, Hesê Mışti¹⁵¹ ve Ali Efendi satın aldı. Ali Efendi ile oldukça iyi geçindiler çünkü ikisi de okur yazar ve ikisi de devlet erkânıyla sıcak bağlara sahiptiler.

Hasan Efendi, Abisi Wuşênê Alêder'in çocuklarından Ali'yi Sorxum'a, Hasan'ı da Dinar'a yerleştirdi. Kendisi de Karaçor ve Suran Beyleri'nden kalma, Diyarê Hamami¹⁵² denilen yerdeki Konağa yerleşti. Yerleştiği konak, tepede ve Munzur'a hâkim bir konumda olup, yanında da Hamam bulunmaktaydı.

Konağa yaklaşık yüz metre ileride de büyük bir ahır, samanlık ve yarıcılarının kaldığı evleri vardı. Bir gün kaymakam, yargıç yetkileriyle donatılmış Yüzbaşı Dursun Koçoğlu, Hasan Efendi'yi huzuruna çağırır. Hasan Efendi huzura gidip görüşmeler başladıktan sonra, Koçoğlu, Hasan Efendi'ye hayran kalır. Okuma yazma bilmeyen bu toplumun içinde Hasan Efendi gibi birilerinin varlığına şaşırır.

“Geçen hafta, Ali Efendi ile Aliyê Gaxi'nin oğlu Hüseyin'le görüştüm. Bugün de seninle görüşüyorum. Şaşırmadım desem yalan olur. Ben aslen Ovacık'lıyım, Aleviyim. Ailem çok önceleri göç etmiş Dersim'den.

¹⁵¹ Hesê Mışti: Mustafa'nın oğlu Hasan

¹⁵² Diyarê Hamami. Hamam Tepesi

Dersim'e ilk kez geliyorum. Sizin gibi beylerin varlığı bana güç veriyor. Umarım birlikte çok güzel işler başarırız. Ali Efendi'nin Mazgirt'te iyi bir görevde olduğunu biliyorum. Senin de akrabanmış zaten" diye konuşan Koçoğlu, Hasan Efendi'ye oldukça umut verdi.

Birkaç kez daha görüştükten sonra Koçoğlu, Hasan Efendi'nin oğluna kirve olmak istedi. Hasan Efendi tereddüt etmeden kabul etti. Koçoğlu ile Hasan Efendi ailesi artık kirvelerdi.

Bir dönem sonra, yine bir yaz günü, Hasan Efendi'nin konağında ağır misafirleri vardı. Baş tarafta Koçoğlu, yanında Ali Efendi, az ötede ise Wuşênê Aliyê Gaxi vardı. Kapının önünde dört asker, Muhtar Dewrê Yême¹⁵³ ve birinci Aza, Îsê Mistê Areyize¹⁵⁴ hazır bulunuyordu.

Koçoğlu hazırlıklı ve planlı gelmişti Turusmege'ye. Pertek-Tunceli yolunun artık tamamlanması gerekiyordu. Bunun için özellikle Hasan Efendi ve Wuşênê Aliyê Gaxi'ye ihtiyacı hâsıl olmuştu. Koçoğlu, Hasan Efendi'nin kirvesi olmasına rağmen, ona karşı hep içten planlar yapmayı bir görev saymıştı. Bir iş yaptığında, kafasında binlerce kötü düşünce cirit atmaktaydı.

"Hükümet, Dersim için yeni planlar yapıp, burayı kalkındırmak istemektedir" diye söze başladı Yüzbaşı Koçoğlu. "Buranın kalkınabilmesi için öncelikle yollara ihtiyaç vardır. Yol olmazsa medeniyet nasıl gelecek, memleket nasıl kalkınacak? Hükümetimiz, Dersim'i yollarla örmek istiyor. Yolu olmayan ilçe kalmayacak. Akabinde, yolsuz köy kalmayacak. Bunun için sükûnete ve yardımlaşmaya ihtiyacımız var. Siz akli başında insanlarsınız. Eğer bize destek verirsiniz hem hükümetimiz hem Dersim hem de siz kazanırsınız! Ben istiyorum ki Hüseyin ile Kirvem, Pertek Dersim yolunun bir bölümünü yapsınlar. Adamlarınız çok! Toplayın adamlarınızı, bu yolu yapın. Paradan yana tasalanmayın. Hükümetimiz kesenin ağzını açmış durumda."

¹⁵³ Dewrê Yeme: Yemoş'un oğlu Derviş

¹⁵⁴ Îsê Mistê Areyize: Areyize, Areyan Aşireti'ne mensup kadın demek. Mistê Areyize: Areyanlı kadının oğlu Mustafa. Îsê Mistê: Mustafa'nın oğlu İsmail.

Kısa bir sessizlikten sonra Hasan Efendi, “Kırvemi mi kıracağız, elimizden ne gelirse onu yaparız. Hizmet hizmettir” dedi. Koçoğlu’nun gözleri parladı. Ne yazık ki bu parlaklığın altında sinsilik ve kurnazlık gizliydi.

Ali Efendi söze girerek, “Akrabalarımın bu işi başaracağına inanıyorum. En kısa zamanda, buradan Pertek’e araçlarla gitmeyi başarırız, ne mutlu bize! Mazgirt yolu için ise yine bizim bir akrabamız var, Hüseyin (Wuşênê Mursaê Dewreşi¹⁵⁵), onu uygun görürseniz sevinirim” dedi.

“Tamam” dedi Koçoğlu. “Konuyu Abdullah Paşa’ya aktarır, hallederim.”

Aralarında anlaştılar. Pertek Tunceli Yolu, Sorpian’dan¹⁵⁶ üzerinden Tunceli Merkez’e kadar, Hasan Efendi ve Wuşênê Aliyê Gaxi, Mazgirt ile Lazvan’ın¹⁵⁷ aşağı kısmına kadar olan yolu da Wuşênê Mursaê Dewreşi yapacaktı.

Her şey bir plan dahilinde yürümeye devam ediyordu. Yolların yapımı planlandığı biçimiyle bitirildi. Yeni Nahiyeler ve karakollar inşa edildi. Kışlaların temeli atılarak, inşaatlar başladı. Silahlar toplatıldı ve çok sayıda insan gidip teslim oldu. Sıra tarlaların içindeki “İri taşlar”ın temizlenmesine gelmişti.

Koçoğlu, kirvesi Hasan Efendi ve Ali Efendi’yi çağırarak bir görüşme yaptı. Görüşmede, kendilerinden akrabaları Wuşênê Seydi’yi ikna edip teslim etmelerini istedi.

Bu görüşmeden sonra Ali Efendi ve Hasan Efendi, Wuşênê Seydi’ye elçi göndererek görüşmek istediklerini söylediler. Yoğun ısrarları üzerine, Wuşênê Seydi bu ısrarlara dayanamayarak görüşmeyi kabul etti.

Atına binen Wuşênê Seydi, Khuresîpi Köyü’ne geldiğinde durdu. Turusmege, Dinar, Mazgirt Dağları, Karaçor ovası, Gomılğan Tepesi ayna gibi gözlerinin önüne yayıldı. Sorxum düzlüğünde kurulan askeri çadırları gördü. Durduğu yerde

¹⁵⁵ Wuşênê Mursaê Dewreşi: Derviş oğlu Musa’nın oğlu Hüseyin. Khureşanlıdır ve kızı Aliyê Gaxi’nin oğlu Hıdır ile evlidir.

¹⁵⁶ Sorpian: Pertek’e bağlı bir köy adı.

¹⁵⁷ Lazvan: Mazagirt’e bağlı bir köy adı.

“Ah” dedi. Atı, onu onaylar gibi başını salladı. “Asker çadırını yanı başımızda kurmuşsa eğer, Hasan Efendi ne yapsın, Ali Efendi ne yapsın” dedi ah çekerek.

Dinar’da buluşan, Hasan Efendi, Ali Efendi ve Wuşênê Seydi, gecenin ilerleyen saatlerine kadar konuşup durdular. Onlar istiyorlardı ki, Wuşênê Seydi teslim olsun. Wuşênê Seydi ise, önce teslim olmaktan yana olmadı ama en yakın akrabalarının kendisine ihanet ettiğini düşünerek, teslim olmaya karar verdi.

Hasan Efendi ve Ali Efendi, Wuşênê Seydi’yi de yanlarına alarak atlarına bindikleri gibi, soluğu Sorxum’da askeri çadırların yanında aldılar. Hasan Efendi komutanla görüşerek, Koçoğlu’nun selamını ilettiler ve amcaları Wuşênê Seydi’nin teslim olmaya geldiğini anlattı. Tutanaklar tutuldu, telgraflar çekildi ve Wuşênê Seydi’nin teslim olduğu hükümete bildirildi.

Yıl 1937 idi. Teslim olan Wuşênê Seydi, Sey Rıza, Resik Wuşên, Fındıq Ağa, Hesên Ağa, Hesênê İvraimi, Aliyê Mırzali, Elâziğ Buğday Meydanı’nda idam edildiler. Cıvrail Ağa, Qemer Ağa ve Cıvê Khêji gibi aşiret önderleri de farklı cezalara çarptırılarak tutuklandılar.

Koçoğlu çok sinsi davranıyor, Alpdoğan’dan almış olduğu emirleri harfiyen yerine getiriyor. Ali Efendi ve Hasan Efendi ile olan ilişkilerini de sürekli sıcak tutmaya çalışıyordu. Hasan Efendi ile kirve olmalarına rağmen, takip ettirip, açığını bulmaya çalışıyordu.

Hasan Efendi ise, olup bitenleri izliyor, dönem dönem durumun kötüye gittiğini görüp telaşlansa da Kirvesi Koçoğlu’na güveniyordu. Çünkü Kirvelik müessesesi, kutsal bir ikrar olduğundan, Koçoğlu tarafından kendisine bir kötülük gelebileceğini düşünmüyordu.

Yıl 1938, aylardan Mayıs idi. Hasan Efendi, Sorxum’daki askeri çadıra gittiğinde akrabası Hesê Mışti ile karşılaştı. Aralarında arazi anlaşmazlığı olduğu için, uzun zamandır görüşmüyorlardı. Hesê Mışti, bölgenin en zenginlerindendi. Parasının, altınlarının haddi var hesabı yoktu. Variyetine güvenerek, başı dik geziyor, hükümet güçlerine yedirip

içirerek, kendisine hiçbir şey olmayacağını düşünüyordu. Her zaman kendinden emindi.

Hasan Efendi ile Hesê Mışti bir an göz göze geldiler ama konuşmadılar. Az ilerisinde Muhtar Dewrê Yême ve birinci Aza İsmail, sinsi sinsi Hasan Efendi ve Hesê Mışti izliyordlardı. Anlaşılıyordu ki Koçoğlu, Hasan Efendi ve Hesê Mışti'yi sıkı bir biçimde takibe almış, adamlarını görevlendirmişti. İkisi Komutanla ayrı ayrı görüştüktan sonra, Hesê Mışti, Sorxum'da kaldı, Hasan Efendi de Dinar'a gitmek üzere oradan ayrıldı.

Her yer çiçeklerle, meşe ormanııyla kaplıydı. Çiçekler, sanki meşe ağaçlarının bir süsü olarak duruyordu. Bir an atından inip meşe ağaçlarının içine girip oynamak, saklanmak istedi. Çiçekleri koklayası geldi. Çocukluğunu hatırladı Hasan Efendi. Chemê Şerxanu, Yusufan ve Demenan Dağları, Kêmerê Bele, Gazike canlanıp, serildi gözlerinin önüne. Hasan Efendi atıyla Dinar'a giderken, meşe ağaçlarının şefkatli dallarına atını süre süre yol alıyordu. Akli Sorxum'da akrabası Hesê Mışti'de kalsa da onu çekip aldı ve kendisini tümünden doğaya verdi. Derenin kenarında durdu. Atı doya doya dere suyundan içti.

Dinar'da Abisi Hüseyin'in çocukları kalıyordu. Ali'yi gördü uzaktan. Seslendi Ali'ye. Ali, koşarak geldi amcası Hasan Efendi'nin yanına. Hasan Efendi Atından indiğinde, Ali ellerinden öptü amcasının. Hasan Efendi, Ali'ye oldum olası biraz soğuk davranıyordu. Ali, küçükken bir kaza kurşunuyla kendi babasının ölümüne sebebiyet vermişti çünkü. Babasını küçük yaşta talihsiz bir şekilde kaybeden Ali'yi daha çok Hasan Efendi sahiplenmiş ve korumuştı mecburen.

Yine de öptü yeğeni Ali'yi. Abisi Hasan ise şu anda askerdi. İşin garip tarafı, abisi Hasan ikinci kez askerlik yapıyordu. Hasan Efendi, Ali'ye sitem ederek, "Sen boş boş dolaş bu ortalıkta. Bak askerler her tarafı adım adım dolaşüyor, asker kaçaklarını topluyorlar. Sen askere gitseydin daha iyi olmaz mıydı? Yazık değil mi ağabeyine? Bak onu ikinci kez askere yolladın!" dedi.

Ali'nin abisi Hasan dört sene askerlik yapıp eve döndükten bir müddet sonra Ali, komutana gidip, "Ali budur. Askerlik

vakti gelmiş. Neden askere götürmüyorsunuz?” diyerek ağabeyi Hasan’ı şikâyet edince, Hasan’ı, “Ali” sanarak yeniden askere almışlardı. Böylece Hasan, bu kez de kardeşi yerine olmak üzere ikinci kez askerlik yapmak durumunda kalmıştı.

Amcası Hasan Efendi’nin o siteminden sonra, Wuşênê Alêder’in oğlu Ali, bir daha ortalıkta gözükmedi. Kendisini ormanların içine, tepelerin başına saldı. O günden sonra, hep abisi Hasan’ı düşündü durdu.

Hasan Efendi, Dinar’da bir gün kaldıktan sonra yeniden Turusmege’deki konağına döndü. Bazen Hamam Tepesi’nden Munzur’a bazen de kayınbiraderi Hüseyin ile yaptıkları yola bakarak derin düşüncelere daldı. Güneş tam tepesine çıkmış, gölgesi dolgun vücuduyla eşitlenmişti. Çıktığı tepeden Munzur’a baktı. Munzur’a dalan güneş göz alıcı bir atmosfer yaratmıştı. Hasan Efendi, Munzur’a tam da güneşin vurduğu yere bir nefes yolladı ve “Ya mîlakêtê Gola Îşkêla, hometê re çêvero de xêr rake”¹⁵⁸ diye dua etti.

Munzur’un salına salına akışına bir daha hayran kaldı. Ali Efendi’nin Babası Musa’nın (Mursaê Aliyê Qojî), kendisine söyledikleri aklına geldi. Demişti ki, “Önemli olan, bir yere bakmak değil yeğenim. Önemli olan, baktığın yerin güzelliklerini görebilmektir.’ Ben de her gün Hamam Tepesi’nden bakıyordum Munzur’a ama gözüm bu kadar muhteşem gelmemişti. Munzur ne muhteşem akıyor, kıvrıla kıvrıla ne de güzel yol alıyor şimdi. Amcamız Musa ne de güzel söylemiş. Güzelliği benim gözüm görememişse neye yarar? Demek ki güzellik benim gözümün kendisidir” dedi Hasan Efendi.

Hatice, “Baba” diye seslendi Hasan Efendi’ye. Bakışlarını Hamam Tepesi’nden sesin geldiği yöne doğru çevirdi. O ses, “Neredesin? Gel hele, Muhtar gelmiş seni çağırıyor” diye seslendi.

¹⁵⁸ “Ya Mîlakêtê Gola Îşkêla, hometerê çêvero de xêr rake”: Ey Îşkêle Gölü’nün Melaikêsi, insanlığa hayırlı bir kapı aç. Îşkêle Gölü, inançlarına göre Hızır’ın konakladığı yer olduğu için kutsal bir Ziyaret olarak görülür.

Hasan Efendi kapının önünde Muhtar Dewre Yême'yi gördüğünde, içine bir kurt düştü. “Bu uğursuzu gördüğümde, başıma her zaman bir bela gelmiştir. Bu sefer hayır ola” dedi içinden.

“Hoş geldin Muhtar, buyurun ne istiyorsun?” dedi Hasan Efendi.

Muhtar, “Hasan Efendi, buyurun var olsun. Komutan seni çağırıyor, bir haberi varmış sana. Zamanı varsa yarın sabahtan çadırlara gelsin” dedi.

Onu içeriye davet etmedi. Aç mısın, tok musun? da demedi. “Yüzünü şeytanlar görsün” dedi içinden. “Olur, Muhtar. Komutana selam söyle, ‘yarın sabahtan çadırdadır’ de.”

Muhtar gittikten sonra, hanımını çağırdı Hasan Efendi. “Muhtarın gelişi hayra alamet değil hanım” dedi. “Komutan öyle zırt pırt beni çağırılmaz. Sen de biliyorsun ki komutan ya kendi gelirdi ya da Kirve Koçoğlu haber ederdi bir şey olduğunda. Bu Dewre Yême başıma bir çorap örmese bari...” diye ekledi.

Diğer gün sabah erkenden atına binerek Sorxum’a, komutanın yanına gitti Hasan Efendi. Komutan çadırın önünde sandalyede oturup çevreyi izliyordu. Suratını biraz asık gördü komutanın. Davranışları, hareketleri her zamankinden farklıydı. Askerlere emrederek bir sandalye getirtti ve Hasan Efendi’ye “Otur” dedi.

Hasan Efendi getirilen sandalyeye oturduktan sonra, “Hasan Efendi” dedi komutan. “Hakkında pek iyi şeyler söylenmiyor. Akraban Husso Seydo idam edildikten sonra, sende bir değişiklik sezmedim değil. Akrabandır, tabi ki üzölmüşsündür, buna bir şey diyemem. Lakin hakkında, ‘Demenanlılar’a silah desteği veriyor’ diye sürekli ihbarlar geliyor.”

Hasan Efendi, komutanın söylediklerine bir anlam veremedi ama Muhtar’ın uğursuzluğuna yordu olan biteni.

“Bu sözlerinize bir anlam veremedim Komutanım” dedi Hasan Efendi. “Ben nerede, Demenanlılar’a silah temin etmek nerede! Her gün sizin gözünüzün önündeyim. Kim diyorsa

iftira ediyor, beni çekemiyor. Akrabam Wusê Seydi'yi ben ve Ali Efendi ikna edip sizinle görüştürmedik mi? Aha bu yolları ben ve Kayınbiraderim Hüseyin yapmadık mı? Nasıl böyle düşünebilirsiniz?" dedi.

Komutan, "Ben de inanmak istemiyorum ama hakkınızda yazılı şikâyet var. Bu şikâyet mahkemeye kadar intikal etmiş. Onu bunu bilmem. Koçoğlu sizi mahkemede ifadeye çağırıyor. Sen ile Hesê Mışti ve diğer bazı akrabalarınızla birlikte gecikmeden hemen yarın gidip ifade vermeniz gerekiyor. Yarın sabahтан size iki asker refakat edecek, doğru mahkemeye gidip ifadenizi vereceksiniz" dedi.

Eve vardığında, hanımı kötü bir şeyin olduğunu hemen anladı. "Ne oldu, niye benzin solmuş? Kötü bir şey mi oldu?" diye sordu hanımı. Kızı Hatice babasına yanaşarak, "Baba kurban olurum sana. Niye o kadar üzgün duruyorsun? Seni üzecek ne ola ki?" dedi.

Hasan Efendi biraz toparlanmaya çalıştı. Elini yüzünü yıkadı. Yüzündeki hüznü biraz da olsa Hamam Tepesi'nden boşluğa bıraktı. "Ben iyiyim, bir şeyim yok, korkmayın" dedi Hasan Efendi. "Kirve Koçoğlu beni çağırıyor. 'Hakkımda ihbar varmış' diye ifademi alacakmış. Ben, Dewrê Yeme'den boşuna şüphelenmiyordum. Kesin onun ve İsmail'in işidir bu! Ama kirvemle gidip konuşacağım. Bana inanır herhalde. Yarın Hesê Mışti ile mahkemeye gidip geliriz. Merak etmeyin, her şey düzelir" dedi Hasan Efendi.

İlk kez hayata gülümsemeden kalktı Hasan Efendi. Babası Aliyê Dewres Weli, "Her sabah kalktığında hayata gülümse ki hayat ta sana gülümse" demişti. O bunu her zaman yapardı. Çok ciddi bir insan olmasına rağmen hayata hep gülümseyerek kalkar, duasını eder ve öyle yaşama katılırdı. Bugün öyle olmadı. İlk kez dua etmeyi unutmuş gibi görünse de doğrusu dua etmek içinden gelmemiştir.

Aliyê Gaxi'nin hanedan kızı, Hasan Efendi'nin kader arkadaşı henüz fecir Gomılğan Dağı'na vurmadan kalkmış, Gola İşkêla ziyaretine yüzünü çevirmiş dua ediyordu. "Ya

Xızır¹⁵⁹ dedi yüksek sesle. “Her yerde varsın, hazırsın Hızır! Hayırlı bir kapı aç, hayırsızı def et”.

Henüz ortalık aydınlanmadan üç asker nezaretinde Hesê Mışti, Dılê Alê Qeri, Seydaliyê Dili, Wusê Dili, Hasan Efendi Tunceli’ye gitmek üzere hazırlardı. Atlarına bindikleri gibi mahkemenin yolunu tuttular. Hasan Efendi ile Hesê Mışti yan yana gelmelerine rağmen, konuşmadılar birbiriyle. Göz göze gelmediler.

Mahkemeye önce Hasan Efendi’yi çağırdılar. Koçoğlu, karşısında kirvesi olarak değil, bir yargıç olarak duruyordu.

“Yaz oğlum” dedi Koçoğlu.

“Adı: Hasan Efendi.

Baba Adı: Ali Haydar” dedikten sonra kirvesi Hasan Efendi’ye döndü.

“Hakkında yazılı bir ihbarname var. Sen Demenanlılar’a silah ve cephaneye temin ediyor, onlara yardımda bulunuyor muşsun. Onları koruyup, kolluyor muşsun. Bu konularla ilgili söyleyecek sözün var mı?” dedi.

Hasan Efendi önce şaşırdı. “Ne demek Demenanlılar’a silah temin etmek? Ne zaman? Nerede? Ben neden bilmiyorum?” dedi içinden. Kendisine bir oyun oynandığını ve bunun kim veya kimler tarafından tertiplendiğini anlamaya çalıştı. Şüphelileri tek tek geçirdi aklından ve söze girdi.

“Bunların hepsi iftira, yalan! Sen beni iyi tanıyorsun. Ben elime silah almamış bir insanım. Turusmege’de bir dönem Nahiye müdürlüğü yaptım. Tahsildarlık yaptım. Yol müteahhitliği yaptım. Wuşênê Seydi’nin teslim olmasını sağladım. Bütün bunları yapan biri, nasıl olur da Demenanlılar’a silah temin edebilir” dedikten sonra, Koçoğlu sözünü kesti.

“Bu konuda yazılı dilekçe var. Ben bunu işleme koymak zorundaydım ve koydum. Ben, sizi başka yere nakletmekten yanayım. Hükümetimizin emri de zaten bu yönde. Kararımı da verdim. Köyüne git, kıymetli eşyalarını al, akrabalarını da topla,

¹⁵⁹ Ya Xızır: Ya Hızır

benim ikinci emrimi bekle! Komutan sana haber verdiğinde, belirttiği yerde hazır bulun. Zaten Abdullah Paşa'nın emri var, ailece Manisa'nın Alaşehir Kazası'na sürgün edileceksiniz." dedi biraz sert bir tonla. Askerleri çağırıp, Hasan Efendi'yi dışarı çıkarttı.

Peşinden Hesê Mışti ile Seydaliyê Dili, Wusê Dili, Dîlê Alê Qerî'yi çağırdı ifadeye. Aynı şeyi onlara da onlattı. İtiraz ettiler ama dinletemediler. Koçoğlu kararını çoktan vermişti çünkü. Dîlê Alê Qerî'ye de Hasan Efendi'ye anlattığı gibi, Alaşehir'e sürgüne yollanacağını söyledi.

Kapının önünde göz göze geldiler iki akraba. Bu sefer gözlerini kaçırmadılar birbirinden. Köylerinde arazi yüzünden kavgalıydılar. Bundan dolayı uzun zamandır da görüşmüyorlardı ama belki başka bir yerde güzel komşuluk yapabilirlerdi. Aklında birtakım sorularla köye geri döndüklerinde hanımı, kızı ve çocuklarının çok tedirgin olduklarını gördü Hasan Efendi.

"Çok korktuk. 'Bunlara ne oldu, neden gelmediler, başlarına bir şey mi geldi' diye merak ettik. Düzgün Bava'ya¹⁶⁰ şükürler olsun ki yeniden evine, köyüne döndün" dedi hanımı.

"Korkma Hanım bana bir şey olmaz. Kirve Koçoğlu kararını vermiş, bizi sürgüne yollayacak. 'Eşyalarını topla, akrabalarına haber ver, benim emrimi bekle. Emrim sana ulaştığında herkes hazır olsun' dedi. Ne yapalım, kaderimizde bu da varmış" dedi.

Koçoğlu, Hükümetin ve dolayısıyla da Alpdoğan'ın planını adım adım uygulamakta, tarlaların içindeki iri taşları adım adım ayıklamaktadır. Hasan Efendi, Koçoğlu'nun Ovacıklı, Alevi olduğuna inanmıştı. Onun için kirve olmuştu. Bu inancını adım adım yitirmeye başladı ama artık çoktan iş işten geçmişti.

"Aslında yollarımız da inançlarımız da dilimiz de ayrıydı bu Koçoğlu'yla, ben niye bu kadar güvendim bu kâfire? Neden İkrar verdim bu densize?" diye geçirdi içinden. "Beni boşuna Turusmege'de Nahiye Müdürü yapmadı. Boşuna bana vergi toplattırmadı" diye mırıldandı. "Bu kâfirin buradaki adamları da

¹⁶⁰ Düzgün Bava: Aleviler için Kutsal bir mekân. Düzgün, Khurêş'in oğlunun adıdır.

tahmin ettiğim gibi çıktı. Dewre Yême ve Îsê Çiçe,¹⁶¹ ah ah! Ben tahmin ettim ama yine de inanamadım” diye düşündü.

“Nasıl düştüm bu hale, neden inandım ona. İnsan yolları, inançları, dilleri ayrı olan biriyle ortak plan yaparsa sonu böyle olur işte” dedi hanımına. Hanımı Hasan Efendi’nin gözlerinin içine baktı. Bakışlarındaki

¹⁶¹ Îsê Çiçe: Çiçek’in oğlu İsmail.

donukluğu fark etti. Gözleri eskisi gibi sevgi dolu değildi. Gözlerinde, uç suz bucaksız bir boşluk gördü. Gözlerinin aydınlığı gitmiş yerine karanlığı ifade eden umutsuz bir bakış gelmişti.

Yanaştı Hasan Efendi'ye eşi. Eşi Roqese, Hasan Efendi'den oldukça uzun boylu ve ince yapıydı. Hasan Efendi ise, orta boylu, görece şişman biriydi. Başını Hasan Efendi'nin omzuna koyarak, "Yerin, göğün, her şeyin sahibi Hızır kerimdir Hasan Efendi" dedi hanımı.

"Hayatta insanın başına her şey gelebilir hanım!" dedi Hasan Efendi. "Gelir gelmesine ama kahpeliği, ihaneti hiçbir zaman kabullenmedim, kabul da etmiyorum! Yoksa herkes doğar, büyür ve Hakka yürür. Zamanı geldiğinde biz de yürürüz Hakka. Yaşadığımız bu yalan dünyada, küçücük bir zerreciğiz belki. Bu evrene niceleri geldi, niceleri gitti arkalarına bile bakmadan" diyen Hasan Efendi, yerinden kalkarak eşi ile birlikte Hamam Tepesi'ne yürüdü.

"Bak Roqê," dedi Hasan Efendi. "Munzur'a bak, doğaya bak, karşıdaki Mazgirt Dağları'na bak. Bak bakalım ne görüyorsun? Orman, yeşillik ve su, değil mi?" dedi Hasan Efendi.

"Evet, söylediklerini görüyorum. Bunlar, her gün gördüklerimdir" dedi Roqese.

"Ben, rengârenk bir tablo görüyorum karşımda. Gözlerimle bakmış gibi yapıyorum ama aslında yüreğimle bakıyorum. 'Nasıl görmek istersen öyle görürsün' denir ya... Kimileri bu güzelliklerin farkında, kimisi ise farkında değil. Ben bu tabloya baktığımda, huzur buluyorum, kendime geliyorum" dedi Roqese'sinin gözlerinin içine dalan Hasan Efendi.

Koçoğlu haber yollamıştı. Hasan Efendi ve Hesê Mışti'ye, "Akrabalarını ve değerli eşyalarını toplasınlar" diye. Muhtar Dewrê Yême tek tek mezraları dolaşarak haber etti toplanmaları için. Birinci Aza İsê Mistê Areyize de Gazıkê'ye gitti. Aliyê Say ve diğerlerine "Turusmege'de toplanın, sizi garba gönderecekler" diye.

Hasan Efendi, önce Sorxum’a, oradan da Dinar’a gidip kimi akrabalarıyla görüşüp helallik istedi. Kimi akrabalar “Garba gidiyor, belki harçlıkları kalmaz” diyerek elinde avucunda ne varsa; altın, para Hasan Efendi’ye vermek istediler. Kiminden aldı, kiminden almadı. İnsanların ekonomik durumuna göre davrandı.

Birkaç gün geçmemiştir ki komutan, himayesinde on-on iki asker, Muhtar ve birinci aza olmak üzere, Hasan Efendi’nin evine geldiler. Hasan Efendi, eşi Roqese, kızları Hatice ile Zarife, abisinin oğlu İsmail ve abisinin torunu, askerler tarafından evinden alınıp, az ilerde bulunan büyük ahırın önündeki meydana getirildiler.

Dewrê Yême, komutanın kulağına eğilip bir şeyler fısıldadı. Komutan, Hasan Efendi’ye, “Senin iki oğlan çocuğun daha yok muydu? Onlar neredeler?” diye sordu.

Hasan Efendi, “Melekbahçe’ye gittiler Komutan Bey” diye cevap verdi.

Komutan birinci azayı yanına çağırarak, “Hemen Melekbahçe’ye git ve çocukları al gel” dedi.

Birinci aza Melekbahçe’ye giderek, Hasan Efendi’nin oğlu, Şah Haydar ve Mustafa’yı alarak geri geldi. “Çocukları getirdim komutanım” dedi huzuruna çıkarak.

Kısa bir zaman sonra Hesê Mışti, eşi ve çocukları görüldü. Hesê Mışti, paralarını, altınlarını ve diğer kıymetli eşyalarını katırına yüklemiş olarak meydandaki gruba katıldı.

Muhtar Dewrê Yême ile birinci aza İsê Mîstê Areyize, Hasan Efendi’nin büyük ahırındaki hayvanları sabahtan çıkarmış, köyün arkasındaki dut ağaçlarının altına götürmüşlerdi. Komutan emir vererek, köyde bulunan herkesi, Hasan Efendi ve Hesê Mışti’nin de içinde olduğu köylüleri ahıra doldurarak kapıyı kilitletti.

Güneş, Mazgirt Dağını yalayıp ışığını Gomılğan Tepesi’ne vuralı hayli zaman geçmiş, ışığıyla evrene sarılıp, kucaklamıştı. Her gün görüşüp dertleştiği, ışığıyla giydirdiği Hasan Efendi’yi çok az gördü bu kez. Çünkü Hasan Efendi, kaşla göz arasında

güneşin görüş açısından çıkmıştı. Güneş, her yerde Hasan Efendi'yi aradı, aradı ama bir türlü bulamadı.

Ay, bugün yüzünü hep gösterdi Güneş'e. Güneş, aya yüzünü dönerek, "Biliyor musun?" dedi. "Hasan Efendi, herhangi biri değildi gözümde. O, bilgili, görgülü ve saygılı bir insandı. Ben nasıl ışıdımla, aydınlatıyorsam, o da bilgisiyle insanları aydınlatıyordu. Ben nasıl ışıdımla insanları giydiriyorsam, o da bilgisiyle insanları giydiriyordu. Bakma öyle hep ciddi ciddi duruşuna. O duruş, asaletinden geliyordu. Nereye gitseydi, oraya ışık, oraya aydınlık götürürdü. Bak, Turusmege'ye! Her yer karanlık gibi sanki. Ben aydınlatıyorum ortalığı ama dostları, akrabaları, onsuz karanlığa gömülmüş gibi" dedi.

Ay, her zaman olduğu gibi, hayran hayran güneşe baktı. Bu duruma çok üzüldü. O da soluk ışıdıyla baktı Turusmege'ye. Turusmege dertli, insanları hüzünlü, hayvanları ürkek, köpekleri sessiz, börtü böcek anlamsız, anlamsız izliyordu gelişmeleri.

Gündüz olmasına rağmen, kendi ahırının içi karanlıktı. Karanlık bir bataklığın içinde hissetti kendini. Karanlıkta böyle sessiz kalmaya alışık değildi Hasan Efendi. Aydınlığı, minnacık bir ışık huzmesini aradı gözleri. Ahırın arka tarafına yöneldi. Damdan açılan delikten Güneşin ışıdı süzülerek vuruyordu, geçen seneden kalan saman yığınının. "Dışarısı aydınlık belki! Önemli olan, karanlıkta bir ışık aramaktır" dedi kendi kendine. Ahırın samanlık bölümüne sızan güneş ışıdının parıltılarını avuçladı. Avuç avuç içti doyasıya. Samanın üzerine çıkarak ışıda dokundu ve tüm bedeni ve ruhu ışıkla aydınlandı karanlığın içinde.

Ahırın içinde, yalnız Hasan Efendi tıpkı bir güneş gibi parlıyordu. Karanlıkta kalanlar, etrafında bir halka oluşturdular. Hasan Efendi ışıktan başka bir şey görmüyordu. Herkes Cem Cemaat olmuştu.

Sanki Hızır Ayı'nın bir kış gecesindeydi Hasan Efendi. Karşısında, divanda oturan dedesi Dewres Weli'ydi. Elinde

curasıyla cem olmuş, etrafında toplanan kadınlar, erkekler halka olmuş, birlikte semah dönüyorlardı. Bütün ruhuyla dua etti Güneşe. Işığı rehber aldı kendisine. Rehberi ışık, bulduğu yoldan, karanlığı yırtta yırtta sızdı içeri güneşin ışınları gibi. Cüranın¹⁶² teline dokunarak hakikatin nuruyla girdi Cême. Yanan kızgın sobanın etrafında pervane olup döndü. Dewres Weli, cürasının teline her vuruşunda, kızgın sobayı yalayarak küle çevirdi. Soba söndü, Hasan Efendi söndü. Tam o esnada omzunda bir el hissetti.

Dönüp baktı omzuna dokunan ele. Elini omzuna koyan Hesê Mışti'ydi. Akraba olmalarına rağmen, arazi anlaşmazlığından dolayı, araları açıktı, konuşmuyorlardı. Suskunluklarını, küskünlüklerini, içinde bulundukları bu karanlık ortama benzetti.

Hesê Mışti “Demek ki bazen, aydınlık bir ortamda hiçbir zaman söyleyemeyeceğini, başka bir zaman diliminde, karanlık bir ortam, o sözleri söyleyebilme cesareti verebiliyor insana” dedi içinden.

“Hasan Efendi” dedi Hesê Mışti. “Biz birbirimizle dünya malı üzerinde epey kavgalar ettik. Bu karanlıkta, delikten sızan bu mübareğin nuru da olmasa, birbirimizi bile göremeyiz. Aslında anladım ki, karanlık olan burası değil, dışarıyıymış. O karanlık ki bütün günahlarımızın üstünü bir yorgan gibi örtmüş, gözümüzü dünya malının hırsı ile kör etmiş. Bak Hasan Efendi! Şu mübarek ışığa bak! Biz dışarıda aydınlıktayken hiç ışığı fark ettik mi? Bana kalırsa etmedik. Hele bu nura, bu ışığa bir bak! Karanlığın orta yerinde ne kadar da güzel görünüyor. Ben dostluğumuzu da bu ışığa benzettim. Benim gözümde karanlıkta daha bir anlama büründü dostluğumuz. Karanlık yok etti düşmanlığımızı. İçeriye sızan bu ışık ise, yeniden yeşertti dostluğumuzu. Bundan sonra, dünya malını bir kenara bırakalım, gittiğimiz yerde iyi bir komşuluk yapalım” dedi.

Hasan Efendi duygulandı. Işığa bir kez daha baktı. Avuçlarına aldı, içti doyasıya. Bir avuç ta Hesê Mışt'a içirdi.

¹⁶² Cûra: Bağlama türünden çalgıların en küçüğü olan üç telli bir sazı çeşidi.

Karanlıkta ışığın yardımıyla göz göze gelip, yeşerttiler eski dostluklarını.

“Bir çocuğun bakışlarının ne kadar aydınlık, berrak olduğunu bilir misin? İşte ben, senin gözlerinde bunu gördüm bu karanlıkta. Demek ki aydınlık için, bir karanlık gerekiyormuş dereza”¹⁶³ dedi Hasan Efendi. Aralarında bu konuşma geçtiği anda, etraf yeniden zifiri karanlığa büründü. Damdaki deliği kapattılar çünkü.

Bir ara ahırın kapısının açıldığını duydu içerdekiler. Fazla bir ışığın içeriye sızmadığını görünce, akşam olduğunu anladılar. Demek ki güneş Gomılğan Tepesi’ni aşmış, evine gitmişti. Kapı açıldığında umutlandılar dışarıya çıkarılacağız diye ama içeri birkaç kişinin daha konulduğunu anlayınca, yeniden karanlığa kaptırdılar umutlarını. Seslerinden tanıdılar gelenlerin kim olduğunu. Bunlar, Dîlê Alê Qeri, Seydaliyê Dîli, Wusê Dîli¹⁶⁴ ve Melekbahçe’den¹⁶⁵ alıp getirilen Khêkê Hesê Qoli’ydi¹⁶⁶

Dışarıya çıkarılamayacaklarını anlayınca, Hasan Efendi’nin eşi Roqese, ahırın arka tarafında mutfağa açılan kapıya yöneldi. El yordamıyla kapının arkadan sürgülemediğini anladı. Kapıdan içeri mutfağa girdiler. Oradan diğer odaya açılan kapı dışarıdan sürgülendiği için kapıyı açamadı. Mutfakta, ekmek, çökelek ve yağ vardı. Alıp ahıra geri döndüler. Aç karınlarını gecenin karanlığında doyurdular. Hasan Efendi ile Hesê Mışti, Roqese’nin ısrarına rağmen, ağızlarına tek lokma koymadılar. Mutfaktan getirdikleri palasları yere sererek uyumaya çalıştılar.

Gecenin zifiri karanlığında Hasan Efendi’ye yanaştı Khêkê Hesê Qoli. “Piro”¹⁶⁷ dedi Kêkil. “Biz buraya getirilirken dışarıda nöbetçi olarak sadece bir asker, Muhtar Dewrê Yême ve İsmail

¹⁶³ Dereza: Erkek tarafından bir akrabanın erkek çocuğuna denir.

¹⁶⁴ Alê Qeri, Seydali’yê Dîli, Wusê Dîli: Kahraman’ın oğlu Ali, Dîl’in oğlu Sey Ali, Dîl’in oğlu Hüseyin.

¹⁶⁵ Melekbahçe: Tütüşmek Köyü’ne bağlı bir mezra adı.

¹⁶⁶ Khêkê Hesê Qoli. Küçük Hasan’ın oğlu Kêkil.

¹⁶⁷ Piro: Pirim

vardı. İstersen bu arka taraftan ahırın duvarını açarım, o askeri tutarım, siz kaçın. Tepeyi aştığınızda askeri bırakırım, peşinizden ben de gelirim. Zaten beni öldürürlerse de öldürsünler, bu kadar insan kaçsın yeter” diye devam etti düşük ses tonuyla.

Hasan Efendi, “Sen ölümümüze mi sebep olmak istiyorsun. Ne açması ne kaçması. Bize bir şey yapmazlar. En çok sürgün ederler. Otur oturduğun yerde” diye çıkıştı Kekil’e.

Sabahın ilk ışıklarında ahırın kapısı açıldı. Umutlar yeniden tazelendi. Askerler, Khêkê Hesê Qoli, Dîlê Alê Qeri, Seydaliyê Dîli, Wusê Dîli’yi aldıktan sonra, yeniden kapıyı kapatıp sürgülediler. Hasan Efendi, “Asker, komutan nerde? Görüşmek istiyorum!” demesine rağmen, cevap alamadı.

Alınan o dört kişi, başka yerden getirilenlerle birlikte, Albeg Deresi’nde ki¹⁶⁸ değirmene götürülüp orada kurşuna dizildiler.

Gün ağarmış, evren aydınlanmıştı. Dışarıdan duyulan sesler giderek çoğaldı. Komutan askerlere bağırıp emir ve talimatlar veriyordu.

“Kapıyı açın ve herkesi Hamam Tepesi’ne getirin, derhal!” diye verilen emir üzerine, ahırdakiler Hamam Tepesine götürüldüler.

“Kimlik kontrolü yapın” dedi komutan.

Asker, isimleri tek tek okudu. “Hasan Efendi, eşi Roqese, kızı Hatice, oğlu Sa Heyder,¹⁶⁹ oğlu Mustafa, kız kardeşi Zarife, yeğeni İsmail; Hasan (Hesê Mışti), hanımı Hatice, oğlu Sey Kêkil ile Ali, yeğenleri, Ahmet, Musa, Kahraman... Toplam on altı kişi, mevcut tamamdır komutanım!” dedi asker tekmil vererek.

Tam o sıra, Melekbahçe virajında askerlerin geldiğini gördü Hasan Efendi. Munzur’un kanlı aktığını ve cesetler taşıdığını fark etti. Müfreze yaklaştıkça, en önde Kayınbiraderi Wuşênê Aliyê Gaxi takıldı gözlerine. “Yiğidim nasıl da kendi eliyle yaptığı yolda dik dik yürüyor” dedi Hasan Efendi içten içe.

¹⁶⁸ Albeg Deresi: Ali Bey Deresi

¹⁶⁹ Sa Heyder: Şah Haydar

“Hazırlanın gidiyoruz” dediğinde komutan, yola çıktılar. Bir müddet sonra da gelen askeri grupla birleşip, yola devam ettiler.

Yol boyunca, Hasan Efendi ve Hesê Mışti birbirinden hiç ayrılmadılar. Hosor köyüne geldiklerinde, Wuşênê Aliyê Gaxi’yi gruptan ayırarak askeri çadıra götürdüler. Hasan Efendi ve grubu yoluna devam etti. Hasan Efendi ve Wuşênê Aliyê Gaxi yürüdükleri bu yolu birlikte yapmışlardı. Nereden bilecekti ki yapacağı bu yolun, kendilerinin ölüm yolu olacağını?

Güneş önde, sürgün kafilesi ise güneşi takip ediyordu. Kavurucu sıcaklık yüzlerine vurdukça yürümek daha bir zorlaşıyordu. Bu tempoyla, acelesi varmış gibi dönerek ilerleyen güneşin hızına yetişmek mümkün değildi. Öyle ki, güneş Pertek’in üzerinden aşağıya doğru salınırken, grup Balışêr’e ancak varabildi. Bir derenin kenarında durduklarında yol boyu kabileye eşlik eden güneş, hemen yanı başlarında bulunan söğüt ağaçlarının dalları üzerinde konaklandığı yeri terk ederek gözden kayboldu.

Komutan aracından inerek, Hasan Efendi’ye yaklaştı. Eliyle kızını işaret etti. “Kızını bana verirsen, senin bir oğlunu bırakırım” dedi.

Hasan Efendi, bu duruma tahammül göstermedi. Hakaret etti komutana. Komutan silahını Hasan Efendi’ye doğrulttuğunda, kızı Hatice babasına siper etti kendisini. Kurşunu alnından yiyen Hatice, cansız yere yığıldı.

Verilen emir üzerine, önce Hasan Efendi orada süngülenerek öldürüldü. Eşi Roqese, yeri göğü inleten feryadıyla Hasan Efendi’nin üstüne attı bedenini. Süngü darbeleri, onun da vücudunu delip geçerek canından etti. Hesê Mışti, ağlayarak Hasan Efendi’ye doğru giderken, o da süngülendi.

Her bir kişi öldürüldüğünde feryat, figan sesleri biraz daha azaldı. Son feryadın sahibi de öldürülünce sesler tamamen kesildi. On altı beden, on altı dünya orada süngülenerek katledildi.

Böylece, Kudanlı Hasan Efendi'nin ailesinden bir tek kişi bile kurtulamadı. Soyu burada tükenmiş oldu. Hesê Mışti'nin paralarına, altınlarına, değerli eşyalarına ve binek hayvanlarına da ganimet olarak el konuldu.

Weliyê Wuşênê İmami'nin aşağıda dile getirdiği bu ağıt yalnızca müzikal bir tonlama, edebî bir kafiye uyumu değildir. Ağıt, aynı zamanda karanlık bir dönemi bütün çıplaklığı, acısı ve aşkılarıyla bu ihaneti, tüm mertlikleriyle gözler önüne seriyor.

HESEN EFENDİ

Ah Turusmege¹⁷⁰ caddesi ah
Hesen Efendim ah
Kendi eserişdi bu cadde
Kendisi yapmış ah
Otomobil yolunu
Annesi diyor
Allah yıksın tahtını
Böylesi devletin
İşgal etmiş ülkemizi
Girmiş büyüklerin zıddına
Diyor Oğul
Munzur Çayı akıp geçiyor
Kızıl kana bürünmüş
Ölüleri taşıyor
Hızır'ı çağırıyor dualar ediyorum
İnsanımızın sonu ne olacak diye
Ah aman ah
Acıyorum ah aman acıyorum
Hesen Efendi kardeş

Turusmege yansın kül olsun
Hasan Efendim düz bir alan
Biri Hamam Tepesi'nden¹⁷¹ çağırıyor
Sanki Hesê Mıştin¹⁷² sesi geliyor
Kardeş diyor
Söyleyin Hesen Efendi'ye
Seninle dünya malı için
Birbirimizle kavga ederdik
Gel gör ki

¹⁷⁰ *Türüşmek: Hesen Efendi'nin ikamet ettiği, Merkeze bağlı bir köy adı*

¹⁷¹ *Hamam tepesi: Aşağı Türüşmek'te, Çarşancak Beyleri tarafından Konağın yanında, tepede bir Hamam yapılır ve buraya da Hamam tepesi denilir.*

¹⁷² *Hesê Mışti: Hasan Efendi'nin hali vakti yerinden olan bir akrabasıdır. Arazi yüzünden araları açık olmasına rağmen, birlikte katledilirler.*

Zalim Mervan'ın dölü bizi götürüp
 Belişer'de komşu yapacak
 Ah aman aman acıyorum
 Kardeş Hesen Efendi'nin endamına
 Kahrolup yok olsun Turusmege
 Hesen Efendim köye yakın
 Qoçoğlu'nun¹⁷³ önünü kesmiş ağlıyor
 Hesen Efendi'nin kızı Hatice
 Zalim Mervan'ın dölü diyor
 Naziktir benim babamın canı
 Allah'ını seversen
 Babamdan önce beni süngüle
 Ah aman aman acıyorum
 Senin gibi Hesen Efendi kardeşe
 Yıkılası Turusmega ah aman
 Hesen Efendi'm zor bir yamaçtır
 Karar almışlar Ankara'da
 Bu ne davul ne de sazdır
 Çıkarmışlar zalimler
 Soykırım kararını Dersim'in
 Evlerde ne kız
 Ne de erkek evlat bırakmışlar
 İzliyor Terteleyi bütün dünya
 Devletlerde ne ses var
 Ne de seda

Burası Turusmega kardeş
 Hesen Efendi'm badem ağacı
 Zalim Mervan'ın dölü
 Topladı hepimizi
 Bütün akrabaları komşuları
 Hesen Efendi diyor
 İçimde bir korku var

¹⁷³ Qoçoğlu: Dursun Koçoğlu. Mamekiye'den Abdullah Alpdoğan adına sorumlu kişi. Hem müdür hem savcı hem de komutan.

**Korkarım ki bu zalim
Bu Mervan'ın dölü
Akıtacak bu kez Kanımızı
Almış kemanı eline
Ağıtlar yakıyor
Yeğeni Weliyê Wuşênê İmami
Diyor kardeşim sen üzülme
Peşinizde kalmaz
Alınır bu kanın intikamı
Ah aman ah aman
Acıyorum senin gibi kardeşe
HESEN EFENDİ
(Varyant -2)**

**Yanası Turusmege altı
Hesen Efendim zor bir geçit
Annesi sesleniyor
Ey ahali Tanrı aşkına diyor
Bugün bu ne sistir ciğerim
Bugün bu ne dumandır oy
Hey oğul hey oğul
Askerler köyleri basmış
Yakıp yıkıp yok etmişler
Şimdi yok edilme sırası
Dersim'in ileri gelenlerinde**

**Oğul gel evi terk et saklan
Asker odur yukardan geliyor
Önünde Wuşênê Ap Ali¹⁷⁴
Yürüyor sallana sallana
Önü sıra Wuşênê Ap Ali
Yürüyor sallana sallana
Hesen Efendi'nin kardeşi Zarife**

¹⁷⁴ Wuşênê Ap Ali: Ap Ali, Khureşan Aşireti Büyüklerinde Aliyê Gaxi'dir. Hüseyin de Aliyê Gaxin oğludur. Ali'nin Oğlu Hüseyin.

**Haq nasip ederse diyor
Bugün ağabeyimle
Ellerimiz birbirine bağlanır
Kardeşi Zarife
Haq nasip eder ise
Bugün ağabeyimle
Ellerimiz ah aman
Birbirine bağlanır diyor
Ağabeyim bugün
Gidecek Mamekiye'ye
Ah zalim Koçoğlu'na
İfadesini vermeye
Kız kardeşi Zarife
Oli'nin hastalığı bana gelsin
İki gün oldu ağabeyim
Gitmiş Mamekiye'ye
Bilmem neden dönmedi
Herhalde ah aman
Ağabeyimi öldürmüşler
Haq'kın bir zalim kulu
Bana söylemiyor
Ey bacım evi yanasıca
Kim bu zalimin darbesini yemişse
Öteden bir daha
Sağ olarak geri dönmemiş
Ah evi yanmayasica bacım
Gel yanasica Hamam Tepesi'ne
Dizmiş makineliyi zalim
Munzur Çayı
Taşıyor cansız bedenleri
Hesê Mışti diyor
Korkma sen Hesên Efendi
Demek ki kazanıp
Yediğim haram malın
Şimdi ikimiz adına ah**

**Bedelini ödüyorum
Ah dedim evi yıkılmayasıca
Sen benden birkaç yaş büyüksün
Devlet bizden sadece
Bizim canımızı istemiyor
İkimizin soyunu kurutmak istiyor Ah bu günler günler
Bu puslu günler
Ah ne dumanlı günler
Bu ne acı bu ne duman
Sarılmış boynuna babasının
Ağlıyor kızı Hatice
Kollarını dolamış boynuna ağlıyor
Kızı Hatice ah aman
Babamın canı naziktir diyor
Zalim sakın süngü vurma
İlk kurşunu babama sıkma zalim
Babamdan önce
İlk kurşunu bana sık**

**Ah oldu olanlar oldu
Hesen Efendi'm olanlar oldu
Hesê Mışti
Hesen Efendi evi yanmayasıca Uzak durma bana yanaş diyor
Kucakla yeğenini sarıl bana
Seninle dünya malı üzerine
Birbirimizle çok kapıştık
Şimdi yanasıca Balişer'de
Artık doyasıya yaparız komşuluk HESEN EFENDİ
(Varyant -3)**

**Turusmege'nin üstü kayalık
Hasan Efendim
Önünden giden zor bir geçit
Hasan Efendi diyor
Zalimler topladılar bizi
Evin içine koydular hepimizi**

Yabancı yoktu aramızda
Biz hepimiz dayı-yeğen
Amca kardeş çocukları
Anne diyor Hesen Efendi
Hele dışarıya çık bir bakın Bu ne toz bu ne duman
Ah bu ne toz bu ne duman Annesi diyor Hesen Efendi
Hele bir git ah aman
Yanasıca Hamam Tepesi'ne
Munzur Çayı taşıyor cesetleri
Oğul içimde bir korku var
Bu kez korkarım
Bizimki kökten kırımdır
Ah bizimki bu sefer Kökten kırımdır

Hesen Efendi diyor
Anne bir git Müdür'ün yanına
Müdür Kirvemizdir
Hele ne diyor bize
Annesi diyor Hesen Efendi
O Türk'tür
Türk insanı
Ekmek ve tuz hakkını bilmez
Türk'ün ekmeği de tuzu da
Dizi üstündedir
Ah vah vah aman
Acıyasım geliyor
İsmail'in torunu
Hesen Efendi'nin hanedanlığına
Seydaliyê Dılın¹⁷⁵
Yiğitliğine bilgeliğine
Aliyê Gax Amca'nın
Kızını sorarsanız
Hatunum hanedandı oy anam
Yeğeni İsmail'i sorarsanız

¹⁷⁵ Seydaliyê Dili: Dılın Oğlu Bay Ali.

**Bahtına muradına
Erememişti henüz**

**Yansın Turusmege
Önünden gidersin çeşmedir
Bugün Wuşênê Aliyê Gaxî¹⁷⁶
Ah aman kelepçelemişler
Yürüyor askerin en önünde
Wuşênê Aliyê Gaxi diyor
Hesen Efendi
Biz birbirimizi çok severdik
Ekmeğini tuzunu helal et bana
Benle sen birbirimizi göremeyiz artık
Ah birbirimizi göremeyiz artık**

**Turusmege'nin önünde giden
Geniş bir sırt
Hasan Efendi diyor
Bir elçi gönderin
Yanasıca Sorxum'a¹⁷⁷
Hesenê Mışta deyin
Hesenê Mışti
İkimizin evrağı bir çıkmış
Biz dünya malı yüzünden
Hep çekişir dururduk
Bu kez bizi sürecekle
Yanası Balişer¹⁷⁸ Deresi'ne sürgüne
Anası diyor ey zalim
Hesen Efendime süngü vurma
Naziktir vücudu dayanamaz
Kızı Hatice'yi sorarsanız
Sürekli ağlıyor**

¹⁷⁶ Wuşênê Aliyê Gaxi: Ali'nin oğlu Hüseyin. Gax: Ali'nin halk tarafından kullanılan lakabıdır.

¹⁷⁷ Sorxum: Turusmege'de bir yerleşim yeri.

¹⁷⁸ Balişêr: Pertek'e bağlı bir köy

Ey kafir diyor
Babamdan önce
İlk süngüyü bana vur
Ah vah vah vah
Acıyorum
İsmail'in torunu
Hesen Efendi'nin hanedanlığına
Seydaliyê Dili'nin
Yiğitliğine bilgeliğine
Aliyê Gax¹⁷⁹ Amca'nın
Kızını sorarsanız
Hatunum hanedandı oy oy
Yeğeni İsmail'i sorarsanız
Bahtına muradına
Erememişti henüz

HESEN EFENDİ

- Otomobil Caddesi (Varyant -4)

Kapıdan bak anne
Bu ne boran
Bu ne fırtına Eyvah eyvah
Eyvah anne
He yaa
He he
Günler günler
Fırtınalı puslu günler
Munzur Çayı yukarıdan akıyor
Taşıyor gelinlerin
Damatların cesetlerini

Yanası Turusmege Caddesi
Ah aman yıkılası
Otomobil yolu
Haq yıksın onun baba ocağını

¹⁷⁹ Aliyê Gaxi: Khureşan Aşireti'nin Liderlerinden. Kızı da Hasan Efendi ile evlidir.

**Bu dağlara çıktı çikalı
Girdi zıddına Büyüklerimizin
Bugün gittiler
Lanet olası Mamekiye'ye
Evraklarımızı okudular
Hesenê Mıstefay ile
Benim evrağım birlikte çıkmış
Yarın bizi yanası Balişer altına
Komşuluğa götürecekler
Vay be kardeş vay
Dünya malı için
Kapışır dururduk
Elimizi kolumuzu
Birbirine bağladılar
Aynı kurşunun
Karşısına getirildik
Dünya malı için didişirdik
Kafirin elinden bugün
Kader kardeşi olduk
Oldu oldu olanlar oldu
Hesenê Mıstefa'nın malı üzerine
Birbirine düşmüşler bugün
Ah amanım aman
Köylüler ile marabalar
Paylaşmış bölüşüyorlar birlikte
Ah amanım aman
Köylüler ile marabalar
Ey vah ey vah
Amanım aman ey vah**

**Turusmege'nin önünden ah
Hasan Efendim benim Geçiyor otomobil yolu
Allah-u Taala yıksın
Mustafa Kemal'in tahtını İktidara geldiğinden beri
Girmiş büyüklerimizin zıddına
Acıyorum ah acıyorum**

**Mustafa oğlu Hasan'ın
Yardım severliğine
Dılın oğlu Ali'nin yiğitliğine
Hasan Efendi'nin cömertliğine HESEN EFENDİ
(Varyant -5)**

**Yanası Turusmege'nin altında
Hasan Efendi'm zor bir geçittir
Annesi diyor ey ahali
Oli'yi¹⁸⁰ severseniz
Bugün bu ne sistir ciğerim
Bugün bu ne dumandır
Ah oğul amanım oğul
Ah oğul Jandarmalar
Köyleri basıp yakmışlar
Şimdi sıra Dersim büyüklerinde
Ah canımın içi yiğidim
Gizliden köyü terk edin
Aşağıdan bir gurup göründü
Askerdir gelen
Önünde yiğidim
Aliyê Gaxi'nin oğlu Hüseyin Elini
kolunu sallayan**

**Kızkardeşi Zarife diyor
Haq izniyle aman
Benim ile kardeşimin ellerini
Birbirine bağlarlar bugün
Mamekiye'ye gidiyor
Kardeşim bugün Ah
Qoçoğlu Evrakları vermiyor
kimseye Kızkardeşi diyor
Oli'nin hastalığı bana gelsin
Kardeşim iki gündür**

¹⁸⁰ Oli: Dersim Alevi inancında, kendi tanrılarının adıdır. Kimilerine göre de Ali'dir.

Gitmiş Mamekiye'ye
Bilmem neden daha dönmedi
Ben öldürüldü kardeşimin
Diye düşünüyorum
Ah bir Allah'ın kulu
Bana haber vermiyor
Ah evi yanmayasica kız kardeşim
Kim bu zalimin
Darbesine denk gelmişse
Ah bir daha
Sağ selim evine dönmemiş

Ah evi yanmayasica kardeşim
Yıkılası Hamam tepesine gel
Zalim dizmiş makineleri
Yukarıdan esir ve ölüleri taşıyor
Munzur Çayı
Hesê Mışti korkma diyor
Getirdiğim haram malın diyetini
Kendim ve senin için
Bedelini şimdi ödüyorum
Ah dedim evi yanasica
Sen birkaç yıl benden büyüksün
Dünya malı dünyada kalır
Benimle seni
Bir daha bırakmazlar artık
Ah aman gündür gündür
Bu ne dumanlı bir gündür
Sarılmış Babasının boynuna ağlıyor
Kızı Hatice'dir
Zalim diyor
İlk süngüyü babama vurma
İlk süngüyü bu taraftan bana vur

Ah oldu oldu amanım oldu
Hesen Efendi'm oldu

**Hasan evi yanmayasica
Seninle dünya malı üzerine
Birbirimizi çekemiyorduk ah aman
Artık yanası Balişer'de
Birlikte yaparız komşuluk
HESEN EFENDİ
-Turusmege(Varyant -6)**

**Yanası Mamekiye'ye
Gider otomobil yolu
Allah yaksın bu dünyada Mustafa Kemalın bahtını
Başımızı kaldırdık kaldıralı
Bu zalim zıddına girmiş
Bizim büyüklerimizin
Şaşıyorum Seydaliyê Dili'n
Aklına ve yiğitliğine
Haber salmış Hesên Efendi'ye
Hazırlığını yap
Bu zalim kararını vermiş
Bizi yol arkadaşı yapmış diyor**

**Yıkılası Turusmega
Ah Hesên Efendim ah
Geçmiyor günler
Kız kardeşi diyor
Kardeşim bugün ah aman
Gitmiş Mamekiye'ye
Mahkemesi vardı
Ah zalim Koçoğlu'na
İfadesini veriyor
İki gün oldu ah aman
Bilmem neden dönmedi
Öyle düşünüyorum ki
Öldürmüşler kardeşimi
Söylemiyor bana ah
Bir Allah'ın kulu**

**Hamam Tepesine
Bir gelin hele Munzur Çayı
Kan kırmızı akıyor
Cesetler taşıyor yukarıdan
Annesi diyor ah oğul
İçimde bir korku var
Korkarım ki bu sefer
Kökten kırımdır
Terteledir sonumuz**

**Yanası Turusmege
Her yer sistir dumandır
Asker göründü virajdan
Önde Wuşênê Aliyê Gaxi
Yiğidim sallıyor kollarını
Hamam Tepesi'ne bakarak
Kolla kendini açığa çıkma
Hesen Efendi diyor
Bu zalim bu kez
Bırakmaz bizden hiç kimseyi
Hesê Wusê Mışti diyor
Hasan Efendi korkma
Kazandığım haram malın
Bedelini ödüyorum bugün
Ah bugün bugün
Ne sisli puslu bir gündür
Sarılmış babasına ağlıyor
Ah amanım aman
Hasan Efendi'nin kızı Hatice
Baba diyor
Bu zalim çıkarmış bize
Ah aman ölüm fermanını
Babamın canı naziktir
İlk süngüyü babama vurma zalim
Sen gel ilk süngüyü bana vur Yıkılası Turusmega ah
Hesen Efendim**

**Yamaçtır bayırdır ardı
Ankara'da karar almışlar
Bu ne davul ne sazdır
Zalimler Soykırım kararını
Almış Dersim'in
Evlerde ne kız evlat
Ne de erkek evlat kalmış
Kırımımızı seyrediyor dünya
Devletlerde ne ses var Ne de seda**

**Ah aman oldu oldu
Hesen Efendi'm oldu Wusê Mışti
Bana yakın dur diyor
Yeğeninin boynuna sarıl
Birbirimizi çekemiyorduk
Dünya malı için
Korkarım ki bu zalim
Bizi sürgüne göndersin
Hesen Efendi diyor
Bizim sürgün değil
Ah yanası Balişer'de
Doyunca yaparız komşuluk**

4 - WUŞÊNÊ SEYDÎ¹⁸¹ AĞITI

.....

Pirim dünya alemin Piri

Pirim gitti gideli

Bacalar tütmez

Mumlar yanmaz

oldu

WUŞÊNÊ SEYDÎ AĞITI'NİN ÖYKÜSÜ

Seydali'nin oğlu Hüseyin ile Veli, aynı aşiretten oldukları için akrabadırlar. Hüseyin Khurêşan Aşireti'nin Şixan, Veli de Kudan Kolu'ndandır. Aynı zamanda da dünür sayılırlar. Hüseyin'in ikinci eşinin önceki evliliğinden olan kızı Elif, Veli'nin kardeşi Mustafa ile evlidir.

Sözlü hafızamızın bize aktardığına göre Wuşênê Seydi, 1870-1876 yılları arasında Dersim'in Çhola Heru Köyü'nde dünyaya gelir. Babasının adı Ali'dir ancak kendisine Bay Ali anlamına gelen Sey Ali, halk dilinde de Seydali denilmektedir. Dedesinin adı, Mursaê Dewres Khali'dir, büyük Dedesinin adı da Şixê Dewres Momudi'dir.

Seydali, erkek çocuğum olursa hem Khurêş Köyü'nde hem de Komê Khurêş'de kurbanlar keseceğim diyerek adak adar. Erkek çocuğu dünyaya geldiğinde, önce Khurêş Köyü (Zeve)'ye giderek bir kurban keser, sonra da çevredeki akrabalarını da yanına alarak, adadığı adağını götürüp, akrabalarının defin edildiği Komê Khurêş denilen yerde yerine getirir. Kurbanlar kesilir, niyazlar dağıtılır ve dualar edilir.

¹⁸¹ *Sey Ali'nin oğlu Hüseyin*

Kurbanını kestiğinde, kurbanın kanını parmağıyla oğlunun alnına sürerek, “Ya Ceddim Khurêş” der. “Oğlum Hüseyin’i senin yüzü suyu hürmetine getirip, bahtına emanet ettim. Kendisine hayırlı bir yol nasip eyle. Yolunu ve bahtını açık eyle. Hüseyin’i, kazadan, beladan uzak tutmayı nasip eyle. Yolunu ikrarından ayırma, arsıza, yolsuza, pirsiz muhtaç etme. Topluma faydalı bir insan olmayı nasip eyle ya Ceddim Khureş.”

Hüseyin, her şeyden habersizdir. Nereden geldiğini, nereli olduğunu, bu adağın neden adandığını henüz idrak etmemektedir. Yüzü pak, nur topu gibi mahsum bir bebektir çünkü. İçten ve sıcacık sevgisiyle sarmalayıp, adına Hüseyin dedikleri bebek, annesinin en güzel bebeğidir, babası Seydali’nin de hayatına renk katanıdır artık.

Annesi, Hüseyin’in kalbindeki merhamet ve sevgisini, kalp atışlarından hissediyor ve oğlunun gelecekte çok önemli biri olacağını düşünüyordu. Bunun için de huzur ve mutluluk duyuyordu.

Hüseyin ağlayarak uyandı. Annesi, “Canım oğlum, umudum benim. Uyandın mı, acıktın mı? Ya Xızır” diyerek, beşiğinden çıkarıp kucağına aldı. Beze sarılı olan Hüseyin’i içine, yüreğine almak istedi. Yere serili yatağın üzerine indirdi. Horul horul uyuyan babası Seydali de uyanmıştı. Yatağının köşesinde uzanan oğluna ilişti gözleri. Annesi ile birlikte çözüp bezini açtılar. Altına serdikleri kum ıslanmıştı. Kumunu alıp bir kenara koydular. Annesi temiz bir bezle altını bir güzel sildi. Silme işlemi bittiğinde babasına baktı Hüseyin, gülümsedi. Bu gülümseyiş babasına abu hayat gibi geldi, mutlu oldu. Mutluluktan ne yapacağını şaşırdı. Kucağına almak istedi, annesi müdahale ederek bırakmadı. O zaman üzerine eğilerek, her iki yanağından öptü. “Gözüm arkada kalmaz artık” dedi babası Seydali.

Annesi titizlikle eleyip ısıttığı kumla döndü, Hüseyin Bebek’in yanına. Temiz bezini yanına serdi yeniden, kumu üzerine koydu. Hüseyin’in poposunu kumun üzerine gelecek biçimde yerleştirdi. Bezi birkaç tur doladıktan sonra, açılmasını diye bir güzel bağladı. Göğsünü açıp memesini ağzına verip karnını bir güzel doyurduktan sonra, “Seydali” diye seslendi eşine. “Aha şimdi

kucağına alabilirsin. Dikkat et çocuğa, gazını çıkardıktan sonra, yeniden beşiğine koyalım” dedi.

Seydali’nin işi başından aşkın olduğu için, çocuğu beşiğe koyduktan sonra hemen dışarı çıktı. Elini yüzünü yıkadı, duasını etti, hanımının hazırladığı kahvaltısını yapıp, silahını kapıldığı gibi, uzaklaştı evinden.

Seydali, oğlunu son kucağına alışı olduğunu nereden bilecekti. O sıra, Şixanlılar ile Kırganlılar arasında bir arazi anlaşmazlığından dolayı, uzun süredir kavgalıydılar. İki aşiret birbirleriyle komşuydular. Davarları birbirine karışır, kız alıp verirlerdi. Dünya malı yüzünden bozulur araları.

Hüseyin’in babası Seydali, akrabalarıyla birlikte Kırganlılar’ın üzerine gidip kavgaya tutuşmuşlardı. Kavgı gün boyu sürdü. Karşılıklı olarak kayıplar verdiler. Akşamın alacasında, kör bir kurşun Seydali’ye isabet etti. Olduğu yere yığılan Seydali, silahını ateşleyecek takattan düşmüştü. Hala silahlar patlamaya devam ediyordu.

Silah sesleri kesilip arkadaşları Seydali’nin yanına vardıklarında, çok geç kalmışlardı, artık yaşamıyordu. Oğlu Hüseyin, her şeyden habersiz, babasının son kez koyduğu beşiğinde mışıl mışıl uyuyordu.

İki cenazeyle döndüler köye. Çhola Heru yastadır. Hüseyin’in annesinin başı karaya bürünmüştü. Hüseyin ise bütün bu olup bitenlerden habersizdi. Babasız kalıp, yetim büyüyeceğini nereden bilecekti ki.

İki aşiretin karşılıklı olarak yaktıkları ağıtlar arasında büyür Hüseyin. Annesi bir başka ile evlenir. Yetim kalan Hüseyin’e, Amcası Kahraman ve Ahmet sahip çıkar, üzerine kol kanat gererler.

Babasının ölümünden sonra ailenin sözü İbrahim’in oğlu Hasan’a geçer. Hasan’dan sonra da oğlu Musa ailenin reisi olur. Musa, Khurêşan ile Cıvu (Civan) kavgasında yaralanır ve bir müddet sonra da ölür. Yaralıyken, “Kim benim intikamımı alırsa, aile büyüğü o olacak” der. Musa’nın ölümünden sonra yerine, Kırmızı Musa’nın torunu Hüseyin geçer. Bir dönem sonra, Doe’nin oğlu Hüseyin bu yükü taşıyamaz ve köyü terk eder.

Hüseyin, aşiretler arasındaki kavgaların içinde serpilir, büyür. Büyüdükçe Hüseyin'in sıcacık gülüşü, Çhola Heru Köyü'nü ısıtarak, geleceğin bilge insanının ilk ayak izlerinin heyecanı, köyü aşarak günlük yaşama karışıyordu. Giderek olgunlaşıyor, olgunlaştıkça da vicdan ve merhamet sahibi oluyordu. Genç yaşına rağmen, akrabalarının taktirini kazanıyor ve aşireti içinde öne çıkarak lider konumuna yükseliyordu. Hüseyin, Khurêşan'ın Şixan Ezbeti'nin başına geçtikten sonra, babası Seydali'nin adına anılarak, Wuşênê Seydi olarak adlandırıldı.

Wuşênê Seydi, aşiretinin başına geçtiğinde daha genç bir delikanlıydı. Akrabası Memê Bori'nin Besê isminde bir kızı vardı. Delikanlı Wuşênê Seydi gönlünü Besê'ye kaptırdı ve gönüllerince eğlendikleri güzel bir Aşiret düğünüyle dünya evine girer ve Çhola Heru Köyü'nü mekân tutarlar. Memê Bori, Wuşênê Seydi'nin aksine, hali vakti oldukça yerinde olan biriydi. Bu evliliğinden sekizi kız, biri erkek olmak üzere toplam dokuz çocuk dünyaya gelir. Kızlarının adı, Gule, Dilife, Fatose, Khêze, Xeycane, Meleke, Fatıke, Bese; erkek çocuğunun ismi de Hesen'dir.

Çocukları dünyaya gelip serpildikçe, Besê ile Wuşênê Seydi arasındaki evlilik bağı giderek güçlendi. Aşiret reisiydi, sayılan sevilen biri olmasına rağmen pek zengin sayılmazdı. Dışarıdan görüldüğü gibi değildi. Ama iç rahatlığı, iç huzuru, onun için zenginlikten öteydi.

Çok sevdiği, üzerine titrediği ve "Evimin direği, aşiretimin geleceği, umudum" dediği oğlu Hasan küçük yaşta, yakalandığı bir hastalıktan kurtulamayarak Hakka yürüdü.

Doğan tek erkek çocuğu öldüğünde, dünyası yıkıldı Wuşênê Seydi'nin. Sanki ömürden ömür gitmişti. İçini bir hüznün, bir sıkıntı kapladı. Kalabalık ortamdan sıkılmaya başladı. Yalnızlığı seçti bir dönem. Yaşam sevinci eskisi gibi değildi, kendisi de eski kendisi değildi. Taa ki Xidê Reê'nin kızı Gulise ile tanışana kadar. Gulise, evli ve iki kız çocuk annesiydi. Gulise'nin eşi Silemanê Wuşênê Mirzali, bir aşiret kavgasında öldürüldükten sonra, o da dul kalmış ve baba evine yerleşmişti.

Akrabaları çok sıkıştırdı Wuşênê Seydi'yi, illahi yeniden evlenip, erkek çocuk sahibi olması için. Çünkü, onlar için erkekti soyu devam ettirecek olan. Erkek çocuğu olacak ki soyu devam edebilsin. Wuşênê Seydi de böyle düşündüğü için, eşi Besê'yi ikna ederek, yeniden evlenmek için onayını aldı.

Xidê Reê'nin kızı Gulise ile evlendikten sonra, Gulise'yi Galbosan Köyü'ne yerleştirdi. Gulise ile evliliklerinde de üç kızı, bir oğlu oldu. Kızlarının ismi, Xeycane, Meleke ve Khêze; oğlunun ismi de Hasan Hüseyin'di.

Wuşênê Seydi artık iki evliydi. Kâh Galbosan Köyü'nde, kâh Çhola Heru köyünde kalıyorr, hayatını iki eşiyle birlikte paylaşıyordu.

Wuşênê Seydi'nin evlilik yaşamında keşkeleri yoktu. O, keşke evlenmeseydim ya da keşke ikinci kez evlenmeseydim demedi hiçbir zaman. O'nun tek keşkesi, oğlunun ölümüydü. Her zaman, "Keşke oğlum yaşasaydı" derdi. Oğlunun ölümünden, biraz kendisini, biraz da eşini sorumlu tutardı.

Kendisi aşiretinden sorumlu olduğu için, ailesine yeterince zaman ayırmadığını düşünürdü. Çünkü cemaatten cemaate katılıyor, insanların dertleriyle uğraşüyor, yardım isteyen herkesin yardımına koşuyor öte yandan aşiretinin diğer aşiretlerle olan kavgasına yön veriyordu.

Yaşamından dersler çıkaran Hüseyin, ikinci eşinden doğan erkek çocuğu üzerine titriyor ve artık gece gündüz hep onu düşünüyordu. Ona bir şey olacağından korkuyor, nereye gitse akli fikri hep onda kalıyordu.

Hangi köye gitse, katıldığı bütün toplantılarda, yalnız kaldığı her günde, oğlu gönlüne düşerdi. Oğlu her gönlüne düşende, gözleri uzaklara dalar, etrafındakilerini göremez olurdu. Tek erkek çocuğu olmasından mı nedir, sanki yalnız onu seviyor, onu düşünüyor, onu özliyordu. İlk çocuğunu kaybettikten sonra, hayatta olan ikinci çocuğuna karşı hassas davranıyor, biraz da onu kaybedecekmiş korkusuna kapılıyordu.

Atına her binip yol aldığında, onun gözünde bütün yollar dik bir yokuşu andırıyordu. Yolları düzlemeye çalışıyor ama muvaffak olamıyordu.

Ölen ilk oğlunun hayaletini yeni doğan oğlunda nakşetti yaşamının diğer yıllarında. Onun hayalini, yaşayan oğlunun gerçeğiyle bütünleştirip, kalbini ona göre beslemeye çalışıyordu artık.

Nereye gitse oğlunu eşine emanet ediyor, sıkı sıkı tembihleyip, “Aman aman oğlum Hasan Hüseyin’den gözünü ayırmayasın” diye tembih etmeyi de ihmal etmiyordu.

Yıl 1933, mevsimlerden Kış ve aylardan Hızır ayıydı. Ocak Ayı’nın 13’ünden başlayarak, Şubat Ayı’nın 12’sine kadar devam eden bu Ay, Dersim’de Hızır Ayı olarak anılırdı. Bu ay, her aşiret için kutsal bir aydı. Havalar soğuk geçer ama yürekler hep sıcaktır bu Hızır Ayı’nda. Oruçlar tutulmuş, niyazlar dağıtılmış, Cemler tutulmuştu Dersim’in dört bir yanında.

Hozat’tan mutlu bir şekilde, Hızır orucunu tutarak yola koyuldu Bava. Bugün Hızır orucunun son günüydü. Ne bilebilirdi ki, istihbarat şefinin Sine haber yolladığını. Rayver ile Kırganlı Mehmet Ağa’nın anlaşıp aralarında senet imzaladıklarını, Sin Köyü’nde pusu atıp onu beklediklerini nereden bilecekti. Hem de bu Hızır Ayı’nda, hangi Dersimli elini kana bulayacaktı ki.

Babası Sey Rızanın, “Aman aman Sin’e ayak basma” şeklindeki ısrarına rağmen kendinden emin bir şekilde Sin’e girdi Bava ve arkadaşları. Her şeyden habersiz uyudular Sin’de. Sabah kalkıp atına bineceklerken, ortalık savaş alanına döndü. Her şeyden habersiz olanların cansız bedenleri al kana bulanarak, karın üzerine boylu boyunca uzandılar. Karşılarına çıkan düşman kalleşti. Herkesten, her şeyden habersiz pusudaydılar. Elllerinde silahları olmasına rağmen, pusuya yatmış, gizlenmişlerdi. Bava, tam atına binmek üzereyken, yaylın ateşine tutmuşlardı.

Hene’nin ahı mı tutmuştu Bava’yı bilinmez ama, kalleş bir tuzakla karşı karşıya kalmıştı Bava. Sabahın ayazı çöktü Bava’nın cansız bedenine.

Bava vurulduktan bir müddet sonra, Sey Rıza yakıp yıktı Sini. Taş taş üstüne bırakmadı. Mezar taşları yerle bir oldu. Kimi Kırgan Ağaları ve diğer akrabaları yerleşim yerlerini terk ederek diğer aşiretlere sığındı. Sin’de günlerce baykuşlar acı acı ötüp durdu.

Kırgan Ağaları Wuşênê Seydi'ye elçi göndererek, kendileri ile Sey Rıza arasında arabulucu olmasını istediler. Babasını vaktinde Kırganlılar öldürmesine rağmen Wuşênê Seydi, Kırganlılar'ın bu teklifini geri çevirmedi ve Kırganlıları temsilen Sey Rıza ile görüşerek bir toplantı organize etti. Toplantıda Wuşênê Seydi, Kırganlılar adına konuştuğunu ve alınan kararın bütün Kırganlıları bağladığını açıkladı.

Cemaat toplantısına katılan topluluk, pür dikkat Wuşênê Seydi'nin ne söyleyeceğine odaklanmıştı. Wuşênê Seydi genellikle az ve öz konuşurdu.

Dinlemeyi, başkasından öğrenmeyi çok severdi. Bu bazen, asaletinden ba zen de nezaketinden geliyordu. Konuştuğunda da karşısındakini incitmeyi hiç sevmezdi. Temel prensibi, saygı ve adaletti.

Bu toplantıda da her kes, onun cesaretine, sabrına, asaletine ve adaletine hayran kaldı. Her şeyden önce Wuşênê Seydi, o olayda mazlumun, güçsüzün ve azınlık bir aşiret olan ve işin enteresan yanı, zamanında babasını öldüren Kırganların temsilciliğini üstlenmiş bir kişilikti.

Ortaliğın sessizliğe büründüğü bir anında, o kendine has ses tonuyla, o kendine has zarafetiyle, “Sey Rıza” dedi. Her kesin bunun peşinde ne geleceğini düşündüğü bir anda, “Evlat acısı çok zordur, biliyorum. Burada bulunan herkes te inanıyorum ki bunun farkında. Bu toplantı konusu olan olay yani oğlun Bava’nın vurulması olayı, başta siz olmak üzere, vicdan sahibi olan biri için elbette ki üzücüdür. Hepimiz de üzüldük. Sabahtan beri bize hizmet etmekte kusur etmeyen Annesi için de ne kadar üzücü biliyorum. Bava, annesinin boynundaki mücevheriydi. Annesinin biricik aşkı, biricik dünyası idi. Annesinin mücevheri çalındı, aşkı yok edildi, dünyası yıkıldı. Bu yüzden, seni, sizi, sevenlerini anlıyorum. Ben de bir evladımı yitirdim. Daha küçükken kaybettim dünyamı. Evlat acısının ne demek olduğunu, en az senin kadar biliyor ve yüreğimde hissediyorum” dediğinde, boğazı düğümlendi, yutkundu, konuşmakta zorlandı ama hızlıca toparlandı yeniden.

Wuşênê Seydi devamla, “Sen, insanın en kıymetlisini, gözün gibi sakındığın varlığını, elini bile tutmaya kıyamadığın nazlını, kahpe bir pusuda kaybettin. Evlat, suyu bittiğinde yeniden doldurulabilecek bir testi değildir. O, sevgiyle, aşkla kalıba dökülen candan öte bir candır. Bu cana kıyıldığında, insanın feleğinin nasıl şaştığını, gözlerinin önünün nasıl karardığını çok iyi bilirim” dedikten sonra, yeniden durakladı. Önünde duran tasta ayranını içti. Karşısında duran Sey Rıza’ya baktı. Sey Rıza, başını önüne eğmiş, Wuşênê Seydi’yi dinliyordu.

“Sen haklıydın, sen üzgündün, senin dünyanı yıkmışlardı biliyorum. Ama senin de kalkıp başkasının dünyasını yıkmaya, başka anneleri, başka babaları ağlatmaya, onların evine ateş düşürmeye hakkın yoktu Sey Rıza. Sini yaktın, mezar taşlarını bile kırdın, nice evlere ateş düşürdün. Bu durumu, benim vicdanım kabul etmiyor. Aslında senin de vicdanının bu durumu kabul etmediğini biliyorum. Bava Hene’yi, karnındaki bebeğiyle vurduğunda, Hene’nin annesi de üzülüp ağlamadı mı? Her kesin evladı kendisine tatlıdır Sey Rıza. En güzel kokan çiçek bile, evladımızın kokusundan daha güzel, daha kıymetli değildir biliyor musun.”

Cêmaat duygu seline kapılmıştı. Sanki pencereden koca bir ışık huzmesi sızmış, herkesin yüreğini aydınlatıp, bir kor gibi yakmıştı. Wuşênê Seyd’in ağzından çıkan anlamlı kelimeler, herkesin aydınlanan ve aydınlandıkça da yanan yüreklerine birazcık ta olsa su serpmişti. Sanki güneş yerleşip oturmuştu Wuşênê Seyd’nin gözlerinin ta orta yerine. Pencereden sızan ışık ile, gözlerindeki ışık, öfkeyi, kini ve intikamı bir kenara itmiş, yerine dostluk, samimiyet ve barış havası almıştı.

Kısa bir sessizlikten sonra, Muhtar Zeynel Ağa’yı yanına çağırdı Wuşênê Seydi. Muhtar yerinden kalkarak orta yere gelip ayakta durdu. “Bahsettiğin senet yanında, değil mi Muhtar?” dedi Wuşênê Seydi.

“Evet, yanımda Pirim” dedi Muhtar.

Muhtar cebindeki senedi çıkarıp Wuşênê Seydi’ye verdi. Wuşênê Seydi senedi alıp açtı. Önce ters baktı senede, sora düzeltti. Okuma yazması olan birini yanına çağırarak, bu senedi okumasını söyledi. Senet okundu ve Hemê Boği senedi alarak, parmak basılan yeri başta Sey Rıza olmak üzere, cemaate tek tek gösterdi.

Wuşênê Seydi konuşmasına devam ederek, “Cinayeti işleyenler belli ama bunları bu cinayete teşvik eden, senin yeğenin Rayvero Qop’tur. Gördüğün gibi Rayvero Qop, Bava’nın öldürülmesine karşın, altmış tane altın vereceğini vaat edip parmak basmış. İyi ki cemaat karar vermeden biz bu

senedi görmüş olduk. Yoksa hep başkasını suçlar ve asıl suçluyu da aklamış olurduk” dedi.

Bu durum karşısında cemaat sessizliğe gömüldü. Sey Rıza utandı yeğeninden. İçinden lanetler okudu. İki damla gözyaşı aktı gözünden. Gözyaşı henüz süzülürken yüzünden, “Ne diyeyim, kalleşlik içimizdeymiş” dedi. Katillerin yüzüne bakarak, “Gelip benden altmış altın isteseydiniz, ben size yetmiş altın verirdim” diyebilirdi ancak.

Bu kısacık cümlelerden sonra sustu Sey Rıza, bir daha konuşmadı. Cemaat, Bava’nın kanına karşılık Vialeke’yi Sey Rıza’ya bırakma kararı aldı. Sey Rıza daha sonra gelip Sin Vialeke’de kendi ailesine bir ev yaptırdı ve artık orada yaşamaya başladı.

Wuşênê Seydi, bir yandan cemaatten cemaate gidiyor diğer yandan da olup bitenlerle ilgili kafa yoruyordu. Dersim’in gidişatından hiç te memnun görünür bir hali yoktu. Kırganlılar ile Abasanlılar arasında sağlanan barış ortamı, diğer aşiretlere de yansımış, rahat bir nefes almalarını sağlamıştı. Wuşênê Seydi bu duruma çok sevinmiş olmasına rağmen, aşiretlerin içinde bulunduğu durum, pek te iç açıcı değildi. Devlet ise bu barıştan pek hoşnut görünmüyordu. Acil planlarını devreye sokuyor, aşiretlerin arasına yeniden nifak tohumları ekmekten de geri kalmıyordu.

Yıl 1935’i gösteriyordu. Dersim’le ilgili onlarca rapor hazırlanmış, planlar yapılmış, yasal gerekçeleri giderek hazırlanmaya başlanmıştı. 1934’te çıkarılan İskân Kanunu ardından, 1935 yılında Tunceli Kanunu çıkarıla rak, olası bir hareketin yasal dayanağı ve resmi olarak ilanı oluşturulmuş, Abdullah Alpdoğan da 4. Umum Müfettişi olarak bölgeye atanmıştı.

Yıl 1936’yı gösterdiğinde Abdullah Alpdoğan Umum Müfettişi ve Vali olarak göreve başlamış, ilk iş olarak ta aşiret önde gelenleriyle tek tek ve grup grup görüşmeler gerçekleştirmişti. Wuşênê Seydi bu dönemde, Abdullah

Alpdoğan'ın çağrısına uyarak silahını teslim etmiş ve karakola giderek, hükümetin emirlerine uyacağını beyan etmişti.

Yıl 1937'yi gösterdiğinde, Abdullah Alpdoğan'ın planı adım adım hayata geçmeye devam ediyordu. Haklı gerekçelere dayandırmak için, Gağmut Köprüsü yaktırılıyor, İsmail Hakkı öldürülüyor, Sin Karakoluna ateş açılıyor, Pah Karakolu basılıyor. Bunun üzerine Dersim Aşiret Önderlerinden bazıları Halvori'de bir araya gelip görüşmeler yapıyorlardı. Görüşmelerde ortak bir direniş kararı çıkmasa da dayanışma fikri ağırlık kazanıyordu.

Wuşênê Seydi görüşmeden döndüğünde, başta yeğeni Sey Bakıl olmak üzere akrabalarının muhalefetiyle karşılaşılıyordu. Bu muhalefet, Wuşênê Seydi üzerinde olumsuz bir etki yaratarak, eve çekilip sessiz kalmayı tercih ediyordu. Tam bu sırada Akrabalarından Ali Efendi ve Hasan Efendi, Wuşênê Seydi ile görüşmek istediklerini iletiyorlardı. Bir ara kayıtsız kalsa da görüşmeyi kabul ederek Türüşmek'in Dinar Mezrası'nda buluşup konuşmaya karar verdiler.

Dinar'da buluştuklarında, Ali Efendi ve Hasan Efendi, Wuşênê Seydi'ye yüklenerek, "Aman aman, olmaya ki sen hükümete kurşun sıkasın. Biz Abdullah Alpdoğan ile görüştük. Zaten silahları geçen yıl teslim etmiştik. Tesbit ettikleri ağalar eğer teslim olurlarsa, kendilerine bir şey yapılmayacağını ve herhangi bir harekete te girişmeyeceklerinin sözünü aldık. Zaten her tarafta kışlalar, karakollar, yollar, okullar yapılıyor. Gel birlikte Sorxum'a gidelim, orada askeri bir çadır kurulmuş. O komutanı da tanıyoruz. Onunla bir görüş yeter. Göreceksin hiçbir şey de olmayacak. Tekrar evine döneceksin" deyip ikna etmeye çalıştılar.

Wuşênê Seydi'yi ikna çalışmaları gecenin geç vaktine kadar devam etti. Neticede, Wuşênê Seydi tekliflerini kabul ederek, Sorxum'da bulunan askeri çadıra giderek komutanla baş başa bir görüşme yaptılar. Görüşme sonunda anlaştılar.

Komutan, "Biz de seninle sizin köye gelip yakınınızda bir çadır kurmak istiyoruz" dedi. Bir kere elini vermişti, kolunu

kaptırmak üzere birlikte yola çıktılar. Askeri çadırları Wuşênê Seydi'ye yakın olan Havik Pax denilen yerde konumlandırıdılar.

Bir müddet sonra, komutan askerleri yollayarak Wuşênê Seydi'yi çadırına çağırdı. “Bak Hüseyin” dedi. “Ben sana inandım, sen de bana inan. Ben günlük olarak raporlarımı Abdullah Paşa'ya, o da hükümete sunuyor. Yani hükümetimizin adım adım sizi takip ediyor, bunu bilesin. Hükümetimizin kararıyla şu anda Mamekiye'de bir köprü inşa etmek istiyoruz. Köprü için bize ağaç lazım. Diyorum ki adamlarını topla, ağaç kessinler, yukarıda suya atıp, aşağıda çıkarsınlar. Her kesin yevmiyesini de sana veririm, sen onlara dağıtırsın. Ne diyorsun.”

Wuşênê Seydi bir kere elini vermişti, geri dönemezdi artık. Kısa bir sessizlikten sonra, “Tamam” demek zorunda kaldı.

Wuşênê Seydi, bir ara ne yapacağını şaşırdı. Nasıl hareket edeceğine bir türlü karar veremedi. Bu işin sonunun pek iyi olmayacağını seziyor ama başka da yapacağı pek bir şeyin kalmadığını biliyordu. Kudanlı ve Şixanlı adamlarını toplayarak işe başladı. Adamları ağaç keserken, bir grup asker yanlarına geldi. Komutan Wuşênê Seydi'yi yanına çağırıyordu. Bunu kendisine söyledikten sonra, bindi atına askerlerle birlikte yola koyuldu.

Meğer ki muhtarları Xidê Xate, Mursaê Dergu ve yeğeni Sey Bakıl Wuşênê Seydi'yi “Yakında Sey Rıza ile birlikte karakolları basacaklarının planlarını yaptığını” ihbar etmişlerdi. Aslında bu plan, komutandan bağımsız, Alpdoğan'dan bağımsız yapılmamıştı. Her kesin haberi vardı. Çünkü bu yıl ağaların toplatılıp imha edilme veya sürgün ettirilme yılıydı. Plan adım adım uygulanmaya konulmuştu. Qemer Ağa teslim olmuş, Cibrail Ağa teslim olmuş, Sahan Ağa öldürülmüş, Alişer ve Zarife suikaste kurban gitmiş, Sey Rıza'nın evi bombalanmış ve kendisi de yakalanmak üzereydi. Wuşênê Seydi Sihenik Düzündə arabaya bindirilmek üzereydi, etrafında toplanan adamlarını sakinleştirerek, hatır istemiş ve Elâziğ'a gitmek üzere yola koyulmuştu.

Balişer Tepesi'ne vardıklarında, dönüp arkasına baktı. Mamekiyê göründü gözüne. Efkarlandı Wuşênê Seydi. Kendi kendine, "Ah vatan, ne kadar da şirindir. İnsanın eli hiçbir zaman olmuyor kendisinden" diye söylendi içinden.

Elazığ'a götürüldüğünde, önce bir otele yerleştirildi. "Burada bir müddet misafirimizsin" denildi. Otelde Kamer Ağa'yı gördüğünde hem şaşırdı hem de sevindi. Şaşırdı çünkü, Kamer Ağa ile burada karşılaşabileceği aklının ucundan bile geçmemişti. Sevindi çünkü hem Kamer Ağa'yı sevip değer verirdi hem de artık yalnız değildi.

Birkaç gün sonra, ayırdılar bu iki dostu birbirinden. Hüseyin'i Kamer Ağa'nın yanından alarak, otelin ikinci katındaki bir başka odaya yerleştirdiler.

İkisi de yalnızdı artık. Kimseyle tatlı sohbetler edemiyor, kendi anadi liyle konuşamıyor, her şeye rağmen gülemiyorlardı.

Wuşênê Seydi, Kamer Ağa ile otelde buluşması sayılmazsa, son aylarda en çok konuştuğu kişi kendisiydi. Genel olarak da sessizliği seven biriydi. Hiç sıkılmadan kendisiyle saatlerce konuşur, dertleşir ve kafasını meşgul eden sorunlara çözüm bulmaya çalışırdı. Bu durum, kendisine çoğu zaman müthiş bir keyif de verirdi.

Kamer Ağa ile birkaç günü birlikte geçirmesi kendisine çok iyi geldi. Yalnızken kendisiyle konuştuklarını, paylaşacağı bir arkadaşının olması moralinin düzelmesine yardımcı oldu. Daha önce, en iyi dostu yalnızlığı iken, şimdi ise en iyi dostu Kamer Ağa'ydı.

Bu dostluk oldukça kısa sürdü, yeniden ayırdılar dostluklarını. Aynı mekânda ama ayrı odalara konulmuşlardı.

Henüz otel odasındaiken, akrabalarından birkaçı ziyaretine gelmiş, kendisine köyden yiyecek bir şeyler ve biraz da üst baş getirmişlerdi. Merak ettiği ilk şey, oğlu Hasan Hüseyin'in durumuydu. İyi ve sağlıklı olduğunu öğrendiğinde, yalnızlığını unutup, mutlu oluyordu.

Sabah uyandığında, otelin etrafındaki askeri hareketlilik dikkatini çekti. Önce bu duruma bir anlam veremedi. Toparladı

kendisini, elbiselerini giyinip, bir yere gidiyormuş gibi hazır halde bekleyerek, durumu anlamaya çalıştı. Bir müddet sonra, odasının kapısı çalındığında, anladı bu hareketliliğin kendisi için olduğunu.

Odasının kapısını açtığı sırada, karşısında askerleri gördü. Her şeye hazırdı sanki. Askerlerin davranışlarından ve el hareketlerinden anladı kendisini götürmeye geldiklerini.

Kapı açıldıktan ve askerler içeri girdikten sonra, en son komutan girdi içeriye. “Hazırlan Hüseyin, gidiyoruz” dedi en son içeri giren.

Torbaya koymuş olduğu elbiselerini eline aldığı anda hazırdı her nereye gidiyorsa. Henüz nereye götürüleceği kendisine söylenmemişti ancak tahmini olarak cezaevine götürülebileceğini düşünmüştü. Öyle de oldu. Birkaç resmi işlemten sonra, cezaevi idaresine teslim edildi. Teslim edildikten birkaç dakika sonra, açılan kapıdan bir gardiyanla birlikte Wusê Xece girdi içeri. Wuşênê Seydi, Wusê Xece’yi gördüğünde çok sevindi. Wusê Xece Türkçe bildiği için, kendisine tercümanlık görevi verilmişti. Mahkemeye çıkana kadar, tercümanlık görevini Wusê Xece yaptı.

İlk sorgusu yapıldı, kimliği tespit edildi, resimleri çekildi ve daha sonra götürülüp bir koğuşa yerleştirildi.

Bir müddet sonra da kamer Ağa cezaevine getirildi. Hüseyin ve kamer Ağa aynı koğuştaki ve ranzaları da yan yanaydı. Koğuştakilerin bu ikiliye özel bir sevgi ve saygıları vardı.

Wuşênê Seydi, “Burada hepimiz aynı kaderi paylaşıyoruz, senlik benlik yok, biz varız. Hepimiz eşitiz Hak Kapısı’nda. Bırakın biz de bir işe el atalım. Çok şükür gücümüz kuvvetimiz henüz yerinde” demesine rağmen, koğuştakiler hürmette kusur etmediler. Ellerini sıcaktan soğuğa vurdurtmadılar.

1937 Eylül’ünde Sey Rıza yakalanmayıncaya kadar, mahkemeye çıkarılmadılar. Sey Rıza Elâzığ Cezaevi’ne getirildikten sonra, kendisini ziyarete gelen oğlu Hüseyin’i de sırf Sey Rıza’yı zor durumda bırakıp intikam almak için tutuklayıp cezaevine koydular.

Cezaevindeki Dersimlileri, doğu grubu ve batı grubu olarak iki gruba ayırdılar. İlk olarak, Wuşênê Seydi'nin de içinde bulunduğu doğu Dersim Grubu'nun mahkemesi oldu. Bu celsede sadece kimlik ve adres tespiti yapıldı. Yeni mahkeme tarihi verilerek, celse kapatıldı.

Batı Dersim Grubu'nun da ilk mahkemesi yapıldıktan sonra, üçüncü celsede bu iki grup birleştirilerek devam edildi.

Mahkemeye Wuşênê Seydi ile Kamer Ağa'nın kolları birbirine kelepçelenerek götürüldüler. Arkalarında Sey Rıza ve oğlu Hüseyin vardı elleri kelepçeli olarak.

Üçüncü celse açılırken, mahkeme salonu tika basa doluydu. Önde sanıklar, arkada askerler ve balkon kısmında da asker ve yöneticilerin eşleri yerlerini almışlardı. Tercüman yardımıyla sorular sordu Savcı Hatemi.

“Adın?”

“Wuşênê Seydi efendim.”

“Yaz oğlum, Huso Seydo.”

“Halvori’de toplantı yaptığınız doğru mu?”

“Evet efendim, bazı aşiret ağalarıyla yan yan gelmek istedik ama olmadı.”

“Neden olmadı? Halbu ki yan yana gelmişsiniz.”

“Munzur coşkun aktığı için, karşı taraftakilerle yan yan gelemedik efendim.”

“Askerlerin önünü Peri Çayı’nda kesip, içlere girmesini engelleyelim demişsiniz. Bu doğru mu?”

“Hayır efendim, öyle bir şey konuşulmadı. Kaldı ki bizim askerleri Peri Çayı’ndan bu yana bırakmayacak neyimiz var ki. Topumuz, tüfeğimiz mi

var sanki. Elde olan silahlarımızı geçen sene Hükümete teslim etmiştik. Bu bize atılmış bir iftiradır.”

“Peki ne konuştunuz?”

“Zaten aşiretlerin çoğu yoktu orada. Kısa bir durum değerlendirmesi yaptık. Hükümete karşı bir isyan çağrımız olmadı. Her kes bölgesine gidip beklesin, bakalım ne olacak denildi. O kadar.”

“Zaten hep böyle diyorsunuz. Yapıyorsunuz, zoru gördünüz mü de inkâr ediyorsunuz. Peki, Mazgirt baskınında da varmışsın! Buna ne diyorsun?”

“Haşa efendim. Bilakis, Mazgirt baskını, Sey Rıza’nın haber vermesi üzerine bizzat gidere engel oldum. Durumu gidip Mazgirt Kaymakamına da izah ettim efendim.”

“Otur otur. Yapın, peşinden inkâr edin.”

Önceden yalancı şahitlerden alınan ifadelerden pasajlar okudu. Mahkemede hazır bulunan yalancı bir şahidin söyledikleri kayda geçirildi. Tercümanın çevirdiklerinin dışında hiçbir şey anlayamadı. Salondaki Dersimliler de fazla bir şey anlayamadılar. Bugünkü mahkeme oldukça uzun sürdü. Her kes tek tek sorgulandı. Kimin ne ceza alacağı önceden belli olduğu için, bu sorgular biraz da göstermelikti.

Alpdoğan’ın planları adım adım hayata geçiyordu. Mahkemenin her safhasını takip ediyor ve Hükümeti bütün bu gelişmelerden gün be gün haberdar ediyordu.

Wuşênê Seydi’nin yaşı büyük olmasına rağmen, nüfusa geç kaydedildiği için küçük yazılmıştı. Bir önceki celseden sonra da Sey Rızanın büyük olan yaşı, yalancı şahitlere dayanarak küçültülmüştü. Yani olası sonla ilgili bütün hazırlıklar titizlikle yürütülüyordu.

Wuşênê Seydi, çok önceden Sey Rıza’ya, “Bizim sonumuz iptir, bunu hissediyorum hatta rüyamı da görmüşüm” demişti.

Mahkemenin bu son celsesinde önceden verilmiş olunan kararını, Savcı Hatemi Şahanoğlu resmileştirilerek kayda geçirdi. Mahkeme Heyeti ve Başkanı Cemil ise, sadece dinlemiş gibi yapıyor, elindeki kalem ile bir şeyler karalıyordu.

Savcı Hatemi, sağına soluna bakarak, “Karar” dedi. “On yedi kişinin idamına, bunlardan on kişinin yaşının büyük olmasından dolayı, idam cezasının müebbet hapis cezasına çevrilmesine, otuz sekiz kişinin muhtelif cezalara çarptırılmasına ve dokuz kişinin de beraat etmesine” diyerek, “Mütalaanın okunması için, duruşmanın 15 Kasım 1937’de yapılmasına karar verilmiş olup bu celse kapanmıştır.”

Önce Mahkeme Heyeti terk etti salonu. Peşinden ikişerli olarak kelepçelenen Dersimliler dışarı çıkarıldılar.

İşler ters gitmeye başladı. Atatürk için planlanan Doğu gezisi başlamak üzere. Plana göre, Atatürk 15 Kasım’da Elazığ’da olacak, oradan Dersim’e geçip Pertek Halk Evi’ne uğrayacak, sonra yapımı tamamlanan Singeç Köprüsü’nü açacak ve oradan sonra da Diyarbakır’a geçecekti.

İstihbaratın Hükümet’e verdiği rapora göre, Atatürk Elazığ’a geldiğinde, beyaz donlu Dersimliler Atatürk’ten idamların yapılmamasını isteyeceklerdi. Bunun için bu sorunun bir an önce çözüme kavuşturulması gerekiyordu.

Malatya Emniyet Müdürü olan İhsan Sabri Çağlayangil, Emniyet Genel Müdür yardımcılığına atanarak, acilen Ankara’ya çağrıldı. Ankara’ya giden Çağlayangil, ilk olarak Emniyet Genel Müdürü ile bir görüşme yaptı. Görüşmede Emniyet genel Müdürü, “Elazığ’da Dersimlilerin mahkemesi devam ediyor, bunu yakinen biliyor olmalısın. Mahkeme Heyeti kararını 15 Kasım Pazartesi günü açıklayacak. Ancak, bir problemimiz var. Atatürk de o gün Elazığ’da olacak. Aldığımız istihbarat bilgisine göre, Atatürk Elâzığ’a gittiğinde, binlerce beyaz donlu Dersimli, Atatürk’ten bunların affını isteyecekler. Hükümetimiz, herhangi bir sorun çıkmasını istemiyor. Hemen Elazığ’a gidecek ve Atatürk oraya varmadan bu sorunu hallededeceksin” diyerek Hükümet’in emrini bildirdi Çağlayangil’e.

Kendisine verilen görevi yerine getirmek için trene binerek Elazığ’a gider. Cumartesi Elazığ’da olan Çağlayangil, ilk olarak Abdullah Alpdoğan ile bir görüşme yapar. İdamların bir an önce gerçekleşmesi için “ne gerekiyorsa, benden neler yapmamı

istiyorsan yapacağım” der Alpdoğan. Boş bir kâğıdı imzalayarak Çağlayangil’e verir ve “İsteddiğini yaz” der.

Ancak hafta sonuydu ve resmi olarak Mahkemeler çalışmıyordu. Pazartesi günü de Atatürk geliyor. Çağlayangil bu sorunu çözmesi gerekiyordu. Baş savcı ve Mahkeme Başkanı ile bir görüşme yaptı. Onlar, hafta sonu tatil olduğu için mahkemenin yapılamayacaklarını söylediler.

Elazığ’da kendisinin okuldan arkadaşı olan başka bir savcı ile görüşerek, ona da durumu anlattı. O da aynı görüşteydi, “hafta sonu Mahkeme yapılamaz” dedi.

Çağlayangil’in aklına bir fikir geldi. “Sana bir şey sormak istiyorum” dedi Çağlayangil.

“Buyurun, dinliyorum” dedi okuldan arkadaşı savcı.

“Pazar Günü gece saat 24:00’dan sonra, hangi güne giriyoruz?” “Pazartesi Günü’ne giriyoruz” diye cevap verdi.

“Peki, Pazar Günü Saat 24:00’dan sonra, Mahkemeyi açsak olur mu?” Arkadaşı biraz düşündükten sonra, “Olur, neden olmasın” dedi.

“Anlaştık o zaman. Bu sorunu çözdük sayılır” dedi. “Ben, Baş Savcı Hatemi’yi izne ayırıyor ve yerine seni atıyorum, tamam mı?” “Tamam, yaparım” diye cevap verdi.

“Ancak bir sorunumuz var” dedi Savcı. “Gece elektrikler kesildiği için her yer karanlık, o saatte hiçbir şey yapamayız.”

Çağlayangil, hiç düşünmeden, “Bu işi bana bırak” dedi. “Onu da çözerim. Mahkeme binasının etrafına araçları yığar, onların farlarını açar, orayı gündüze çeviririm.”

Çağlayangil dediğini yaptı. Baş Savcı’yı izne ayırarak, yerine kendi okul arkadaşını atadı. Araçlar ayarlandı, tutuklu Dersimliler’e, “bu gece mahkemeniz olacak” diye haber verildi.

Her şey planlandığı gibi oldu. Mahkeme yeri son kez gözden geçirildi, araçlar yerlerini aldı, idam sehpaları Buğday Meydanı’na yerleştirildi, cellat ve imam ayarlandı.

Wuşênê Seydi bu duruma pek bir anlam veremedi. “Gecenin bu yarısı, Mahkeme mi olur” dedi Kamer Ağa’ya. “İçimde bir his

var Kamer Ağa” dedi. Bizim günlerimiz bitti, kala kala saatlere kaldık. Ben rüyamı görmüştüm zaten. Sonumuz iptir ip.”

Yorgun ve bitkin düşmüş koğuş arkadaşlarının gülmeyen yüzlerini bir türküyle güldürmeye çalıştı Hasan. Seksen yaşın üzerinde olan Haydaranlı Ahmet oğlu Kamer Ağa ve Demenanlı Cebraîl Ağa, ak sakallarını sıvazlayarak, hayran hayran Hasan’ı izliyorlardı oturdukları yataklarında. Bir yandan Hasan’ın söylediği Zazaca türküyü dinliyor diğer yandan da “Bu gece yarısı Mahkeme de nereden çıktı” diye kaygılarını birbirlerine anlatıyorlardı.

Bu duruma bir anlam verememek, “bizi idam edecekler” diye düşünmek, “hepimizi bırakacaklar” söylemi arasında gidip geldiler.

Gece yarısına doğru, büyük bir gürültüyle açılan kapıdan askerler doluştu koğuşlara. “Hazırlanın Mahkeme’ye gidiyorsunuz” dedi içlerinden biri. Zaten hazırlardı, sadece hepsi birden ayağa kalktılar oturdukları yataklarından.

Yine ikişerli biçimde kelepçeler takıldı ellerine. Wuşênê Seydi ile Kamer Ağa, Sey Rıza ile oğlu Resik Hüseyin, Fındık Ağa ile Hasan birlikte kelepçelendi elleri. Yanlarındaki askerlerle birlikte Mahkeme Salonu’ doğru gittiler.

Mahkeme Salonu’nun etrafı askeri araçların farlarıyla aydınlatılmıştı. Bu durumu gören Dersimliler, olağanüstü bir durumun olduğunu anladılar ama hala gece yarısı yapılan Mahkeme’nin nedenini çözemediler.

Salona girdiklerinde ellerindeki kelepçeler çıkarıldı ve her biri önceden tespit edilen sandalyeye oturtuldular. Az sonra Mahkeme heyeti de gelip yerlerini aldı. Mahkeme Heyeti geldiğinde, askerlerin işaretiyle her kes ayağa kalktı. Heyet yerine oturduktan sonra, onlarda tekrar yerine oturdu. Wuşênê Seydi’nin yaşı büyük olmasına rağmen, nüfus kağıdında küçük olarak yazılmıştı.

Karar önceden alındığı için kimin ne kadar ceza aldığı belliydi. Bu gece sadece alınan karar okunacak ve sabaha kalmadan infazlar gerçekleşecekti.

Okunan kararda on yedi kişiye idam cezası veridi. Yedi kişinin yaşı büyük olduğu için idam cezası müebbet hapis cezasına dönüştürüldü. Otuz sekiz kişi değişik cezalara çarptırıldı, dokuz kişi de berat etti.

Wuşênê Seydi'nin ismi okunup "İdam" denildiğinde, arkadaşlarının şaşkınlıkları yüzünden okunuyordu. "İdam edilecek ne suç işledi ki" dediler içten içe.

"İdam" dediklerinde, bir an afalladı, söyleneni anlayamadı Wuşênê Seydi. Arkadaşlarına baktı tek tek. Yanındaki Sey Rıza'ya çevirdi yüzünü. Göz göze geldiler Sey Rızay'la. Arkadaşlarının bakışlarında, yolun sonuna gelindiğini gördü. "Sey Rıza" dedi içinden. "Günler bitti, saatler ve dakikalar kaldı artık."

Akrabaları kendisini şikâyet edip, ihbar ettiklerinde ve yalancı şahitlerin üzerine attıkları iftiralar sonrasında, "Benim sonum bu sefer iptir artık" demişti.

Sey Rıza, Wuşênê Seydi'nin gözlerinin içine bakarak, düşük bir ses tonuyla, "Sey Wuşê" dedi. "Mahkeme önceden kararını vermiş zaten. Az sonra bedensiz kefeni giydirip, bizi birlikte ipin altına götürecekler."

Sesini çıkarmadı Wuşênê Seydi. Gözleri, Sey Rıza'nın gözlerinde öylece asılı kalmıştı. Sey Rıza ellerini Wuşênê Seydi'nin omzuna koyarak, "Sey Wuşê" dedi. "12 İmamların şehit edildiği gün, bugün de bize nasip oldu."

Başını yukarı kaldırarak, "Evet Sey Rıza" dedi. "Seninle beni ipe çeksinler, tamam bunu anlarım. Peki, acaba bu gençlerimizin suçu neydi ki?"

Fındık Ağa'yı aradı gözleri. Onu, Hasan'ın az ilerisinde gördü gözleri. Acıdı Fındık Ağa'ya. Kendi kendine, "Hadi ben bir hata yaptım, teslim olup buralara kadar geldim. Peki sen niye teslim oldun? Ben suçsuz olduğumu biliyordum. Biraz da hem akrabalarım hem de Hükümet tarafından kandırıldım. Ancak seni Yüzbaşı İsmail Hakkı'nın katili olarak arıyorlardı. Sen de biliyordun. Neden bunu yaptın?"

Hasan'a baktığında biraz gülümsedi Wuşênê Seydi. "Ah Hasan ah" dedi Wuşênê Seydi. "Pah Nahiye Müdürü Güllü üzerine o

türküyü söylemeseydin, şimdi burada olmayacaktın belki. Burada olsaydın bile, ipin altına gitmeyip az bir cezayla kurtulurdun.”

Sey Rıza’nın oğlu Resik Hüseyin’e baktı, “Hüseyin en küçüğümüz” dedi kendi kendine. “Babanın ve ailenin durumunu biliyordun. Yaralı kolunu pansuman edip sardılar, sen de köyüne döndün. Baban yakalandığında, kim sana dedi git babanı ziyaret et diye? Köyünde, annenin yanında dursaydın, daha iyi olmaz mıydı yani?”

Resik Hüseyin’in yanında Cebrail’in oğlu Hasan’ı gördü. “Hasan, yaklaşık bir yıldır burada cezasını çekmek için tutuluyordu. Öyle ipe gidecek bir suçu da yoktu garibimin. Babasının yaşı çok büyük olduğu için ipe gitmekten kurtuldu, ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. İntikam için babasının yerine Hasan’ı ipe çekecekler. Bu nasıl berbat bir kanun?” dedi.

Günlerden Pazartesi, saat sabahının dördünü gösteriyordu. Sabahın fecri değil, araba farları ortalığı aydınlatıyordu hala. Araba farlarından başka bir şey görmüyordu. O anda köyü geldi aklına. Oğlu Hasan Hüseyin, kızları, eşleri gözlerinin önüne geldi. “Acaba şimdi neredeler, ne yapıyorlar” diye düşündü. “Açlar mı, toklar mı? Köydeler mi yoksa ormanın içinde saklanıyorlar mı?”

Tam bu düşüncelere dalmışken, kapıdan içeri giren iki asker Wuşênê Seydi’nin yanına gelerek koluna girip dışarıya çıkardılar. Yan taraftaki odaya götürüp, beyaz, bedensiz bir elbise giydirdiler. Beyaz elbise giydirilmiş olarak kurulan darağacının yanına götürdüler.

Etrafına bakan Wuşênê Seydi, darağacında sallanan bir arkadaşına ilişti gözleri. Yolun sonuna geldiğini ve dakikaların kaldığını düşündü.

Celladı yanına geldiğinde, iki asker geriye çekildi. Başka bir yetkili bir siville birlikte yanına gelerek, “İmam istiyor musun?” diye sordu. Sivil kişi söyleneni tercüme etti.

“Hayır, imam istemiyorum. Bugün, on iki İmamların şehit edildikleri gündür. O gün bana da nasip oldu. Bu bana yeter. Başka da bir şey istemiyorum.” diye karşılık verdi.

Kolundan tutan cellat, darağacının iyice yanına götürdü. Yardım ederek tabureye çıkarttı. Yağlı urganı boynuna geçirerek, tabureyi tekmeledi. Tabure yan tarafa devrildi. Ancak Wuşêne Seydi hiç sallanmadan yere düştü.

Boynuna geçirilen ip kopmuştu çünkü.

Geriye çekilen askerler, koşarak Wuşênê Seydi'nin yanına gelerek ayağa kaldırdılar. Cellat kopan ipi yeniden birbirine ekleyerek düğüm attı. Bu kez askerler çıkardı tabureye. Cellat ipi tekrar boynuna geçirdi ve yeniden tekmeledi tabureyi. İp yeniden koptu Wuşênê Seydi bu kez hızlı bir şekilde yere yığıldı. Yere düşen Wuşênê Seydi, "Wuiy bao" dedi.

Askerler koşup yeniden kaldırdılar yerden. Kafası bu kez tabureye çarptığı için kızarmıştı. İpi sağlam bağlamadığı için kızdılar cellada. Cellat bu kez daha dikkatliydi. İpi yeniden daha sıkı bir biçimde bağlayıp kontrol etti. Wuşênê Seydi, o yaşına rağmen bu kez kendisi çıktı tabureye. İpi boynuna geçirip sıktı. Celladına fırsat vermeden tekmeledi tabureyi. Yere düşen tabureyle birlikte, sallanmaya başladı darağacında. Hakka yürüdü sonunda.

Elâzığ'da göstermelik bir mahkeme sonucunda, önceden belli olan cezaya çarptırılarak, yedi diğer arkadaşıyla birlikte idam edildi. Neye istinaden idam edildiği anlaşılmadı bir türlü. Şaşırdı Kamer ağa. "Benim oğlumun idam nedeni İsmail Hakkı'nın ölüm sebebidir, biliyorum. Acaba Pirimin idam nedeni neydi, bunu bir türlü anlayamadım" diyecekti, müebbet hapis cezasına çarptırılırken.

Rivayete göre, ipi koptu iki kez. İnanişâ göre, idama gidenin ipi iki kere koparsa, o kişinin idamı durdurulurdu. Kimse dinlemedi ve görmek istemedi bu durumu.

İdamlar bittikten sonra, topluca araçlara konularak bilinmeyen bir yere doğru götürüldüler. Araçtan indirilerek üst üste atıldılar hepsini. Gaz dökerek orada yaktılar topluca. Yakınlarına, başında bir mum yakmayı bile çok gördüler.

Çekilen idam resimleri, Gar'da makasta olan trenin içindeki Atatürk'e götürüp gösterdiler. Atatürk hiddetlendi, "Bu resimleri

hemen imha edin” diye emir verdi. Resimler anında imha edildi, geride belge kalmasın diye.

Weliyê Wuşênê Îmami, çok sevdiği akrabası Wuşênê Seydi’nin idamından sonra, kendini daha çok yollara verdi. Phepug Kuşu olup dağ taş ötmeye başladı.

Yağmur damlaları dama usulca her düştüğünde, kemanının tınısına nağme olur, usulünce türküye dönüşür ve içine akardı. Yağmur sanki dama değil, sobanın önünde oturan Veli’nin içine yağıyordu. İçi ısındı, yüreği yandı, anıları tazelendi. Wuşênê Seydi takıldı anılarına. Birlikte birçok cemaate katılmışlardı. Cemlerde cemdaş olup, bir olmuşlardı.

Sobanın kapı aralığından odaya sızan ışık hüzmeleri duvara çarpıp, usul usul dans ediyordu sanki. Veli duvarda dolaşan ışığa çevirdi bakışlarını. Dalmıştı ışığa. Sanki bir hiçti burada. “Veli” diye seslenen hanımı Emine’nin sesiyle irkildi. Burada olduğunu yeni anladı. Toparlandı, kalkıp gaz lambasını yaktı. Odanın içi aydınlanmıştı. Sobanın duvara vuran şavkı kayboldu. Güçlü ışık zayıf ışığı almıştı içine çünkü.

Eli kemanına uzandı. Sevgiyle sarıp kucakladı. Hafızasına takılı kalmıştı Wuşênê Seydi. Yağan yağmur şiddetlenmiş, damı daha hızlı dövüyordu.

Veli damla oldu dövdü kemanını. Söyledi Wuşênê Seydi’nin ağıtını.

WUŞÊNÊ SEYDÎ

**Oldu oldu oldu ah beyim
Vah beyim olanlar oldu
Kafir beyimi yakaladı
Yıkıldı Dersim'in demir kalesi
Kafir topladı hepimizi
Götürdü Koço Deresi'ne
Beyimi sorguluyor kâfir
Ah İslam'ın usulunca
Soruyor soruları
Dersim liderlerinin
Adı ilan edilmiş
Hepsini toplayıp
Malatya'ya gönderecekler
Evi yıkılmayasicalar
Kimse öldürüleceğini düşünemedi
Hal bu ki onlar için İcat edildi darağacı**

**Ah Vatan Vatan Vatan
Beyim Vatan ne yamandır
Teres şoförün biri
Beyimi arabaya koymuş
Götürüyorlar ah
Yanası Sihenk Düzü'nden
Ahali toplanmış etrafına
Beyim her kesten helallik istiyor
Yanası Sorpiyan sırtına vardılar
Hayırsız Vatan göründü gözüne
Arabanın penceresinden
Uzattı başını dışarı
Sağ omzu üzerinden ardına baktı
Bir Haq u Taala kulu
Yok ki ona sorsun
Bir emri var mı hele ne diyor
Kendine dert etme Pirim
Haq bilir ki**

Dağ taş yanıyor senin için Akılları götürüp tartmışlar

Pirimin akli diğer akıllardan

Dört kat daha ağır çıkmış

Ah vah vah vah

Beyim bu ne zor bir iştir

Sey Rıza diyor

Sultan Bava

Yanlışılık yapma

Bizi yolda bırakma

Yolundan ayırma

Eteğinden uzaklaştırma

Aşiretler sarılmış silaha

Tutuşmuşlar kavgaya

Ah senden aldıkları güçle

Pirim Sey Wuşên diyor

Aklını başına al Sey Rıza Bu sefer ikimizi

Götürecekler darağacına

Sey Rıza diyor

Ah Pirim¹⁸² efkarlanma sen

İkimizin akıbeti

İmam Hüseyin'in akıbeti

Sonumuz Kerbela

Pirim sen efkarlanma

Onların şehit edildiği gün

Ah pirim

İşte o gün bugündür

Pirim yanası Pirgiç'tir¹⁸³

Ardında uzanır yamaç

Pirimin idam haberi

Bugün duyuldu

Aşiretler arasında

Pirimi darağacında astılar

Lanet olası sicimi koptu

¹⁸² Pir: Dersim Alevi inancında yol önderi.

¹⁸³ Dersim'de bir Köy adı

Hani ikinci sefere
 İdam hükmü yoktu
 Pirimin gül benzine
 Yukarıdan nur yağdı
 Herkes buna şaşırıp kaldı
 Sey Wuşên diyor
 Demek ki biz
 Haq'kın hain kuluyduk ki
 Bize ecelimizle ölmeyi çok gördü
 Sey Rıza'nın yaşını küçülttüler
 Elli yaşa indirip öyle idam ettiler
 Pirim sen kaderine üzülme artık
 Haq da biliyor ki
 Pirim için
 Herkes yasa büründü
 WUŞÊNÊ SEYDÎ
 -Vatan Ne Kadar da Şirindir (Varyant -2)

Ah Vatan Vatan Vatan
 Beyim Sey Wuşên'dir
 Teres şofor
 Koymuş Beyimi arabaya
 Götürüyor Sihenk¹⁸⁴ düzünden
 Beyim indirmiş camı
 Adamlarıyla helalleşiyor
 Hoşça kalın komşular
 Ben yolcuyum
 Gidiyorum diyor

Ah Vatan Vatan Vatan
 Vatan ne kadar da şirindir
 İnsanın eli kolay kolay
 Olmuyor kendisinden
 Beyimi götürdüler

¹⁸⁴ Sihenk: Mamekiyêye bağlı bir köy adı.

**Sorpiyan tepesine girdiler
Daha görünüyordu Vatan
Beyim dön de ardına bir bak
Dağ taş ağlıyor senin için
Sey Wuşên diyor
Dersim Ağalarını topladılar
Götürdüler bizi
Götürdüler Xarpête hepimizi
Kimi üzerimize verdiler ifadeleri
İftira attılar üzerimize kimileri
Öyle geldiler ki üzerimize Devletin alayları taburları
Bizi topladılar götürdüler
Zalimler hakkımızda
Yalan ifadeler verdiler
Sey Rıza'ya söyleyin diyor
Günler bitti artık
Yolun sonuna geldik
Kaldı saatler ve dakikalar**

**Ah oldu oldu oldu
Vatan Beyim oldu
Acıyorum sana ben
Beyim Sey Wuşên
Haq da bilir ki
Kırmanciyê'nin Reisi
Bugün Dersim Ağalarını
Toplayıp götürdüler
Darağacının önüne
Sey Wuşên diyor
Sey Rıza
Sen ölümüne üzülmeysin
Bugün On İki İmamların günüdür
Onlar da bizim gibi
Kafirin eliyle şehit oldular**

**Pirim Pirim
Dünya alemin Piri**

Pirim gitti gideli
Bacalar tütmez
Mumlar yanmaz oldu
Ateş düşsün ocağına
Yansın Mustafa Kemal'in Meclisi
Oturmuş tahtına
Neden girmiş
Büyüklerimizin zıddına
Pirim gitti gideli
Aşiretler dağıldı
Yetim ve perişan kaldı
WUŞÊNÊ SEYDÎ
- Dersim'in İleri Gelenleri (Varyant -3)

Vah vah oldu oldu
Vah aman Beyim oldu
Üzerimize alayları saldılar anne
Taburu çekmişler
Bor Gini¹⁸⁵ üzerine
Sey Wuşên teslim olmuş
Dersim'in demirden direği kırıldı
Sey Wuşên gitti gideli
Suya verildi Dersim'in yurdu

Sey Wuşên diyor
Düzgün neden ses vermiyor
Aşiretler silaha sarılmış
Dövüşüyorlar mertçe
Ah amanım aman
Kutsal ziyaretlerin sırtından
Sey Rıza diyor
Sey Wuşê
Biz Allah'ın kalbini
Çok derin incitmişiz

¹⁸⁵ Bor-Gini: Dersim'de bir Demenan Köyü

**Kutsal ziyaretler
Sırtını dönmüşler bize
İçime bir korku girdi diyor
Benimle senin akibetimiz
Bu sefer ah aman
Korkarım iptir darağacıdır
Sey Wuşê teslim olmuş
Ey ahali ahg aman
Götürmüşler Sihenk Düzü'ne
Etrafına toplanmış
Akrabaları dostları
Sey Wuşê diyor
Hoşça kalın kardeşler
Ben gidiyorum artık Geri dönmem bir daha Bizi
götürdüler dostlar
Kör olası Sorpiyan Tepesine
Yıkılası Vatan göründü bize
Anne ne de şirinmiş
Meret Vatan
Ölüm gününe kadar
Vaz geçemiyor ah aman
Kendinden insan
Kamer Ağa diyor
Pirim sen üzülme
Nice Sultan Süleymanlar
Gelip geçti senin gibi
Bu zalim dünyadan
Artık geçmez ikimizin de eline
Ah amanım aman
Yıkılası Kirmanciyê şirindir
Götürmüşler Sey Wuşêni
Yakalanmış Kamer Ağa
Getirdiler bizi ey ahali
Zalim şu Harput'a
Tamamlanmadı henüz
Yirmi dört saat**

İdam kararını
 Astılar boynumuza
 Tamamlanmadı henüz
 Yirmi dört saat
 İdam kararını
 Astılar boynumuza
 İdam ettiler Ağalarımızı ey ahali
 Ah amanım aman
 Zalim cesetleri vermiyor bize
 Gelmiş İki doktor kontrol ediyor
 Yiğitlerimizin cesetlerini
 Sey Wuşên'in aklı
 On iki derece daha üstünmüş
 Amanım aman zordur zor
 Zalim cesetleri vermiyor bize WUŞÊNÊ SEYDÎ
 - Vatan Vatan (Varyant -4)

Ah oldu oldu oldu
 Ah aman benim beyim oldu
 Tutuklamış Kafir beyimi
 Yıkıldı Dersim'in kalesi
 Yığıldı üzerine
 Dersim'in toprağı
 Topladı hepimizi Kâfir
 Götürdü Kutu Deresi'ne
 Zorluyor Kafir Beyimi
 Sorguluyor ah
 İslam usulüyle
 Dersim büyüklerinin
 İsimlerini ilan etmişler
 Toplayıp hepsini
 Götürmüşler Malatya'ya
 Evi yıkılmayasicalar
 Düşünmüyor Kimse ölümü
 Hal bu ki
 Çarptırılmışlar idam cezasına

**Ah Vatan Vatan Vatan Beyim Vatan zordadır
Kör olasıca şoför
Koymuş Beyimi arabaya Yanası Sihenk düzünden
Yola koymuş götürüyor
Toplanmış akrabaları etrafında
Helallik istiyor onlardan
Yanasıca ah amanım aman
Götürdüler Sorpian Tepesi'ne
Göründü yıkılası Vatan kendisine
Çıkarıp kafasını arabadan dışarıya
Bakıyor sağ omzu üzerinden
Götürmüşler Sey Wuşêni Xarpêt'e¹⁸⁶**

**Korkarım ki idam etsinler Korkmuyorum diyor ölümde
Sey Wuşên
Hasan Hüseyin'im küçük Henüz çocuk
Yok ki kimse bu dünyada
Sorsun kendisine
Hele bize ne diyor
Beyimin emri nedir diye
Dert etme kendine Beyim
Haq da bilir ki
Yer gök senin için yanıyor
Tartmışlar götürüp akılları
Üstünmüş Beyimin akıllı dört derece
Diğerlerinden**

**Ah vah vah vah
Aman ne zor bir söz
Sey Rıza diyor
Sultan Bava
Kendini daraltma
Bizi katarından ayırma
Silahlanıp dövüşüyor aşiretler
Ah aman senin desteğinle**

¹⁸⁶ Xarpêt: Harput. Elazığ'ın eski isimlerinden biri

Sey Wuşên diyor
Sey Rıza söyleme onu
Aklını mı şaşırdın sen
Benimle senin sonun
Bu sefer darağacıdır artık
Pirim sen merak etme diyor
İmam Hüseyin ve İmam Hasan'ın
Kerbele'da şehit edildikleri gün
Bugündür Pirim ah
O gün bugündür
WUŞÊNÊ SEYDÎ
- Vatan (Varyant -5)

Ah vatan vatan vatan
Ne de tatlıdır vatanım
Vaz geçemiyor insan
Vaz geçemiyor asla
Kolay kolay insanın eli
Olmuyor kendisinden
Ağamı götürmüşler bugün
Korkarım ki idam etsinler
Hoşça kalın dostlarım
Geri gelmem artık Bir daha diyor

Vatan vatan vatan
Ne de tatlıdır vatanım
Kolay kolay insanın eli
Olmuyor kendisinden
Kahrolası bu Xarpêt'tir
Çürümüş sanki
Kurmuşlar darağacını
Türk tarafının zalimleri
Vatan vatan vatan
Ne de tatlıdır vatan
Kolay kolay insanın eli
Olmuyor kendisinden

**Ah vatan vatan vatan
Beyim Sey Wuşên'dir
Beyimi bindirmiş arabaya
Zalim şoförün biri
Götürüyor Sihenk Düzü'nden
Toplanmış etrafına ahali
Helallik istiyor onlardan
Haber yayıldı dört bir yana
Götürmüşler bugün Sey Wuşêni
Korkarım ki idam etsinler
Sey Wuşên
Ölümden Korkmuyorum diyor
Ancak oğluma üzülüyorum
Hasan Hüseyin'im küçüktür
Çocuktur henüz
WUŞÊNÊ SEYDÎ
(Varyant -6)**

**Kardeş kardeş benim Beyim
Sey Wuşên'dir benim Beyim
Zalim şoför bindirmiş arabaya
Götürüyor Sihenk Düzü'nden
Dostları akrabaları
Toplanmış etrafına
Helallik istiyor Topluluktan
Gidiyorum ben
Bir daha geri dönmem diyor
Sey Wuşên diyor
Sorpiyan tepesine vardığımızda
Omzumun üzerinden baktım Vatan görünüyor benden**

**Bu kaçınıcı sudur
Derelerden gelip geçen
Kim kalkıp da
Senin yerini alacakr
Beyim hele başını kaldır**

**Dağ taş ağlıyor
Milletin derdi için
Vatan Vatan Vatan
Ne de tatlıdır Vatan
Kolay kolay insanın eli
Olmuyor kendisinden
Götürmüşler bugün Sey Wuşêni
Korkarım ki idam etsinler
Korkmuyorum diyor ölümden
Oğluma üzülüyorum
Hasan Hüseyin'im küçüktür
Henüz çocuk
Vah amanım vah
Bugün kim gittiyse aman
Mamekiye'de mahkemeye
Üzerimize verdiler
Yalan ifadelerini
Mahkemenin dikkate aldığı ifade
Musa'nın kardeşinin ifadesiydi
Acıyorum Dersim Kalesi
Sey Wuşêne
Şix Hesenanlılar'dan da
Bava'nın torununa
Sey Rıza diyor
Sey Wuşê
Mahkeme bizim için
Kararını vermiş
Bizi götürecekler ipin altına
Dövüyor dizlerini Kamer Ağa
Yavrum Fındık'ım yavrum
Fındık'ımın idam gerekçesi
İsmail Hakkı Bey'in
Öldürülmesi gerekçesidir
Bilmem Pirim Sey Wuşên'in
Kusuru kabahati neydi Neydi idam gerekçesi**

Ah kardeş ah aman
Kardeş kardeş ah aman
Bu nasıl kötü bir haber
Üzerimize gelmiş bugün
Ankara ordusunun taburları
Sey Rıza diyor
Mahkeme kararını vermiş bugün
Bedensiz beyaz kefeni getirmiş
Giydirmişler hepimize
Oldu oldu oldu
Valla Beyim oldu
Acıyorum ben
Wuşênê Seyd'in gençliğine
Kırmanciyê Reisi'dir
Dostlar hele gelin bakın
Dersim Dağlarının direği yıkıldı
Bugün götürmüşler
Darağacının altına
Beyimin boynuna
Geçirmişler ipi
Beyimi sorguluyorlar
Din ve İslam adına
Sey Rıza diyor
Sey Wuşê
On İki İmamların başına gelenler
Bugün de bize nasip oldu

5 - YUSUFANLI KAMER AĞA¹⁸⁷ AĞITI

...

Zalim Koçoğlu
Girmiş yiğitlerimizin kanına
Hanemizde canlı bırakmamış
Dolu vurmuş Kırmızı Dağ'a
Konağını sel basmış”

...

YUSUFANLI KAMER AĞA AĞITI'NİN ÖYKÜSÜ

Dersim'de Kamer Ağa denilince, insanın aklına ilk olarak Yusufan Aşireti gelir. Yusufan Aşireti denildiğinde ise akla ilk gelen kişi de hiç şüphesiz ki Kamer Ağa'dır. Kamer Ağa, Dersim'in Yusufan Aşireti'ne mensup olup, aynı zamanda kendi Aşiretinin de reisiydi. Kamer Ağa, cezaevinde Hakka yürüdükten sonra ve şartların da değişmesiyle birlikte, Yusufan Aşireti'nin reis konumundaki Ağası da kalmayacaktı.

Bilindiği üzere aşiret, esas itibariyle sosyal; dil ve kültür yönünden de toplumsal bir organizasyon niteliği taşımaktaydı. Özünde sosyal-kültürel tarihi temelleri olan Aşiret, “idari, siyasi ve sosyal bir birlikteliktir.” Köken ve din bakımından güçlü bir bağa ve kendi içinde genellikle işlevsel bir yapıya sahiptir. Bünyesinde bulunan aile fertlerinin her türlü ihtiyacını karşılayan; savunma ve adalet gibi zorunlu gereksinimlerini de yerine getiren bir yapı durumundaydı. Yerleşik bir yapıya sahip olduğu gibi, göçebe bir yapıya da sahip olabiliyordu.

¹⁸⁷ *Kamer Ağa: Yusufan Aşireti'nin son ağası. 1937 yılında, Elazığ'da ki göstermelik yargılanmada müebbet cezası verildi. 1947 Affına az bir zaman kala, Bolu Cezaevi'nde zehirlenerek öldürüldü. Mezar yerine henüz ulaşılamadı.*

En sıkıntılı anlarında da en sevinçli anlarında da dayanışma her şeyin üzerinde gelirdi. Kan bağıyla birbirlerine bağlı olduklarından dolayı, liderlerini kendi içinde belirlerlerdi. Aşiret mensuplarının kan bağı, töre ve geleneklerle de yaşatılırdı.

Aşiret, kan bağıyla birbirine bağlı, aynı dili konuşan, aynı inanca sahip olan bireylerin dayanışma ve birliğini temsil etmekteydi. Buna, bir tür toplumsal ve siyasal örgütlenmeler de diyebiliriz. Kan bağıyla bağlı olan bireylerin, ekonomik ihtiyaçlarını karşıladığı gibi, aynı zamanda da kendilerini dış tehlikelere karşı koruma görevini de üstlenmiş olan bir yapıdır. Dış güçlere ve hatta komşu aşiretlere karşı da kendisini, toprağını koruyup kollayan bir yapıya sahipti.

Hem aşiret içinde hem de çevresinde yaşanan değişimlerden dolayı aşiret ilişkileri giderek sarsıntı yaşadı. Meydana gelen bu değişimler, aşiret sosyal organizasyonlarının yapılarında da değişmelere sebep olmaktaydı. Aşiret sosyal organizasyonu, yaşanan değişim ve gelişmelere karşı fazla direnemedi. Zaten direnme şansı da yok gibiydi. Aşiretlerin kendini koruma, liderini koruma arzu ve isteği vardı belki ama değişen süreç, yaşanan soykırım, gelişen kapitalist üretim ilişkileri, yalnızlaşan insanlar, toplumsal alt üst oluşlar buna olanak tanımadı. Bu değişim, yeni başlamış bir olgu değildi. Geçmişten gelen kökleri de vardı elbet. İşte Kamer Ağa'nın yaşam öyküsü de bu gelişim ve değişime tamamen uyuyordu. Okudukça göreceğiz.

Dersim'de, Osmanlı dönemindeki sancaklar, esas olarak 1515 Çaldıran Savaşı'ndan sonra kuruldu. İlk Sancak, adeta Dersim'i kapsayacak biçimde, Çemişgezek'te kurulur ve Pir Hüseyin Bey Tayin edilir. Bir dönem sonra, Çemişgezek Sancak'ının hâkimiyet alanı daraltılarak, yeni Sancaklar oluşturulur. Bunlar, Çemişgezek, Pertek, Sağman ve Mazgirt Sancakları olup, hepsine birden Çarsancak ismi verilir.

Osmanlı, her Sancağa bir Derebeyi atadı. Atanan bu Derebeyi'ne, Yurtluk-Ocaklık adı altında toprak tahsis edildi. Atanan Derebeyi, çoğu zaman şehirlerde veya kasaba merkezlerinde yaşar, toprağın işlemesiyle doğrudan uğraşmazdı. Fakat Osmanlı'da, (Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye) az da olsa toprağa yerleşmiş derebeyleri de vardı.

Osmanlı'da Yurtluk-Ocaklık Sistemi, babadan oğula geçen ve mülkü o aileye ait olan bir sistem biçimiydi. Hatta Osmanlı öncesi dönemde de toprağın kullanılma tasarrufu belirli kişilere verilebiliyordu. Ancak bir şartı vardı, o da belirli bir hizmet karşılığı olması şartıydı. Yani savaşta beylerin yanında olmak, onlarla birlikte savaşa katılmak, beylerin toprağını koruyup kollamak gibi bir görev üstlenmiş olmaları gerekiyordu. Bu nitelikte olanlara, toprağın kullanılma hakkı, babadan oğula geçecek şekilde bırakılabiliyordu.

Yurtluk-Ocaklık sistemi dışındaki topraklar, yani Ocaklık-Sancaklık Sistemi ise kanun gereği hükümdara aitti. Kuvvetli bir kimsenin veya toplumun koruyuculuğuna dayanan bir himaye sistemi vardı.

Batıya karşın Dersim'de köylünün kişi hürriyetine sahip olması belli başlı özellikleriydi. Derebeyleri, toprakları direk kendileri işlemezler, yalnız vergi alırlardı.

Derebeyleri, hükümdarın ulaşamadığı alanlarda onu temsil eder ve o alanlara hükmederlerdi.

Yurtluk ve Ocaklık, bir bölgenin Osmanlı Devleti'ne katılmasında etkili olan ve devlete sadakatle bağlılıklarını bildiren mahalli beylere verilen arazilerdir. Yurtluk-Ocaklık Arazi, bazılarının yararlanma hakkı miras yoluyla da devam ederdi. Yurtluk-Ocaklık sahipleri ise, sefer zamanlarında, bulundukları bölgenin Beylerbeyinin Sancağı altına girer ve onun adına savaşırldı.

Bahsi geçen Yurtluk-Ocaklık Sistemi'nin, Dersim'de sonradan oluşmuş Olan Ocak Sistemi ile hiçbir alakası yoktur. Dersim Ocakları'nın, diğer Ocak Sistemi arasındaki temel farkı, Kutsal bir Sisteme sahip olmasıdır. Mülkiyetten ziyade, inanç temelli Ocak Sistemi'dir. Dersim Ocak Sistemi'nin temeli, Mürşit'e, Pir'e, Rayver'e ve talibe dayanmaktadır. Osmanlı'daki Ocaklık Sistemi ise, tamamen toprağa, Hükümdara olan bağlılığa ve hizmete dayanmaktaydı.

Dersim, tarihte Osmanlı İmparatorluğu tarafından Derebeylik, Mirlik Sistemi şeklinde yönetilmiştir. Vaktin birinde Mirê Manquli diye hali vakti yerinde, aşiret sahibi biri varmış. Manquli hem

akıllı, zeki hem de dönemin şartlarına göre yörenin en zengin kişisiymiş.

Günlerden bir gün, bir haber yayılır Dersim'e. Denilir ki Osmanlı, Dersim'e bir Paşa göndermiş, askerleriyle birlikte Mazgirt Dağı'nın eteğinde çadır kurmuş, oradan Dersim'i gözetliyormuş. Sürekli kırmızı elbise giydiği için de kendisine Kırmızılı Paşa deniliyormuş.

Bu haber Dersim'e yayıldığı dönemde, kendi aralarında kavgalı olan Dersimliler de Nazımiye'nin Khurêşan Köyü'nde cemaat halindelermiş. Toplanan cemaatin amacı, kavgalı olan aşiretleri barıştırmakmış.

Cemaati yöneten, Khurêşan Ocağına o an hizmette bulunan ve Khurêşin evine sahiplik eden Seydali adında biriymiş. Seydali'nin babasının adı Gulin olduğu için, kendisine Seydaliyê Gulin diye hitap ediliyormuş.

"Hu Erenler" dedi Seydaliyê Gulin. "Bakıyorum ki birliğimiz, dirliğimiz giderek bozuluyor. Hiç yok yere kardeş kanı dökülüyor bu kutsal topraklarımızda. Bizim atalarımız yaşadıkları dönemde, hiçbir zaman kardeş kanı dökmediler. Ellerini bırakalım kardeş kanına bulaştırmak, başkalarının

kanına da bulaştırmadılar. Biz, savaşlardan, zulümlerden kaç kaç bu ralara kadar geldik. Bu kutsal topraklarımızda, birbirimizi öldürerek var olamayız. Dedemiz Khurêş'in huzurunda, elimizi kana bulaştırarak yolumuzu devam ettiremeyiz. Gelin beni dinleyin, birbirimize sarılalım, kardeş kanını akıtmaktan vaz geçelim."

Khurêşan büyüklerinden Seydaliyê Gulin konuşmasını sonlandığında, gözü duvar dibinde durup sigara içen Budala İhtiyar'a takıldı. Piposunu alına dayamış, derin düşüncelere dalmıştı Budala İhtiyar.

Dalan düşüncesinden sıyrılan Budala İhtiyar, ortalığa bir pırıltı saçtı. Sustu herkes. "Şimdi söz sırası bende" dedi zarif bir ses tonuyla. "Ceddim Khurêş hakkı için sizin düşmanlığınızı ortadan kaldırdım. Bundan sonra düşmanlık yok, hepimiz kardeşiz" dedi Budala İhtiyar.

Budala İhtiyar'ın sessizliği bozan bu zarif ses tonundan çıkan güzel sözler, cemaatin hoşuna gitti. Herkes birbirine bakıp gülümsedi. Seydaliyê Gulin tekrar bir şeyler söylemeye hazırlanmıştı ki, Budala İhtiyar yeniden devreye girdi.

"Sizin düşmanlığınız bitti, barış güzeldir. Bundan böyle, düşmanımız Kırmızılı Paşa'dır. O Paşa, çadırını Şineware Dağı'na kurmuş, oraya yerleşmeye çalışıyor. Siz, siz olun bırakmayın çadırdan dışarı çıksın, evler yapıp yerleşsin. Bilin ki o Türk'tür ve barbardır. Çadırdan çıkar da ev yapıp buraya yerleşirse, bizi yurdumuzdan kovar" dedi Budala İhtiyar.

Herkes şaşırdı ihtiyarın bu tavrına. Kimsenin doğru dürüst ciddiye almadığı, dalga geçtiği Budala İhtiyarı, Dersim'in ileri gelenleri ciddi ciddi dinlediler ve kendi aralarındaki kavgayı sonlandırıp barıştılar.

Haber salındı dört bir tarafa, elinde savaş malzemesi olanlar sürdürdü hazırlıklarını büyük bir taarruz için. Kılıçlar bilendi, kamalar çıkarıldı kınından. Atlar bakıma alındı, tımar edildi tek tek.

Khurêşan büyüğü Seydaliyê Gulin, son hazırlıkları gözden geçirdi. Haber alındı ki gelen Kırmızı Paşa'nın elinde bir de tehlikeli bir savaş aleti varmış. Kime doğrultup ateş edilmişse,

demir parçaları, insanı delip geçiyormuş. Bu silah ilk kez Dersim’de görüldüğü için herkes ondan ürküp, korkuyormuş.

Seydaliyê Gulin, günlerce düşündükten sonra, topladı yiğitlerini. Toplananlara, “Onların elinde çok tehlikeli bir alet varmış, o aletten kendimizi mutlaka korumalıyız ama nasıl? Düşündüm taşındım, dedim ki ‘bu aleti mutlaka ele geçirmeliyiz.’ Ancak bu aleti ele geçirebilirsek, bunun sırrını, kerametini çözeriz” diye hitap ettikten sonra, “İki kişi hemen atlarına atlayıp Saglu’ya, Tırkele gitsin, Mursaê Mewri’ye selamlarımı söylesin. İki eli kanda da olsa atına binip buraya gelsin. Onunla konuşacaklarım var. O bizim için çok önemli, onun bilgi ve tecrübelerine ihtiyacımız var” dedi.

Seydaliyê Gulin’in bu emir gibi isteği hemen yerine getirildi. İki kişi atına atladığı gibi Tırkêle gidip, Mursaê Mewri’yi alıp köye getirdiler.

Mursaê Mewri, köye geldiğinde doğrudan Seydaliyê Gulin’in yanında soluğu aldı. Atından inip ellerini öptü Seydali’nin. O da gözlerinden öptü Musa’nın.

“Beni istemişsin, buyur, bir emrin, bir isteğin mi var? Senin için, yolun için ‘ölüme atla’ de atlarım” dedi Musa.

“Haşa, bu bir emir değil Musa. Dersim’in geleceği için, ceddimizin rahat uyuması için senden bazı bilgiler edinmek üzere buraya çağırdım. Beni kırmayıp, buraya kadar geldiğin için ceddin seni var etsin, hizmetin Hakk katında kabul olsun” dedi Seydaliyê Gulin.

“Allah razı olsun, ceddinin ruhu cemalin olsun” diye karşılık verdi Musa.

“Bak Musa” dedi Seydali. “Duyduk ki Kırmızı Paşa isimli biri, askerleriyle birlikte sizin oraya çadırını kurmuş, buraya yerleşme niyetindeymiş. Bu doğru mu?”

“Evet, amca, doğru. Onlar geldiklerinden beri, bizim de huzurumuz kaçtı. Sık sık bizi çadırlarına çağırıp, kendilerinin askeri olmamızı istiyor” dedi Musa.

“Onu anladım” dedi Seydali. “Peki, duyduğumuza göre, elinde bir de delikli demir varmış, içine demir, teneke parçaları

koyup, kime doğru tutuyorsa, onu delip geçiyor muş. Bu doğru mu, kendi gözlerinle gördün mü?”

“Evet, kendi gözlerimle gördüm amca” dedi Musa. “Bir gün, Tırkelli bir genci yanına çağırdı Paşa. Genç pek aldırış etmedi. ‘Bak, seni aha bu demirle delirim’ dedi. Genç yine takmadı. Delikliyi ona yöneltti. Delikli demir birden korkunç bir ses çıkardı. Genç yere yığıldı. ‘Kaldırın bunu, gözlerim görmesin bu leşi’ dedi. Biz kaldırıp götürdük, kanlar içindeydi. Bir baktık ki demir parçaları önden girmiş, arkadan çıkmışlar. Birkaç saat sonra da Hakka yürüdü. Bu olaydan sonra, herkes Kırmızı Paşa’dan korkmaya, her dediğini yapmaya başladı. Durum bu vaziyette. Böyle giderse, yakında kökümüzü kazıyacak!”

“Peki, kaç kişiler, o delikliden kaç tane var ellerinde? Onu nasıl kullanıyorlar, bilen var mı?” diye sordu amcası Seydali.

“Yaklaşık sekiz çadırı var. Birinde Kırmızı Paşa ve yaverleri, diğerlerinde de askerleri kalıyor. Her çadırda da yaklaşık on kişinin kaldığını tahmin ediyorum. Kırmızılı Paşa’nın çadırında da üç kişi var. Onlar da onu yakinen koruyorlar. O delikliden sadece Paşa’nın çadırında var. Diğerlerinin ellerinde ise kılıçları var. Beni ara sıra yanına çağırdığı için çok iyi biliyorum. Askerler ne zaman yatıyor ne zaman kalkıyor iyi biliyorum” dedi Musa.

“Ha, işte ben de tam bunu öğrenmek için seni çağırmıştım. Verdiğin bilgiler çok işimize yarayacak. Biz diyoruz ki o daha çadırlarından dışarıya çıkıp kalıcı evler yapmadan, biz bu işi halledelim, onu oradan kovalım. Ne diyorsun?” dedi Seydali.

“Siz daha iyi bilirsiniz Amca. Doğrusu da anlattığın gibidir. Buraya yerleşirse, kimsede rahat kalmaz, huzur da kalmaz” dedi Musa.

Musa’yı o gün misafir ettiler. Gecenin bir yarısına kadar, nasıl hareket edeceklerini tek tek konuşup anlaştılar. Diğer gün Tırkêle gitmek için yola çıktı Musa. Köye gidecek, amcası Seydali’den gelecek haberi bekleyecekti.

Hazırlıkları tamamdı, yola çıkıp Tırkêle gitmenin zamanıydı artık. Akşamın karanlığında buluştular Tırkêle’de. Musa durumu bir daha izah etti. Çadırların yerlerini tek tek tarif etti.

Paşa'nın çadırının en üst noktada olduğunu, herkesin gece yarısından sonra yatmış olduklarını, bizim de bundan sonra harekete geçmemiz gerektiğini anlattı. "Tamam" dedi herkes ve beklemeye koyuldular.

Kırmızı Elbiseli Paşa ve askerlerinin derin uykuda oldukları bir anda, ansızın ortaya çıktı Seydaliyê Gulin'in askerleri. Her çadırın etrafına on Dersimli yerleşti sessizce ve sürünerek. Aynı anda daldılar çadırlara. Kırmızı Elbiseli Paşa'nın askerleri hazırlıksız yakalanmıştı bu kez.

En üst kısımda bulunan Paşa'nın çadırına dalmak üzereydi bir grup Dersimli. Paşa mışıl mışıl uyuyordu. Öylesine horluyordu ki, diğer çadırlardaki seslerin duyulmasını engelliyor gibiydi sanki. Kırmızı Paşa'nın horlaması kesildi aniden, uyandı. Ayağa fırlayıp bağırmaya başladı. Tam o sırada, diğer askerler de uyandı. Silah bu çadırdaydı. Elinde silah olan asker aniden fırlar fırlamaz, patladı silahı. Dersimliler askerlerin üzerine attılar kendilerini. Paşa'nın sesi kesilmişti. Silahın kimi deldiğini düşünmeden, hallettiler askerleri. Çadırın arka kısmında Paşa'nın yüzükoyun uzandığını gördü Musa. Yüzünü çevirip baktı, her yeri kanlar içindeydi. Ölmüştü Kırmızı Paşa hem de kendi silahıyla, kendi askeri tarafından.

Sabah olduğunda, çadırları söktüler yerinden. Ölü askerleri toplayıp az aşağıda toprağı kazıp gömdüler. Sağ kalan askerlerin üzerindeki savaş malzemelerini alarak, onları köyün dışına çıkararak serbest bıraktılar.

Kendilerinden de sadece bir kişi ölmüştü, o da Heso Kuk diye biriydi. Tek ganimet olarak silah ve kılıçlarını alıp, köylerine geri döndüler. Böylece, Dersim'i olası bir tehlikeden korumuş olduklarına inandılar.

Kırmızı Paşa'nın öldürülmesi epey yankı uyandırdı Dersim'de. Osmanlı, Dersim'e kızgındı ama şu anda yapacağı fazla bir şeyi de yok gibiydi. Dönem dönem sefer düzenlemeyi düşündü ama şartları kendileri açısından uygun olmadığından dolayı vazgeçti.

Pax Bölgesi'nden Pülümür'e kadar etkisi olan ve hali vakti yerinde, Manquli diye biri yaşıyordu. Bu bölgede ticaretle uğraşiyor, Şam'dan mal getirip satıyor, bu bölgenin en büyük kömür ocaklarını işletiyordu. Dersim'de çıkardığı kömürleri, Elâziğ, Malatya ve hatta Kayseri gibi şehirlere de pazarlıyordu.

Osmanlı, Manquli'yi Erzurum'a çağırarak Mirlik teklifinde bulundu. Manquli de bu teklifi kabul ederek, Sogayige'ye yerleşip, Pulê Teê denilen yerde bir Konak yapıp oraya yerleşti. Bundan sonra kendisine Mirê Manquli diye hitap edildi.

Mirê Manquli giderek daha da zenginleşti. Bölgede büyük kervanları olduğu için Şam'a gidip mal getirip bölgede satmaya başladı. Halk bunu öylesine büyüttmüş ki kervanlarının önünün Şam'da, arkasının da Halep'te olduğuna inanır oldu.

Bu bölgede Mirê Manquli, Osmanlı adına söz sahibi olmaya başladı. Osmanlı, bu bölgeyi Yurtluk-Ocaklık olarak Mirê Manquli'ye verdi. Mirê Manquli, kendi askerini oluşturarak Osmanlı adına hareket edip, topladığı vergilerin bir kısmını da Osmanlı hazinesine yollamaya başladı. Kendi Yurtluk-Ocaklık arazisini de yarıcılarını aracılığıyla ekip biçmeye ve onlara sahiplik etmeye başladı.

Kökü Dersim'e dayanan ancak Dersim'den göç edip giden ve sonradan yeniden Dersim'e dönüp yerleşen Yusufan Aşireti, Kırmancı/Zazaki konuşan bir aşiretti. Dersim büyükleri konuştuklarında, genellikle Yusufanlar için "bunlar yeni millet, sonradan Dersim'e yerleşenlerdendirler" ibaresini kullanırlardı. Buna hem doğru hem de yanlıştır diyebiliriz. Denilebilir ki, Dersim'in yakın bir köşesinden gelip Tülük'e yerleşenlerdir. Kökü yine Dersim'e dayanıyor.

Peki Yusufanlar nereden gidip Gökdere'ye yerleşmişler? Bunlar hep Gökdere'de mi yaşamışlar yoksa sonradan mı Gökdere'ye gidip yerleşmişler?

Gökdere Köyü'nde iki kardeş, Mustafa ve Cebrail, Göktepe üzerinden Mazgirt'e geldiklerinde, önüne çıkan herkese sorarlar, "Buranın Miri kim, nerede kalıyor?" diye.

"Bu bölge Miri'nin adı, Mirê Manquli'dir ve Sogayige Köyü'nde oturuyor. Aha bu dağı aşip kendinizi diğer tarafa

attığınızda, önünüze gelene sorun, onlar size yerini tarif eder” diye cevap verirler.

Bu tarif üzerine Mazgirt Dağını aşp, kendilerini iç Dersim’e doğru bıra kırlar. Tırkêle Köyü’ne geldiklerinde, yeniden sorarlar, “Bu bölgenin Miri kim ve nerede oturuyor?” diye.

Tırkelliler, “Bu bölge Miri’nin adı, Mirê Manquli’dir ve Sogayige Köyü’nün Pulê Teê mıntıkasındaki Konak’ta oturuyor” diye cevap verirler.

Bu tarif üzerine gidip Mirê Manquli’nin Konağı’nda çıkarlar. Direk Mir’in huzuruna çıkıp, “Biz Gökdere’den geliyoruz. Bizi, Erenlerin yüzü suyu hürmetine bağışla, sen bizim Mirimiz, biz senin kulunuz. Yanında kalmak istiyoruz” derler.

Mirê Manquli, bunları kırmaz, kendi yanlarında kalmayı, yarıcılık ve hizmetçilik yapmalarını kabul eder.

Orada uzun süre kaldıktan sonra, ikisi de Mirin gözüne girer ve yaşamlarını sürdürmeye devam ederler. Bir dönem sonra, Mustafa gönlünü Mirin kızında kaptırır. Mirin kızının adı da Sure imiş. Sure’nin de gönlü Mustafa’daymış. İkisi birbirini sevmelerine rağmen, korkularından bu durumu Mir’e anlatamazlar.

Mustafa ve Surê’nin bakışları, gülüşleri renklenerek değişmeye başladı. Birbirlerini görmediklerinde, gecede yolunu kaybeden sersemle benziyorlardı. Yaşadıkları bu duyguları ilk kez tadıyorlar karşılıklı olarak. Sure’nin yaşadıkları, ıslandığı ilk yağmur gibiydi sanki. Evin her köşesinde, yürüdüğü her yolda, gittiği her çeşme başında Mustafa’yı görüyordu. Yaşadığı bu duyguları paylaşmak istedi biriyle ama duygularını paylaşacak birilerini bulamadı.

Pulê Teê’nin arka yamacındaki ormanlıkta karşılaştılar Mustafa ile Sure. Göz göze geldiler. “Bahar gülüşlüm” dedi Mustafa kendi kendine. Bunu hissedencesine gülümsedi Sure. “Yürüdüğüm yolum, meşe ağacım, zerrem” diyecekti, diyemedi. İçine, yüreğine gizledi sözcükleri.

Daha bir yakınlaşmak, sarılmak, doya doya koklaşmak istediler ama birileri görür diye çekindiler. Bakışları ısındı,

yürekleri kabardı ikisinin de. Mustafa bir şeyler fısıldadı usulca. Sure, “Bir şey mi dedin Mustafa?” diye mırıldandı utangaçça.

Toparladı kendisini, daldı Sure’nin gözlerinin içine. “Geceleri uyku haram oldu bana artık. Seni görmeden, soluğunu soluğumda hissetmeden yaşamak haram oldu bana. Derdimin dermanı, uykumun harmanı sensin, bunu bilesin. Bu durumu babana nasıl anlatacağız bilemiyorum. Sen bana bir akıl ver, kıymetlim, vazgeçilmezim” dedi Mustafa.

Gülüşü bahar oldu Sure’nin. Bahar gülüşlüyle, sol yanı olmak istedi Mustafa’nın. Bir an dünya durdu sandı. Her yer sessizliğe büründü. Kalp atışlarını duydular karşılıklı.

Mustafa fazla dayanamadı, Sure ile anlaşıp kaçmaya karar verdiler. Mustafa durumu kardeşi Cebrail’le de açtı ve birlikte kaçıp Palu’ya gittiler. Palu’da biraz kaldıktan sonra, oradan yeniden Gökdere’deki akrabalarının yanına gidip yerleştiler.

Gel zaman git zaman, bu evliliklerinden çocukları olup çoğaldılar ve mutlu mesut yaşamlarına Gökdere’de devam ettiler.

Günler çabuk geçti. Mirê Manquli çok uğraştı ama bir türlü kızının izini bulamadı. Mevsimlerden Sonbahardı. Yaktıkları meşe ağacından elde ettikleri kömürleri kervana yükleyip, satmak için Malatya’ya gittiler. Kervanın başında Mirê Manquli’nin ortanca oğlu, Kali vardı. Malatya’da kömürleri sattıktan sonra, oradan da Şam’a gidip kumaş ve ipek getirecekti. Yaklaşık altı ay sürecek bir yolculuğa çıktılar.

Mevsimlerden kıştı, kar yağıyordu inceden ince. Mirê Manquli kendi konağının penceresinden dışarıya bakıp, karın yağışını izliyordu. “Ne güzel de yağıyor kar”, diye geçirdi içinden. Dışarısı soğuktu, yağan kar, bütün ağaçların boynunu bük müştü. Konakta yanan ateş Manquli’nin içini ısıtsa da dışarısı karlar altındaydı ve hava soğuktu.

Karlı, ayazlı, soğuk günlerden biriydi. Yağan kar, Dersim dağlarını beyaza bürümüşü. Pulê Teê’den baktığında karşıda görünen dağlara adeta beyaz bir gelinlik giydirilmişti sanki. Bu muhteşem görüntünün yanında, her yer ayaz, her yer buz

gibiydi. Damlardan aşıaşıya doğru buz sarkıtları oluşımuşı, korkudan kimse dışarıya çıkacak cesareti gösteremiyordu. Hayvanlar da içerde mahsur kalmış, yemleri tükenmek üzereydi. Evde ateş yakmak için hazırlanan odunlar da tükenmişti.

Yaşlı gözlerle son kez baktı karşı dağlara. “Her gecenin bir sabahı, her kışın da bir baharı var” diyerek kendisini avutmaya başladı Manquli. Kar yağışı çoktan durmuş, ortalık ayaza brnmşti. Kendisini iyi hissetmiyordu Manquli. Vücudu titriyor, yemeden içmeden kesilmiş, sanki ölüm yağıyordu üstüne, tıpkı üzerine yağan kar gibi. Her ii daraldığında, evin içinde dolanıp duruyor, ölüm aklına geliyordu. Her lm aklına geldiğinde de gençliğine gidiyor, bugüne kadar yaşadıkları tek tek zihninde şekilleniyor ve derin bir ah çekiyordu.

Kaç gündür uyku gözlerine girmemişti. Olduğu yerde yığılmış, hatırlamadığı bir zamanda gözleri kapanmış, derin bir uykuya dalmışti. Uyuduğunda, evin meleğini karşısında gördü. Tanıdık geldi kendisine. Son dönemlerde, sık sık gelir, Maquli’nin evini kontrol ederdi. Dikildi Manquli’nin karşısına evin Meleği. “Sen artık rızkını bitirdin, ömrünü tkettin, senin ruhunu almaya geldim” diye seslendi evin Meleği. “Sadece sen değil, bu köyde herkes rızkını bitirdi, ömrünü tüketti. Hepinizin ruhunu alacağım. Ruhunuzu yle alacağım ki, sizin arkanızda ağlayacak hiç kimseniz kalmayacak. Eskiden ara sıra gelir, giderdim. Her geldiğimde sizden biri nin ruhunu alır öyle giderdim. Bu benim son gelişim olacak” dedi.

Manquli kan ter içinde açtı gözlerini. Her yer zifiri karanlıktı, titriyordu, ayağa kalkmaya gücü kalmamışti. Hanımına, çocuklarına, komşularına seslenmek istedi, seslenemedi. Bir o yana, bir bu yana dönüp durdu.

Sabahın alacasında yerinden doğruldu, karşısında kendisi gibi halsiz düşmüş yaşlı hanımını gördü. Gözleri doldu, ağlamamak için direndiyse de başaramadı. Ağladığını duyan hanımı da ağlamaya başladı.

“Bu gece rüyamda evimizin meleğini gördüm. ‘Hepinizin ruhunu alacağım, öyle ki sizin için ağlayan birilerini bırakmayacağım’ dedi. Ondandır ki kendimiz için ağlıyorum. Çünkü biz öldüğümüzde, bizim için ağlayanımız kalmayacak” dedi Manquli.

Ölümün ayak seslerini duyar gibi oldu. “Her şey yalan, sadece ölüm gerçektir ve sadece onun hükmü vardır” dedi kendi kendine Manquli’nin eşi Sosê.

“Beyim” dedi Sosê. “Yaşlandık, yaşadığımız kadar da yaşadık. Ölümden kaçamayız. Ondan her kaçışımız, korkakça attığımız her adım, bizi ona daha çok yakınlaştırır bilesin. Ölüm, bir ceza mı, bir armağan mı, bir lütuf mu? Bunu bilemem. Ama bildiğim tek bir şey var, o da ölümün gerçek olduğudur.”

“Doğru diyorsun hanım” dedi Manquli. “Bu kışı ya çıkarır ya çıkaramayız. Ben rüyamı gördüm, ne diyeyim? Ölümden kaçtığım, korktuğum da yok. Beni üzen, korkutan çaresizliğimizdir. Gün be gün eriyoruz hepimiz. Öyle dermansız bir belaya çattık ki elimiz kolumuz bağlı bekliyoruz. Komşularımızdan haber bile alamıyoruz. Beni acıtan, üzen de bu durumdur, ölümün kendisi değil.”

Umutları giderek tükendi Manquli Ailesi ve komşularının. Çevrede de duymayan kalmadı yakalandıkları bu amansız hastalığı. Herkes birbirinden korkar olmuştı. Bu amansız hastalığı iyi tanıyan Paxlılar, giderek uzaklaştılar Manquli’den ve Sogayige’den. Kışın samanları bittiğinde, evlerinde yiyecek bir şeyleri kalmadığında, ilk olarak kapısını çaldıkları Manquli’nin Konağı’na kimse yanaşmak istemiyordu.

Kimsede güç kalmamıştı artık ve adım atacak, başını kaldıracak dermanları tükenmişti. Kış bahara evirilmeden, Mirê Manquli ailesinden kırk iki kişi bu amansız hastalık neticesinde hayatlarını kaybetti. Konağın dumanı tütmez, köpekleri havlamaz, kuşları ötmez oldu. Aylardır ahırlardan dışarıya çıkarılamayan hayvanları telef oldu. Şam’a giden oğlu, kimi akraba ve marabaları ile Gökdere’de evli olan Kızı Sure dışında, hiç kimsesi hayatta kalmamıştı.

Bahar salına salına, kışı geride bırakarak gelmişti Pax'a. Bu geç gelen bir bahardı Pulê Teê için. Havalar ısınmış, Pulê Teê dışında her yer şenlenmişti. Mirê Manquli'nin Şam'a giden kervanı dönmüş ama kendilerini karşılayan ne birilerini görmüş ne de herhangi bir canlıya rastlamışlardı.

Bir tuhaflık hissetti Manquli'nin oğlu Kali. Köye yaşıttıklarında, ortalığa yayılan kötü bir kokuyla karşılaştılar. "Bu koku bahar kokusu değil, ölüm kokusudur" dedi. Halbuki ilkbaharı hep gönlüne dolan çiçek kokularıyla hatırlardı Kali. Her Bahar geldiğinde, kalbine alır saklardı onu. Bu kez böyle olmadı. Bu kokuyu kalbine alıp saklamak şöyle dursun, ondan kaçmak istedi. Bu Bahar, Kali'nin âşık olacağı Bahar değildi çünkü.

Ailesi rehin alınmıştı kış tarafından. Bahar gelmişti ama Pulê Teê'de rengârenk açan çiçekler eskisi gibi mis kokular saçmıyorlardı doğaya.

"Neredesin ey gönlümün çiçeği Bahar? Neredesin ey aşkların aşkı Bahar? Bu kış hep seni hayal ettim Şam'da. Güneşim benim, sıcaklığım, sevdalı Baharım" dedi Kali.

Kervanın geldiğini gören, duyan yakın köylüler Pulê Teê'ye akın ettiler. Feryatlar, ağıtlar yeri göğü inletti. Ağızlarını burunlarını sarıp, daldılar evlerinin içine. Tam kırk iki kişinin solan bedenlerini dışarı çıkartıp, Pulê Teê'nin arkasında kazdıkları mezarlara gömdüler.

Kali, uzun bir dönem Pulê Teê'deki Konağa uğramadı. Kendisini suçlu hissetti. "Ben kervanı alıp Şam'a gitmeseydim, bu felaket başımıza gelmeyecekti" diyerek hep kendisini suçladı.

Manquli'nin kızı Sure ile eşi Mustafa ise, Gökdere'de mütevazı bir yaşam sürdürüyorlardı. Üç çocukları dünyaya geldi. Çocuklarını kendi yaşam felsefelerine göre yetiştiriyor ve geçmişlerini hiçbir zaman unutturmuyorlardı. Her fırsatta geçmişinden söz ediyor, kim olduklarını, nereden geldiklerini ve atalarının neler yaşadıklarını anlatıyordu.

Çocuklarının en büyüğünün adı İbrahim'di. Çevrede kendisine Sure'nin Oğlu diye hitap ediliyordu. Ortancasının adı Şah Hüseyin, küçüğünün adı da Boli'ydi.

Mustafa, çocuklarına atalarını her anlattığında, Dersim kökenli olduklarını ve Alevi olup, Horasan'dan geldiklerini söylüyordu.

Yine bir gün çocuklarını etrafına toplamış, atalarını anlatıyordu Mustafa. "Bundan iki yüz elli, üç yüz yıl önceymiş. Şah İsmail ile Yavuz arasındaki kavgada, atalarımız inancından dolayı, Şah İsmail'in yanında yer almışlar. Yavuz, bu savaşta çok Kızılbaş kesip öldürmüştü. Anadolu'da yaşayan Kızılbaşların listesi çıkarılarak, tek tek isimler Yavuz'a bildirilmiş. Planları, Şah İsmail'in belini kırmak ve zayıflatmak için öncelikle yollarının üzerindeki isimleri tespit edip Kızılbaşları ortadan kaldırmaktı.

Önce, Kızılbaşların öldürülmeleri için fetvalar çıkarmış Osmanlı. "Kı zılbaşların öldürülmesi helaldir. Kim bir Kızılbaş'ı öldürürse gazi, kim bir Kızılbaş tarafından öldürülürse de şehit olup, cennete gider" denilmiş.

Osmanlı ordusu, Yavuz önderliğinde Çaldıran'a doğru yürür. İsimleri belli olan adreslerdeki Kızılbaşlar tek tek öldürülür. İsimleri yazılı olmayıp da yolda yakalanan Kızılbaşlardan hiçbiri sağ kalmaz. O hareket sırasında, anlatılanlara göre kırk binin üzerinde Kızılbaş katledilir. Köyler kamilen yakılıp, talan edilir. Kurtulabilenlerin bazıları dağlara, ormanlık alanlara sığınır, bazıları da Şah İsmail taraftarlarıyla birlikte İran tarafına gider. Azınlık bir kesim de Müslümanlığı kabul edip Sünnileşir ve Yavuz'un saflarına katılır" diye anlattı babaları Mustafa.

Mustafa devamla, "Bu savaşta bizim sülaleden de çok insan öldürülür. Kimileri ormanların derinliklerine sığınarak kurtulur, kimileri de Horasan'a kaçar. Horasan'da ne kadar kalmışlar onu bilmiyorum ama bir kısım akrabalarımız, Horasan'dan dönüp Palu'ya gelir, bu yaşadığımız Gökdere'ye yerleşir ve burayı kendilerine mesken tutarlar. Buraya yerleşen akrabalarımızdan bazıları Siverek'e gidip oraya yerleşir,

bazıları da Bingöl'e doğru giderler. Biz birbirimizin izini kaybettik, bir daha görüşemedik.

Rahmetli babam Hakka yürüdükten sonra, ben ve kardeşim Dersim'e ata topraklarımıza gittik. Orda Pax'a bağlı olan Pulê Teê de, Mirê Manquli diye birinin yanında kaldık. Sonra aha bu anneni, Mirê Manquli'nin kızı Sure'yi kaçırıp evlendim ve yeniden Gökdere'ye geri döndüm. Deden Mirê Manquli'ye ne oldu bilemiyorum. Siz siz olun bu anlattıklarımı unutmayın. Bizim kökümüz Dersim'dedir, bunu bilesiniz" dedi.

Gökdere, Palu ile Karakoçan arasında, bir vadinin içinde küçücük bir yerleşim yeridir. Orada yaşayanların önemli bir kesimi Zazaca konuşmakta ve inanç olarak da Sünni inancındalar. Bir kısmı da aynı dili yani Zazaca konuşmalarına rağmen, kendilerine Kırmanc demekte ve Kızılbaş/Alevi inancına mensuplar. Mustafa ve Sure'nin çocukları İbrahim, Hüseyin ve Boli de burada yaşamını sürdürüyorlardı. Babaları Mustafa öldükten sonra, geride kalanlar aile birliğini devam ettirmede başarılı olamadılar. Kardeşler arasına soğukluk girdi ve anlaşmazlıkları giderek derinleşti.

Bir gün, Sure'nin oğlu İbrahim çocuklarını ve kimi akrabalarını yanına alarak İç Dersim'e göç edip dedeleri Mirê Manquli'nin arazisine sahip çıkmaya karar verdiler. Sogayige'deki Pulê Teê'de bulunan Konağa geldiklerinde, dayıları Khali'nin yaşadığını ve Konakta olduğunu gördüler.

Konağa yerleşen Sure'nin Oğlu İbrahim'e, annesinin isminden dolayı "Surê Oğlu İbrahim" denildi ve giderek halk arasında Suroğlu olarak anılır oldu. Burada her geçen gün çoğalan Suroğlu ailesi, hâkimiyetini giderek büyötmeye başladı.

Günlerden bir gün, Osmanlı idaresi temsilcileri Padişah Efendilerinin isteğini Dersimlilere duyurmak üzere, aşiretleri toplantıya çağırdı. Mazgirt'te toplanan aşiretlere, "Aranızda anlaşın, gidip Erzurum'da Leva'nızı alın ve birini Mazgirt Kaymakamı yapın. Bu araziler de size Yurtluk/Ocaklık olarak tahsis edilecek" diye hitap etti.

Dersim aşiretleri Mazgirt'ten döndüklerinde kendi aralarında bir daha konuşur ve “Biz bunu kabul eder ve gidip leva alıp gelir Kaymakam olursak, Osmanlı'nın hâkimiyetini kabul etmiş oluruz. Bu bizim başımızı ağrıtır. Şimdi elimizi verirsek, sonra da kolumuzu kaptırırız” diyerek bu teklifi kabul etmediler.

Bir dönem sonra, Suranlardan İbrahim Ağa, Dersim aşiretlerini dinlemez, Erzurum'a giderek levayı alıp gelir ve Mazgirt Kaymakamı olur. Kendilerine Yurtluk/Ocaklık adı altında geniş araziler verilir. Pülümür'ün alt tarafından tutun, Peri'ye kadar, oradan tutun da Merxo ve Türüşmek'e kadar olan arazilerin sahibi olurlar.

Mazgirt Kaymakamı İbrahim Ağa, Kavun Köyü'nden Rayberleri Hüseyin Taci'yi onbaşı olarak tayin eder. Jandarma tamamen sivillerden oluşturulur. Hepsi tanıdık, akraba ve Dersimli'dir. Ayrıca bir bölük de zaptiye teşkil edilir. Bunlar da köylere giderek vergi toplar ve asayişi sağlamaya çalışırlardı.

Gökdere'de yaşayan İbrahim'in diğer kardeşi Hüseyin de (Sey Wuşê) çocuklarını ve bazı yakın akrabalarını alarak, kardeşinin peşinden Dersim'e gelir ve Merxo'ya yerleşir. Merxo da Yurtluk/Ocaklık olarak Pir Hüseyin'in elinde olmasına rağmen, Sey Hüseyin onlardan satın alarak Merxo'ya yerleşir. Çünkü Osmanlı, Yurtluk/Ocaklık olarak verdiği arazilere karışmıyor ve kime vermişse onların üzerine tapuluyordu. Dolayısıyla o arazi, babadan oğula geçmiş oluyor. Arazi sahipleri de hepsini veya bir kısmını bir başkasına satabiliyordu.

Ancak Sey Hüseyin orada yaşayan Ermenilerle anlaşamaz. Araları her geçen gün giderek bozulur ve aralarına kan girer. Karşılıklı insanlar ölür. Olayın daha da büyümemesi için Sey Hüseyin, alır akrabalarını Pülümür'de Çarek Köyü'ne yerleşir. Pülümür'de çoğalırlar ve çevrede kendilerine Çarekanlar adı verilir.

Osmanlı, Pülümür Bölgesinde bulunan on iki köyü Yurtluk/Ocaklık olarak Çarekanlara verir. Artık Çarekanlar da Dersim'de söz sahibi olmaya başlar ve hükmü giderek genişler.

-
Gökdere’de kalan diğer kardeşleri olan Boli, giderek kendisini yalnız hissetmeye başlar. Çocuklarının geleceğini düşünür hep. Bir gün annesine der ki, “Anne, ben bu derenin içinden bıktım artık. Kardeşlerim Dersim’e

gittikten sonra, burada nefes alamaz oldum. Her ne kadar kardeşlerimle aram biraz soğuksa da olsun be anne. Onlar benim kardeşlerim, senin de çocukların. Ben, burada geleceğimizi göremiyorum. Çocuklarım, eşim sen, ben, diğer akrabalarımız burada mutlu değiliz. Gel biz de alalım göçümüzü gidelim kardeşlerimin peşinden ha, ne dersin?”

Annesi Sure'nin de burnunda tütüyor çocukları. Eskisi gibi birlik olmalarını öylesine özlemiş ki oğlu Boli'nin teklifini hemen kabul etti. “İyi yaparsın oğlum. Kardeşsiniz siz, kardeşler kavga da eder, barışır da ama yine de kardeşler. At desen atılmaz, sat desen satılmaz” dedi annesi.

Annesini, çocuklarını, eşini ve kalan akrabalarını da alarak, kardeşlerinin peşinden Mazgirt Kerti'ni aşar ve İç Dersim'e gelir. İç Dersim'de hüküm süren kardeşi İbrahim'in yanına yerleşirler. Yaşlı annesi Surê, buraların yabancısı değildi. Çocukluğu, gençliği burada geçmişti. Burada büyümüş, yine burada âşık olmuştu. Babası Manquli'nin biricik kızı, şimdi ise, yaşlı bir nenedir artık. Ortanca kardeşi ve birkaç akrabası dışında, hepsini bir hastalığa kurban vermişti.

Buraya gelişinin ilk haftasında, babası ve annesinin mezarını ziyaret eder, mumlar yakarak acısını içine hapseder, sessizce ağlayıp, gözyaşlarını içine akıtır.

İbrahim Ağa ile kardeşi Boli arasında esen soğuk rüzgâr, yerini ılık bir bahar havasına bıraktı. Çünkü aralarındaki ilişki, kış ile bahar arasındaki yakın bir ilişki gibiydi, bazen kışa bazen de bahara eviriliyordu.

Bahar, bütün güzelliklerini serpiştirmişti Sogayige'nin topraklarına. Sular gürül gürül akıyor, güneş olanca sıcaklığıyla doğayı ısıtıyordu. Karın altında dinlenmiş tabiat uzun kış uykusundan uyanmıştı. Açan çiçeklerin etrafında arılar vızıldanıyor, uçan kelekler ilkbaharın gelişini herkese müjdeliyordu.

Uykudan, cana can katan gözlerinin bahar sıcaklığıyla uyandı Boli. Annesinin sesi geldi kulağına. “Oğlum, hele bir gel dışarı, bak sana ne göstereceğim” dedi annesi Surê.

“Hayırdır anne” diyerek kendisini dışarı attı Boli. Bahar kokusunu çekti içine ne iş geldi aklına ne de başka bir şey. Baharı selamlayan badem ağacına baktı. Baharda en erken çiçek açan ve kışa ilk el sallayan badem ağacıydı. “İşte bu” dedi içinden Boli.

“Günaydın anne. Bana ne diyeceksen de meraklandım vallahi. Aslında benim sana diyeceklerim var ama önce sen de hele” dedi Boli.

“Hani sen diyordun ya, bana bahar lazım diye. Aha al sana bahar. Bak bu hayvanlara, nasıl da mutlular nasıl da seviniyorlar değil mi? Ağaçlara bak ağaçlara! Her yer yeşile bürünmüş, her yer güzelleşmiş, canlanmış her şey. Aha bir de bu karşı dağlara bak. Bu yaşımda ben bile bahara benzedim. Karşı dağlar bana daha güzel görünüyor, hayal alemimin derinleştiğini hissettim, ufkumun daha genişlediğini fark ettim. Sen de hep baharı hayal etmez miydin? Aha al sana bahar. Güle güle yaşa” dedi annesi.

“Evet anne, ben hep baharın gelmesini hayal etmiştim. Her mevsimin kendine özgü bir anlamı ve de bir güzelliği vardır. Sen, ‘Bahar sevda mevsimidir’ derdin ve “Ben babana baharda âşık oldum’ diye anlatırdın. Bu anlattığın şey, aklımın bir kenarında kalmış. Her bahar takılır aklıma bu anlattıkların. Ben kendi kendime bu mevsime bahar demez, senin anlattıklarını anımsar ve ‘sevda mevsimi’ derdim. Onun için bir an önce sevda mevsimi gelsin de ben de belki çocuklarımla annesine, senin gelinine yeniden sevdalanırım der dururdum” diye cevapladı Boli.

“Sevdan cemalin olsun oğlum, o nasıl söz? Sizin sevdanız dillere destan, bunu bilmeyen yok” dedi Surê.

“Şaka şaka annem. Narêsiz bahar mı olur! Narêsiz açan çiçekler, onsuz çağılayan dereler mi olur” dedi Boli

“Umarım her şey gönlünce olur. Bahar, doğa için bir özgürlüktür oğlum. Kuşlara bak, nasıl da özgür ve mutlular. Sanki sen de bana bir şey diyecektin. Kusurumu bağışla

oğlum, bahar beni coşturdu bu yaşlı halimle. Senin ne söyleyeceğini merak ediyorum, de hele.”

Kısa bir duraksamadan sonra, “Bu gece çok güzel bir rüya gördüm anne” dedi Boli. Annesinden hiç ses çıkmadı. O, hala baharın tazelediği aşkının peşindeydi. Huzuru ve mutluluğu yakalamış, elinden kaçırmak istemiyor gibi doğaya dalmış, öylece duruyordu yerinde. Oğlu Boli’nin rüyası umurunda bile değildi.

Boli, annesinin bu umursamaz tavrına bir anlam veremedi. Kısa bir sessizlikten sonra, “Rüyamda, kafesteyim, bir yolunu bulup kafesten kurtuluyor, suyun karşı tarafına geçiyorum.” Annesinden yine bir ses, bir cevap yok.

“Karşıdaki dağın yamacından yürüyorum. Etrafım kalabalık, her yer yem yeşil, dereler harıl harıl akıyor, kuşlar özgürce ve dilediğince ötüyordu. Epey gittikten sonra, bir düzlüğe rast geldim. Oradan sonra ayaklarım beni taşımadı. Olduğumuz yerde durduk hep beraber. Karşıma aksakallı bir dede çıktı. ‘Hey delikanlı, yükünü almış nereye gidiyorsun, ne arıyorsun bir sorunun mu var? Yersiz yurtsuz musun? Kendine bir yer arıyorsan, aha sana yer, burada kendine bir ev yap yerleş’ dedi. Sana baktım, Nare’ye baktım, sizin fikrinizi alayım diye. Yeniden dönüp baktım ki o aksakallı dede yok karşımda.”

Annesi Sure, hiç kulak asmadı oğlunun anlatımlarına. Kendi kendine, “Rüyadır, nereye gitmiş, kimi görmüş, kim ne söylemiş, ben ne yapayım ki?” dedi.

Boli, üç gün üst üste aynı rüyayı gördü. Rüyasında hep suyun karşı ta rafında, dağın eteğinde düzlük bir alana gidiyor. Gördüğü rüyayı annesine anlatıyor ama annesi her seferinde hiç sesini çıkarmıyordu.

Yine rüyasını anlattığı ikinci gününde, yaşlı annesi içerden elinde yoğurt ekmekle dışarı Boli’nin yanına geldi. Yoğurt ve ekmeği önüne indirerek yeniden eve girdi. Boli, annesinin getirdiği ekmeği yemedi. Peşinden kendisine süt getirdi, sütü de içmedi. Ayran getirdi ayrıranı da içmedi. Boli, küsmüş annesine. Ne yiyor ne içiyor.

Aslında, Boli'nin küskünlüğü söze ve mideye daırdı, kalben hala konuşuyordu annesiyle.

Annesi yanaştı Boli'ye. "Güzel oğlum ne yiyorsun ne içiyorsun. Bir sorunun mu var? Senin yürekten bana küskün olamayacağını, küsken bile, beni düşündüğünü biliyorum."

Üçüncü günün sabahı, anne yüreğidir dayanmayıp, bir tasa koyduğu yoğurduyla birlikte yeniden oğlunun yanına gitti. Yoğurt ile ekmeği yanına indirdi ve üç gün üst üste gördüğü rüyası için "Hayır olsun, hayır olsun. Ben, gördüğün rüyan için hayır olsun demediğim içindir bu küskünlüğün değil mi? Aha hayır olsun diyorum" dedi.

Boli, göz ucuyla annesine baktı. Yüzünün şekli anında değişti. Gülücükler kondu yüzüne. Annesinin getirdiği yoğurt ve ekmeğini yemeye başladı. Annesi, "Helal u hoş olsun oğlum. Ha böyle, biraz gül, sana ne oldu böyle?"

Karnı bir güzel doyduktan sonra, "Anne" dedi Boli.

"Efendim" diye cevap verdi annesi.

Annesinin elini sıkıca tutarak öptü ve alnına götürdü. "Anne, haydi gidelim buradan" dedi. "Üç gündür üst üste aynı rüyayı görüyorum ve hep aynı yere gidiyoruz. Sanki aksakallı dede orada bizi bekliyor gibi geliyor bana. Bu işin içinde bir hayır var. O karşı dağı görüyor musun, aha tam da oraları görüyorum hep."

Annesi ilgiyle izledi oğlunu. Yaşlanmıştı, yorgun düşmüştü yaşamında. Yaşamının son anlarını burada geçirme niyetindeydi. "Rüyadır oğlum, yatarken görürsün, güneş dünyayı aydınlattığında, hükmü söner rüyanın" dedi annesi.

"Ben, hep kafamın ve aklımın dikine gitmeyi severim. Kardeşim de olsa, kimseye muhtaç olmadan yaşamak, kimseye boyun eğmeden dik durmak isterim. Aslında, ben ne yapmak istediğimin, nasıl ve nerede yaşamak istediğimin rüyasını görmüşüm anne. Rüyama inandığım için, bunu gerçekleştirmek istiyorum" dedi annesine Boli.

Annesi, bu yaşlı haliyle bir daha yer değiştirmekten yana değildi ama oğlunu da kırmak istemiyordu. Elini sıkıca tutan

oğlunun “Anne haydi rüyamı gördüğüm yere birlikte gidelim. Bak Narê ve çocuklar da istiyor. Bizim geleceğimiz orada, bizim yurdumuz orası. Belki atalarımız eskiden orada yaşamışlar gibi geliyor bana. Bana inan anne, ben geleceğimizi gördüm biliyor musun?” diye ısrar etti Boli.

Boli, bu durumu kardeşi İbrahim’e de anlattı. İbrahim, kardeşinin inatçı biri olduğunu iyi bildiği için itiraz etmedi, anlayışla karşıladı. “Ben gitme desem, bu topraklar hepimize yeter de artar desem, beni dinler misin? Hayır dinlemezsin bunu biliyorum. O zaman yolun açık olsun. Ev, köy senin. İsteddiğini alabilirsin. İstedğin zaman da geri gelebilirsin. Kapım her zaman size açıktır, bunu bilesin” dedi kardeşi İbrahim.

Boli, yeni bir dünyaya, yeni bir yaşama doğru kapıları aralamak için yelken açtı. Cesurdu, korkusuzdu yaşamında. Sert bir mizacı vardı Boli’nin. İnatçı biriydi, kafasına koyduğunu, neye mal olursa olsun, mutlaka yerine getirirdi. Macerayı da seven biriydi. Kardeşi de olsa, başkasına bağımlı kalmayı, boyun eğmeyi hiç sevmezdi.

Üç gün üst üste gördüğü rüyasının etkisindeydi henüz. Daha uyanamamıştı sanki. Rüyada nasıl gitmişse, nereden gitmişse, ne görmüşse, nereye gitmişse, istiyordu ki rüyasında gördüklerinin aynısı gerçek olsun.

Annesini, eşini, çocuklarını ve bazı yakın akrabalarını alarak, rüyasının yönüne doğru yola çıktılar. “Rüyam, yüreğim beni nereye götürürse, vatanım orasıdır. Gökdere’de mutlu olamadım, Sogayige’de mutlu olamadım. Belki rüyamın işaret ettiği yerde mutlu olurum” dedi Boli.

“Oğlum” dedi annesi Sure. “Gideceğimiz yer uzak mıdır? Bu yaşlı anneni yorma. Yolda sana bela olmayayım.”

“Yok anne, rüyamın bana dediğine göre, fazla uzak bir yer değildir. Sen yeter ki gitmek iste, o zaman her yer yakındır anne” dedi Boli.

Sabahın fecrinde, Manquli’nin Konağı henüz uykudayken, yola çıkacak olanlar Sogayige’den ayrıldılar. Rüyasının izini takip etmek, Boli’ye ayrı bir heyecan katıyordu. Boli, buraları

biliyormuş gibi, her yer tanıdıkmiş gibi, bu yoldan onlarca kez gitmiş gibi davranıyordu.

Annesini atına, eşini de katıra bindirdi yorulmasınlar diye. Bir çift öküz, bir inek, birkaç keçi ve birkaç koyun ile çayın kıyısından aşağıya doğru yol alıyorlardı. Çay coşkun aktığı için, geçit yeri bulmaları gerekiyordu. Neticede buldular geçit yerini. Önce annesi ve eşini karşıya geçirdi. Peşinden hayvanlar geçirildi karşıya. Neticede, kazasız belasız suyun karşı tarafına geçmeyi başarmışlardı.

Rüyasında geçtiği yerleri takip ederek ilerliyor ama hiçbir Allah'ın kulu na denk gelmiyorlardı. Milu'nun arka yamacından, Ağdad'ın geçidinden, Oxniye önünden kendilerini dereye doğru çevirerek ilerleyişlerini sürdürdüler. Tam dağın yamacına geldiklerinde gördüklerine inanamadılar. Yolda hiçbir insana rastlamayan Boli ailesi, burada tek sıra halinde dizili yayla evlerine rast geldiler.

Yaylalara yanaştılar ki orta yerde meşe ağacının gölgesinde oturup sohbet eden bir grup insan gördüler. Onlara tam yanaşıp, “Merhaba” dediler. Onlar da “Merhaba” diye karşılık verdiler.

Boli aniden dönüp, annesinin yorgun ve yaşlı yüzüne baktı. “Rüyamda geldiğim yer tam da burası. Bunlarla konuşup, burayı satın alacağım” dedi.

Kısa bir sohbetten sonra, Boli meseleyi oradakilere açtı. “”Ağalar” dedi Boli. “Ben burayı beğendim, tam istediğim yer. Eğer siz de uygun görürseniz, aha bu bölgeyi satın almak isterim.”

Yaylacılar, birbirlerinin yüzlerine bakıp gülümsediler. Hemen cevap vermediler, “Biraz düşünelim, siz geçin az ileride konaklayın, biz size cevabımızı veririz” dediler.

Burada konaklayanlar da konargöçer olan Khaldariku dedikleri insanlardı. “Bir kuş yakaladık, bunun kanatlarını yolalım” dedi içlerinden biri.

“Yazık değil mi?” dedi bir başkası. “Burası bizim değil, nasıl satarız, tapumuz mu var sanki.”

“Olsun dedi” bir diğeri. “Mademki beğenmiş burayı, kendisinden bir şeyler alır satar, biz de buraya yakın başka bir yere gideriz, bizim için yer mi yok?”

Sonuçta, beş altın, iki öküz, üç koyun ve iki keçi değer biçerek burayı satabiliriz dediler. “Çağırın gelsin” dedi içlerinden en yaşlı olan biri.

“Kusura bakma ama ismin neydi senin. O hengâmede ismini soramadık.”

“Benim adım Boli.”

İçlerindeki en yaşlısı, “Biz düşündük, bir karara vardık. Mademki sen burayı beğenmiş ve mutlaka istiyorsun, bu yaşlı anneni fazla yormayalım dedik ve satmaya karar verdik” dedi.

Arazinin değerini söylediler. Boli, kısa bir düşündükten sonra, “Tamam, Allah razı olsun sizden. Aldım, kabul ettim” dedi.

“Hayrını gör Boli Ağa” dedi aynı adam.

“Boli Ağa mı?” dedi içinden. “Ben artık Boli Ağa mı oldum yani.” Annesinin yanına döndüğünde yüzü gülüyordu.

“Ne o oğlum? Kılıcını çekmiş şövalye gibisin. Hayırdır ne oldu?” dedi Surê.

“Ben gülmeyeyim de kim gülsün? Elimdeki kılıcımla düşmanı alt etmiş gibiyim sanki. Rüyam gerçek oldu ya, benden mutlu kim olabilir ki? Babamın şu sözünü hiçbir zaman unutmadım anne. Rahmetli babam derdi ki ‘Hayata gülümse ki o da sana gülümsesin.’ Bu hayatta fazla gülümsediğimiz olmadı ama rüyam gerçek olduğu için gülüyorum işte. Bir de bana ne dediler biliyor musun?

“Ne dediler? Dedi annesi

“Boli Ağa’ dediler” kahkaha atarak.

Göçerler, Boli Ağa’yı kandırdıklarını düşündüler. “Ula Kalo” dedi biri. “Ne saf adammış değil mi! Demedi ki, ‘tapunuz var mı, bir kaydınız var mı?’ diye. Ne istediyseniz verdi garibim. Biz de yakınında başka bir yere kurarız yaylamızı. Komşu oluruz Boli Ağayla” dediğinde, hep birlikte kahkaha atarak güldüler.

Boli Ağa'nın keyfine diyecek yoktu. Sırtını dayayacağı bir dağı ve yönünü her zaman rahatlıkla çevireceği koca bir doğası vardı artık.

“Bak anne” dedi Boli Ağa. “Buradan nasıl da harika görünüyor doğa. Gerçi sen yaşlandın artık, uzağı fazla göremiyorsun ama ben görebiliyorum. Bu doğa öyle ki ne başlangıcı var ne de sonu. Sanki her şey bize doğru akıyor, akıp akıp geri çekiliyor gibi. Babam hep derdi, ‘atalarımızın yeri yurdu bir başka güzeldir’ diye. Şimdi anladım babamın ne kadar doğru söylediğini.”

Etrafına bir daha bakındıktan sonra, “Aha burada ekeceğim tarlama tohumları, buradan verim alacağım. Biz toprağa, toprak da bize teslim olacak. Birbirimize teslim olmadan hayatı sürdüremeyiz anne. Buradan çoğalıp yayılacağız etrafa. Sana binlerce kez teşekkür ediyorum anne. Sen tuttun elimden ayağa kaldırdın beni. Sen bana güç ve kuvvet verdin. Buralara kadar gelmişsem, senin sayende gelmişim. Gerçi benim inadımın da rolü var ama olsun, sen her şeyimsin anne.”

Surê, inatçı oğlunun gülümsediğini, mutlu olduğunu görünce dünyalar onun oluyordu. “Ya Xızır” dedi Annesi. “Ben oğlumu böyle mutlu gördükçe, sana şükrediyorum ki yaşamımın bu son anlarında bana bunu yaşatabildin” dedi içinden.

“Sırtımızı aha bu dağa yaslayacağız. Bu dağla birlikte var olacağız. Biz gücümüzü bu dağdan, sevgimizi de doğadan alacağız. Bu dağ, doğanın ne başlangıcı ne de bitişidir biliyor musun? Sırtımızı dayadığımız bu dağ, sanki doğanın başlangıcı gibi gözüküyor ama değil. Dağın tepesi de doğanın bitişi gibi gözüküyor değil mi? Ama o da değil. Tepesi doğanın bitişi gibidir ama çıkarsın tepesine, başka başlangıçlar görürsün. Zirveye ulaş tım dersin ama başka zirveler çıkar karşına. Burası bahara durmuş, her yer yem yeşil! Dağın tepesine çıkarsın, bakarsın ki kar hükmünü sürdürüyor. Kar yeşile örtü olmuş hala” diye anlattı duygularını Boli Ağa.

“Peki, oğlum” dedi annesi Surê. “Sen burayı ekmek istiyorsun değil mi? Ekeceksin de peki ne ile ekmeyi düşünüyorsun? Bir çift öküzümüz vardı, onları da verdin göçerlere.”

“Hay, aklınla bin yaşa anne. Bunu nasıl akıl edemedim. Tabi ya, öküzler olmadan nasıl çift sürebilirim değil mi? Onlar daha uzaklaşmadan gidip yakalayayım, belki insafa gelirler de öküzlerimi bana geri verirler” dedi Boli Ağa.

Araya fazla zaman koymadan, Boli Ağa arkalarından koşarak, onlara yetişmeye çalıştı. Acaba nereye gitmiş olabilirler dedi içinden. Tam umudunu kesmek üzereyken, Ağdad’ın sol yanındaki çeşmenin başında buldu göçerleri. Çeşmenin başında konaklamış, bir yandan sularını içiyor bir yandan da keyifle konuşuyor, gülüşüyorlardı. Boli Ağa, olup biteni ve ne düşündüğünü anlatarak, öküzleri yeniden satın almak istedi. Neyse ki fazla direnmediler. Birkaç kuruş daha vererek, öküzlerini geri alıp konakladıkları yere geri döndü.

Konakladıkları düzlüğü, öküzleriyle ekmeye başladı. Diğer yandan da kendileri ve akrabaları için başlarını sokabilecek derme çatma evler yaptılar. Boli Ağa’nın mutluluğuna diyecek yoktu.

Boli Ağa, hırslı ve sinirli biriydi. Bu hırsı, onu arazisini genişletmeye, siniri de başına belalar almaya başladı. Adım adım Ağdad’a yöneldi, orayı ekip biçmeye başladı.

Boli Ağa’nın evliliğinde dört erkek çocuğu dünyaya gelir. İsimleri, Yusuf, Sovoz, Hüseyin ve Kêkil’dir. Büyüyen çocukları evlendirilir ve onlar da çocuk sahibi olurlar. Çocukları büyüüp aile genişledikçe evli olan çocukları evlerini ayırır ve ayrı yerlere yerleşirler.

Bu ayrılıktan sonra Yusuf’un ailesine Geyru, Sovoz’un ailesine de Sımayilu denildi.

Sovoz’un iki çocuğu oldu, birine Cemal, diğerine de Süleyman ismi verildi.

Yusuf’un da yedi çocuğu dünyaya geldi. Çocuklarının isimleri, Hüseyin, Süleyman, Khêçi, Musa, Rengi, Bertal ve Hasan’dı.

Aile giderek büyümeye başladı ve oturdukları yer kendilerine yetmez oldu. Her evlenen tek tek ayrılır evden ve başka bir köyde ev yaparak oralara yerleşirler.

Boli Ağa'nın nüfusu giderek çoğalır ve çoğaldıkça da yayılır ve arazilerini genişletmeye çalışır. Dağın etekleri kendilerine dar gelir, ağır ağır Munzur'un kıyılarına inerek evler yapar ve yerleşirler. Yerleştikleri yerlerde, orada daha önce yerleşmiş olan aşiretlerle anlaşmazlığa düşer ve toprak meselesi yüzünden kavgalar başlar.

Bir gün Boli Ağa'nın çok kıymet verip, gözü gibi baktığı Atı kaybolur. Atının aniden ortadan kaybolması kendisine ağır gelir. Atını bulamayan Boli Ağa, öfkeden deliye döner. Gözü dönen Boli Ağa, önüne gelen her yabancıya tehditler savurmaya başlar.

Öfkelendikçe, tehditleri yeri göğü inletti. "Kim ne istedi atımdan? Onun size ne zararı var? Benimle bir derdiniz varsa, benimle uğraşın, atımdan ne istediniz?" diyerek sağa sola saldırmaya başladı. Giderek kontrolden çıktı Boli Ağa. Adamlarını toplayarak Ağdad'a yöneldi. Ağdad'ın hemen yanındaki yolun alt tarafında mezarları vardı. Oraya vardıklarında, gördükleri karşısında şaşkına döndüler. Gözlerine inanamadılar. Boli Ağa'nın bakışları mezarlığın içinde yerde yatan atına takıldı. Bir müddet yerinde hareketsiz kalakaldı. Yeniden toparlandı ve aniden kendisini yerde yatan atının yanına attı. Baktı ki atı bağlanmış, ağzına taş konmuş ve artık yaşamıyordu.

Az ilerde bir kuyu kazıp, atı gömdükten sonra, akrabaları ve çocukları ile birlikte Ağdad'ın içine girdiler. Ne yapacağını şaşırdı Boli Ağa. Tehditler savurmaya devam etti. Kimse dışarıya çıkmaya cesaret edemedi. Evlerinin içinde, kapılarını kapatıp arkasına ağaç dayayanlar, seslerini soluklarını keserek, büyük bir korku içinde beklemeye başladılar.

"Atımı siz öldürdünüz, çıkın dışarı! Çıkmazsanız evinizi yakar, başınıza ykarım" diye tehdit etmeye, beddualar yağdırıp, hakaret etmeye başladı. Öyle hiddetle bağıırıyordu ki,

sesi Kırmızı Dağda yankılanıyor, yankılanan sesi Sogayige'ye ulaşıyordu. Yanındakiler bile, korkularından seslerini çıkaramıyorlardı. Kendisini öyle kaybetmişti ki ağzından çıkan köpükler, etrafa saçılıyor ve buhar olup havada uçuşuyordu.

“Sabaha kadar size müddet, ya atımı bu hale getireni bana teslim edersiniz ya da Ağdad'ı yakarım” diyerek adamlarını alıp köyü terk etti.

Diğer gün sabah, erkenden kalkıp ayran yayan kadınlar bakıyorlar ki Ağdad'takiler göçünü almış Çhêt istikametine doğru gidiyorlar. Orada yaşayanlar, Boli Ağa'nın korkusundan kaçıp canlarını kurtarmaya çalıştılar. Böylece de Ağdad ta Boli Ağa'ya kalmış oldu.

Birkaç gün sonra, Boli Ağa'nın namı her yerde duyulmaya başladı. Olayın içinde bulunanlardan biri, gittiği her yerde, Boli Ağa'nın ne kadar cesur ve ne kadar korkusuz olduğunu anlatıyor ve ağzından, burnundan nasıl köpükler çıktığını ve bu köpüğün nasıl havada buharlaşıp ateşe dö nüştüğünü, bu ateşin nasıl Ağdad'ı yaktığını, heyecanlı heyecanlı anlatmaya başlıyor.

Bu konuşmadan sonra, Boli Ağa'nın adı artık Bolo Pux oluyor. Gıyabında herkes ona Bolo Pux diye hitap ediyordu.

Bolo Pux'un nüfusu giderek çoğalıyordu. Yakın çevreden, Bolo Pux'un namını duyan birçok insan göçünü alıp Bolo Pux'a sığınıyor ve giderek onun bir parçası haline geliyordu. Öte yandan, Bolo Pux'un hanımı Hakka yürüdükten sonra, evlendiği yeni hanımının ilk eşinden olup, kimisi evli ve çocukları olanlar da bu nüfusa katılıyor ve hep birlikte çoğalıp, yayılıyorlardı.

Batıda Silizu, yanında Pilvank; oradan yukarıya doğru çıkıyorsun Anavare'nin üstüne, Anavare'den Kırmızı Dağ'a; Kırmızı Dağ'dan Jêle Dağı'nın karşısına, oradan Marçiğe; Munzur Çayı ile Pülümür Çayı arasındaki bu bölgede Bolo Pux hüküm sürmeye başladı.

Bolo Pux'un hüküm sürdüğü yerin hemen yanı başında, Demenanlıların bölgesi başlıyor, Haydaranlıların Zağge'sinin yanına kadar dayanıyordu. Jêle Dağı'nın önünden Laç

Deresi'ne doğru Munzur'a inerken bulunan bölge de Demenanlıların bölgesiydi. Zağge'den başlayıp Jêle Dağı'na doğru yöneldiğinde, karşına çıkan bölge de Haydaranlıların bölgesiydi.

Boli Ağa'nın ailesinden iki ezbet ortaya çıktı. Birine Gêvranlar, diğerine de Sovozlar denildi. Sovozlar da kendi içinde Sımayiller yani Paşa Ailesi, bunlara Kêmer tarafı deniliyor. Cemaller, Yusuf Ağa ailesi, Temirê Süleyman Ailesi, yine Bertallar, Hasananlar, bunların hepsi de Boli Ağa'nın seceresinden doğup çoğaldılar.

Yaşlanmıştı artık Boli Ağa. Eski hükmü kalmamıştı. Hiddetlenen, hiddetlendikçe de ağzında köpük saçarak etrafı yakıp yıkan Boli Ağa gitmiş, yerine sadece anılarıyla yaşayan bastonlu Boli Ağa kalmıştı. Kendisi de beyazlaşan saçlarını, kırışıklıklarla bezenmiş yüzünü gördükçe, yolun sonuna geldiğini sezebiliyor ve rüyasının sonuna geldiğini hissedebiliyordu. Etrafına toplanan çocuklarına, torunlarına ve kendisine bağlı akrabalarına son kez baktı. "İnsan" dedi Boli Ağa. Kısa bir yutkunduktan sonra, "Hep serçe kuşu olarak kalabileceğini hayal ediyor; hafif, yerinde duramayan, hareketli. Bir gün yaşlı bir serçe kuşu olabileceğini düşünmek bile istemiyor. Ben yaşılandım artık. Kendimi yaşlı bir serçe kuşu gibi görüyorum, hareketsiz, ağır. Böyle bir kuş olacağıma, ağustos böceği gibi tembel bir böcek olmak isterim. Hiç olmazsa öter dururdum olduğum yerde. Şimdi onu da yapamıyorum. Ben hayattan çok şeyler öğrendim. Didindim, çabaladım, inadımın ve umudumun esiri olarak bugüne geldim. Çok şükür ki bugünleri gördüm. Ben kışa girdim artık. Siz daha bahardasınız. Değerini bilin baharın, birliğinizi daim kılın. Xızır..." dedi ve kesildi sesi soluğu. Hakka yürüdü Boli Ağa.

Hakka yürüyen Boli Ağa'dan sonra, oğlu Yusuf'un babasının yerini almasını istediler. Akıllı ve yiğit biriydi Yusuf. Bu kişiliğinden dolayı, babası sağken de çevresinin güvenini almış, sevilen sayılan biri olmuştu.

Saygılı ve yardımsever biri olan Yusuf, dostuna da düşmanına da en zor şartlarında elini uzatıp yardım eden bir kişiliğe sahipti. Evinde sürekli kazanlar kaynar, misafirleri eksik olmazdı. Akrabalarına düşkün, onları koruyan ve besleyen biriydi artık. Kısa zamanda, akrabaları arasında daha çok sevilen ve sayılan biri haline geldi.

Toplanan akrabaları, “Bundan böyle, eğer kendisi de kabul ederse, sözümüz ve nefesimiz Yusuf’tur” derler.

Yusuf kırmaz akrabalarını, “Haq için” der. “Bundan böyle, madem ki bana itimat ettiniz, güvendiniz, ben de sizin sözünüz, nefesiniz, kolunuz, kanadınız olmayı kabul ediyorum” der.

O günden sonra, o bölgede yaşayanlara, Yusuf’tan dolayı Yusufanlılar adı verilir. Bundan sonra o bölgede çoğalıp yayılan bu aile Yusufan Aşireti adını alır.

Yusuf, aşiretinin başına geçtikten sonra, aşireti Yusufanlılar olarak kabul gördü ve onun adıyla anıldı.

Boli Ağa’nın oğlu olan Yusuf Ağa’nın yedi çocuğu dünyaya gelir. Çocuklarının isimleri, Musa, Süleyman, Hasan, Bertal, Hüseyin, Rengi ve Yusuf’tu. Yusuf Ağa’nın bazı çocuklarının gölgesi insana ağır geldiği için aşiret içinde özel bir saygı görür ve kendi isimleriyle anılırlardı. Mesela Yusuf Ağa’nın oğlu Bertal ailesine Bertalanlılar, Hasan’ın ailesine de Hasananlılar deniliyordu.

Yusuf’un oğlu Musa’nın da dört çocuğu dünyaya gelir. İsimleri, Süleyman Ağa, Kamer Ağa, İsmail Ağa ve Hasan Ağa’dır.

Aşiret olarak ilk Ağaları, Aşirete de ismini veren Yusuf Ağa’ydi. Yusuf Ağa Hakka yürüdüğünde yerine, oğlu Hüseyin, ondan sonra da Khêki aşiretin Ağa’sı oldu.

Yusuf’un çocuklarından biri olan Musa’nın da beş çocuğu vardı. Kendisine Murtê Oji deniliyordu. Oji kendisine verilen bir lakaptı ve o lakap ile anılırdı.

Yusufan Aşireti’nin lideri Khêki Ağa Hakka yürüdükten sonra, yerine aşiret içinde sıyrılıp öne çıkan Musa’nın oğlu Kamer geçer ve Kamer Ağa adını alır. Babasının lakabı Murtê

Oji olduğu için kendisine, aynı zamanda Murtê Oji'nin Oğlu Kamer Ağa da deniliyordu.

Musa'nın oğlu Kamer evlenme çağına gelmişti. Gönlünü Khêki Ağa'nın kızına kaptırır. Akli fikri onda kalır. Gecesi onunla kararır, gündüzü onunla aydınlanırdı. Konu ne zaman gönlünü kaptırdığından açılrsa, konuyu kapatmaya kıyamazdı Kamer. Sevdiğini açıkladığında babasına, kalp atışı, sanki babasının atı yanında dörtnala gidiyormuş gibi atıyordu.

Babası, Kamerin Aşkına saygı gösterdi ve günlerce süren bir düğünle evlendirdi oğlunu. Oğlunun muradını da görmüştü, yaşıydı artık, zamanı geldi ve Hakka yürüdü. Kamer Ağa babasızlığa alışamadı bir türlü. Babası hayattayken, onun kolu kanadı, her şeyiydi. Hala babasına ihtiyaç duyuyor, onun yokluğunu kabullenemiyordu. Gözleriyle baktığı yerde değildi ama daldığında her yerdeydi babası.

Yakın akrabaları, Kamer'in bu haline çok üzülmüyorlardı. Bir gün toplandılar köyde ve çağırdılar Kamer'i, "Bu böyle gitmez Kamer. Seni anlıyoruz ama herkesin babası Hakka yürüyor. Biz Haktan geldik, eninde sonunda da Hakka gideceğiz. Bunun önüne kimse geçemez. Yaşadığı kadar yaşadı, devri daim olsun. Lakin aşiretimize bir baş lazım" diye konuştular.

Kamer sessizce dinledi akrabalarını. "Keşke ona ulaşabilsem ve sesini bir kez daha duyabilsem" dedi Kamer. "Haklısınız, bu mümkün değil, biliyorum."

"O zaman toparlan, babanın izini sür ve o izden devam et. Biz diyoruz ki, aşiretimize bir baş lazım. Biz düşündük taşındık, seni uygun gördük. Sözümüz sende, gözümüz sende. Ne diyorsun?"

Kamer kırmadı akrabalarını ve tekliflerini kabul ederek, "Mademki siz buna karar vermiş ve beni uygun görmüştünüz, isteğiniz başım gözüm üstüne, kabul ediyorum" dedi.

Kamer'in teklifi kabul etmesinden sonra, Yusufanlıların yüzü yeniden gülmeye, gülleri yeniden açmaya başladı.

Kamer, akrabalarının teklifini uygun görüp kabul ettikten sonra, adı artık Kamer Ağa oldu, herkes böyle hitap etmeye başladı. Kamer'in ağalığı kısa sürede Dersim'e yayıldı ve kabul gördü.

Kamer Ağa çok akıllı ve zeki bir insandı. Babası Hakka yürümeden önce de sonra da herkesin yardımına koşan, fakir fukaraya elini ve evini açan biri olarak bilinirdi. Önceleri kendisine, yakın çevresi Qemerê Murtê Oji diye hitap ederlerdi. Çünkü babasının Lakabı Murtê Oji'ydi. Kamer Ağa, artık Yusufanlıların Ağasıydı ve söz onda bitiyordu.

Khêki Ağa'nın kızı Fidan ve Kamer Ağa'dan, üçü kız, dördü erkek olmak üzere, yedi çocukları dünyaya geldi. Kız çocuklarının adı Yemoş, Hatun, Fidan; erkek çocuklarının adı da Mehmet, Fındık, Süleyman ve İsmail'di.

Yedi çocuk annesi Fidan hamiledir ve yaylada bir mağaradalar. Doğum sancısı tutmuş ve kadınların yardımıyla doğum yapmak üzereydi. Yanındaki kadınlar zor bir doğum olacağını anladıklarında iş işten geçmişti artık. Kanamasını durduramadılar bir türlü. Doğan ve yaşayan bir kız çocuğuydu ve Hakka yürüyen de çocuğun annesi Fidan'dı. Adını, Hakka yürüyen annesinin ismi olan Fidan taktılar.

Yıl 1916, Osmanlı Rus Savaşı yıllarıydı. Osmanlı, cepheyi genişletmek için Dersim ağalarıyla görüşme yaparak, anlaşmanın yollarını arıyordu. Bu görüşmeler Yusufan Ağası Kamer Ağa ile de yapıldı. Yapılan görüşme neticesinde anlaşma sağlandı ve birlikte Ruslara karşı savaşacaklarına dair karar aldılar. Ancak, Sey Rıza, Aliyê Gaxi, Haydaranlı Kamer Ağa ve Yusufanlı Kamer Ağa, Osmanlıyla şartlı bir anlaşma yapmışlardı. "Biz" dediler, "Osmanlı askerinin emri altında değil, kendi milis gücümüzle Ruslara karşı savaşacağız. Siz sadece bize silah verin, gerisine karışmayın" dediler. Osmanlı da bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı.

Kamer Ağa, Osmanlı'dan gelen silahları teslim alarak, başta aşireti olmak üzere, Suranlı Fındık Ağa'dan, bazı Zazalardan, tanıdığı bazı Ermenilerden yardım alarak, Osmanlı'nın gönderdiği silahları dağıtıp, bir milis gücü oluşturdu.

Kamer Ağa komutasındaki milis gücü harekete geçerek, Pülümür yakınlarında, kendi piri olan Aliyê Gaxi'nin milis gücüyle birleşerek, Pülümür üzerinden Erzincan'a doğru

yürüdüler. Rus birlikleri de Soa Thole ve Erzincan üzerine yürüyordu.

Ruslar Pülümür'e doğru yürüdüklerinde, Çarekan Miri evini katırlara yükleyerek Ağdad'a, akrabası Kamer Ağanın yanına getirmişti. Çünkü Ruslar, Şêniya Ağu'daki Çarekan Miri'nin konağını yerle bir etmişlerdi.

Çarekan Miri, evini yükleyip Ağdad'a geldiğinde, kızı Aslı Hatun da, Erzincan'daki akrabalarının yanına sığındı. Kamer Ağa, Mirin kızı Aslı Hatun'un Erzincan'a gittiğini duyduğunda, adamlarıyla birlikte Erzincan'a giderek Aslı Hatunu alır ve Ağdad'a getirir.

Eşi doğumda ölen Kamer Ağa, Çarekan Miri'nin kızı Aslı Hatun ile Ağdad'da evlenir.

Dersim milisleri, bu savaşta büyük kahramanlıklar gösterirler. Rus birliklerini Erzincan'dan çıkarırlar. Ruslar Erzurum'a doğru çekilirlerken, Kamer Ağa, Aliyê Gaxî ve Haydaranlı Kamer Ağalar da bölgelerine geri çekilirler. Bu savaşta gösterdikleri üstün başarılarından dolayı, Osmanlı Hükümeti tarafından, her birine birer madalya, dürbün, silah ve çeşitli hediyeler vererek ödüllendirilirler.

Kamer Ağa'nın Dersim'de namı duyulmuş, yıldızı parlamış ve itibarı gî derek artmıştı. Her gün bir aşiret Ağası Ağdad'a gelip Kamer Ağa'yı ziyaret etmekte, konağı misafir ağırlamaktan dolayı boş kalmamaktadır.

Bir gün on kişilik bir Ermeni grup Ağdad'a gelir. "Biz Dersimli Kamer Ağa'yı arıyoruz, bizi ona götürün" derler.

Gelen Ermenileri alıp Kamer Ağa'nın Kanak'ına götürürler. Dinlenip, karınlarını doyurduktan sonra, "Biz sana sığınmaya geldik. Senin şanını, namını her yerde duyduk. Bizi korusa Kamer Ağa korur diyerek sana sığınmaya geldik. Eğer bizi kabul edersen gidip ailelerimizi alır gelir, burada kalırız. Yok, eğer istemezsen de başımızın çaresine bakarız artık" diye konuştular.

Kamer Ağa, büyüklüğünü göstererek, gelen Ermenileri geri çevirmedi. Kendilerine yer verdi, ev yapmalarına yardımcı oldu ve orada kalmalarını sağladı.

Ruslar geri çekildikten bir müddet sonra, Kamer Ağa'nın kayın babası Çarekanlı Mire, Ağdad'a gelir evini yükler ve yeniden köyüne geri döner.

Ağdad'ta üç Konak yapılır. En üst tarafta, Ağdad'a hâkim bir mevkide Kamer Ağa'nın Konağı vardı. Ormanla yan yana, sırt sırta verip dağa yaslanmış, adeta Ağdad'ı koruma altına almıştı. Konağın hemen yanında sıra sıra meşe ağaçları dizilmiş, tıpkı bir gerdanlığı andırıyordu.

Sabah her kalktığında ilkin güneşe dönerek dualarını eder, ormana selam verir ve ormandan temiz hava, güneşten de bol ışık ve sıcaklığını alırdı. Konağın balkonundan sırtını duvara vererek, boşluğa bakmayı da ihmal etmezdi.

İsmail Ağa ve Fındık Ağa'nın Konağı da köyün orta yerinde, Ağdad'a ihtişam ve güzellik katıyordu.

Kamer Ağa, Aslı Hatunla birlikte oturur, Mehmet ile çocukları da yanı başında yapılmış olan iki odalı evde oturlardı. Mehmet, sonradan Mazgirt'te okuduğu okulu bırakarak, Ağdad'daki ailesinin yanına yerleşir. Evli olan Mehmet'in dört çocuğu olur. İlk çocuğuna babasının adı olan Kamer ismini verir. Diğerlerinin isimleri, Ali, Hasan ve Yusuf'tur. Fındık'ta evlenmiş ve biri Elif olmak üzere üç kız çocuğu dünyaya gelmişti.

Kamer Ağa hem akıllı ve hem de yiğit biri olarak tanınırdı. Öyle bir kişiliğe sahipti ki hem kimseyle yarışmak istemez hem de kimsenin onunla yarışmasına müsaade etmezdi. Kendi dediğini başkasına zorla kabul ettirmez, kendisine de herhangi bir şeyin zorla kabul ettirilmesine asla izin vermezdi. Kafasına koyduğunu kendi aklının kılavuzluğuyla yapar ama çevresine danışmayı da hiçbir zaman ihmal etmezdi. Öyle ki ileride pişman olabileceği işleri yapmaktan da kaçınan biriydi.

Kamer Ağa'nın küçük oğlu İsmail, henüz 12-13 yaşlarında iken, yarıcılarının harman çevirdiği bir zamanda, bir akrabasının kör bir kurşunuyla vurularak öldürülür.

Bu olay, Kamer Ağa'ya çok zor geldi. O kadar aşiret kavgalarına şahit oldu, yanı başında o kadar insan öldü ama

hiçbir şey evlat acısı kadar zor gelmedi Kamer Ağa'ya. Bir de oğlunu öldürenin Amcası Temir Ağa olması, ona çok zor gelmişti. Bu durumu bir türlü kabul etmek istemedi. Amcasıyla arası açıktı ama hiçbir zaman aralarına kan girmemişti. Bu olayla birlikte ilk kez kan girmişti aralarına. Ne yapacağına, nasıl davranacağına karar veremedi.

Kalbinin derinliklerinde akrabalarına karşı kötülük yoktu Kamer Ağa'nın. Bu acı olay karşısında ne istediğini bilmeyen biri olması onu fazlasıyla üzüyordu. Yanlış yapmaktan, kararsızlığın içinde debelenmekten, hayattan kaçıp saklanmaktan çok korkuyordu Kamer Ağa.

Yaşamında hiç bu kadar kararsız ve çaresiz olmamıştı. Aşiret kavgalarında cesur, akıllı ve kararlı olan Kamer Ağa, her ne hikmetse şimdi, bezgin, kararsız ve yıldı. Bu günler, Kamer Ağa için kayıp günlerdi sanki.

Günlerce düşünüp durdu bu olayı. Baş sağlığına gelen akraba ve dostlarıyla fazla konuşmak istemedi, söylenenleri dinledi sadece.

Kendi konağında yalnızken, hayatla durmadan hesaplaştı, adeta kavga etti kendisiyle. Bir yanında isyan etmek, bir yanın da sabırlı olmak vardı. Bu iki yanı kendi içinde sürekli kavga halindeydi. Hangi yanının hâkim hale geleceğini zaman gösterecekti.

Kamer Ağa'nın oğlu İsmail'in ölüm haberi hızlı yayıldı çevreye, duymayan kalmadı. Konak, baş sağlığına gelenlerle doldu taşı. Kamer Ağa suskunluğunu koruyor, gerekli görmediği sorulara cevap vermiyor, daha çok kendi iç dünyasıyla hesaplaşmayı tercih ediyordu.

Oğlu Mehmet Mazgirt'e gitmiş, Fındık ise ne yapacağını şaşırmış gibi Ağdad'ta bir o yana bir bu yana dönüp duruyordu. Kardeşinin acısı yüreğini dağlamış, gün geçmek nedir bilmiyordu. Yerinde duramıyor, babası gibi sabırlı olmayı başaramıyordu. Üvey annesi ve kız kardeşinin sürekli ağlıyor olması, kardeşinin intikamını alamadığı için kahroluyor ve insan içine çıkmaktan utanıyordu.

Kardeşinin intikamını almak için gizli planlar yapan Fındık'ın davranışları, Kamer Ağa'nın gözünden kaçmadı. Kamer Ağa, oğlu Fındık'ın bir delilik yapmasından korkuyordu. Bunun için Fındık'ı yakın takibe aldı.

Fındık'ı yanına çağırarak, “Bak oğlum” dedi Kamer Ağa. “Acımız büyük bunu biliyorum. Seni de anlıyorum. Bize bu kötülüğü yapan yabancı değil, bizden biri. Bunu ikimiz de biliyoruz. Nasıl davranacağımıza, neler yapacağımıza, düşünerek, tartıp biçerek karar vermeliyiz. Düşmanlarımızı zı daha fazla sevindirecek bir hareket yapmanı istemiyorum. Sakın elini akraba kanına bulaştırıyım demeyesin. Bundan böyle gözümün önünden ayrılmayacaksın. Bugünden tezi yok, gelip benim konakta kalacaksın. “

Fındık, babasını hiçbir zaman kırmaz, bir dediğini iki etmezdi. İstemeye istemeye babasının dediğini kabul ederek, konağa yerleşti. Böylece, Fındık'ı denetimi altına almış olduğunu düşündü Kamer Ağa.

Bu olaydan sonra, yeğen katili olan Temır, ortalıkta görünmedi. Utancından ve korkusundan köyün içine giremez oldu. Gizliden Ağdad'ı terk edip, Tülük'te bulunan amca çocuklarının evlerine sığındı. Hem kendisine kızdılar hem de hayati tehlikesi olduğundan korumak istediler. Aynı zamanda olayın büyümemesi, aşiretler içerisinde daha fazla rezil bir duruma düşmemeleri için de sahip çıkmaya ve korumaya çalıştılar.

Kamer Ağa'nın amca çocuklarından Hüseyin Ağa, Süleyman Ağa, İsmail Ağa, Rengi Ağa, Tülük'te bir araya gelip bir değerlendirme yaparak, olayı çözmek için neler yapabileceklerini konuştular. Hüseyin Ağa, “Temır amcamızın oğludur. Kendi amcasının çocuğunun katili olmuş. Bu kolay kolay af edilecek bir hadise değil. Öte yandan Kamer Ağa da aşiretimizin ağasıdır. Bize düşen görev bu olayı çözmek ve bunları barıştırmaktır. Yoksa olay büyür, daha çok kan dökülür ve aşiretlerin gözünde gülünç duruma düşeriz” der.

Sözü alan İsmail Ağa, “Hüseyin Ağa doğru söylüyor. Bu olayı tatlıya bağlamamız lazım. Kaldı ki Temır, kasten, tasarlayarak yeğenimiz İsmail’i öldürmemiş. Temır’ın anlatımına bakılırsa, kaza kurşunu sonucu bu ölüm gerçekleşmiştir” der.

Tülük’te bir evde bir araya gelip konuşanlar, olayda bir kasıt olmadığına inanırlar. Bunun için Kamer Ağa ile görüşüp konuşmak isterler. Konuşmaları bittikten sonra, Ağdad’a Kamer Ağa’ya bir elçi göndererek, bu akşam görüşmek istediklerini bildirirler.

Elçi Ağdad’a giderek Kamer Ağa ile görüşür. “Ben, Hüseyin Ağa, İsmail Ağa, Süleyman Ağa ve Rengi Ağa’nın elçisiyim” der. “Elçisi olduğum ağalar, Temır’ın bilerek bu suçu işlediğine inanmamaktalar. Bu olayın büyümesinden yana değiller. ‘Eğer müsaitse ağamız Tülük’e gelsin, görüşüp cemaat yapmak isteriz’ dediler.”

Kamer Ağa, kısa bir düşündükten sonra, “Sen elçi olarak evime gelmişsin, başım gözümün üstünde yerin var, hoş gelmişsin. Git ağalara söyle, Fındık’la beraber akşama doğru Tülük’teyiz. Ancak söyle Temır gözüme görünmesin. Sonra Fındık’ı zapt edemem, kötü şeylerin olmasını istemiyorum” der.

Elçi Tülük’e döner ve Kamer Ağa’nın akşama doğru Tülük’te olacağını söyler. “Temır’a da söyleyin ortalıkta dolaşmasın, Fındık’ta geliyor, kötü şeyler olmasın” der.

Tülük’te, Kamer Ağa’yı karşılamak için hazırlıklar yapılır. Planlarını uygulamak için birbirlerini örken ile bağlayıp, Kamer Ağa’nın karşısında dara durmak isterler.

Bu köyde, genellikle cem tutulduğunda ya da Pir köye gelip Gülbeng verdiğinde dara durulur ama yapılan bir hatayı telafi etmek, olayın kan davasına bürünmesini engellemek ve Kamer Ağa’ya bağlılıklarını bildirmek için cem tutulmadan ve Pir hazır bulunmadan, içlerinden geldiği gibi Kamer Ağa’nın huzurunda dara durmak istediler. Bu dara duruş, bir anlamda Kamer Ağa’nın büyüklüğünü göstererek, af edici olduğunu göstermesi anlamını taşımaktadır.

Atına binen Kamer Ağa, yanına oğlu Fındık'ı da alarak Tülük'e gider. Önceden bildirilen amcasının çocuklarından birisinin evinin önünde atını durdurdu ve çevik bir hamleyle atından indi. Fındık, babasından önce atından inmiş, üzgün bakışlarını evin kapısına çevirmişti. Evden çıkan iki kişi atları alıp, az ötede bulunan ağaçlara bağlayıp yemlediler.

Ortalıkta ölü bir sessizlik hakimdi. Kamer Ağa Tülük'e gelmesine rağmen ortalıkta ne bir insan ne de herhangi bir hareketlilik vardı.

Kapıyı açıp içeri girdiğinde, gördüğü tablo karşısında bakışları dona kaldı Kamer Ağa'nın. Bir an durakladı, ilk bakışta gördüklerine bir anlam veremedi. Kısa bir bocalamadan sonra, "Bu ne hal ne yapıyorsunuz? Siz ne yaptığının farkında mısınız? Hele ne hale girmişsiniz. Hayırdır, bunun nedenini biri bana anlatabilir mi?" dedi Kamer Ağa.

"Acın acımızdır Kamer Ağa. Ha senin oğlun öldürülmüş, ha bizim çocuğumuz! Bizim için fark etmez. Olan olmuş, keşke olmasaydı. Olanı geri getiremeyiz artık. Senin oğlun öldürülmüş ama Temir da amcamızın çocuğudur. O, isteyerek ve bilerek çocuğunu öldürmemiştir. Şeytana uymuş, kurşunu gidip oğluna rast gelmiştir. Bunda bir kastın olduğunu düşünmüyoruz. Bizi sahibine bağışla. Temir şeytana uymuş, bir suç işlemiş, doğru. Sen aşiretin büyüğsün, ağasısın, bari sen affedici, ol. Temir'i affet, tekrar evine dönsün. Olmuş bir kere, aşiretin arasına daha fazla kan girmesini istemiyoruz" dedi İsmail Ağa.

Kamer Ağa akıllı bir insandı, duygularıyla hareket edecek biri değildi. Duygularıyla hareket etmiş olsaydı, çoktan kan akıtmış ve intikamını almıştı. Hem aşiret ağası hem de cemaat adamıydı Kamer Ağa.

"Biz elimizi kolumuzu bağlamış, karşında dara durmuşuz. Biliyoruz, cemde değiliz, Pir'in huzurunda da değiliz. Sen bizim ağamız, sen bizim büyüğümüzsün. Biz, Temir adına, senin karşında dardayız. O, bilerek de ğil ama yanlış yaparak, bir

canımızın Hakka yürümesine sebep olmuştur. Onu bağışlamayı istiyoruz” dedi Süleyman Ağa.

“Benim oğlum öldü, onun darına kim durabilir? Kimse duramaz. Ben Pir değilim, Cem’de de değiliz. Çözün kendinizi, kimse adına da dara durmayın. Suçlu biri varsa, Pir’in huzurunda, Cem cemaatte dara durur, er meydanına çıkar, aklanır, paklanır. Kendi özünü dara çekecek biri varsa, o da Temir’dır, siz değilsiniz” dedi Kamer Ağa.

Ortalık bir an sessizliğe büründü. Kimse ağzını açıp bir şey söyleyemedi. Suçlu kimse, o da yok meydanda.

Kamer Ağa sessizliği bozarak, “Siz benden Temir’ı af etmemi mi istiyorsunuz? Nerde Temir, niye toplumun içine çıkamıyor? Utanıyor mu, çekiniyor mu, yoksa savunuyor mu? Kişi kendi özünü Cem meydanında dara çekmeden, ben dahil, hiç kimse af edici olamaz. Haşa, ben Pir değilim, Xızır da değilim. Sadece şunu söyleyebilirim, ben kan davası peşinde değilim. Allah’ından bulsun, Xızır’ından bulsun belasını diyorum. Ancak bir şartım var. Kim benim oğlumun ölümüne sebebiyet vermişse, Ağdad’ı terk etsin, nereye gidiyorsa gitsin, onları görmek istemiyor gözlerim. Tülük’e de gelmesin, Deşt’e gitsin derim” dedi Kamer Ağa.

Temir, olan biteni duyduktan sonra, az da olsa rahatladı. Ortalıkta pek görünmedi, biraz kendini toparladıktan sonra, evini yükleyerek Deşt’e giderek, oraya yerleşti.

Araya epey zaman girmiş olmasına rağmen, evdeki matem havası bir türlü dağılmaz. Özellikle, Kamer Ağa’nın kızı Yemoş, kardeşinin ölümünü kabullenmez ve gece gündüz ağlayarak, acısını hep taze tutar. Her gün kardeşinin mezarına giderek ağlar, ağıtlar yakar ve kardeşinin kanının yerde kaldığını, intikamının alınmadığını dile getirir.

Yusuf Ağa, oğlu Fındık’ın bir yanlışlık yapacağından korktuğu için kendi konağına getirmiş ve denetimi altına almıştı. O kadar kabına sığmayan bir yiğitti ki Fındık, Kamer Ağa bile onu zar zor zapt edebiliyor, gözünü hiç üzerinden ayırmıyor, uyuduğunda bile, odasına bir göz atmayı ihmal

etmiyordu. Kimi sevincinden, Fındık'ta acısından bir kaba sığamıyordu.

Konakta gece yeterince uyuyamayan Fındık, o gün geç kalkmıştı. Yemoş mezara gidip gelmiş ama ağlamasını hala sürdürüyor ve ağıt mırıldamaya devam ediyordu. Evin kapısını açıp dışarı çıkmak isteyen Fındık, kapı eşiğinde kız kardeşi Yemoş'la göz göze geldi. Ağlamayı sürdüren Yemoş, "Toprak başıma, kardeşimin intikamını alamadılar, kanı yerde kaldı kardeşimin" diyerek ağıt yakmaya devam etti.

Kanı iyice kaydadı Fındık'ın. Kız kardeşinin gözyaşları ve feryadı Fındık'a çok zor gelmeye başladı. "Bir şey yapmalıyım" dedi Fındık. "Böyle eli kolu bağlı kalamam. Ağlayan herkes benim gözlerimin içine bakarak ağlıyor. Bu benden bir şey beklediklerinin işaretidir. Babam beni Konağına almakla ne yapmak istediğini biliyorum. Yine de bir şeyler yapmalıyım" diye düşündü Fındık.

"Bu böyle gitmez, benden bekleneni yerine getirmeliyim" diyen Fındık, güvendiği bir akrabası ola Mehmet'e haber vererek köyün yan tarafında buluştular. "Yarın sabahleyin çok önemli bir işim var. Senin bana yardım etmeni istiyorum. Bu akşam işin yoksa babamın konağına gelmeni istiyorum. Ama silahsız gel" dedi.

Akşam karanlık çöktüğünde Konağa geldi Mehmet. Fındık, hazırladığı elbiselerini ve silahını kimseye fark ettirmeden Mehmet'e vererek, "Bunları al, o arka taraftaki çam ağacının altına sakla, sonra eve git. Sabahın erken saatinde, fecir daha dağlara vurmadan, silahını da al ve oraya gel, orda beni bekle" dedi.

Fındık, kafasındaki planını hayata geçirmek için babasının kendisinden şüphelenecek hiçbir şey yapmaması gerekiyordu. Ve öyle de yaptı. Planına göre, Fındık evde pijamalı oturacak ve babasından önce odasına çekilip yatma numarası yapacaktı. Sabahın erken saatinde de tuvalete gidiyorum bahanesiyle pijamalarıyla dışarı çıkacak ve anlaştıkları yerde Mehmet'le buluşacaklardı.

Planlarını harfiyen uyguladı Fındık. Sabahın erken bir saatinde kalkarak odasının kapısını açtı. Kapısı bir cızırtı sesi çıkardı. Sonra dış kapıya yöneldi. Tam açacakken, babasının yattığı odanın kapısı açıldı ve Kamer Ağa gözüktü. Kamer Ağa, pijamalarıyla dışarı çıkan Fındık'tan şüphelenmedi, nasıl olsa pijamalı, dışarı da gitse, yeniden eve dönecek diye düşündü ve odasına geri dönüp yatağına uzanarak uykuya daldı.

Buluştular Fındık ile arkadaşı Mehmet. Pijamalarını çıkaran fındık, günlük elbiselerini giydi ve silahını kuşanarak Deşt istikametine yöneldi. Arkadaşı, henüz tam olarak ne yapacağından haberi yoktu. Planının diğer bölümünü arkadaşına yolda anlattı Fındık.

Deşt istikametinden yukarıya doğru yönelerek Gortê Gêrise¹⁸⁸ bölgesine gittiler. Kimselere görünmeden uygun yerde mevzilendiler. Baktılar ki Temır iki oğluyla beraber tarla biçiyordu. O anda kız kardeşinin ağlaması ve yaktığı ağrı kulaklarında çınladı. “Kimse kardeşimin intikamını almadı” sesini işitir gibi oldu.

¹⁸⁸ *Yeni açılan Gêris Tarlası*

Her şeyden habersiz tarla biçenlerin üzerlerine aniden kurşunlar yağdı. Neye uğradıklarını şaşırdılar, silahlarını kapmaya fırsatları olmadı düştü sararan buğday başaklarının içine. Temir Ağa ölmüştü. Oğlu babasının üzerine attı kendisini. Ateş etmeye devam eden Fındık, oğlunu da öldürdü. O da devrildi babasının üzerine. Diğer oğlu Musa, bir an neye uğradığını şaşırdı. Aniden kendisini yuvarlayıp bağladıkları ve üst üste yığdıkları buğday bağlarının arkasına attı. Bağlara yasladığı silahını alarak rast gele ateş etmeye başladı. Bu ara, Fındık'ın arkadaşı Mehmet, silahını Musa'ya doğrultarak o da eteş eti. Musa sendeleyerek yere düştü ama ölmemişti. Yerinden kalktı Musa. Tarlanın içinde sürünerek kendisini ormanın içine attı ve kayboldu. Yaralıydı, omzundan almıştı yarayı. Ona rağmen kaçıp kurtulmuştu.

Bu hesaplaşmadan sonra, Kamer Ağa ile akrabalarının arası iyice açıldı. Fındık, bir dönem Demenanlılar'ın içine giderek yaşamını orada sürdürdü. Kamer Ağa, Fındık'ın yaptığını tasvip etmedi ama akrabalarına bu durumu bir türlü anlatamadı. Diğer yandan da bazı aşiretlerle arası bozuk olduğun için, birbirlerine fırsat vermiyor, baskınlar düzenliyor ve hatta ölüm olayları yaşıyorlardı.

Kamer Ağa, aşiret ağası olmasına rağmen, olayların önüne geçemiyor. "Durun" diyor, kimse durmuyor, "vurun" diyorsa da kimse vurmuyordu. Bir de kendi arasında baş gösteren güvensizlik de artınca, artık Kamer Ağa'yı kimse dinlemiyordu.

Yaşlanan Kamer Ağa, eski gücünü, yitirdi. Aşireti üzerindeki otoritesi giderek azaldı. Kamer Ağa, günlerce düşündü durdu. Pek konuşmuyor, ortalıkta eskisi gibi fazla görünmüyordu. Hanımı ve çocukları bu duruma üzülmüyor ama bir çare bulamıyorlardı. Mehmet'in de okula gitmesini istememişti. Bu yüzden Mehmet de köyde kalmış, tek okuma yazma bilen Mehmet olduğu için, dönem dönem köylerine gelip giden yabancılarla babası arasında da tercümanlık görevini üstlenmişti.

Odasında öfkesi tükenmiş bir cengâver gibi oturuyordu Kamer Ağa. Düşünceleri bir türlü kendisini rahat bırakmıyordu. Yorgun düşmüştü düşünmekten. Dersim bölgesinin bütün

yorgunluğu omuzlarının üzerine binmiş, ayakları bunca yorgunluğu taşıyamaz hale gelmişti. Aşiret içerisindeki itibarının zedelendiğini düşündükçe, daha da kahroluyordu. Kafası allak bullaktı. Nasıl davranacağını, neler yapması gerektiğini düşünüp durdu günlerce.

Oğlu Mehmet'in kendisine gösterdiği o iki yol aklına geldi. Ya Ankara'ya gidip Atatürk ile görüşecek ya da aşiretleri tek tek gezip, fikirlerini öğrenecek, birlik olabilirlerse, bir direniş örgütleyecekti.

Mehmet'in Ankara fikrine, yaşlılığından ve yolun uzaklığından dolayı, pek sıcak bakmadı Kamer Ağa. Aşiretleri tek tek dolaşma fikri kendisine daha cazip geldi.

Oğlu Mehmet, babasını hiç bu kadar çaresiz ve umutsuz görmemişti. Bu durumuna hiç alışık değildi. Öte yandan, hükümetin planlarını düşündükçe de tedirginliği giderek artıyordu. Her iki tarafın, yaşanacak olumsuz gelişmelerden babasını sorumlu tutacağından korkuyordu. Zaten, hükümetin adım adım planlarını hayata geçireceğini, her an Dersim'e karşı bir harekâtın başlayabileceğini düşünüyordu.

Mehmet babasına en son olarak şu öneriyi yaptı, "Bence git aşiretleri dolaş, fikirlerini öğren, bakalım kim sana ne cevap verecek. Sen de ona göre hareket edersin. Sonra olacaklardan seni sorumlu tutmasınlar. Hükümet adım adım plânlarını uygulayacağına benziyor. Gazetelerin yazdıklarına bakacak olursak, yeni bir harekâta hazırlanıyor hükümet."

Doğruldu yerinden, geçmişini düşündü, İsmail Hakkı'nın söyledikleri, Mehmet'in anlattıkları, gazetelerde yazılanlar aklına geldi. "Geç olmadan harekete geçmeliyim" diye geçirdi içinden. Dışarı çıktığında güneş Mazgirt'e doğru dönmüştü. Yüzünü güneşe dönerek, "Ya uluların ulusu güneş" dedi Kamer Ağa. "Ya dünyanın nuru! Sen bize güç, kuvvet ver. Bizi sahipsiz bırakma. Ya Xızır, darımıza yetiş. Sana elimi açtım, benim dualarımı kabul et!" diye yakarıda bulundu.

İlk ziyaret edeceği aşiret reisinin, Demenan'lı Cebrail Ağa olduğunu düşündü. Adamları ve oğlu Fındık ile birlikte, "Ya Xızır" diyerek, atının yönünü Demenan istikametine doğru

çevirdi Kamer Ağa. Arekiye Köyü'nde oturan Cebrail Ağa'ya misafir oldu. Arekiye Köyü'ne gelen Kamer Ağa öncülüğündeki Yusufan aşiretini, Cebrail Ağa bizzat kendisi karşıladı. Köyde bulunanlar da geldiler. Kısa bir merhabalaşma ve hal hatır sorulduktan sonra, gelen misafirlere ayrıran ikram edildi. Kamer Ağa, uzatmadan geliş nedenlerini anlattı.

“Cebrail Ağa” dedi Kamer Ağa. “Çoktandır bir hareketlilik seziyorum. Aşiretler barıştıktan sonra, hükümet pek memnun kalmadı. Onlar istiyorlar ki biz kedi köpek gibi birbirimizi yiyelim. Bak, Kırganlılarla Abasanlılar, Kurêşanlılarla Abasanlılar, siz ile Abasanlılar, Pulur aşiretleri kendi aralarında barıştıktan sonra, hükümette bir telaş başladı! Alanlılarla kavganız henüz devam ediyor ancak o da pek uzun sürmez. Gazetelerde, ‘Tarlaların içindeki büyük taşları toplayın’ diye şifreli haberler çıkmış. Biz, bahsi geçen taşların bizler olduğunu, sizler olduğunu anlayamadık. Bunlar, bu kez başımıza büyük bir çorap örecekler. Çok düşündüm, günlerce dışarı çıkmadım, sonunda aşiretleri gezip, durumlarını öğrenme gereği duydum” dedikten sonra, kısa bir nefes aldı.

Cebrail Ağa, Kamer Ağa'nın ziyaretinin nedenini anlamaya çalıştı. Kamer Ağa, yeniden söze başladı. “Cebrail Ağa, demem o ki artık birlik olma zamanı. Hükümet bu kez kararlı görünüyor. Buralara kadar gelmenin plânlarını yapıyor. Bu durum bizim fermanımızdır artık. Bizi ortadan kaldırmanın, kırmanın kararı çoktan alınmış. Bizim de artık elimizden gelen ne ise, onu yapmamız gerekiyor” dedi Kamer Ağa.

“Kendimizi savunmaktan başka da çaremiz kalmadı! Herkesin elinden geleni yapması lazım diye düşünüyorum. Kendi payıma ben en önde olmak istiyorum. İki oğlum ile birlikte en önde ben olacağım. Henüz vakit varken harekete geçelim. İki çayın birleştiği yerde, yani Çarşancak'ta, Peri ve Munzur'un birleştiği yerde askerin önünü keselim, buralara kadar çıkmalarını engelleyelim!” diyerek kesti sözünü.

“Kamer Ağa” dedi Cebrail Ağa. “Asker Kırmızı Dağ'a geldiğinde o zaman görürüz kimin yiğit olduğunu! Bizim sessiz duruşumuza bakmayın. Biz bu dağları kolay kolay terk edip, buraları kimseye bırakmayız” dedi.

Kamer Ağa, Demenanlılar'dan yeterli desteği göremedi. Adamlarını alarak Haydaranlılar'ın bölgesine gitti. Haydaran aşireti önderlerinden Xidê Alê İsme ve Haydaranlı Kamer Ağa ile görüştü.

Kamer Ağa'yı, Xidê Alê İsme ve Haydaran'lı Kamer Ağa karşıladı. Aralarında sıcak bir görüşme oldu. Cebrail Ağa'ya anlattıklarını onlara da anlattı. Haydaran Aşireti adına, Xidê Alê İsme söze girdi.

“Kamer Ağa, sen ne dersen biz sana uyarız. Dediklerini kabul ediyoruz. Biz hazırız!” dedi.

Kamer Ağa, az da olsa rahatladı. O gece orada konakladılar. Uzun zamandır görüşmemenin acısını çıkardılar. Derin sohbetler ettiler. Hükümetin, Haydaran bölgesine yaptıkları saldırıdan tut, Pülümür tedip hareketine kadar konuşmadıkları konu kalmadı. Kâh güldüler kâh hüznülenip sessizleştiler.

Önden yolladıkları habercinin peşinden yola çıktılar. Daha gidecekleri yerler, görüşeceği ağalar vardı. Neticede, Arezan ve Karsanan aşiretlerini gezdikten sonra; Kurêşan ve Alan aşiret ağalarıyla kapsamlı görüşmeler yaptı Kamer Ağa. On beş günlük seyahatten sonra, nihayet yeniden Gahmut'taki konağına geri döndü.

Kamer Ağa, umduğunu bulamadı. Kabul görmemek ağrına gitti, gururunun kırıldığını hissetti. Mazgirt, Çarşancak, Pertek, Hozat, Pulur aşiretleri ne düşünüyor diye merak etti. Görevlendirdikleri adamlarını bu bölge lere yollayarak, onların ne düşündüklerini öğrenmek istedi.

O bölgelere gidip gelenlerin anlattıkları, Kamer Ağa'nın pek hoşuna gitmedi. Kiminin tarafsız, kiminin de hükümetten yana olduklarını duydukça, morali iyice bozulmaya başladı.

Kamer Ağa, içinde bulunduğu bu durum üzerine günlerce düşündü durdu. Ne yapacağına nasıl bir tavır alması gerektiğine bir türlü karar veremedi. Yemeden, içmeden kesildi. Çevresinde danışacağı pek birileri kalmamıştı. Tek umudu kalmıştı o da oğlu Mehmet'ti. “İyi ki sen de varsın oğlum. Benim kolum, kanadımsın” diye geçirdi içinden Kamer

Ağa. Oğlu Fındık da çoğu zaman Demenanolıların içinde kalıyordu.

“Fındık’ı çağırın gelsin” dedi Kamer Ağa.

Babasının isteği üzerine Ağdad’a geldi Fındık. Mehmet’i de odaya çağırarak birlikte konuşmak istedi Kamer Ağa. “Bakın çocuklarım” dedi. “Ben, Memedimin isteği üzerine Aşiretleri dolaştım, kimi adamlarımı da diğer aşiretlere gönderdim. Sonuçta istediğim sonucu alamadım. Bizim aşiretin gidişatını da beğenmiyorum. Bakıyorum ki beni artık dinlemek istemiyorlar. Geleceğimizden kuşulanıyorum. Sonumuzun hayırlı olmayacağına kanaat getirdim. Bu durum böyle giderse hem aşiretimiz hem de Dersim için kötü olacağını düşünüyorum. Hiçbir umudum kalmadı, yoruldum artık. Durum daha kötüye gitmeden, benim bir şeyler yapmam gerekiyor” dedi.

Mehmet önce kardeşi Fındık’a baktı, bakışlarındaki korku ve endişeyi hissetti. Sonra bakışlarını babasına yöneltti. Babasının gözlerindeki umutsuzluğu ve yorgunluğu gördü. Korku, endişe, umutsuzluk ve yorgunluk, Dersim’in geleceğine yön veren gelişmeler olacak diye geçirdi içinden.

25 Aralık 1935’te çıkarılan Tunceli Kanunu, 2 Ocak 1936’da yürürlüğe girdi. Dersim, artık “Tunceli” olmuştu. 6 Ocak 1936 yılında kurulan 4. Genel Müfettişlik, Elazığ’dan idare edilmeye başladı ve Tunceli, Elâzığ, Erzincan ve Bingöl’ü kapsıyordu. Vali ve Kumandan olarak da Korgeneral Abdullah Alpdoğan atandı. Dersim, “Yasak Bölge” ilan edilerek, giriş çıkışlar yasaklandı.

Dersim’de kışla, karakol köprü ve yol yapımlarına hız verildi. Milis örgütlenmesi yapılarak, aşiret kavgaları körüklenmek istendi. Aşiret ağalarıyla görüşmeler yapılarak, etkisiz kılınmak istendi. Aşiretler çözülmeye ve güç kaybetmeye başladı.

Kamer Ağa’nın aşireti de bu durumdan oldukça etkilendi. Etki ve gücünü kaybetmeye başladı.

Kamer Ağa, eski Kamer Ağa değildi artık. Ne aşiretler ne de yakın akrabaları kendisini dinliyordu. Bu durumdan etkilenen Kamer Ağa, yemeden içmeden kesildi. Çok güvendiği oğlu

Mehmet yanındaydı ama diğer oğlu Fındık Ağa da çoğu kez Demenanlılarla birlikte hareket ediyordu.

Kamer Ağa, aylardır sessizce düşünüp durdu bir çözüm bulması için. Sonunda bir karara vardı ve düşüncesini ilk önce oğlu Mehmet'e anlatmaya karar verdi.

Oğlu Mehmet'i yanına çağıran Kamer Ağa, "Oğlum, günlerdir düşünüp duruyorum nasıl davranacağım, hangi yola başvuracağım ile ilgili. Sonunda kararımı verdim. Madem ki kimse beni dinlemiyor madem ki aşiretler mevcut durumdan memnun ve arkamdan gelmiyorlar, ben de ortam daha kötüye gitmesin diye, bugünden tezi yok, Mazgirt'e gidip hükümet yetkilileriyle görüşüp, köyümüze bir karakol kurulmasını isteyeceğim. Durumun giderek kötü olacağını hissediyorum. Geleceğimizi pek parlak görmüyorum. İnsanlarla bahşedecek gücüm de kalmadı artık. Kimse beni dinlemiyor, sözümün hükmü de kalmadı. Benim de ortalık daha da kötü olmadan bir çare bulmam gerekiyor. Ben kimsenin hakkından gelemedim, belki hükümet bunların hakkından gelir de bir çözüm bulur. Buna ne diyorsun?"

İkisi de sessizleşti aniden. Mehmet sözünü söylemeden önce, Kamer Ağa yeniden devreye girerek, "Diyeceğim o ki ben köye bir karakol kurulmasını istiyorum. 'Yer de benden, masraflar da benden' diyeceğim. Bakalım kaymakam ne diyecek. Buna sen ne diyorsun? Senin söyleyeceklerin benim için önemli" dedi Kamer Ağa.

Mehmet babasını can kulağıyla dinledikten sonra, sessizleşti. İçinden babasına hak vermedi değil. Ne kadar çabaladığını ne kadar kafa yordüğünü kendi gözleriyle görmüştü çünkü.

Mehmet sakinliğini korurken, babasının bakışlarındaki endişenin giderek daha da derinleştiğini gördü. Her sabah büyük bir güven ve sevinçle kalkıp, güneşe duaya duran babasının düzeninin bozulduğunu, birçok şeyin alt üst olduğunu ve dolayısıyla giderek kötüleştiğinin farkındaydı Mehmet. Yaşamdan eskisi gibi tat da alamıyordu babası. Yine, babasının tehlikenin kapıya giderek daha çok dayandığını, her

geçen gün daha iyi farkına varmış ve anlamış olduğunu düşündü.

Kamer Ağa da sessizce oğlu Mehmet'in izledi. Ağzından çıkacaklarını merak etti. Bir türlü ağzından laf alamıyordu. Mehmet'in ağzını bıçak bile açmıyordu sanki. Konuşmak, bir öneride bulunmak istiyordu ancak, babasını yanlış yönlendireceğinden korkuyordu.

Kamer Ağa'nın gözleri yeniden dalış pozisyonuna geçti. Huzurlu mutlu ve güzel günlerini anımsadı. "Bugünün en şatafatlı ziyafeti bile, o günün yoğurt ekmeğinin tadını vermiyordu" dedi kendi kendine. Hatırladıkça geçmişini kendisine acı verdi. "Tatlı günler de acı günler de hakikatin yol arkadaşlarıdır" diye geçirdi içinden. Biri olmadan, diğerinin de olamaya çağını düşündü.

Yeniden sessizliğini bozdu Kamer Ağa. Devamla, "Sen okumuş yazmış, akıllı bir adamsın oğlum" dedi Kamer ağa. "Acı günlerden de güzel günlerden de bizim öğrenmek zorunda olduğumuz çok önemli şeyler var. Acı ve tatlı günlerin, bizim yaşamımızın çok önemli öğretmenlerimiz olduğunu sen benden daha iyi bilirsin. İnsan onlardan çok şey öğreniyor. Bu ikisini bazen karşılaştırıyorum, hangisi daha iyi öğretmen diye ama yine de acı çekmek bana zor geliyor. Bana en büyük acıyı veren şey nedir biliyor musun? Aşiretlerin arkamda durmamaları bana acı verdi ama en büyük acıyı, aşiretimin bana olan güvenlerinin sarsılması, beni dinlememeleri verdi. İşte bu durum, benim için acıların en acısıdır. Aslında insanlığın alışamayacağı, kabullenemeyeceği acı yoktur, bunu da biliyorum. Yine de bu durum bana acı veriyor, bir türlü kabullenemiyorum."

Mehmet derin düşüncelere daldı yeniden. Aşiretin, babasının, kendisinin yaşam hikâyesi geçti gözünün önünden. Onlarca yıllık yaşam öyküsü, saniyelerle ölçülecek biçimde gözünün önünde canlandı sanki. Devleti, aşireti ve ailesini iyi tanıyan Mehmet, olup bitenleri anlamaya çalıştı. Herkes, sonu belli olan bir yola girmişti sanki. Babasının ümidinin kırıldığını görünce, "Sonumuz belli oldu, artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak" diye düşündü.

“Baba” dedi Mehmet. “Ben söyleyeceklerimi daha önceden sana söylemiş ve önerilerimi sunmuştum. Demiştin ki istiyorsan seni her an Ankara’ya götürüp hükümet ile görüştürebilirim. Hükümete çözüm önerilerini sunabilirsin. Yok, bunu kabul etmezsen de sen bilirsin demiştin. Yine diyorum, ne yapmak istiyorsan, neye karar verirsen sen bilirsin. Kararını ver, ben kararın ne olursa olsun, yanında olurum. Seninle Mazgirt’e gelir, tercümanın olurum.”

Mehmet, hükümetin muhtemel planlarını, oynadığı oyunları iyi bilenlerden birisiydi. Babasına, dönem dönem bilgi verir, muhtemel gelişmeler hakkında fikrini aktarırdı. Babası da Mehmet’i dinler ve ona göre hareket ederdi.

Mehmet’in tavsiyeleri ve önerileri Kamer Ağa’yı biraz da olsa rahatlatmıştı. Oğlu Mehmet’e güveniyordu çünkü. Mehmet’in yanında olması Kamer Ağa’ya olağanüstü bir güç veriyordu.

Kamer Ağa, sabah fecri henüz Mazgirt Dağlarına vurmadan, hazırlığını tamamladı, yanına aldığı oğlu Mehmet ve adamlarıyla birlikte Mazgirt’e gitmek için harekete hazır. Atına bindi ve kapıda kendisini uğurlamaya gelen oğlu Fındık’a dönerek, “Yolun sonundayım oğlum. Ya Dersim’e bir nefes aldirtacağım ya da ‘hoşça kal Ağdad’ diyeceğim. Ben kendimi bir uçurumun kıyısında gibi görüyorum. Şu anda aylar öncesinden kafamda oluşturduğum kararımı uygulamaya koymak için yola çıkıyorum. Ola ki

geri dönmedim, Ağdad sana emanet. Aşiret sana emanet. Hoşça kal...” diyerek yola çıktılar.

Hazırlıklarını tamamlayan Kamer Ağa, oğlu Mehmet ve bazı yakın akrabalarını da yanına alarak atına bindiği gibi soluğu önce Pah Karakolu’nda aldı. Durum hakkında Mazgirt Nahiye Müdürüne bilgi verildi. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra, Karakol Komutanı’nın bilgisi dahilinde yanına verilen dört asker ile birlikte Mazgirt’e gittiler.

Yolda hiç konuşmadı Kamer Ağa. Aşireti, aşiret kavgaları, akrabaları, kendisinin son zamanlardaki durumu, hiç aklından çıkmadı. Yürürlerken, atların çıkardıkları nal sesleri, kendisine bir fısıltı gibi geliyordu. Kendisine eşlik eden ve düşündüren şey de ya uçurumdan yuvarlanacak ya da uçurumdan düzlüğe çıkacaktı düşüncesiydi.

Bu düşünce ile Mazgirt Kaymakamı huzuruna çıktı Kamer Ağa. Kamer Ağa’yı karşısında gören Kaymakam gülümseyerek, “Hoş geldin Kamer Ağa, sefalar getirdin” dedi. Oğlu Mehmet’ten bazı Türkçe sözcükler ve bazı kelimeler öğrenmiş olduğu için “Xoş bulduk” dedi kaymakama.

Oğlu Mehmet, tercüman olarak söylenenleri karşılıklı olarak tercüme etti. Babasının eksikliklerini tamamladı ve derdinin tercümanı oldu.

Kamer Ağa, “Ben, aşiretimin elçisi olarak buradayım. Oğlum Mehmet, bana olup bitenleri anlattı, hükümetin planlarını ve isteklerini iyi biliyorum. Valimiz Abdullah Paşa’nın bizden ne istediğini de iyi biliyorum. Ben, kan dökülmesinden yana değilim. Bunu ispatlamak için, köyüme karakol istiyorum. Karakol yerini ben veriyor ve masraflarını da ben karşılayacağım. Eğer siz de kabul eder ve de uygun görürseniz, hemen bu işin olmasını sizden rica ediyorum” dedi Kamer Ağa.

Mehmet, babasının söylediklerini tercüme etti. Babasının samimi ve kararlı olduğunu eklemeyi de ihmal etmedi.

Kaymakam, Kamer Ağa’yı dinledikten sonra, “Valimiz Abdullah Paşa’nın da bütün ağalara selamları var. Yakında sizlerle tek tek görüşmek ister. Ancak bu görüşmeden önce,

paşamız, Dersim’de silahların teslim edilmesi için bir çağrı yaptı. Bunu duymuş olmalısınız. Karakoldan önce, güveninizin bir sonucu olarak silahlarınızın teslim edilmesini görmek isteriz. Yani, bizim size karşı olan güvenimizi bu durum belirleyecektir” dedi.

Kamer Ağa, dönüş yolunda önce yaptıklarına inanmak istemedi. Ağdad’a kadar hiç konuşmadı. Konağına çekildi yeniden. Fındık’ı sordu, “Burada yok, Demenan Bölgesi’ne gitti” dediler.

“Tez elden haber edin, durmasın gelsin. Babanın sana diyecekleri var deyin” dedi Kamer Ağa.

Fındık bir türlü gelmedi. Babasının karakol getireceğini, eldeki silahları da teslim edeceğini duymuştu Fındık. Bu yüzden kızgındı babasına. Demenanlılar da Kamer Ağa’nın bu tavrından pek memnun kalmadılar. Onlar, direnmekten yana oldukları için Fındık onlardan çok etkilenmişti. Bu yüzden Fındık, “Ben karakol istemiyorum ve silahımı da teslim etmem” deyip duruyordu.

Bu ara, Vali Abdullah Paşa aşiret reisleriyle görüşüp, hükümetin Dersim hakkındaki kararını anlatıyor, arananların en yakın karakola gidip teslim olmalarını ve silahların da götürülüp kaymakamlıklara teslim edilmesini istiyordu.

Kamer Ağa akrabalarına haber göndererek, “Herkes silahlarını getirip teslim etsin. Başka çaremiz kalmadı, yakında karakol da bizim köye gelecek” dedi.

Yusufanlılar, ellerindeki silahları getirip Ağdad’ta Kamer Ağa’ya teslim ettiler. Konağının önünde bu durumu sessizce izleyen Kamer Ağa, “Fındık’a da haber salın, o da silahını getirip teslim etsin” dedi.

Mehmet, babasına dönerek, “Baba, bu silahlar teslim ediliyor ama kimin silahı olduğu belli değil. Bana kalırsa, kim silahını teslim etmişse, onun ismini üzerine yazalım ki belli olsun. Yarın bürgün, sen ettin, sen etmedin olayı gündeme gelmesin” dedi.

“Haklısın oğlum” dedi Kamer ağa. “Kâğıt kalem al, herkesin ismini üzerine yaz” dedi.

Mehmet, herkesin ismini tek tek silahların üzerine yazdı. Bir tek kardeşi Fındık'ın silahı eksikti. Bütün uyarılara rağmen, Fındık silahını getirip teslim etmemişti.

Oğlu Mehmet'i yanına çağıran Kamer Ağa, "Fındık silahını getirip teslim etmedi biliyorsun. Bu durum bizim başımızı ağrıtabilir. Bunun için diyorum ki ahırın arka tarafında, samanlığın içinde saklı bir silah vardı, hele bir bak o silah hala orada duruyor mu? Eğer duruyorsa, onu al getir, üzerine Fındık'ın adını yaz, onu da teslim edelim" dedi.

Mehmet, "olur" dedikten sonra, silahı bulmak içim ayrıldı babasından. Birkaç dakika sonra, elinde bir silahla yeniden babasının yanına geldi. Getirdiği silahın üzerine Fındık'ın ismini yazıp babasına verdi.

Silahları çuvalara doldurup katırlara yüklediler. Kamer Ağa öncülüğünde bir grup toplanan silahları Mamekiye Nahiyesi'ne götürüp, Nahiye Müdürüne tek tek teslim ettiler. Karşılığında, teslim ettiklerine dair imzalı mühürlü belgelerini almayı da ihmal etmediler.

Kamer Ağa, Fındık'tan kaygılanıyordu ancak bu işi başından savdığı için de az da olsa rahatlamış gibi gözüküyordu.

Bu durumdan sonra, ikinci adım da karakolun köye gelmesi planıydı. Mazgirt Kaymakamı, Kamer Ağa'ya haber yollayarak, silahları teslim ettiği için teşekkür etti ve karakol için de yer göstermesini istedi.

Karakol için yer gösterildi, keşifler yapıldı. Yıpranan köprü tamir edildi. Pah ile Gahmut arasına direkler dikilerek telefon hattı çekildi. Kamer Ağa, karakol için bir ev tahsis etti. Ev iki odalıydı. Biraz bakım yaptırarak oturulur hale getirildi.

Bir müddet sonra, yedi jandarma, bir çavuş ve eşi olmak üzere, sekiz kişilik bir hükümet gücü, eşyalarını yükledikleri katırlarıyla birlikte Ağdad'a gelerek karakol olarak kullanacakları eve yerleştiler. Gelen misafirleri Kamer Ağa, oğlu Mehmet ve köylüler karşıladı. En ilgi çeken, Çavuş'un eşi idi. Köylüler ve özellikle de köylü kadınlarının bakışları Çavuş'un eşi üzerindeydi. Belki de ilk kez bir asker eşini

gördükleri içindi bu bakışları. Modern giyimli ve bakımlı bir kadındı.

Çavuşun eşi, köylülerin üzerinde yoğunlaşan bakışlarına aldırmadan, köylü kadınlarının yanına giderek, Türkçe, “Merhaba” dedi. Konuşmasına devam etti ama kimsenin konuşmasından bir şey anlamadığını anlayınca, sustu. O anda Mehmet devreye girdi ve söylenenleri tercüme etti. Yüzleri gerilen kadınların yanaklarına gülücükler kondu.

Akşam olmuş, herkes evlerine çekilmişti. Karakol iki odalı olduğu için, bir odasında Çavuş ve eşi, bir adasında da askerler kalıyordu. Yedi kişilik askerden, ikisi dışarıda dönüşümlü olarak nöbet tutuyor, diğer beş kişi de odada kalıyordu.

Kamer Ağa biraz rahatlamış gibi görünüyordu ama yine de içinin bir köşesine yapışan sızı onu rahat bırakmadı. Yaptığını destekleyenlerin olduğu gibi, başta Demenanlılar olmak üzere karşı çıkanlar da vardı. Oğlu Fındık da babasının yaptıklarını onaylamıyor ve çıkan dedikodulara karşı rahatsızlığını sürekli dile getiriyor, babasına karşı olan itirazını da yüzüne karşı söylüyordu. Bu durum Fındık Ağa’yı öylesine etkilemişti ki yaşamının son bir bölümünü Demenanlılar’ın içinde geçirmeye kadar götürmüştü.

Kamer Ağa, “Ben ne yaptımsa Dersim için yaptım. Oğlum Mehmet sayesinde hükümetin planlarından haberdar oldum. Aşiretleri birbirlerine karşı kıskırtıyorlar, milis örgütlüyor, kelleimizi istiyorlar. Aşiretlerin çoğu hükümetten yana tavır almış. Bir kısmı tarafsız kalmış. ‘Direnelim’ dedim, direnmeden yana olan Demenanlılar bile öne çıkmak istemediler. Oğlum Fındık’ı heyetle birlikte Ankara’ya gönderdim, Dersim sorununu çözmek için. Hükümet de bizi oyaladı ve gizli planlarını harekete geçirdi” diyerek derin düşüncelere daldı.

Hükümet, 1926 yılında, Dersim Ağalarının Ankara’ya gidişini
Vali

Cemal Bardakçı ile Baytar Nuri üzerinden örgütledi. Ağalar Ankara’da Atatürk ile görüşecek, taleplerini sunacak ve hükümetin Dersim ile ilgili ne düşündüğünü öğreneceklerdi.

Ancak Ankara'ya giden heyet Atatürk'ün yoğun işlerinden dolayı görüşmeden geri döndü. Sadece bazı hükümet yetkilileri ve İnönü ile görüşebildiler.

1936 yılında Dersim Valisi ve komutanı olarak atanan Abdullah Alpdoğan, ilk iş olarak Dersim Ağaları ile görüşerek işe başladı. Abdullah Paşa, Dersim aşiretlerinden, silahların teslim edilmesini ve arananların kolluk kuvvetlerine teslim olmalarını istedi.

Dersim Aşiret Önderleriyle görüşmelerinde, "Mademki benim isteğimi kabul edip geldiniz, hükümete olan güveninizi beyan ettiniz, o zaman bunu ispatlayın. Silahlarınızı ve arananları teslim edin. O zaman ben de sizin samimiyetinize güven duyarım." dedi Abdullah Alpdoğan.

Kamer Ağa, hükümetin teklifini kabul ederek, silahlarını teslim etti. Bu işi oğlu Mehmet organize ederek, silahların üzerine teslim eden şahısların isimlerini yazdı. Silahlar götürülüp hükümet yetkililerine teslim edildi.

Ağdad Karakolu'nda bulunan az sayıdaki jandarmalarla köylülerin arası iyiydi. Hiçbir sorunları yok gibi gözüküyordu. Ta ki civar köylerin, "askerler kadınlara sarkıntılık yapıyor" lafı yayılıp dolaşana kadar. Bir dönemdir Demenanlılar'ın bölgesinde kalan Fındık, ortalıkta dolaşan bu lafları sık sık duymaya başladı. Artık tahammül gücünün kalmadığını iyice anlayan Fındık Ağa, Babasına giderek, "Ben karakolu burada istemiyorum ayrıca bunu kaldırmanı istiyor herkes" diyerek tepkisini gösterdi.

Kamer Ağa, "Bu, dedi kodudur oğlum, inanma. Benim olduğum yerde, asker bu cüreti gösterebilir mi? Biz onlarla iç içeyiz. Çavuşun karısı her gün içimizden biri gibi dolaşıyor. Biz onun karısına kem gözle bakıyor muyuz ki onlar da bizim eşlerimize, kızlarımıza o gözle baksınlar" diye çıkıştı Fındık'a.

1936 yılında, aranan dört bine yakın "suçlu"dan iki bine yakını silahlarıyla birlikte hükümet yetkililerine gidip teslim oldular. Ayrıca Abdullah Alpdoğan'ın "Yaptığımız istihbarat bilgilerine göre, sizde dokuz bin yetmiş adet silahın olduğunu

tespit ettik. Bu silahların hepsini teslim etmenizi istiyorum” diyerek çağrı yapmıştı.

Dersim Aşiret Ağaları’na çağrıda bulunduktan kısa bir müddet sonra, yaklaşık sekiz bin silah götürülüp teslim edildi. Sonradan, şair Weliyê Wuşênê İmami, “Biz silahlarımızı götürüp ilçelerde teslim ettikten sonra, bütün ziyaretler bizden küstü” diyecekti.

Hükümet, önceden raporları hazırlanmış, çerçevesi çizilmiş bir planı adım adım hayata geçirmenin gayreti içindeyken, Dersim halkı ise her şeyden habersiz çekimi hazır olan filmlerinin sonucunu merak ediyorlardı.

Aşiretlerin önemli bir kesimi, hükümetin vermiş olduğu talimata uymuş, sessiz bir bekleyiş içine girmişlerdi.

Diğer yandan, hükümetin talimatlarını harfiyen uygulayan kaymakamlar, provokasyon hazırlıklarını titizlikle hayata geçiriyorlardı. Örgütledikleri milisleri aracılığıyla, karışıklık çıkartarak, olası bir tedip hareketinin meşru zeminini oluşturmaya hazırlanıyorlardı.

Yıl 1937’yi gösterdiğinde, planları boy göstermeye başladı. 1937 yılının 21 Mart gecesinde, Mazgirt Kaymakamının planladığı ve yerel milisin de rol aldığı bir provokasyon hareketiyle, Pah Nahiyesi ile Gahmut Karakolu arasında irtibat görevi gören ve Harçık Suyu üzerinde yapılan Gahmut Köprüsü’nü yakıp etkisiz hale getirdiler. Peşinden, Pah-Gahmut telefon hattını tahrip ettiler.

Yine aynı gece ve aynı provokasyon zincirinde, Sin Karakolu’na taciz ateşinde bulunuldu.

1937 Nisan sonunda, Pah Karakolu saldırıya uğradı. Bütün bunlar, isyan gerekçesi olarak kabul edildi ve hükümet bilgilendirildi.

Gahmut’ta bulunan karakol, boşaltıldı ve köylülerin yardımıyla askerler Pah bölgesine geçmek zorunda kaldı.

Hükümete göre “isyan” başlamıştı. Buna karşı taarruza geçmenin zamanıydı artık. Abdullah Alpdoğan, yerli milislerden on beş kişinin “kellesi”ni istedi. “Bunların kellesini

bana teslim ederseniz, Dersim sorununu kan dökmeden çözerim” diye yüksek sesle konuşmaya başladı.

Köprü'nün yakılmasını bahane eden hükümet, Demenan, Haydaran ve Yusufan Bölgesi'ni, Elazığ'dan havalanan uçak filosuyla bombalamaya başladı. Bölgeye yeni askeri kuvvetler takviye edildi.

Sin Karakol baskınına bahane eden hükümet, Sey Rıza'nın evini 24 Nisan 1937 günü bombalayarak, oğlu Resik Hüseyin'in yaralanmasına sebebiyet verdi. Sey Rıza köyünü terk ederek Pulur'a doğru hareket etti.

Hükümet'e göre, “Aşiretler birleşmiş, karakollar basılmış, böylece de Dersim İsyanı” başlamıştı.

Gahmut Köprüsü'nün yakılmasından sonra, Demenan ileri gelenleri karakola giderek, kendilerinin bu işten haberlerinin olmadığını iddia edip, bunu yapanların birkaç kişi olduklarını, bu olayı yapanların isimlerini bildirip, kendilerine teslim edeceklerini söylediler.

Sin Karakolu baskınından sonra, Sey Rıza da oğlunu Hozat ve Elazığ'da hükümet yetkililerine göndererek, kendisinin bu işlerle alakası olmadığını ve bir alakası anlaşılırsa, en ağır cezaya razı olduğunu bildirmişti.

4. Umum Müfettişi Abdullah Alpdoğan, bu olaylarla ilgili yapmış olduğu tahkikat sonucunu, 8 Nisan 937 tarihli ve 491-927 sayılı bir telgrafla, Dahiliye Vekaletine, Genel Kurmay Başkanlığı'na, Üçüncü Ordu Müfettişliği'ne ve Ankara'da Ordu Müfettişi Orgeneral Orbay'a ve Jandarma Genel Komutanlığı'na göndererek şöyle yazacaktı:

“1- Pah ile Kahmut Nahiyeleri arasındaki köprüyü yıkanlarla, Sin Nahiyesi'ne tüfek sıkanlar hakkında haber alma yoluyla ve Demenan ile Abbaslardan bu suç ile ilgili olmadıklarını ispat etmek için Nahiye, Kaza ve Vilayete dehalet ve müracaat eden şahıslardan alınan malumata göre, suçluların Mazgirt Kazasına bağlı Kahmut Nahiyesinin Uzun Tarla, Yukarı ve Aşağı Hözmerik ve Aşağı Bor Köylerinden ve Hozat Kazası'na bağlı Sin Nahiyesi'nin Ballı Mezrası ve Halvori köylerinden birkaç kişi olduğu öğrenilmiştir....”

Görüldüğü gibi, herhangi bir isyan hareketi ortada yokken, bir “isyan” varmış gibi gösterilmektedir. Halbuki olayların birkaç kişi tarafından yapıldığı ve bunun da kimler tarafından yapılmış olduğu belli iken, kapsamlı bir hareket için nedenler yaratılmaktaydı.

Abdullah Alpdoğan’ın raporlarında, “Haydaranlı Tacim oğlu Hıdır, Nazımiye’ye giderek sadakatini yenilemiş, Demenanlılar’dan Hozmerekli Hasan, Mazgirt’e gelerek, olaylarla ilgisinin olmadığını söylemiş ve yerleştirilmesini istemiştir.

Yine Wuşênê Seydi, Sey Rıza’nın elçisi olarak Mazgirt’e gelmiş, hükümet yetkililerine, “Olaylardan duyduğu üzüntüsünü” ifade etmiştir. Ayrıca, Alpdoğan telgrafta, “Huse Seydi bana gönderdiği bir mektupta, asilerin hareketlerini telin ve bu hareketten dolayı müteessir olduğunu bildirmiştir” diye yazacaktı.

Bütün bu gelişmelere rağmen, 4 Mayıs 1937’de, Dersim’e yönelik kapsamlı bir askeri müdahaleyi öngören bir karar TBMM’de onaylandı.

Dersim Aşiretlerinden bazıları 10 Mayıs 1937 günü Halvori mıntıkasında, Munzur Suyu kıyısında bir araya gelerek durum değerlendirmesi yaptılar. Sey Rıza ve Wuşênê Seydi, yeterli sayıda aşiret ağalarını bir araya getirmede başarılı olamadılar. Demenanlılar ve Haydaranlılar dışında buluşmaya gelen olmamıştı. Yusufanlı Kamer Ağa, aşiret ağalarına kırgın olduğu için, uzaktan izlemiş, müdahil olmamıştı.

Hükümetin planları adım adım harekete geçiriliyordu. Abdullah Alpdoğan’ın kellesini istediği kişiler ya tek tek öldürülüyor ya da toplu olarak imha ediliyorlardı. Oğlu Mehmet’in dediği, “Tarlaların içindeki iri taşları temizleyin” gibi hükümetin planı adım adım uygulanıyordu. Sıranın kendisine geldiğini düşünen Kamer Ağa’nın da giderek teslim olma fikri ağırlık kazanıyordu.

Günlerce derin derin düşündü Kamer Ağa. Teslim olmakla olmamak arasında gidip geldi. Ancak, teslim olma fikri giderek ağırlık kazandı.

Durumu oğlu Mehmet'e açıp fikrini sormuş, Mehmet de "Sen bilirsin, doğru bildiğini yap" demiş ve "teslim olmanın aşiretleri için hayırlı olabileceğini" belirtmişti. Güvendiği yakın akrabalarından birkaçının daha fikrini aldıktan sonra, teslim olmaya karar verdi Kamer Ağa.

Kamer Ağa, atına bindiği gibi Mamekiye'de dönem dönem görüştükleri ve son olarak da silahları teslim ettikleri komutanın yanına giderek, "teslim olacağını" bildirdi. Aslında buna "teslim olmak" denilmezdi ama hükümet bunu böyle emretmiş diyeydi Kamer Ağa'nın meramı. Çünkü hükümet, bütün suçu aşiret ağalarına yıkmış, onlar teslim olurlarsa Dersim sorununun da çözüleceğini propaganda etmişti. Buna rağmen, Kamer Ağa kendisinin bir suç işlemediğinin bilincindeydi. Aşireti ve Dersim daha çok zarar görmesin diyeydi bütün bu çabaları. Osmanlı-Rus savaşında kendisine verilen madalya da kendisinin yaşamı için bir güvence olarak da görmüyor değildi.

Oğlu Mehmet, tercümanlık görevini yaptıktan sonra, Kamer Ağa, "Sen köye dön ve aşirete sahip çık. Kardeşin Fındık da burada olsaydı iyi olurdu. Ben yokum, o başını belaya sokacak biliyorum. Kardeşine mukayyet ol, gözünü ondan ayırma. Göreceksin, bana bir şey olmayacak. Karakolu köye getirdim, askere kurşun atmadım, Osmanlı-Rus harbinde milis komutanlığı yaptım. Madalyam da var. Bak, göğsümde hala duruyor. Buna rağmen, beni asacaklarsa assınlar, cezaevinde tutacaklarsa da tutsunlar" dedi.

Mehmet, biraz daha gerçekçi düşünüyor ve olabilecekleri tahmin edebiliyordu. Babasının yüzüne hüznle bakarak, "Bak baba" dedi. "Moralini bozmak istemem ama hükümete fazla güvenme derim. Ben de teslim olmanı istedim ama onların ne yapacakları belli olmaz. Senin vakti zamanda, onların emrine uymayarak teslim etmediğin o Ermeniler var ya, işte onlar senin başına bela olabilir, senin başını yakabilir."

"O olayın üzerinden onlarca sene, üzerinden onca su geçti oğlum, onu kim hatırlar ki" dedi Kamer Ağa.

“Sen öyle san baba” dedi. “Bu devlet öyle bir devlet ki, yaptığın iyilikleri unuttur ama yaptığın en ufak bir yanlış asla unutmaz. Onlar tarih tarih not tutmuşlardır. Senin tutulan dosyan, gün gelir senin karşında açılır, bunu bilesin” dedi Mehmet.

“Ben döneceğim oğlum. Sen üzülme, çocuklar sana emanet, haydi eyvallah, Hızır yardımcımız olsun” diyen Kamer Ağa, Mehmet’i son kez öperek ayrıldılar birbirinden.

Abdullah Alpdoğan, Kamer Ağa’nın durumundan anında haberdar edildi. Alpdoğan da hükümeti haberdar etti. Karşı cephede her şey yolunda gidiyor ve hükümetin planı adım adım hayata geçiyordu.

Teslim olan Kamer Ağa, Elazığ’a götürülerek önce bir otele yerleştirildi. Bunu hayra yordu Kamer Ağa. Demek ki göğsümdeki madalya işe yaramıştı diye düşündü. İçine öylesine bir umut doldu ki bu madalya onu ölümden kurtaracak ve sağ salim köyüne yeniden geri dönecekti.

Wuşênê Seydi ile otelde karşılaştı Kamer Ağa. Bu duruma çok sevindi. Uzunca sohbet etme fırsatını yakalamış oldular bu vesileyle. Wuşênê Seydi umutsuzdu, “Seni bilmem ama benim sonum pek de iyi görünmüyor Kamer” dedi. “En yakın akrabalarım üzerime ifadeler vermişler. Sözde benim ve Sey Rıza’nın yakında isyan çıkaracağımızı söylemişler. Tabi bunlar hep uydurma şeylerdir, iftiradır. Ama gel ki bunu hükümete anlataşın. Onlar kararını vermişler bir kere. Seni beni mi dinlerler Kamer!” dedi. “Zıkkım Türkçe de bilmiyorum ki derdimi bir güzel dile getireyim. Tercümanlar söylediklerimizi doğru çevirecekler mi, onların söylediklerini bize doğru olarak aktaracaklar mı, bilemiyorum. Ama doğrusunu söyleyecek olursam, hiç kimseye güvenim kalmamış. Senin yine madalyan var, belki onun sayesinde kurtulursun.”

“Fazla umutsuz olma Pirim” dedi Kamer Ağa. “Sen ne yapmışsın ki? Mazgirt’e gidip görüşme yapan sen, Türüşmek’te teslim olan sen, adamlarının başında durup köprü’nün yapımı için ağaç toplayan sen. Korkma, rahat ol!” diye nasihat verdi pirine.

Bir müddet sonra Wuşênê Seydi'yi otelden alıp cezaevine götürdüler. Kamer Ağa yeniden yalnız kalmıştı. Ama yakın akrabalarından geleni gideni de az değildi. Her gelen, köyde ne vardıysa, yağ, çökelek birlikte getiriyor, böylece Kamer Ağa köyünden kopmamış oluyordu.

Bir gün, Elazığ'da bir şeyler satmak için gelen Wuso Zeng, Kamer Ağa'yı otelde ziyaret ederek yağ, çökelek bıraktı. Kamer Ağa, Wuso Zeng'ı gördüğüne çok sevindi. "Köyde ne var ne yok Hüseyin?" dedi Kamer Ağa. "Kim sağ, kim öldü, bana gelişmeleri anlat."

"Ortalık pek iyi gözüküyor Ağam" dedi Hüseyin. "Hükümet giderek tavrını sertleştiriyor. Geride kalanların mutlaka gelip teslim olmalarını ısrarla istiyor. Bizim köye baskın düzenledi asker. Ben buraya gelmeden bir iki gün önce akrabalarımızı rehin almışlar. Demişler ki 'ya Fındık Ağa'yı teslim edersiniz ya da hepinizi, kendi ellerinizle kazacağınız bir kuyuya koyar, sizi sağ sağ toprağa gömeriz.' Bunun üzerine, bizim akrabalar da olası bir felaketin önüne geçmek için Fındık'a haber salmışlar, illa 'gel teslim ol' diyorlar."

Hüseyin'in bu haberi üzerine, çılgına dönmüş gibi ayağa fırladı Kamer Ağa. Etrafına bakındı, sesi duyulmasın diye öfkesine hakim oldu ve düşük bir ses tonuyla, "Bak Hüseyin" dedi Kamer Ağa. "Bugünden tezi yok, hemen yola çık doğru Ağdad'a git, Fındık'ı gör ve de ki baban diyor ne yap et, ortalıkta görünme. Demenanlıların içine mi gidiyorsun, dağda tek mi kalıyorsun, ne yapıyorsan yap, aman aman gidip de teslim olma. Burada aldığım duyuma göre, gözaltına alınan herkesi bir biçimde imha edecekler. Fındık'a de ki, ailemize ve aşiretimize sahip çıksın. Yoksa gelir teslim olursa, bilsin ki bizden tek birini bile sağ koymazlar. Biraz kendisini korusun, bakalım Elazığ'daki durum ne olacak."

Hüseyin helallik isteyerek otelden ayrıldı. Otelin etrafındaki askerlere ve sivillere gözü takıldı. "Kamer Ağa otelde ama otel değil sanki cezaevi" dedi kendi kendine.

Hüseyin çarşıya yöneldi. Mallarını sattığı esnafların dükkânlarının önünde, bir yukarı bir aşağı gidip geldi. Bir an

ne yapacağına nasıl hareket edeceğine karar veremedi. Nasıl gideceğini, Fındık'a nasıl yetişip babasının söylediklerini anlatacağını düşündüğü bir anda, karşısında Tülük Nahiye Müdürü çıktı. Müdüre hiçbir şey çaktırmadan selamlaştılar.

Müdür'ün yanındaki askeri tanıdı Hüseyin. Kendisi Paluluydu ve Zaza'ydı. Burada karşılaştıkları için sevindiler karşılıklı. Palulu asker, Müdür ile Hüseyin arasında da tercümanlık yaptı.

“Senin adın Hüseyin değil miydi?” dedi Müdür.

Hüseyin, “Evet” dedi. “Adım Hüseyin”.

“Senin ne işin var burada Hüseyin?” dedi Müdür.

Hemen toparladı kendisini. ‘Kamer Ağa'yı ziyarete gittim’ dese, başına olmadık belalar alabilirdi. “Biraz yağ, çökelek getirip sattım. Evin ihtiyaçlarını alıp, geri döneceğim” demekle yetindi Hüseyin.

Müdür üstelemedi fazla. “İyi ki gelmişsin, iyi ki karşılaştık seninle. Benim de Elazığ'da biraz işim vardı geldim ama işin rengi değişti. Benim bir işim çıktı, buradan Diyarbekir'e gitmem gerekiyor. Atımı da birlikte getirmiştım bakımını yapmak için. Askerler de benim dönüşümü bekleyip Elazığ'da kalacaklarından dolayı, atımı sana emanet edeceğim. Onu götürüp bizim karakola teslim edersin. Ben Diyarbekir'den dönene kadar at burada perişan olur.” dedi.

Hüseyin'in istediği bir göz, Allah verdi iki göz misali, bu gelişmeye çok sevindi. Müdürün atına bindiği gibi, dörtnala sürdü Mamekiye'ye doğru.

Mamekiye'ye gelen Hüseyin, Tülük Karakolu'na giderek atı karakola teslim etti. Atı teslim ettikten sonra, Ağdad'a yöneldi. Çünkü bir an evvel Fındık'ı görüp, babasının söylediğini kendisine anlatması gerekiyordu.

Hüseyin, Fındık Ağa'nın ya mağarada ya da Demenanlıların içinde olabileceğini düşündü. Köyde olma ihtimaline pek sıcak bakmadı. “Önce Ağdad'ın çevresine bakar, mağarasını bilenlerle konuşur, buralarda bulamazsam daha sonra Demenan Bölgesi'ne giderim” dedi Hüseyin.

Akşama doğru ancak Ağdad'a gelebildi. Konağın kapısında Fındık'ın eşi Menes ile karşılaştı, ağlıyordu. Fındık'ın eşinin ağladığını gören Hüseyin önce şaşırdı, buna bir anlam veremedi. Peşinden toparlanarak, "Merhaba bacım" dedi. "Neyin var niye ağlıyorsun? Birilerinin başına bir şey mi geldi yoksa?"

Yanında eteğine sıkıca sarılan küçük kızları Elif de vardı. Elif de aniden ağlamaya başladı. Az ilerisinde oturan kızları Kıvare ve Simele de annesini izleyerek sessizce ağlıyorlardı. Elif'i kucağına alıp tam içeri girecekken, Hüseyin yeniden sordu, "Bacım neden ağladığını hala söylemeyecek misin?"

Ağzını tülbendiyle kapatan Menes, cevap vermedi. Sessizce ağlamaya devam eden Menes, sadece "Fındık" dedi ama sonunu getiremedi. Giderek biraz daha sesli ağlamaya başladı.

"Fındık'a ne oldu" diyerek bağırdı Hüseyin. "Yakaladılar mı, yoksa vuruldu mu? Cevap versene?"

Elif daha küçücüktü, olup bitenleri anlayabilecek yaşta değildi. Sadece annesi üzülp ağladığı için o da annesiyle birlikte ağlıyordu. Diğer kızları büyüktü ama onların da ağzını bıçak açmıyordu.

"Fındık sabah erkenden gidip teslim oldu" diyebilirdi sadece. Neden, nasıl, kiminle gittiğini söyleyemeden içeri girdi. Diğer kızları da yerinden kalkıp, annelerinin peşinden konağa girdiler. Kapı sert bir biçimde kapandı. İçerde hala ağlama sesi geliyordu.

Hüseyin bu duruma bir anlam veremedi. "Hükümet her yerde Fındık'ı arıyor, o kendi ayağıyla tıptış tıptış gidip teslim oluyor. Nasıl olduğunu anlayamadım, nasıl olur gider teslim olur? Hangi akla hizmet ediyor, kime güveniyor?" dedi kapının önünde, kendi kendine.

Hüseyin, Tülük Karakolu'na gidip Müdür'ün atını teslim ettiğinde akşam olmak üzereydi. Anormal bir durumla da karşılaşmamıştı. Ağdad'a geldiğinde de Fındık'ın konağa gelmiş olabileceğini hiç tahmin etmemişti. Onun için çok şaşırdı bu olup bitenlere. Hem Fındık'ın bu durumuna şaşırdı

hem de ortada önemli bir oyunun oynanmış olabileceğini düşünerek, şüphelenmeye başladı.

Hayallere daldı Hüseyin. Bir an Fındık ile karşılaştığını hayal etti. “Merhaba Fındık dediğinde, Merhaba Hüseyin” diye cevap verdi Fındık. “Ne yapıyorsun burada? Hazırlanmış nereye gidiyorsun” dedi Hüseyin.

“Ne yapmamı bekliyordun ki? Babam teslim oldu, yetmedi. Bu kez de benim teslim olmamı istiyor. ‘Karakolu bu köye getirme’ dedim, getirdi. ‘Gidip teslim olma’ dedim, gidip teslim oldu. Dinledi mi ki beni. Şimdi de sıra bana geldi. Bana mektup göndermiş, ‘teslim ol’ demiş. Ne diyeyim, teslim olmaktan başka çarem kalmadı. Burada bulunmamım nedenini anladın mı şimdi?”

Hüseyin, şaşkınlığını gizlemeden itiraz etti bu duruma. Kapandı ayaklarına Fındık Ağa’nın. “Yapma etme ne olur. Bak yanlış yapıyorsun. Ben yeni Elazığ’dan geldim. Baban, ‘Git Fındık’a söyle aman aman teslim olmasın. Teslim olursa, bu sonumuz olur’ dedi. Aslında ben daha geç gelecektim ama Müdür’ün atı sayesinde böyle erken geldim” dedi.

Daldığı hayallerinden uyandı birden. “Bunlar hayal, hayaller gerçek olamaz” dedi Hüseyin.

Meğer ki Tülük Karakolu, Yüzbaşı Dursun Koçoğlu’nun talimatıyla, Kamer Ağa’nın amcası Süleyman ile birlikte yedi sekiz kişiyi daha esir almış, götürüp ıssız bir yerde kendi elleriyle büyükçe bir kuyu kazdırmışlar. Demişler ki, “Ya gidip Fındık’ı ikna eder getirir teslim edersiniz ya da hepinizi kendi ellerinizle kazdığınız bu kuyuya doldurur, üzerinizi toprakla kapatır, altta geberirsiniz.” Bunlar da ölüm korkusuyla, Fındık’ı teslim edeceklerine dair söz vermişler.

Doğrudan Fındık’ın abisi Mehmet’in yanına giderek durumu olduğu gibi anlatmışlar. “Bu iş sana düştü Mehmet. Gel baban adına bir mektup yaz, de ki Fındık, aman aman tez elden git teslim ol. Biz bu mektubu Fındık’a verelim, teslim olmasını sağlayalım. Yoksa kökümüzü getirirler” demişler.

Mehmet, akrabalarını kırmayarak, babası adına Fındık’a bir mektup yazar ve Fındık’a ulaştırırlar. Fındık mektubu alır

almaz, hemen abisi Mehmet'e koşar. Fındık Türkçe konuşmasını biliyor ama okuma yazması pek yoktu. Mektubun içeriğini öğrendikten sonra, kısa bir düşünür ve teslim olmaya karar verir.

Hüseyin, kendi kendine, "Biraz daha erken köye gelmiş olsaydım, belki de Fındık Ağa'yı teslim olmaması için ikna edebilirdim. Ama olmadı, yetişemedim" diye konuşur.

Aslında, Kamer Ağa teslim olmaya gittiğinde, Fındık'ı da birlikte götürmek için çok düşünmüştü. Ama sonunda yalnız başına gitmeye karar vermişti.

Babası adına kendisine yollanan mektuba itibar ederek gidip teslim oldu. Teslim olduktan kısa bir süre sonra, Elazığ'a götürülüp cezaevine konuldu. Fındık Elâzığ cezaevine götürüldüğünde, babası Kamer Ağa'da cezaevindeydi ancak ayrı koğuşlarda tutuldular.

Fındık Ağa'nın cezaevine getirildiğini duyan Kamer Ağa, çok şaşırır, dünyası başına yıkılır adeta. Hüseyin'e beddualar eder. "Benim söylediklerimi Fındık'a ulaştırmadı her halde" diye düşünür. Çünkü Hüseyin'in

Fındık'ı görmediğinden haberi yoktu. Kendi adına yazılan mektup yüzün den gelip teslim olduğundan da bilmiyordu.

Haber çok hızlı yayıldı Dersim'e. 'Kamer Ağa, kendisine sebep olduğu gibi, oğlu Fındık'a sebep olup götürüp teslim etti' diye düşünmeye başladı herkes. Bu haberi duyan, Kamer Ağa'ya beddualar yağdırmaya başladı. Hüseyin gerçekleri sonradan açıklayana kadar, herkes bu işin sorumlusu olarak Kamer Ağa'yı görüyordu.

Fındık Ağa'yı Kamer Ağa'dan ayrı tutup, görüşmelerini engellediler. Ancak göstermelik duruşmalarda uzaktan uzağa görebiliyorlardı birbirlerini. Kamer Ağa, kolunun kanadının kırıldığını hissetti. Göğsündeki madalyanın bir işe yaramadığı bir daha anladı.

Henüz otel odasındaiken, Madalyasını göğsünden çıkarıp, odasındaki kırık dökük masasının üzerine koydu. "Allah belanı versin" dedi. "Sen de bir işe yaramadın. Beni kurtaramadığın gibi, kimseye de bir faydan olmadı."

Biraz sakinleştikten sonra, göğsünden kızarak çıkarıp masanın üzerine koyduğu madalyasına yeniden baktı. "Sana güvenmekle hata etmişim demek ki. Oğlum Mehmet dedi de inanmadım. Bu madalyana fazla güvenme baba demişti" diye sitem etti. Yine de ne olur ne olmaz diyerek, son umut olarak madalyasını masanın üzerinden alarak yeniden göğsüne taktı.

Kamer Ağa'nın misafirliği bitmiş, otelden ayrılma zamanı gelmişti. Üst katında kalan Wuşênê Seydi'nin durumundan da haberi yoktu. Görevli jandarmalar Kamer Ağa'yı otelden alarak cezaevi idaresine teslim ettiler.

Kamer Ağa cezaevindeydi ama akıllı fikri yine de köyündeydi. Köyü, aşireti, yaşanmışlıkları hiç aklından çıkmadı. Hele konağı gözünde tütüyordu. Yazdığı mektubuna gelen cevapta, durumun hiç de iyi olmadığını ve giderek de kötüye doğru gittiğini öğrendiğinde, kendisini suçladı. Son dönemlerde bu kahrolası madalyaya çok güvendiği için pişman oldu. Ama "Son pişmanlık fayda vermez" dedi kendi kendine.

“Başa gelen çekilir” dedi Kamer Ağa. “Nice padişahlar bu cihana gelip gittiler. Dünya Sultan Süleyman’a bile kalmadı, bana mı kalacak?”

Sabiha Gökçen’in cezaevine gelip, Sey Rıza ve Haydaranlı Kamer Ağa ile bir görüşme yaptığını duyduğunda, buna hem bir anlam veremedi hem de kendisini ziyaret etmediği için de hayıflandı.

Kamer Ağa, cezaevine getirildikten sonra ilk kez 1. Celse’de, Doğu Dersim Grubu’nun duruşmasında gördü Fındık’ı. “Kurban olayım boyuna posuna” dedi içinden. “Ben bilseydim ki bu hallere düşeceğiz, silahlarımızı teslim eder miydim? O uğursuz karakolu içimize getirir miydim? Kendi ellerimle gelip de teslim olur muydum? Ah ah” diyerek derin bir iç çekti.

Fındık’ın olası sonunu görür gibiydi Kamer Ağa. Yüzbaşı İsmail Hakkı’nın öldürülmesini Fındık’a mal ettiklerinden dolayı, alabileceği muhtemel cezayı tahmin edebiliyordu. “İsmail Hakkı’yı kendileri öldürtüp Fındık’ın üzerine yığdılar. Demek ki o olay, bugünün planlanması için yapıldı” diye geçirdi içinden.

Fındık’ın başka da bir suçu yoktu. Heyetle Ankara’ya kadar bile gitmişti hükümet ile görüşmek için. Suçu olsaydı, o zaman tutuklanırdı.

9 Kasım 1937 tarihinde son kez ifadelerini alan Savcı Hatemi, dava ile ilgili mütalaayı okudu. Mütalaada, toplam 17 kişi için idam, diğerlerine de suçun mahiyetine göre çeşitli cezalara çarptırılmaları talep edildi, dokuz kişinin de beraatı istendi.

Gelişmeler gün be gün Ankara’ya bildirilerek, Hükümet haberdar edildi. Hükümet, Ankara’dan, Emniyet Genel Müdür Yardımcısı İhsan Sabri Çağlayangil’i idamları gerçekleştirmek üzere görevli olarak Elazığ’a gönderilmesi için Emniyet Genel Müdürüne talimat verdi.

Malatya Emniyet Müdürlüğü’nden, Emniyet Genel Müdür Yardımcılığı’na atanan İhsan Sabri Çağlayangil’i yanına çağırarak Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer, “Atatürk Doğu gezisine çıkacak ve Sıngeç Köprüsü’nün açılışını yapacak. Bu plan doğrultusunda, Atatürk 15 Kasım Pazartesi

günü Elazığ'da olacak. Atatürk oraya varmadan, Dersim Ağalarının mahkeme işinin bitirilmesi gerekiyor. Bu görevi sana veriyorum, hemen trenle Elazığ'a git ve ne yap et, Atatürk Elazığ'a gelmeden bu işi hallet" dedi.

Hazırlıklarını tamamlayan Çağlayagil, trene binerek cumartesi günü Elazığ'a ulaştı. Çağlayangil, Savcı Hatemi'nin talebinin bir an önce uygulanması için çalışmalara başladı. Mütalaa okunmasına rağmen, mahkeme henüz bir karar almış değildi. Atatürk Elazığ'a gelmeden mahkemenin bitirilmesi ve idamların gerçekleşmesi gerekiyordu. Bunun için savcı ve hakimlerle görüşmeler yaptı.

Ankara, mahkemenin uzamasından dolayı kaygılarını bildirdi yeniden. Cumartesi ve pazar günleri resmî tatil olduğu için mahkemeler doğal olarak çalışmıyordu.

Hiçbir hakim ve savcı, cumartesi, pazar günü mahkemenin toplanmasını kabul etmedi. Sonunda, okuldan arkadaşı olan savcı yardımcısını ikna ederek, mahkemenin pazartesi gününün resmen başladığı, saat yirmi dörtten sonra yapılmasına karar verdiler. Ama bir sorun vardı o da o saatte elektrik kesintisinin olmasıydı. Çağlayangil, o sorunu da çözdü. Mahkeme, o saatte otomobil farlarının ışığı altında yapılacaktı.

İdam cezalarını onaylama yetkisi Abdullah Alpdoğan'da olmasına rağmen Alpdoğan, Çağlayangil'i idamların infaz edilmesi için boş kâğıda imza atarak yetkilendirdi.

Göstermelik mahkemenin göstermelik duruşması, 15 Kasın 1937 Pazartesi Günü, saat: 24.00'dan sonra başlatıldı. Araçların ışığı altında önceden planlanmış ve onaylanmış karar açıklandı. İdamı istenen on yedi kişiden yedisine idam cezası verildi. On kişinin yaşı büyük olduğu için cezaları müebbede çevrildi. Bazıları da çeşitli cezalara çarptırılarak, tutukluluk halleri devam etti. Dokuz kişi ise beraat etti.

Kamer Ağa'nın da idamı istendi ancak yaşı büyük olduğu için idam cezası müebbet hapis cezasına dönüştürüldü.

Sey Rıza'nın yaşı büyük olmasına rağmen, yalancı bir kişinin şahitliğinde yaşı küçültüldü ki yasaya rağmen idam edilebilsin. Yani her şey önceden planlanmış bir şekilde kendi rayında devam ediyordu.

Kamer Ağa'nın gözü Seyd Hüseyin'i gördü araç ışıklarının aydınlığında. İnanamadı idam cezasına çarptırıldığına. "Hadi" dedi. "Bizim Fındık'ın belli, İsmail Hakkı'nın bedelini ödüyor. Peki, pirimin suçu neydi ki idam cezasına çarptırıldı?"

Bu iş sabah olmadan bitmeliydi. İdam cezasına çarptırılanların tek tek infaz edilmesi gerekiyordu. Sey Rıza "Beni oğlumdan önce asın" dedi, dinlemediler. Oğlu Resik Hüseyin'i gözlerinin önünde astılar. Vicdansız ve merhametsizdiler çünkü.

Sey Rıza'yı aldılar idam etmek için. Önce dini görevli isteyip istemediği, namaz kılıp kılmayacağı soruldu. "İstemiyorum" diye cevap verdi. Sehpanın önüne gittiğinde, cellat görevliyi reddederek, sandalyeye kendisi çıktı, ipi boynuna kendisi geçirdi ve yüksek bir ses tonuyla, "Evladê Kêvelayme, bê gunayme, bê xatayme. Ayvo, zulmo" diyerek tekmeledi sandalyeyi ve boyun eğmeden tarihe bir not düştü.

Utandı cellat çocuk, utandı yağlı urgan, utandı kendisini asmaya gelen Çağlayangil. Dimdik, boyun eğmeden Hakka yürüdü Sey Rıza.

İdam sırası Fındık'a geldiğinde, Fındık'ı taşıyamadı yağlı urgan. Koptu peş peşe üç kez. Aslında üç kez kopan ipten sonra, ip onun karşısında eridiği için idam edilmemesi gerekiyordu ama karar verilmişti bir kez. Hakkı, hakkaniyeti takan mı vardı sanki? Böylece, Fındık da Hakka yürüdü.

Seyd Hüseyin de dimdikti cellâtların karşısında. Kendilerini asmaya gelen Çağlayangil'i muhatap almadı bile yüzüne bakmak için. "Bugün Kerbela Günü'dür" dedi içinden darağacına doğru yürürken. Onun da ipi koptu iki kez ama ardından o da Hakka yürüdü.

Demenanlı Cebrail Ağa'nın oğlu Hasan Ağa, Mirzê Süleyman'ın oğlu Ali Ağa ve Ülkiye'nin oğlu Hasan Ağa da ezilip büzülmeden, dimdik Hakka yürüdüler.

Sabahın fecri ortalığı aydınlatmaya çalışırken kara bulutlar buna engel olmak istiyorlardı sanki. Ağlamak istedi kara kara bulutlar, ağlayamadılar. Belki ağladılar da düşmana belli etmek istemediler, kim bilir?

Kamer Ağanın gözleri havadaki kara bulutlara takıldı. “Bulutların üstüne çıksam tıpkı bir kuş, bir peri ya da bir melek gibi. Oradan baksam bu lanetli cezaevine. Sonra, süzülüp insem aşağıya doğru, Fındık’ı arasam süzülürken. Bulup konsam omzuna. O bana baksa, ben ona, ne güzel olur” diye düşünerek derin hayallere daldı.

Kamer Ağa gerçeğe uyandığında o kara bulutların, Dersim’in acısını gösteren bulutlar olduğunu anladı. Kara haberi duyduğunda, gözyaşları sel olup içine aktı. Kalbinin içine daldı, orada dolaşıp durdu saatlerce. Tertemizdi dolaştığı yer, kutsalıydı onun. Ama dıştan çökmüştü adeta. Bakışları bulanıklaşmış, donakalmıştı bulutların karşısında. Dışı, hareketsiz bir ölü gibiydi.

İdam edilenlerin tek tek resimleri çekildi. Fotoğrafçı da önceden ayarlanmış, stüdyosu hazır halde bekletilmişti. İş bittikten sonra, “Çekilenleri hemen çıkar ve filmleri ile birlikte bana getir” diye emir verdi Çağlayangil.

Çağlayangil, Alpdoğan ve diğer görevliler, Hükümet’in emirlerini yerine getirmiş ve üzerlerine almış oldukları vazifelerini bitirmiş bir kahraman gibiydiler sanki. Kısa bir görüşme yaparak, “Halka haber verin, gelip Dersim’in son halini ibretle seyretsiner” diye karar aldılar.

Elâzığ halkı bu olaydan haberdar edildi. “Gelin görün” diye emirler verildi. Akın akın seyre geldi Elazığlılar. Kimi içinden kimisi de açıktan beddualar etti ipte asılı kalan canlara. Etrafta beyaz donlu Dersimliler de vardı. Sessizce izlediler bu vahşeti. Açıktan gözyaşı dökenler, gözyaşını içine akıtanlar, “Hükümete hükümet lazım” deyip sitem edenler...

Çağlayangil, Atatürk ile görüşerek gelişmeler hakkında bilgi verdi. İdam sehpasında çekilen fotoğrafları göstererek, “Emirleriniz üzerine idamları gerçekleştirdik Paşam” dedi.

Atatürk, resimlere baktıktan sonra, “Bunları hemen imha et, filmlerini de fotoğrafcıdan al ve onları da imha et. Geride hiçbir iz bırakma. Bu resimler ileride başımızı ağrıtabilir” diye cevap verdi.

Çağlayangil, bir iki fotoğrafı hatıra olarak aldıktan sonra, diğerlerini geride bir belge kalmasın diye imha etti.

Elâziğ Buğday Meydanı, Dersimlilerin yükünü günlerce omzunda taşıdı. Gündüz güneş, gece de ay yüzünü çıkarmaya cesaret edemedi.

Kamer Ağa’ya haber ulaştığında, Fındık Ağa hala asılı duruyordu Buğ day Meydanında. Karlı kış günlerinde, lapa lapa yağan karın, her tarafı beyaza bürüdüğü bir anda gökten süzülerek çalıların arasına başucuna çakılan bir kekliğe benzetti kendisini. Artık bir daha uçamayacağını anlayınca, iyice çalının dibine sokuldu. Kanatları uçamayacak derecede ıslanmıştı çünkü. Kovalayan için damda bir keklikti artık. Kaçacak bir yeri ve yapacak bir şeyi kalmamıştı, olup biteni kabul etmekten başka.

“İbret-i alem için” sergilenen idamlıkları, hedeflerine ulaştıklarında bir bir indirip araçlara koydular ve bilinmeyen bir yere götürerek üzerlerine gaz döküp yaktılar. Küllerini kazdıkları kuyulara atıp, üzerine beton döktükten sonra, toprakla kapatıp geldiler. Yeri bilinmesin, üzerinde ot yeşerip canlılara nasip olmasın diyedir döktükleri betonun amacı.

Beraat edenler serbest bırakıldı. Cezası müebbet olanlar ve değişik ceza alanlar, değişik cezaevlerine götürülmek üzere yola çıkarıldı.

Kamer Ağa ve Cebrail Ağa birlikte trene bindirilerek Bolu’ya götürüldüler. Aynı kompartımanda oldukları için birbirlerini göremediler. Aynı trende olduklarından bile haberleri yoktu. Kamer Ağa Bolu cezaevinde tutuldu, Cebrail Ağa’nın oradan nereye götürüldüğü, yoksa orada mı kaldığı konusunda bir haber alınamadı.

Kamer Ağa Bolu Cezaevine konulurken, oğlu Mehmet’ten ve gelen giden misafirlerinden öğrendiği tek tük Türkçe kelimelerden başka, konuşmayı beceremiyordu. İlk

zamanlarda oldukça üzgün ve tedirgindi. Kendini ifade edemediği için zorlanıyor, zorlandıkça da kabuğuna çekiliyordu.

Kamer Ağa zeki bir insandı. Karşısındakinin neler düşündüğünü anında çözen ve ona göre de tedbir alabilen biriydi. İçerdeki mahkûm arkadaşlarıyla bağ kurmak için epey uğraştı. Tanıdıkça mahkûmları, kime ne zaman, nasıl davranacağını öğrenmeye başladı. Bu ara Türkçesini de ilerletmiş oldu. Bazı gardiyanlarla, özellikle de doğulu gardiyanlarla özel bağlar kurmayı başardı. Kurduğu bu bağlar, Kamer Ağa'nın hareket alanını genişleterek, onların gözdesi oldu. Yaşlı ve sempatik olduğu için mahkûmların saygısını kazandı.

Kamer Ağa bu durumu iyi değerlendirdi. Gardiyanlardan biriyle anlaşarak borç para aldı. Bu parayla dışarıdan bazı ihtiyaç mallarını getirtip mahkûmlara satmaya başladı. Mahkûmlar da bu ihtiyar delikanlıyı kırmayıp getirilen malzemeleri satın alıyorlardı. Bu alışveriş giderek bir ticarete dönüştü. Bundan hem Kamer Ağa kazanıyor hem de anlaştığı gardiyan kazanıyordu.

Saygınlığının giderek arttığı ve sermayesinin de büyüdüğü bir dönemde, Dersimliler için bir af çıkarılması gündeme geldi. Kamer Ağa ve diğer Dersimli mahkûmların bu gelişmeden henüz haberi olmamıştı.

Hemen harekete geçildi. Henüz af çıkmamışken, içerdeki Dersimli mahkûmlar bir biçimde ortadan kaldırılmalıydı. Affın çıkmasına ramak kala, birer ikişer öldüler ansızın. Kimi “zehir verilerek öldürüldüler” dedi, kimi de “yaşlı oldukları için öldüler” dedi. Kimileri de özellikle Kamer Ağa için “birlikte ticaret yaptığı gardiyan, paralarına el koymak öldürdü” dediler.

Bolu Cezaevi'nde Hakka yürüyen Kamer Ağa, rivayete göre götürülüp Bolu Mezarlığı'nda kimsesizlerin olduğu yere gömüldü. Mezarı nerededir, nasıldır bilen yok. Bir tarih böylece sadece kılamlarda saklı bir şekilde günümüze taşınmış oldu.

Kamer Ağa'nın Hakka yürüdüğünü öğrenen Weliyê Wuşênê İmami çok üzülür. Kamer Ağa'nın akrabası ile evli olan Veli, sık sık Kamer Ağa'nın Konağı'na giderek dertleşir ve kendisine kılamlar söylerdi. Yusufanlılar ile Kudanlıların arası her ne kadar iyi değildiyse de Veli bu iki aşiret arasında köprü vazifesini görüyordu. Hem barışçı bir kişiliğe sahip olduğu için hem Yusufanlıların eniştesi olduğu için hem de şair kimliğinden dolayı araları çok iyiydi.

Bir yandan Fındık Ağa'nın asılmış olması diğer yandan da Kamer Ağa'nın hapishanede Hakka yürümesi Veli'yi son derece etkiledi. Yaşanan bu olay çok zor geldi kendisine. "Kamer Ağa da Fındık Ağa da ölümü hak eden insanlar değildi. Onların bu şekilde Hakka yürümeleri bana zor geldi" diyerek acılı kemanı eşliğinde aşağıdaki ağıtı dile getirdi. Gelin hep birlikte okuyalım...

KAMER AĞA

**Ah soğuktur soğuktur
Ah amanım aman
Kemer Ağam hava soğuk
Kemer Ağa mektup yazmış
Selam yollamış
Aşiretin büyüğüne küçüğüne
Karşıdan cevap yazın bana
Hele aşiretimden
Kim ölmüş kimim kalmış
Kızı Fidan Hanım
Cevap yazıyor kendisine
Baba diyor
Seni götürdükten sonra
Toplandı bulutlar
Dolu vurdu Kırmızı Dağ'a
Sel kopup geldi dağdan
Yerle bir etti
Ağdad'taki¹⁸⁹ Konağını
Baba diyor kızı
Sen gittikten sonra
Kıtlık yılının Kımılı geldi
Bağından bahçenden otlandı
İçimi kemiren dert
Babamın malı mülkü çoktu
Bir top kefen bezi ile
Bir kalıp sabun bile
Nasip olmadı babama
Kemer Ağa diyor
Ciğerim sen ağlama
Devir zalimlerin devri
Nice ileri gelenler çalıştı didindi**

¹⁸⁹ Ağdad: Yusufanlı Kamer Ağa'nın Köyü. Dersim'de iki Ağdad Köyü var. Biri Abasanlı Sey Rıza'nın Köyü, bir diğeri de Yusufanlı Kamer Ağa'nın Köyü'dür.

Nice beyler gitmeye mecbur kaldı
Aşiretin bütününü yere yığıldı
Allah arsız namussuzu
Muradına erdirdi
Lanet olası Ağdad'ın önü
Fındık Ağam¹⁹⁰ sırttır
Fındık diyor
Haq babamdan sorsun
Benim gençliğimin sebebi oldu
Aşiretimi toplamama engel oldu
Bırakmadı Nergis Kayalığında
Ben dört gün silah atayım
Diyor kardeş Allaha ayandır
Vurulduk kırıldık yok edildik
Bakın Allah aşkına
Kırılmamız yok olmamız Fitnecinin eline
veridi QEMER AĞA
- Ağdad'tır (Varyant -2)

Ah be derttir derttir
Kardeşim Ağam derttir
Kamer Ağamın mektubu gelmiş
Bilmem ki kim ölmüş
Bizden kim kalmış diyor
Kızı Yemoş Hatun¹⁹¹
Cevabında yazıyor
Dolu vurmuş dağlara
Sel gelmiş
Ağdad'taki konağını yerle bir etmiş
Kıtlık döneminin kımılı kalkmış Ağdad'taki bahçeni talan etmiş

Vah be Ağdad'tır Ağdad'tır
Ağam benim tarladır

¹⁹⁰ Fındık Ağa: Yusufanlı Kamer Ağa'nın 1937'de Elazığ'da idam edilen oğlu.

¹⁹¹ Yemoş Hatun: Kamer Ağa'nın kızı

Yusuf Ağa'nın evinden kırk kişiyi

Çıkarmışlar dışarı

Hepsi amca ve yeğen

Ah Babam

Sana zor gelmesin

Hepsini öldürüp yok ettiler

Ah Babam

Hızır'ın bahtsız düşmanları

Ah Ağdad'tır Ağdad'tır

Ağam önünde giden oğludur

Fındık diyor Baba

Allah evini yakmasın

Sen bırakmadın ki oğlun

Dört gün tohum atsın

Sen bilemedin mi ki

İçimize getirilen karakol

Sonunda başımızı ağrıatacağını

Bazı gençler birleştiler

Allah bilir ki her biri

Birer aslan parçası

Baba sen hiç düşünmedin mi

Demedin mi

Neden bu yiğitlere

Sebep olurum diye

Vah be Ağdad'tır Ağdad'tır

Benim Ağam gidiyor yokuş

Bugün Fındık Ağamın idam günü

Aşiretler arasında duyuldu

Duman alsın o Kamer Ağa'yı

Haber gitti hapishanede kendisine

Ciğer acısı ne kadar da zormuş

Dünya gözü önünde

Karanlığa büründü

KAMER AĞA

- Ağdad'tır (Varyant -3)

**Ah Bahar'dır Bahar'dır
Fındık'ım soğuk bir gündür
Kamer Ağa diyor
Evden mektup gelmiyor bana
Bilmiyorum ki
Kim ölmüş kim kalmış
Alê Wusê Zengi¹⁹² diyor
Amca sen düşünme
Dağlara dolu vurmuş
Sel gelip konağını yıkmış
Bu sene vatanımızda
Kımlı peydah olmuş
Çiçekli güllü bahçenden otlanmış**

**Evet Tırko Tırko Tırko
Zalimdir zulüm-kârdır
Bugün götürölüp idam edilen
Kardeşimiz Fındık'tır
Götürüp Harput'ta asmışlar
Yiğit ve aslanım Fındıktır
Alê Wusê Zengi
Mektup yolluyor Dersim'e
Büyüklerin size ne faydası oldu diyor**

**Ah yanasıca Ağdad'tır
Kardeşim bataklık ve gêzdir¹⁹³
Yusufanlılar diyor
Kamer Ağa
Biz söyledik sana
Dur senin oğlun Fındık Kil Kayalığında
silah atsın KAMER AĞA**

¹⁹² Alê Wusê Zengi: Zengi Hüseyin'in Oğlu Ali

¹⁹³ Dalları süpürge olarak kullanılan ve sulu bölgede yetişen bir ağaç türü

**- Ağdad (Varyant
-4)**

**Ah derttir derttir
Bu yılın derdidir
Ah insanların ciğerini yemiş
Ah çaydır çaydır
Ah bu Harçik Çayı'dır¹⁹⁴
Gelin Çayın başına gidin
Cesetler ve kesik başlar
Gelip geçiyor
Sarılmışlar birbirlerine
Ah genç gelinler ve damatlar
Ah Kamer Ağam
Mektup yazıp yollamış
Dersim Dağlarına
Selamlarını göndermiş
Ah demiş hey
Bizden kim ölmüş
Ah kimimiz sağ kalmış
İvê Zengi'nin¹⁹⁵ oğlu oturmuş
Kamer Ağa'ya mektup yazıyor
Ah diyor Ağam
Kıtlık zamanının kımılı gelmiş
Ah gül ve çiçek dolu
Bahçeni talan etmiş
Ah Tırko Tırko Tırko
Zorbadır bu zındıktır
Gözlerimin önünde
İdam etmişler
Ah ciğerim bir tanem Fındık' tır
Ah Tırko Tırko Tırko**

¹⁹⁴ Harçik Çayı: Pülümürden gelen ve Harçik adını alarak, Merkezde Munzur Çayı ile birleşen çaydır.

¹⁹⁵ İvê Zengi: Zengi'nin Oğlu İbrahim.

Gâvurdur bu zındıktır
Gözlerimin ferî önünde
İdam etmişler
Ah ciğerim aslanım Fındık' tır
Ah diyor Baba
Ne mutlu onlara ki
Silahının arkasında ölmüşler
Namusunu kafir Tırka
Teslim etmemişler
YUSUFANLI KAMER AĞA
(Varyant -5)

Derttir derttir derttir
Kamer Ağam derttir
Kamer Ağam diyor
İçime bir korku düştü
Oy amanım aman
Kâfir gelmiş içimize kadar
Korkarım kurutsun Soyumuzu
Oy amanım aman
Zalim Koçoğlu
Fındık için evrak hazırlamış
Oy amanım aman
Yanası Elazığ'a götürüp
Orada idam etmişler
Oy amanım aman
Kızı Hatun diyor
Dolu vurmuş Kırmızı Dağa
Sel gelmiş oy aman
Ağdad'daki Konağını
Yıkıp götürmüş temelinden
Oy amanım aman
Kamer Ağa diyor
Korkarım ki
Oy amanım aman

Kafir Mervan'ın dölü
Hanemizde bırakmasın tek canlı
Oy amanım aman
Baba diyor kızı
Bazı gençler ayaklandı
Oy amanım aman
Sen dersin ki gözleri kara
Baba diyor Fındık
Ben söylemiştim sana
Karakolu aramıza getirme diye
Başımızı ağrıtır bu zalim
Sen hiç mi düşünmedin Baba
Bu yiğitlerin sebebi olurum diye
Sen bırakmadın ki
Oğlun kuşansın silahını
Bir cenge tutuşsun
Oy amanım aman
Kızı Hatun mektup yazmış
Ah amanım aman
Baba sen takma kafana
Hiç biç bir şey diyor
Dersim'in büyüklerini topladılar
Götürüp öldürdüler hepsini
Canlı bırakmadılar hanelerinde
Oy amanım aman
KAMER AĞA AİLESİ
(Varyant -6)

Yıkılası Sonbahar gelmiş
Kamer Ağam soğumuş günler
Alê Wusê Zemgî¹⁹⁶
Mektup göndermiş Kamer Ağa'ya
Fındık Ağan teslim olmuş

¹⁹⁶ Alê Wusê Zengi: Çakır Hüseyin'in Oğlu Ali 204 Dersim'de efsaneleşmiş bir kuş adı.

**Kırmızı Dağ'dan sel gelmiş
 Konağında ah amanım aman
 Yok etmiş bütün herkesi
 Kırıp geçirmiş gençleri yiğitleri
 Dolu vurmuş Kırmızı Dağa aman
 Yiğitlerini gençlerini koymuş önüne
 Kırıp geçmiş hepsini
 Bu dert bu merak
 Seninle gelir toprağın altına ancak**

**Ah amanım aman
 Zor günler aman
 İnliyor Kamer Ağa
 Phepug Kuşu²⁰⁴
 Ötsün benim için diyor
 Bana dert oldu aman
 Dünyanın bu derdi
 Benimle Gelir toprağın altına
 Yıkılası öğlen vakti
 Ağam gün yarılandı
 Cebrail Ağa
 Dinle beni Kamer Ağa diyor
 Senin Fındık Ağan
 Birkaç gün
 Silah kuşansın Demenanlılarla
 Ben sana söylemiştim
 Karakolu getirip
 Aramıza Sokma diye Ağrıtır başını gençlerimizin Ah
 oldu oldu
 Ağam benim olanlar oldu
 Wusê Seydi¹⁹⁷ diyor
 Teslim olma Kamer Ağa
 Bağlarınız yeniden belimize**

¹⁹⁷ Wusê Seydi: Seydali'nin (Sey Ali'nin) Oğlu Hüseyin

**Eskisi gibi kütüklüklerimizi
Beni dinle Kamer Ağa
Kuşan ateşle silahını
Yeniden bağlarınız belimize
Eskisi gibi kütüklüklerimizi**

**Ah dertler dertler dertler
Kamer Ağa
Mektup göndermiş hapisten
Yiğitlerimden kim ölmüş
Kim kalmış diyor
Kızı Yemoş Hatun
Cevabını yazmış diyor
Bu yıl ayağa kalkmış
Çekirge sürüsü
Talan etmiş Ağdad'taki bahçeni
Zalim Koçoğlu çekmiş hançerini
Girmiş gençlerimizin kanına
Hanemizde canlı bırakmamış
Dolu vurmuş Kırmızı Dağ'a
Konağını sel basmış
Söküp götürmüş kökünden
Yerle bir etmiş**

6- ÇUKUR AĞALARI¹⁹⁸ AĞITI

.....

*Ateş düşsün yansın Beyim
Hükümetin bu kanunu
Lanet olası kalkmış
Kırmanciye Oturmuş
Cumhuriyet'in Kanunu*

ÇUKUR AĞALARI AĞITI'NIN ÖYKÜSÜ

Çukur Köyü, Alan Aşireti'nin önemli bir köyüdür. Alan Ağalarından Hasan Ağa, Mehmet Ağa ve Sülü Ağa, üç kardeşler ve Çukur Köyü'nde yaşamaktadırlar. Kardeşlerin en büyüğü Hasan Ağa'dır. Bu aile Çukur Köyü'ne gelmeden önce yine Alanlılar'a ait Kıl Köyü'nde yaşıyorlardı. Hali vakti yerinde bir aile sayılırlardı. Kıl Köyü, Düzgün Bava eteklerine yaslamıştı sırtını. Yine Kıl Köyü'nün Sagu Mezrası'nda Qırrê Mewaliyê Badi diye akrabaları bir aile yaşıyordu. Her iki ailenin nüfusu çoğaldıkça, topraklar kendilerine yetmez oldu. Gel zaman git zaman, mal mülk yüzünden aralarına bir soğukluk girer ve sonu kanla biten bir kavgaya tutuşurlar. Hasan Ağa'nın ailesi hem kalabalık hem de güçlüydüler. Bu kavgada, Qırrê Mewali'yê Badi Ailesi'nden yedi kişiyi acımasızca öldürürler.

Artık yan yan kalmanın imkanları kalmamıştı. Toplanır Hasan Ağa'nın ailesi, alırlar kararını ve derler ki “Demek ki nasibimiz Kıl Köyü değilmiş. Bundan böyle burada bize rahat

¹⁹⁸ Çukur Ağaları: Çukur, Alan Aşireti'nin yerleşim alanlarından biridir. Burada bahsi geçen Ağalar da Alan Ağaları olup, üç kardeşler: Mehmet Ağa, Hasan Ağa ve Sülü Ağa. Devlete silah atmamış olmalarına rağmen, aileleriyle birlikte 1938 yılında Mazgirt Dağında kurşuna dizilmişlerdir. Hayatta kalabilen iki erkek çocuğu da Alan Aşiretinden bazı kişiler tarafından öldürülmüş ve malı mülkü de yine sağ kalan akrabaları tarafından talan edilmiştir.

vermezler, huzurumuz kaçtı artık. Biz akrabalarımızın kanını da bu kutsal topraklara döktük. Artık yükümüzü alıp gitmenin zamanıdır.”

Eşyalarını katırlarına yükleyip, hayvanlarını da önlerine katarak atlarına binip göç yoluna düşerler. Beyaz Çeşme’yi geçip, Karşiniye’yi ¹⁹⁹ arkalarına aldıklarında, İlyasu Aşireti’nden İlyas Bey durumu fark eder ve göçünü alıp gidenlerin kim olduklarını öğrenmeye çalışır. Adamlarından iki kişiyi yanına çağırarak, “onların peşinden gidin ve gidenlerin kim olduklarını öğrenin gelin” der.

Görevlendirdiği iki adamı gider ve onların kim olduklarını öğrenip geri dönerler. Gidenler İlyas Bey’in yanına gelerek, “Göçünü alıp gidenler, Kıl Köyü’nden Qırê Mewali’n in akrabaları Hasan Ağa ve kardeşleridir” derler.

“Ha, anladım” der İlyas Bey. “Kavgada Qırê Mewali ailesinden yedi kişi ölmüştü. Kavga giderek büyüyecek gibime geliyor. Demek ki daha fazla kan akmasın diye göç ediyorlar. Gidin Hasan Ağa’ya söyleyin ki göçünü alıp başka yere gidip telef olmasınlar. Hopa Laçinu²⁰⁰ bölgesi benim toprağımdır, oraya gidip, beğendikleri herhangi bir yere yerleşsinler.” der.

Hasan Ağa, İlyas Bey’in bu teklifine sıcak bakar ve sevinir. Elçiye, “İlyas Bey’e benden selam söyleyin, ceddin Khalmemo Sır ²⁰¹ kendisine yardımcı olsun. Kendisine uzun ömürler diliyorum, teklifini kabul ediyoruz, gidip dediği yerde kendimize ev yapıp kalacağız” diye cevap verir.

Hasan Ağa göçünü alıp, İlyas Bey’in dediği Hopa Laçinu’ya hâkim bir tepede indirir. Birkaç hafta sonra Erzurum’a gidip tanıdıkları bir Ermeni vasıtasıyla, Ermeni duvar ustalarını bulup, alıp köye getirirler. Getirdikleri Ermeniler hem iyi bir duvar ustalarıymış hem de ellerinden her iş geliyormuş. Yer tespiti yapıp, her kardeşe bir Konak yapmaya karar verdikten sonra, Tepe’de Konak’larının temellerini atarlar.

¹⁹⁹ Karşiniyê: Nazımiye İlçesine bağlı bir köy adı.

²⁰⁰ Hopa Laçinu: Çukur Köyü’nün, Laçin Havuzu bölgesi.

²⁰¹ Khalmemo Sır: Sır sahibi Olgun(Yaşlı) Mehmet.

Ermeni ustalar günlerce çalışıp, istedikleri gibi hazırladıkları taşları, katırlara yükleyip Tepe'ye taşırlar. Yoğun ve yorucu bir çalışmadan sonra, her kardeş için ayrı ayrı Konaklar yapıp bitirirler. Özellikle Hasan Ağa hayran kalır yapılan Konaklara. Konaklarının yapıldığı yer, her tarafa hakimdi. Konaktan baktığında epeyce bir alana hâkim olabiliyor ve gelip gidenleri rahatlıkla görebiliyorsun. “Ancak bir eksiğimiz var” der Hasan Ağa. “O da mübarek sudur. Bizim içme suyumuz yok. Buna mutlaka bir çözüm bulmalıyız.”

Karşiniye’de, halk arasında Hiniyê Hurdku²⁰² diye bilinen ve şırl şırl akan bir çeşme varmış. Su, toprağın derinliklerinden fışkırdığı için hem bol hem de soğuk akarmış. İnsan o çeşmenin önünden geçtiğinde, suyundan içmeden geçmezmiş. Bu çeşmeden su içtikçe, içi ferahlar ve gönlü şen olurmuş.

Hasan Ağa ve Ermeni ustalar çeşmeye giderek incelemeler yaparlar. Ermeni ustalar, Hasan Ağa’ya çeşme ile ilgili düşüncelerini aktararak, “Eğer sen de istersen, biz bu çeşmenin suyunu sizin konaklarınıza götürebiliriz” derler.

Hasan Ağa, “Tamam, olur. Ceddin Khamemo Sır’rın izniyle el birliğiyle biz bu suyu konaklara götürürüz” diyerek cevap verir.

Ustalar ve yardıma koşan köylüler günlerce çalışırlar. Önce kanallar kazılır. Kanal çalışmaları devam ederken, Erzurum ve Mazgirt’ten satın aldıkları küngler²⁰³ getirilir. Bunları az bulan ustalar, künglerin bir kısmını da Çukur Köyü’nde kendileri imal ederler.

Uzun ve yorucu bir uğraştan sonra, kanallara döşedikleri küngler vasıtasıyla suyu konaklara getirmeye muvaffak olurlar. İlk su Konakların önündeki çeşmede aktığında, Hasan Ağa suyu avucuna alıp önce yüzüne sürer, sonra avuçlayıp toprağa serper, en sonunda da “Oh be suyun işi başka. Su olmasa yaşam olmaz, Su abu hayattır. Su yokken biz sanki karanlıkta gibiydik. Nasıl çeşmemizde su aktıysa, sanki

²⁰² Hiniyê Hurdku: Küçüklerin Çeşmesi.

²⁰³ Küng: Toprak veya çimentodan yapılmış, geniş çaplı, kalın su borusu.

Ceddim Khalmemo Sır'ın ışığı vurdu konaklarımıza. Buna şükür" deyip avuçlarıyla suyu doya doya içer.

Artık onlar için yeni yaşam başlamıştı. Üç kardeş sırt sırta verip Çukur Köyü'nde yaşamaya başladılar. Güçleri ve varlıkları sayesinde kısa sürede bütün Alan bölgesinde söz sahibi oldular. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde, mevcut hükümetlere karşı herhangi bir silahlı faaliyette bulunmadılar. Her zaman aralarını iyi tuttular.

Kardeşlerden her biri bir konakta kalıyordu. Bu bölgeye gelen Kaymakam, Askeri Komutan ve diğer hükümet yetkilileri, Çukur'da Ağaların konaklarına misafir olmadan, suyunu, çayını, ayranını ve kahvesini içmeden, ekmeğini yemeden gitmezlerdi. Kapıları, hükümet güçlerine sonuna kadar açıktı. Özellikle kardeşlerden Hasan Ağa, hükümetle arasını iyi tutarak hem gücünü artırıyor hem de bölgedeki hakimiyetini güçlendirmeye çalışıyordu. Hükümet dairelerine gittiklerinde de bu kapılar kendilerine sonuna kadar açıktı.

Hasan Ağa kardeşlerden en büyüğüydü. Mehmet Ağa da Sülü Ağa'da büyük kardeşleri olan Hasan Ağa'yı kırmaz, sözünden çıkmazlardı. Alan Aşireti içinde, bütün kardeşlerin sözü de bir kanun gibiydi. Alanların bölgesinde, her ne olursa olsun ne yaşanırsa yaşasın, önce Çukur Ağalarına danışılırdı. Ama ilk söz Hasan Ağa'ya aitti. O, söz söylemeden, diğer kardeşler karar vermezlerdi. Yani söz Hasan Ağa'da biterdi.

Alanların yaklaşık on sekiz köyü vardı. Bu on sekiz köyün sözü, Çukur Ağaları'nda biterdi. Aşiretler arasındaki kavgada da özellikle Demenan Alan kavgasında, Çukur ve sonra da Körtan ağalarının sözü geçerliydi.

Yıl, bin dokuz yüz yirmiyi gösteriyordu. Demenanlılar, Alanlıların davarlarını zorla alıp götürdüklerinde, davar sahipleri Korta Sure Köyü'nde Tornê Hesê Seydi,²⁰⁴ Hasan'ın evine gidip yardım isterler. Hasan der ki, "Neden buraya geldiniz, bizim büyüklerimiz Çukur Köyü'nde. Önce oraya gidip Hasan Ağa'yı göreydiniz, derdinizi ona anlataydınız, hele o ne

²⁰⁴ Tornê Hesê Seydi. Sey Ali'nin Oğlu Hasan'ın Torunu.

diyor, sonra buraya geleydiniz. Çünkü bizim sözümüz onlarda bitiyor.”

Hemen kalkıp Çukur’a gidip Hasan Ağa ile görüşürler. Hasan Ağa gelenleri dinledikten sonra, “Gidin Korta Sure’ye,²⁰⁵ Heso Qız’a²⁰⁶ benden selam söyleyin, bizim kolbaşımızdır çünkü. Selamımı söyleyin, ona deyin ki siz de gidin onların davarlarını getirin, onlar bizim davarlarımızı geri göndersin, biz de onların davarlarını geri göndeririz” der.

Tekrar geri Korta Sure’ye döner, Hasan Ağa’nın söylediklerini Heso Qız’a anlatırlar. Heso Qız, “Tamam o zaman” der. “Gidin bir hafta sonra, size haber verdiğimde gelin, biz de gider onların davarlarını getiririz.”

Hazırlıklarını tamamlar ve Korta Sure’de buluşup giderler Demenan davarlarının avına. Sessiz sedasız Chemê Şêrxanu²⁰⁷ köyüne girer, açarlar kapıları, davarları önlerine katıp, Korta Sure’ye doğru yola çıkarlar. Bunu öğrenen Demenanlılar, düşer Alanlıların peşine ve Korta Sure’nin arka yakasında önlerini keser ve çatışmaya başlarlar. Bu çatışmada, Alanlıların kolbaşısı Heso Qız ile Hesê Gêmi’nin oğlu, diğer tarafta yani Demenanlılar’dan da Sîlê Hemi’nin oğlu İsmail vurulur.

Demenan ve Alanlıların kavgasının ilki böylece başlamış olur. Karşılıklı kayıplar verirler. Ancak Alanlıların kayıpları biraz daha fazla olur. Demenanlılarla baş edemeyeceklerini anlayan Alanlılar, Seydan Aşireti’nin ileri gelenleriyle birlikte diğer bazı aşiretleri devreye koyarak, bu anlamsız kavgayı büyümeden bitirmek isterler. Bu girişimlerinden başarılı olur ve kavgayı sonlandırırlar.

Bu barış girişiminden sonra, tam dokuz yıl dostça, kardeşçe yaşadılar kendi köylerinde. Aralarına silah sokmadılar. Ama ne var ki Wuşêno Mozık, kardeş acısını hiçbir zaman unutmadı. Abisini öldüren Demenanlılara karşı olan kini hiç bitmedi.

²⁰⁵ Korta Sure: Kırmızı Yamaç. Alan Aşireti’nin bir köyü.

²⁰⁶ Heso Qız: Küçük Hasan

²⁰⁷ Chemê Şêrxanu. Yiğit Evlerin Çayı.

Alan Aşireti'nin kimi ağaları, ellerine geçirdikleri imtiyazlarını kullanarak, bazı zorbalıklara başvuruyorlardı. Bunların zoru her zaman aşiretinin üzerinde kendisini hissettiriyordu. Kendi içinde zorba ve adamlarına karşı cüretkarlardı. Kendi aralarında olduğu gibi diğer aşiretlere karşı da çok haksızlıkları olmuştu ama hükümet ve onun resmi güçleri söz konusu olunca, oldukça yumuşak ve hürmetkarlardı. Onlara karşı başları kıldan da inceydi.

Bu üç kardeş arasında yine de Sülü Ağa biraz daha merhametliydi. Yine de çevresindeki insanlar, kendi ağalarına oldukça değer verirler ama Sülü Ağa'nın yeri, onların nezdinde bir başkaydı.

Vakti zamanda karşılıklı çıkar ilişkilerinden dolayı öldürdükleri birçok kişiyi, kayalardan aşağı atarak veya gizlice gömüp kaybettirerek hakimiyetlerini devam ettirmeye çalışmışlar.

Bir gün kendi akrabaları arasında yaşanan bir husumetten dolayı kavga çıkar. Öldürüp kayadan attıkları akrabalarından biri tesadüfen kurtulmayı başarır. Sağ olarak kurtulmayı başaran bu kişi gidip bir yerlerde saklanır. Gel zaman git zaman adam ortaya çıkıp, ağaların yanına gider ve der ki, "Siz benim yakınlarımı öldürdünüz, tamam. Onları ne yaptınız peki, nereye gömdünüz, bana söyleyin."

Ağalar biraz tedirgin olur ve kendi aralarında derler ki, "Bu adam şimdiden bizim hakkımızda laflar etmeye başladı. Gittiği her yerde, hakkımızda dedi kodu edip, intikam alacağını söylüyor. Bunu susturmanın bir yolunu bulmamız lazım. Gelin buna ikrar verip, Kirve olalım. Kirve olalım ki, bunu susturalım. Yoksa başımız daha çok ağrır."

Yusufan Aşireti ile Kudanlılar arazi üzerinde kavgalıydılar. Kudanlılar bir baskın düzenlediler Yusufanlılar'a, epey zayıat verdirdiler. Yusufanlılar önce Demenanlılar'dan destek istedi. Demenanlılar, "Kudanlılar bizim pirlerimizdir, biz pirlerimize silah sıkmayız" diyerek destek vermediler.

Sonra Alanlılardan destek almak için bir grup Yusufanlı, Çukur'a giderlerken yolda Kudanlılar'la karşılaşır ve kavgaya

tutuşurlar. Bu kavgada iki Kudanlı'yı öldürüp yoluna devam ederler. Ancak silah seslerinin çevre köylerde duyulmuş olabileceğini düşünerek, aynı gün Çukur Köyü'ne gitmek istemezler. Kendi aralarında bir durum değerlendirmesi yaparak, geceyi ormanda geçirmeye karar verirler. Diğer gün grup olarak gitmenin doğru olamayacağını düşünerek, aralarında iki kişinin temsilci olarak gitmesine karar verirler.

Kudanlılar da boş durmazlar. Yusufanlılar'ın, Çukur Ağaları'na gideceklerini haber almış ve ona göre bazı önlemler almışlardı. Kudanlılar, Alan Ağaları'na elçi göndererek durumu anlatır ve gelen Yusufanlıları, 20 altın karşılığında öldürmelerini isterler.

İki Yusufanlı elçi, her şeyden habersiz olarak Hasan Ağa'nın Konağı'na gider. Konağın içi kalabalıktı. Baş köşede oturan Hasan Ağa'nın dışında hiç kimseyi tanıyamadılar. Olağanüstü bir şey de hissetmediler. Hasan Ağa'ya dertlerini anlatıp, aşiretin kendilerine destek vermesini istediler.

Hasan Ağa, hiçbir şey hissettirmeden sessizce gelenleri dinlemekle yetindi. Tam o sıra, hamile olan gelini de kapıyı açarak odaya girdi. Odada oturanların gözü kapıya çevrildiği sırada, Hasan Ağa'nın bir adamı ayağa kalkarak, silahını çekti ve konuşan Yusufanlı'yı alnından vurarak öldürdü. Diğer Yusufanlı, bir an neye uğradığını anlayamadı, ne yapacağını da bilemedi. Korkudan, Hasan Ağa'nın hamile olan gelininin arkasına attı kendisini. Silahlı kişi, çevik bir hareketle hamile kadının arkasına sığınan adamı kolundan tutup yana fırlattı. Sendeleyip kapının arkasında yere yığıldı. Silahını ateşleyen Alanlı, onu da oracıkta öldürdü.

Oda, ana baba gününe döndü. Barut kokusu yayıldı odanın dört bir yanına. Hamile kadın, korkusundan ne yapacağını bilemedi. Olduğu yere çököverdi. Kusuyordu olduğu yerde.

Konak Odası, iki Yusufanlı'nın kanıyla kızıla boyandı sanki. Kadınlar, hamile kadını alıp diğer odaya götürdüler. Odada, Hasan Ağa ve eli silahlı iki kişi kalmıştı sadece. Hasan Ağa soğukkanlılığını muhafaza ederek, "Birkaç adam daha çağırın, birlikte bunları götürüp kayadan aşağı atın" diye emir verdi.

Yardıma gelen adamlarıyla birlikte, ölüleri alıp götürdüler ve kayadan aşağı atarak geri geldiler.

Yıl 1929'u gösteriyordu. Demenan, Alan kavgası dokuz yıl sonra yeniden başladı. Barışın Dokuzuncu yılında Demenanlı Alê Dewreşi,²⁰⁸ Wusê Alê Şiay'in²⁰⁹ oğlu ve bir de Alanlı Khêkê Qemê Naji,²¹⁰ Kirikliler'in²¹¹

²⁰⁸ Alê Dewreşi: Dervişin Oğlu Ali.

²⁰⁹ Wusê Alê Şiayi: Kara Ali'nin Oğlu Hüseyin.

²¹⁰ Khêkê Qemê Naji. Nazlı Kamerin Oğlu Kekil.

²¹¹ Kirik: Nazımiyê'ye bağlı bir köy adı.

davarlarını çalmaya gideler. Areyanlılar²¹² bunların peşine düşer ve kova layarak Gêwreke Köyü'nde yakalarlar.

Yakaladıkları iki Demenanlı'yı alıp Körtan Köyü'nde, Musa Ağa'nın evine götürürler. Orada kendi aralarında konuşurlar, bunları ne yapalım diye. Sonuçta, bunları öldürmeye karar verirler. Musa Ağa der ki "Birini biz Alanlılar, diğerini de siz Areyanlılar öldürün." Tamam diyerek anlaşılır.

Alanlı biri silahını çekip Alê Dewreşi öldürür. Areyanlılar'a fırsat vermeden, Wusê Alê Şiay'i de öldürür. Böylece Areyanlılar elini kana bulamadan köylerine döner çünkü iki Demenanlı'yı da Alanlılar öldürmüştü.

Öldürdükleri bu iki Demenanlı'yı gizliden götürüp iki kayanın arasına atar ve orada saklarlar.

Bir dönem sonra olay duyulur ve Wuşênê Mozık'ın da kulağına gider. Wuşênê Mozık, Körtan'a gider sorar, araştırır ve cesetleri bulur. Peşinden Demenanlılara haber göndererek, "İki adamınız vurulmuş ve cesetleri Körtan'dadır, gidip alın" der.

Demenanlılar bu olayı duyduktan sonra, Wuşênê Mozık'ın tarif ettiği yere gider, cenazelerini alıp gelirler. Kendi adamlarının davar çalmaya gittiklerini doğru görmezler ama öldürülmelerini de kabullenemezler. Bu durumu gururlarına yediremediler. Kendi aralarında konuşarak, "Madem ki bu olaydan Körtan Ağası Musa'nın haberi var ve o yaptırmış, biz de gidip Musa Ağa'yı öldürelim" derler.

Günlerden bir gün, Musa Ağa bostan sularken, Demenanlılar gizliden yaklaşır ve Musa Ağa'yı bostanın içinde öldürüp giderler.

Böylece Demenan Alan kavgası yeniden şiddetlenerek başlamış olur. Alanlılar da Demenan Aşiret Ağası Wuşênê Xırancıke'yi öldürme kararı alırlar. Wuşên, Cebrail Ağa'nın kardeşidir. Tesadüf ya, tam buna hazırlanırken, Cîvê Khêjin kardeşi Qemê Khêji, Korta Sure'ye gelip, "Koyunlarının

²¹² Areyanlılar: Areyan Aşireti mensupları.

çalındığını ve iz sürdüğünü, izin buraya geldiğini, koyunlarının geri verilmesi gerektiğini” söyler ve gider.

Wuşênê Mozık haber alır ki, Qemê Khêji Korta Sure’ye gelerek, koyunlarının kendilerinin çaldığını söylemiş ve tehditler savurarak geri gitmiş.

Çıldırır Woso Mozık, “Nasıl olur da Qemê Khêji hem abimi öldürür ve hem de gelip mezarlarımızın etrafında hava atar” diyerek peşine düşer. Sudan karşıya geçeceği yeri bildiği için pusu atar ve tam çaydan karşı tarafa geçerken, Qemê Khêji öldürür. Çünkü Qemê Khêji bundan dokuz yıl önce abisi Heso Qızı öldürmüştü.

Ölen Qemê Khêji suya düşer ve su alıp götürür. Cesedini ise birkaç hafta sonra, Pah Köprüsü’nün orada bulurlar. Bunun üzerine kavga giderek büyür.

Aşiretler girer araya, Demenanlılar kadınları barış elçisi olarak gönderir Alanlılar’a, yine de para etmez. Alanlılar bütün bu barış girişimlerini geri çevirirler. Çukur Ağası Hasan Ağa kimseyi dinlemez. Her iki taraftan onlarca kişi ölür bu anlamsız kavgada. Her iki tarafta yas, her iki tarafta feryat sesleri yükselir.

Yıl 1936’dır. Demenanlılar, Alanlı Hemê Thüye diye birini ayarlayarak Çukur’da Hasan Ağa’nın yanına gönderirler. Çünkü Hemê Thüye’nin son zamanlarda Wuşênê Mozık ile arası açıldı, küsler birbirine, adeta düşman gibiydiler. “Biz artık bu kavgayı bitirmek istiyoruz. Bunun sebebi olan Wuşênê Mozık’ı öldürürseniz, bu kavga da biter” derler. Ayrıca, “Bunun için elli altın toplamışız, yarısını Pazapun’da ²¹³ Milê Pazapu’nun²¹⁴ yanına bırakacağız, yarısı da Chemê Şêrxanu Köyü’nde olacak. İş bitirirseniz altınlarınızı alırsınız” derler.

Mevsimlerden Sonbahar, aylardan Kasım’dı. Hava ayaz, hava puslu, hava soğuk. Ortalık don ve esen rüzgâr meşe ağaçlarını dövüp duruyordu. Ellerin kavradığı silah bile buz tutmuştu sanki. Wuşênê Mozık, soğuğa aldırmadan, rüzgârın

²¹³ Pazapu: Alanlılar’ın bir köyü.

²¹⁴ Milê Pazapu: Pazapu’nun Mılası

çatırdattığı meşe ağaçlarının arasından ilerliyordu korkusuzca. Dökülen meşe yapraklarını havaya savuran rüzgâr, onlarla adeta oyun oynuyordu.

Wuşênê Mozık, her şeyden habersiz yürüyordu. Zalimce esen rüzgâr bedenini sarmalamış ama yüklendiği öfkesi, bedenini saran rüzgâra aldırış etmiyordu. O da tıpkı o gün esen rüzgâr gibi savruluyordu her şeyden habersiz. Hava soğuk, insanlar bahtsız, insanlar acımasız ve içten hesaplı. Wuşênê Mozık her şeyden habersiz düştü tuzağın içine. Pusuya yatmıştı akrabası kalleş Hemê Thüy'e. Yanında nefesini tutmuş, rüzgâra sırtını dayamış Hemê Cîvê Khêji, Aliyo Qız ve diğerleri avına odaklanmışlardı. Nişan aldı tam vuracaktı Hemê Cîvê Khêji, üşüyen eli titredi vuramadı. Heme Thüy tereddüt etmeden kurşun yağmuruna tuttu Wuşênê Mozık'ı. Peşinden diğerleri ateşledi silahlarını. Wuşênê Mozık'ın yanındakiler bırakıp kaçtılar Hüseyin'i.

Korka korka yanaştılar Hüseyin'e. Yanına vardılar, sağdı henüz. Kafasına kurşun yağdırdı Hemê Cîvê Hhêji. Ayaklarından tutup çektiler, bir düzlükte bıraktılar öylece. Kestiler tetik çeken parmağını, götürüp amcası Qemê Khêji'n mezarına gömdüler, intikamın alınmış diye.

Demenan Alan kavgası Hüseyin'in ölümünden sonra bir daha tekrar lanmamak üzere bitmişti artık.

Pah o yıllarda Nahiye statüsünde olup Mazgirt'e bağlıydı. Mazgirt Kaymakamı, Abdullah Alpdoğan'ın talimatlarıyla, planlarını adım adım hayata geçiriyordu. Yaktırdı Gahmut Köprüsünü, örgütlediği adamları vasıtasıyla Üst teğmen İsmail Hakkı'yı öldürttü. Amaç, bir isyan süsü verip, Dersim'e saldırmaktı.

Mazgirt Kaymakamı, Çukur Ağası Hasan Ağa'yı yanına çağırarak, Pah Karakolu ve Müdür'ü kendisine emanet etmek istedi. "Buralar sana emanet Hasan Ağa. Sen buraları korumakla görevlisin" dedi. Bu ara, Hasan Ağa ile Kaymakam arasında bir tartışma geçer ve Kaymakam Hasan Ağa'ya hakaret içeren sözler sarf eder. Hasan Ağa öfkelenerek ayağa

kalkar ve Kaymakama yaklaşıp suratına bir şamar patlatır ve hızlı bir şekilde adamlarını yanına alarak Mazgirt'i terk eder.

Hasan Ağa Çukur'a geldiğinde, kardeşi Sülü Ağa'yı yanına çağırır ve "Adamlarımızı al hemen Pah'a git. Bunlar haber almışlar, Demenanlılar yakında karakollara saldıracaklar, nerden biliyorlarsa. Ben bu işte bir hinlik sezdim ama Allah hayra çevirsin. Yine de git karakola ve Müdür'e mukayet ol" der.

Sülü Ağa alır adamlarını Pah Nahiyesi'ne gider. Müdür'ün yerinde olmadığını görür. Sadece iki asker ve Müdür'ün hanımı Güllü vardır. Meğer ki Kaymakam Müdür'ü acele Mazgirt'e çağırmış, Müdür de askerleriyle birlikte Mazgirt'e gitmiş.

Demenanlı bir gurup 1936 Nisan Ayı'nın sonunda Pah Karakolu'na bir saldırı düzenler. Karakolda hiçbir direnişle karşılaşmazlar. Bu durum karşısında hayrete düşerler. Ufak bir çatışma çıkar, bir asker ölür, diğer asker de kaçıp kurtulur.

Müdür'ün eşi Güllü'yü, Sülü Ağa'ya teslim ederler, Mazgirt'e götürüp Kaymakam'a teslim etmesi için. Karakolu yakar ve haberleşme tellerini keserek, terk ederler Pah'ı.

Yıl 1938'dir. Başbakan İsmet İnönü görevden alınmış, yerine Celal Bayar atanmıştı. Mustafa Kemal, Celal Bayar'ın kulağına eğilerek, "Sen bu işi halleder misin?" der. Celal Bayar da "Ederim efendim" dedikten sonra Dersim'e gelir. Dersim artık Tunceli olmuştu. Tunceli de Elâzığ'dan yönetilmektedir. Celal Bayar önce Elâzığ'a gelir. Abdullah Alpdoğan ile görüşükten sonra, Mamekiyê'ye geçer. Oradan da Çukur Köyüne giderek Çukur Ağalarına misafir olur.

Sülü Ağa evde yoktur. Hasan Ağa, Sülü Ağa'ya haber salarak "Ağır bir misafirimiz var, aman aman, durma acele gel" der. Hasan Ağa ve kardeşleri her zaman hükümet yetkililerini en iyi bir şekilde ağırlamış ve hizmette hiçbir zaman kusur etmemişlerdi. Celal Bayar'ı biraz sinirli ve biraz da durgun gördü Hasan ve Mehmet ağa. Biraz şaşırıp şüphelendiler ama yine de hizmette kusur etmediler. Kahve ikram ettiler, içmedi, çay ikram ettiler içmedi, yemek ikram ettiler ağzına bir lokma

vurmadı. Bahanesi hep aynıydı, “Ben yeni içtim, ben yeni yedim” oldu.

Sülü Ağa Konak’a geldiğinde, dizlerinin bağı çözüldü. Sülü Ağa, herkesi süzdü baştan aşağı. Fırsatını bulduğunda Hasan Ağa’ya, “Abi bu ne sessizlik, Celal Bayar bize çok haince bakıyor. Çayımızı kahvemizi de içmemiş, yemeğimizi de yememiş, bu ne hal. Korkarım ki bu bizim soyumuzu kurutmak için özel olarak gelmiş olmalı” dedi.

Hasan Ağa, Sülü Ağa’yı sakinleştirmeye çalıştı. “Biz hükümete ne yaptık ki, bizi kırmaya gelsin. Şimdiye kadar hizmette de kusur etmedik” der Hasan Ağa. Yine de Sülü Ağa tedirgindi.

Celal Bayar, sigarasını iki parmağı arasına alıp yaktı. Ağzına götürerek dumanı içine çekti ve tekrar dışarı üfledi. Ortalığı sigara kokusu kapladı. Genellikle ayakta durdu. Sigarasıyla bir o yana bir bu yana durmadan gidip geldi.

Celal Bayar, gün daha aydınlanmamışken, kimseye fark ettirmeden, bir grup askerle birlikte Çukur Köyü’nü terk etti. Hasan Ağa kalktığı anda, Konağının etrafının askerler tarafından çevrilmiş olduğunu gördü. Kardeşlerine haber verme fırsatını bulamadan, askerler Konak’ın kapısını sert bir şekilde dövmeye başladı. “Kimse içerde kalmasın, herkes hemen harmana toplansın” emrinden sonra kendilerini köyün harmanında toplanmış olarak buldular. Toplanan insanları grup grup ayırarak ayakta beklettiler.

Komutanlardan biri, Ağalara dönerek, “Evdeki kıymetli eşyalarınızı dışarı çıkarıp katırlarınıza yükleyin. Sizin aileniz için Ankara’dan karar geldi, Balıkesir İli’nin Susıgırlık ²¹⁵ Kazasına gönderileceksiniz. Bunun için sizi Mazgirt’e götüreceğiz” dedikten sonra, emri yerine getirildi. Değerli eşyaların bir kısmı katırlara yüklendi ve hazır halde beklemeye başladılar.

²¹⁵ Susıgırlık: Susurluk.

“Ağaları ve ailesini bir tarafa, diğerlerini de diğer tarafta toplayın” dedi komutanın biri.

Çukur Ağalarını aileleriyle birlikte sayım yaparak ayırdılar gruptan. “Toplam 35 kişi komutanım” dedi teknil veren asker.

“Kilitleyip mühürleyin konakların kapılarını. Her kese de söyleyin ki resmi makamlar gelmeden hiç kimse açmasın kapıları. Açanlar suç işlemiş sayılır, ona göre” diyerek emir verdi komutan.

Sülü Ağa’nın bakışları abisi Hasan Ağa’ya takıldı. Abisinin bakışların daki hüznü ve korkuyu hissetti. Kendi içine de korku ve hüznün çöktü. Hasan Ağa’ya iyice yanaşarak, kısık bir ses tonuyla, “Ben sana dedim, bu zalim kökümüzü kurutacak, bunlara güven olmaz diye.”

Hasan Ağa korktuğunu belli etmeden, “Korkma bize karışmazlar. Biz Osmanlı döneminde de Cumhuriyet döneminde de bunlara destek verdik. Biz bugüne kadar hükümete silah atmadık. Ne dedilerse yaptık. Konaklarımızı sonuna kadar onlara açtık. Yemelerini içmelerini eksik etmedik. Askere istediler gittik, vergi istediler verdik. Biz ne yaptık ki kökümüzü getirsinler. Ancak olsa olsa bizi sürgüne gönderebilirler. Göndersinler, sürgün öldürülmekten iyidir” dedi.

Çukur Ağaları göçünü yüklenip askerlerle birlikte yola çıktılar. Ayırdıkları diğer köylüleri de bir başka yöne doğru götürdüler. Köylülerden biri Çukur Ağalarının arkasından uzun uzun baktı. Diğer arkadaşlarına, “Ağalarımız öyle bir yüklemişler ki katırlarını, sanki Mazgirt Kêrti’ne yaylaya gidiyorlar” dedi.

Yazın kavurucu sıcaklığı Çukur Ağalarının başına vurdukça, yürümeleri yavaşlıyor ve terler sırtından aşağı doğru akarak peşi sıra yürüyorlardı. En önde, en gençleri olan Sülü Ağa, arkasında Mehmet Ağa, onun arkasında da Hasan Ağa yürüyordu. Mehmet Ağa’nın iki kızı vardı ve onlar babalarından hiç ayrılmadılar. Birinin adı Haskar, diğerinin adı da Zarife’ydi. Zarife, babasının bir elinden, Haskar da babasının bir diğer elinden tutmuştu.

Hasan Ağa'nın kızlarının ikisi de dünya güzelleriydi sanki. Ama Zarife bir başka güzeldi. Güzelliği, her şeyi gölgede bırakacak kadar güzeldi. Bu tamamen doğal olan güzelliğini gören güneş bile kıskanmıştı Zarife'yi. Saçları önden düşmüş yüzüne arkadan da sırtını örtmüştü ta beline kadar. Sürgüne gideceği söylendiği için babasının kendisine almış olduğu ipekten elbisesini giymişti.

Mavi gözleri ise Haskar'a ayrı bir güzellik katıyordu. Yüzüne baktığında, sanki karşında bir tablo duruyor gibiydi. Okyanus mavisini gözleri ise ortalığa adeta huzur saçıyordu. Hele bir de gülüşü vardı ki mavi bir gökyüzü gibiydi.

Komutanlardan biri Mehmet Ağa'ya yakın duruyor kâh önünde kâh arkasında yürüyordu. Bir ara Mehmet Ağa'nın önünde durdu. "Mehmet Ağa" dedi komutan. "Bu Haskar kızını bana verirsen, sizi kurtarırım" dedi.

Mehmet Ağa'nın hemen arkasında yürüyen Hasan Ağa, komutanın söylediklerini duydu. Sinirlendi Hasan Ağa. Yaz güneşinin kavurucu ışığı tepeden Hasan Ağa'yı dövüyordu. Kafasından aşağıya doğru inen ter yüzünü yalayarak ağzına doğru akıyordu. Dilini dudaklarına dokundurarak tuzun tadını aldı damaklarına. Tam o anda, "Sen ne diyorsun komutan" dedi Hasan Ağa. "Senin söylediklerini kulağın duyuyor mu. Biz namus sahibiyiz. Arımızı da edebimizi de biliriz. Yarın öbür gün konu komşularımız bize ne der. Sen söylememiş, biz de duymamış olalım."

Hasan Ağa, "Hey vah hey" dedi içinden. "Zaman Kırmancıye zamanı değil ki! Ben hangi toprağın altına başımı sokayım."

Geçmiş zamanları hayal etti bir an. Geçmişini aradı bu kavurucu yaz sıcağında. Geçmişine dalarken, gönlündeki çiçeklerin yeşerdiğini hissetti. Sanki tepesindeki sap sarı güneş göz kırpıp, içindeki çiçeklere mesaj yolluyordu. Mazgirt Kaymakamı'nın odasına meyman olduğu günleri anımsadı. Kaymakam'la senli benli konuşuyor, bazen dediklerini hiç dinlememiş gibi yapıyordu. Kaymakam bir ara hakaret gibi sözler sarf etmeye başladı. Hasan Ağa dayanamadı bu sözlere.

Bir hışımla ayağa kalkıp, Kaymakam'ın önünde durdu. Kaymakam da ayağa kalkmıştı. Ne olduğunu anlayamadan, Hasan Ağa'nın okkalı eli Kaymakamın suratında patlamıştı. Kaymakam'a fırsat vermeden dışarı çıkan Hasan Ağa, adamlarını alarak atına bindiği gibi kendi köyüne gitmişti. Bu olayı anımsadığında, kendi kendine "Hey vah hey ki hey vah hey!" dedi.

Derê Gêwri Tepesi'nden²¹⁶ yönlerini Mazgirt Kêrti'ne doğru çevirdiklerinde, durdu Sülü Ağa. Anneleri oldukça yaşlıydı, yürümekte zorlanıyordu. Annesini sırtına aldı Sülü Ağa. Komutan, "Bırakın bu yaşlıyı, nereye kadar taşıyacaksınız. Bu hem size hem de bize yük olacak. Başımızı ağrıtabak" dediyse de sırayla sırtlarına alıp birlikte götürmeye çalıştılar.

Phırkaniye Köyü yakınlarında durdular. İçlerindeki yaşlı ve engelli olanları ayırıp ormanlık alana yakın bir yere götürdüler. Guruptakileri birbirine bağladılar. Hasan Ağa, Mehmet Ağa ve Sülü Ağa'ya, örken²¹⁷ ile peş peşe birbirine bağladılar. Daha bir yakınlaşmışlardı birbirlerine. Hareket emri verildikten sonra, az önce ormanın kıyısına götürülen yaşlı kadın ve erkekleri süngülemeye başladılar. Her süngü darbesi indiğinde inleme ve feryat sesi yükselerek gruba ulaştı. Bu haykırış, grubun ağlama sesiyle birleşerek, Kırklar Dağı'nda yankılandı.

Mazgirt Kêrti yokuşunu tırmanarak Kırklar Dağı eteklerine gelmişlerdi. Komutanlarından birinin adı, Mümin'di. Sessizce Çukur Ağaları'nın Elazığ'da okula giden çocuklarının yanına yaklaştı. Elâzığ'da okudukları için çok iyi Türkçe biliyorlardı. Çukur Ağaları'nın iki oğlu, yaz tatilinden dolayı kendi köyüne gelmişlerdi. Birinin adı İbrahim, bir diğeri'nin adı da Hüseyin'di. Yokuşta sık bir ormanın kıyısına vardıklarında, Komutan Mümin, çocuklara yanaşarak, düşük bir ses tonuyla, "Dalın bu ormana kaçın, izinizi kaybettirin. Yoksa hepinizi öldürecekler. Ben sizin ailenizin çok ekmeğini tuzunu yedim, çayını kahvesini içtim. Bunun hatırı için kaçın" dedi.

²¹⁶ Derê Gêwri Tepesi: Boz Dere Tepesi.

²¹⁷ Örken: Kıldan ya da yünden örülmüş kalın ve uzun ip.

İbrahim ile Hüseyin, komutanın dediğini yaptılar, ormanlık alana dalarak izini kaybettirdiler. Kurtuldular ama başına nelerin geleceğinden de habersizdiler.

Mazgirt Kêrti, Korta Heru²¹⁸ mıntıkasına gelindiğinde, grup verilen bir emirle durduruldu. Mazgirt'te, Celal Bayar'dan yeni emir gelmişti. Emirde, "Bu gurubu sakın Mazgirt'e getirmeyin, savcı bunları burada bırakabilir. Elâzığ'a sevk etse bile, bu kez orada serbest bırakırlar. Bunun için Mazgirt'e gelmeden yolda halledin" diye yazılıdır.

Durdurulan grubun sayımı yapıldı. Sayım sonunda iki kişinin eksik olduğu anlaşılır. Bunu öğrenen Komutan küplere biner. Mümin Bey'e dönerek, "Senin nasıl haberin olmaz, sen nasıl dikkat etmezsin" diye çıkışır ona. Yakın çevreyi tararlar ama firari iki kişiyi bulamazlar.

Durdurulan gurubu önce çırılçıplak olarak soyarlar. Katırlardan indirilen değerli halı, ipek ve kumaşları ayırırlar. Hanımların üzerindeki altınları, gümüşleri ve takıları alınırlar. Ağaların ve diğer erkeklerin elindeki yüzükler parmaklarından çıkartılır. Çıkarılan elbiseler ve diğer gereksiz eşyalar üst üste yığılarak ateşe verilir. Yaz güneşi altında kavruan otlarla birlikte alev alıp, cayır cayır yanmaya başlarlar. Alev arşın arşın göklere yükselir.

Yükselen alev ve güneşin kavurucu ışınları tenlerine değdikçe, içleri üşümeye başladı. Bir zamanlar içlerini ısıtan ve yüzlerine gülücükler konduran güneş, şimdi ne içlerini ısıtıyor ne de yüzlerine gülücükler konduruyordu.

Çırılçıplaklardı Çukur Ağaları. Aslına dönmüş, arınmışlardı sanki. Şu an günahsız gibiydiler. Tıpkı bir çocuk masumiyeti geziniyordu kızaran yüzlerinde. Sülü Ağa, abilerine bakmadan, "Abilerim, kutsalımız Khalmemo Sır, öldürdüğümüz Qırê Mewaliyê Badi'nin çocuklarının hesabını bizden soruyor, onların intikamını alıyor, biliyor musunuz" diyerek kafasını yere eğdi.

²¹⁸ Korta Heru: Eşekler Geçidi.

Hasan Ağa, boynunu eğerek, bir “Ah” daha çekti ve başka da bir şey diyemedi.

Eşyaları yaktıktan sonra, etraflarında sıralanan ağır makinelerle taramaya başladılar. Etraf ana baba gününe döndü. Bağırıtı ve inleme sesleri kısa sürdü. Kimilerine kurşun önden değip arkadan çıktı, kimine de arkadan değip önden çıktı. Yere düşenler, belki ölmemişler diye, tek tek süngüden geçirildiler.

Hasan, Mehmet ve Sülü Ağalar yan yana toprağa düştüler. Toprak ve kurumuş otlar üç kardeşin kanlarıyla sulandı. Yan yana, üst üste yığılan Çukur’un Hanımları, Beyleri ve çocukları, günlerce yaz güneşinin kavurucu sıcaklığı altında bırakıldılar. Cesetleri, karıncalara, yılan ve çıyanlara, kurtlara, kuşlara, ayılara yem oldu.

Bunu duyan Phepug Kuşu, Mazgirt Kertine, Kırklar Dağına konup, gece gündüz durmadan öttü. Pheppo khêkko, pheppo khêkko...

Çukur Ağalarının çocukları İbrahim ile Hüseyin, arkalarına bakmadan koştular, durmadan koştular. Köylerine varıp konaklarına gittiklerinde, hala kapılarının kilitli ve mühürlü olduğunu gördüler. İçeri girmeye cesaret edemediler. Köylüler gördüler bu iki kardeşi. Önce götürüp sakladılar. Durumu yerinde görmek için Mazgirt Kêrtine gittiler. Kendi gözleriyle ağalarının öldürüldüğüne şahit oldular. Köye döndüklerinde İbrahim ile Hüseyin’i sakladıkları yere gittiler. Kendi aralarında konuştular ve “Bunları ortadan kaldırmamız lazım yoksa bunlar yarın bürgün bizim başımıza bela olabilirler. Arazilere yeniden sahip çıkabilirler” diyerek, bunlar hakkında ölüm kararı aldılar.

İbrahim ile Hüseyin her şeyden habersizdiler. Aç ve susuzlardı. Saklandıkları yerde, akrabalarının yemek getirmesini beklerlerken, içeri giren hainler tarafından alınıp bir kayanın başına götürüldüler. Hala ne olacağının farkında değillerdi. İbrahim ile Hüseyin oracıkta öldürülerek, kayadan aşağı atıldılar. Böylece Çukur Ağaları’ndan geriye hiçbir nefer kalmayacaktı.

Geride kalan köylüler, marabalar ve akrabalar Çukur Ağaları'nın konaklarını açarak, ağaların gizledikleri altın ve gümüşlerini ve değerli diğer eşyalarını aralarında bölüştüler. Geride kalan hayvanları da aralarında paylaşıp, malına mülküne el koydular.

Tertele'nin ardından, Weliyê Wuşênê İmami gidip Alan köylerini tek tek dolaşır. Çünkü kızı Elif Korta Sure Köyü'nden Heso Qol'un²¹⁹ oğlu İsmail ile evlidir. Onun için sık sık Korta Sure'ye gider. Çukur Ağaları ile ilgili hem bilgi sahibidir ve hem de yeni yeni bilgiler edinir. Çukur Ağaları üzerine söylenen, konuşulan her söz, kadınların gizli gizli ağlayarak mırıldanıp söyledikleri sözler, kendisine ilham kaynağı olur. Bütün bu gelişmeler, müthiş bir ağtın ortaya çıkmasına vesile olur.

²¹⁹ Heso Qol: Küçük Hasan.

Bava Bedri bu durumun en yakın tanıklarından biridir. Bava Bedri, Veli'nin yanında hem duvar ustalığı yapar hem de Veli'den keman öğrenerek birlikte köy köy gezer, düğünlere katılır.

Veli bir gün Bava Bedriye, “Ben geçenlerde Korta Sure'ye gittim, Çukur Ağaları ile ilgili epey bilgi topladım ve bir beste yaptım. Bedri, Çukur Ağaları'nın başına gelenler düşmanımın başına gelmesin. Hükümet onları öldürdükten sonra adamları, yaşayan iki çocuğunu öldürüp, mallarına, mülklerine el koyuyorlar, yağmalıyorlar. Bu ağıtı Çukur Ağaları için söyledim. Belki adamları bana kızacak gerçekleri söylüyorum diye ama söylemem lazım ki hiçbir şey karanlıkta kalmasın” der.

Bedri Bava, “Çukur Ağıtını, ben ilk kez Weli'den dinledim. Weli bu ağıtı söylediğinde, yer gök secdeye durur, ağlardı. Kuşlar, kurtlar bile, hainler ve zalimler için gece gündüz beddua ederlerdi. Phepug Kuşu gece gündüz Weli ile birlikte gezer, birlikte öterlerdi. Weli'nin sedası öyle bana hoş gelirdi ki, anlatamam” derdi.

Aşağıda bu ağıtını okuyacaksınız.

ÇUKUR AĞALARI

Ah aman aman aman
Sülü Ağam benim aman
Ah aman aman aman
Hasan Ağam benim aman
Ah aman aman aman
Mehmet Ağam benim aman
Allah ateş düşürüp
Yaksın evini
Yıksın tahtını
Celal Paşa'nın
Çukur Ağalarını
Hanımları beyleri
Bağladılar hepsini birbirine
Çukur Ağalarını
Sultanları ve Vezirlerini
Bağladılar hepsini birbirine
Yola koyup götürdüler art arda
Ah amca yeğen hepsini
Götürdüler Mazgirt Dağı önlerine
Akşama kadar ah aman
Yaz güneşinin altında
Beklettiler Hanımları Ağaları
Emir vermiş Celal Bayar
Kuruldu ağır makinalar
Zalimler önden taradılar bizi
Arkada kulunçlarımızdan
Çıktı ağır makinalının mermileri
Emir vermiş Celal Bayar
Kurdular Ağır makineleri
Zalimler önden taradılar bizi
Arkadan deldi
Çıktı kulunçlarımızdan
Ağır makinalının mermileri
Sülü Ağa diyor

Şu dünyanın dertleri
Heyhat aman hey aman
Benimle girecek toprağın altına
Kapımızın hizmetkarları Çobanları kalktılar
Altın ve gümüşlerimizi
Paylaştılar birbirleriyle
Heyhat hele gelin görün
Marabalar köylüler
Paylaştılar aralarında
Bölüştüler toprağı tımarı
Köylerimizi ve mallarımızı
Elimizden aldılar
Nasıl da sevindiler
Köylüler ve marabalar
Öldürülmemize sevindiler
Oynadılar tek ayak üstüne

Ah Çukur aman Çukur
Mehmet Ağam bu kayalıktır
Kardeş sahipsiz Çukur'dur
Hasan Ağam kayalıktır
Elçi gönderin
Kardeşim Sülü Ağa'ya
Durmasın gelsin tez elden
Celal Bayar ağır misafirdir
Bu akşam kalmıyor yanımızda
Sülü Ağa ah vah edip
Dövüyor dizlerini
Bu teres eski düşmandır diyor
Korkarım ki bu zalim
Bizi öldürmeye götürsün
Qırrê Mewaliyê Badi'nin²²⁰ öcünü

²²⁰ *Qırê Mewaliyê Badi: Bu aile Alanlı olup, Kıl Köyü'nde yaşıyorlar. Çukur Ağaları da önceleri Kıl Köyü'nde yaşamış ve Qırê Mewali ile yakın akrabalarmış. Bir anlaşmazlık üzerine aralarında kavga çıkmış ve Qırê Mewali Ailesi'nden yedi kişi öldürülmüş. Bunun üzerine Hasan Ağa'nın Ailesi göç edip Çukur Köyü'ne yerleşmişler.*

*Korkarım ki alsın bizden
Haskar Hanım diyor
Adam kötü bir iş yaptı mı
Allah bunun hesabını
Çıkarır soyundan sopundan
Ah dertler dertler dertler
Hasan Ağam benim dertler
Dertler aman dertler
Mehmet Ağam dertler Dertler dertler dertler
Sülü Ağam dertler
Bağladılar Çukur Ağalarını
Götürdüler üç Ağa'yı peş peşe
Çukur Ağaları göçünü almış
Gidiyorlar ah aman
Mazgirt Dağı'nın önüne
Çukur Ağaları göçünü almış aman
Yaslamışlar sırtlarını
Mazgirt Dağı eteklerine
Emir verdi Celal Bayar
Kurdular ağır makineleri
Yaz güneşi altında
Aynı günde katlettiler
Çukur'un Sultan ve Vezirlerini
Sülü Ağa diyor korkarım ki
Dünyanın bütün dertleri
Girsin benimle toprağın altına
Kapımızdaki uşaklar çobanlar
Toplanmışlar bizden sonra
Paylaşmışlar aralarında
Köylerimizi mallarımızı
Ah amam Çukur'dur burası
Hasan Ağam zor bir geçit
Aman burası Çukur
Mehmet Ağam zor bir geçit
Yanası Çukur burası*

Sülû Ağam zor bir geçit
Yaralı Phepug kuşu
Gelip konsun bu Çukur'a
Ötsün Vezirlerimiz içim
Oturmuş Celal Bayar
Bu gece bizde misafir
Elçi yollayın Hasan Ağa'ya
Büyük kardeşimizdir
Gelsin hele ne diyor bize
Gelmiş bize Celal Bayar
İçmiyor çayımızı kahvemizi
Küsmüş derinden hepimize
Yakmış sigarasını
Atmış parmaklarının arasına
Dolaşıyor ayakta
Bakıyor bize haince
Sülû Ağa
Derdimiz çoktur diyor
Phepug kuşu otursun Çukur'da
Ötsün gençlerimiz için
İçimde bir korku var
Kafir eski düşmandır
İçimde bir korku var
Yoktur zalimin dini imamı
Fermanımızı çıkarmış Kafir
Kökümüzü kurutmak için
Korkarım ki bu defa
Sağ bırakmasın bizden kimseyi
Haskar Hanım
Dardeşim efkarlanma diyor
İnsan bir hata yaptı mı
Yedi bedel sonra da olsa
Öder borcunu sonunda
Çukur ah Çukur
Mehmet Ağam benim yamaçtır

**Sahipsiz kalmış Çukur
Sülü Ağam benim yamaçtır
Ah aman Çukur Çukur
Hasan Ağam benim yamaca gider
Mehmet Ağa yüklenmiş eşyalarını
Düşmüş kardeşlerinin önüne
Gidiyor lanet olası
Mazgirt Dağlarına yaylaya
Emir vermiş Celal Bayar
Kurmuşlar Ağır makineleri
Bu zalim ah aman ah
Aynı günde katletti
Hatunları ve Ağaları
Cesetleri yan yana yığıp
Attılar kucak kucağa
Bıraktılar gün boyu
Yaz güneşinin altında
Sülü Ağa diyor
Efkarlanmayın kardeşlerim
Bu dünyayı sorarsanız
Kimseye kalmaz
Boştur itibarsızdır
Öldürüldü gençlerimiz yiğitlerimiz
Kapımızın hizmetçileri ve çobanları
Seviniyorlar içten içe ah
Gençlerimizi yiğitlerimizi öldürdüler
Altınlarımızı gümüşlerimizi
Paylaştılar aralarında
Ağalarımızı Hatunlarımızı ah aman
Kırdıklarında zalimler
Kapımızın hizmetçileri ve çobanları
Atlarımızı mal ve mülklerimizi
Paylaştılar aralarında
ÇUKUR AĞITI
(Varyant -2)**

Ah oldu oldu
Beyim beyim beyim
Benim memleketimin Beyi
Ateş düşsün yansın
Benim Beyim
Hükümetin bu kanunu
Kalkmış Kırmancıye ah
Oturmuş Cumhuriyet'in Kanunu
Sülü Ağa diyor
Kaçın kardeşler kaçalım
Bu kafir bizi kıracak bu sefer
Kazıyacak kökümüzü
Hasan Ağa diyor
Korkmayın kardeşlerim
Ne kadar zorlasa da
Bizi sürgün eder sonunda
Ah gönderir batıya sürgüne

Ah lanet olası Çukur
Karşısı yamaçtır Beyim Ah lanet olası Çukur
Karşısı yamaçtır Ağam
Sülü Ağa diyor
Varın lanet olası Çukur tepesine
İçinde geliyor feryat ve figan sesleri
Genç fidanları kırmışlar
Yatırmışlar yan yana kucak kucağa
Fidan Hatun dövünüp ağlıyor
Ciğerim kucağıma gel diyor
Sülü Ağa diyor
Çocuğu kucağa almayı düşünme
Onlar kendileri yarın bizi öldürüp
Yan yana kucak kucağa koyarlar
Ağam kadını alayım diyor
Öyle söyleme ne olur
Çok zordur evlat acısı
Ah cadde ah cadde

**Beyim benim eski caddedir
Ah cadde cadde cadde
Ağam benim eski caddedir
Sülü Ağa
Çıkmış Konağın damına
Ah aman volta atıyor
Asker odur dönmüş
Jêlê²²¹ zirvesinden diyor
Hazırlığınızı yapın
Misafirdir bize bugün
Fidan Hatun diyor
Ağam kurban olayım
Kafir bu sefer
Yemiyor yemeğimizi
Akşam çıkıp geldi ki
Yüzümüze bakmıyor bizim
Kır atı çekin dışarıya
Hazırlayıp üzengileyin
Binsin ata Ağam
Gitsin lanet olası ah
Harput Mezrası'nda insin
Aman Ağam orada insin**

**Ah lanet olası Çukur
Beyim karşıda tek ağaç
Ah lanet olası Çukur
Beyim karşıda tek ağaç
Ağam kaldır başını
Dünyayı sen kucaklardın
Bu dünya senden sorulurdu
Siz gittiniz ah
Henüz dört gün geçmeden**

²²¹ Jêle: Dersim'de Haydaran Bölgesi'nde bulunan bir dağın adıdır. Rivayete göre Jêle, Khurêş'in kızıdır. Bunun için bu dağ bölge insanı tarafından Kutsal olarak görülmektedir.

Karşniye'deki²²² Alanlılar
Girmişler Çukur'a
Bölüşüp paylaşmışlar aralarında
Ah lanet olası Çukur
Beyim önünde söğüt ağaçları
Ah lanet olası Çukur
Beyim önünde söğüt ağaçları
Ağam sen kaldır başını
Girmişler Çukur'daki Konaklarına
Sığır ve davar çobanlarının hepsi Toplayıp götürmüşler bugün
Alan Aşireti'nin Xêma²²³ tepesine
Bugün toplayıp götürmüşler
Xêma Miri üstündeki yaylaya

Ah lanet olası Çukur'dur
Beyim ardı sıra taşlıktır
Ah lanet olası Çukur'dur
Ağam ardı sıra taşlıktır
Çukur'lu Hasan Ağa ailesinin derdi
Dertlerden dört kat daha acıdır
Sülü Ağa diyor
Kardeş herkesin ocağı tütüyor
Benimle seninki artık sönüktür
Hasan Ağa diyor
Dünya malını ne yapacaksın
Derenin suyu alıp götürsün
Bizden sonra
ÇUKUR AĞITI
(Varyant -3)

Ah Mirim²²⁴ Mirim Mirim
Vatanımın Miri
Ah Beyim Beyim Beyim

²²² Karşiniyê: Karsniye Mazgirt'e bağlı bir Alan Köyü.

²²³ Xêma: Bir bölge adı

²²⁴ Mir: Bey, Ağa olarak tanımlanır.

**Vatanımın Beyi
Ah pistir pistir pistir
Bu Hükümetin kanunu
Lanet olası pistir kötüdür
Bu Hükümetin kanunu
Zalimler sıktılar bize
Dom dom kurşunlarıyla
Öyle sıktılar ki bize
Ciğerimizi yüreğimizi Pişirdiler içimizde**

**Ah aman aman aman
Çukur'dur aman
Allah kökten yıksın
Tahtını Celal Paşa'nın
Çukur Ağalarını peş peşe
Dizdiler koydular yollara
Bağladılar birbirine hepsini
Toplayıp götürdüler Mazgirt Dağı'na
Önden sıktı zalimler
Arkadan çıktı kurşunlar
Önden sıktı zalimler
Arkadan çıktı kurşunlar
Yiğitlerimiz gençlerimizin cesetlerini
Tuttular gün boyu Güneşin altında Ah derttir derttir
derttir Çukur'dur aman derttir**

**Elçi yollayın Sülü Ağa'ya
Durmasın gelsin
Celal Bayar bugün misafirdir
Bizi bekliyor sabırsızlıkla
Alan Aşireti'nin kafilesini
Bugün yola koyulmuşlar Yaşlı Hasan Ağa en önde
Sülü Ağa inleyip sızlıyor
Dövüyor Dizlerini
Diyor korkarım ki bu zalimler Bu defa kırsın her kesi**

Yansın lanet olası Çukur

Önünde dar bir yol gider
Gittim ki gideyim
Yanasıca Çukur Tepesi'ne
İçinde geliyor ah aman
Feryat figan sesleri
Öyle düşündüm ki
Alanlar almış göçünü
Sanki yaylaya gidiyorlar
Alan ve Demenanlılar gelmiş
Çukur'u paylaşmışlar aralarında
Fidan Hatun küçük oğlunu
Almış kucağına koruyor
Sülü Ağa diyor
Hanım çocuğun derdine düşme
Şimdi bizi götürüp öldürecekler
Koyacaklar kucak kucağa
Ah dünya dünya dünya
Hainsin yalansın dünya
Hiç kimseye kalmaz
Bu Allahın dünyası
Dönüp gelirsın yeniden
Gelirsın ağacın gölgesine
Ah dertler dertlerr dertler
Çukur'dur ah dertler
Aman dertler dertler dertler
Çukure'dir ah dertler
Ağalar yüklenmişler göçünü
Gitmişler Mazgirt Dağı'na
Ağır makineleri kurdular
Yiğitlerimizi gençlerimizi
Hepsini öldürdüler
Ah dünya dünya dünya
Aman güvensiz yalancı dünya
Bu dünya kimseye kalmaz
Dönüp gelirsın yeniden

**Gelirsin ağacın gölgesine
Celal Bayar emir vermiş
Vezirlerimizin tümünü öldürüp
Koymuşlar kucak kucağa
Dünya dünya dünya
Aman güvensiz yalan dünya
Bu dünya kimseye kalmaz
Dönüp yeniden gelirsin
Gelirsin ağacın gölgesine ÇUKUR AĞITI
(Varyant -4)**

**Yanası Çukur'dur
Beyim dar bir geçit
Fidan Hatun diyor
Mehmet Ağa
Hazırlığını gör
Paşa sana misafirdir
Akşam oldu geldi zalim
Yemiyor yemeğimizi
Sanırım bu zalim
Çok derinden küsmüş bize
Sülü Ağa diyor
İçimi bir korku sardı
Zalim bu sefer
Getirecek kökümüzü
Fidan diyor
Bana ne diyorsun
Bu Qırrê Mewali Ailesi'nin
Sırtımızdaki borcudur
İnsan er veya geç
Öder borcunu
Ah aman aman aman
Ah Beyim aman
Bugün saldırıya geçti
Yürüdü üzerimize
Paşa'nın askerleri**

Topladılar bugün
Otuz iki nüfuslu
Hasan Ağa'nın hanesini
Topladılar bizi
Amca yeğen hepimizi
Aldılar atlarımızı elimizden
Yaya koydular yola
Götürdüler bizi Mazgirt'e
Koydular ıssız bir eve
Diktiler başımıza
Askerleri ve zaptiyeleri
Sonra bağladılar birbirimize Ah aman kardeş ve yeğenleri
Götürüp dizdiler bizi
Yanasıca makinelerin önüne
Çevirdiler dört bir yanımızı
Hasan Ağa diyor
Zalim tez öldür bizi
Korkuyor çocuklarımız

Yanası Çukur'dur
Aman yamaca gider
Bahar gelmiş
Fidan Hanım diyor Mehmet Ağa
Kalk Meneskut'a²²⁵
Yaylaya gidelim
İçimi yer bu dert
İbrahim ile Xaskare'nin derdi
Amca diyor
Hele bir gidelim
Çukur'u ziyaret edelim
Köylüler ve marabalar
Paylaşmışlar aralarında
Mehmet Ağa diyor
Fidan hele sen gel

²²⁵ Meneskut: İnsanların yaylaya çıktıkları bir bölgenin adı.

**Gidelim yanasıca Çukur'a
Sabah rüzgarıyla birlikte
Geliyor feryat ve figan sesleri**

**Akşamdır aman akşam
Hasan Ağam akşam
Akşamdır aman akşam
Mehmet Ağam şimdi akşamdır
Akşamdır aman akşam
Sülü Ağam şimdi akşamdır
Yaralı Phepuk kuşu
Konsun yıkılası Çukur'a
Ötsün Vezirlerimiz için
Celal Bayar oturmuş
Bize misafirdir bu gece
Elçi gönderin Hesên Ağa'ya Bizim büyük kardeşimizdir
Hele gelsin ne diyecek bize
Misafirdir bize Celal Bayar
İçmiyor çayımızı kahvemizi
Derinden küsmüş bize Sigarasını yakıp atmış
Parmağının arasına içiyor
Dolaşüyor ayakta sinirlice
Bakıyor bize haince
Sülü Ağa diyor
Bizim derdimiz büyüktür
Ötsün bizim için Phepug Kuşu
İçime bir korku düştü
Korkarım bu zalim
Kökümüzü getirir bu sefer
Haskar Hanım diyor
Hayıflanmayın siz
Kişi bir hata işlemişse
Yedi nesil de geçse aradan
Mutlaka öder bedelini
ÇUKUR AĞALARI
(Varyant -5)**

Aman ah aman aman
Hasan Ağam aman
Aman aman aman
Mehmet Ağam aman
Aman ah kardeşim aman
Sülü Ağam aman
Misafirdir Celal Bayar bize
Küsmüş bize zalimdir aman içmiyor çayımızı kahvemizi
Haince bakıyor bize
Sülü Ağa diyor
İçimde bir korku var
Korkarım bu zalim
Bırakmaz evlat hanemizde

Kardeş Çukur'dur burası
Hasan Ağam zor geçit
Mehmet Ağa diyor
Davarı toplayıp
Götüreyim yanasıca Mazgirt'e
Ucuza almak istiyor her kes
Hasan Ağa diyor
Ne yapacaksın Dünya malını
Bizden sonra ne olursa olsun
Sülü Ağa ağlıyor
Gözleri yaşla dolmuş
Dumanı tütmeyen
Konağın bacasına bakıyor Kahrolasıca Çukur'dur
Hasan Ağam benim ah aman
Zalim toplamış hepimizi
Hepsi akraba kardeş
Bizi kopardılar yurdumuzdan
Davamları dağları tarlaları
Kafirler Mervan'ın dölleri
Hepimizi rüzgârlara savurdu
Bizden sonra kırmışlar
Bava'nın torunlarının ailesini

**Yıkılası Çukur'dur
Hasan Ağam sırta gider
Girmiş göçün önüne oynuyor
Eşi Fidan Hatun
Mirim benim diyor
Hayıflanma beyim üzülme
Dost ve akrabalarımız
Göç etmiş bizden önce**

**Kardeş burası Çukur'dur
Mehmet Ağam tarlalar
Bizi topladılar
Hepsi kardeş yeğen akraba
Götürdüler Mazgirt Dağı önüne
Bağladılar elimizi ayağımızı
Önden sıktılar bize
Çıktı kulunçlarımızdan dışarı
Arkadan sıktılar bize
Göğsümüzden çıktı dışarı
Kafirler genç ve yiğitlerimizin
Ölü bedenlerini
Bıraktılar yaz sıcağında
Güneşin altında
Çukur'dur kardeş Çukur
Mehmet Ağam iki yamaç arası
Yıkılası Çukur'dur
Sülü Ağam iki yamaç arası
Çukur'dur Çukur
Hasan Ağam iki yamaç arası
Çukur Ağaları yükünü almışlar
Gidiyorlar Mazgirt Dağı'na yaylaya Emir vermiş Celal Bayar**

**Kurmuşlar ağır makineleri
Hanımları Ağaları
Kadın erkek tüm her kesi
Yaz güneşinin altında**

**Bir günde katledip
Cesetleri yatırmışlar toprağa
Yan yana kucak kucağa
Sülü Ağa diyor
Efkarlanmayın kardeşler
Bu dünya kimseye kalmaz
Boş itibarsız dünya
Kapımızdaki cariyeler
Hizmetçiler Çobanlar
Hepsi toplanıp birleşmiş
Paylaşmışlar aralarında
Altınlarımızı gümüşlerimizi
Dertler ah bu dertler
Hasan Aşam ah bu dertler
Dertler ah bu dertler
Mehmet Aşam ah bu dertler
Dertler ah bu dertler
Sülü Aşam ah bu dertler
Çukur Ağaları almış göçünü
Gidiyorlar Mazgirt Dağı'na
Çukur Ağaları almış göçünü
Yaslamışlar kendini
Mazgirt Dağı yamacına
Emir verdi Celal Bayar
Kuruldu ağır makinalar
Katlettiler aynı günde
Vezirlerimizi Sultanlarımızı
Bir yaz gününde
Yaz güneşinin altında
Sülü Ağa diyor
Dünyanın bu dertleri
Geldi benimle toprağın altına
Hizmetçilerimiz çobanlarımız
Kalkıp birleştiler
Köylerimizi arazilerimizi**

Paylaştılar aralarında

**ZİLFİ SELCAN'IN²²⁶ WELİYÊ WUŞÊNÊ İMAMİ
HAKKINDA,
BAVA BEDRİ(BEDRİ ÇAĞLAYAN)²²⁷ İLE YAPTIĞI
MÜLAKAT.**

**Zılfi Selcan: Derê Laç²²⁸ Ağıtı'nı kim söylemiş, şairi kimdir?
Bedri Çağlayan: Derê Laçi Ağıtı Veli'nindir, ben Veli'den
duydum.**

Bu Garip Garip Ağıtı'nı kim söylemiş?

Önceleri İstanbul'a gitmişler. İstanbul'dan döndüklerinde, Zigana tarafından gelmişler. Bir Han'da konaklamışlar. Yaşlı biri de gelmiş Han'a ama parası olmadığı için içeri almamışlar. Demiş: „İstanbul'dan gelen on iki kişiden biri belki Han paramı verirler.” On iki kişiden hiçbiri yaşlı adama bir kuruş vermemiş ki Han'da kalsın. Yaşlı adam kalkıp yukarıdaki Han'a gitmiş. Hancı: „Bu soğukta, bu kıyamette nereden gelip, nereye gidiyorsun” demiş. Yaşlı adam: „Harçlığım yok” diye cevap vermiş. “Sen yaşlısın, senin gibi birini idare edemeyecek miyiz? Senin vereceğin üç-beş kuruş derdimize derman olmaz” demiş Hancı. Yaşlı Adam: „Oğlunu çağır, aşağı Han'dan dışarı çıksın gelsin” demiş. Hancı: „Oğlumu ne yapıyorsun, haydi içeri girelim” demiş. Deprem oluyor ve aşağı Han yıkılıyor. Yaşlı Adam: „Aşağı Han'ın duvarına tekme

²²⁶ Zülfi Selcan: Dersimli Ozan, araştırmacı ve Munzur Üniversitesi'nde Akademisyen. Çıkardığı kasetlerinde Zülfi olarak bilinir.

²²⁷ Bava Bedri: Halk arasında Bava Bedri olarak bilinir ancak, nüfusta adı Ali Rıza Çağlayan'dır. Khurêşan Aşireti'nin Şixan Kolu'na mensuptur. 1927 yılında, Mazgirt'e bağlı Arpobuk Köyü'nde dünyaya gelir. Sonradan Xosor (Kopuzlar) Köyü'ne yerleşir. Gençlik yıllarında Welîyê Wuşênê İmami'den keman çalmayı öğrenir ve birlikte düğünlere katılır.

²²⁸ Derê Laçi: Laç deresi

**vurarak, Hancı'nın oğlunun kolundan tutup dışarı çekiyor.
Yaşlı Adam öyle yapıyor ha.**

Bu Klamı sen önce kimden dinledin? Garip Garip Klamını.

Veli söylüyordu. Olan çok önceleri olmuş ama bu klamı Veli söylemiş.

Amca, Veli kaç tarihinde öldü, biliyor musun?

Vallahi, ben de bilmiyorum.

İnsanlar sürgünden geri döndüklerinde, daha sağ mıydı? Evet, henüz sağdı. Ellilere kadar daha sağdı.

Peki, mezarı nerede?

Veli'nin mezarı Peter Köyü'ndedir.

Çocukları sağ mı?

Çocuklarından biri Erzincan'da öldürüldü, diğer oğlu Hasan öldü. Biri de memlekettedir.

Weliyê Wuşênê İmami'nin resmi var mı?

Varsa da sahiplerinde var, ne diyeyim.

Sen hiç O'nun resmini gördün mü?

Hayır, hiç görmedim.

Ne zaman öldü, biliyor musun?

Hayır, bilmiyorum.

O Türkçe biliyor muydu?

Türkçe bilmiyordu.

Hiç mi bilmiyordu?

Az biliyordu. Öyle çat pat. Türkçe bilseydi, Türkçe türkü de söylerdi.

Peki, Hesên Efendi Ağırını kim söylemiş?

O söylemiş. Veli söylemiş.

Asmen Ra Roz Vineto! - Ağıtların Dilinden Dersim Tertelesi

Bu Kâmil Klamı kime ait?

Mamekiye’de ilk binalar yapıldığı zaman 1928’de, o zaman arabaya binip taş getirmeye gitmişler, araba devriliyor ve ölüyor.

Bu Klamı kim Kâmil üzerine söylemiş. Kim bestelemiş?

Yine onlar söylemiş, ne diyeyim. O söylemiş tabi, başka kim söylesin!

Veli mi söylemiş?

Veli söylemiş. Ben bütün Klamları ondan işittim.

Araba nerede devrilmiş?

Dündül’ün arka tarafında. Arkada taş var ya, oradan taş getirirlerken, araba orada devriliyor.

Çolak’ın Klamını kim söylemiş? Kimindir?

Çolak mı? Ovacık tarafının mı, Hozat tarafının mı, bilmiyorum.

Peki, bu Klamı, sen kimden işittin?

Ben Veli’den işittim.

Veli mi üzerine yakmış?

O Klam eskidir her halde.

Sen Veli’den mi işittin?

Evet.

Hesê Kamaş’ın Klamı kime ait?

Onu bilmiyorum. Diyorlar Heydê Phiti söylemiş, kim söylemiş, bilmiyorum.

Heydê Phiti mi söylemiş?

O Şıxanlı'dır, Paxê Havig Köyü'ndendir.

Bu Hesê Kamaşı'n çocuklarının olayı hangi yıllarda olmuş?

1938'den öncedir. 1938'den sonra, onları öldürenleri de sürgüne gönderdiler. Amcası, yeğenlerini öldürüyor.

Onlar hangi köylüydü?

Khuro Sıpe Köyü'nde kalıyorlardı.

Sen bir kılam daha söyledin, Çchemo çchemo. çchem delğeliyo, bu kimindir? çchem delğeliyo, bu Veli'nindir.

Veli mi söylemiş?

Kim öldüyse, gelip Veli'yi götürürlerdi. Adam şairdi!

Bava Ağıtı'nı kim söylemiş?

Ben Veli'den işittim, bilmiyorum.

Peki Mire Anıtı'nı kim söylemiş?

Mire Anıtı'nı kim söylemiş, bilmiyorum. Mire Ağıtı, çok eskidir. Haydar Bey dönemiymiş. Haydar Beyi, Halil Bey öldürtmüş. Haydar Bey, Mustafa Bey'in amcasıymış. Şimdi devran, çocuklarıdır. Sey Qaji dönemi mi, değil mi, bilmiyorum.

Seyd Wuşên'in Ağıdı'nı kim söylemiş? Veli söylemiş.

Çukur Ağıtı'nı kim söylemiş?

Onu da Veli söylemişti, ben Veli'den duydum.

Yani sen diyorsun ki O, kendi mi bestelemiş?

Ben ondan işittim, başka kim söylesin! Başka kimseden işitmedim. Zaten şair yalnızca oydu. Silo Qız da söylüyordu ama O'nun gibi beceremiyordu.

Seter Klamını kim söylemiş?

Veli'nindir. Hepsini Veli'den işittim ha. Hepsi Veli'nin Klamları'dır. Yani bir yerde yeni bir şey işitmesin, artık ona eklemeler yaparak, onu adam eder, düzeltirdi. Adam beceriyordu, onu düzeltiyordu ha.

DAVUT TEKİN (Dawudê Memedi) İLE SÖYLEŞİ

Yaşar Kaya (Sözlü Tarih Projesi)

YAŞAR KAYA (SÖZLÜ TARİH PROJESİ): Sen Dersim Tertelesi'nde büyüttün. O zamandan aklında neler kalmış, bize anlatabilir misin?

Davut Tekin: O dönemler, açlık dönemleri olduğu için tıpkı bir kurt gibi birbirlerini yerlerdi. Sey Rıza'nın hiçbir suçu yoktu. Dersim'e sebep Rayver oldu. Rayver Çemişgezek'e gider her türlü pisliği yapar, çalar getirir, çetecileriyle birlikte yerlerdi. Yetkililer de sürekli Ankara'ya telgraflar çeker, her şeyi Sey Rıza'nın üstüne atarlardı. Durum sürekli böyleydi. Sey Rıza çocuklarını alarak Balke Ormanlarına gidip orada saklanmaya çalıştı. Rayver de askerlerin önüne düşerek Sey Rıza'nın ve ailesinin bulunduğu bölgeye götürür. Ormanda etraflarını keser, çoluk çocuk, kadın erkek hepsini katlederler, biliyor musun?

Hepsini orada öldürürler. Rayver'in de bir oğlu varmış. Oğlu Hozat ta okuyormuş. Okul tatil olduğu için çocuk da evdeymiş. Oğlunu kısrağa, kendisi de ata binerek Deşt Nahiyesinde

Yüzbaşı'nın yanına gidiyorlar. Oğluna diyor ki Yüzbaşı'ya söyle, ben Sey Rıza'nın neslinin kökünü getirdim. Sadece kendisi kalmış.

Oğlu, babasının söylediklerini Yüzbaşı'ya anlattıktan sonra, Yüzbaşı diyor ki "Sen iyi bok yemişsin." "Sen iyi bok yemişsin" dedikten sonra, askerlerine dönerek, "Bu keklik soyundandır, bunun kimseye bir faydası yok. Bunu öldürün." Askerler üzerine battaniye atarak, süngüleyip oracıkta öldürüyorlar.

O anda oğlu kaçıyor. Tam kısırağın yularını tutup, ayağını üzengiye atıp binmeye çalışırken, karşıdan nöbetçi ateş ediyor. Çocuk da orada ölüyor. Eğer ata binebilseydi, belki de kurtulabilirdi.

Rayveri süngüleyerek öldürüyorlar. Babam diğer köylülerle birlikte, Deşt'teki kışlanın yapımında çalışıyordu. Kışla için taş çıkarıyorlardı. Babam, Rayver'in süngü ile öldürüldüğünü söylerdi. Babam dedi ki "çocuk kısırağa binmiş olsaydı, kaçıp kurtulabilirdi. Nöbetçi asker sıkı, onu da orada öldürdü." Onun nesli de tükendi, Sey Rıza'nın nesli de tükendi.

Sey Rıza Bolü Mezrası Yaylası'na giderek bir çam ağacının altında dinleniyor. Evlerin uzağında, uçaklar keşif uçuşları yapıyor. Yaklaşan bir uçağa, yanında bulunan torunu, "Balon, balon" diye bağıyor. "Bovo budur buradadır, çam ağacının altında oturuyor..." diyor.

Sey Rıza, dizlerini döverek, "Toprak yağsın başıma, ajanım evimden çıktı" diyor.

Neyse, kardeşime söyleyeyim. Gidip biraz altın biraz da gümüş alıyor, İmamê Laçi'yi de yanına alarak Munzur Dağları üzerinden Erzincan'a doğru gidiyor. Yani Erzincan üzerinden Rusya'ya gitmek istiyor. Muti Köprüsü'nden geçmeye çalışırken, orada yakalanıyor.

Amcam Wuşênê Seydi'yi 1937'de Elazığ'a götürüp tutuklamışlardı, orada cezaevindeydi. İlk Bahar'dı, aylardan Mayıs'tı, tam da bu aydı.

O zaman Galvosan'da kavakları kesip çaya atıyorlardı. Sey Wuşê'nin suçu günahı yoktu. Sebepsiz yere, akrabaları öldürttü onu. Xidê Xate ve Sey Bakıl sebep oldu ona. Onlar öldürttü.

Biraz da seni tanıyalım. Siz hangi ailedensiniz?

Biz yedi kardeşlik. Büyükleri benim. Benden sonra Hıdır'dır. Hıdır'dan sonra, Kamer'dir. Nüfusta adı Ali'dir. Ondan sonra Hüseyin, sonra Bıra, Bıra'dan sonra da Kemal geliyor. En küçüğümüzün adı Musa'ydı. Hıdır'ı öldürdüler. Kemal askere gidip geldikten sonra, intihar etti. Diğerleri de sağdır. Kahraman, Hüseyin ve Bıra yurt dışındalar. Kardeşlerimden hiçbiri yanımda değil. Ben bu köyde yalnız yaşıyorum.

Ben iki yıl Almanya'da kaldım, orada çalıştım. 1971 yılında arazi satın alarak bu köye yerleştim. Ben Galvosan'dan buraya geldim. Önceleri ben Galvosan Köyü'nde yaşıyordum. Yani köyüm Galvosan'dır. Çalkıran'ın Galvosan Mezrası deniliyordu.

Ben, Çalkıran'da dünyaya geldim. Hıdır'da burada dünyaya geldi. Oradan Galvosan'a geldik. Diğer kardeşlerim Galvosan'da dünyaya geldiler. İki de kız kardeşim vardı. Babam ve annem ölmüşler. Dedemin adı Hüseyin'di. Bize Tornê Wuşênê Dewreşi (Derviş'in oğlu Hüseyin'in Torunları) diyorlardı. Babamızın adı da Mehmet'ti. Kendisine Memedê Wuşênê Dewreşi deniliyordu.

Dedemiz Derviş, Nazımiye'de, Khurêşan Köyü'nden gelmiş. Dedemiz adı Hüseyin, Sey Bakıl'ın dedesinin adı da İbrahim'miş. Bunlar iki kardeşlermiş, oradan birlikte gelmişler biliyor musun?

Biz Khurêşanlı'yız. Buraya Galvosan'dan gelmişiz. Dedemizin beş çocuğu varmış. Birinin adı Derviş, biri Seydali, biri Kahraman, biri Davut, biri de Ahmet'miş, biliyor musun? Neslimiz Khurêşan Köyü'nden gelmiş. Ezbetimize, Dowê Khêri (Sağır Davut) Ezbeti deniliyor. Dedemizin adı Hüseyin'miş. Kardeşleri, "gelin gidip adam öldürelim, baskına gidelim, hırsızlık yapalım" demişler. Dedemiz, "Ben haram mal yemem" diyerek kabul etmemiş. Bunlara, "Ben sağırım, duymayan kardeşim" demiş. Bunlar da kardeşine "Khêro (sağır)" demiş ve kendisine bu lakabı takmışlar. Odur budur bize "Khêro" diyorlar. Bize, "Sağır Davut'un Ailesi" deniliyor.

Annem, Aytaç'lardandı. Nenem de Pilvenk aşiretindendi. Yani Derviş'in eşi Pilvenkliymiş. İvê Mesê İvi'nin akrabasıydı, Hırsız Pınarı'ndan. Seyd Wuşên'in annesi de Pilvenk Aşireti'ndendi.

Galvosan'daki komşularımızdan yabancı kimse yoktu. Sey Bakıl ailesi de Khurêşanlı'ydı, akrabalarımızdı, biz yakın akrabayız. Wusê Tuşki Ailesi'ydi, Sey Bakıl Ailesi'ydi, İsê İvişi Ailesi'ydi, biz hepimiz akrabaydık.

Galvosan'da Ermeni Aileler de vardı. Önceleri Galvosan'da yaşıyorlardı. '38 geldiğinde, onları sürgün ettiler. Bazı akrabalarımızı sürgün ettiklerinde, onları da birlikte sürgün ettiler. Bunlar Sey Bakıl Ailesi'nin yanında kalıyorlardı. İki, hatta üç kardeşlerdi. Ağ'dı birinin adı, birine Ovanes, diğerine de Lev diyorlardı. Onları da Sey Bakıl ailesiyle birlikte batıya sürdüler. Eskişehir'e götürdüler. 1946-1947'de af çıktığında geri döndüler. Onlar da birlikte geri geldiler. Kardeşlerden Ağ, Elazığ'da kalmıştı. Lev'in adı değişmiş İbrahim olmuştu. O da Sey Bakıl ailesiyle birlikte kalıyordu. Hükümet, 1800 Evler'de kendisine bir ev vermişti, o orada öldü. Onun cenazesini Galvosan'a getirdiler, mezarı Sey Bakıl'ın yanında, Galvosan'dadır. Diğer çocukları da Hükümet'in 1800 Evlerde verdiği konutlarda kalıyorlar.

Sen Wuşênê Seydi'nin neyi oluyorsun? Wuşênê Seydi, sizin neyiniz olur

Wuşênê Seydi ile dedem, amca çocuklarıdır. Dedem, Derviş'in oğlu, Wuşênê Seydi de Seydali'nin oğludur. Yani bir ailenin tek çocuğudur. O evden yani Seydali'den sadece bir erkek çocuktur. Derviş'inde üç çocuğu var. Dedemin adı Hüseyin'dir. Kardeşi Musa, bir de Mustafa'dır.

O zaman, bu bölgede hangi dil konuşuluyordu?

Biz, bizim dili, Zazaca Konuşuyorduk. Dilimiz Zazaca'ydı. Bazılarının da şu Çixêk tarafında 'here were', Kurmancki konuşurlardı. Bizim konuştuğumuz dile de Dımilki, Zazaca diyorlardı. Bizim konuştuğumuz dil Zazaca'dır. Here were konuşanlar, Çixêk, Pilvenk gibi yerlerde yaşıyorlardı. Bizimle sizin diliniz Zazaca'ydı. Biz Zazaca konuşurduk, bazıları da "here were" konuşurlardı.

Sizin Pirleriniz nereden geliyorlardı? Pirleriniz, Rayverleriniz nereden geliyordu?

Pirler, Rayverler. Bizim Rayverler'e, Rayverê Dewres Gêwru derlerdi. Rayverlerimiz oradan geliyorlardı. Pirlerimiz de Tosniyê'den geliyorlardı, Seydanlar'dı. Rayverler'e, Dewres Gêwru Ailesi diyorlardı. Onlar da Xıra'dan Dewres Weli Ailesi'nden gelirlerdi. Bunlar Pir ve Rayverlerdi.

Talipleriniz var mıydı?

Taliplerimiz çoktu. Taliplerimiz, Hozat'ta Bahtiyar Aşireti'ndendi. Erzincan'da, Varto'da, Adıyaman Kâhta'da varlardı. Yani her yerden taliplerimiz vardı.İsimlerini unutmşuz. Varto'da, Sey İlaşi Ailesi diyorlardı. Burada Bahtiyar'da Sey Mehmet diyorlardı, oranın ileri geleniydi, kardeşime söyleyeyim. Adıyaman'ın Kâhta Kazasında vardılar. Taliplerimizin çoğu da Malatya'da bulunuyordu. Erzincan'da, Varto'da, Hınıs'ta varlardı.

Axpanos'ta Kalanlar'da vardı, Ovacık tarafında. Bizim esas taliplerimiz Khalanlılar'dı. Khalanlılar, şimdi Dervişcemallılar'ın eline gitmişler.

1938'den önce, insanlar ne ekip biçiyorlardı? Ne yiyip içiyorlardı? İkrarlık nasıldı?

İnsanlar önceden, arpa ekerlerdi, buğday ekerlerdi, tabi öküzlerle. Yaşamlarını böyle sürdürürlerdi. Arıcılık yaparlardı. Biz, '38'den sonra çok zorluklar yaşadık, yoksulluğu gördük, kıtlık geldi. Önceleri, millet '38'de kırıldığında, bir hastalık geldi, verem geldi biliyor musun? Gelen bu hastalıktan dolayı, çok insanımız hayatını kaybetti. Katledilen o insanlarımızın cesetlerinin etkisiyle, bir hastalık geldi biliyor musun? Ondan sonra, biz açlık yıllarını gördük. Ekmek bulunmaz oldu. Millet darı ekiyordu. Kimileri Hıran bölgesine gidip bir teneke buğday satın alır getirirdi. Mazgirt Köprüsü'nde Hükümet durdurur, ellerinden alırdı. Orada karakol kurmuşlardı. İnsanlara ekmek vermezlerdi. Yakaladıklarının da ellerinden alırlardı. Bir somun ekmek bile millete vermezlerdi. Ellerinden alır böler, çeyreğini verirlerdi. Yasaktı çünkü, yasaklanmıştı.

'38'den sonra, yollar yoktu, insanları toplar götürür, elli gün, altmış gün yollarda çalıştırırlardı, yol vergisi yüzünden, bedavaya çalıştırırlardı. Milletten, yol parası diye vergi toplarlardı. Keçiden vergi alırlardı, inekten vergi alırlardı. Eşekten, katırdan vergi alırlardı biliyor musun? Her şeyden vergi alırlardı.

Ondan sonra, tarla sürüldüğünde, Hükümet bir memurunu görevlendirerek gönderir, gelir tarlayı ölçer, kaç dönüm ektiğini tespit ederdi. Harman zamanı yeniden gelir, vergisini alır giderdi. Millet öyle bir yoksulluk çekti ki Allah kimsenin başına vermesin.

Sen yol yapımından bahsettin. İnsanları götürüp yollarda çalıştırıyorlardı dedin...?

Milleti götürüp yollarda çalıştırıyorlardı. Hükümet böyle istiyordu. Elâzığ-Tunceli yolunda, Mazgirt-Tunceli yolunda, Deşt-Hozat yolunda, biliyor musun? Hozat-Elâzığ yolunda. Milleti alıp götürürlerdi, yollarda bedava çalıştırırlardı.

Senin tanıdıklarından kimler yollarda çalışmaya gitti?

İnsanlarımızın hepsi de çalıştı. Bu civarda kim vardıysa, öncekiler, yaşlılarımız biliyor musun? Kim vardıysa hepsini alıp götürüp çalıştırdılar. Babamı götürüp çalıştırdılar, dedemi götürüp çalıştırdılar, komşularımızı götürüp çalıştırdılar, biliyor musun? Baban onları, hepsini götürüp çalıştırdılar. Yani kimi çalıştırmaya götürmediler ki. Kim ki büyüktü, onları götürüp çalıştırdılar. Gitmek istemeyenleri, jandarmalar tutup döverlerdi. Sopalarla dövüp, hıncını çıkarırlardı. Falakaya yatırdıktan sonra, alıp götürürlerdi.

Bizim bölgedekiler, nereye çalışmaya gittiler?

Bizimkileri, ben Elâziğ yolunda çalıştıklarını hatırlıyorum. Elâziğ yolunda, Mazgirt yolunda, Pertek yolunda çalıştılar. Mercimek diyorlardı, götürüp orada çalıştırdılar. Sonradan, askerler dağlara çıktıklarında, Sılıç tarafını biliyorsun? Götürüp, Sılıç yolunda çalıştırdılar. Milleti zorla, sopalarla döve döve çalışmaya götürülerdi.

Tütün yasaktı. Kimin üzerinde tütün tabakası görselerdi, ceza keserlerdi. O kutuyu elinden alırlardı. Bırakmıyorlardı ki insanlar sigara içsinler, yasaktı çünkü.

Pirlerimiz, Rayverlerimiz yasaklıydı. Korkularından taliplerine gitmezlerdi, biliyor musun? Yakaladıklarını karakola götürüp, sopalarla öldüresiye döverlerdi.

Peki '38 geldiğinde, aklında ne kalmış, neler hatırlıyorsun? Asker nasıl geldi? Bize anlatır mısın?

Asker geldiğinde, önce Mazgirt'e geldi. Mazgirt'ten yayıldılar Dersim'in içlerine. Askerin bir kolu Türüşmek'e geldi, oradan da ayrılarak bir kolu Pirgirt üzerinden Pah'a geçti. Bir kısmı, ön taraftan Tunceli'ye, Mamekiye'ye gitti. Önceleri oraya Mamekiye derlerdi. Kayıklarla sudan karşıya geçip gittiler. Eski Adliye Binası vardı, oraya gidip dutların altında çadırlarını kurdular. Pah'a gidenler de Khêla'nın tepesinde kurdular çadırlarını.

Akşam olduğunda, top atışı yaparlardı. Pilvenk'te yuvarlak taşlar dedikleri bir mıntıka vardı, akşamları bir iki top o

mıntıkaya atarlardı. Yani biz, Hükümetin toplarının nasıl atıldığını görüyorduk.

Bir diğer askeri kol da Gomılğan'dan gelip Demir Kapı'ya gitti. Bu Kırmızı Dağ dediğimiz dağdan geldiler. Zımeq'ın içine girdiler, Xêç'in tepesine çıktılar. Oradan bir tabur veya bir bölük asker, bir Yüzbaşı komutasında Galvosan'a geldiler. Hasan Korkmaz'ın evinin arkasındaki ağaçların altına geldiler. Muhtar ve bekçiyi yanlarına çağırarak, köy halkını toplamalarını istediler. Bütün erkekleri meydana toplayarak, sizi Elazığ'a götürüp arazi vereceğiz dediler. Toplanan erkeklerin hepsinin ellerini bağladılar. Elleri bağlı olanları önlerine katıp Oxe yolundan Türüşmek'e götürdüler, biliyor musun? Türüşmek'e götürdüklerinin hepsini Hasan Efendi'nin ahırına koydular.

Hepsini falakaya yatırdılar ve ellerindeki silahlarını teslim etmelerini istediler. Daha önce silahlarını teslim edenler, Türkçe bilmedikleri için bazıları teslim ettiklerine dair yazı ya da makbuz almış, bazıları alamamıştı. Türkçe bilmiyorlardı biliyor musun? Falakaya yatırıp, sopalarla dövüp ezmişlerdi. Orada yedi sekiz gün, işkenceye tabi tutmuşlardı.

Sonra aç susuz olarak yeniden yola koydular. Yürüyebilenleri önüne katmış, işkenceden dolayı ayakları patlamış yürüyemeyenleri de katırlara bindirip, demir Kapı'nın üst tarafında Hopike diyorlardı, oraya götürüyor ve orada hepsini öldürüyorlar. Bize haber geldi, dediler bütün erkekleri öldürmüşler, biliyor musun?

Bu haber üzerine, kadınlar da çocuklarını alıp ormana kaçtılar. Bizi aldıkları gibi ormanlara sığındılar. Ormanın içindeyiz, Hozat'tan bir Alay geldi, Süvari Alayı diyorlardı. Süvari Alayı da yakaladıkları insanları, çocukları, kadınları, kızları, bir yere toplayıp hepsini öldürüyorlardı. Kimilerini götürüp Derê Gol'de öldürdüler, bazılarını getirip sizin köyde, orada kırdılar. Bu son yıllarda bile, biz Galvosan'da iken o derelerde insan kafa kemiklerine rastlayabiliyorduk. Siz de görüyordunuz, kim görmedi ki.

Yani o insanların gördüklerini, Canabı Haq, kimsenin başına vermesin. İnsanlara yapılan zulüm, Dersim'e yapılan zulüm, Allah kimseye göstermesin.

Şimdi, bu arkadaş Sey Rıza'nın meselesini konuştu, Sey Rıza'nın hiçbir günahı yoktu. Her şeye Abisinin Oğlu Rayver sebep oldu, biliyor musun?

Rayver, gider Şavakların davarını çalar getirir yerdı, çete kurmuştu çünkü. Sonra, onlar da Sey Rıza'yı şikâyet eder, her şeyi onun üzerine atarlardı. Sey Rıza'da çocukları alarak Bolku Ormanına sığındı. Rayvero Qop da askerin önüne düşerek, götürüp ormanda etrafını kesiyor, hepsini kırıyor biliyor musun? Orada öldürüyorlar, babam onlar da Deşt Kışlasının yapımında çalışıyorlardı. Rayver'in bir oğlu var, Hozat'ta okula vermiş, orada okuyor. Oradan eve geliyor, oğlunu da alarak ata bindikleri gibi, ikisi birlikte Deşt'e Yüzbaşı'nın yanına geliyorlar. Rayver, oğluna diyor ki "Yüzbaşı'ya söyle, ben Sey Rıza'nın neslini kestim. Bir Sey Rıza kalmış, diğerlerini hepsini Baluku ormanında öldürdük."

Oğlu babasının söylediklerini, o güzel Türkçe'siyle aktardığında, Yüzbaşı da diyor ki "Babana söyle, sen iyi bok yemişsin."

Oğlu, Yüzbaşı'nın söylediklerini babasına aktardıktan sonra, Yüzbaşı askerlerine emir vererek, "Bunu öldürün, bu keklik soyundandır" diyor, biliyor musun?

Yani demek istiyor ki, bu adam kendi neslinin düşmanıdır. Orada battaniyeye sarıyorlar, milletin gözü önünde, süngüleyip öldürüyorlar. Çocuğu kaçıyor, kendi atının yularını tutup, ayağını üzengiye atıyor, diğer ayağını tam atın üstüne atmaya çalışırken, karşı taraftaki nöbetçi ateş edip, çocuğu da orada öldürüyor.

Böylece, Rayverin de nesli orada kesilmiş oluyor. Sey Rıza'nın da kesiliyor. Rayver'in yine iki üç kızı geride kalıyor, erkek çocuğu kalmıyor. Rayverin de Sey Rıza'nın da nesli yok oluyor. Onlardan kimseler kalmıyor. Sey Rıza da Erzincan'a gitmeye çalışırken, Muti Köprüsü'nde yakalanıyor. Resimlerini önceden karakollara gönderdikleri için, tanıyorlar ve orada

yakalıyorlar. Elazığ'a, Wuşênê Seydi'nin yanına gönderiyorlar. Wuşênê Seydi'nin hiçbir suçu yoktu. Wuşênê Seydi askerden kaçıp saklanmadı. O, zaten Yüzbaşı'nın, askerlerin yanındaydı. Yüzbaşı emir verdi, "Seyd Wuşê" dedi. "Aşağıda Tunceli Merkezde bir köprü yapacağız, kavakları, ağaçları kesin atın suya, aşağıda çıkarın" dedi biliyor musun?

O da adamlarını topladı, milleti önüne koydu Galbosan'da, Pah'ta kavakları kestiler, bazılarını sırtla bazılarını da öküzlere bağlayıp çekerek götürüp Khêla Pah dedikleri yerden suya attılar. Bahar suyu coşkun akıyordu. Kesip suya attıkları kavak ve diğer ağaçlar, Ana Fatma mıntıkasında suyun ortasında bulunan büyük kayalara takılıp orada yığılıp durdular.

Yüzbaşı Tunceli'de sorup soruşturuyor, Yusufanlılar'a soruyor, "Sizden yüzme bilen var mı" diye. Amacı, kayalara takılan ağaçları kurtarmaktı, biliyor musun?

Yusufanlılar da diyorlar ki "Türüşmekli Hasan Efendi ve Wuşênê Seydi'nin tarafı yüzme biliyor, biz yüzme bilmiyoruz" biliyor musun?"

Neyse, Sey Wuşê, Barge'de Aytaçlara bir elçi gönderdi, onlar üç kardeşlerdi. Onlar hem iyi yüzme biliyorlardı hem de güçlü kuvvetli insanlardı. Onlara elçi gönderdiler, onlar da geldi tabi. Hasan Efendi de aşağıdan adamlarını toplayıp gönderdi. Birlikte gidip suda kayalara takılan ağaçları kurtarıp, yeniden suya verdiler.

Onlar, suda kayalara takılan ağaçları kurtarmaya çalışırken, diğer taraftan Sey Bakıl, Muhtar ile birlikte, otuz-kırk adamını da yanına alarak; o adamlar da bizim adamlardı, Golbosanlılar'dı biliyor musun? Gidip Seyd Wuşêni şikâyet ediyorlar. Şikâyet dilekçesine isimleri yazdırıyorlar, isimlerinin karşısına da parmağını idare lambasının isiyle karartıp parmağını imza niyetine basıyorlar, biliyor musun? Yalandan, kırk parmak basıyorlar. Muhtar Xidê Xate de bu dilekçeyi alıp götürüp Tunceli'de Yüzbaşı'ya teslim ediyor.

Şikâyet dilekçesini Yüzbaşı'ya verdikten sonra, "Yarın askere yardım götüren bir ekip gelip Hozat'a gidecek, Seyd

Wuşê bazı adamlarıyla birlikte Oxe Deresi'nde önünü kesecekler" deyip şikâyet ediyor, biliyor musun?

Halbu ki bundan bir müddet önce, Sey Bakıl'ın hanımı kûsüp Gazik'e gitmiş, Sey Bakıl da almaya gitmişti. Orada Sey Wuşêni çağırıyor, "gelsin konuşalım" diyor ama Seyd Wuşê de kendisiyle kûs, konuşmuyor. Yanında bir Demenanlı var, o diyor, "Sey Bakıl sen ne diyorsun?"

Sey Bakıl, "Yarın makaracılar gelip Oxe Deresi'nden Hozat'a gidecek, adamlarına haber gönder, Gomunê Doy'dakiler gelsinler, Oxe Deresi'nde önünü keselim" diyor.

Wuşênê seydi kızdı kendisine, biliyor musun? Kızdı, dedi ki "Yahu biz neden gidip Hükümetle çatışalım" biliyor musun? "Biz Hükümet ile kavgaya girmeyiz" dedi.

Onlar oraya gitmişler, kırk sahte parmak basmışlar, sahte tutanak sahte parmak basmışlar, isimleri de yazıp götürüp Yüzbaşı'ya vermişler. Seyd Wuşê, suda takılı kalan ağaçları kurtarmaya çalışırken, Yüzbaşı da kırk süvariye Pirgiç'ten patika yoldan gönderiyor. O zaman çayın kenarından yol yoktu. Pirgiç üzerinden geldiler, Khêla Tepesi'n den Pah'a gidip Wuşênê Seydi'yi aldılar. Pah'tan aldıkları Wuşênê Seydi'yi, Pirgiç üzerinden Tunceli'ye götördüler.

Bizim insanlar da gidip, Wuşênê Seydi'nin yolunu beklediler. Elazığ'a götürecekler, biliyor musun? Önceleri büyük kamyonlar yoktu. Pikaplar vardı, şu küçük pikaplar. Gidip yolun üzerinde beklediler, sabah erken saatinde pikaba koyup, Elazığ'a götürecekler, biliyor musun? Elâzığ'a götürmek için yola çıktıklarında, bizim insanlar yolunu kesip, durduruyorlar. Wuşênê Seydi pikaptan aşağı inip, oradakilerle helalleşiyor. Askerler, kendilerine zarar vereceklerinden korktukları için, "Siz adamınızı almaya geldiniz biliyoruz. Bize karışmayın, adamınızı alıp gidin" diyorlar, biliyor musun?

Aşağı inen Wuşênê Seydi, "Ben gideceğim" diyor. "Asker içimize kadar girmiş, onlar da beni şikâyet etmişler. Ben gitmezsem, kaçak duruma düşerim. Benim yüzümden insanlarımızı kırarlar. Derler, Seyd Wuşê kaçak duruma düşmüş diye, adamlarımızın kökünü getirirler. İyisi mi ben

gideyim. Beni öldürseler, önemli değil, ben bir kişiyim. Hiç olmazsa adamlarımız kurtulur. Benim yüzümden, sebepsiz yere neden adamlarımız öldürülsün.” Seyd Wuşên’i Elazığ’a götürdüler, biliyor musun?

Askerin önünü nerede kesiyorlar?

Rostan yokuşunda kesiyorlar önünü. Sihenk’ten bu yanı. Adamlarımızdı, benim dedem onlar yolunu kesiyor. Neyse, orada araçtan iniyor, “Adamlarımız beni şikâyet etmişler” diyor. Seyd Wuşê, Türkçe bilmiyordu. Eğer Türkçe konuşuyor olsaydı, onu kolay kolay öldürmezlerdi. Dil bilmiyordu, dil. Okur yazarlığı yoktu, Türkçe bilmiyordu. Yalnız, Elazığ’da kendisine tercümanlık yapan kişi Halvoriye Köyü’nden, Sey Kemal Aşireti’ndendi. Tercümanının adı Wusê Xece’ydi. Seyd Wuşên’in söylediği sözü başka çeviriyor, yanlış tercüme ediyor, biliyor musun?

Biz Maden Yolunda çalışırken, Zaza’nın biri dedi ki, onların asıldığı zamanı anlatıyor, biliyor musun? Dedi, “Ne yazık ki Seyd Wuşê dil bilmiyordu, Türkçe konuşamıyordu. Tercümanı da düşmanın tarafını tutuyordu. Onlar, önceden birbirlerinden adam öldürmüş, biliyor musun? O nedenle, onun söylediklerini değil, başka bir şeyler söylüyordu. Biz de korkudan itiraz edemiyorduk, bu yanlış çeviriyor diyemiyorduk, biliyor musun?”

Sonra, Sey Bakıl, Dewresê Dergi’nin kardeşini görüyor, ikisi gidip üzerine yalan yanlış ifade veriyorlar. Sey Wuşêni, sebepsiz yere öldürdüler. Sey Wuşên’in suçu yoktu.

Onları ne zaman astılar?

Hangi gün olduğunu bilmiyorum. Yalnız, onları astıkları zaman, Yusufanlı Kamer Ağa da ordaydı. Oğlu da orada hapisteydi. On iki insan içerdeydi. Yani, Dersim’in ileri gelenleri, on iki kişilerdi. Elazığ’da astılar. Kamer Ağa’nın karşısında oğlu Fındık Ağa’yı astılar. Babası Kamer Ağa’yı asmadılar. Onu Yassı Ada’ya götürdüler, Kamer Ağa orada

öldü. Seyd Wuşê, Elazığ'da idam edildi. On iki adamı Elazığ'da idam ettiler.

O adamın bize anlattığına göre, “Seyd Wuşên’in iki sefer ipi açılıyor ve yere düşüyor” dedi. “Yere düştüğünde, cellat gidip Celal Bayar’a danıştı. Celal Bayar, siyah bir perde çekmiş, o perdenin arkasındaydı. Çünkü mahkemeyi orada kurmuşlardı. Sey Rıza, eski Türkçe’yi biliyordu. Sey Rıza dedi ki “Atatürk bize görev verdi, biz kos koca Rus Devleti’ni geri çevirdik” biliyor musun? “Bizim suçumuz nedir ki bizi idam ediyorsunuz? Biz ne yaptık ki bizi asıyorsunuz?” dedi ama dinlemedi. Kamer Ağa’ya da görev vermişlerdi, Atatürk’ün sayesinde ama kimse dinlemedi. Sey Rıza’nın yaşı büyüktü, yıldırım mahkeme kurarak, siyah perdenin arkasında, on beş yaş birden küçültüp, idam ettiler. Onu da astılar, sebepsiz yere.”

Adam dedi ki “Sey Rıza ve Seyd Wuşê ve diğer asılanları at arabasına atarak, Malatya yolu üzerinden Pötürge’ye doğru götürdüler. Götürüp nerede gömdüler, onu bilmiyoruz. Yalnız, diyorlar ki götürüp gaz döküp yakmışlar, yaktıktan sonra da toprağa gömmüşler. Üzerine de beton dökmüşler. Demişler ki, böyle yapmazsak, üzerinde ot yeşerir, davar gelir yer, insanlar yer, onlardan da zekalı insanlar doğar diye. Ama yeni nesilden hiç kimse mezar yerinin nerede olduğunu bilmiyor.”

Peki, Dersim ileri gelenlerinin idam edildiği haberi size nasıl ulaştı?

Bizim insanlarımız, Elazığ’a gidip gelirlerdi. Çixêk’ten çıkarılan kömürü Elazığ’a götürüp satarlardı, biliyor musun? Kömürü Elazığ’a götürenler, her gittiklerinde, henüz idam edilmeden, gidip Seyd Wuşêni ziyaret ederlerdi, biliyor musun? Kendisine yiyecek, giyecek bir şeyler götürürlerdi. Onlar geri geldiklerinde, idam edildiklerini söylediler.

Wuşênê Seydi için söylenen bir ağıt var, onu biliyor musun? Sana zahmet olmazsa, onu bize söyler misin?

Babam, ses gitmiş, eski sesim değil ki, sesim gelmiyor.

Beste, söz, ne aklında kalmışsa.

O ağıtı, Weliyê Wuşênê İmami söylerdi. O söylerdi bu ağıtı. Şimdi unutmuşuz. Sesim de çıkmıyor ki. Biz artık yaşlandık. İnsan yaşlandığında, insan hafızası da değişiyor. Beyin hafızası değişiyor.

Dersim'in suçu neydi? Şimdi diyorlar ki dersim vergisini vermedi, Hükümet'e karşı gelmişler. Onlar varsın söylesin, hepsi de yalan. Ali Efendi (Ali Koç), Tesnage'de Müdürdü, vergi topluyordu. Khêkê Alê Berti, Merxo'da müdürdü, milletten vergi topluyordu. Millet vergisini veriyordu. Topladığı vergiyi Mazgirt'e götürüp Hükümete teslim ederlerdi. Neden vergisini vermesinler ki? Herkes silahlarını götürüp teslim etti, biliyor musun? Kimse de Hükümet'ten kaçmadı. Ne zaman ki milleti toplayıp götürüp Beyaz Dağ'da katlettiler, işte o zaman kadınlar ve geride kalanlar kaçıp ormanlara sığındılar ve oralarda kurtuldular. Emri Fevzi Çakmak verdi, biliyor musun?

Sonra yeniden oraya döneriz. Bu ağıtlar kaybolup gidiyor. Biz, kaybolmalarını istemiyoruz. Wuşênê Seydi, Ağlerunê Dersim üzerine de sen ağıt söylüyordun. Bize yeniden söylersen, onları kayıt altına almak istiyoruz.

Çoğunlukla unutmuşum. Biraz da sesim çıkmıyor.

Weli söylüyordu: "Dersim'in Kalesi Seyd Wuşên'dir" bunları o söylüyordu. Götürdüler artık, ne yapacaksın, her şey geçti gitti. Weli, kardeşi üzerine söylüyordu, biliyor musun? Şöyle söylüyordu, "Hiniyê Dızdu önü cerde/ Kars'tan gelen alay/ Yürüdü yukarıdan üstümüze/ Gençlerimizin ellerini ayaklarını/ Birbirine bağladılar Lara Deri önünde/Karşımıza kurdular ağır makineleri/ Malê vazê Welo/ Durmuş bakıyor uzun uzun/ Kardeşi Mustafa'ya/..."

O söylediğinde, insanın ağlaması geliyordu. O, hem söylüyor hem de ağlıyordu. O, kemanına dokunduğunda, her kes ağlardı. Dersim ileri gelenleri üzerine söylerdi, biliyor musun? Zamanın birinde Miskısağ Köyü'nde Khurêşanlıların kirvelik düğünüdür. Orada, Khurêşanlılar, Yusufanlılar buluşmuş, Kamer Ağa'nın akrabalarıdır. Weli, orada Kamer Ağa ve

Wuşênê Seydi'nin ağıtını söyledi, biliyor musun? Yusufanlılar da Khurêşanlılar da hepsi, olay sanki yeni olmuş gibi etkilendiler.

Weli'nin ki Haq vergisiydi, biliyor musun? Zaten nerede oturduysa, söylüyordu. Kemanesini çalar söylerdi. Onun çaldığı kemani, hiç kimse çalamazdı. Ben daha onun gibi keman çalanı, ömrümde görmedim. Yalnız, Demirci Mustafa vardı, Weli'nin perdesini bir o çalardı. Demirden aletler yapan Mustafa vardı, Mistê Beğdi derlerdi. O, Pulê Bargi'de keman çaldı, Allaha ayan ki, aynı Weli'nin perdesiydi.

“Qemer Ağa diyor/ Yavrum Fındık'ım yavrum/ Fındık'ımın suçu/ İsmail Hakkı'nın ölümüdür/ Bilmiyorum Pirim Sey Wuşên'in/ Suçu kabahati neydi/ Oldu oldu oldu/ Kamer Ağa diyor/ Pirim sen üzülme/ On İki İmamlar da/ Fındık ve senin gibi/ Bu Yezitlerin elinden şehit oldu/...”

Dersim'in Kalesi Seyd Wuşên'dir/ Dersim'in Reisi Seyd Wuşên'dir/ Seyd Wuşêni bindirmişler kamyonete/ Sabahın şafağında/ Şêğank Düzünden götürüyor zalim/ Dostları akrabaları/ Toplanmışlar etrafına/ Helallik istiyor kendilerinden/ Götürmüş yanası Sörpiyan Tepesine/ Dönüp bakıyor arkasına/ Ah vatan vatan vatan/ Kardeşim şirindir vatan/ İnsanın eli/ Kendisinden olmuyor/ Hiçbir zaman/ Seyd Wuşê arkasına bakıyor/ Düzgün Bava dağı görünüyor/ Ah Düzgün/ Neden sesini çıkarmıyorsun/ Zalim bizi senden koparıyor/ Şimdi bizi götürdükten sonra/ Bu kez de sizi hedefe alır/ Ah oldu oldu oldu/ Ah aman Pirim oldu/ Kamer Ağa diyor/ Fındık Ağamın suçu/ İsmail Hakkı Beyin ölümüydü/ Bilmiyorum suçu kabahati neydi/ Pirim Seyd Wuşên'in/ Zalim almış evraklarımızı/ Vermiş idam kararımızı/ Asmış Hükümet'in kapısına/ Ah oldu oldu oldu/ Kamer Ağa diyor Pirim oldu/ Yeni fecir vurmuş dünyaya/ İdam kefenini giydirdiler bize/ Aşağıda Odun Meydanına doğru/ Götürdüler darağacının altına/...”

Evet, bu şekilde götürdüler, Odun Meydanı diyorlardı, oraya götürüp idam ettiler.

1938’de insanları nerede kırdılar? Sen kendi gözlerinle neler gördün?

Babacığım, sizin köylüleri, gözümüzün önünde kırdılar. Bize yakındılar, zaten biz kendi gözlerimizle gördük. Sizin Köye, Hiniyê Dızdu (Hırsız Pınarı) diyorlardı. Sizin köyün insanlarını topladıklarında, annemler bizi alıp kaçtılar. Hepimiz ormanın içindeydik, oraya kaçtık. Biz karşı tarafa bakıyorduk, topladılar hepsini, Allah şahittir ki bu saatlerdeydi, öğlen sonuydu, biliyor musun? Sizin tarlanız, Lara Deri diyorlardı, orada topladılar her kesi. Onların karşısında da sıra sıra ağır makineleri kurmuşlardı. Gır gır gır, ateşlediler. Arkadan değen kurşunlar, nasıl ki harmanı rüzgâra savurursun, diğer taraftan kurşunlar öyle toz çıkarıyordu, biliyor musun? Sadece bir kez bağırıtı sesi duyuldu, ondan sonra sesler kesildi. Peşinden süngülerle gittiler üzerine. Süngülediklerini kenara fırlatıyorlardı.

Senin dedenin bir iki ev dolusu arıları vardı. Önemli cemaatler senin dedenin evinde yapıldı. Dersim ileri gelenleri orada toplanırlardı. Balı çoktu, durumu da iyiydi. Arıların olduğu evleri ateşe verip yaktılar. Havaya kara duman yayıldı. Sanki bir volkan patlaması gibi, önce alev sonra da kara duman yayıldı gökyüzüne.

Dedeni yakalayıp getirdiler yukardan. Kurşunla değil, süngüleyerek öldürdüler. O Mezarlık Tarlası deniliyordu ya, Xidê Xatê’nin kavak diktiği yer vardı ya, oradan getirdiler, gözlerimizin önünde süngüleyerek öldürdüler. Süngülüyorlardı, o ona atıyor, o da diğerine atıyordu. Baba baba diyordu, hatta ki ölene kadar.

Biz çok acılar gördük. Şimdi bunlar kimin aklında kalmış ki. Her kes de unutmuş bu acıları.

Orada Weli’nin kardeşi, oğlu ve kızı da öldürülmüştü. Derê Meyitu (Ölüler Deresi)’nde kaç kişi katledildi?

Çok kişi öldürüldü babam. Ben hesap bilmem ama orada yüz kişiden fazla insan katledildi. Büyük küçük yüz insan. Orada Pilvenkililer vardı, Khurêşanlılar vardı. Hırsız Pınarı Köyü’nde kim vardıysa, hepsini katlettiler.

Peki, kadın erkek, küçük büyük, çocuk ayırımı yapıyorlar mıydı? Ya da?

Ayırım felan yoktu. Hepsi yan yanalardı. Şöyle yan yana dizmişlerdi, nasıl askerler tek sıra halinde diziliyorsa, o biçimdeydi yan yan dizmişlerdi. O yamaçta, çocukların ağlama sesleri, inleme sesleri duyuluyordu. Tarama emri verdiler ve hepsini orada kırımdan geçirdiler. Hepsi taranarak öldürüldükten sonra yerde kanlar içinde yatanlar, sağ olanlar olabilir diye, bu kez de tek tek süngülediler. Yaralı olabilir diye, süngü hücumu yaptılar.

Orada kurtulan oldu mu?

Orada hiç kimse sağ olarak kurtulmanı.

Rızê Oji diye birinin kurtulduğunu söyleyenler var.

Rızê Oji, o Halvoriye katliamında sağ olarak kurtuldu. O, Hüseyin Bilmez'in kız kardeşi ile birlikte Halvoriye kırımında kurtuldular. Kayalıktan aşağı atılıyorlar ya, işte orada kurtuluyorlar.

Weli, bir Ağıt da kardeşi üzerine söylüyordu. O Ağıtı bize söyleyebilir misin?

Weli söylüyordu ama, sesim çıkmıyor kardeş kardeş. Weli Şöyle söylüyordu: "Hiniyê Dızdu'dur cerde/ Kars'ın Alayı sürülmüş üstümüze/ Toplamışlar gençlerimizi/ Dizmişler Lara Deri'de/ Ağır makinenin karşısına/ Duman tutmasın Weli'yi/ Durmuş bakıyor/ Kardeşi Mustafa ve oğlu İmam Hasan'a/...

Biliyor musun? oğlu da içindeymiş. Amcasıyla birlikte öldürmüşler. Weli, o Ağıtı hem söylüyor hem ağlıyordu. Şimdi biz yaşlandık artık. Ses kalmamış, unutmuşuz.

Ağıtı makamıyla bize söyleyebilir misin?

Yanası Hiniyê Dızdu'dur/ Kardeşim Mustafa'm Cerde/ Bugün Kars'ın Alayı/ Gelmiş üzerimize/ Zalimler toplamışlar gençlerimizi/ Elimizi ayağımızı bağladılar/ Dizdiler Lara Deri'de/

**Ağır makinelerin karşısına/ Ah duman tutmasın Welo'yu/
Durmuş bakıyor/ Kardeşi Mustafa ve oğlu İmam Hüseyin'e/
Kardeşim beni kınama/ Yanlış anlama/ Bıçağı dayadım acıma/
Paylaştım acımı seninle/ Kardeşim Hakkı seversen/ İmam
Hüseyin'imi yalnız bırakma/ Ah kardeşim sen gittin kurtuldun/
Benim bu dünyada/ Ben kaldım dert ve acılar içinde/ Bu
dünyanın çilesiyle/ Phepuk kuşunun yoldaşı kardeşim/ Öteyim
senin için/ Ben yaralı Phepugun yoldaşı/ Kardeşim Mustafa/ Ve
İmam Hüseyin'im için/ Dağ dağ öteyim/ Toprak yağsın başıma
aman/..." Ses yok kardeş, yaşlılık çok zor.**

**Bu Kitap daha bitmedi. 2. Cilt'le: Fındık Ağa, Bava,
Wuşênê Tornê Hesê Seydi(Wuso Mozık), Saan Ağ,
Hemê Cîvê Khêji, Wuşênê
Aliyê Gaxi Ağıtları va Bava Nêjdi, Mahmut Samat,
Mustafa Yalnız söyleşileriyle devam edecek...**